

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
พระสุตตันตปิฎก
เล่ม ๒๐

ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ปัญญาสันนิบาตชาดก
๑. นพินิกชาดก

ราชธิดาทำลายตบะของดาบส

- [๑] ชนบทเร้าร้อนอยู่ แม้รัฐก็จะพินาศ ดุกรลูกนพินิกา มาเนเกิด เจ้าจึงไป
นำพราหมณ์ผู้หนึ่งมาให้เรา .
- [๒] ข้าแต่พระราชบิดา หม่อมฉันทนความลำบากไม่ได้ ทั้งไม่รู้จักหนทาง
จะไปยังป่าที่ข้าอยู่ อาศัยได้อย่างไรเล่า เพคะ .
- [๓] ดุกรลูกนพินิกา เจ้าจึงไปอยู่ชนบทที่เจริญด้วยช้าง ด้วยรถ ด้วยยาน
ที่ต่อด้วยไม้ เจ้าจึงไปด้วยอาการอย่างนี้เกิด ลูกเจ้าจงพากองช้าง กอง
ม้า กองรถ กองพลรบไปแล้วจักนำพราหมณ์ผู้หนึ่งมาสู่อานาจได้ด้วย
ผิวพรรณ และรูปสมบัติของเจ้า .
- [๔] อาศรมของอิลลิสกดาบสนั้น ปรากฏด้วยธง คือ ต้นกล้วยแวดล้อมด้วย
ต้นสมอ เป็นที่นารัณมย์ นั่นคือแสงไฟ นั่นคือคว้น เห็นปรากฏอยู่
อิลลิสกดาบสผู้มฤตมามากเห็นจะไม่ทำให้ไฟเสื่อม .
- [๕] อิลลิสกดาบสเห็นพระราชธิดา ผู้สวมใสกนกพลแก้วมณีเสด็จมาอยู่ กลัว
แล้ว เข้าไปสู่อาศรมที่มุงด้วยใบไม้ ส่วนพระราชธิดาแสดงอริยะอัน
ซ่อนเร้น และอริยะที่ปรากฏเล่นลูกข้างอยู่ที่ประตูอาศรมของดาบสนั้น
ฝ่ายดาบสผู้อยู่ในบรรณศาลา เห็นพระนางกำลังเล่นลูกข้างอยู่ จึงออก
จากอาศรมแล้วได้กล่าวคำนี้ว่า
- [๖] ดุกรท่านผู้เจริญ ต้นไม้ของท่านที่มีผลเป็นไปอย่างนี้ มีชื่อว่าอะไร แม้
ท่านขว้างไปไกลก็กลับมา มิได้ละท่านไป .
- [๗] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ต้นไม้ที่มีผลเป็นไปอย่างนั้นนั้น มีอยู่มากที่เขา
คันทมาทน์ ณ ที่ใกล้อาศรมของข้าพเจ้า ผลไม้แน่นแม้ข้าพเจ้าขว้างไป
ไกลก็กลับมา ไม่ละข้าพเจ้าไปเลย .
- [๘] เชิญท่านผู้เจริญจงเข้ามาสู่อาศรมนี้ จงบริโภค จงรับน้ำมันและรักษา
เราจักให้ น้ำอาสนะ เชิญท่านนั่งบนอาสนะนี้ เชิญบริโภคเหง้ามันและ
ผลไม้แต่ที่นี้เกิด .
- [๙] ที่ระหว่างขาอ่อนทั้งสองของท่านนี้เป็นอะไร มีสัณฐานเรียบร้อม ปรากฏ
ดุจสีดำ เรากลมท่านแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า
อริยะสูงของท่านเข้าไปอยู่ในฝักหรือหน่อ .
- [๑๐] ข้าพเจ้านี้เที่ยวแสวงหาผลอาหารในป่า ได้พบหมีมูรูปร่างน่ากลัวยิ่งนัก
มันวิ่งไล่ข้าพเจ้ามาโดยเร็ว มาทันข้าแล้ว ทำให้ข้าพเจ้าล้มลงแล้ว มัน
กัดอริยะสูงของข้าพเจ้า แผลนั้นก็เหวอะหวะ และเกิดคันขึ้น ข้าพเจ้า
ไม่ได้ความสบายตลอดกาลทั้งปวง ท่านคงสามารถกำจัดความคันนี้ได้
ข้าพเจ้าวิ่งวอนแล้ว ขอท่านได้โปรดกระทำประโยชน์ให้แก่ข้าพเจ้าผู้เป็น
พราหมณ์เกิด .
- [๑๑] แผลของท่านลึก มีสีแดง ไม่เนาเปื่อย มีกลิ่นเหม็น และเป็นแผล
ใหญ่ เราจะประกอบกระสายยาหน้อยหนึ่งให้ท่าน ตามที่ท่านจะพึงมี
ความสุขอย่างยิ่ง .
- [๑๒] ดุกรท่านผู้ประพศิพรหมจรรย์ การประกอบมนต์กิติ การประกอบ
กระสายยากิติ โอสถกิติ ย่อมแก่ไม่ได้ ขอท่านจงเอาองคชาตอันอ่อน
นุ่มของท่านเสียดสีกำจัดความคัน ตามที่ข้าพเจ้าจะพึงมีความสุขอย่างยิ่ง
เกิด .
- [๑๓] อาศรมของท่านอยู่ทางทิศไหนแต่ที่นี้หน่อ ท่านย่อมรื่นรมย์อยู่ในป่าแล
หรือ ผลอาหารของท่านมีเพียงพอแลหรือ สัตว์ร้ายไม่เบียดเบียนท่าน
แลหรือ .
- [๑๔] แม่น้ำชื่อเขมาย่อมปรากฏแต่ป่าหิมพานต์ ในทิศเหนือตรงไปแต่ที่นี้
อาศรมอันนารัณมย์ของข้าพเจ้าอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำนั้น ท่านควรไปดูอาศรม
ของข้าพเจ้าบ้าง ต้นมะม่วง ต้นรัง ต้นหมากเมา ต้นหว้า ต้นราชพฤกษ์
ต้นแคฝอย มีดอกบานสะพรั่ง ท่านควรไปดูอาศรมของข้าพเจ้า ซึ่งมี
กินนรขับร้องอยู่โดยรอบ ต้นตาลมลิ้น ผลไม้ที่อาศรมของเรานั้น มีผล
ประกอบด้วยสีและกลิ่น ท่านควรไปดูอาศรมของข้าพเจ้า อันประกอบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ด้วยภูมิภาควายงามนั้นบ้าง ผลไม้ เหง้าไม้ ที่อาศรมของข้าพเจ้ามีมาก
ประกอบด้วยสี กลิ่น และรส พวกพรานย่อมมาสู่ประเทศนั้น อย่า
ได้มาลักมุลผลอาหารไปจากอาศรมของข้าพเจ้านั้นเลย.

[๑๕] บิดาของเราแสวงหาผลอาหาร จะกลับมาในเย็นวันนี้ เราทั้งสองจะไป
สู่อาศรมนั้น ต่อเมื่อบิดากลับมาจากการแสวงหาผลอาหาร.

[๑๖] พรานหมณ ฤาษี และราชาฤาษี ผู้มีรูปสวยเหล่านี้นับเป็นอันมาก ย่อมอยู่
ใกล้ทางโดยลำดับ ท่านพึงถามถึงอาศรมของข้าพเจ้าจะทำพวกนั้นเกิด
ท่านพวกนั้นจะพาท่านไปในสำนักของข้าพเจ้า.

[๑๗] ฟินเจ้าก็ไม่หัก น้ำเจ้าก็ไม่ตัก แม้ไฟเจ้าก็ไม่ติด เจ้าอ่อนใจ ขบเซา
อยู่ท่าไม้หน่อ ดุจรเจ้าผู้ประพุดติพรหมจรรย์ เมื่อก่อนฟินเจ้าก็หัก
ไฟเจ้าก็ติด แม้ไฟสำหรับผิงเจ้าก็จัดไว้ ตั้งเจ้าก็ตั้ง น้ำเจ้าก็ตักไว้ให้เรา
วันอื่นๆ เจ้าเป็นผู้ประเสริฐต้อย วันนี้เจ้าไม่หักฟิน ไม่ตักน้ำ ไม่ติดไฟ
ไม่จัดเครื่องบริโภคไว้ ไม่ทักทายเรา ของอะไรของเจ้าหายไปหรือ หรือ
ว่าเจ้ามีทุกข์ในใจอะไร.

[๑๘] ขฎิลผู้ประพุดติพรหมจรรย์มาในอาศรมนี้ มีรูปร่างนาดู น่าชม เอวเล็ก
เอวบาง ไม่สูงนัก ไม่ตํานัก รัศมีสวยงาม มีศรัทธาปกคลุมด้วยผมอัน
ดำเป็นเงางาม ไม่มีหนวด บวชไม่นาน มีเครื่องประดับเป็นรูปเชิงบาตร
อยู่ที่คอ มีปมสองปมงามเปล่งปลั่งดั่งก้อนทองคำ เกิดดีแล้วทอก หน้า
ของขฎิลนั้นนาดูยิ่งนัก มีก้นเจียวก่อนห้อยอยู่ที่หูทั้งสองข้าง ก้นเจียก
เหล่านนั้นย่อมแวววาว เมื่อขฎิลนั้นเดินไปมาสายพินชฎากิ่งงามแพรวพราว
เครื่องประดับเหล่านี้อีกส้อย่างของขฎิลนั้น มีสีเขียว เหลือง แดง
และขาว เมื่อขฎิลนั้นเดินไปมา เครื่องประดับเหล่านนั้นย่อมดั่งกริ่งกร่าง
เหมือนฝูงนกตี่รุกร้องในเวลาฝนตก ฉะนั้น ขฎิลนั้นไม่ได้คาดเครื่อง
รัดเอวที่ทำด้วยหญ้าปล้อง ไม่ได้นุ่งผ้าที่ทำด้วยเปลือกไม้ เหมือนของ
พวกเรา ผ้าเหล่านนั้นพันอยู่ที่ระหว่างแข้งงามไซดขวาง ปลิวสะบัดดังสาย
ฟ้าแลบอยู่ในอากาศ ข้าแต่ท่านพ่อ ขฎิลนั้นมีผลไม้ไม่สุก ไม่มีข้าวติด
อยู่ที่สะเอวภายใต้เท้า ไม่กระทบกัน กระดกเล่นอยู่เป็นนิตย์ อนึ่ง
ขฎิลนั้นมีขนานาดูยิ่งนัก มีปลายงอนมากกว่าร้อย มีกลิ่นหอม มีศรัทธา
อันแบ่งด้วยดีเป็นสองส่วน โอ ขอให้ขฎิลของเราจงเป็นเช่นนั้นเกิดหน่อ
และในคราวใด ขฎิลนั้นขยายชฎาอันประกอบด้วยสี และกลิ่นในคราว
นั้น อาศรมก็หอมฟุ้งไปเหมือนดอกกอบิลเขียวที่ถูกลมร่าเริงพัด ฉะนั้น
ผิวพรรณของขฎิลนั้นนาดูยิ่งนัก ไม่เป็นเช่นกับผิวพรรณที่กายของข้าพเจ้า
ผิวกายของขฎิลนั้นถูกลมร่าเริงพัดแล้ว ย่อมหอมฟุ้งไป ดุจดุจดไม้ อัน
มีดอกบานในฤดูร้อน ฉะนั้น ขฎิลนั้นดีผลไม้อันวิจิตรงามนาดูลงบน
พื้นดิน และผลไม้ที่ข้างไปแล้วย่อมกลับมาสู่มือของเขานีก ข้าแต่ท่านพ่อ
ผลไม้เหล่านั้นชื่อผลอะไรหนอ อนึ่ง ฟินของขฎิลนั้นนาดูยิ่งนัก ขาวสะอาด
เรียบเสมอกันดั่งสังข์อันขัดดีแล้ว เมื่อขฎิลเปิดปากอยู่ย่อมยังใจให้ผ่อง
ใส ขฎิลนั้นไม่ได้เคี้ยวผักด้วยฟันเหล่านนั้นเป็นแน่ คำพูดของเขาไม่
หยาบคาย ไม่เคลื่อนไหวคลาด ไพเราะ อ่อนหวาน ตรง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่คลอน
แคลน เสียงของเขาเป็นเครื่องฟูใจจับใจดังเสียงนกการเวก น่าใจของ
ข้าพเจ้าให้กำหนดยิ่งนัก เสียงของเขาหยดย้อย เป็นถ้อยคำไม่สะบัด
สะบั้ง ไม่ประกอบด้วยเสียงพึมพำ ข้าพเจ้าปรารถนาจะได้เห็นเขานีก
เพราะขฎิลนั้นเป็นมิตรของข้าพเจ้ามาก่อน แผลที่ต่อสนิทเกลี้ยงเกลา
ในที่ทั้งปวง ใหญ่ เกิดดีแล้ว คล้ายกับกลีบบัว ขฎิลนั้นให้ข้าพเจ้าคร่อม
ตรงแผลนั้น แหวกขาเอาแข้งบีบไว้รัศมีขานออกจากกายของขฎิลนั้น
ย่อมเปล่งปลั่งสว่างไสวรุ่งเรือง ดังสายฟ้าอันแลบแปลบปลาบอยู่ใน
อากาศ ฉะนั้น อนึ่ง แขนทั้งสองของขฎิลนั้นอ่อนนุ่ม มีขนเหมือน
ขนดอกอัญชัน แม้มือทั้งสองของขฎิลนั้นก็ประกอบด้วยนิ้วมืออันเรียว
วิจิตรงดงาม ขฎิลนั้นมีมือวิริยะ ไม่ระคาย มีขนไม่ยาว เล็บยาว ปลาย
เป็นสีแดง ขฎิลนั้นมีรูปร่าง กอดรัดข้าพเจ้าด้วยแขนทั้งสองอันอ่อนนุ่ม
บ่าเรอให้รื่นรมย์ ข้าแต่ท่านพ่อ มือทั้งสองของขฎิลนั้นอ่อนนุ่มคล้าย
สาลี งามเปล่งปลั่งพื้นฝ่ามือเกลี้ยงเกลามากเหมือนแว่นทอง ขฎิลนั้นกอด
รัดข้าพเจ้าด้วยมือทั้งสองนั้นแล้ว ไปจากที่นี่ ย่อมทำให้ข้าพเจ้าเร้าร้อน
ด้วยสัมผัสนั้น ขฎิลนั้นมิได้นำหามา มิได้หักฟินเอง มิได้ฟันต้นไม้
ด้วยขวาน แม้มือทั้งสองของขฎิลนั้นก็ไม่มีคมกระด้าง หมิได้กัดขฎิล
นั้นเป็นแผล เธอจึงกล่าวแก่ข้าพเจ้าว่า ขอท่านช่วยทำให้ข้าพเจ้ามี

ความสุขเกิด ข้าพเจ้าจึงช่วยให้เธอมีความสุข และความสุขก็เกิดมี แก่ข้าพเจ้าด้วย ข้าแต่ท่านผู้เป็นพรหม เธอได้บอกข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้ามีความสุขแล้ว ก็ที่อื่นปลาดด้วยใบเถาอย่างทรายของท่านนี้กระจุยกระจาย แล้ว เพราะข้าพเจ้าและชฎิลนั้น เราทั้งสองเหน็ดเหนื่อยแล้ว ก็รินนมยักกันในน้ำ แล้วเข้าสู่กุฏิอันมั่งคั่งด้วยใบไม้บ่อยๆ ข้าแต่ท่านพ่อ วันนี้มนต์ทั้งหลายย่อมไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้าเลย การบูชาไฟข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย แม้การบูชาอื่นๆ ในที่นั้นข้าพเจ้าก็ไม่ชอบใจ ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังมีได้พบเห็นชฎิล ผู้ประพุดตีพรหมจรรย์ ข้าพเจ้าจะไม่บริโภคมูล ผลาหารของท่านพ่อเลย ข้าแต่ท่านพ่อ แม่ท่านพ่อย่อมรู้เป็นแน่แท้ว่า ชฎิลผู้ประพุดตีพรหมจรรย์อยู่ที่ใด ขอท่านพ่อจงพาข้าพเจ้าไปให้ถึงทิศ นั้นโดยเร็วเถิด ข้าพเจ้าอย่าได้ตายเสียในอาศรมของท่านเลย ข้าแต่ ท่านพ่อ ข้าพเจ้าได้ฟังถึงป่าไม้อันวิจิตรมีดอกบาน กีก้องไปด้วยเสียง นกร้อง มีฝูงนกอาศัยอยู่ ขอท่านพ่อช่วยพาข้าพเจ้าไปให้ถึงป่าไม้นั้นโดย เร็วเถิด ข้าพเจ้าจะต้องละชีวิตเสียก่อนในอาศรมของท่านพ่อเป็นแน่ .

[๑๙] เราไม่ควรให้เจ้าผู้ยังเป็นเด็กเช่นนี้ ถึงความกระสันในป่าเป็นโชติรส ที่ หมดคนธรรพ์และเทพอัปสรส้องเสพเป็นทิวอาศัยแห่งฤๅษีทั้งหลาย ใน กาลก่อน พวกมิตรย่อมมีบ้างไม่มีบ้าง ชนทั้งหลายย่อมทำความรักใน พวกญาติและพวกมิตร กุมารใดย่อมไม่รู้ว่า เราเป็นผู้มาแต่ไหน กุมาร นี้เป็นผู้ลามก อยู่ในกลางวันเพราะเหตุอะไร มิตรสหายย่อมสนิทกัน บ่อยๆ เพราะความอยู่ร่วมกัน มิตรนั้นนั้นแหละย่อมเสื่อมไป เพราะ ความไม่อยู่ร่วมของบุรุษที่ไม่สมภาค ถ้าเจ้าได้เห็นพรหมจรรย์ได้พบกับ พรหมจรรย์ เจ้าจักละคุณคือตบธรรมนี้เร็วไว ดุจข้าวกล้าที่สมบูรณ์แล้ว เสียไปเพราะน้ำมาก ฉะนั้น หากเจ้าได้เห็นพรหมจรรย์อีก ได้พบกับ พรหมจรรย์อีก เจ้าจักละสมณเดชนีเร็วไว ดุจข้าวกล้าที่สมบูรณ์แล้ว เสียไปเพราะน้ำมาก ฉะนั้น ดูกุลกรีก พวกยักษ์นั้นย่อมเที่ยวไปใน มนุษย์โลกโดยรูปแปลก ๆ นครชนผู้มีปัญญาไม่พึงคบพวกยักษ์นั้น พรหมจรรย์ย่อมจับหายไป เพราะความเกาะเกี่ยวกัน .

จบ นพินิกชาดกที่ ๑

๒. อุมมาทันตชาดก

เสนาบดีถวายนางอุมมาทันตแด่พระราชชา

[๒๐] ดุรณายสนันทสารถิ นี้เรือนของใครหนอล้อมด้วยกำแพงสี่เหลี่ยม ใกร หนอปรากฏอยู่ในที่ไกล เหมือนเปลวไฟอันลุกโผลงอยู่บนเวหาส และ เหมือนเปลวไฟบนยอดภูเขา ฉะนั้น ดุรณายสนันทสารถิ หญิงคนนี้เป็นธิดาของใครหนอ เป็นลูกสะใภ้หรือเป็นภรรยาของใคร ไม่มีผู้หวัง แหนหรือผู้ชังของนางมีหรือไม่มี เรากลามแล้วขอท่านจงบอกแก่เราโดยเร็ว .

[๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาไนกร ก็ข้าพระองค์ย่อมรู้จักหญิงนั้นพร้อม ทั้งมารดา บิดา และสามีของนาง ข้าแต่พระจอมภูมีบาล บุรุษนั้นเป็น ผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของพระองค์ทั้งกลางคืนกลางวัน สามีของนาง เป็นผู้มืทธิพลกว้างขวางและมั่งคั่ง ทั้งเป็นอำมาตย์คนหนึ่งของพระองค์ ข้าแต่พระราชชา หญิงนั้นเป็นภรรยาของอภิปรากเสนาบดี มีชื่อว่าอุมมา- ทันต พระเจ้าข้า .

[๒๒] ดุรณายสนันทสารถิ ชื่อที่มารดาและบิดาตั้งให้หญิงนี้ เป็นชื่อเหมาะสมดี จริยอย่างนั้นเมื่อนางมองดูเรา ย่อมทำให้เราหลงใหลคล้ายคนบ้า .

[๒๓] ในคืนเดือนเพ็ญ นางผู้มีนัยน์ตาชะม้ายคล้ายเนื้อทราย ร่างกายมีสีเหมือน ดอกปทุมทริกนั่งอยู่ใกล้หน้าต่าง ในคืนนั้น เราได้เห็นนางนั่งห่มผ้าสีแดง เหมือนแท่นกนิพราบ สำคัญว่าพระจันทร์ขึ้นสองดวง คราวใด นางมี หน้ากว้าง ขาวสะอาด ประเล้าประโลมอยู่ด้วยอาการอันงดงาม ชะม้าย ชะม้ายชาเลื่องดูเรา ดังจะปล้นเอาดวงใจของเราไปเสียเลย เหมือนนาง กิณเรเกิดบนภูเขาในป่า ฉะนั้น ก็คราวนั้นนางผู้พริ้งเพรา มีตัวเป็นสีทอง สวมกุดเทลแก้วมณี ผ้านุ่งผ้าห่มท่อนเดียวชาเลื่องดูเราประดุจนางเนื้อ ทรายมองดูนายพราน ฉะนั้น เมื่อไรหนอ นางผู้มีเล็บแดง มีขนงาม มี แขนนุ่มนิ่มลุ่มไฉ่ด้วยแก่นจันทร์ มีนิ้วมือกลมเกลี้ยง มีกระบวนชดช้อย งามตั้งแต่ศีรษะจกได้ย้วยวนเรา เมื่อไรหนอ ธิดาของท่านเศรษฐีดีริ้วจะ ผู้มีทิบทรงอันกระทำด้วยชายทอง เอวกลมจักกอดรัดเราด้วยแขนทั้ง สองอันนุ่มนิ่ม ประดุจเถาวัลย์ทรายรวบรัดต้นไม้ที่เกิดในป่าใหญ่ ฉะนั้น เมื่อไรหนอ นางผู้มีผิวงามแดงดังน้ำครั่ง มีถิ่นเป็นปริมณฑลดังฟองน้ำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

มือวิยะฉาบด้วยผิวหนึ่งแปลงปลั่งดังดอกปทุมเทริก จัดจรรดปากด้วยปาก
กะเรา เหมือนดั่งนิกเลงสุราจรดจอกสุราให้แก่กเลงสุรา ฉะนั้น ใน
กาลใด เราได้เห็นนางผู้มีร่างกายทุกส่วนอันน่ารักนรมย์ไฉนอยู่ในกาล
นั้น เราไม่รู้สีกะไร แก่จิตของตนเลย เราได้เห็นนางอุมมาทนต์ผู้
สวมสอดกณทลณแล้ว นอนไม่หลับทั้งกลางวันและกลางคืน เหมือน
แพ่ข้าศึกมาตั้งพันครั้ง ถ้าท้าวสักกะพึงประทานพรให้แก่เรา ขอให้เรา
พึงได้พรนั้นเถิด อภิปรากเสนาบดีพึงรื่นรมย์อยู่กับนางอุมมาทนต์คืน
หนึ่งหรือสองคืน ต่อจากนั้นพระเจ้าสิริราชพึงได้รื่นรมย์บ้าง .

[๒๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกุตบตี เมื่อข้าพระองค์นัสนการเทวดาทรงหลายอยู่
เทวดามาทบถเนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ว่า พระทัยของพระราชาใฝ่ฝันใน
นางอุมมาทนต์ ข้าพระองค์ขอถวายนางแด่พระองค์ ขอพระองค์จงให้
นางบำเรอเถิด ฯ

[๒๕] ก็เราพึงพรากรเสียจากบุญและไม่เป็นเทวดา อนึ่ง คนพึงรู้ความชั่วของ
เราเนี่ย และเมื่อท่านให้นางอุมมาทนต์ภรรยาที่รักแล้ว ไม่เห็นนาง ความ
คับแค้นใจอย่างร้ายแรงจะพึงมีแก่ท่าน .

[๒๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน ประชาชนแม่มทั้งสิ้นนอกจากข้าพระ
บาทและพระองค์ ไม่พึงรู้กรรมที่ทำการ ข้าพระบาทยอมถวายนาง
อุมมาทนต์แก่พระองค์ พระองค์จงทรงอภิรมย์อยู่กับนางเต็มพระหฤทัย
ปรารภนาแล้ว จงทรงสลัดเสีย .

[๒๗] มนุษย์ใดผู้กระทำการมอันลามก มนุษย์นั้นย่อมสำคัญว่าคนอื่น ไม่รู้การ
กระทำนี้ เพราะว่านรชนเหล่าใดประกอบแล้วบนพื้นปฐพี นรชน
เหล่านั้นย่อมเห็นการกระทำนี้ คนอื่นใครเล่าในแผ่นดินนี้ทั้งโลกพึงเชื่อ
ท่านหรือว่ นางอุมมาทนต์ไม่เป็นที่รักแห่งเรา เมื่อท่านให้นางอุมมา-
ทนต์ภรรยาอดรักแล้ว ไม่เห็นนางภายหลัง ความคับแค้นใจอย่างร้าย
แรงจะพึงมีแก่ท่าน .

[๒๘] ข้าแต่พระจอมประชาชน นางอุมมาทนต์นั้นเป็นที่รักของข้าพระบาทโดย
แท้ ข้าแต่พระภูมิบาล นางไม่เป็นที่รักของข้าพระบาทก็หาไม่ ขอความ
เจริญจงมีแด่พระองค์ เชิญพระองค์เสด็จไปหานางอุมมาทนต์เถิด เหมือน
ดังราชสีห์เข้าสู่ถ้ำลีลา ฉะนั้น .

[๒๙] นักปราชญ์ทั้งหลายถูกความทุกข์ของตนบีบคั้นแล้ว ย่อมไม่ละกรรมที่มี
ผลเป็นสุข แม้จะเป็นผู้หลงมัวเมาด้วยความสุข ก็ย่อมไม่ประพฤติบาป
กรรม .

[๓๐] ก็พระองค์เป็นทั้งพระมารดาพระบิดา เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นเจ้านาย เป็น
ผู้พอกเลี้ยง และเป็นเทวดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์พร้อมด้วยบุตร
และภรรยาเป็นทาสของพระองค์ ขอพระองค์ทรงบริโภคมตามความ
สุขเถิด .

[๓๑] ผู้ใดยอมทำบาปด้วยความสำคัญว่า เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่ และครั้นกระทำ
แล้วก็ไม่สะดุ้งกลัวต่อชนเหล่าอื่น ผู้นั้นย่อมไม่เป็นอยู่ตลอดอายุยืนยาว
เพราะกรรมนั้น แม้เทวดาก็มองดูผู้หนึ่งด้วยนัยน์ตาอันเหยียดหยาม .

[๓๒] ชนเหล่าใดตั้งอยู่ในธรรม ย่อมรับทานที่เป็นของผู้อื่นอันเจ้าของมอบให้
แล้ว ชนเหล่านั้นเป็นผู้รับด้วย เป็นผู้ให้ในทานนั้นด้วย ได้ชื่อว่าทำ
กรรมอันมีผลเป็นสุขในเพราะทานนั้นแท้จริง .

[๓๓] คนอื่นใครเล่าในแผ่นดินทั้งโลก จะพึงเชื่อท่านหรือว่ นางอุมมาทนต์
ไม่เป็นที่รักของเรา เมื่อท่านให้นางอุมมาทนต์ภรรยาอดรักแล้ว ไม่
เห็นนางภายหลัง ความคับแค้นใจอย่างร้ายแรงจะพึงมีแก่ท่าน .

[๓๔] ข้าแต่พระจอมประชาชน นางอุมมาทนต์นั้นเป็นที่รักของข้าพระบาท
โดยแท้ ข้าแต่พระภูมิบาล นางไม่เป็นที่รักของข้าพระบาทก็หาไม่
ข้าพระบาทยอมถวายนางอุมมาทนต์แก่พระองค์ พระองค์จงทรงอภิรมย์
อยู่กับนางเต็มพระหฤทัยปรารภนาแล้ว จงทรงสลัดเสีย .

[๓๕] ผู้ใดก่อกุศลให้แก่ผู้อื่นด้วยทุกข์ของตน หรือก่อความสุขของตนด้วย
ความสุขของผู้อื่น ผู้ใดรู้อย่างนี้ว่า ความสุขและความทุกข์ของเราเนี่ยก็
เหมือนของผู้อื่น ผู้นั้นชื่อว่ารู้ธรรม ฯ

[๓๖] คนอื่นใครเล่าในแผ่นดินทั้งโลก จะพึงเชื่อท่านหรือว่ นางอุมมาทนต์
ไม่เป็นที่รักของเรา เมื่อท่านให้นางอุมมาทนต์ภรรยาอดรักแล้ว ไม่เห็น
นางภายหลัง ความคับแค้นใจอย่างร้ายแรงจะพึงมีแก่ท่าน

[๓๗] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมประชาชน พระองค์ย่อมทรงทราบว่ นางอุมมาทนต์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

นี่เป็นที่รักของข้าพระบาท ข้าแต่พระจอมภูมิบาล นางนั้นไม่เป็นที่รัก
ของข้าพระบาทก็หาไม่ ข้าพระบาทขอถวายสิ่งอื่นเป็นที่รักแก่พระองค์
ด้วยสิ่งอื่นเป็นที่รัก ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ผู้ให้สิ่งอื่นเป็นที่รัก
ย่อมได้สิ่งอื่นเป็นที่รัก .

[๓๘] เรานั้นจักฆ่าตนอันมีกามเป็นเหตุโดยแท้ เราไม่อาจฆ่ากรรมด้วยธรรม
ได้เลย .

[๓๙] ข้าแต่พระจอมประชาชน ผู้เกลี้ยกล่อมกว่านรชน ผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์
ไม่ต้องพระประสงค์นางอมมาทันตี ผู้เป็นของข้าพระบาทไซ้ร ข้าพระบาท
จะสละนางในท่ามกลางชนทั้งปวง พระองค์พึงรับสั่งให้นางผู้พ้นจาก
ข้าพระบาทแล้วมาจากที่นั่นเถิด พระเจ้าข้า .

[๔๐] ดูกโรกิปรากเสนาบดีผู้กระทำประโยชน์ ถ้าท่านจะสละนางอมมาทันตี
ผู้หาประโยชน์มิได้ เพื่อสิ่งอื่นไม่เป็นที่รักแก่ท่าน ความค่อนว่า
อย่างใหญ่หลวงจะพึงมีแก่ท่าน อนึ่ง แม้การใส่ร้ายในพระนครก็จะพึง
มีแก่ท่าน .

[๔๑] ข้าแต่พระจอมภูมิบาล ข้าพระบาทจักอดกลั้นความค่อนว่าคำนิทา คำ
สรรเสริญ และคำติเตียนทั้งหมด ความค่อนว่าเป็นต้นนั้นจงตกอยู่แก่ข้า
พระบาท ข้าแต่พระจอมแห่งชนชาวสีพี ขอพระองค์ทรงบริโศกตาม
ความสำราญเถิด ผู้ใดไม่ถือเอาความนิทา ความสรรเสริญ ความ
ติเตียน และแม้การบูชา สิริและปัญญาย่อมปราศไปจากผู้นั้น เหมือน
ดั่งนำฝนปราศไปจากดอน ฉะนั้น ข้าพระบาทจักยอมรับความทุกข์ความ
สุข สิ่งทีลวงธรรมดาและความคับแค้นใจทั้งหมดเพราะเหตุแห่งการสละ
นี้ด้วยออก เหมือนดั่งแผ่นดินรองรับสิ่งของทั้งของคนมั่งคั่งและคนสะดุ้ง
ฉะนั้น .

[๔๒] เราไม่ปรารถนาสิ่งทีลวงธรรมดา ความคับแค้นใจและความทุกข์ของชน
เหล่าอื่น เราแม้ผู้เดียวจักเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ยังประโยชน์น้อย
หนึ่งให้เสื่อม ชำมะการนี้ไป .

[๔๓] ข้าแต่จอมประชาชน บุญกรรมย่อมให้เข้าถึงสวรรค์ พระองค์อย่าได้ทรง
ทำอันตรายแก่ข้าพระบาทเสียเลย ข้าพระบาทมีใจเลื่อมใสขอถวายนาง
อมมาทันตีแด่พระองค์ ดังพระราชาทรงประทานทรัพย์สำหรับบุชายัญ
แก่พราหมณ์ทั้งหลาย ฉะนั้น .

[๔๔] ท่านเป็นผู้เกื้อกูลแก่เราในการกระทำประโยชน์แน่แท้ นางอมมาทันตี
และท่านเป็นสหายของเรา เทวดาและพรหมทั้งหมดเห็นความชั่วอันเป็น
ไปในภายหน้า พึงติเตียนได้

[๔๕] ข้าแต่พระเจ้าสิริราช ขาวนิคมและชาวชนบททั้งหมด ไม่พึงคัดค้าน
กรรมอันเป็นธรรมนั้นเลย ข้าพระบาทขอถวายนางอมมาทันตีแก่พระองค์
พระองค์จงทรงอภิรมย์อยู่กับนางเต็มพระหฤทัยปรารถนาแล้ว จงทรง
สลัดเสีย .

[๔๖] ท่านเป็นผู้เกื้อกูลแก่เราในการทำประโยชน์แน่แท้ นางอมมาทันตีและ
ท่านเป็นสหายของเรา ธรรมของสัตบุรุษที่ประกาศดีแล้ว ยากที่จะละ
ได้ เหมือนเขตแดนของสมุทรฉะนั้น .

[๔๗] ข้าแต่พระราช พระองค์เป็นผู้ควรของค่านับของข้าพระองค์ เป็นผู้หวัง
ประโยชน์เกื้อกูล เป็นผู้ทรงไว้ เป็นผู้ประทานความสุข และทรงรักษา
ความปรารถนาไว้ ยัญที่บูชาในพระองค์ย่อมมีผลมาก ขอพระองค์ทรง
รับนางอมมาทันตีตามความปรารถนาของข้าพระองค์เถิด .

[๔๘] ดูกโรกิปรากเสนาบดีผู้เป็นบุตรแห่งท่านผู้กระทำประโยชน์ ท่านได้
ประพฤติแล้วซึ่งธรรมทั้งปวงแก่เราโดยแท้ นอกจากท่าน มนุษย์อื่นใคร
เล่าหน่อจักเป็นผู้กระทำความสุขสวัสดิ์ในเวลาอรุณขึ้น ในชีวลูกนี้ .

[๔๙] พระองค์เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้เยียม พระองค์ทรงดำเนินโดยธรรม ทรง
รู้แจ้งธรรม มีพระปัญญาดี ขอพระองค์ผู้อันธรรมค้ำครองแล้วจงทรง
พระชนม์ยั่งยืนนาน ข้าแต่พระองค์ผู้รักษาธรรม ขอพระองค์โปรดแสดง
ธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด .

[๕๐] ดูกโรกิปรากเสนาบดี เชิญท่านฟังคำของเราเถิด เราจักแสดงธรรมที่
สัตบุรุษสอสงสพแก่ท่าน พระราชาชอบใจธรรมจึงจะดีงาม นรชนผู้มีความ
รู้รอบอิงจะดีงาม ความไม่ประทุษร้ายต่อมิตรเป็นความดี การไม่
กระทำบาปเป็นสุข มนุษย์ทั้งหลายพึงอยู่เป็นสุข ในแวนแคว้นของพระ
ราชาผู้ไม่ทรงกริ้วโกรธ ทรงตั้งอยู่ในธรรม เหมือนเรือนของตนอันมีร่ม

เงาเย็นจะนั้น เราย่อมไม่ชอบใจกรรมที่ทำด้วยความไม่พิจารณาอันเป็นกรรมไม่ดีนั้นเลย แม้พระราชาเหล่าใดทรงทราบแล้วไม่ทรงทำเอง เราชอบใจกรรมของพระราชาเหล่านั้น ขอท่านจงฟังอุปมาของเราต่อไปนี้ ถ้าเมื่อฝูงโควายข้ามฟากไปอยู่ โคน้ำฝูงโควายไปคด โคทั้งหมดนั้นก็วายไปคด ในเมื่อโคน้ำฝูงโคคด จันใด ในหมุ่นนุษย์ก็จันนั้น ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐ ถ้าผู้้นั้นประพฤติดุธรรมจะป่วยกล่าวไปไปถึงประชาชนนอกนี้ รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นทุกข์ ถ้าพระราชามิทรงตั้งอยู่ในธรรม เมื่อฝูงโควายข้ามไปอยู่ ถ้าโคน้ำฝูงโควายไปตรง โคทั้งหมดนั้นก็วายไปตรง ในเมื่อโคน้ำฝูงโคคด จันใด ในหมุ่นนุษย์ก็จันนั้น ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐ ถ้าผู้้นั้นประพฤติดุธรรม จะป่วยกล่าวไปไปถึงประชาชนนอกนี้ รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงตั้งอยู่ในธรรม ดูกรอภิปรากเสนาบดี เราไม่พึงปรารถนาเพื่อความเป็นเทวดา และเพื่อครอบครองแผ่นดินทั้งหมดนี้ โดยอธรรม รัตนะอย่างใดอย่างหนึ่งคือ โค ทาส เงิน ผ้า และจันทนเทศ มีอยู่ในมนุษย์นี้ เราจะมิประพฤติดุธรรมเพราะความปรารถนารัตนะเหล่านั้น บุคคลไม่พึงประพฤติดุธรรมเพราะเหตุแห่งสมบัตินั้น เป็นต้นว่า ม้า หญิง แก้วมณี หรือแม้พระจันทร์และพระอาทิตย์ที่รักษาอยู่ เราเป็นผู้องอาจ เกิดในท่ามกลางแห่งชาวสีพีทั้งหลาย ฉะนั้น เราจะ ไม่ประพฤติดุธรรมเพราะเหตุแห่งสมบัตินั้น เราจะเป็นผู้นำ จะเป็นผู้เกื้อกูล เป็นผู้เฟื่องฟูปกครอง แวนแคว้น จักเป็นผู้เคารพธรรม ของชาวสีพี จะเป็นผู้คิดค้นซึ่งธรรม เพราะฉะนั้น เราจะ ไม่เป็นไปในอำนาจแห่งจิตของตน

[๔๑] ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า พระองค์ทรงประพฤติดุธรรมอันไม่มีความฉิบหาย เป็นแดนเกษมอยู่เป็นนิจแน่แท้ พระองค์จักดำรงราชสมบัติอยู่ยั่งยืนนาน เพราะพระปัญญาของพระองค์เป็นเช่นนั้น พระองค์ไม่ทรงประมาทธรรมใด ข้าพระองค์ขอนโมทนาธรรมนั้นของพระองค์ กษัตริย์ผู้เป็นอิสระทรงประมาทธรรมแล้ว ย่อมเคลื่อนจากรัฐ ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ชัตติยราช ขอพระองค์จงทรงประพฤติดุธรรมในพระชนนีและพระชนก ครั้นทรงประพฤติดุธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ พระองค์จงทรงประพฤติดุธรรมในพระราชบุตรและพระมเหสี ครั้นทรงประพฤติดุธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ ขอพระองค์จงทรงประพฤติดุธรรมในมิตรและอำมาตย์ . . . ในราชพาหนะและทะแกล้วทหาร . . . ในบ้านและนิคม . . . ในแวนแคว้นและชนบท . . . ในสมณะและพราหมณ์ . . . ในเนื้อและนกทั้งหลาย . . . ครั้นพระองค์ทรงประพฤติดุธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า ขอพระองค์จงประพฤติดุธรรมเถิด เพราะว่าธรรมที่ประพฤติแล้วย่อมนำสุขมาให้ ครั้นพระองค์ทรงประพฤติดุธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า ขอพระองค์จงทรงประพฤติดุธรรมเถิด ด้วยว่าพระอินทร์ เทวดา พรหมทั้งพรหม เป็นผู้ถึงทิพย์สถานเพราะธรรมที่ประพฤติแล้ว ข้าแต่พระราชา พระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย .

จบ อุมมาทันติชาดกที่ ๒

๓. มหาโพธิชาดก

ว่าด้วยปฏิปทาของผู้นำ

[๔๒] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงรีบร้อนถือเอาไม้เท้า หนึ่งเสื่อ รม รองเท้า ไม้ขอ บาตร และผ้าพาด ท่านปรารถนาจะไปยังทิศไหนหนอ .

[๔๓] ตลอด ๑๒ ปีที่อาตมภาพอยู่ในสำนักของมหาบพิตรนี้ อาตมภาพมิได้รู้ สึกถึงสิ่งขี้เหนียวเลื่องมันคำรามด้วยหูเลย ดูกรพระองค์ผู้เป็นใหญ่ เพราะมหาบพิตรพร้อมด้วยพระมเหสีปราศจากความเชื่อถือในเขา มาทรงเชื่อฟังอาตมภาพ มันจึงแยกเขี้ยวขวาทะลุม คล้ายกับว่าไม่เคยรู้จักกัน ฉะนั้น .

[๔๔] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ โทษที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น จริงตามที่ท่านกล่าว ข้าพเจ้านี้ย่อมเลื่อมใสยังนัก ขอท่านจงอยู่เถิด อย่าเพิ่งไปเสียเลย ท่านพราหมณ์ .

[๔๕] เมื่อก่อนข้าพเจ้าขาล้วน ภายหลังก็มีสิ่งอื่นเจือปน บัดนี้ แดงล้วนเวลานี้เป็นเวลาสมควรที่อาตมภาพจะหลีกไป อนึ่ง เมื่อก่อนอาสนะมีในภายใน ต่อมาในท่ามกลาง ต่อมาข้างนอก ต่อมาก็จะถูกขับไล่ ออกจากพระราชนิเวศน์ อาตมภาพจะขอไปเสียเองละ บุคคลไม่ควร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

คบหาคนที่ปราศจากศรัทธา เหมือนบ่อที่ไม่มีน้ำ ฉะนั้น ถ้าแม้นบุคคล
จะพึงขุดบ่อน้ำนั้น บ่อนั้นก็จะมีน้ำที่มีกลิ่นโคลนตม บุคคลควรคบคน
ที่เลื่อมใสเท่านั้น ควรเว้นคนที่ไม่เลื่อมใส ควรเข้าไปนั่งใกล้คนที่
เลื่อมใส เหมือนคนผู้ต้องการน้ำเข้าไปหาห้วงน้ำ ฉะนั้น ควรคบคนผู้
คบด้วย ไม่ควรคบคนผู้ไม่คบด้วย ผู้ใดไม่คบคนผู้คบด้วย ผู้นั้นชื่อ
ว่ามีธรรมของอัสติบุรุษ ผู้ใดไม่คบคนผู้คบด้วย ไม่ช้องเสพคนผู้ช้อง
เสพด้วย ผู้นั้นแล เป็นมนุษย์ชั่วช้าที่สุด เหมือนลิง ฉะนั้น มิตร
ทั้งหลายย่อมແ่งงกันด้วยเหตุ ๓ ประการนี้ คือ ด้วยการคลุกคลี
กันเกินไป ๑ ด้วยการไม่ไปมาหากัน ๑ ด้วยการขอในเวลาไม่สมควร ๑
เพราะฉะนั้น บุคคลจึงไม่ควรไปมาหากันให้พำร่เพื่อนัก ไม่ควรเห็น
ห่างไปให้เนิ่นนาน และควรขอสิ่งที่ควรขอตามเหตุกาลที่สมควร ด้วย
อาการอย่างนี้ มิตรทั้งหลายจึงจะไม่ແ่งงกัน คนที่รักกันย่อม
ไม่เป็นที่รักกันได้เพราะการอยู่ร่วมกันนานเกินไป อาตมภาพมิได้เป็น
ที่รักของมหาบพิตรมาก่อน เพราะฉะนั้น อาตมภาพจึงขอลาพระองค์
ไปก่อนละ .

[๕๖] ถ้าพระคุณเจ้าไม่รับอัญชลี ของสัตว์ผู้เป็นบริวารมาอ่อนนวยอย่างนี้
ไม่กระทำตามคำขอร้องของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงวอนพระคุณเจ้า ขอ
พระคุณเจ้าโปรดกลับมาเยี่ยมอีก .

[๕๗] ดูกรมหาบพิตรผู้ผดุงรัฐ ถ้าเมื่อเราทั้งหลายอยู่อย่างนี้ อันตรายจักไม่มี
แม้เณรเราทั้งหลายพึงเห็นการล่วงไปแห่งวันและคืนของมหาบพิตรและ
ของอาตมภาพ .

[๕๘] ถ้าถ้อยคำของท่านเป็นไปตามคติที่ดีและตามสุภาพ สัตว์กระทำความที่ไม่
ควรทำบ้าง ที่ควรทำบ้าง เพราะความไม่ใคร่ในกรรมที่สัตว์กระทำ สัตว์
อะไรในโลกนี้จะเปื้อนด้วยบาปเล่า ถ้าเนื้อความแห่งภายิตของท่านนั้น
เป็นอรรถเป็นธรรมและเป็นถ้อยคำงาม ไม่ชั่วช้า ถ้อยคำของท่านเป็น
ความจริง ลิงก็เป็นอันเราชาติแล้ว ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาตะของตน
ก็จะไม่พึงติเตียนเราเลย เพราะวาวาตะของท่านเป็นเช่นนั้น .

[๕๙] ถ้าวาพระเป็นเจ้าสร้างชีวิต สร้างฤทธิ์ สร้างความพิณาส สร้างกรรมดี
และกรรมชั่ว ให้แก่โลกทั้งหมดไซ้ บุรุษผู้กระทำตามคำสั่งของพระ
เป็นเจ้าก็ย่อมทำบาปได้ พระเป็นเจ้าย่อมเปื้อนด้วยบาปนั่นเอง ถ้า
เนื้อความแห่งภายิตของท่านเป็นอรรถเป็นธรรม . . . เพราะวาวาตะท่านเป็น
เช่นนั้น .

[๖๐] ถ้าสัตว์ยอมเข้าถึงสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่กระทำไว้แล้วใน
ปางก่อน กรรมเก่าที่กระทำไว้แล้ว เขาย่อมเปลี่ยนหนี้สินได้ ทางพ้นจาก
หนี้เก่ามีอยู่ ใครเล่าในโลกนี้จะเปื้อนด้วยบาป ถ้าเนื้อความแห่งภายิต
ของท่าน เป็นอรรถเป็นธรรม . . . เพราะวาวาตะของท่านเป็นเช่นนั้น .

[๖๑] รูปของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่ได้เพราะอาศัยธาตุ ๔ เท่านั้น ก็รูปเกิด
จากสิ่งใด ย่อมเข้าถึงในสิ่งนั้นอย่างเต็ม ชีพย่อมเป็นอยู่ในโลกนี้เท่านั้น
ละไปแล้วย่อมพิณาสในโลกหน้า โลกนี้ขาดสูญ เมื่อโลกขาดสูญอยู่
อย่างนี้ ชนเหล่าใดทั้งที่เป็นพาลทั้งที่เป็นบัณฑิต ชนเหล่านั้นย่อม
ขาดสูญทั้งหมด ใครเล่าในโลกนี้จะเปื้อนด้วยบาป ถ้าเนื้อความแห่ง
ภายิตของท่านเป็นอรรถเป็นธรรม . . . เพราะวาวาตะของท่านเป็นเช่นนั้น .

[๖๒] อาจารย์ทั้งหลายผู้มีวาตะว่า การฆ่ามารดาบิดา เป็นกิจที่ควรทำ ได้
กล่าวไว้แล้วในโลก พวกคนพาลผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต พึงฆ่ามารดา
บิดา พึงฆ่าพี่ ฆ่าน้อง ฆ่าบุตร และภรรยา ถ้าประโยชน์เช่นนั้นพึงมี .

[๖๓] บุคคลพึงนั่งหรือนอนที่ร่มไม้ใด ไม่ควรหักกิ่งไม้นั้น เพราะว่าผู้ประทุษ-
ร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม ถ้าเมื่อมีความต้องการเกิดขึ้นก็ควรถอนไปแม้
ทั้งราก แม้ประโยชน์ที่จะมีต่อเรามาก วาตะเป็นอันเราชาติแล้ว ถ้า
เนื้อความแห่งภายิตของท่านเป็นอรรถเป็นธรรม . . . เพราะวาวาตะของท่าน
เป็นเช่นนั้น .

[๖๔] บุรุษผู้มีวาตะว่าหาเหตุมิได้ ๑ ผู้มีวาตะว่าพระเจ้าสร้างโลก ๑ ผู้มีวาตะ
ว่าสุขและทุกข์เกิดเพราะกรรมที่ทำมาก่อน ๑ ผู้มีวาตะว่าขาดสูญ ๑
คนที่มีความวาตะว่าฆาตมารดาเป็นกิจที่ควรทำ ๑ ทั้ง ๕ คนนี้ เป็นอัสติ-
บุรุษ เป็นคนพาล แต่มีความสำคัญว่าตนเป็นบัณฑิตในโลก คนเช่นนั้น
พึงกระทำบาปเองก็ได้ พึงชักชวนผู้อื่นให้กระทำก็ได้ ความคลุกคลีด้วย
อัสติบุรุษมีทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๖๔] ในปางก่อน นกยางตัวหนึ่งมีรูปเหมือนแกะ พวกแกะไม่รังเกียจ เข้าไปยังฝูงแกะ มาแกะทั้งตัวเมียตัวผู้ ครั้นมาแล้ว ก็บินหนีไปด้วยอาการอย่างใด สมณพราหมณ์บางพวกก็มีอาการเหมือนอย่างนั้น กระทำการปิดบังตัว เทียวหลอกลวงมนุษย์ บางพวกประพฤติกินอาหาร บางพวกนอนบนแผ่นดิน บางพวกทำกริยาขัดถูลิ้นในตัว บางพวกตั้งความเพียรเดินกระโหย่ง บางพวกงดกินอาหารชั่วคราว บางพวกไม่ดื่มน้ำ เป็นผู้มัวอาจารย์เลวทราม เทียวพูดอวดว่าเป็นพระอรหันต์ คนเหล่านี้เป็นอัสติบุรุษ เป็นคนพาลแต่มีความสำคัญว่าตนเป็นบัณฑิต คนเช่นนั้นฟังกระทำการบาปเองก็ได้ ฟังชักชวนผู้อื่นให้กระทำได้ ความคลุกคลีด้วยอัสติบุรุษมีทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร พวกคนที่กล่าวว่าความเพียร ไม่มี และพวกที่กล่าวหาเหตุเตือนการกระทำของผู้อื่นบ้าง กล่าวสรรเสริญการกระทำของตนบ้าง และพูดเปล่าๆ บ้าง คนเหล่านี้เป็นอัสติบุรุษ เป็นคนพาล แต่มีความสำคัญตนว่า เป็นบัณฑิต คนเช่นนั้นฟังกระทำการบาปเองก็ได้ ฟังชักชวนให้ผู้อื่นกระทำได้ ความคลุกคลีด้วยอัสติบุรุษมีทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อนอันเป็นกำไร ถ้าความเพียรไม่มี ฟังมี กรรมดีกรรมชั่ว ไม่มี ไซ้ พระราชาจะไม่ทรงชุบเลี้ยงพวกช่างไม้ แม่นายช่างก็ไม่ฟังกระทำการย่นตทั้งหลาย แต่เพราะความเพียรมีอยู่ กรรมดีกรรมชั่วมีอยู่ ฉะนั้น นายช่างฟังกระทำการย่นตทั้งหลาย พระราชาทรงชุบเลี้ยงนายช่าง ถ้าฝนไม่ตก น้ำค้างไม่ตกตลอดร้อยปี โลกนี้ก็ฟังขาดสูญ หมูสัตว์ก็ฟังพินาศ แต่เพราะฝนก่ตกและน้ำค้างก็ยังมีปรอยอยู่ ฉะนั้น ช่างกล่าวจึงสกและเลี้ยงชาวเมืองให้ดำรงอยู่ได้นาน ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำฝูงไปคด เมื่อมีโคผู้นำฝูงไปคด โคทั้งหมดนี้ก็ยอมไปคด ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม จะป่วยกล่าวไปไปถึงประชาชนนอกนี้ ชาวเมืองทั้งปวงย่อมอยู่เป็นทุกข์ ถ้าพระราชาไม่ทรงดำรงอยู่ในธรรม ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำฝูงไปคด เมื่อมีโคผู้นำฝูงไปคด โคทั้งหมดนั้นก็ไปคด ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ถ้าผู้นั้นประพฤติเป็นธรรม ไม่จำต้องกล่าวถึงประชาชนนอกนี้ ชาวเมืองทั้งปวงย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บผลดิบมา ผู้นั้นย่อมไม่รู้รสแห่งผลไม้ นั้น ทั้งพืชพันธุ์แห่งต้นไม้นั้นก็ย่อมพินาศ รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชาใดทรงปกครองโดยไม่เป็นธรรม พระราชานั้นย่อมไม่รู้จักรสแห่งรัฐนั้น และรัฐของพระราชานั้นก็ย่อมพินาศ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บเอาผลสุกๆ มา ผู้นั้นย่อมรู้รสแห่งผลไม้ นั้น และพืชพันธุ์แห่งต้นไม้นั้นก็ไม่พินาศ รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชาใดปกครองโดยธรรม พระราชานั้นย่อมทรงทราบรสแห่งรัฐนั้น และรัฐของพระราชานั้นก็ไม่พินาศ อนึ่ง ชัตติยราชพระองค์ใด ทรงปกครองชนบทโดยไม่เป็นธรรม ชัตติยราชพระองค์นั้นย่อมคลาดจากโอชะทั้งปวง อนึ่ง พระราชาพระองค์ใด ทรงเบียดเบียนชาวนิคมนผู้ประกอบการซื้อขาย กระทำการถวายโอชะและพลีกรรม พระราชาพระองค์นั้นย่อมคลาดจากส่วนพระราชทรัพย์ พระราชาพระองค์ใด ทรงเบียดเบียนนายพรานผู้รู้เขตแห่งการประหารอย่างดี และเบียดเบียนทหารผู้กระทำความชอบในสงคราม เบียดเบียนอำมาตย์ผู้รุ่งเรือง พระราชาพระองค์นั้นย่อมคลาดจากพลนิกาย อนึ่ง กษัตริย์ผู้ไม่ประพฤติธรรม เบียดเบียนบรรพชิตผู้แสวงหาคุณ ผู้สรวมประพฤติพรหมจรรย์ กษัตริย์พระองค์นั้นย่อมคลาดจากสวรรค์ อนึ่ง พระราชาผู้ไม่ดำรงอยู่ในธรรม ช่างพระชายาผู้ไม่ประทุษร้าย ย่อมได้ประสบเหตุแห่งทุกข์อย่างหนัก และย่อมผิดพลาดด้วยพระราชบุตรทั้งหลาย พระราชาฟังประพฤติธรรมในชาวนชนบท ชาวนิคมน พลนิกาย ไม่ฟังเบียดเบียนบรรพชิต ฟังประพฤติสมมาเสมอในพระโอรสและพระชายา พระราชาผู้เป็นกัมมิตีเช่นนั้น เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ไม่ทรงพิโรธ ย่อมทรงทำให้ผู้อยู่ใกล้เคียงหัวน้ ไหว เหมือนพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าแห่งอสุร ฉะนั้น .

จบ มหาโพธิชาดกที่ ๓

~~~~~
รวมชาดกในปัญญาสนิบาตนั้นมี ๓ ชาดก คือ

๑. นพินิกายชาดก ๒. อุมมาพันติชาดก ๓. มหาโพธิชาดก สุกกถาพระชินเจ้าตรัสแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
เป็น ๓ ชาดก .

จบ ปัญญาสนิบาตชาดก .

สัญญาสนิบาตชาดก

๑. โสณกชาดก

เรื่องพระราชจะพระราชทานรางวัลแก่ผู้พบโสณกกุมาร

- [๖๖] เราจะให้ทรัพย์ร้อยหนึ่งแก่ใครๆ ผู้ได้ยินข้าวแล้วมาบอกแก่เราใครพบ
โสณกะผู้สหายเคยเล่นมาด้วยกันแล้วบอกแก่เรา เราจะให้ทรัพย์พันหนึ่ง
แก่ผู้พบโสณกะนั้น ลำดับนั้น มาณพน้อยมีผมห้าแฉก ได้กราบทูลพระ
ราชาว่า พระองค์ทรงประทานทรัพย์ร้อยหนึ่ง แก่ข้าพระองค์ผู้ได้ยิน
ข้าวแล้วมากราบทูล ข้าพระองค์พบโสณกะพระสหายเคยเล่นมาด้วยกัน
แล้ว จึงกราบทูลแด่พระองค์ ขอพระองค์ทรงประทานทรัพย์พันหนึ่ง
แก่ข้าพระองค์ผู้พบโสณกะ .
- [๖๗] โสณกกุมารนั้นอยู่ในชนบท แวนแคว้นหรือนิคมไหนท่านได้พบโสณก
กุมาร ณ ที่ไหน เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา .
- [๖๘] ขอเดชะ ต้นรังใหญ่หลายต้นมีลำต้นตรง มีสีเขียวเหมือนเมฆเป็นที่ชอบ
ใจนารินรมย์ อันอาศัยกันและกัน ตั้งอยู่ในภาคพื้นพระราชอุทยานใน
แวนแคว้นของพระองค์นั่นเอง พระโสณกะเมื่อสัตว์โลกมีความยึดมั่น
เป็นผู้ไม่ยึดมั่น เมื่อสัตว์โลกถูกไฟเผา เป็นผู้ดับแล้ว เพ่งฉานอยู่ที่โคน
แห่งต้นรังเหล่านั้น .
- [๖๙] ลำดับนั้นแล พระราชารับสั่งให้ทำทางให้ราบเรียบแล้ว เสด็จไปยังที่อยู่
ของพระโสณกะพร้อมด้วยจาดรงคเสนา เมื่อเสด็จประพาสไปในไพร
วันก็เสด็จถึงภูมิภาคแห่งอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเห็นพระโสณกะ ผู้
นั่งอยู่เมื่อสัตว์โลกถูกไฟเผาเป็นผู้ดับแล้ว .
- [๗๐] ภิกษุนี้เป็นคนกำพร้าหนอ ศีรษะโล้น ครองผ้าสังฆาฏิ ไม่มีมารดา
ไม่มีบิดา นั่งเข้านอนอยู่ที่โคนต้นไม้ ฯ
- [๗๑] พระโสณกะได้ฟังพระดำรัสแล้ว จึงได้ทูลว่า ดุกรมหาบพิตรบุคคลผู้ถูก
ต้องธรรมด้วยนามกาย ไม่ถือว่าเป็นคนกำพร้าผู้ใดในโลกนี้น่าเสียซึ่ง
ธรรม อนัตตามอธรรม ผู้นั้นถือว่าเป็นคนกำพร้า เป็นคนลามก มีบาป
กรรมเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ขอถวายพระพร ฯ
- [๗๒] มหาชนรู้จักนามของข้าพเจ้าว่า อรินทมะ และรู้จักข้าพเจ้าว่าพระเจ้ากาสิ
บุตรท่านโสณกะ การอยู่เป็นสุข ย่อมมีแก่ท่านผู้อยู่ในที่นี้แลหรือ ฯ
- [๗๓] ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือนทุกเมื่อ (คือ) ทรัพย์และ
ข้าวเปลือก ย่อมไม่เข้าไปในฉาง ในหม้อและในกระเช้าของภิกษุเหล่า
นั้น ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้แสวงหาอาหารอันสำเร็จแล้ว มีวัตรอันงาม
เยี่ยวยำถักภาพให้เป็นไปด้วยบิณฑบาตนั้น ข้อที่ ๒ ความเจริญย่อมมีแก่
ภิกษุไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุพึงบริโภคบิณฑบาต ที่ไม่มีโทษ
และกิเลสอะไร ย่อมไม่ประทุษร้าย ข้อที่ ๓ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุ
ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุบริโภคบิณฑบาตอันดับแล้ว และ
กิเลสอะไร ย่อมไม่ประทุษร้าย ข้อที่ ๔ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มี
ทรัพย์ไม่มีเรือน ผู้หลุดพ้นแล้ว เทียวไปในแวนแคว้น ไม่มีความข้อง
ข้อที่ ๕ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ไม่มีเรือน (คือ) เมื่อไฟ
ไหม้พระนครอยู่ อะไรๆ หน้อยหนึ่งของภิกษุนั้นย่อมไม่ไหม้ ข้อที่ ๖
ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) เมื่อโจรปล้น
แวนแคว้นอะไรๆ หน้อยหนึ่งของภิกษุนั้นก็ไม่หาย ข้อที่ ๗ ความ
เจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุผู้มีวัตรงามถือ
บาตรและจีวร ไปสู่หนทางที่พวกโจรรักษาหรือไปสู่หนทางที่มีอันตราย
อื่นๆ ย่อมไปได้โดยสวัสดิ์ ข้อที่ ๘ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่
มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุจะหลีกไปยังทิศใดๆ ก็ไม่มีห่วงใยไป
ยังทิศอื่นๆ .
- [๗๔] ข้าแต่ภิกษุ ท่านสรรเสริญความเจริญเป็นอันมากของภิกษุเหล่านั้น
ส่วนข้าพเจ้ายังกำหนดในกามทั้งหลาย จะกระทำการใด กามทั้งหลาย
ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ทั้งที่เป็นของทิพย์เป็นที่รักของข้าพเจ้า เมื่อเป็น
เช่นนั้น ข้าพเจ้าจะได้โลกทั้งสองด้วยเหตุไรหนอ .
- [๗๕] นรชนผู้กำหนดในกาม ยินดีในกาม หมกมุ่นอยู่ในกาม กระทำบาป
กรรมแล้วย่อมเข้าถึงทุกคติ ส่วนนรชนเหล่าใด ละกามทั้งหลายออกไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
แล้ว เป็นผู้ไม่มีภัยแต่ไหนๆ บรรลุความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเกิดขึ้น
นรชนเหล่านั้นย่อมไม่ไปสู่หตุติคุณพระเจ้าอรินทมะ อาตมภาพจึงแสดง
อุปมาถวายมหาพิตรขอมหาพิตรจทรงสดับข้ออุปมานั้น บัณฑิตบาง
พวกในโลกนี้ย่อมรู้เนื้อความได้ด้วยข้ออุปมา กาคตัวหนึ่งเป็นสัตว์มีปัญญา
น้อยไม่มีความคิด เห็นซากศพข้างลอยอยู่ในห้วงน้ำใหญ่ในแม่น้ำคงคา
จึงคิดว่า ยานนี้เราได้แล้วหนอ และซากศพข้างนี้จักเป็นอาหารมิใช่น้อย
ใจของกาคตัวนั้นยินดีแล้วในซากศพข้างนั้น ตลอดคืนและวัน เมื่อจก
กินเนื้อข้างคิมน้ำมีรสเหมาะสม เห็นต้นไม้อันใหญ่ในป่า ก็ไม่บินไป
แม่น้ำคงคามิปรกติไหลลงสู่มหาสมุทร พัดเอากาคตัวนั้นผู้ประมาทยินดี
ในซากศพข้างไปสู่มหาสมุทร ซึ่งเป็นที่ไปไม่ได้แห่งนกทั้งหลาย กานนั้น
มีอาหารหมดแล้ว ตกลงในน้ำ ไปข้างหลัง ข้างหน้า ข้างเหนือ ข้างใต้
ไม่ได้ ไปไม่ถึงเกาะ สิ้นกำลังจมลงในท่ามกลางสมุทร อันเป็นที่ไป
ไม่ได้แห่งนกทั้งหลาย ฝูงปลา จระเข้ มังกร และปลาร้าย ที่เกิดใน
มหาสมุทร ก็ข่มเหง คุกคามกานนั้นผู้มีปีกฉิบหายสิ้นรณอยู่ ดูกรมหา-
บพิตร ฉะนั้นเหมือนกันแล พระองค์ก็คิด ชนเหล่าอื่นผู้ยังบริโภคกาม
กิตติ ถ้ายังกำหนดในกามอยู่ ไม่ละทิ้งกามเสีย นักปราชญ์ทั้งหลายรู้ว่า
ชนเหล่านั้นมีปัญญาเสมอกับกาค ดูกรมหาพิตร อุปมานี้แสดงอรรถ
อย่างชัดเจน อาตมภาพแสดงถวายมหาพิตรแล้ว จักทรงทำหรือไม่
ก็จะปรากฏด้วยเหตุนั้น .

[๗๖] บุคคลผู้นั้นควรจะพึงกล่าวคำหนึ่งหรือสองคำไม่พึงกล่าวยิ่งไปกว่านั้น
เปรียบเหมือนทาสในสำนักเจ้านาย .

[๗๗] พระโสมกอบใจเอกพทุเจ้า ผู้มีปัญญานับไม่ได้ ครั้นทูลดังนี้แล้วพร่ำสอน
บรมกษัตริย์ในอากาศแล้วหลีกไป .

[๗๘] บุคคลผู้รักเกตุท่านผู้สมควรให้เป็นกษัตริย์ เป็นรัชทายาทและบุคคลผู้
ถึงความฉลาด เหล่านี้อยู่ที่ไหน เราจักมอบราชสมบัติ เราไม่ต้องการ
ด้วยราชสมบัติ เราจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวัน
พรุ่งนี้ เราจะไม่ง้อเขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาค

[๗๙] พระโอรสหนุ่มของพระองค์ ทรงพระนามว่าทิมมา จะทรงบำารุงรัฐให้
เจริญได้มีอยู่ ขอพระองค์ทรงอภิเศกพระโอรสนั้นในพระราชสมบัติ
พระราชโอรสจักเป็นพระราชอาของข้าพระบาททั้งหลาย .

[๘๐] ท่านทั้งหลาย จงรีบเชิญทิมมาผู้มารผู้บำารุงรัฐให้เจริญมาเถิดเราจักอภิเศก
ในราชสมบัติ เธอจักเป็นพระราชอาของท่านทั้งหลาย .

[๘๑] ลำดับนั้น พวกอำมาตย์ได้ไปเชิญทิมมาผู้มารผู้บำารุงรัฐให้เจริญมาเฝ้า
พระราชอาทอดพระเนตรเห็นเอกอัครโอรสผู้นำปลื้มพระทัยนั้น จึงตรัสว่า
ลูกรักเอ๋ย ความเขตกหมันบริบูรณ์โดยประการทั้งปวง ลูกจงบำารุงเขา
พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้
ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่ง
กามทั้งหลายเหมือนกาค ข้างกกหมันเชือก ประดับด้วยเครื่องอลังการ
ทั้งปวง มีสายรัดลั่นทองคำ เป็นช้างใหญ่มีร่างกายปกปิด ด้วยเครื่อง
คลุมลั่นทองคำ อันนายความข้างผู้ถือโศตรและขอขึ้นกำกับ ลูกรักเอ๋ย
ลูกจงบำารุงช้างเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้
แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลา
ตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาค ม้ากกหมันตัว ประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าสินธพอาชาไนยโดยกำเนิด เป็นพาหนะ
เร็วอันนายสารถิ์ผู้ถือแสและธนูขึ้นกำกับ ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำารุงม้าเหลา
นั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะ
พึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจ
แห่งกามทั้งหลายเหมือนกาค รถกกหมันคัน หุ้มเกราะไว้ดีแล้ว มีธงอัน
ยกขึ้นแล้ว หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองก็มี หุ้มด้วยหนังเสือโคร่งก็มี ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถิ์ถือแสและธนูสวมเกราะขึ้นประจำ
ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำารุงรถเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจัก
บวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่เป็น
คนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาค โคนมกกหมันตัว
มีสีแดง ประกอบด้วยโคจำฝูงตัวประเสริฐ ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำารุงโค
เหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใคร
เล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา สตรีหมีนหกฟันประดับด้วยเครื่อง
อสังการที่ขึงปวง มีผ้าและอาภรณ์อันวิจิตร สวมกนกพลแก้วมณี ลูกกร็ก
เอ๋ย ลูกจงบำรุงสตรีเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวช
ในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจักไม่ยอมเป็น
คนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา .

[๘๒] ข้าแต่พระบิดา หม่อมฉันได้สดับว่า เมื่อหม่อมฉันเป็นเด็กๆ พระชนนี
ทิวศต หม่อมฉันไม่อาจจะเป็นอยู่ห่างพระบิดาได้ ลูกข้ายังอมติดตาม
หลังข้างป่า ผู้เดียวอยู่ในที่มิภูเขาเดินลำบาก เสมอบ้างไม่เสมอบ้าง
ฉันใด หม่อมฉันจะอุ้มบุตรธิดาติดตามไปข้างหลัง จักเป็นผู้อันพระ-
บิดาเลี้ยงง่าย จักไม่เป็นผู้อันพระบิดาเลี้ยงยาก ฉันนั้น .

[๘๓] อันตรายทำเรื่องที่เล่นอยู่ในมหาสมุทร ของพวกพ่อค้าผู้แสวงหาทรัพย์
ให้จมลงในมหาสมุทรนั้น พวกพ่อค้าพึงถึงความพินาศ ฉันใด ลูกกร็ก
เอ๋ย เจ้าเป็นผู้กระทำอันตรายให้แก่พ่อฉันนั้นเหมือนกัน .

[๘๔] ท่านทั้งหลาย จงพาราชกumar นี้ไปให้ถึงปราสาทอันยังความยินดีให้เจริญ
เถิด พวกนางกัญญาผู้มีมือประดับด้วยทองคำจักยังกุมารให้รื่นรมย์ใน
ปราสาทนั้น เหมือนนางเทพอัปสรยังท้าวสักกะให้รื่นรมย์ ฉะนั้น
และกุมารนี้จักรื่นรมย์ด้วยนางกัญญาเหล่านั้น .

[๘๕] ลำดับนั้น อำมาตย์ทั้งหลายจึงเชิญพระราชกุมารไปยังปราสาทอันยังความ
ยินดีให้เจริญ พวกนางกัญญาเห็นที่ฆาฏกุมารผู้ยังรัฐให้เจริญนั้นแล้ว
จึงพากันทูลว่า พระองค์เป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือว่าเป็นท้าว-
สักกปริณทนะ พระองค์เป็นใคร หรือเป็นโอรสของใคร หม่อมฉัน
ทั้งหลายจะรู้จักพระองค์ได้อย่างไร .

[๘๖] เราไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คนธรรพ์ ไม่ใช่ท้าวสักกะปริณทนะเราเป็นโอรส
ของพระเจ้ากาสิ ชื่อที่ฆาฏผู้ยังรัฐให้เจริญ เธอทั้งหลายจงบำเรอเรา ขอ
ความเจริญจงมีแก่เธอทั้งหลายเราจะเป็สามีของเธอทั้งหลาย .

[๘๗] พวกนางกัญญาในปราสาทนั้น ได้ทูลถามพระเจ้าที่ฆาฏผู้บำรุงรัฐนั้นว่า
พระราชเสด็จไปถึงไหนแล้ว พระราชาเสด็จจากที่นี่ไปไหนแล้ว .

[๘๘] พระราชาทรงก้าวล่วงเสียซึ่งเปือกตม ประดิษฐานอยู่บนบกเสด็จดำเนิน
ไปสู่ทางใหญ่อันไม่มีหนาม ไม่มีรกชฎี ส่วนเราเป็นผู้ดำเนินไปสู่ทางอัน
ให้ถึงทุกติ มีหนาม รกชฎี เป็นเครื่องไปสู่ทุกติ .

[๘๙] ข้าแต่พระราชา พระองค์เสด็จมาดีแล้วเหมือนราชสีห์มาสู่ถ้ำ ฉะนั้น
ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า ขอพระองค์จงทรงอนุศาสน์พวกหม่อมฉัน ขอ
พระองค์ทรงเป็นอิสราธิบดีของพวกหม่อมฉันทั้งปวงเถิด .

จบโสณกชาดกที่ ๑

๒. สังกิจจชาดก

สังกิจจภยาธิแสดงธรรมและอธรรมแก่พระเจ้าพรหมทัตต์

[๙๐] ลำดับนั้น คนเฝ้าสวนเห็นพระเจ้าพรหมทัตต์ จอมทัพ ประทับนั่งอยู่
ใต้กราบทุลแต่ท้าวเธอว่า สังกิจจภยาธิที่พระองค์ทรงพระกรุณา ซึ่งยกย่อง
กันว่าได้ดีแล้วในหมู่ภยาธิทั้งหลายมาถึงแล้ว เชิญพระองค์รีบเสด็จออก
ไปพบท่านผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่โดยเร็วเถิด ก็ลำดับนั้น พระราชาผู้
จอมทัพอันมิตรและอำมาตย์ล้อมแล้ว เสด็จขึ้นรถอันเทียมด้วยม้า
อาชาไนยรีบเสด็จไป พระราชาผู้ทรงบำรุงแคว้นของชาวกาสิให้เจริญ
ทรงเปลื้องราชกกุธภัณฑ์ ๕ อย่าง คือ พัดวาลวิชนีอุณหีส พระขรรค์
เศวตฉัตรและฉลองพระบาทวางไว้แล้ว เสด็จลงจากรถ ทรงดำเนินเข้า
ไปหาสังกิจจภยาธิ ผู้นั่งอยู่ในพระราชอุทยานอันมีนามว่านายปัสสะ ครั้น
เสด็จเข้าไปหาแล้วก็ทรงบันทึงอยู่กับภยาธิ ครั้นทรงสนทนาปราศรัยพอ
ให้ระลึกถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นประทับนั่ง
แล้ว ลำดับนั้นได้ทรงสำคัญกาลอยู่ แต่นั้นทรงปฏิบัติ เพื่อจะตรัสถาม
กรรมอันเป็นบาป จึงตรัสว่า ข้าพเจ้าขอถามท่านสังกิจจภยาธิผู้ได้รับ
ยกย่องว่า ได้ดีแล้วในหมู่ภยาธิทั้งหลาย อันหมู่ภยาธิทั้งหลายห้อมล้อม
นั่งอยู่ ในทายปัสสะอุทยานว่า นรชนผู้ประพฤติล่วงธรรม (เหมือน)
ข้าพเจ้าประพฤติล่วงธรรมแล้ว ไปสู่คติอะไรในปรโลก ข้าพเจ้าถามแล้ว
ได้โปรดบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า .

[๙๑] สังกิจจภยาธิ ได้กล่าวตอบพระราชาผู้บำรุงแคว้นของชาวกาสิให้เจริญ
ประทับนั่งอยู่ในทายปัสสะอุทยานว่า ขอถวายพระพร ขอมหาบพิตร
ทรงฟังอาตมภาพ ถ้าเมื่อบุคคลเว้นทางผิด ทำตามคำของบุคคลผู้บอก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ทางถูก โจรผู้เป็นเสี้ยนหนามก็ไม่พึงพบหน้าของบุคคลนั้น เมื่อบุคคล
ปฏิบัติธรรม แต่ถ้ากระทำตามคำของบุคคลผู้ปราศธรรม บุคคลนั้น
ไม่พึงไปสู่ทุกติ .

[๙๒] ขอถวายพระพร ธรรมเป็นทางถูก ส่วนอธรรมเป็นทางผิด อธรรม
ย่อมนำไปสู่นรก ธรรมย่อมให้ถึงสุคติ นรชนผู้ประพฤติธรรม มีความ
เป็นอยู่ไม่สม่ำเสมอ ละโลกนี้แล้วย่อมไปสู่ทุกติได้ อาตมภาพจะกล่าว
คติ คือ นรกเหล่านั้น ขอพระองค์ทรงสดับอาตมภาพเกิด นรก ๘
ขุมนี้ คือ สัตว์เข็ญนรก ๑ กาฬสตนนรก ๑ สังฆาตนรก ๑ ไรรว-
นรก ๑ มหาไรรวนรก ๑ ต่อมาถึงมหาเวจินรก ๑ ตาปนนรก ๑
ปตูปนรก ๑ อันบัณฑิตทั้งหลายกล่าวไว้แล้ว ก้าวล่วงได้ยาก
เคลื่อนกล่นไปด้วยเหล่าสัตว์ ผู้มีกรรมหยาบช้าเฉพาะขุมหนึ่งๆ มี
อุสสทนรก ๑๖ ขุมเป็นที่ทำบุคคลผู้กระตือรือร้น นากลิ้ว มีเปลว
เพลิงรุ่งโรจน์ มีภัยใหญ่ชนลกชนพอง นาสฟังกลิ้ว มีภัยรอบข้าง เป็น
ทุกข์ มี ๔ มุม ๔ ประตู จัดแบ่งไว้เป็นส่วนๆ มีกำแพงเหล็กกัน
โดยรอบมีฝาเหล็กครอบ ภาวพื้นของนรกเหล่านั้นล้วนแต่เหล็กแดงลุก
โพล่ง ประกอบด้วยเปลวไฟ แผ่ไปตลอด ๑๐๐ โยชน์โดยรอบ ตั้งอยู่
ทุกเมื่อ สัตว์ทั้งหลายมีเท้าในเบื้องบน มีศีรษะในเบื้องต่ำ ตกลงไปใน
นรกนั้น สัตว์เหล่าใดกล่าวล่วงเกินถวายทั้งหลายผู้สรวมแล้ว ผู้มีตะ
บะเสี้ยวเหล่านั้นผู้มีความเจริญอันขจัดแล้ว ย่อมหมกไหม้อยู่ในนรก
เหมือนปลาที่ถูกเงื่อนไขเป็นส่วนๆ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายผู้มีปรกติ
กระทำการอันหยาบช้า มีตัวถูกไฟไหม้ทั้งข้างในข้างนอกเป็นนิ
แสลงหาประตูออกจากนรก ก็ไม่พบประตูที่จะออกตลอดปีนับไม่ถ้วน
สัตว์เหล่านั้นวิ่งไปทางประตูด้านหน้า จากประตูด้านหน้า วิ่งกลับมา
ข้างหลัง วิ่งไปทางประตูด้านซ้าย จากประตูด้านซ้ายวิ่งกลับมาทาง
ประตูด้านขวา วิ่งไปถึงประตูใดๆ ประตูนั้นๆ ก็ปิดเสีย
สัตว์ทั้งหลายผู้ไปสู่นรก ย่อมประคองแขนคร่ำครวญเสวยทุกข์
มิใช่น้อย นับได้แสนปีเป็นอันมาก เพราะเหตุนี้ บุคคลไม่ควร
รุกรานท่านที่เป็นคนดี ผู้สรวม มีตะบะธรรม ซึ่งเป็นดังสรพิษมีเดช
กำเริบร้ายลวงได้ยาก ฉะนั้นพระเจ้าอัสซุนะ ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นเกตกะ
มีพระกายกำยำ เป็นนายขมังธนู มีพระหัตถ์ดั่งฟัน มีมูลอันขาวแล้ว
เพราะประทุษร้ายพระญาติโคตมโคตร พระเจ้าทัณฑกก็ได้เอาธนูไปยรด
กิสวจะฤๅษี ผู้หาธนูมิได้ พระราชานั้นถึงแล้วซึ่งความพินาศ ดุจต้น
ตาลขาดแล้วจากรากฉะนั้น พระเจ้าเมฆะคิดประทุษร้ายในมาตังคะฤๅษี
ผู้เรืองศรัทธาของพระเจ้าเมฆะ พร้อมด้วยบริษัทยศสูญสิ้นไปใน
ครั้งนั้น ชาวเมืองอันธกรินทีย ประทุษร้ายกัณหาทิยาณฤๅษีช่วยกันเอา
ไม้พลองรุมต้อนตาย ก็ไปเกิดในยมสาธนนรก ส่วนพระเจ้าเจติยราชนี้
ได้ประทุษร้ายกบิลดาบส แต่ก่อนเคยเหาะเหินเดินอากาศได้ ภายหลัง
เสื่อมฤทธิ์ ถูกแผ่นดินสูบถึงมรณกาล เพราะเหตุนี้แล บัณฑิตทั้งหลาย
จึงไม่สรรเสริญการล่อลวงแห่งจินตาคติเป็นต้น บุคคลไม่ควรเป็นผู้มี
จิตประทุษร้าย ฟังกล่าววาจาอันประกอบด้วยลัจะ ถ้าวานรชนผู้ใดมีใจ
ประทุษร้าย เฟื่องลิ้นท่านผู้รู้พร้อมด้วยวิชาและจรณะ นรชนผู้นั้นก็
ไปสู่นรกเบื้องต่ำ ชนเหล่าใดพยายามกล่าววาจาหยาบคาย บริภาษบุคคล
ผู้เจริญทั้งหลาย ชนเหล่านั้นไม่ไช่เหล่ากอไม่ไช่ทายาท เป็นเหมือนต้น
ตาลมีรากอันขาดแล้ว อนึ่ง ผู้ใดฆ่าบรรพชิตผู้ทำกิจเสร็จแล้ว ผู้แสวงหา
คุณอันยิ่งใหญ่ ผู้นั้นจะต้องหมกไหม้อยู่ในกาฬสตนนรกตลอดกาลนาน
อนึ่ง พระราชาพระองค์ใดตั้งอยู่ในอธรรม กำจัดชาวแวนแคว้น ทำชาว
ชนบทให้เดือดร้อน สิ้นพระชนม์ไปแล้ว จะต้องหมกไหม้อยู่ในตาปนนรก
ในโลกหน้า และพระราชาพระองค์นั้นจะต้องหมกไหม้อยู่ตลอดแสนปี
ทิพย์ อันกองเพลิงห้อมล้อมเสวยทุกข์เวทนา เปลวไฟมีรัศมีขานออกจาก
กายของสัตว์นั้น สรรพวงค์กายพร้อมทั้งปลายขนและเล็บ ของสัตว์ผู้มีไฟ
เป็นภักษา มีเปลวไฟเป็นอันเดียวกัน สัตว์นรกมีตัวถูกไฟไหม้ทั้งข้างใน
ข้างนอกอยู่เป็นนิตย์ เป็นผู้อันทุกข์เบียดเบียนร้องไห้คร่ำครวญอยู่
เหมือนช้างถูกนายหัตถาจารย์แทงด้วยขอ ฉะนั้น ผู้ใดเป็นคนต่ำช้า ฆ่า
บิดาเพราะความโลภหรือเพราะความโกรธ ผู้นั้นจะต้องหมกไหม้อยู่ในกาฬ
สตนนรกสิ้นกาลนาน บุคคลผู้ฆ่าบิดาเช่นนั้น ต้องหมกไหม้อยู่ในโลภกม-
กีนรก นายนิริบาลทั้งหลายเอาหอกแทงสัตว์นรกนั้น ผู้ถูกไฟไหม้อยู่น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

จนไม่มีหนัง ทำให้ตาบอดให้กินมูตรกินอุจ กตสัตว์นรกเช่นนั้นให้จมลงในน้ำเสป นายนิริบาลทั้งหลาย ให้สัตว์นรกกินก้อนอุจที่ร้อนจัด และก้อนเหล็กแดงอันลุกโพล่งให้ถือผานทั้งยาวทั้งร้อนสิ้นกาลนาน จัดปากให้อ้าแล้วเอาเชือกผูกไว้ ยัดก้อนเหล็กแดงเข้าไปในปาก ฟุ้งสนัซแดง ฟุ้งสนัซต่าง ฟุ้งแรง ฟุ้งกา และฟุ้งนกตระกรรม ล้วนมีปากเป็นเหล็ก มากลุ่มมจิกกัดลิ้นให้ขาดแล้วกินลิ้นอันมีเลือดไหล เหมือนกินของอันเป็นแดนเต็ม ไปด้วยเลือดฉะนั้น นายนิริบาลเที่ยวเดินทบทสัตว์นรกผู้มาบิดาเนิน ซึ่งมีร่างกายอันแตกไปทั่ว เหมือนผลตาลที่ถูกไฟไหม้จริงอยู่ ความยินดีของนายนิริบาลเหล่านั้น เป็นการเล่นสนุก แต่สัตว์นรกต้องได้รับทุกข์ คนผู้มาบิดาเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ ต้องอยู่ในนรกเช่นนั้น ก็บุตรฆาตมารดา จากโลกนี้แล้วต้องไปสู่ที่อยู่แห่งพระยายมย่อมเข้าถึงความทุกข์อย่างยิ่งด้วยผลแห่งกรรมของตน พวกนายนิริบาลที่ร้ายกาจย่อมบีบคั้นสัตว์ผู้ฆาตมารดา ด้วยผาลเหล็กแดงบ่อยๆ ให้สัตว์นรกตีกันโลหิตที่เกิดแตกตน อันไหลออกจากกายของตน ร้อนดังหนึ่งทองแดงที่ละลายคว้างบนแผ่นดิน สัตว์นรกนั้นลงไปสู่ห้วงน้ำเช่นกับหนองและเลือด น้ำเกลียดดังซากศพเน่ามีกลิ่นเหม็นดุจก้อนอุจ หมูหนอนในห้วงน้ำนั้น มีกายใหญ่มีปากเป็นเหล็กแหลม ทำลายผิวหนัง ขอนไซไปในเนื้อและเลือด กัดกินสัตว์นรกนั้น ก็สัตว์นั้นถึงนรกนั้น แล้วจมลงไปประมาณชั่วร้อยบุรุษ ศพเน่าเหม็นฟุ้งไปตลอดร้อยโยชน์โดยรอบ จริงอยู่ แม้กิจของตนผู้มีกิจข่มคร่ำคร่าเพราะกลิ่นเน่า ดุจพระเจ้าพรหมที่ตต บุคคลผู้ฆาตมารดาข่มได้รับทุกข์เห็นปานนี้ พวกหญิงริตลุกข่มกาวลวงล้าธารนรกอันขรขระ ที่กาวลวงได้แสนยากจุกมดโกน แล้วตกไปสู่แม่น้ำเวตรณีที่ไปไต่ยาก ต้นจั่วทั้งหลายล้วนแต่เป็นเหล็กมีหนาม ๑๖ คูลี มีกิ่งห้อยย้อยปกคลุมแม่น้ำเวตรณีที่ไปไต่ยากทั้งสองฟาก สัตว์นรกเหล่านั้นมีตัวสูงโยชน์หนึ่งถูกไฟที่เกิดเองแผดเผา มีเปลวรุ่งเรืองยืนอยู่ดุจกองไฟตั้งอยู่ที่ไกลฉะนั้น หญิงผู้ประพฤตินอกใจสามีก็ตี ชายที่คบหาภรรยาผู้อื่นก็ตี ต้องตกอยู่ในนรกอันเร่าร้อนมีหนามคม สัตว์นรกเหล่านั้น ถูกนายนิริบาลตีเมฆด้วยอาวุธ กลับเอาศีรษะลงตกลงมานอนอยู่ ถูกตีเมฆด้วยหลาวเป็นอันมากตื่นอยู่ตลอดกาลทุกเมื่อ ครั้นพอรุ่งสว่างนายนิริบาลให้สัตว์นรกนั้นเข้าไปสู่โลหภูมิอันใหญ่เปรียบดังภูเขาแม่น้ำเสมอด้วยไฟอันร้อน บุคคลผู้ทศิล ถูกโมหะครอบงำ ย่อมแสวงกรรมของตน ที่ตนกระทำไว้ชั่วปางก่อน ตลอดวันตลอดคืนด้วยประการฉะนี้ อนึ่ง ภริยาใดที่เขาช่วยมาด้วยทรัพย์ข่มดูหมิ่นสามี แม่ผัวพ่อผัว หรือพี่น้องผัว นายนิริบาลเอาเบ็ดมีสายเกี่ยวปลายลิ้นของหญิงนั้นคร่ำมา สัตว์นรกนั้นเห็นลิ้นของตนยาวประมาณ ๑ วา เต็มไปด้วยหมูหนอนไม่อาจอ้อนวอนนายนิริบาล ตายไปหมกไหม้ในตาปน-นรก พวกคนฆ่าแกะ ฆ่าสุกร ฆ่าปลา ดักเนื้อ พวกโจร คนฆ่าโค พวกพราณ พวกคนผู้กระทำคุณในเหตุมิใช่คุณ (คนส่อเสียด) ถูกนายนิริบาลเบียดเบียนด้วยหอกเหล็ก ข้อนเหล็ก ดาบและลูกศร มีหัวลงตกลงสู่แม่น้ำเสปคนทำคดีโกง ถูกนายนิริบาลทบทด้วยข้อนเหล็กทั้งเวลาเย็นเวลาเช้าแต่นั้นย่อมกินอาเจียนของสัตว์นรกเหล่าอื่นผู้ได้รับความทุกข์ทุกเมื่อ ฟุ้งกาบ้าน ฟุ้งสนัซ ฟุ้งแรง ฟุ้งนกล้วนมีปากเป็นเหล็กกัดกินสัตว์นรก ผู้กระทำความหยาบช้าคั้นรนอยู่ ชนเหล่าใดเป็นอัสติบุรุษ อันธฤติปกปิด ให้นือชนกันตายก็ตี ให้นกตีกันตายก็ตี ชนเหล่านั้นต้องไปตกอุสสนนรก .

[๙๓] สัตบุรุษทั้งหลายย่อมไปสู่เบื้องบน เพราะกรรมที่ตนประพฤติดีแล้วในโลกนี้ ขอเชิญพระองค์ทอดพระเนตรผลของกรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว เทพเจ้าทั้งหลายพร้อมทั้งพระอินทร์พระพรหมมีอยู่ ดุจรมหาบพิตรผู้เป็นอธิบดีแห่งรัฐ เพราะเหตุนี้ อาตมภาพขอทูลมหาบพิตร ขอมหาบพิตรจงทรงประพฤติธรรม ดุจพระราชา เชิญพระองค์ทรงประพฤติธรรมเหมือนอย่างธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ไม่เดือดร้อนในภายหลัง ฉะนั้น .

จบ สังกิจจชาดกที่ ๒

รวมชาดกในสังยุตนิบาตนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
เชิญท่านทั้งหลายฟังภาษิตของข้าพเจ้าในสังยุตตนิกาย (ในนิบาตนี้) มี ๒
ชาดก คือโสณกชาดก ๑ สังกิจจชาดก ๑ ฯ
จบ สังยุตตนิกายชาดก .

สัตตตตินิบาตชาดก

๑. กุสชาดก

พระเจ้ากุสราชมลลนาภโณมนางประภาวดี

- [๙๔] ฐิติราชของพระองค์นี้ มีทรัพย์ มียาน มีราชกกุธภัณฑ์สมบูรณ์ด้วยสิ่ง
นำปรรณนาทั้งปวง ข้าแต่พระมารดา ขอพระองค์จงทรงปกครองราช
สมบัติของพระองค์นี้ หม่อมฉันจะขอทูลลาไปยังเมืองสาละวะ ซึ่งเป็น
ที่สถิตแห่งพระนางประภาวดีที่รัก .
- [๙๕] พระองค์ทรงนำหาบใหญ่มาด้วยพระทัยอันไม่ซื่อตรง จักต้องทรงเสวย
ทุกข์ใหญ่ทั้งกลางวันและกลางคืน ขอเชิญพระองค์เสด็จกลับไป
กุสลาตนครเสียโดยเร็วเถิด หม่อมฉันไม่ปรรณนาให้พระองค์ซึ่งมี
ผิวพรรณช้วนอยู่ในที่นี้ .
- [๙๖] ดุรณางประภาวดี พัดใจในผิวพรรณของเธอ จึงจะจากที่นี้ไปยังเมือง
กุสลาตมิไม่ได้ พยายามในการเห็นเธอ ได้ละทิ้งบ้านเมืองมารินมยอยู่ใน
พระราชนิเวศน์อันนารินมยของพระเจ้านันทราช ดุรณางประภาวดี
พัดใจในผิวพรรณของเธอจนลุ่มหลง เทียวไปยังพื้นแผ่นดิน พี่ไม่รู้ทิศ
ว่าตนมาแล้วจากที่ไหน พี่หลงไหลในตัวเธอผู้มีดวงเนตรอันแจ่มใส
เหมือนดวงตามฤต ผู้ทรงผ้ากรองทอง ดุรพระน้องผู้มีตะโพกอันผ่องผาย
พี่ปรรณนาแต่ตัวเธอ พี่ไม่ต้องการด้วยราชสมบัติ .
- [๙๗] ดุรพระเจ้ากุสราชม ผู้ใดปรรณนาคนที่เขาไม่ปรรณนาตนผู้นั้นย่อมมี
แต่ความไม่เจริญ หม่อมฉันไม่รักพระองค์พระองค์ก็จะให้หม่อมฉันรัก
เมื่อเขาไม่รัก พระองค์ก็ยังไม่ปรรณนาให้เขารัก .
- [๙๘] นรชนใดได้คนที่เขาไม่รักตัว หรือที่รักตัวมาเป็นที่รัก เราสรรเสริญการ
ได้ในสิ่งนี้ ความไม่ได้ในสิ่งนั้นเป็นความชั่วช้า .
- [๙๙] พระองค์ปรรณนา ซึ่งหม่อมฉันผู้ไม่ปรรณนา เปรียบเหมือนพระองค์
เอาไม้กรรณการมาแตะเอาเพชรในหิน หรือเหมือนเอาขี้มาดักกม
ฉะนั้น .
- [๑๐๐] หินคงฝังอยู่ในหุถุ้ยมีลักษณะอ่อนละมุนละไม ของเธอเป็นแน่ เพราะ
ตั้งแต่หม่อมฉันมาจากชนบทภายนอก ยังไม่ได้ความชมชื่นจากเธอเลย
พระราชบุตรที่ยังทำหน้าว่ากลัวขมวดมองดูหม่อมฉันอยู่ตราบใด หม่อมฉัน
ก็ต้องเป็นพนักงานเครื่องต้นภายในบุรีของพระเจ้านันทราชอยู่ตราบนั้น
ต่อเมื่อใดพระราชบุตรที่ยิ้มแย้มแจ่มใสมองดูหม่อมฉัน หม่อมฉันก็จะ
เล็กเป็นพนักงานเครื่องต้น กลับเป็นพระเจ้ากุสราชมื่อนั้น .
- [๑๐๑] ก็ถ้าถ้อยคำของโหรทั้งหลายจักเป็นจริงไซ้ พระองค์คงไม่ไช้พระสวามี
ของหม่อมฉันแน่แท้ เขาเหล่านั้นคงจะบันเรากออกเป็นเจ็ดท่อนแน่ .
- [๑๐๒] ก็ถ้าถ้อยคำของโหรเหล่านั้นหรือของหม่อมฉันจักเป็นจริงไซ้ พระสวามี
ของเธอ นอกจากพระเจ้ากุสราชมผู้มีพระเสถียรราชสีห์ จะเป็นคนอื่น
ไม่มีเลย .
- [๑๐๓] เน้นนางชชชา เรากลับไปถึงกรุงกุสลาตแล้ว จักให้นายช่างทำเครื่อง
ประดับคอทองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำให้พระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงาม
ดั่งวงช้างแลดูเราได้ . . . ถ้าเจ้าทำนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดั่งวงช้าง
ให้เจรจาแก่เราได้ . . . ถ้าเจ้าทำพระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดั่งวงช้าง
ให้ยิ้มแย้มแก่เราได้ . . . ถ้าเจ้าทำพระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดั่งวง
ช้างให้หัวเราะร่าเริงแก่เราได้ เรากลับไปถึงกรุงกุสลาตแล้ว จักให้
นายช่างทำเครื่องประดับคอทองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำพระนางประภาวดี
ผู้มีขาอ่อนงามดั่งวงช้าง มาลูบคลำจับตัวเรา ด้วยมือของเธอได้ .
- [๑๐๔] พระราชบุตรนี้ คงไม่ได้ประสบแม้ความสำราญในสำนักแห่งพระเจ้า
กุสราชมเสียเลยเป็นแน่ พระนางจึงไม่ทรงกระทำแม้เพียงการปฏิสันถาร
ในบุรุษผู้เป็นพนักงานเครื่องต้น เป็นคนรับใช้ ไม่ต้องการด้วยค่าจ้าง .
- [๑๐๕] นางชชชานี้ เห็นจะไม่ต้องถูกตัดลิ้นด้วยมิดอันคมเป็นแน่ จึงมาพูด
คำหยาบช้อย่างนี้ .
- [๑๐๖] ข้าแต่พระนางประภาวดี พระนางอย่าทรงเทียบพระเจ้านุสราชมุนั้นด้วย
พระรูปอันเลอโฉมของพระนางชชี ข้าแต่พระนางผู้มีความรู้เรื่อง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
พระนางจงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระเจ้ากุสราชนั้นทรงมีพระอิศริยยศ
ใหญ่ แล้วจงกระทำความรักในพระเจ้ากุสราช ผู้มีความงามอันนี้
ข้าแต่พระนางประภาวดีพระนางอย่าทรงเทียบพระเจ้ากุสราชนั้นด้วยพระ
รูปอันเลอโฉมของพระนางซี ข้าแต่พระนางผู้มีความรุ่งเรือง พระนาง
จงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระเจ้ากุสราชนั้นทรงมีพระราชทรัพย์เป็น
อันมาก . . . มีทะเลล้นทวาร . . . มีพระราชอาณาจักรกว้างใหญ่ . . . เป็น
พระมหाराชา . . . มีพระสุรเสียงเหมือนเสียงราชสีห์ . . . มีพระสุรเสียง
ไพเราะ . . . มีพระสุรเสียงหยดย้อย . . . มีพระสุรเสียงกลมกล่อม . . . มี
พระสุรเสียงอ่อนหวาน . . . ทรงชำนาญศิลปตั้งร้อยอย่าง . . . เป็นกษัตริย์
. . . พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าเทียบพระเจ้ากุสราชนั้นด้วยพระรูป
อันเลอโฉมของนางซี พระนางจงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระราชา
พระองค์นั้น มีพระนามเหมือนกับหยาดน้ำที่ทั่วสักกะทรงประทาน แล้ว
จงกระทำความรักในพระเจ้ากุสราชผู้มีความงามอันนี้ .

[๑๐๗] ข้าแต่เหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้แข็งกระด้าง ตั้งอยู่เหมือนจอมปลวกจะพากันพัง
กำแพงเข้ามาเสียก่อน ขอพระองค์จงส่งชาวแก่พระราชาเหล่านั้นว่า เชิญ
เสด็จมานำเอานางประภาวดีนี้ไปเถิด .

[๑๐๘] เราจะบันนางประภาวดีนี้ออกเป็นเจ็ดท่อน แล้วจักให้แก่กษัตริย์ผู้เสด็จ
มา ณ ที่นี้เพื่อจะฆ่าเรา .

[๑๐๙] พระราชบุตรผู้มีผิวผ่องดังทองคำ ทรงผ้าโกสยพัสตร์ มีพระเนตรนอง
ด้วยน้ำตา อันหมู่ทาสีแวดล้อม เสด็จไปยังห้องพระมารดา .

[๑๑๐] ข้าแต่พระมารดา หน้าของลูกอันผุดแล้วด้วยแป้ง สองแล้วที่กระจะงา
งดงาม มีดวงเนตรคมคาย ผุดผ่องเป็นนวลโย จักถูกกษัตริย์ทั้งหลายโยน
ทิ้งเสียในป่าเป็นแน่ แล้วฝูงแร้งก็จะพากันเอาเท้าย้อยแย่งผมของลูกอันดำ
มีปลายงอนละเอียดอ่อน ลูบไล้ด้วยน้ำมันหอมแก่นจันทร์ ในท่ามกลาง
ป่าช้าอันเปรอะเปื้อน เป็นแน่ แขนอ่อนนุ่มทั้งสองของลูกอันมีเล็บแดง
มีขนละเอียด ลูบไล้ด้วยจุกเงินทนก็จะถูกกษัตริย์ทั้งหลายตัดทิ้งเสียใน
ป่า และฝูงกา ก็จะโฉบคาบเอาไปตามความปรารถนาเป็นแน่ สุนัขจึงจอก
มาเห็นถันทั้งสองของลูกเช่นกับผลตาลอันห้อยอยู่ ซึ่งลูบไล้ด้วย
กระแจะจันทร์แค้นกาฬ ก็จะมีคร่อมที่ถันทั้งสองของลูกเป็นแน่
เหมือนลูกอ่อนที่เกิดแต่ตนของมารดา ตะโปกอันกลมผิ้วผายของลูก ผูก
รัดด้วยสร้อยสังข์ทอง ก็จะถูกกษัตริย์ทั้งหลายตัดเป็นชิ้นๆ แล้วโยนทิ้ง
ไปในป่า ฝูงสุนัขจึงจอกก็จะพากันมาจูดคร่าไปกิน ฝูงสุนัขป่า ฝูงกา
ฝูงสุนัขจิ้งจอกและสัตว์ที่มีเขี้ยวเหล่านี้นั่งมีอยู่ ได้กินนางประภาวดี
แล้ว คงไม่รู้จักแก่กันเป็นแน่ ข้าแต่พระมารดา ถ้ากษัตริย์ทั้งหลายผู้มา
แต่ที่ไกลได้นำเอาเนื้อของลูกไปหมดแล้ว พระมารดาได้ทรงโปรดขอเอา
กระดูกมาเผาศีในระหว่างทางใหญ่ ขอพระมารดาได้สร้างสวนดอกไม้
แล้ว จงปลุกต้นกระถินการในสวนเหล่านั้น ข้าแต่พระมารดา ในกาลใด
ดอกกระถินการเหล่านั้นบานแล้วในเวลาหิมะตกในฤดูเหมันต์ ในกาลนั้น
ขอพระมารดาพึงรำลึกถึงลูกว่า ประภาวดีมีผิวพรรณอย่างนี้ .

[๑๑๑] พระมารดาของพระนางประภาวดีเป็นชัตติยานี มีพระฉวีวรรณดังเทพ
อัปสรได้ประทับยืนอยู่แล้ว ทอดพระเนตรเห็นดาบและธนูวางอยู่ตรง
พระพักตร์พระเจ้ามัทธราช ภายในบุรี .

[๑๑๒] จึงทรงพิลาปรำพันว่า พระองค์จะทรงฆาติดาของหม่อมฉันนั้นให้เป็น
ท่อนๆ ด้วยดาบนี้ แล้วจะประทานแก่กษัตริย์ทั้งหลาย แนหรือเพคะ .

[๑๑๓] ลูกน้อยเอ๋ย พระบิดาไม่ทรงกระทำตามคำของแม่ผู้ใคร่ประโยชน์ เจ้านั้น
เปราะเปื้อนโลหิตไปสู่สำนักพระยายมในวันนี้ ถ้าบุรุษผู้ใดไม่ทำตามคำ
ของบิดามารดาผู้ถือกุลมองเห็นประโยชน์ บุรุษนั้นย่อมได้รับโทษอย่าง
นี้ และจะต้องเข้าถึงโทษที่ลามกกว่า ในวันนี้ถ้าลูกจะทรงไว้ซึ่งกุมาร
ทรงโฉมงามดังสีทอง เป็นกษัตริย์เกิดกับพระเจ้ากุสราช สวมสร้อย
สังวาลย์แก้วมณีแกมทอง อันหมู่พระญาติบูชาแล้วไซ้ ลูกก็จะไม่ต้อง
ไปยังสำนักพระยายม ลูกหญิงเอ๋ย เสียงกลองชัยเกรียงอยู่ยังมี และ
เสียงช้างร้องก้องอยู่ในตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลายใด ลูกเห็นอะไรเล่า
หนอที่มีความสุขยิ่งกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย เสียงม้าศึกคะนองร้อง
คำรณอยู่ที่ประตู เสียงกุมารร้องรำทำเพลงอยู่ในตระกูลกษัตริย์ทั้งหลาย
ลูกเห็นอะไรเล่าหนอที่มีความสุขยิ่งไปกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย ใน
ตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลาย มีนกยูง นกกระเรียน และนกคุนหวา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ส่งเสียงร้องก้องเสนาเพราะเจ็บใจ ลูกเห็นอะไรเล่าหนอที่จะมีความ
สุขยิ่งไปกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย .

[๑๑๔] พระเจ้ากุสราษพระองค์ใด ผู้มีพระปรีชาอย่างยอดเยี่ยม ผู้ยำยักษัตริย์
ทั้งเจ็ดพระนคร ทรงปราบปรามแคว้นอื่นให้พ่ายแพ้ ฟังทรงปลดปล่อย
เราทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ได้ พระเจ้ากุสราษพระองค์นั้นประทับอยู่ที่
ไหนหนอ .

[๑๑๕] พระเจ้ากุสราษพระองค์ใด ผู้มีพระปรีชาอย่างยอดเยี่ยม ผู้ยำยักษัตริย์
ทั้งเจ็ดพระนคร ทรงปราบปรามแคว้นอื่นให้พ่ายแพ้ จักทรงกำจัด
กษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดได้ พระเจ้ากุสราษพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่
ไหนหนอ .

[๑๑๖] เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือจึงได้พูดอย่างนี้ หรือว่าเจ้าเป็นอันธพาลจึงได้พูด
อย่างนี้ ถ้าพระเจ้ากุสราษฟังเสด็จมาจริง ทำไมพวกเราจะไม่รู้จักพระ
องค์เล่า .

[๑๑๗] พระเจ้ากุสราษนั้นทรงปลอมพระองค์เป็นบุรุษพนักงานเครื่องต้น ทรง
พระภูษาหยักครึ่งมันคง กำลังก้มพระองค์ล้างหม้ออยู่ในระหว่างพระ
ตำหนักของพระกุมารีทั้งหลายเพคะ .

[๑๑๘] เจ้าเป็นหญิงชั่วช้าฉฉฉฉหรือ หรือว่าเจ้าเป็นหญิงประทุษร้ายตระกูล
เจ้าเกิดแล้วในตระกูลพระเจ้ามัทธราษ เหตุใดจึงกระทำพระสวามีให้
เป็นทาส .

[๑๑๙] หม่อมฉันไม่ได้เป็นหญิงชั่วช้าฉฉฉฉ ไม่ใช่เป็นหญิงประทุษร้ายตระกูล
นั้นพระเจ้ากุสราษโอรสของพระเจ้าโอกกากราช ขอความเจริญจงมีแด่
พระมารดา แต่พระมารดาทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส .

[๑๒๐] ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา พระราชาพระองค์ใด ทรงเชื้อเชิญ
พราหมณ์สองหมื่นคนให้บริโภคมัทธราษในกาลทุกเมื่อ พระราชาพระ
องค์นั้น คือ พระเจ้ากุสราษโอรสแห่งพระเจ้าโอกกากราช แต่พระ
มารดาเข้าพระทัยว่าเป็นทาส เจ้าพนักงานเตรียมช้างไว้สองหมื่นเชือก . . .
เตรียมม้าสองหมื่นตัว . . . ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา เจ้าพนักงาน
รีดนมโคสองหมื่นตัวในกาลทุกเมื่อเพื่อพระราชาพระองค์ใด พระราชา
พระองค์นั้น คือ พระเจ้ากุสราษโอรสของพระเจ้าโอกกากราช แต่พระ
มารดาเข้าพระทัยว่าเป็นทาส .

[๑๒๑] ดูกรเจ้าผู้เป็นพาล เจ้ากระทำความชั่วร้ายเหลือเกิน ที่เจ้าไม่บอกพอ
ว่า พระเจ้ากุสราษผู้เป็นกษัตริย์มีทะเล้งทวารมาก ผู้เป็นพระยาช้าง
มาด้วยเพศแห่งกบ .

[๑๒๒] ข้าแต่พระมหाराษผู้จอมทัพ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดดโทษ
แก่หม่อมฉัน ที่ไม่ทราบบว่าพระองค์เสด็จมาในที่นี้ด้วยเพศที่ไม่มีใครรู้จัก
ด้วยเถิด .

[๑๒๓] คนเช่นหม่อมฉันมิได้ปกปิดเลย หม่อมฉันนั้นเป็นพนักงานเครื่องต้น
พระองค์เท่านั้นทรงเลื่อมใสแก่หม่อมฉัน ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
แต่พระองค์ไม่มีกรรมชั่วช้า ที่หม่อมฉันจะต้องอดโทษ .

[๑๒๔] ดูกรเจ้าคนพาล เจ้าจะไปขอขมาโทษพระเจ้ากุสราษผู้มีกำลังมากเสีย
พระเจ้ากุสราษที่เจ้าขอมาแล้ว จักประทานชีวิตให้เจ้า .

[๑๒๕] พระนางประภาวดีผู้มีผิวพรรณดังเทพธิดา ทรงรับคำรัสของพระบิดาแล้ว
ได้ขับพระเคียวรถทอดพระบาทพระเจ้ากุสราษผู้มีพระกำลังมาก .

[๑๒๖] ราตรีเหล่านี้ที่ล่วงไป เว้นจากพระองค์นั้นเพียงใด หม่อมฉันขอถวาย
บังคมพระยุคลบาท ของพระองค์ด้วยเคียวเกล้า เพียงนั้น ขอพระองค์
โปรดอย่าทรงพิโรธหม่อมฉันเลย หม่อมฉันขอตั้งสัตย์ปฏิญาณแก่
พระองค์ โปรดทรงสดับหม่อมฉันเถิด เพคะ หม่อมฉันจะไม่ฟังทำตาม
ซึ่งซึ่งแก่พระองค์อีกต่อไปละ ถ้าพระองค์จะไม่ทรงโปรดกระทำตามคำ
ของหม่อมฉันผู้ทูลวิงวอนอยู่อย่างนี้ พระบิดาจะเช่นฆ่าหม่อมฉันแล้ว
ทรงประทานแก่กษัตริย์ทั้งหลาย ณ กาลบัดนี้เป็นแน่ .

[๑๒๗] เมื่อพระน้องนางนอนอยู่อย่างนี้ โฉนพิ้งจิกไม่ทำตามคำของพระน้องเล่า
พี่ไมไกรพระน้องเลยนะคนงาม อย่ากลัวเลยประภาวดี พี่ขอตั้งสัตย์
ปฏิญาณต่อพระน้อง โปรดของทรงฟังพี่เถิดนะพระราชบุตร พี่จะไม่
ฟังกระทำความเกลียดซึ่งแก่พระน้องนางอีกต่อไปละ ดูกรน้องประภาวดี
ผู้มีทะเล้งอันผ่องแผ้ว พี่สามารถจะทำลายตระกูลกษัตริย์มัทธราษมากมาย
แล้วนำพระน้องนางไปได้ แต่เพราะความรักพระน้องนาง พี่จึงสยุมทน

ทุกข์มากมายได้ .

[๑๒๘] เจ้าพนักงานทั้งหลาย จงตระเตรียมรถและม้า อันวิจิตรด้วยเครื่องอลังการ
ต่างๆ ทั้งมันคงแข็งแรง ท่านทั้งหลายจงเห็นความพยายามของเรา
ผู้กำจัดศัตรูทั้งหลายให้พ่ายแพ้ไปในบัดนี้ ก็นารีทั้งหลายภายในพระราช
วังของพระเจ้ามัทธราชนั้น พวกเขามองดูพระโพธิสัตว์ผู้เสด็จเยือนกราย
ดุจราชสีห์ ทรงปรบพระหัตถ์เสวยพระกระยาหารถึงสองเท่าพระองค์นั้น .

[๑๒๙] ก็พระเจ้ากุสราช ครั้นเสด็จขึ้นประทับบนคอช้างसार ไปรดให้นาง
ประภาวดีประทับเบื้องหลังแล้ว เสด็จเข้าสู่สงคราม ทรงบันลือพระ
สุรสีห์นาท กษัตริย์เจ็ดพระนครทรงสดับพระสุรสีห์นาทของพระเจ้า
กุสราช ผู้บันลืออยู่ ผู้เกิดความกลัวแต่เสียงของพระเจ้ากุสราชคุกคามแล้ว
พากันแตกหนี ไปเหมือนดังฝูงมฤคได้ยินเสียงแห่งราชสีห์ก็พากันหนีไป
ฉะนั้น พวกพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า ผู้เกิดความกลัวแต่เสียง
พระเจ้ากุสราชคุกคามแล้ว ก็พากันแตกตื่นเหยียบย่ำกันและกัน ท้าว
สักกะจอมเทพ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ทรงมีชัยในท่ามกลาง
สงครามนั้น มีพระทัยชื่นชมยินดี ทรงพระราชทานแก้วมณีอันรุ่งโรจน์
ดวงหนึ่งแก่พระเจ้ากุสราช พระเจ้ากุสราชทรงชนะสงคราม ได้แก้ว
มณีอันรุ่งโรจน์ แล้วเสด็จประทับบนคอช้างसारเสด็จเข้าสู่พระนคร รับ
สั่งให้จบกษัตริย์เจ็ดพระนครทั้งเป็น ให้มีดนำเข้าถวายพระสัสสุระ ทูล
ว่าขอเดชะ กษัตริย์เหล่านั้นเป็นศัตรูของพระองค์ ศัตรูทั้งหมดซึ่งคิดจะ
กำจัดพระองค์เสียนี้ ตกอยู่ในอำนาจของพระองค์แล้ว เชิญทรงกระทำ
ตามพระประสงค์เถิด พระองค์ทรงกระทำกษัตริย์เหล่านั้นให้เป็นทาส
แล้ว จะทรงปล่อยหรือจะทรงประหารเสียตามแต่พระทัยเถิด .

[๑๓๐] กษัตริย์เหล่านั้นเป็นศัตรูของพระองค์ มิได้เป็นศัตรูของหม่อมฉัน ข้าแต่
พระมหาราช พระองค์ (เป็นอิสระ) กว่าหม่อมฉัน จะทรงปล่อยหรือ
จะทรงประหารศัตรูเหล่านั้นก็ตามเถิด .

[๑๓๑] พระราชธิดาของพระองค์ ล้วนทรงงดงามดังเทพกัญญามืออยู่ถึง ๗ พระ
องค์ ขอพระองค์ทรงโปรดพระราชทานแก่กษัตริย์ทั้ง ๗ นั้นองค์ละองค์
ขอ กษัตริย์เหล่านั้นจงเป็นพระขามาตาของพระองค์เถิด .

[๑๓๒] ข้าแต่พระมหาราช พระองค์เป็นใหญ่กว่าหม่อมฉันทั้งหลาย และกว่า
พวกลูกของหม่อมฉันทั้งหมด เชิญพระองค์นั้นแหละทรงพระราชทาน
พวกลูกของหม่อมฉันแก่กษัตริย์เหล่านั้น ตามพระราชประสงค์เถิด .

[๑๓๓] ในกาลนั้น พระเจ้ากุสราชผู้มีพระสุรเสียงดังเสียงราชสีห์ ได้ทรงยก
พระราชธิดาของพระเจ้ามัทธราช ประทานให้แก่กษัตริย์ ๗ พระองค์นั้น
องค์ละองค์ กษัตริย์ทั้ง ๗ พระองค์ทรงอิมพระทัยด้วยลาภนั้น ทรงขอบ
พระคุณพระเจ้ากุสราชผู้มีพระสุรเสียงดังเสียงราชสีห์ แล้วพากันเสด็จ
กลับไปยังนครของตนๆ ในขณะนั้นทีเดียว ฝ่ายพระเจ้ากุสราชผู้มีพระ
กำลังมาก ทรงพาพระนางประภาวดีและดวงแก้วมณีอันงามรุ่งโรจน์เสด็จ
กลับยังกรุงกุสาวดี เมื่อพระเจ้ากุสราชและพระนางประภาวดีทั้ง ๒ พระ
องค์นั้น ประทับอยู่ในพระราชรถคันเดียวกันเสด็จเข้ากรุงกุสาวดี มีพระ
ฉวีวรรณและพระรูปพระโฉมทัดเทียมกัน มิได้ทรงงดงามยิ่งหย่อนกว่า
กันเลย พระมารดาของพระมหาสัตว์และพระขัยมบัติราชกุมารทั้ง ๒
พระองค์ได้เสด็จไปต้อนรับถึงนอกพระนคร แล้วเสด็จกลับพระนคร
พร้อมด้วยพระราชโอรส ในกาลนั้น พระเจ้ากุสราชและพระนางประภา
วดี ก็ทรงสมภารสมานกัน ได้ทรงปกครองราชอาณาจักรกุสาวดีให้รุ่ง
เรืองตลอดมา .

จบ กสชาดกที่ ๑

๒. โสณนันทชาดก

เรื่องพระราชโอรสไปขอขมาโทษโสณดาบส

[๑๓๔] พระผู้เป็นเจ้าเป็นเทวดา เป็นคนธรรพ์ เป็นท้าวสักกปรินทนะ หรือว่า
เป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ข้าพเจ้าทั้งหลายจะรู้จักพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างไร .

[๑๓๕] อาตมภาพไม่ใช่เป็นเทวดา ไม่ใช่เป็นคนธรรพ์ ไม่ใช่ท้าวสักกปรินทนะ
อาตมภาพเป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ดูการการะ มหาบพิตรจงทราบอย่างนี้ .

[๑๓๖] ความช่วยเหลืออันมีใช้น้อยนี้ เป็นกิจที่พระผู้เป็นเจ้ากระทำแล้ว คือ
เมื่อฝนตก พระผู้เป็นเจ้าก็ได้ทำไม่ให้มีฝน แต่นั้น เมื่อลมจัดและแดด
ร้อน พระผู้เป็นเจ้าก็ได้ทำให้มีเงาบังร่มเย็น แต่นั้น พระผู้เป็นเจ้าได้
ทำการป้องกันลูกศรในท่ามกลางแห่งศัตรู แต่นั้น พระผู้เป็นเจ้าได้ทำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

บ้านเมืองอันรุ่งเรืองและชาวเมืองเหล่านั้นให้ตกอยู่ในอำนาจ ของข้าพเจ้า
แต่นั้น พระผู้เป็นเจ้าได้ทำกษัตริย์ ๑๐๑ พระองค์ให้เป็นผู้ติดตามของ
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอขอบคุณ พระผู้เป็นเจ้ายิ่งนัก พระผู้เป็นเจ้าจะ
ปรารภนาสิ่งที่จะให้จิตชื่นชม คือ ยานอันเทียมด้วยช้าง รถอันเทียม
ด้วยม้า และสาวน้อยทั้งหลายที่ประดับประดาแล้ว หรือรมณีสถานอัน
เป็นที่อยู่อาศัยอันใด ขอพระผู้เป็นเจ้าจงเลือกเอาสิ่งนั้นตามประสงค์เถิด
ข้าพเจ้าขอถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า หรือว่าพระผู้เป็นเจ้าจะปรารภนาแคว้น
อังคะหรือแคว้นมคธ ข้าพเจ้าก็ขอถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า หรือว่าพระผู้
เป็นเจ้าปรารภนาแคว้นอัสสกะหรือแคว้นอวันตี ข้าพเจ้าก็มีใจยินดีขอ
ถวายแคว้นเหล่านั้นให้แก่พระผู้เป็นเจ้า หรือแม้พระผู้เป็นเจ้าปรารภนา
ราชสมบัติกึ่งหนึ่งไซ้ ข้าพเจ้าก็ขอถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า ถ้าพระคุณเจ้า
มีความต้องการด้วยราชสมบัติทั้งหมด ข้าพเจ้าก็ขอถวาย พระคุณเจ้า
ปรารภนาสิ่งใด ขอพระคุณเจ้าบอกมาเถิด .

[๑๓๓] อาตมภาพไม่มีความต้องการด้วยราชสมบัติ บ้านเมือง ทรัพย์หรือแม่
ชนบท อาตมภาพไม่มีความต้องการเลย .

[๑๓๔] ในแคว้นแคว้นอาณาเขตของมหาบพิตร มีอาศรมอยู่ในป่า มารดาและบิดา
ทั้งสองท่านของอาตมภาพอยู่ในอาศรมนั้น อาตมภาพอยู่ในอาศรมนั้น
อาตมภาพไม่ได้เพื่อทำบุญ ในท่านทั้งสอง ผู้เป็นบูรพาจารย์นั้น
อาตมภาพขอเชิญมหาบพิตรผู้ประเสริฐยิ่ง ไปขอขมาโทษโสดาปส
เพื่อสัจจวโรไป .

[๑๓๕] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าจะขอทำตามคำที่พระคุณเจ้ากล่าวแก่ข้าพเจ้า
ทุกประการ ก็แต่ว่า บุคคลผู้จะอ่อนน้อมขอโทษมีประมาณเท่าใด ขอ
พระคุณเจ้าจงบอกบุคคลมีประมาณเท่านั้น .

[๑๔๐] ชาวชนบทมีประมาณหนึ่งร้อยเศษ พราหมณ์มหาศาลก็เท่ากัน กษัตริย์ผู้
เป็นเอกิชาตผู้เรืองยศเหล่านั้นทั้งหมด ทั้งมหาบพิตรซึ่งทรงพระนามว่า
พระเจ้ามโนชะ บุคคลผู้จะอ่อนน้อมขอโทษประมาณเท่านี้ก็พอแล้ว ขอ
ถวายพระพร .

[๑๔๑] เจ้าพนักงานทั้งหลายจงเตรียมช้าง จงเตรียมม้า นายสารถิ์ท่านจง
เตรียมรถ ท่านทั้งหลายจงถือเอาเครื่องผูก จงยกธงชัยขึ้นที่คันธงทั้ง
หลาย เราจะไปยังอาศรมอันเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส .

[๑๔๒] ก็ลำดับนั้น พระราชาพร้อมด้วยจาดรงเสนา ได้เสด็จไปยังอาศรมอัน
นารินรมย์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส .

[๑๔๓] ไม่นานอันทำด้วยไม้กระทุ้มของใคร ผู้ไปเพื่อหาน้ำ ลอยมายังเวหาส
มิได้ถูกบำ ห่างประมาณ ๔ องคุลี .

[๑๔๔] ดุกรรมหาบพิตร อาตมภาพชื่อว่าโสณะ เป็นดาบสมีวัตรอันสมทานแล้ว
มิได้เกียจคร้านเลี้ยงดูมารดาบิดาอยู่ทุกคืนทุกวัน ดุกรรมหาบพิตรผู้เป็น
เจ้าแห่งทิศ อาตมภาพระลึกถึงอุปการคุณที่ท่านทั้งสองได้กระทำแล้ว ใน
กาลก่อน จึงนำผลไม้ป่าและเผือกมันมาเลี้ยงดูมารดาบิดา .

[๑๔๕] ข้าพเจ้าทั้งหลาย ปรารภนาจะไปยังอาศรมซึ่งเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส
ข้าแต่ท่านโสณะ ขอท่านได้โปรดบอกทางจะไปยังอาศรมนั้นแก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลายเถิด .

[๑๔๖] ดุกรรมหาบพิตร ทางนี้เป็นทางสำหรับเดินคนเดียว ขอเชิญมหาบพิตร
เสด็จไปยังป่าอันสะพรั่งไปด้วยต้นทองหลาง มีสีเขียวชะอุ่มดังสีเมฆ
โกสิยดาบสอยู่ในป่านั้น .

[๑๔๗] โสณมหาฤาษีครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ได้พราสอนกษัตริย์ทั้งหลาย ณ กลาง
หาว แล้วรีบหลีกไปยังสระอโนดาต แล้วกลับมาปิดกวาดอาศรมแต่ง
ตั้งอาสนะแล้ว เข้าไปสู่วรรณศาลาแจ้งให้ดาบสผู้เป็นบิดาทราบ ว่า ข้า
แต่ท่านมหาฤาษี พระราชาทั้งหลายผู้เอกิชาตเรืองยศเหล่านี้เสด็จมาหา ขอ
เชิญบิดาออกไปนั่งนอกอาศรมเถิด มหาฤาษีได้ฟังคำของโสณบัณฑิตนั้น
แล้วรีบออกจากอาศรมมานั่งที่ประตูของตน .

[๑๔๘] โกสิยดาบสได้เห็นพระเจ้ามโนชะนั้น ซึ่งมีหมู่กษัตริย์ห้อมล้อมเป็น
กองทัพ ประหนึ่งรุ่งเรืองด้วยเดช เสด็จมาอยู่ จึงกล่าวถาถานี้ความว่า
กลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์ และมโหระทึก ยังพระราชาผู้เป็นจอมทัพ
ให้รำเรออยู่ดำเนินไปแล้วข้างหน้าของใคร หน้าผากของใครสวมแล้ว
ด้วยแผ่นทองอันหนามีสัตตสยฟ้า ใครกำลังหนุนแน่นผูกสอดด้วยกำ
ลูกศร รุ่งเรืองด้วยสิริ เดินมาอยู่ อยู่นิ่งหน้าของใครงามผุดผ่อง ดูจ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ทองคำอันละลายคว้างที่ปากเบ้ามีสีดังถ่านเพลิง ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริ
กำลังเดินมาอยู่ จัตรพร้อมด้วยคันหน้ารินรมย์ใจ สำหรับกันแสงอาทิตย์
อันบุคคลกางแล้วเพื่อใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่ ชน
ทั้งหลายถือพัดวาลวิชนีเครื่องสูง เดินเคียงองค์ของใคร ผู้มีบุญอัน
ประเสริฐมาอยู่โดยคอช้างเผือกจรจรัลมาอาชาไนย และทหารสวมเกราะ
เรียงรายอยู่โดยรอบของใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่
กษัตริย์ ๑๐๑ พระนครผู้เรืองยศ เป็นอนุยนต์เดินแวดล้อมตามอยู่
โดยรอบของใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่ จาตุรงคเสนา
คือ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้าเดินแวดล้อมตามอยู่
โดยรอบใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่ เสนาหมู่ใหญ่นี้
นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุดดุจคลื่นในมหาสมุทร กำลังห้อมล้อมตามหลัง
ใครมา.

[๑๔๙] กษัตริย์ที่กำลังเสด็จมานั้น คือ พระเจ้ามนโรรชาธิราชเป็นเพียงดัง
พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่กว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เข้าถึงความเป็นบริษัของ
นันทดาบส กำลังมาสู่อาศรมอันเป็นที่ประพฤติพรหมจรรย์ เสนาหมู่ใหญ่
นี้นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุด ดุจคลื่นในมหาสมุทร กำลังตามหลังพระเจ้า
มนโรรชาขึ้นมา.

[๑๕๐] พระราชาทุกพระองค์ ทรงลบล้างด้วยจันทน์หอม ทรงผ้ากาสิกพัสดุ
อย่างดี ทุกพระองค์ทรงประคองอัญชลีเข้าไปยังสำนักของฤาษีทั้งหลาย.

[๑๕๑] พระคุณเจ้าผู้เจริญไม่มีโรคอาพาธหรือ พระคุณเจ้าสุขสำราญดีอยู่หรือ
พระคุณเจ้ายืดอืดภาพให้เป็น ไปสะดวกด้วยการแสวงหาผลผลาหารแล
หรือ เหง้ามันและผลไม้มีมากแลหรือ เหลือบ ยุงและสัตว์เลื้อยคลาน
มีน้อยแลหรือ ในป่าอันเคลื่อนไหวไปด้วยพาฬมฤค ไม่มีมาเบียดเบียน
บ้างหรือ.

[๑๕๒] ดุกรมหาบพิตร อาตมภาพทั้งหลายไม่มีโรคอาพาธ มีความสุขสำราญดี
เยียวยาอืดภาพได้สะดวกด้วยการแสวงหาผลผลาหาร ทั้งมูลมันผลไม้
มีมาก เหลือบ ยุงและสัตว์เลื้อยคลานมีน้อย ในป่าอันเคลื่อนไหวไป
ด้วยพาฬมฤคไม่มีมาเบียดเบียนอาตมภาพ เมื่ออาตมภาพได้อยู่ในอาศรม
นี้หลายปีมาแล้ว อาตมภาพไม่รู้สึกอาพาธอันไม่เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจเกิด
ขึ้นเลย ดุกรมหาบพิตร พระองค์เสด็จมาดีแล้ว และพระองค์ไม่ได้
เสด็จมาร้าย พระองค์ผู้เป็นอิสระเสด็จมาถึงแล้ว ขอจงตรัสบอกสิ่งที่
ทรงชอบพระหฤทัยซึ่งมีอยู่ ณ ที่นี้เถิด ขอเชิญมหาบพิตรเสวยผล
มะพลับ ผลมะหาด ผลมะทรางและผลหมากเฒ่า อันเป็นผลไม้รส
หวานน้อยๆ เชิญเลือกเสวยแต่ผลที่ดีๆเถิด น้ำนี้เย็นนำมาแต่
ชอกเขา ขอเชิญมหาบพิตรดื่มเถิด ถ้าพระองค์ทรงปรารถนา.

[๑๕๓] สิ่งใดที่พระคุณเจ้าให้ ข้าพเจ้าขอรับสิ่งนั้น พระคุณเจ้ากระทำให้ถึงแก่
ข้าพเจ้าทั้งปวง ขอพระคุณเจ้าจงเจียไสลดดับคำของนันทดาบสที่ท่านจะ
กล่าวนั้นเถิด ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นบริษัของนันทดาบส มาแล้วสู่สำนัก
ของพระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้าโปรดสดับคำของข้าพเจ้า ของนันทดาบส
และของบริษัเถิด.

[๑๕๔] ชาวชนบทร้อยเศษ พรหมณ์มหาศาลประมาณเท่านั้น กษัตริย์อภิชาติผู้
เรืองยศทั้งหมดนี้ และพระเจ้ามนโรรชาผู้เจริญจงเข้าใจคำของข้าพเจ้า ยักษ์
ทั้งหลายภูตและเทวดาทั้งหลายในป่า เหล่าใด ซึ่งมาประชุมกันอยู่ใน
อาศรมนี้ ขอจงฟังคำของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอกระทำความนอบน้อมแก่
เทวดาทั้งหลายแล้วจักกล่าวกะฤาษีผู้มีวัตรอันงาม ข้าพเจ้านั้น ชาวโลก
สมมติแล้วว่าเป็นชาวโกสิยโคตรร่วมกับท่าน จึงนับว่าเป็นแขนงของ
ท่าน ข้าแต่ท่านโกสิยะผู้มีความเพียร เมื่อข้าพเจ้าเป็นผู้ประสงค์จะเลี้ยง
ดูมารดาบิดาของข้าพเจ้า ฐานะนี้เชื่อว่าเป็นบุญ ขอท่านอย่าได้ห้ามข้าพเจ้า
เสียเลย จริยอยู่ การบำรุงมารดาบิดานี้ สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว
ขอท่านจงอนุญาตการบำรุงมารดาบิดานี้แก่ข้าพเจ้า ท่านได้กระทำกุศลมา
แล้วสิ้นกาลนาน ด้วยการลุกขึ้นทำกิจวัตรและการบิณฑบาต บัดนี้
ข้าพเจ้าปรารถนาจะทำบุญในมารดาและบิดา ขอท่านจงให้โลกสวรรค์แก่
ข้าพเจ้าเถิด ข้าแต่พระฤาษี มนุษย์ทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในบริษันี้ ทราบ
บทแห่งธรรมในธรรมว่าเป็นทางแห่งโลกสวรรค์ เหมือนดังท่านทราบ
ฉะนั้น การบำรุงมารดาบิดาด้วยการอุปัฏฐากและการบิณฑบาตชื่อนำ
ความสุขมาให้ ท่านห้ามข้าพเจ้าจากบุญนั้น เชื่อว่าเป็นอันห้ามทางอัน

ประเสริฐ .

[๑๔๕] ขอมหาบพิตรผู้เจริญทั้งหลาย ผู้เป็นบริษัของน้องนันทะ จงสดับถ้อยคำของอาตมภาพ ผู้ได้ยงวศตระกูลแต่เก่าก่อนให้เสื่อม ไม่ประพฤติธรรมในบุคคลผู้เจริญทั้งหลาย ผู้นั้นยอมเข้าถึงนรก ดุรทานผู้เป็นใหญ่ในทิศ ส่วนชนเหล่าใดเป็นผู้ฉลาดในธรรมอันเป็นของเก่า และถึงพร้อมด้วยจารีต ชนเหล่านั้นยอมไม่ไปสุทนต์ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว ญาติและเผ่าพันธุ์ ชนเหล่านั้นทั้งหมดยอมเป็นภาระของพี่ชายใหญ่ ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด มหาบพิตร ดุรมาหาบพิตรผู้เป็นจอมทัพ ก้อาตมภาพเป็นพี่ชายใหญ่ จึงต้องรับภาระอันหนัก ทั้งสามภคจะปฏิบัติท่านเหล่านั้นได้เหมือนนายเรือรับภาระอันหนักสามภคจะนำเรือไปได้โดยสวัสดิ์ ฉะนั้น เหตุฉนั้น อาตมภาพจึงไม่ละลิมธรรม .

[๑๔๖] ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ไปแล้วในความมืด วันนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายเกิดความรู้ขึ้นแล้ว ท่านโกสิยฤาษีได้แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายเหมือนส่องแสงอันรุ่งเรืองจากไฟ ฉะนั้น พระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าแห่งแสง มีรัศมีเจิดจ้า เมื่อทียยอมแสดงรูปดีและรูปชั่วให้ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย ฉนั้น ท่านโกสิยฤาษีก็แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฉนั้นเหมือนกัน .

[๑๔๗] ถ้าพืจะไม่รับอัญชลีของข้าพเจ้าผู้วิงวอนอยู่อย่างนี้ ข้าพเจ้าก็จักดำเนินไปตามถ้อยคำของพี่ จักบำรุงบำเรอพี่ผู้อยู่ด้วยความไม่เกียจคร้าน .

[๑๔๘] ดุรณันทะ เธอรู้แจ้งสัทธิธรรมที่สัตบุรุษทั้งหลายแสดงแล้วเป็นแน่ เธอเป็นเคนงาม มีมารยาทอันงดงาม พี่ชอบใจเป็นยิ่งนัก พี่จะกล่าวกะมารดาบิดาว่า ขอท่านทั้งสองจงฟังคำของข้าพเจ้า ภาระนี้หาใช่เป็นภาระเพียงชั่วครั้งชั่วคราวของข้าพเจ้าไม่ การบำรุงที่ข้าพเจ้าบำรุงแล้วนี้ ย่อมนำความสุขมาให้แก่มารดาบิดาได้ แต่นันทะยอมกระทำการขอร้องอ่อนวอนเพื่อบำรุงท่านทั้งสองบ้าง บรรดาท่านทั้งสองผู้สงบบระจับ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หากว่าท่านใดปรารถนา ข้าพเจ้าจะบอกกะท่านนั้น ขอให้ท่านทั้งสองผู้หนึ่งจงเลือกนันทะตามความปรารถนาเถิด นันทะจะบำรุงใครในท่านทั้งสอง .

[๑๔๙] ดุรพโสณะ เราทั้งสองอาศัยเจ้าอยู่ ถ้าเจ้าอนุญาต แมื่ก็จะพึงได้จุมพิตลูกนันทะผู้ประพฤติพรหมจรรย์ที่ศีรษะ .

[๑๕๐] ใบออนของต้นอัสติถพฤกษ์ เมื่อลมร่าเพยพัดต้องแล้วย่อมหวั่นไหวไปมา ฉนั้นใจของแมื่ก็หวั่นไหว เพราะนานๆ จึงได้เห็นลูกนันทะ ฉนั้น เมื่อใด เมื่อแม่หลับแล้วฝันเห็นลูกนันทะมา แมื่ก็ตื่นใจอย่างล้นเหลือว่าลูกนันทะของแม่นั้นมาแล้ว แต่เมื่อใด ครั้นแม่ตื่นขึ้นแล้ว ไม่ได้เห็นลูกนันทะของแม่มา ความเศร้าโศกและความเสียใจมิใช่น้อย ก็ทับถมยิ่งนัก วันนี้ แมื่ได้เห็นลูกนันทะผู้จากไปนานกลับมาแล้ว ขอลูกนันทะจงเป็นที่รักของบิดาเจ้าและของแม่เอง ขอลูกนันทะจงเข้าไปสู่เรือนของเราเถิด ดุรพโสณะลูกนันทะเป็นที่แสนรักของบิดา ลูกนันทะยังไม่ได้เข้าไปสู่เรือนใด ขอให้ลูกนันทะจงได้เรือนนั้น ขอลูกนันทะจงบำรุงแม่เถิด .

[๑๕๑] ดุรฤาษี มารดาเป็นผู้อนุเคราะห์ เป็นที่พึ่งและเป็นผู้ให้ชีวิตแก่เราก่อน เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ มารดาปรารถนาเจ้า มารดาเป็นผู้ให้ชีวิตก่อน เป็นผู้เลี้ยงดูเรามา เป็นผู้ชักชวนเราในบุญกุศล เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ มารดาปรารถนาเจ้า .

[๑๕๒] มารดาหวังผลคือบุตร จึงนอบน้อมแก่เทวดา และไต่ถามถึงฤกษ์ ฤกษ์และปีทั้งหลาย เมื่อมารดานั้นมีระดู ความกัวลงแห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็ย่อมมี เพราะสัตว์เกิดในครรภ์นั้นมารดาจึงแพ้ท้อง เพราะเหตุฉนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่าเป็นผู้มีใจดี มารดาบริหารครรภ์อยู่หนึ่งปีหรือหย่อนกว่าปีแล้วจึงคลอด เหตุฉนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่า ขนยนต์และขนตติ ผู้ยังบุตรให้เกิด มารดายอมปลอบบุตรผู้ร้องไห้อยู่ให้รีนแรง ด้วยการให้ดื่มน้ำนมบ้าง ด้วยการขบกล่อมบ้าง ด้วยการอุ้มแนบไว้กับอกบ้าง เหตุฉนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่า ปลอบบุตรให้รีนแรง ต่อแต่นั้น มารดาเห็นบุตรผู้ยังเป็นเด็กอ่อน ไม่รู้จักเที่ยงสาเล่นอยู่ท่ามกลางสายลมและแสงแดดอันกล้าก็เข้ารับขวัญ เพราะเหตุฉนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่า ไปเสนติ ผู้เลี้ยงดูบุตร มารดายอม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

คัมภีรของทรัพย์แม่ทั้งสองฝ่าย คือ ทรัพย์ของมารดาและทรัพย์ของบิดา เพื่อบุตรนั้น ด้วยตั้งใจว่า ทรัพย์ทั้งสองฝ่ายพึงเป็นของบุตรแห่งเรา มารดาจึงบุตรให้ศึกษาตั้งนี้ว่า อย่างนี้ขีลอุกอย่างโน้นขีลอุก ย่อมลำบาก เมื่อบุตรกำลังรุ่นหนุ่มคนอง มารดาย่อมคอยมองดูบุตรผู้หลงเพลิดเพลิน ในภรรยาผู้อื่น จนพลบค่ำก็ยังไม่กลับมา ย่อมเดือดร้อนด้วยประการ ฉะนี้ บุตรผู้อื่นมารดาเลี้ยงดูมาแล้ว ด้วยความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุง มารดา บุตรนั้นเชื่อว่าประพฤติดีในมารดา ย่อมเข้าถึงนรก บุตรผู้อื่นบิดาเลี้ยงมาด้วยความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุงบิดา บุตรนั้นเชื่อว่า ประพฤติดีในบิดา ย่อมเข้าถึงนรก เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง มารดา แม่ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาทรัพย์ย่อมจิบหาย หรือบุตรนั้นย่อมเข้าถึงความยากแค้น เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง บิดา แม่ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาทรัพย์ย่อมจิบหาย หรือ บุตรนั้นย่อมเข้าถึงความยากแค้น ความริ้นเร่า ความบันเทิง และความ หิวเร่าเล่นหัวกันทุกเมื่อ บัณฑิตผู้รู้แจ้งพึงได้เพราะการบำรุงมารดา ความริ้นเร่าความบันเทิง และความหิวเร่าเล่นหัวกันทุกเมื่อ บัณฑิตผู้รู้แจ้งพึงได้เพราะการบำรุงบิดา สังคหวัตถุ ๕ ประการนี้คือทาน การให้ ๑ ปิยวาจา เกรจาคำน่ารัก ๑ อิตถจริยา การประพฤติ ประโยชน์ ๑ สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลาย ตามสมควร ในที่นั้นๆ ๑ ย่อมมีในโลกนี้ เหมือนเพลารถย่อมมี แก้วที่กลิ้งเล่นไป ฉะนั้น ถ้าว่าสังคหวัตถุเหล่านี้ไม่พึงมีไซ้ มารดา ก็จะไม่พึงได้รับความนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร หรือ บิดาก็จะไม่พึงได้รับความนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะ บัณฑิตทั้งหลายย่อมพิจารณาเห็นสังคหวัตถุนี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้น ย่อมถึงความเป็นผู้ประเสริฐ และเป็นผู้อื่นเทวดาและมนุษย์พึงสรรเสริญ มารดาและบิดาบัณฑิตเรียกว่าเป็นพรหมของบุตร เป็นบูรพาจารย์ของ บุตร เป็นผู้ควรรับของค่านับของบุตร และว่าเป็นผู้นเคาระหบุตร เพราะเหตุนี้แล บุตรผู้เป็นบัณฑิต พึงนอบน้อมและสักการะมารดา บิดาทั้ง ๒ นั้นด้วย ข้าว น้ำ ผ้าถุง ผ้าห่ม ที่นอน การขัดสี การ ให้อาบน้ำ และการล้างเท้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุตรนั้น ด้วยการบำรุงในมารดาบิดาในโลกนี้ ครั้นบุตรนั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อม บันเทิงในสวรรค์.

จบ โสณนันทชาดกที่ ๒

รวมชาดกในสัตตตตินิบาตนั้น มี ๒ ชาดก คือ กุสชาดก ๑
โสณนันทชาดก ๑ ชาดกทั้งสองนี้ปรากฏอยู่ในสัตตตตินิบาต .

จบ สัตตตตินิบาตชาดก .

อสัตตตินิบาตชาดก

๑. จุลลหังสชาดก

พระยาหงส์ทรงติดบ่วง

- [๑๖๓] ดุรณสมุชชะ ผงหงส์พากันบินหนีไปไม่เหลียวหลัง แม่ท่านจึงไปเสีย
เกิดอย่าหวังอยู่ในที่นี้เลย ความเป็นสหายในเราผู้ติดบ่วงย่อมไม่มี .
- [๑๖๔] ข้าพระองค์จะพึงไปหรือไม่พึงไป ความไม่ตาย ก็ไม่พึงมีเพราะการไป
หรือการไม่ไปนั้น เมื่อพระองค์มีความสุขจึงอยู่ใกล้ เมื่อพระองค์ได้รับ
ทุกข์ จะพึงละไปอย่างไรได้ ความตายพร้อมกับพระองค์ หรือว่าความ
เป็นอยู่เว้นจากพระองค์ ความตายนั้นแลประเสริฐกว่า เว้นจากพระองค์
แล้วพึงเป็นอยู่ประเสริฐอะไร ข้าแต่พระมหाराชผู้เป็นจอมหงส์ ข้า
พระองค์พึงละทิ้งพระองค์ผู้ทรงถึงทุกข์อย่างนี้ ขอนี้ไม่เป็นธรรมเลย
คติของพระองค์ ข้าพระองค์ย่อมขอบใจ .
- [๑๖๕] คติ ของเราผู้ติดบ่วงจะเป็นอื่นไปอย่างไรเล่า นอกจากเข้าโรงครัวใหญ่
คตินั้นย่อมขอบใจแก่ท่านผู้มีความคิดผู้พ้นแล้วอย่างไร ดุรณสมุชชะ
ท่านจะพึงเห็นประโยชน์อะไรในการสิ้นชีวิตของเราและของท่านทั้งสอง
หรือของพวกญาติที่เหลือ ดุรณท่านผู้มีปีกทั้งสองดังสีทอง เมื่อท่าน
ยอมสละชีวิตในเพราะคุณอันไม่ประจักษ์ ดังคนตาบอดกระทำแล้วใน
ที่มีดจะพึงยังประโยชน์อะไรให้รุ่งเรืองได้ .
- [๑๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าฝูงหงส์ทั้งหลาย ทำไมหนอ พระองค์จึงไม่

ทรงรื้อรอลในธรรม ธรรมอันบุคคลเคารพแล้วย่อมแสดงประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ข้าพระองค์นั้นเพ่งเล็งอยู่ซึ่งธรรมและประโยชน์อันตั้งขึ้นจากธรรม ทั้งเห็นพร้อมอยู่ซึ่งความภักดีในพระองค์ จึงมิได้เสียดายชีวิต ความที่มีมิตรเมื่อระลึกถึงธรรม ไม่พึงทอดทิ้งมิตรในยามทุกข์ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี่เป็นธรรมของสัตว์ทั้งหลายโดยแท้ .

[๑๖๗] ธรรมนี้นั้นท่านประพจน์แล้ว และความภักดีในเราก็คงปรากฏแล้ว ท่านจงทำตามความปรารถนาของเราเถิด ท่านผู้เป็นอันเราอนุมัติแล้ว จงไปเสียเถิด ดูกรท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ก็แลเมื่อกาลล่วงไปอย่างนี้ คือเมื่อเราติดบ่วงอยู่ในที่นี้ ท่านพึงกลับไป ปกครองหมู่ญาติทั้งหลายของเราให้จงดีเถิด .

[๑๖๘] เมื่อสุวรรณหงส์ผู้ประเสริฐ ผู้ประพจน์ธรรมอันประเสริฐกำลังโต้ตอบกันอยู่ด้วยประการฉะนี้ นายพรานได้ปรากฏแล้วเหมือนเดิมจรัลราช ปรากฏแก่บุคคลผู้ป่วยหนัก ฉะนั้น สุวรรณหงส์ทั้งสองผู้เกือกกลันมาสิ้นกาลนานนั้น เห็นศัตรูเดินมาแล้ว ก็จึงเจยมิได้เคลื่อนจากที่ ฝ่ายวานายพรานผู้เป็นศัตรูของพวกนก เห็นพระยาหงส์ตรัสรู้ผู้เป็นจอมหงส์กำลังเดินสายไปมาแต่ที่นั่นๆ จึงรีบเดินเข้าไป ก็นายพรานนั้นครั้นรีบเดินเข้าไปแล้ว เกิดความสงสัยขึ้นว่า หงส์ทั้งสองนั้นติดบ่วงหรือไม่ จึงค่อยลดความเร็วลง ค่อยๆ เดินเข้าไปให้ใกล้สุวรรณหงส์ทั้งสอง ได้เห็นตัวหนึ่งติดบ่วงอีกตัวหนึ่งไม่ติดบ่วง แต่มายืนอยู่ใกล้ตัวติดบ่วง จึงเพ่งดูตัวที่ติดบ่วงผู้เป็นโทษ ลำดับนั้น นายพรานนั้นเป็นผู้มีความสงสัยจึงได้กล่าวถามสมุขหงส์ผู้มีผิวพรรณเหลือง มีร่างกายใหญ่ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่หงส์ ซึ่งยืนอยู่ว่า เพราะเหตุไรหนอพระยาหงส์ตัวที่ติดบ่วงใหญ่ ย่อมไม่กระทำซึ่งที่ศ เมื่อเป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไรท่านผู้ไม่ติดบ่วง เป็นผู้มีกำลัง จึงไม่บินหนีไป พระยาหงส์ตัวนี้เป็นอะไรกับท่าน หรือท่านพ้นแล้วทำไมจึงยังเฝ้าหงส์ผู้ติดบ่วงอยู่ หงส์ทั้งหลายพากันละทิ้งหนีไปหมด เพราะเหตุไร ท่านจึงยังอยู่ผู้เดียว .

[๑๖๙] ดูกรนายพรานนก พระยาหงส์นั้นเป็นราชาของเรา ทั้งเป็นเพื่อนเสมอด้วยชีวิตของเราด้วย เราจึงไม่ละท่านไป จนกว่าจะถึงที่สุดแห่งกาลละ .

[๑๗๐] ก็ไฉนพระยาหงส์นี้จึงไม่เห็นบ่วงที่ติดไว้ ความจริงการรู้อันตรายของตนเป็นเหตุของบุคคลผู้ใหญ่ทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น บุคคลผู้ใหญ่เหล่านั้นควรรู้อันตราย .

[๑๗๑] เมื่อใดมีความเสื่อม เมื่อนั้น สัตว์แม้เข้าใกล้ชายหรือบ่วงก็ไม่รู้สึกในเมื่อถึงคราวจะสิ้นชีวิต .

[๑๗๒] ดูกรท่านผู้มีปัญญามาก ก็แลบ่วงทั้งหลายที่เขาดักไว้มีมากอย่าง สัตว์ทั้งหลายย่อมเข้ามาติดบ่วงที่เขาตั้งอำพรางไว้ในเมื่อถึงคราวจะสิ้นชีวิตอย่างนี้ .

[๑๗๓] เออถ้าการอยู่ร่วมกันกับท่านนี้ พึงมีสุขเป็นกำไรหนอ และขอท่านอนุญาตแก่ข้าพเจ้าทั้งสองเถิด และขอท่านพึงให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้าทั้งสองด้วยเถิด .

[๑๗๔] เรามิได้ผูกท่านไว้ และไม่ปรารถนาจะว่าท่าน เชิญท่านรีบไปจากที่นี่ตามปรารถนา แล้วจงอยู่เป็นสุขตลอดกาลนานเถิด .

[๑๗๕] ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ โดยเว้นจากชีวิตของพระยาหงส์นี้ ถ้าท่านยินดีเพียงตัวเดียว ขอให้ท่านปล่อยพระยาหงส์นี้ และจงกินข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นผู้เสมอกัน ด้วยรูปทรงสัณฐานและวัย ท่านไม่เสื่อมแล้วจากลาภ ขอท่านจงเปลี่ยนข้าพเจ้ากับพระยาหงส์นี้เถิด เชิญท่านพิจารณาในข้าพเจ้าทั้งสอง เมื่อท่านมีความปรารถนาเฉพาะตัวเดียว จงเอาบ่วงผูกข้าพเจ้าไว้ก่อน จงปล่อยพระยาหงส์ในภายหลัง ถ้าท่านทำตามทีข้าพเจ้าขอร้อง ลาภของท่านก็จะมีประมาณเท่ากันเหมือนกัน ทั้งท่านจะได้เป็นมิตรกับฝูงหงส์ตรัสรู้จนตลอดชีวิต

[๑๗๖] มิตร อำมาตย์ ทาส ทาสี บุตร ภรรยา และพวกพ้องหมู่ใหญ่ทั้งหลาย จงดูว่า พระยาหงส์ตรัสรู้พ้นจากที่นี่ไปได้เพราะท่าน บรรดามิตรทั้งหลายเป็นอันมาก มิตรเช่นท่านนั้นหาในโลกนี้ เหมือนท่านผู้เป็นเพื่อนร่วมชีวิต ของพระยาหงส์ตรัสรู้ไม่ เรายอมปล่อยสหายของท่าน พระยาหงส์จึงบินตามท่านไปเถิด ท่านทั้งสองจงรีบไปจากที่นี่ตามความปรารถนา จงรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางหมู่ญาติ .

[๑๗๗] สมุขหงส์ผู้มีความเคารพนาย มีความปลื้มใจ เพราะพระยาหงส์ผู้เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

นายหลุดพ้นจากบ่วง เมื่อจะกล่าววาจาอันรื่นหู ได้กล่าวว่า ดุกรนายพราน ขอให้ท่านพร้อมด้วยหมู่ญาติทั้งปวงจงเบิกบานใจ เหมือนข้าพเจ้าเบิกบานใจในวันนี้ เพราะได้เห็นพระยาหงส์พ้นจากบ่วงฉะนั้น .

[๑๓๘] เชิญท่านมานี้ เราจักบอกท่านถึงวิธีที่ท่านจักได้ทรัพย์เป็นลาภของท่าน พระยาหงส์ตรฐนีย่อมไม่มุ่งร้ายอะไรๆ ท่านจงรีบไปภายในบุรี จงแสดงข้าพเจ้าทั้งสองผู้ไม่ติดบ่วงเป็นนิตย์ตามปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสองข้าง แก่พระราชว่า ข้าแต่พระมหาราช หงส์ตรฐนีย่อมเป็นอริบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะว่าหงส์ตัวนี้เป็นราชาของหงส์ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัครมหาเสนาบดี พระราชาจอมประชาชนทอดพระเนตรเห็นพระยาหงส์นี้แล้ว ก็จะทำทรงปราบปลื้มพระหฤทัย จักพระราชทานทรัพย์เป็นอันมากแก่ท่านโดยไม่ต้องสงสัย .

[๑๓๙] นายพรานได้สดับคำของหงส์สมุชะดังนั้นแล้ว จัดแจงการงานเสร็จแล้ว รีบเข้าไปภายในบุรี แสดงหงส์ทั้งสองผู้มีได้ติดบ่วง เป็นนิตย์ตามปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสองข้างแก่พระราชว่า ข้าแต่มหาราช หงส์ตรฐนีย่อมเป็นอริบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะว่าหงส์ตัวนี้เป็นราชาของหงส์ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัครมหาเสนาบดี .

[๑๔๐] ก็หงส์ทั้งสองนี้มาอยู่ในเงื้อมมือของท่านได้อย่างไร ท่านเป็นพราน นำหงส์ผู้เป็นใหญ่ กว่าหงส์ผู้ใหญ่ทั้งหลายมาในที่นี้ได้อย่างไร .

[๑๔๑] ข้าแต่พระจอมพระชาตินิกร ข้าพระองค์ดักบ่วงเหล่านี้ไว้ที่เปือกตม ซึ่งเป็นที่ๆ ข้าพระองค์เข้าใจว่า จะกระทำความสิ้นชีวิตแก่กตทั้งหลายได้ พระยาหงส์ได้มาติดบ่วงเช่นนั้น ส่วนหงส์ตัวนี้มิได้ติดบ่วงของข้าพระองค์ แต่เข้ามาจับอยู่ใกล้ๆ พระยาหงส์นั้น ได้กล่าวแก่ข้าพระองค์ หงส์นี้ประกอบแล้วด้วยธรรม ได้กระทำความอันแสนยากที่บุคคลผู้มีไชพระอริยะจะพึงทำได้ ประกาศภาวะอันสูงสุดของตน พยายามในประโยชน์ของนาย หงส์นี้ควรจะมีชีวิตอยู่ ย่อมสละชีวิตของตน มายืนสรรเสริญคุณของนาย ร้องขอชีวิตของนาย ข้าพระองค์ได้สดับคำของหงส์นี้แล้ว เกิดความเลื่อมใส จึงปล่อยพระยาหงส์นั้นจากบ่วง และอนุญาตให้กลับได้ตามสบาย สมุชหงส์ผู้มีความเคารพนายมีความปลื้มใจ เพราะพระยาหงส์ผู้เป็นนายหลุดพ้นจากบ่วง เมื่อจะกล่าววาจาอันรื่นหู ได้กล่าวว่า ดุกรนายพราน ขอให้ท่านพร้อมด้วยหมู่ญาติทั้งปวงจงเบิกบานใจ เหมือนข้าพเจ้าเบิกบานใจในวันนี้ เพราะได้เห็นพระยาหงส์พ้นจากบ่วง ฉะนั้น เชิญท่านมานี้ เราจักบอกท่าน ถึงวิธีที่ท่านจักได้ทรัพย์อันเป็นลาภของท่าน พระยาหงส์ตรฐนีย่อมไม่มุ่งร้ายอะไรๆ ท่านจงรีบเข้าไปภายในบุรี จงแสดงข้าพเจ้าทั้งสองผู้ไม่ติดบ่วงเป็นนิตย์ตามปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสองข้างแก่พระราชว่า ข้าแต่มหาราช หงส์ตรฐนีย่อมเป็นอริบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะว่าหงส์ตัวนี้เป็นราชาของหงส์ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัครมหาเสนาบดี พระราชาผู้เป็นจอมประชาชน ทอดพระเนตรเห็นพระยาหงส์นี้แล้ว จะทรงปราโมทย์ปาลาปลื้มพระหฤทัย จักพระราชทานทรัพย์เป็นอันมากแก่ท่านโดยไม่ต้องสงสัย ข้าพระองค์จึงนำหงส์ทั้งสองนี้มา ตามคำของหงส์ตัวนี้อย่างนี้ และหงส์ทั้งสองนี้ ข้าพระองค์อนุญาตให้ไปยังเขาจิตรกฏนั้นแล้ว หงส์ตัวนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมอย่างยิ่ง ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูอย่างนี้ ได้ทำให้นายพรานเช่นข้าพระองค์เกิดความเป็นผู้มีใจอ่อนโยน ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์ ไม่เห็นเครื่องบรรณาการอย่างอื่นนอกจากนี้ที่จะนำมาถวายแด่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมมนุษย์ ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรดูเครื่องบรรณาการนั้น ณ บ้านพรานนกทั้งปวง .

[๑๔๒] พระยาหงส์เห็นพระราชประทับนั่งบนตั่งทองอันงดงาม เมื่อจะกล่าววาจาอันรื่นหู จึงได้ทูลว่า พระองค์ไม่มีโรคาพาธหรือ ทรงสุขสำราญ ด้อยหรือ พระองค์ทรงปกครอง รัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรมหรือ .

[๑๔๓] ดุกรพระยาหงส์ เราไม่มีโรคาพาธ เราสุขสำราญดี อนึ่ง เราปกครอง รัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรม .

[๑๔๔] โทษอะไรๆ ย่อมไม่มีในหมู่อำมาตย์ของพระองค์แลหรือ อำมาตย์เหล่านั้น ย่อมไม่หวังไยชีวิต เพราะประโยชน์ของพระองค์แลหรือ .

[๑๔๕] โทษอะไรๆ ย่อมไม่มีในหมู่อำมาตย์ของเรา และอำมาตย์เหล่านั้น ย่อมไม่หวังไยชีวิต เพราะประโยชน์ของเรา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๑๘๖] พระอัศรมหะสีของพระองค์ เป็นผู้ที่มีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื้อฟุ้ง มีปกติตรัสวาจาอันน่ารัก ทรงประกอบด้วยพระโอรส พระรูปโฉม และอัคริยศ ทรงคล้อยตามพระราชอัธยาศัยของพระองค์แลหรือ .
- [๑๘๗] พระอัศรมหะสีของเรา เป็นผู้ที่มีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื้อฟุ้ง มีปกติตรัสวาจาอันน่ารัก ทรงประกอบด้วยพระโอรสพระรูปโฉมและอัคริยศ ทรงคล้อยตามอัธยาศัยของเรา .
- [๑๘๘] ท่านตกอยู่ในเงื้อมมือของมหาศัตรู ได้รับทุกข์ใหญ่หลวงในเบื้องต้น ฟุ้งได้รับทุกข์นั้นบ้างแลหรือ นายพรานจึงเข้าไปโอบตันทันด้วยท่อนไม้ แลหรือ เพราะว่าปกติของคนหยาบช้าเหล่านี้ ย่อมมีเป็นประจำอย่างนั้น .
- [๑๘๙] ข้าแต่พระมหाराช ในยามมีทุกข์อย่างนี้ ย่อมมีความปลอดโปร่งใจ จริงอยู่ นายพรานนี้ มิได้ทำอะไร ในข้าพระองค์ทั้งสองเหมือนศัตรู นายพรานค่อยๆ เดินเข้าไปและได้ปราศรัยขึ้นก่อน ในกาลนั้น สมุขหังสบัณฑิตผู้นี้ได้กล่าวตอบ นายพรานได้ฟังคำของสมุขหังสนั้นแล้วก็เกิดความเลื่อมใส ปลอยข้าพระองค์จากบ่วงนั้น และอนุญาตให้ข้าพระองค์กลับได้ตามสบาย สมุขหังสปรารภนาถรพียเพื่อนายพรานนี้ จึงคิดชวนกันมาในสำนักของพระองค์เพื่อประโยชน์แก่นายพรานนี้ .
- [๑๙๐] กิจการที่ท่านทั้งสองมาในที่นี้ เป็นการมาดีแล้ว และเราก็มีความปราโมทย์ เพราะได้เห็นท่านทั้งสอง แม่นายพรานนี้ก็จะได้ทรัพย์อันมากมายตามที่เขাপรรณนา .
- [๑๙๑] พระราชาผู้เป็นจอมมุนษย์ ทรงยังนายพรานให้เฝ้าด้วยโกศสมบัติทั้งหลาย พระยาหงส์ได้กล่าววาจาอันรื่นหูโน้มน้า .
- [๑๙๒] ได้ยินว่า อำนาจของเราผู้ทรงธรรม ย่อมเป็นไปในที่เท่าใด ที่เท่านั้นมีประมาณน้อย ความเป็นใหญ่ในที่ซึ่งปวงจะมีแก่ท่าน ขอท่านจงปกครองตามปรรณนาเถิด ทานวัตถุกิตติ เครื่องอุปโภคกิตติ และสิ่งอื่นใดที่เข้าไปสำเร็จประโยชน์เราออกสิ่งนั้นๆ ซึ่งล้วนเป็นของปลื้มใจให้แก่ท่าน และขอสละความเป็นใหญ่ให้แก่ท่าน .
- [๑๙๓] ก็ถ้าว่า สมุขหังสบัณฑิตนี้สมบุรณด้วยปัญญา ฟังเจรจาแก่เราตามปรรณนา ข้อนี้พึงเป็นที่รักอย่างยิ่งของเรา .
- [๑๙๔] ข้าแต่พระมหाराช ได้ยินว่า ข้าพระองค์หาอาจจะพุดสอดขึ้นในระหว่างเหมือนพระยานาคเลื้อยเข้าไปภายในศิลาฉะนั้น ไม่เช่นนั้น ไม่เป็นวินัยของข้าพระองค์ พระยาหงส์ประเสริฐกว่าข้าพระองค์ และพระองค์ก็สูงกว่าสัตว์ทั้งหลาย เป็นพระเจ้าแผ่นดินจอมมุนษย์ ทั้งสองพระองค์ควรแก่การบูชาด้วยเหตุมากมาย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมมุนษย์ เมื่อพระองค์ทั้งสองกำลังตรัสกันอยู่ เมื่อการวินิจฉัยกำลังเป็นไปอยู่ ข้าพระองค์ผู้เป็นสาวก ไม่พึงพุดสอดขึ้นในระหว่าง .
- [๑๙๕] ได้ยินว่า นายพรานกล่าวโดยความจริงว่า สมุขหังสเป็นบัณฑิต เพราะว่านายเขานี้ไม่พึงมีแก่บุคคลผู้ไม่ได้รับอบรมเลย ความมีปกติอันเลิศ และสัตว์อันอุดมอย่างนี้ มีเพียงเท่าที่เราเห็นแล้ว เราไม่ได้เห็นผู้อื่นเป็นเช่นนั้น เราจึงยินดีด้วยปกติและวาจาอันไพเราะของท่านทั้งสอง กิจการที่เราพึงเห็นท่านทั้งสองได้นานๆ เช่นนี้ เป็นความพอใจของเราโดยแท้ .
- [๑๙๖] กิจใดที่บุคคลพึงกระทำในมิตร กิจนั้นพระองค์ทรงกระทำแล้ว ในข้าพระองค์ทั้งสอง ข้าพระองค์ทั้งสอง ย่อมเป็นผู้อื่นพระองค์คงปล่อยด้วยความรักดีในข้าพระองค์ทั้งสองโดยไม่ต้องสงสัย ก็ความทุกข์คงเกิดขึ้นในหมู่หงส์เป็นอันมากนั้น เพราะมิได้เห็นข้าพระองค์ทั้งสองในระหว่างญาติหมู่ใหญ่เป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้ปราบปรามศัตรู ข้าพระองค์ทั้งสอง อันพระองค์ทรงอนุญาต กระทำปักษิณพระองค์แล้ว ฟังไปพบญาติทั้งหลาย เพื่อกำจัดความเศร้าโศกของหงส์เหล่านั้น ข้าพระองค์ย่อมจะได้ปิตุอันไพบูลย์ เพราะได้มาเฝ้าพระองค์ผู้ทรงพระเจริญโดยแท้ การสงเคราะห์ญาตินี้เป็นประโยชน์อันใหญ่หลวงแท้ .
- [๑๙๗] พระยาหงส์อัครราช ครั้นกราบทูลพระเจ้าสาครราชผู้เป็นจอมประชาชนเช่นนี้แล้ว ได้เข้าไปหาหมัญญาติ เพราะอาศัยเขาวนอันสูงสุด หงส์เหล่านั้น เห็นหงส์ทั้งสองผู้ยิ่งใหญ่มิได้ป่วยเจ็บกลับมา ต่างก็สงสัยว่า เกกเกิดเสียงอื้ออึงไปทั่ว หงส์ผู้เคารพนายได้ที่พื้เหล่านั้น ต่างก็โสมนัสยินดี เพราะนายรอดพ้นภัย พวกกันห้อมล้อมนายโดยรอบ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๑๙๘] ประโยชน์ทั้งปวง ของชนทั้งหลายผู้ถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตร ย่อมสำเร็จผลเป็นสุขเปรียบเหมือนหงส์ตรูทั้งสอง ได้กลับมาอยู่ใกล้หมู่ญาติ ฉะนั้น .

จบ จุลลหังสชาดกที่ ๑

๒. มหาหังสชาดก

หงส์ชื่อสมุชชะ ไม่ละทิ้งพระยาหงส์ผู้ติดบ่วง

[๑๙๙] หงส์เหล่านั้นถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมบินหนีไป ดุรสมุชชะ ผู้มีขนเหลือง มีผิวพรรณดั่งทอง ท่านจงบินหนีไปตามความปรารถนาเถิด หมู่ญาติละทิ้งเราซึ่งตกอยู่ในอำนาจบ่วงตัวเดียว บินหนีไปไม่เหลียวหลังเลย ท่านจะอยู่ผู้เดียวทำไม ดุรสมุชชะผู้ประเสริฐกว่าหงส์ทั้งหลาย ท่านจงกลับไปเสียเถิด ความเป็นสหายในเราผู้ติดบ่วงย่อม ไม่มี ท่านอย่าคลายความเพียรเพื่อความไม่มีทุกข์ จงหนีไปเสียตามความปรารถนาเถิด .

[๒๐๐] ข้าแต่พระยาหงส์ตรู ก็ข้าพระองค์แม้มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า ก็จะไม่ละทิ้งพระองค์เลย ความเป็นอยู่หรือความตายของข้าพระองค์จักมีพร้อมกับพระองค์ ข้าแต่พระยาหงส์ตรู ก็ข้าพระองค์ แม้มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้าก็จะ ไม่ละทิ้งพระองค์เลย พระองค์ไม่ควรจะชักชวนข้าพระองค์ให้ประกอบในกรรมอันประกอบด้วยความเป็นคนไม่ประเสริฐเลย ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสุดกว่าหงส์ทั้งหลาย ข้าพระองค์เป็นสหายสหายของพระองค์ เป็นผู้ดำรงอยู่ในจิตของพระองค์ ใครๆ ก็รู้ว่าข้าพระองค์เป็นเสนาบดีของพระองค์ ข้าพระองค์ไปจากที่นี่แล้ว จะกล่าววอดอ้างในท่ามกลางหมู่ญาติได้อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหงส์ทั้งหลาย ข้าพระองค์ละทิ้งพระองค์ไปจากที่นี่แล้ว จะกล่าวกะฟุ้งหงส์เหล่านั้นได้อย่างไร ข้าพระองค์จักยอมสละชีวิตไว้ในที่นี้ ไม่สามารถจะทำกิจของคนผู้ไม่ประเสริฐได้ .

[๒๐๑] ดุรสมุชชะ ท่านไม่อาจจะละทิ้งเราผู้เป็นทั้งนายทั้งสหายชื่อว่าตั้งอยู่ในทางอันประเสริฐ นี่แลเป็นธรรมเนียมของโบราณกษัตริย์ทั้งหลาย จริยอยู่ เมื่อเรายังเห็นท่าน ความกลัวย่อมไม่เกิดขึ้นเลย ท่านจักให้เราผู้เป็นอยู่อย่างนี้รอดชีวิตได้ .

[๒๐๒] เมื่อสุวรรณหงส์ทั้งสองผู้ประเสริฐ ผู้ประพฤติกุศลอันประเสริฐ กำลังโต้ตอบกันด้วยประการฉะนี้ นายพรานถือท่อนไม้กระชับแน่นรีบเดินเข้ามา สมุชหงส์เห็นนายพรานนั้นกำลังเดินมา จึงได้ร้องเสียงดังยืนอยู่ข้างหน้าพระยาหงส์ปลอบพระยาหงส์ผู้หวาดกลัวให้เบาใจด้วยคำว่าข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหงส์ทั้งหลาย อย่าทรงกลัวเลย ด้วยว่า บุคคลทั้งหลายเช่นกับพระองค์ย่อม ไม่กลัว ข้าพระองค์จะประกอบความเพียรอันสมควร ประกอบด้วยธรรม พระองค์จะพ้นจากบ่วงด้วยความเพียรอันผ่องแผ้วนั้นได้โดยพลัน .

[๒๐๓] นายพรานได้ฟังคำสาธุตของสมุชหงส์นั้น แล้วขนลุกชันนอบน้อม อัญชลีแก่สมุชหงส์แล้วถามว่า เราไม่เคยได้ฟังหรือ ไม่เคยได้เห็นนกพูดภาษามนุษย์ได้ ท่านแม้จะเป็นนกก็พูดภาษาอันประเสริฐ เปล่งวาจาภาษามนุษย์ได้ พระยาหงส์ตัวนี้เป็นอะไรกับท่านหรือ ท่านพ้นแล้วทำไม จึงเฝ้าหงส์ผู้ติดบ่วงอยู่ หงส์ทั้งหลายพากันละทิ้งไปหมด เพราะเหตุใด ท่านจึงยังอยู่ผู้เดียว .

[๒๐๔] ดุรนายพรานผู้เป็นศัตรูของนก พระยาหงส์นั้นเป็นราชาของข้าพเจ้า ทรงตั้งข้าพเจ้าให้เป็นเสนาบดี ข้าพเจ้าไม่สามารถจะละทิ้งพระองค์ผู้เป็นอริบดียของหงส์ ในคราวมีอันตรายได้ พระยาหงส์นี้เป็นนายของหมู่หงส์เป็นอันมากและของข้าพเจ้า อย่าให้พระองค์ผู้เดียวพึงถึงความพินาศเสียเลย ดุรนายพรานผู้สหาย เพราะเหตุที่พระยาหงส์นี้เป็นนายของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงยินดีรีนรมย์อยู่ .

[๒๐๕] ดุรหงส์ ท่านยอมมอบน้อมก่อนอาหาร ชื่อว่ามีประพฤติกุศลอันประเสริฐ ข้าพเจ้าจะปล่อยนายของท่าน ท่านทั้งสองจงไปตามสบายเถิด .

[๒๐๖] ดุรสหาย ถ้าท่านดักหงส์และนกทั้งหลายด้วยประโยชน์ของตน ข้าพเจ้าจะขอรับทักษิณากุศลของท่านนี้ ดุรนายพราน ถ้าท่านไม่ได้ดักหงส์และนกทั้งหลายด้วยประโยชน์ของตนท่าน ไม่มีอิสระ ถ้าท่านปล่อยเราทั้งสองเสีย ท่านก็ชื่อว่ากระทำความเป็นขโมย .

[๒๐๗] ท่านเป็นคนรับใช้ของพระราชพาพระองค์ใด จงนำข้าพเจ้าไปให้ถึงพระ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ราชาพระองค์นั้น ตามปรารภนาเกิด พระเจ้าสิญญมนะจักทรงกระทำตาม
พระประสงค์ในพระราชนิเวศนั้น .

[๒๐๘] นายพรานอันสมุขหงส์กล่าวด้วยประการอย่างนี้แล้ว จึงเอามือทั้งสอง
ประคองพระยาหงส์ทองผู้มีสีดังทองคำ ถ้อยๆ วางลงในกรง นายพราน
พาพระยาหงส์ทั้งสองผู้มีผิวพรรณอันผุดผ่อง คือสมุขหงส์และพระยาหงส์
ธรรฐซึ่งอยู่ในกรงหลักไป .

[๒๐๙] พระยาหงส์ธรรฐอันนายพรานนำไปอยู่ได้กล่าวกะสมุขหงส์ว่าดูกรสมุข
เรากล้านัก ด้วยนางหงส์ผู้มีผิวพรรณดังทองคำมีขาได้ลักษณะ นาง
รู้ว่าเราถูกฆ่า ก็จักฆ่าตนเสียโดยแท้ ดูกรสมุขะ ก็ราชธิดาของพระยา
ปากหงส์ นามว่าสุเหมามีผิวงามดังทองคำจ้กร้าให้อยู่ เหมือนนางนก
กะเรียนผู้กำพร้าร่ำให้อยู่ที่ริมฝั่งสมุทรฉะนั้นเป็นแน่ .

[๒๑๐] การที่พระองค์เป็นใหญ่กว่าโลกคือ หงส์ ใครๆ ไม่สามารถจะประมาณ
คุณได้ เป็นครูของหมู่คณะใหญ่ พึงตามเส้าไต่ถึงหญิงคนเดียวอย่าง
นี้ เหมือนไม้ไขของผู้มีปัญญา ลมย่อมพัดพานทั้งกลิ่นหอมและกลิ่น
เหม็น เด็กอ่อนย่อมเก็บผลไม้ทั้งดิบทั้งสุก คนตาบอดผู้โลกในร่ายยอม
ถือเอาอาหาร จันใด ธรรมดาหญิงก็ฉันนั้น พระองค์ไม่รู้จักตัดสินในเหตุ
ทั้งหลายปรากฏแก่ข้าพระองค์เหมือนคนเขลา พระองค์จะถึงมรณกาล
แล้ว ยังไม่ทรงทราบกิจที่ควรและ ไม่ควร พระองค์เห็นจะเป็นถึงคนบ้า
บ่นเพื่อไปต่างๆ ทรงสำคัญหญิงว่าเป็นผู้ประเสริฐ แท้จริงหญิงเหล่านี้
เป็นของทั่วไปแก่คนเป็นอันมาก เหมือนโรงสุราเป็นสถานที่ทั่วไปแก่
พวกนักเลงสุรา ฉะนั้น อนึ่ง หญิงเหล่านี้มีมารยาเหมือนพยับแดด
เป็นเหตุแห่งความเศร้าโศก เป็นเหตุเกิดโรคและอันตราย อนึ่ง หญิง
เหล่านี้เป็นคนหยาบคาย เป็นเครื่องผูกมัด เป็นบ่วง เป็นถ้ำที่อยู่ของ
มัจจุราช บุรุษใดพึงหลงระเห็จใจในหญิงเหล่านั้น บุรุษนั้นชื่อว่า
คนเลวทรามในหมู่นะ .

[๒๑๑] วิตถโต อันท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้จักดีแล้ว ใครควรจะติเตียนวัตถุอันเล่า
ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายมีบุญมาก เกิดแล้วในโลก ความคะนองอันบุคคล
ตั้งไว้แล้วในหญิงเหล่านั้น ความยินดีอันบุคคลตั้งเฉพาะไว้แล้วในหญิง
เหล่านั้น พืชทั้งหลาย (มีพระพทุธเจ้า พระปัจเจกพทุธเจ้า พระ-
อริยสาวกและพระเจ้าจักรพรรดิเป็นต้น) ย่อมงอกขึ้นในหญิงเหล่านั้น
สัตว์เหล่านั้นพึงเจริญ บุรุษ ไรมาเกี่ยวข้องกับชีวิตหญิงด้วยชีวิตของตนแล้ว
พึงเบื่อหน่ายในหญิงเหล่านั้น ดูกรสมุขะ ท่านนั้นแหละ ไม่ต้องคนอื่น
ละก็ประกอบในประโยชน์ของหญิงทั้งหลาย เมื่อภัยเกิดขึ้นแก่ท่านใน
วันนี้ความคิดจึงเกิดขึ้นเพราะความกลัว จจริงอยู่ บุคคลทั้งปวงผู้ถึงความ
สงสัยในชีวิต มีความหวาดกลัว ย่อมอดกลั้นความกลัวไว้ได้ เพราะว่า
บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้ดำรงอยู่ในฐานะอันใหญ่ ย่อมประกอบในประโยชน์
อันมากที่จะประกอบได้ พระราชาทั้งหลาย ย่อมทรงปรารภความ
กล้าหาญของมนตรีทั้งหลาย เพื่อทรงประสงค์ที่จะได้ความกล้าหาญนั้น
ป้องกันอันตรายและสามารถป้องกันพระองค์เองด้วย วันนี้ ท่านจงกระทำ
ด้วยประการที่พวกพนักงานเครื่องต้นของพระราชฯ อย่าเชือดเงื่อนไข
ทั้งสองในโรคเรื้อรังใหญ่เกิด จจริงอย่างนั้น สีแห่งขนปีกทั้งหลายจะฆ่า
ท่านเสียเหมือนขยไม้ไผ่ ฉะนั้น ท่านแม่นายพรานจะปล่อยแล้ว
ไม่ปรารภนาจะบินหนีไป ยังเข้ามาใกล้บ่วงเองอีกเล่า วันนี้ ท่านถึงความ
สงสัยในชีวิตแล้ว จงถือเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ อย่ายื่นปากออกไปเลย .

[๒๑๒] ท่านนั้นจงประกอบความเพียร ที่สมควรอันประกอบด้วยธรรม จง
ประพฤติกการแสวงหาทางที่จะช่วยให้เรารอดชีวิต ด้วยความเพียรอัน
ผ่องแผ้วของท่านเถิด .

[๒๑๓] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่านกทั้งหลาย อย่าทรงกลัวเลยผู้ที่สมบุรณ์
ด้วยญาณวิริยะเช่นพระองค์ย่อม ไม่กลัวเลย ข้าพระองค์จักประกอบความ
เพียรที่สมควร อันประกอบด้วยธรรม พระองค์จะหลุดพ้นจากบ่วง
ด้วยความเพียรอันผ่องแผ้วของข้าพระองค์ โดยเร็วพลัน .

[๒๑๔] นายพรานนั้น เข้าไปยังประตูพระราชวังพร้อมด้วยหาบหงส์แล้ว จึงสั่ง
นายประตุว่า ท่านจงไปกราบทูลถึงเราแต่พระราชฯว่า พระยาหงส์ธรรฐ
นี้มาแล้ว .

[๒๑๕] ได้ยินว่า พระเจ้าสิญญมนะทอดพระเนตรเห็นหงส์ทองทั้งสอง ตัวผู้
รุ่งเรืองด้วยบุญ หมายถึงด้วยลักษณะ แล้วตรัสรับสั่งกะพวกอำมาตย์ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ท่านทั้งหลายจงให้ผ้า ข้าว น้ำ และเครื่องบริโภค แก่นายพราน เงิน
เป็นสิ่งกระทำความปรารถนาแก่เขา เขาปรารถนาประมาณเท่าใด ท่าน
ทั้งหลายจงให้แก่เขาประมาณเท่านั้น .

[๒๑๖] พระเจ้ากาสิทอดพระเนตรเห็นนายพรานผู้มีความผ่องใส แล้วจึงตรัสว่า
ดูกรเขมกะผู้สหาย ก็สระโบกขรณีนี้เต็มไปด้วยฝูงหงส์ ตั้งอยู่ (น้ำ
เต็มเปี่ยม) อย่างไรก็ตามจึงถือบังเดินเข้าไปใกล้พระยาหงส์ผู้อยู่ในท่าม
กลางฝูงหงส์ ที่น่าขบใจก็เลื่อนกลืนไปด้วยฝูงหงส์ผู้เป็นญาติ ซึ่งมีไซ
หงส์ขึ้นกลางได้และจับเอามาได้อย่างไร .

[๒๑๗] วินนี้ เป็นราตรีที่ ๗ ของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาท แอบ
อยู่ในตม คอยติดตามรอยเท้าของพระยาหงส์นี้ ซึ่งกำลังเข้าไปยังที่ถือ
เอาเหยื่อ ลำดับนั้น ข้าพระองค์ได้เห็นรอยเท้าของพระยาหงส์นั้น ผู้
กำลังเที่ยวแสวงหาเหยื่อ จึงดักบังลงในที่นั้น ข้าพระองค์จับ
พระยาหงส์นั้นมาได้ด้วยอุบายอย่างนี้ พระเจ้าข้า .

[๒๑๘] ดูกรนายพราน หงส์นี้มีอยู่สองตัว โฉนท่านจึงกล่าวว่ามีตัวเดียว จิต
ของท่านวิปริตไปแล้วหรือ หรือว่าท่านคิดจะหาประโยชน์อะไร .

[๒๑๙] หงส์ตัวที่มีพื้นแดง มีสิ่งงดงามดั่งทองคำกำลังหลอม รอบๆ คอจรด
ทรวงอกนั้น เข้ามาติดบังของข้าพระองค์ แต่หงส์ตัวที่ผุดผ่องนี้มีได้
ติดบัง เมื่อจะกล่าวถ้อยคำเป็นภาษามนุษย์ ได้ยินกล่าวถ้อยคำ
อันประเสริฐกะพระยาหงส์ผู้ติดบัง ผู้กระสับกระส่ายอยู่

[๒๒๐] ดูกรสมุขหงส์ เหตุไรหนอท่านจึงยืนขบคางอยู่ในบัดนี้ หรือว่าท่านมาถึง
บริษัทของเราแล้วกลัวภัย จึงไม่พูด .

[๒๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งชนชาวกาสิ ข้าพระองค์เข้ามาสู่บริษัทของ
พระองค์แล้ว จะกลัวภัยก็หาไม่ ข้าพระองค์จักไม่พูดเพราะกลัวภัยก็หา
ไม่ แต่เมื่อประโยชน์เช่นนั้นเกิดขึ้นแล้ว ข้าพระองค์จึงจักพูด .

[๒๒๒] เราไม่เห็นบริษัทผู้ยิ่งใหญ่ พลรท พลเดินเท้า เกราะ โลหะและนาย
ขมังธนูผู้สวมเกราะของท่านเลย ดูกรสมุขหงส์ ท่านอาศัยสิ่งใดหรือว่า
เข้าไปในสถานที่ใดแล้ว ไม่กลัวสิ่งที่จะพึงกลัว เราไม่เห็นสิ่งนั้น หรือ
สถานที่นั้นแม้เป็นเงิน ทองหรือนครที่สร้างไว้อย่างดีซึ่งมีคูรายรอบ
ยากที่จะไปได้ มีหอรบและเชิงเทินอันมั่นคงเลย .

[๒๒๓] ข้าพระองค์ไม่ต้องการด้วยบริษัทผู้ยิ่งใหญ่หรือนครหรือทรัพย์ เพราะข้า
พระองค์ไปสู่ทางโดยสถานที่มิใช่ทาง ข้าพระองค์เป็นผู้เที่ยวไปในอากาศ
ก็พระองค์ทรงสดับข่าวว่า ข้าพระองค์เป็นบัณฑิต และเป็นผู้ละเอียดคิด
ข้ออรรถ ถ้าพระองค์ทรงดำรงมั่นอยู่ในความสัตย์ไซ้ ข้าพระองค์จะพึง
กล่าววาจาอันมีอรรถ ด้วยว่า คำที่ข้าพระองค์กล่าวแม้จะเป็นสุภาษิต ก็
จักทำอะไรแก่พระองค์ผู้หาความสัตย์มิได้ ผู้ไม่ประเสริฐ มักตรัสคำเท็จ
ผู้หยาบช้า .

[๒๒๔] พระองค์ได้รับสั่งให้ขุดสระชื่อว่าเขมะนี้ ตามถ้อยคำของพวกพราหมณ์
และพระองค์รับสั่งให้ประกาศอภัยทั่วสิบทิศ หงส์เหล่านั้นจึงได้พากัน
บินลงสู่สระโบกขรณี อันมีน้ำใสสะอาด ในสระโบกขรณีนั้นมีอาหาร
อย่างเพียงพอ และไม่มีการเบียดเบียนกันทั้งหลายเลย พวกข้าพระองค์
ได้ยื่นคำประกาศนี้แล้ว จึงพากันบินมาในสระของพระองค์ พวก
ข้าพระองค์นั้นๆ ก็ถูกบ่วงรัดไว้ นี่เป็นคำตรัสเท็จของพระองค์ บุคคล
กระทำมั่วสวาท และความโลภคือความอยากได้อันลามกเป็นเบื้องหน้า
แล้ว ก้าวล่วงปฏิสนธิในเทวโลกและมนุษย์โลกทั้งสอง ย่อมเข้าถึง
นรกอันไม่น่าเพลิดเพลิน .

[๒๒๕] ดูกรสมุขหงส์ เรามิได้ทำผิด ทั้งมิได้จับท่านมาด้วยความโลภ ก็เราได้
สดับมาว่า ท่านทั้งหลายเป็นบัณฑิต เป็นผู้ละเอียด และคิดข้ออรรถ
ทำโฉนท่านทั้งหลาย จึงจะมากล่าววาจาอันอาศัยอรรถในที่นี้ ดูกร
สมุขหงส์ผู้สหาย นายพรานผู้นี้เราส่งไป จึงไปจับเอาท่านมาด้วยความ
ประสงค์นั้น .

[๒๒๖] ข้าแต่พระจอมแห่งชนชาวกาสิ เมื่อชีวิตน้อมเข้าไปใกล้ความตายแล้ว
ข้าพระองค์ทั้งหลายถึงมรณกาลแล้ว จะไม่พึงกล่าววาจาอันมีเหตุเลย
ผู้ใดฆ่าเนื้อด้วยเนื้อต่อ ผ่านกด้วยนกต่อ หรือดักผู้เลื่องลือด้วยเสียงที่
เลื่องลือ จะมีอะไรเป็นความเลวทรามยิ่งกว่าความเลวทรามของผู้นั้น ก็
ผู้ใดพึงกล่าววาจาอันประเสริฐแต่ประพฤติดุชกรรมไม่ประเสริฐ ผู้นั้นย่อม
พลาดจากโลกทั้งสองคือ โลกนี้และโลกหน้า บุคคลได้รับยศแล้วไม่พึง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
มัวเมา ถึงความทุกข์อันเป็นเหตุสงสัยในชีวิตรแล้วไม่พึงเดือดร้อน พึง
พยายามในกิจทั้งหลายรำไป และพึงปิดช่องทั้งหลาย ชนเหล่าใดเป็น
ผู้เจริญ ถึงเวลาใกล้ตายไม่ล่วงเลยประโยชน์อย่างยิ่งประเสริฐธรรมใน
โลกนี้ ชนเหล่านั้นย่อมไปสู่ไตรทิพย์ด้วยประการอย่างนี้ ข้าแต่พระจอม
แห่งชนชาวากาสี พระองค์ทรงสดับคำนี้แล้วของทรงรักษารัษฎธรรมใน
พระองค์ และได้ทรงโปรดปล่อยพระยาหงส์ตรฐ ผู้ประเสริฐสุดกว่า
หงส์ทั้งหลายเกิด พระเจ้าข้า .

[๒๒๓] ชาวพนักงานทั้งหลาย จงนำน้ำ น้ำมันทาเท้าและอาสนะอันมีค่ามากมาย
เกิด เราจะปล่อยพระยาหงส์ตรฐ ผู้เรียงยอกจากกรง และสมุขหงส์
เสนาบดีผู้มีปัญญา เป็นผู้ละเอียดคิดอรรถที่ยากได้ง่าย ผู้ใดเมื่อพระราช
มิสฺยก็สุขด้วย เมื่อพระราชามีทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ผู้เช่นนี้แลย่อมสมควร
เพื่อจะบริโลกก่อนชาวของนายได้ เหมือนสมุขหงส์เป็นราชสหายทั่วไป
แก่สัตว์มีชีวิต ฉะนั้น .

[๒๒๔] พระยาหงส์ตรฐเข้าไปเกาะตั่ง อันลวนแล้วไปด้วยทองคำมี ๘ เท้า นำ
รินรมใจ เกลี้ยงเกล้า ลาดด้วยผ้าแคว้นกาสิ สมุขหงส์เข้าไปเกาะ
เท้าอันลวนแล้วไปด้วยทองคำ หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง ในลำดับแห่ง
พระยาหงส์ตรฐ ชนชาวากาสีเป็นอันมาก ต่างถือเอาโกษณะอันเลิศที่เขา
ส่งไปถวายพระราชานำเข้าไปให้แก่พระยาหงส์ทั้งสองนั้น ด้วยภาชนะ
ทองคำ .

[๒๒๕] พระยาหงส์ตรฐผู้ฉลาด เห็นโกษณะอันเลิศที่เขานำมาให้ อันพระเจ้ากาสิ
ประทานส่งไป จึงได้ถามธรรมเนียมเครื่องปฏิสนธิการในกาลเป็นลำดับ
นั้นว่า พระองค์ไม่มีโรคาพาธแลหรือ ทรงสำราญดีอยู่หรือ ทรง
ปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรมหรือ .

[๒๓๐] ดุรพระยาหงส์ เราไม่มีโรคาพาธ อนึ่ง เรามีความสำราญดี และเราก็
ปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรม .

[๒๓๑] โทษอะไร ไม่มีในหมู่อำมาตย์ของพระองค์แลหรือ และอำมาตย์เหล่านั้น
นั้น ไม่อาลยชีวิตในประโยชน์ของพระองค์แลหรือ .

[๒๓๒] โทษอะไร ไม่มีในหมู่อำมาตย์ของเรา และอำมาตย์เหล่านั้น ไม่อาลย
ชีวิตในประโยชน์ของเรา .

[๒๓๓] พระมหะสิซึ่งมีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื่อฟังมีพระเสาวนีย์อันน่ารัก ทรง
ประกอบด้วยพระโอรส พระรูป พระโฉมและพระยศ เป็นไปตามพระ
ราชอัธยาศัยของพระองค์แลหรือ .

[๒๓๔] พระมหะสิซึ่งมีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื่อฟังมีพระเสาวนีย์อันน่ารัก ทรง
ประกอบด้วยพระโอรส พระรูป พระโฉมและพระยศเป็นไปตาม
อัธยาศัยของเรา .

[๒๓๕] พระองค์มิได้ทรงเบียดเบียนชาวแคว้น ทรงปกครองให้ปราศจาก
อันตรายแต่ที่ใดๆ โดยความเกรี้ยวกราดโดยธรรม โดยความ
สม่าเสมอแลหรือ .

[๒๓๖] เรามิได้เบียดเบียนชาวแคว้น ปกครองให้ปราศจากอันตรายแต่ที่
ใดๆ โดยความไม่เกรี้ยวกราด โดยธรรม โดยความสม่าเสมอ .

[๒๓๗] พระองค์ทรงยำเกรงสัตบุรุษ ทรงเว้นอัสติบุรุษแลหรือ พระองค์ไม่ทรง
ละทิ้งธรรม ไม่ทรงประพฤติคล้อยตามอธรรมแลหรือ .

[๒๓๘] เรายำเกรงสัตบุรุษ เว้นอัสติบุรุษ ประพฤติคล้อยตามธรรมละทิ้งอธรรม .

[๒๓๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นชัดซึ่งพระชนมายุ
อันเป็นอนาคตยังยืนยาวอยู่หรือ พระองค์ทรงมัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้ง
แห่งความมัวเมา ไม่สะดุ้งกลัวปรโลกหรือ .

[๒๔๐] ดุรพระยาหงส์ เราพิจารณาเห็นชัดซึ่งอายุอันเป็นอนาคตยังยืนยาวอยู่
เราตั้งอยู่แล้วในธรรม ๑๐ ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก เราเห็นกุศล
ธรรมที่ดำรงอยู่ในตนเหล่านี้ คือทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง
ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความ
อดทนและความไม่พิโรธ แต่นั้นปิตุและโสมนัสไม่ใช่น้อย ย่อมเกิด
แก่เรา ก็สมุขหงส์นี้ไม่ทันคิดถึงคุณสมบัติของเรา ไม่ทราบความประทุษ
ร้ายแห่งจิต จึงเปล่งวาจาอันหยาบคาย ย่อมกล่าวถึงโทษที่ไม่อยู่ในเรา
คำของสมุขหงส์นี้ ย่อมไม่เป็นเหมือนคำของคนมีปัญญา .

[๒๔๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ ความพลั้งพลาดนั้นมีแก่ข้าพระองค์
โดยความรีบร้อน ก็เมื่อพระยาหงส์ตรฐติตบวง ข้าพระองค์มีความทุกข์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
มากมาย ขอพระองค์ได้ทรงโปรดเป็นที่พึงของข้าพระองค์ เหมือนบิดา
เป็นที่พึงของบุตร และดวงแผ่นดินเป็นที่พึงของหมู่สัตว์จะนั้นเกิด ข้า
แต่พระองค์ผู้เป็นราชกุมาร ขอพระองค์ได้ทรงโปรดดโทษแก่ข้าพระองค์
ผู้ถูกความผิดครอบงำเกิด .

- [๒๔๒] เราย่อมอนุโมทนาแก่ท่านด้วยอาการอย่างนี้ เพราะท่าน ไม่ปกปิดความ
ในใจ ดุกรหงส์ ท่านเป็นผู้ซื่อตรง จึงทำลายความข้องใจเสียเกิด .
- [๒๔๓] ทรีพยเครื่องปลื้มใจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่ในนิเวศของเรา ผู้เป็น
พระเจ้ากาสี คือ เงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์อันมากมาย
แก้วมณี สังข์ ไข่มุก ผ้า จันทน์แดง และเหล็กอีกมาก เราขอให้
ทรีพยเครื่องปลื้มใจทั้งหมดนี้แก่ท่าน และขอละความเป็นใหญ่ให้แก่ท่าน .
- [๒๔๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ข้าพระองค์ทั้งสองผู้อันพระองค์ทรงยำเกรง
และทรงสักการะโดยแท้ ขอพระองค์ทรงเป็น พระอาจารย์ ของข้าพระองค์
ทั้งสอง ผู้ประพฤติดูอยู่ในธรรมทั้งหลายเกิด ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอาจารย์
ผู้ปราบปรามข้าศึก ข้าพระองค์ทั้งสองอันพระองค์ทรงยอมอนุญาตแล้ว
จักกระทำประทักษิณพระองค์แล้ว จักกลับไปหาหมู่ญาติ .
- [๒๔๕] พระเจ้ากาสีทรงดำริ และทรงปริกษาข้อความตามที่ได้กล่าวมาตลอดราตรี
ทั้งปวง แล้วทรงอนุญาตพระยาหงส์ทั้งสองผู้ประเสริฐสุดกว่าหงส์ทั้ง
หลาย .
- [๒๔๖] เมื่อพระอาทิตย์อัสดงคต เมื่อราตรีสว่างจ้า พระยาหงส์ทั้งสองก็พากันบิน
ไปจากพระราชนิเวศของพระเจ้ากาสี .
- [๒๔๗] หงส์เหล่านั้น เห็นพระยาหงส์ทั้งสองผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีโรคกลับมาถึง จึง
พากันสงสัยว่า เกก ได้เกิดเสียงอื้ออึงขึ้น หงส์ผู้มีความเคารพนาย
เหล่านั้นได้ปัจจัยมีปิติโสมนัส เพราะนายหลุดพ้นกลับมา พากัน
กระโดดโลดเต้นเข้าไปห้อมล้อมโดยรอบ .
- [๒๔๘] ประโยชน์ทั้งปวง ของบุคคลผู้สมบรูณด้วยกัลยาณมิตรย่อมให้สำเร็จ
ความสุขความเจริญเหมือนพระยาหงส์วรรธและสมุขหงส์ สมบรูณด้วย
กัลยาณมิตร เกิดประโยชน์ ให้สำเร็จความเจริญกลับมายิ่งหมู่ญาติ
ฉะนั้น .

จบ มหาหังสชาดกที่ ๒

๓. สุราโภชนชาดก

ว่าด้วยของกินอันเป็นที่พย

- [๒๔๙] ข้าพเจ้าไม่ซื้อ ไม่ขาย อนึ่ง แม้ความสังสมของข้าพเจ้าก็ไม่มีในที่นี้
ภัตถ์มีน็ดน้อยทั้งหาได้แสนยาก ข้าวสุกเล่งหนึ่งนี้หาพอแก่เราสอง
คนไม่ .
- [๒๕๐] บุคคลควรแบ่งของน้อยให้ตามน้อย ควรแบ่งของส่วนกลางให้ตามส่วน
กลาง ควรแบ่งของมากให้ตามมาก การไม่ให้ยอม ไม่ควร ดุกรโกสิย
เศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางของ
พระอริยเจ้า จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อม
ไม่ได้ความสุข .
- [๒๕๑] ผู้ใด เมื่อแชกนังแล้ว บริโภคโภชนะผู้เดียว พลักรรมของผู้นั้นย่อมไร้ผล
ทั้งความเพียรแสวงหาทรัพย์ของผู้นั้นก็ไร้ประโยชน์ ดุกรโกสิยเศรษฐี
เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางแห่งพระอริยเจ้า
จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข .
- [๒๕๒] ผู้ใด เมื่อแชกนังแล้ว ไม่บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว พลักรรมของผู้นั้น
ย่อมมีผลจริง ทั้งความเพียรแสวงหาทรัพย์ของผู้นั้นก็มีประโยชน์จริง
ดุกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่
ทางของพระอริยเจ้า จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียว
ย่อมไม่ได้ความสุข .
- [๒๕๓] บุรุษเข้าไปสู่สระแล้ว บุกาที่แม่น้ำชื่อพหุกากิตี ที่สระชื่อคยาากิตี ที่ทำ
น้ำชื่อโทณะกิตี ที่ทำน้ำชื่อติมพริกิตี ที่ห้วงน้ำใหญ่มีกระแสน้ำเชี่ยวกิตี
การบุกาและความเพียรของเขาในที่นั้นๆ ย่อมมีผล ผู้ใด เมื่อแชกนังแล้ว
ไม่บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว จะกล่าวได้ว่าไร้ผลนั้น ไม่ได้ ดุกรโกสิยเศรษฐี
เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า
จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข .
- [๒๕๔] ผู้ใด เมื่อแชกนังแล้ว บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว ผู้นั้นเปรียบเหมือนกลิน
เบ็ดอันมีสายยาว พร้อมทั้งเหยื่อ ดุกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
- ข้าพเจ้าขอล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า จงให้ท่าน
และจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข .
- [๒๕๕] พรหมณ์เหล่านี้มีผิวพรรณงามจริงหนอ เพราะเหตุไร สุนัขของท่านนี้จึง
เปล่งรัศมีสีต่างๆ ได้ ข้าแต่พรหมณ์ ท่านทั้งหลาย ใครเล่าหนอ
จะบอกแก่ข้าพเจ้าได้ .
- [๒๕๖] ท่านทั้งสองนี้ คือ จันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตร ส่วนผู้นี้ คือ
มาตลีเทพสารี ส่วนเราเป็นท้าวสักกะจอมเทพชาวไตรทศ และสุนัข
ตัวนี้เรียกว่า ปัญจสีเทพบุตร .
- [๒๕๗] จึง ตะโพน และเปิงมาง ย่อมปลุกเทพบุตรผู้หลับแล้ว ให้ตื่นและ
ตื่นแล้วย่อมเพลิดเพลินใจ .
- [๒๕๘] ขนเหล่าใดเหล่านี้ มีความตระหนี่เหนียวแน่น มักบริภาษสมณ-
พรหมณ์ทั้งหลาย ขนเหล่านั้น ทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้แล้ว เมื่อตาย
แล้วย่อมไปสู่สุคติ ขนเหล่าใดเหล่านี้ หวังสุดดีตั้งอยู่ในธรรม คือ
ความสละสลวยและการแจกทาน ขนเหล่านั้นทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้
แล้ว เมื่อตายไป ย่อมไปสู่สุคติ .
- [๒๕๙] ท่านนั้นชื่อโกสิยเศรษฐี มีความตระหนี่ มีธรรมอันลามกในชาติก่อน
เป็นญาติของพวกเรา พวกเรามาแล้วในที่นี้ เพื่อประโยชน์แก่ท่าน
เท่านั้น ด้วยคิดว่า โกสิยนี้ อย่าได้มีธรรมอันลามกไปนรกเลย .
- [๒๖๐] ก็ท่านเหล่านั้น เป็นผู้ใคร่ประโยชน์แก่ข้าพเจ้าโดยแท้ เพราะมาพรา-
สอนข้าพเจ้าอยู่เนืองๆ ข้าพเจ้านั้นจึงทำตามคำที่ท่านทั้งหลายผู้แสวงหา
ประโยชน์กล่าวแล้วทุกประการ ข้าพเจ้านั้นจึงของตเวนจากความเป็น
คนตระหนี่เสียในวันนี้แหละ อนึ่ง ข้าพเจ้าจะไม่พึงทำบาปกรรมอะไร
ขึ้นชื่อว่า การไม่ให้อะไร จะไม่มีแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายังไม่ได้ให้
แล้วจะไม่ขอคืนน้ำ ข้าแต่ท้าววาสวะ ก็เมื่อข้าพเจ้าให้อยู่นานตลอด
กาลทั้งปวง แม้อิภคสมบัติของข้าพเจ้าจักสิ้นไป แต่นั้น ข้าพเจ้าจักละ
กามทั้งหลายตามส่วนที่มีอยู่แล้วจักบวช .
- [๒๖๑] เทพธิดาเหล่านั้น อันท้าวสักกะผู้ประเสริฐกว่าเทวดารักษาแล้ว ย่อม
บันเทิงอยู่ ณ ภูเขาคันธมาทน์อันเป็นภูเขาประเสริฐสุด ครั้นนั้น นารท-
ดาบสผู้ประเสริฐกว่าฤาษี ผู้ไปได้ในโลกทั้งปวง ได้มาถือเอากิ่งไม้อัน
ประเสริฐ มีดอกบานดีแล้ว ดอกไม้นั้นสะอาด มีกลิ่นหอม เทพธิดา
ชาวไตรทศ กระทำสักการะ เป็นดอกไม้สูงสุด อันท้าวสักกะผู้ประเสริฐ
กว่าอมรเทพเสพอแล้ว แต่พวกมนุษย์และพวกอสูรไม่ได้ เว้นไว้แต่พวก
เทวดา เป็นดอกไม้มีประโยชน์ สมควรแก่เทวดาเหล่านั้น ลำดับนั้น
นางเทพนารี ๔ องค์ คือ นางอาสา นางศรัทธา นางสิริ และนางหิริ
ผู้มีผิวพรรณเปรียบด้วยทองคำ เป็นใหญ่กว่านางเทพนารีผู้รื่นเริง ต่าง
ลุกขึ้นกล่าวกะนารทมนี ผู้เป็นพรหมณ์ผู้ประเสริฐว่า ข้าแต่ท่านมหา-
มุนี ผู้ประเสริฐ ถ้าดอกปาริฉัตตะนี้ พระคุณเจ้าไม่เจอะจงแล้ว ก็ขอจงให้
แก่พวกดิฉันเถิด คติทั้งปวงจงสำเร็จแก่พระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้าจง
ให้แก่พวกดิฉันเถิด เหมือนท้าววาสวะ จะนั้นเถิด นารทดาบสเห็น
นางธิดาทั้ง ๔ มาขอดอกไม้ จึงกล่าวว่า ท่านพูดด้วยคำชวนทะเลาะ
เราไม่มีความต้องการด้วยดอกไม้เหล่านี้สักน้อยหนึ่ง บรรดาเจ้าทั้ง ๔ ผู้
ใดประเสริฐกว่า ผู้นั้นจงประดับดอกไม้ฉันเถิด .
- [๒๖๒] ข้าแต่ท่านนารทผู้มีคุณ พระคุณเจ้านั้นแลจงพิจารณาดูพวกดิฉัน พระ
คุณเจ้าปรารถนาให้แก่นางใด ก็จงให้แก่นางนั้น ก็บรรดาพวกดิฉัน
พระคุณเจ้าจักให้แก่นางใด นางนั้นแหละ จักเป็นผู้อันดิฉันทั้งหลาย
ยกย่องว่าประเสริฐสุด .
- [๒๖๓] ดูกรนางผู้มีตัวงาม คำนี้ไม่สมควร ใครเป็นพรหมณ์ ใครกล่าวการ
ทะเลาะ เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงไปทูลถามท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่ง
ภุมมเทวา ถ้าท่านทั้งหลายไม่ทราบในที่นี้ว่า ตนสูงสุดหรือว่าธรรมสูงสุด .
- [๒๖๔] นางเทพธิดาเหล่านั้น อันนารทดาบสกล่าวแล้ว เป็นผู้โกรธแค้นอย่างยิ่ง
เป็นผู้มีมาในผิวพรรณ พวกมันไปสู่สำนักของท้าวสหัสสนัน แล้ว
ทูลถามท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งภุมมเทวา ใครหนอเป็นผู้ประเสริฐ .
- [๒๖๕] ท้าวปรินทกะผู้ประเสริฐกว่าเทวดา ผู้อันเทวดากระทำอัญชลี ทรงเห็น
นางเทพธิดาทั้ง ๔ นั้น ผู้มีใจริษยา จึงตรัสว่า ดูกรเจ้าผู้งามเลิศ
เจ้าทั้งปวงเป็นเช่นเดียวกัน จงยกไว้ก่อน ใครเล่าหนอได้กล่าวการ
ทะเลาะขึ้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๒๖๖] ท่านนารทมหามณีใด ผู้เที่ยวไปในโลกทั้งปวง ผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีความบากบั่นอย่างแท้จริง ท่านได้กล่าวกะพวกหม่อมฉัน ณ ภูเขาคันธมาทน์ อันเป็นภูเขาประเสริฐว่า ท่านทั้งหลายจงไปทูลถามท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งภุตเถิด ถ้าท่านทั้งหลายไม่ทราบในที่นี้ว่า ตนประเสริฐหรือธรรมประเสริฐ.

[๒๖๗] ดุรเจ้าผู้มีตัวงาม ท่านมหามณีนามว่าโกสิยะ อยู่ในป่าใหญ่โน้น ท่านไม่ให้ก่อนแล้วยอม ไม่บริโภครัด ท่านพิจารณาเสียก่อนแล้วจึงให้ทาน ถ้าท่านจักให้แก่นางใด นางนั้นแลเป็นผู้ประเสริฐ.

[๒๖๘] ก็ท่านโกสิยะดาบสนั้นอยู่ในทิศทักษิณริมฝั่งแม่น้ำคงคา ข้างหิมวันตบรรพตโน้น ท่านหาน้ำและโภชนะได้โดยยาก ดุรเทพสารถี ท่านจงนำสุราโภชนาไปถวายท่าน.

[๒๖๙] มาตลีเทพสารถีนั้น อันท้าวสักกะผู้ประเสริฐกว่าเทวดารับสั่งใช้แล้ว ได้ขึ้นรถเทียมด้วยม้าพันตัว เข้าไปยังอาศรมโดยเร็วพลัน เป็นผู้มียาก ไม่ปรากฏ ได้ถวายสุราโภชนาแก่นี้.

[๒๗๐] ก็เมื่อเราบำเรอไฟที่เรابخาแล้ว ยืนอยู่ใกล้พระอาทิตย์อันมีแสงสว่าง บรรเทาความมืดในโลกเสียได้ อันสูงสุด ท้าววาสวะผู้ครอบงำภุตทั้งปวง หรือว่าใครหนอมาวางกัณธอันขาวสะอาดลงในฝ่ามือของเรา กัณธนี้ขาว เปรียบดังสิ่งที่ไม่มียิ่งอื่นเปรียบปาน นาค สะอาด มีกลิ่นหอมน่ารัก ยังไม่เคยมีเลย เรายังไม่เคยเห็นด้วยตาตนเองเลย เทวดาองค์ไหน เอาสุราโภชนาามาวางบนฝ่ามือของเรา.

[๒๗๑] ข้าแต่มหามณีผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้าอันท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพทรงใช้แล้ว จึงได้รับนำเอาสุราโภชนาถวายพระคุณเจ้า จงรู้จัก ข้าพเจ้าว่ามาตลีเทพสารถี นิมนต์พระคุณเจ้าบริโภครัดอันอุดม อย่าห้ามเสียเลย ก็สุราโภชนาที่บริโภครัดแล้วนั้น ย่อมขจัดบาปธรรมได้ ๑๒ ประการ คือ ความหิว ๑ ความกระหาย ๑ ความไม่ยินดี (กระสัน) ๑ ความกระวนกระวาย ๑ ความเหงาเหินห่าง ๑ ความโกรธ ๑ ความเข้าไปผูกโกรธ ๑ ความวิวาท ๑ ความส่อเสียด ๑ ความหนาว ๑ ความร้อน ๑ ความเกียจคร้าน ๑ สุราโภชนานี้มีรสสูงสุด.

[๒๗๒] ดุรมาตลี การที่ยังไม่ให้ก่อนแล้วบริโภครัด ไม่สมควรแก่เรา วัตรของเราดังนี้เป็นวัตรอันอุดม อนึ่ง การบริโภครัดคนเดียวพระอริยเจ้าไม่บูชา และบุคคลผู้มิได้แบ่งให้ ย่อมไม่ได้ประสบความสุข.

[๒๗๓] ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้ฆ่าหญิง คบหาภรรยาของชายอื่น ประทุษร้ายต่อมิตร และด่าสมณพราหมณ์ผู้มีวัตรดีงาม ชนเหล่านั้นทั้งปวงที่เดียว มีความตระหนี่เป็นที่ ๕ เป็นคนเลวทราม เพราะเหตุนั้น อาตมาไม่ได้ให้ก่อนแล้วไม่ดื่มแม้กระทั่งน้ำ อาตมาจักให้ทานที่ท่านผู้สรรเสริฐแล้ว แก่หญิงหรือชาย เพราะว่า ท่านเหล่านั้นเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่ บัณฑิตยกย่องว่า เป็นผู้สะอาด และมีความสุขในโลกนี้.

[๒๗๔] ลำดับนั้น นางเทพกัญญา ๔ องค์ คือ นางอาสา นางศรัทธา นางสิริ และนางหิริ ผู้มีผิวพรรณเปรียบดังทองคำ ซึ่งท้าวสักกะผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทรงอนุมัติส่งไปแล้ว ได้ไปยังอาศรมอันเป็นที่อยู่ของโกสิยะดาบส โกสิยะดาบสได้เห็นนางเทพกัญญาทั้งปวงนั้น ผู้บันเทิงอย่างยิ่ง มีผิวพรรณงามดังเปลวเพลิง จึงได้กล่าวกะนางเทพกัญญาทั้ง ๔ ในทิศทั้ง ๔ ต่อหน้ามาตลีเทพสารถีว่า ดุรเทวดาในบรรพต ท่านผู้ประดับประดาแล้ว จงงามดังดวงดาวประกายพลุก ๑ ประเสริฐกว่าดาวทั้งหลาย ท่านมีชื่อว่าอย่างไร จงบอกไป ดุรเทวดาผู้มีร่างกายคล้ายกับรูปทองคำ อาตมาขอถามท่าน ท่านจงบอกแก่อาตมา ท่านเป็นเทวดาอะไร.

[๒๗๕] ดิฉันชื่อว่า สิริเทรี ได้รับการบูชาในหมู่มนุษย์ เป็นผู้ไม่เสพสัถ์ลามก ทุกเมื่อ มาสู่สำนักของพระคุณเจ้า เพราะความทะเลาะกันด้วยสุราโภชนา ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอพระคุณเจ้าจงแบ่งสุราโภชนา นั้นให้ดิฉันบ้าง ข้าแต่ท่านมหามณีผู้สูงสุดกว่าผู้บูชาทั้งหลาย ดิฉันปรารถนาความสุขแก่ภรรยานี้ นรชนนั้นยอมบันเทิงด้วยกามคุณารมณ์ทั้งปวง ขอพระคุณเจ้าจงรู้จักดิฉันว่า สิริ ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอได้โปรดแบ่งสุราโภชนานั้นให้ดิฉันบ้าง.

[๒๗๖] นรชนทั้งหลายผู้ประกอบด้วยศิลปะ วิทยา จรณะ ความรู้ และการงานของตน มีความเพียร เป็นผู้ที่ท่านละทิ้งเสียแล้ว ย่อมไม่ได้ประโยชน์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

อะไร ความขาดแคลนที่ท่านทำแล้วนั้น ไม่ได้เลย อาตมาเห็นนรชนผู้เป็นคนเกียจคร้าน บริโภคมาก ทั้งมีตระกูลต่ำ มีรูปแปลก ดุกรนางสิริบุคคลผู้มีโภคทรัพย์ มีความสุข ย่อมใช้สอยนรชนที่ท่านตามรักษาไว้ แม้จะสมบุรณ์ด้วยชาติ ให้เป็นเหมือนทาส เพราะฉะนั้น อาตมารู้จักท่าน (ว่าเป็น) ผู้ไม่มีสิ่งจะ ไม่รู้สิ่งที่ดีและไม่ควรร แล้วคบคนผู้สมบุรณ์ด้วยศีลปะเป็นต้น เป็นผู้หลง นำผู้รู้ให้ตกไปตาม นางเทพกัญญาเช่นท่าน ย่อมไม่สมควรอาสนะและน้ำ ที่ไหนสุธาโภชนจะสมควรเล่า เชิญไปเสียเถิด อาตมาไม่ชอบใจท่าน .

[๒๓๓] ใครเป็นผู้มีพินขาว สวมกนกพล มีร่างกายอันวิจิตร ทรงเครื่องประดับอันเกลี้ยงเกลา ทำด้วยทองคำ นางหม่อมผู้มีสิ่งดังสายน้ำหยด ทัดช่อดอกไม้สีแดงดังเปลวไฟ หม่อมหญาคา ย่อมงดงาม ท่านเป็นเหมือนนางเนื้อทรายที่นายพรานยิงผิดแล้ว มองดูอยู่เหมือนดังขี้เถ้า ฉะนั้น ดุกรท่านผู้มีดวงตาอ่อนหวาน ในที่นี้ใครเป็นสหายของท่าน ท่านอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ไม่กลัวหรือ .

[๒๓๔] ข้าแต่ท่านโกสิยดาบส ในที่นี้ ดิฉันไม่มีสหาย ดิฉันเป็นเทวดาชื่อว่า อาสา เกิดในดาวดึงส์พิภพ มายังสำนักของพระคุณเจ้า เพราะหวังจะขอสุธาโภชน ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอได้โปรดแบ่งสุธาโภชนนั้นให้ดิฉันบ้าง .

[๒๓๕] พ่อคำทั้งหลายผู้แสวงหาทรัพย์ ย่อมขึ้นเรือแล่นไปในทะเลด้วยความหวัง พ่อคำเหล่านั้น ย่อมจมลงในทะเลนั้น ในกาลบางครั้ง เขาสิ้นทรัพย์ ทั้งทรัพย์อันเป็นต้นทุนก็สูญหายแล้วกลับมา ขาวนาทั้งหลายย่อมไถนาด้วยความหวัง หว่านพืชก็กระทำโดยแยบคาย เขาไม่ได้ประสบผลอะไรๆ จากข้าวกล้า นั้น เพราะเพลี้ยลงบ้าง เพราะฝนแล้งบ้าง อนึ่ง นรชนทั้งหลายผู้แสวงหาความสุข มุ่งหวังเป็นเบื้องหน้า ย่อมกระทำการงานของตนเพื่อนาย นรชนเหล่านั้นอันศัตรูเบียดเบียนแล้ว ไม่ได้ประโยชน์อะไรๆ ย่อมพากันหนีไปสู่อุตสาหกิจทั้งหลายก็เพื่อประโยชน์แก่กาย สัตว์ทั้งหลายผู้แสวงหาความสุข เป็นผู้ใคร่จะไปสวรรค์ ละทิ้งธัญชาติ ทรัพย์และหมู่ญาติแล้ว บำเพ็ญตะบะอันเคร่งครัดอยู่ตลอดกาลนาน เดินทางผิด ย่อมไปสู่อคติเพราะความหวัง เพราะฉะนั้น ความหวังเหล่านั้นเขาสมมติว่า ทำให้เคลื่อนคลาดจากความจริง ดุกรนางอาสา ท่านจงนำความหวังสุธาโภชนในตนออกเสียเถิด นางเทพกัญญาเช่นท่าน ย่อมไม่สมควรอาสนะและน้ำ ที่ไหนสุธาโภชนจะสมควรเล่า เชิญไปเสียเถิด อาตมาไม่ชอบใจท่าน .

[๒๓๖] ท่านรุ่งเรืองด้วยยศ มียศ เขาเรียกโดยชื่อนำเกลียด เป็นเจ้าทิศ ดุกรนางผู้มีร่างกายคล้ายทองคำ อาตมาขอถามท่าน ขอท่านจงบอกอาตมา ท่านเป็นเทวดาอะไร .

[๒๓๗] ดิฉันชื่อว่า ศรีธธาเทวี ได้รับการบูชาในหมู่มนุษย์ เป็นผู้ไม่คบสัตว์ลามกทุกเมื่อ มายังสำนักของพระคุณเจ้า เพราะวิวาทกันด้วยสุธาโภชน ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอพระคุณเจ้า โปรดแบ่งสุธาโภชนนั้นให้ดิฉันบ้าง .

[๒๓๘] ก็นักเลงบางคราว มนุษย์ทั้งหลายถือเอาทาน การให้บ้าง ทมะ การฝึกฝนบ้าง จาคะ การบริจาคบ้าง สัจญมะ ความสำรวมบ้าง แล้วกระทำด้วยศรีธธา แต่มนุษย์พวกหนึ่งกระทำโจรกรรมบ้าง พุดเทืองบ้าง ล่อลวงบ้าง ส่อเสียดบ้าง ท่านอย่าประกอบต่อไป บุรุษผู้มีความเพ่งเล็งในภรรยาทั้งหลาย ผู้สวามิภักดิ์ ผู้ประกอบด้วยศีล ผู้มีวัตรในการปฏิบัติสามีดี ย่อมนำความพอใจในกุลสตรีออกเสีย กลับไปทำความเชื่อตามคำของนางกมภทาสี ดุกรนางศรีธธา ท่านนั้นแล เป็นผู้ให้ชายอื่นคบหาภรรยาของผู้อื่น ท่านย่อมทำบาป ละทิ้งกศล นางเทพกัญญาเช่นท่าน ย่อมไม่สมควรอาสนะและน้ำ ที่ไหนสุธาโภชนจะสมควรแก่ท่านเล่า เชิญท่านไปเสียเถิด อาตมาไม่ชอบใจท่าน .

[๒๓๙] เมื่ออรุณขึ้นไปในที่สุดแห่งราตรี นางเทพธิดาใด เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งรูปอันอุดมปรากฏอยู่ ดุกรเทวดา ท่านเปรียบเหมือนนางเทพธิดานั้น จะพุดกะอาตมาหรือ ขอท่านจงบอกกะอาตมา ท่านเป็นนางอัปสรอะไร ท่านมีชื่อว่าอะไร ยืนอยู่ดังเกาะวัลย์ดำในฤดูร้อน และดังเปลวไฟอันหอมล้อมด้วยใบไม้สีแดงถูกลมพัดดูงาม ฉะนั้น ท่านดูเหมือนจะพุด แต่มิได้เปล่งถ้อยคำออกมา แลดูอยู่ดังนางเนื้อขี้เถ้า ฉะนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๒๘๔] ดิฉันชื่อว่าหิริเทรี ได้รับการบูชาในหมู่มนุษย์ ไม่เสพสัตว์ลามกทุกเมื่อ มา
ยังสำนักของพระคุณเจ้า เพราะวิวาทกันด้วยสุราโภชนา ดิฉันนั้นไม่
อาจจะขอสุราโภชนากับพระคุณเจ้า เพราะการขอของหญิง ดูเหมือนจะ
เป็นกิริยาที่น่าละอาย .

[๒๘๕] ดุรทธานผู้มีร่างกายอันงดงาม ท่านจักได้ตามอุบายที่ชอบ นี่เป็นธรรม
ทีเดียว ท่านจะได้สุราโภชนาเพราะการขอก็หาไม่ เพราะฉะนั้น อาตมา
พึงเชื่อเชียวท่านผู้มีได้ขอสุราโภชนาใดๆ อาตมาจะให้สุราโภชนาแม้
นั้นๆ แก่ท่าน ดุรทธานผู้มีร่างกายอันงดงามคล้ายทองคำ วันนี้ อาตมา
ขอเชิญท่านไปในอาศรมของอาตมา อาตมาจะบูชาท่านด้วยรสทุกอย่าง
ครั้นบูชาแล้วจึงจักให้บริโภคสุราโภชนา .

[๒๘๖] นางหิริเทพธิดานั้น ผู้ไม่คบสัตว์ลามกในกาลทุกเมื่อ อันโกสิยดาบสผู้
มีความรุ่งเรืองอนันต์แล้ว ได้เข้าไปสู่อาศรมอันนารินรมย์ สมบูรณ์ด้วย
น้ำและผลไม้ อันท่านผู้ประเสริฐบูชาแล้ว ณ ที่ใกล้อาศรมนั้น มี
รุกขชาติเป็นอันมาก กำลังผลิดอกออกผล คือ มะม่วง มะหาด ขนุน
ทองกวาว มะรุม อีกทั้งต้นโลหิต บัวบก การเกต จันทน์กระพ้อ หมาย
หอมควาย กำลังออกดอกสะพรั่ง ในที่ใกล้อาศรมนั้นมากไปด้วยต้นไม้อื่นๆ
คือ ต้นสาละ ต้นกุ่ม ต้นหว้า ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นมะทราง
ไม้อย่างทราย ราชพฤกษ์ แดฝอย ต้นจิก ต้นลำเจียก มีกิ่งก้านห้อยย้อย
ลงมา กำลังส่งกลิ่นหอมน่ายวนใจ ถั่วแระ อ้อแรม ถั่วป่า ต้นมะพลับ
ข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเหลืองเมล็ดเล็ก กล้วย ไม่มีเมล็ด ข้าวสาลี
ข้าวเปลือก ราชดัด ข้าวสารที่เกิดเองมีอยู่เป็นอันมากที่อาศรมนั้น มี
สระโบกขรณีที่เกิดเอง งดงามไม่ขุ่น มีธาราเรียบ น้ำใสจิตสนธิ ไม่
มีกลิ่นเหม็น อนึ่ง ในสระโบกขรณินั้น มีปลาต่างๆ ชนิด คือ
ปลาตุก ปลากระทุงเหว ปลากายกุ้ง ปลาตะเพียน ปลาจลลาด
ปลากา วายอยู่ลาลคล้าในสระโบกขรณินั้นมีขอบคัน เป็นปลาที่ปล่อย
มีเหยื่อมากชนิด มีนกต่างๆ ชนิด คือ หงส์ นกกระเรียน นกยูง
นกจากพราว นกออก นกเด้าลาย นกเงือก นกโพระดก มีอยู่
มากมาย มีชนปักษีอันวิจิตร พากันจับอยู่อย่างสบาย ปลอดภัย มีอาหาร
มาก มีสัตว์และหมู่นี้อันนานาชนิดมากมาย คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง
ช้าง หมี เสือปลา เสือดาว แรด โกลาน กระบือ กระจง กวาง
เนื้อทราย หมูป่า กระจง กระจง กวางทอง แมว กระต่าย วัวกระทิง
มีอยู่มาก พื้นดินหินเขา คาดายงามวิจิตรด้วยดอกไม้ ทั้งผุ่่นกก็ส่ง
เสียงร้องกึกก้อง เป็นที่อยู่อาศัยของหมู่มนุษย์ .

[๒๘๗] นางหิริเทพธิดานั้น ผู้มีผิวพรรณงดงาม ทัดดอกไม้เขียวเดินเข้าไปยัง
อาศรม ดังสายฟ้าแลบในก้อนเมฆใหญ่ โกสิยดาบสได้จัดตั้งอันมโหฬาร
ที่ถักไว้เรียบร้อย สำเร็จด้วยหญ้าคา สะอาด มีกลิ่นหอม ลาดด้วยหนัง
ขะมด เพื่อนางหิริเทพธิดานั้น แล้วได้กล่าวว่า ดุรทธานางม เชิญนั่ง
ที่อาสนะนี้ตามสบายเถิด ในกาลนั้น เมื่อนางหิริเทพธิดานั่งบนตั่งแล้ว
โกสิยดาบสผู้ทรงวิทยาอันรุ่งเรือง ได้นำสุราโภชนามาพร้อมกับน้ำ
ด้วยใบบัวใหม่ๆ ด้วยตนเอง เพื่อจะให้พอความประสงค์ นางหิริเทพ
ธิดามีความปลื้มใจ รับสุราโภชนาด้วยมือทั้งสอง แล้วได้กล่าวกะโกสิย-
ดาบสผู้ทรงวิทยาว่า ข้าแต่ท่านผู้ประเสริฐ เอาละ ดิฉันเป็นผู้อันพระคุณ
เจ้าบูชาแล้ว ได้ชยชนะแล้ว จะพึงไปสู่ไตรทิพย์ในบัดนี้ นางหิริเทพธิดา
นั้น เป็นผู้มาแล้ว ด้วยความเมาในผิวพรรณ อันโกสิยดาบสกล่าว
อนุญาตแล้ว ได้กลับไปในสำนักของท้าวสหัสสนัน แล้วกราบทูลว่า
ข้าแต่ท้าววสวะ นี้สุราโภชนา ขอพระองค์จงพระราชทานชยชนะแก่
หม่อมฉัน แม้ท้าวสักกะก็ได้ทรงบูชานางหิริเทพธิดาในกาลนั้น เทวดา
พร้อมด้วยพระอินทร์ ได้พากันบูชานางสุกัญญาผู้อุดม นางหิริเทพธิดา
นั้นเข้าไปนั่งบนตั่งใหม่ ในกาลใด ในกาลนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ประคองอัญชลีบูชาแล้ว .

[๒๘๘] ท้าวสหัสสนันผู้เป็นจอมแห่งชาวไตรทศ ได้ตรัสกะมาตลีเทพสารถีนั้น
ต่อไปว่า ท่านจงไปถามท่านโกสิยดาบสตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่าน
โกสิยะ เว้นนางอาสาเทพธิดา นางศรีธธาเทพธิดา และนางสิริเทพธิดา
นางหิริเทพธิดาผู้เดียวได้สุราโภชนา เพราะเหตุอะไร .

[๒๘๙] มาตลีเทพสารถี ขึ้นรถอันเลื่อนลอยไปตามสบาย รุ่งเรืองเช่นกับเครื่อง
ใช้สอย มีทองอันแล้วไปด้วยทองชมพู มีสีแดงคล้ายทองคำ ประดับ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ประดาแล้ว ประกอบไปด้วยเครื่องลาดทองคำงามวิจิตร ในรณนี้มีรูป
ภาพมากมาย คือ รูปพระจันทร์ รูปช้าง รูปโค รูปม้า รูปกนิกร รูป
เสือโคร่ง รูปเสือเหลือง รูปเนื้อทราย ล้วนแล้วไปด้วยทองคำ และ
มีรูปนกทั้งหลาย อันล้วนแล้วด้วยรัตนต่าง ๆ ดูกระจิดริดโดดเด่นอยู่
รูปเนื้อในรณนั้นจัดไว้เป็นหมู่ๆ ล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ เทพบุตรทั้ง
หลายเทียมม้าอัครราชมีสีเหลืองดังทองคำ ประมาณหมื่นตัว คล้ายดัง
ช้างหนุ่มมีกำลังประดับประดาแล้ว มีเครื่องทับทรวงด้วยชายทองคำ มีภู
ห้อยหู ไปโดยเสียงปกติไม่ขัดข้อง มาตลีเทพสารก็ขึ้นสยานอัน
ประเสริฐนั้นแล้ว บันลือแล้วตลอดสิบทิศนี้ ยิ่งท้องฟ้า ภูเขา และต้นไม้
ใหญ่อันเป็นเจ้าไพร พร้อมทั้งสาคร ตลอดทั้งเมฆนิล ให้หวั่นไหว
มาตลีเทพสารก็นั้น รีบเข้าไปในอาศรมอย่างนี้แล้ว กระทำผ้าทิพ
ประพารเจียรบาข้างหนึ่งแล้ว กล่าวกะท่านโกสิยดาบส ผู้เป็นพหูสูตร
ผู้เจริญ มีวตรอันแนบแน่นแล้ว ผู้เป็นพรหมณ์ ผู้ประเสริฐว่า ข้าแต่
ท่านโกสิยดาบส เชิญท่านฟังพระดำรัสของพระอินทร์ ข้าพเจ้าเป็นทูต
ท้าวปรินทวะตรีศัมมาท่านว่า ข้าแต่ท่านโกสิยดาบส เว้นนางอาสา
เทพธิดา นางศรีธธาเทพธิดา และนางสิริเทพธิดา นางหิริเทพธิดาผู้เดียว
ได้สุธาโภชน เพราะเหตุอะไร .

[๒๙๐] ดูกุมารก็ดี หญิงที่สกลรักษาแล้วก็ดี หญิงหม้ายก็ดี หญิงมีสามีก็ดี
รู้จักรถจะ ที่เกิดแรงกล้าในบุรุษทั้งหลายแล้ว ห้ามกันจิตของตนได้
ด้วยหิริ เปรียบเหมือนบรรดาพวกนักรบผู้แพ้ในสนามรบ ที่ต่อสู้กันด้วย
ลูกศรและหอกแล้วล้มลงและกำลังหนีไป นักรบเหล่านี้โดยอมสละชีวิต
กลับมาได้ด้วยหิริ นักรบเหล่านั้นเป็นคนละเอียดใจ ย่อมมารับนายอีก
ฉะนั้น นางหิริเทพธิดานี้ เป็นผู้ห้ามนรชนเสียจากบาป เปรียบเหมือน
ท่านบเป็นที่ยกกระแสน้ำเชี่ยวไว้ได้ ฉะนั้น ดูกุมารก็ดี เพราะ
เหตุนี้ ท่านจงกราบทูลแด่พระอินทร์ว่า นางหิริเทพธิดานี้ อันท่าน
ผู้ประเสริฐบูชาแล้วในโลกทั้งปวง .

[๒๙๑] นางกุมารก็ดี หญิงที่สกลรักษาแล้วก็ดี หญิงหม้ายก็ดี หญิงมีสามีก็ดี
รู้จักรถจะ ที่เกิดแรงกล้าในบุรุษทั้งหลายแล้ว ห้ามกันจิตของตนได้
ด้วยหิริ เปรียบเหมือนบรรดาพวกนักรบผู้แพ้ในสนามรบ ที่ต่อสู้กันด้วย
ลูกศรและหอกแล้วล้มลงและกำลังหนีไป นักรบเหล่านี้โดยอมสละชีวิต
กลับมาได้ด้วยหิริ นักรบเหล่านั้นเป็นคนละเอียดใจ ย่อมมารับนายอีก
ฉะนั้น นางหิริเทพธิดานี้ เป็นผู้ห้ามนรชนเสียจากบาป เปรียบเหมือน
ท่านบเป็นที่ยกกระแสน้ำเชี่ยวไว้ได้ ฉะนั้น ดูกุมารก็ดี เพราะ
เหตุนี้ ท่านจงกราบทูลแด่พระอินทร์ว่า นางหิริเทพธิดานี้ อันท่าน
ผู้ประเสริฐบูชาแล้วในโลกทั้งปวง .

[๒๙๒] ข้าแต่ท่านโกสิยดาบสผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ท้าวมหาพรหม ท้าว
มหินทร หรือท้าวปชาบดี ใครเล่าเข้าใจความเห็นนี้ของพระคุณเจ้า
นางหิริเทพธิดานี้เป็นธิดาของท้าวมหินทร ได้รับยกย่องว่า เป็นผู้
ประเสริฐสุดแม้ในเทวดาทั้งหลาย .

[๒๙๓] ขอเชิญพระคุณเจ้ามาขึ้นรถอันเป็นของข้าพเจ้านี้ ไปสู่ไตรทิพย์ ในกาล
บัดนี้เกิด ข้าแต่ท่านผู้มีโคตรเสมอด้วยพระอินทร์ ทั้งพระอินทร์ก็ทรง
หวังพระคุณเจ้าอยู่ ขอพระคุณเจ้าจงถึงความป็นสหายกับพระอินทร์
ในวันนี้เกิด .

[๒๙๔] สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่กระทำความบาปกรรม ย่อมหมดจดได้ด้วยอาการอย่างนี้
อนึ่ง ผลของกรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมไม่เสื่อมสูญสัตว์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งได้เห็นสุธาโภชนแล้ว สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดทีเดียว ถึงความ
เป็นสหายกับพระอินทร์ .

[๒๙๕] นางหิริเทพธิดาเป็นนางอุบลวรรณา โกสิยดาบสเป็นภิกษุเจ้าของท่าน
ปัญจสิขเทพบุตรเป็นพระอนุรุธ มาตลีเทพสารก็เป็นพระอนันท์
สุริยเทพบุตรเป็นพระกัสสป จันทเทพบุตรเป็นพระโมคคัลลานะ นารท-
ดาบสเป็นพระสารีบุตร ท้าววสวะเป็นพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า
จะนี้แล .

จบ สุธาโภชนชาดกที่ ๓ .

๔. กุณาลชาดก

ว่าด้วยนางนาคอุเหว่า

[๒๙๖] เล่ากันมาอย่างนี้ ได้ยินมาอย่างนี้ ดูกุมารทั้งหลาย ได้ยินว่า ที่ภูเขา
หิมพานต์ อันตรงไฉนแผ่นดินซึ่งมีโอสทุกชนิด ดาดาช ไปด้วยดอกไม้และของหอมมากมาย
หลายพันธุ์ เป็นที่สัญจรไปมาแห่งช้าง โค กระบือ กวางทอง อามรี เนื้อฟาน แรต ระมาด
ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี หมาไน เสือดาว นาค ชะมด เสือปลา กระต่าย และ
วัวกระทิง เป็นที่อยู่อาศัยแห่งหมู่ช้างใหญ่ ช้างตระกูลอันประเสริฐ เกือบกล่นอยู่ทั่วปริมณฑล
อันราบเรียบ มีค่าง ลิง อีเห็น ละมั่ง เนื้อสมัน เนื้อฟาน ม้า และลา กนิกร ยักษ์ และราชษ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
อยู่อาศัย ดาตาสไปด้วยหมู่มัณโฑนัฏฐัง ทรวงไว้ซึ่งดอกตูมและก้าน มีดอกบานตลอดปลาย มี
นกเขา นกโพระโคก นกหัสดีลิงค์ นกยูง นกพิราบ นกพริก นกกระจาบ นกยาง นกแซก
เต่า และนกการเวก ส่งเสียงร้องกึกก้องไพเราะ เป็นประเทศที่ประดับไปด้วยแร่ธาตุหลายร้อย
ชนิดเป็นต้นว่า อัญชัน มณีลา หวดล มหาหิงค์ ทอง เงินและทองคำ เป็นไพร่สณฑ์อัน
นารีนรมย์เห็นปานนี้ มีนกคเหว่าชื่อกณณละ มีตัว ปีกและขนงงามยิ่งนัก อาศัยอยู่ และนก
คเหว่าชื่อกณณละนั้น มีนางนกคเหว่าเป็นนางบำเรอประมาณ ๓๕๐๐ ตัว นางนกคเหว่าสองตัวเอา
ปากคาบท่อนไม้ให้นกคเหว่าชื่อกณณละนั้น จีบตรงกลางแล้วพากันบินไป ด้วยความประสงคว่า
นกคเหว่ากณณละนั้น อย่าได้มีความเหน็ดเหนื่อยในหนทางไกลเลย นางนกคเหว่า ๕๐๐ ตัว บิน
ไปเบื้องต่ำด้วยความประสงคว่า ถ้านกคเหว่านี้จะตกจากคอน พวกเราจะเอามากินไว้ นางนก
คเหว่าอีก ๕๐๐ ตัว บินไปข้างบนด้วยความประสงคว่า แดดอย่าได้ส่องถนบกณณละเลย นาง
นกคเหว่าบินไปโดยข้างทั้งสองข้างละ ๕๐๐ ตัว ด้วยความประสงคว่า ความหนาว ความร้อน
หย้า ละออง ลม หรือน้ำค้าง อย่าได้ถนบกณณละนี้เลย นางนกคเหว่าอีก ๕๐๐ ตัว บินไป
ข้างหน้าด้วยความประสงคว่า คนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์ คนเกี่ยวหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำ
การงานในป่า อย่าได้ขว้างปานกคเหว่านั้นด้วยท่อนไม้ กระเบื้อง ก้อนหิน ก้อนดิน กระบอง
ศาสตรา หรือก้อนกรวดเลย นกคเหว่านี้อย่าได้กระทบด้วยกบไม้ เครือเถา ต้นไม้ กิ่งไม้ เสา
หิน หรือพวกนกที่มีกำลังกว่าเลย นางนกคเหว่าอีก ๕๐๐ ตัวบินไปข้างหลังเจรจาด้วยถ้อยคำอัน
เกลี้ยกล่อม อ่อนหวาน ไพเราะจับใจ ด้วยความประสงคว่า นกคเหว่านี้ อย่าได้เจียนหางอยู่
บนคอนนี้เลย นางนกคเหว่าอีก ๕๐๐ ตัว บินไปยังทิศานุทิศ นำผลไม้มาขนานชนิดจากต้นไม้อัน
ต่างๆ มาให้ด้วยความประสงคว่า นกคเหว่านี้อย่าได้ลำบากเพราะความหิวเลย ได้ยินว่า นาง
นกคเหว่าเหล่านั้นพานกคเหว่านั้นจากป่านี้ไปสุป่าโนน จากสวนนี้ไปสวนโนน จากทำนน้ำนี้
ไปสู่น้ำโนน จากยอดเขาโนนไปสู่อุดเขาโนน จากสวนมะม่วงโนนไปสู่อสวนมะม่วงโนน จาก
สวนขมิ้นโนนไปสู่อสวนขมิ้นโนน จากสวนขนุนส้มมะลโนนไปสู่อสวนขนุนส้มมะลโนน จาก
สวนมะพร้าวโนนไปสู่อสวนมะพร้าวโนน โดยรวดเร็ว เพื่อต้องการให้รำไร ยินดี นกคเหว่าอัน
นางนกคเหว่าเหล่านั้นบำเรออยู่ทุกๆ วันอย่างนี้ ยังทราบอย่างนี้ว่า อิกถ้อยลับหาย อิกถ้อย
ละลาย อิกนางโจร อิกนางนักเลง อิกผลอโร อิกใจง่าย อิกไม่รู้จักคุณคน อิกไปตามใจเหมือนลม .

[๒๙๓] ดุรพาทนผู้เจริญ ได้ยินว่า ณ ด้านทิศบูรพาแห่งขุนเขาหิมพานต์มีแม่น้ำอันไหล
มาแต่ซอกเขาอันละเอียดสุขุม มีสีเขียว ณ ขุนเขาหิมพานต์อันเป็นประเทศที่นารีนรมย์บันเทิงใจ
ด้วยกลิ่นหอม อันเกิดแต่ยี่นั้น จากดอกกอบล ดอกปทุม ดอกโกมุท ดอกบัวขม ดอกบัวผัน
ดอกจงกลณี และดอกบัวเผื่อน เป็นป่าที่มากไปด้วยไม้ต่างๆ ชนิด คือ ไม้โกฏฐา ไม้จิก ไม้เกด
ไมยางทราย ไม้ย้อยช้าง ต้นบนนาค ต้นพิศุล ต้นหมากหอม ต้นประยงค์ ต้นขมิ้น ต้นสาละ
ต้นสน ต้นจำปา ต้นโอศก ต้นกาละหิง ต้นหงอนไก่ ต้นราชดัด ต้นโลทง และต้นจันทน์
เป็นราวป่าที่สลับไปด้วยต้นกฤษณาตา ต้นปทุม ต้นประยงค์ ต้นเทพทวาร และต้นกล้วย ทรวงไว้
ซึ่งต้นรูกฟ้า ต้นมวกเหล็ก ต้นปฐุ ต้นทราก ต้นกัณณการิ ต้นชะบา ต้นว่านหางช้าง ต้นทองหลาง
ต้นทองกวาว ต้นคัดเค้า ต้นมะลิป่า ต้นแก้ว ต้นชีกและต้นขานางอันงามยิ่งนัก และมีไม้ดอก
สำหรับร้อยเป็นพวงมาลัยดาตาสไปด้วยดอกมะลิ วานแปรระหอม ต้นคนธา ต้นกำยาน ต้นแฝก
หอม ต้นกระเบา และไม้กอบ เป็นประเทศอันประดับไปด้วยลดาวัลย์ดาตาสยิ่งนัก มีหมู่หงส์ นก
นางนวล นกกาหน้า และนกเป็ดน้ำ ส่งเสียงร้องกึกก้อง เป็นที่สถิตอยู่แห่งหมู่ฤาษีสิทธวีรยธรร
สมณะ และดาบส เป็นประเทศที่ท่องเที่ยวไปแห่งหมู่มนุษย์ เทพดา ยักษ์ รากษส ทานพ
คนธรรพ์ กินนร และพญานาค เป็นไพร่สณฑ์ที่นารีนรมย์เห็นปานนี้ มีนกคเหว่าขาวชื่อ ปุณณมุขะ
มีถ้อยคำอันไพเราะยิ่งนัก มีนัยดาแดงดั่งนัยดาคนเมาสอดส่ายไปมา อาศัยอยู่ ได้ยินว่า พระยา
นกปุณณมุขะนี้ มีนางนกคเหว่าบำเรอ ๓๕๐ ตัว เล่ากันว่า นางนกคเหว่า ๒ ตัว เอาปากคาบ
ท่อนไม้ให้พระยานกปุณณมุขะนั้นจีบตรงกลางพาบินไป ด้วยความประสงคว่า พระยานกปุณณ
มุขะนั้นอย่าได้มีความเหน็ดเหนื่อยในหนทางไกลเลย นางนกคเหว่า ๕๐ ตัว บินไปเบื้องต่ำด้วย
ความประสงคว่า ถ้าพระยานกปุณณมุขะนี้จักพลาดจากคอน พวกเราจะเอามากินทั้งสองรับไว้ นาง
นกคเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินขึ้นไปข้างบนด้วยความประสงคว่า แสงแดดอย่าได้แผดเผาอกคเหว่าขาว
ชื่อปุณณมุขะนี้เลย นางนกคเหว่าบินไปโดยข้างทั้งสองข้างละ ๕๐ ตัว ด้วยความประสงคว่า
ความหนาว ความร้อน หย้า ฐลี หรือน้ำค้าง อย่าได้ตกต้องนคเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนี้เลย
นางนกคเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินขึ้นไปข้างหน้าด้วยความประสงคว่า คนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์
คนเกี่ยวหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำงานในป่า อย่าได้ขว้างปานคเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนี้ด้วย
ท่อนไม้ กระเบื้อง ก้อนหิน ก้อนดิน ไม้ซ้อ้น ศาตรา หรือก้อนกรวดเลย และนกคเหว่า
ขาวชื่อปุณณมุขะนี้ อย่าได้กระทบกับกบไม้ เถาวัลย์ ต้นไม้ กิ่งไม้ เสา หิน หรือกับนก
ที่มีกำลังมากกว่าเลย นางนกคเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินไปข้างหลังเจรจาด้วยวาจาอันเกลี้ยกล่อม
อ่อนหวาน ไพเราะจับใจ ด้วยความประสงคว่า นกคเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนี้อย่าเจียนหาง
บนคอนเลย นางนกคเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินไปยังทิศานุทิศ นำเอาผลไม้มาขนานชนิดจากต้นไม้อัน
ต่างๆ มาให้ด้วยความประสงคว่า นกคเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนี้ อย่าได้ลำบากเพราะความหิวเลย
ได้ยินว่า นางนกคเหว่าเหล่านั้น พานกคเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนั้น จากป่านี้ไปสุป่าโนน จาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ส่วนนี้ไปสู่สวนโน้น จากทำนน้ำนี้ไปสู่ทำน้ำโน้น จากยอดเขาโน้นไปสู่ยอดเขาโน้น จากสวน
มะม่วงโน้นไปสู่สวนมะม่วงโน้น จากสวนขมภูโน้นไปสู่สวนขมภูโน้น จากสวนขนุนส้มมะลโน้น
ไปสู่สวนขนุนส้มมะลโน้น จากสวนมะพร้าวโน้นไปสู่สวนมะพร้าวโน้น โดยรวดเร็ว เพื่อต้อง
การให้สำเร็จ ได้ยินว่า นกคเหว่าขาวชื่อปณณมุขะ อันนางนกคเหว่าเหล่านั้นบำเรออยู่ทุกวัน ๆ
ย่อมสรรเสริญอย่างนี้ว่า ดีละๆ เนื่องหญิงทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายบำรุงบำเรอสามีอย่างนี้
สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลธิดา .

[๒๙๘] ได้ยินว่า ในกาลต่อมา นกคเหว่าขาวชื่อปณณมุขะได้เข้าไปหาพระยานกกุณณะ
ถึงที่อยู่ พวกนางนกคเหว่าบริจาริกาของพระยานกกุณณะ ได้เห็นพระยานกปณณมุขะนั้นกำลัง
บินมาแต่ไกล จึงพากันเข้าไปหา แล้วพูดกะพระยานกปณณมุขะนั้นว่า ดุรสหายนกปณณมุขะ พระ
ยานกกุณณะนี้ เป็นนกหยาบช้า มีวาจาหยาบคายเหลือเกิน แม้โจน พวกเราจะฟังได้วาจาอันน่ารัก
เพราะอาศัยท่านบ้าง พระยานกปณณมุขะจึงตอบว่า บางทีจะได้กระมังเนื่องหญิงทั้งหลาย แล้ว
เข้าไปหาพระยานกกุณณะกล่าวสัสมิบทินัยกถากับพระยานกกุณณะแล้ว สถิตอยู่ ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระยานกปณณมุขะได้กล่าวกะพระยานกกุณณะว่า ดุรสหายนกกุณณะ เพราะ
เหตุไร ท่านจึงปฏิบัติผิดต่อนางนกทั้งหลายผู้มีชาติเสมอกัน เป็นลูกของผู้มีสกุล ซึ่งปฏิบัติดีต่อท่าน
เล่า ดุรสหายนกกุณณะ นางนกทั้งหลายถึงเขาจะไม่พูดไม่พอใจ เราก็ควรจะพูดให้พอใจ จะป่วย
กล่าวไปไปถึงนางนกที่พูดพอใจเล่า เมื่อพระยานกปณณมุขะกล่าวอย่างนี้แล้ว พระยานกกุณณะ
ได้รุกรานพระยานกปณณมุขะอย่างนี้ว่า แะสหายลามกชั่วถ้อย เจ้าจับหาย เจ้าละลาย
ใครจะเป็นผู้ฉลาดด้วยการชนะเมียยิ่งไปกว่าเจ้า ก็แหละพระยานกปณณมุขะถูกรุกรานอย่างนี้แล้ว
ก็กลับไปเสียจากที่นั้น .

[๒๙๙] ได้ยินว่า สมัยต่อมา โดยกาลล่วงไปไม่นานนัก อาพาธอันแรงกล้าเกิดขึ้นแก่
พระยานกปณณมุขะ คือ ลงเป็นโลหิต เกิดเวทนากล้าแข็ง จวนจะตาย ครั้งนั้น พวกนางนก
คเหว่า ผู้เป็นบริจาริกาของพระยานกปณณมุขะ เกิดความปริวิตกว่า พระยานกปณณมุขะนี้ อาพาธ
หนักนักแล โจนจะพึงหายจากอาพาธนี้หนอ นางนกคเหว่าเหล่านั้น ละทิ้งพระยานกปณณ-
*มุขะไว้แต่ผู้เดียว ไม่มีเพื่อนสอง พากันเข้าไปหาพระยานกกุณณะ พระยานกกุณณะได้เห็นนาง
นกคเหว่าเหล่านั้นพากันมาแต่ไกล ครั้นแล้วได้กล่าวกะนางนกคเหว่าเหล่านั้นว่า พวกอีถ้อย ผัวของ
เจ้าไปไหนเสียเล่า นางนกคเหว่าเหล่านั้นจึงตอบว่า ท่านสหายกุณณะ พระยานกปณณมุขะ
อาพาธหนักนักแล โจนจะพึงหายจากอาพาธหนักนั้น เมื่อนางนกคเหว่าเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้
แล้ว พระยานกกุณณะได้รุกรานนางนกคเหว่าเหล่านั้นอย่างนี้ว่า อีถ้อยจับหาย อีถ้อยละลาย
อีนางโจร อีนางนิกเลง อีผลอเลอ อีใจง่าย อีไม่รู้จักคุณคน อีไปตามใจเหมือนลม ครั้น
กล่าวรุกรานแล้ว ได้เข้าไปหาพระยานกปณณมุขะ แล้วร้องเรียกว่า เฮ้ยสหายปณณมุขะ
พระยานกปณณมุขะขานรับว่า หาสหายกุณณะ ได้ยินว่า พระยานกกุณณะเข้าไปประคบ
ประหม่อมพระยานกปณณมุขะด้วยปีกและจะงอยปาก พอให้ลุกขึ้นได้แล้วให้ดื่มยาต่างๆ อาพาธ
ของพระยานกปณณมุขะก็สงบระงับ .

[๓๐๐] ได้ยินว่า พระยานกกุณณะได้กล่าวกะพระยานกปณณมุขะผู้หายจากไข้ยังไม่
นานนัก ว่า ดุรสหายนกปณณมุขะ เราเห็นมาแล้ว นางก็มหาสองพ่อ นางมีผิว ๕ คน ยังมีจิต
ปฏิบัติในบารมีคนที่ ๖ ซึ่งเป็นคนเปลี่ยน เหมือนตัวกระพริบ .

และในเรื่องนี้มีคำเป็นคาถาอีกส่วนหนึ่งว่า

ครั้งนั้น นางคนหนึ่งล่วงละเมิดสามี ๕ คน คือ พระเจ้าอชชชนะ พระเจ้า
นกุละ พระเจ้ากัมเสน พระเจ้ายธิษฐิล และพระเจ้าสหเทพ แล้วได้
กระทำลามกกับบุรุษเปลี่ยนกระ .

ดุรสหายนกปณณมุขะ เราเห็นมาแล้ว นางสมณชี้อปัญจตปาวิ อยู่ในท่ามกลางป่าช้า
อดอาหาร ๔ วันจึงบริโภคครั้งหนึ่ง ได้กระทำการอันลามกกับนักเลงสุรา ดุรสหายนกปณณมุขะ
เราเห็นมาแล้ว นางเทรินามว่า กากาติ อยู่ในท่ามกลางสมุทร เป็นภรรยาของพระยาครุฑชื่อว่า
ท้าวเวนไตย ได้กระทำการอันลามกกับกเวรผู้เฒ่าจบในการฟ้อน ดุรสหายนกปณณมุขะ เรา
เห็นมาแล้ว นางขณามนามว่า กุรงค์เทรี รักใคร่ได้เสียกับเอฟกกุมาร ได้กระทำการอัน
ลามกกับจฬังคกุมารเสนาบดี และธนนเตวาสีผู้เป็นคนใช้ของจฬังคกุมาร เป็นความจริง เราได้
รู้มาอย่างนี้แล พระมารดาของพระเจ้าพรหมทัตต์ ทรงทอดทิ้งพระเจ้าโกศลราช ได้ทรงกระทำ
กรรมอันลามกกับพราหมณ์ชื่อปัญจาลจันตะ

หญิง ๕ คนนี้กิตติ หนึ่งอันกิตติ ได้กระทำมาแล้วซึ่งกรรมอันลามก
เพราะเหตุนี้ เราจึงไม่วิสาสะ ไม่สรรเสริญหญิงทั้งหลาย มหาปฐพี
อันทรงไว้ซึ่งสรรพสัตว์ ย่อมแล้วเสมอกัน เป็นที่รับรองสิ่งดีและสิ่งชั่ว
ทนทานได้หมด ไม่ดั้นรน ไม่หวั่นไหว ฉันทิ หญิงทั้งหลายก็เหมือนกัน
นรชนจึงไม่ควรวิสาสะกับหญิงเหล่านี้ ราชสีห์ซึ่งเป็นสัตว์ดุร้าย กิน
เนื้อและเลือดเป็นอาหารมีอาวธ ๕ อย่าง เป็นสัตว์หยาบช้า ยินดีในการ
เบียดเบียนสัตว์อื่น ขมขี้สัตว์ทั้งหลายกิน ฉันทิ หญิงทั้งหลายก็ฉันทิ
นรชนจึงไม่ควรวิสาสะกับหญิงเหล่านั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ดูการปลอมณะ ได้ยินว่า หญิงทั้งหลายไม่ไช่แพศยา ไม่ไชนางาม ไม่ไช่หญิงสัจจ
ชื่อทั้ง ๓ นี้ ไม่ไช่ชื่อโดยกำเนิด ชื่อโดยกำเนิดว่าแพศยา ว่านางงาม ว่าหญิงสัจจ ก็คือเป็น
ผู้มาหญิงทั้งหลายมุนยวมเหมือนพวกโจร ประทุษร้ายเป็นพิษเหมือนสุราเจือยาพิษ พุดโอ้อวด
เหมือนคนขายของ ตลบตะแลงพลิกแพลงเหมือนเขาเนื้อ สองลิ้นเหมือนงู ปกปิดเหมือน
หลุมคุงที่ปิดด้วยกระดาน ให้เต็มได้ยากเหมือนไฟ ให้ยินดีได้ยากเหมือนรากษส นำไปโดย
ส่วนเดียวเหมือนพระยายม กินทุกอย่างเหมือนไฟ พัดพาไปทุกอย่างเหมือนแม่น้ำ ประพฤติตาม
ปรารภนาเหมือนลม ไม่ทำอะไรให้วิเศษเหมือนเขาเมรุมาศ ผลิตผลเป็นนิตย์เหมือนต้นไม่มีพิษ .
และในเรื่องนี้มีคำกล่าวเป็นคาถาไว้อีกส่วนหนึ่งว่า

หญิงทั้งหลายมุนยวมเหมือนโจร ประทุษร้ายเหมือนสุราเจือยาพิษ
พุดโอ้อวดเหมือนคนขายของ ตลบตะแลงพลิกแพลงเหมือนเขาเนื้อ
สองลิ้นเหมือนงู ปกปิดเหมือนหลุมคุงที่ปิดด้วยกระดาน ให้เต็มได้ยาก
เหมือนไฟ ให้ยินดีได้ยากเหมือนรากษส นำไปส่วนเดียวเหมือน
พระยายม กินทุกอย่างเหมือนไฟ พัดพาไปทุกอย่างเหมือนแม่น้ำ
ประพฤติตามปรารภนาเหมือนลม ไม่ทำอะไรให้วิเศษเหมือนเขาเมรุมาศ
ผลิตผลเป็นนิตย์เหมือนต้นไม่มีพิษ หญิงทั้งหลายเป็นผู้กาสัตว์ไว้ในมือ
จนนับไม่ถ้วน ทำโลกสมบัดในเรือนให้พินาศ .

[๓๐๑] ดูการปลอมณะ ทรัพย์ ๔ อย่างนี้ คือ โคผู้ โคนม ยาน ภรรยา ไม่ควร
ให้อยู่ในสกุลอื่น บัณฑิตไม่พึงรักษาทรัพย์ ๔ อย่างนี้ให้อยู่พลาดจากเรือน .

คนฉลาดย่อมไม่ฝากทรัพย์ ๔ อย่างนี้ คือ โคผู้ ๑ โคนม ๑ ยาน
พาหนะ ๑ ภรรยา ๑ ไว้ในตระกูลญาติ เพราะว่า คนที่ไม่มียานพาหนะ
ย่อมใช้รถที่ฝากไว้ ย่อมฆ่าโคผู้เสีย เพราะใช้ลากขึ้นเกินกำลัง ย่อม
ฆ่าลูกโคเพราะรีดนม ภรรยาย่อมประทุษร้ายในตระกูลญาติ .

[๓๐๒] ดูการสหายปลอมณะ สิ่งของ ๖ อย่างนี้ เมื่อกิจธุระเกิดขึ้น ใช้ประโยชน์อะไร
ไม่ได้

คือ ธนุไม่มีสาย ๑ ภรรยาอยู่ในตระกูลญาติ ๑ เรือที่ฝังโน้น ๑ ยาน
พาหนะที่เพลาหัก ๑ มิตรอยู่ไกล ๑ สหายลามก ๑ สิ่งของทั้ง ๖
นี้ เมื่อกิจธุระเกิดขึ้น ใช้ประโยชน์ไม่ได้ .

[๓๐๓] ดูการสหายปลอมณะ หญิงย่อมดูหมิ่นสามีเพราะเหตุการ ๘ ประการ คือ
เพราะสามีเป็นคนจน ๑ เพราะสามีเจ็บกระเสาะกระแสะ ๑ เพราะสามีเป็นคนแก่ ๑
เพราะสามีเป็นนักเลงสุรา ๑ เพราะสามีเป็นคนโง่ ๑ เพราะสามีเป็นคนมัวเมา ๑ เพราะคล้อย
ตามในกิจทุกอย่าง ๑ เพราะไม่ก่อให้เกิดทรัพย์ทุกอย่างเกิดขึ้น ๑ ดูการสหายปลอมณะ ได้ยินว่า
หญิงย่อมดูหมิ่นสามีด้วยเหตุ ๘ ประการนี้ .

และในเรื่องนี้มีถ้อยคำเป็นคาถาอีกส่วนหนึ่งว่า

หญิงย่อมดูหมิ่นสามีด้วยเหตุ ๘ ประการ คือ ความจน ๑ เจ็บ
กระเสาะกระแสะ ๑ เป็นคนแก่ ๑ เป็นนักเลงสุรา ๑ เป็นคนโง่ ๑
เป็นคนมัวเมา ๑ คล้อยตามในกิจทุกอย่าง ๑ ไม่ก่อสิ่งปรารภนาทุกอย่าง
ให้เกิดขึ้น ๑ .

[๓๐๔] ดูการสหายปลอมณะ หญิงย่อมนำความประทุษร้ายมาให้สามีด้วยเหตุ ๙ ประการ
คือ หญิงเป็นคนมักไปป่า ๑ มักไปสวน ๑ มักไปทำน้ำ ๑ มักไปหาตระกูลญาติ ๑ มักไปหา
ตระกูลอื่น ๑ มักชอบใช้กระจกและชอบประดับประดา ๑ มักดื่มน้ำเมา ๑ มักเยียมมอง
หน้าต่าง ๑ มักยืนแอบประตู ๑ ดูการสหายปลอมณะ ได้ยินว่า หญิงย่อมนำความประทุษร้ายมา
ให้สามีเพราะเหตุ ๙ ประการนี้แล .

และในเรื่องนี้มีถ้อยคำกล่าวเป็นคาถาไว้อีกส่วนหนึ่งว่า

หญิงย่อมนำความประทุษร้ายมาให้สามีด้วยเหตุ ๙ ประการนี้ คือ มัก
ไปป่า ๑ มักไปสวน ๑ มักไปทำน้ำ ๑ มักไปหาตระกูลญาติ ๑
มักไปหาตระกูลอื่น ๑ มักชอบใช้กระจกและชอบประดับประดา ๑
มักดื่มน้ำเมา ๑ มักเยียมมองหน้าต่าง ๑ มักยืนแอบประตู ๑

[๓๐๕] ดูการสหายปลอมณะ หญิงย่อมยั่ววานชายด้วยเหตุ ๔๐ ประการคือ ดัดกายหนึ่ง
ก้มตัว กรัดกราย ทำอาย เกะเหล็บ เอาเท้าเหยียบกัน เอาไม้ขีดแผ่นดิน ทำกระโดดเอง
ให้เด็กกระโดด เล่นเอง ให้เด็กเล่น จมพิตเด็ก ให้เด็กจมพิต กินเอง ให้เด็กกิน
ให้ของแก่เด็ก ขอบของจากเด็ก ทำตามที่เด็กกระทำ พุดเสียงสูง พุดเสียงต่ำ พุดเปิดเผย
พุดกระซิบ ทำซิกซี้ด้วยการฟ้อน การขับ การประโคม ร้องไห้ กรัดกราย ด้วยการแต่งกาย
ทำปึง ยักเอว สายผ้าที่ปิดของลับ เลิกขา ปิดขา ให้เห็นนม ให้เห็นรักแร้ ให้เห็น
ท้องน้อย หลีวตา เลิกคิ้ว แม้มปาก แลบลิ้น ขยายผ้า กลับนุ่งผ้า สยายผม ม่นผม
ดูการสหายปลอมณะ ได้ยินว่า หญิงย่อมยั่ววานชายด้วยเหตุ ๔๐ ประการนี้แล .

[๓๐๖] ดูการสหายปลอมณะ พึงทราบเถิดว่า หญิงเป็นคนประทุษร้ายสามีด้วยเหตุ ๒๕

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ทั้งหลายผู้มุ่งหวัง เห็นทรัพย์ของบุรุษที่ควรจะต้องเอาได้ เมื่อนั้น ก็ใช้
วาจาอ่อนหวานชักนำบุรุษไปได้ เหมือนชาวกัมพูชาลวงมาด้วยสาหร่าย
ฉะนั้น เมื่อใด หญิงทั้งหลายผู้มุ่งหวัง ไม่เห็นทรัพย์ของบุรุษที่ควร
เอาได้ เมื่อนั้น ย่อมละทิ้งบุรุษนั้น ไป เหมือนคนข้ามฟากถึงฝั่งโน้นแล้ว
ละทิ้งแพไป ฉะนั้น หญิงทั้งหลายเปรียบด้วยเครื่องผูกมัด กินทุกอย่าง
เหมือนเปลวไฟ มีมายากล้าแข็ง เหมือนแม่น้ำมีกระแสเชี่ยว ย่อมคบ
บุรุษได้ ทั้งที่น่ายรัก ทั้งที่ไม่น่ายรัก เหมือนเรือจอดไม่เลือกฝั่งนี้ฝั่งโน้น
ฉะนั้น หญิงทั้งหลายไม่ใช่ของบุรุษคนเดียวหรือสองคน ย่อมรับรองทั่ว
ไปเหมือนร้านตลาด ผู้ใดสำคัญมันหมายหญิงเหล่านั้นว่าของเรา ก็
เท่ากับดักลมด้วยตาข่าย แม่น้ำ หนทาง ร้านเหล้า สภาและบ่อน้ำ
จั่นใด หญิงในโลกก็จั่นนั้น เขตแดนของหญิงเหล่านั้นไม่มี หญิงทั้ง
หลายเสมอด้วยไฟกินเปรียง เปรียบด้วยงูเห่า ย่อมเลือกคบแต่บุรุษที่
มีทรัพย์ เหมือนโคเลือกกินหญ้าที่ดีๆ ในภายนอก ฉะนั้น ไฟกิน
เปรียง ๑ ช้างสาร ๑ งูเห่า ๑ พระราชาผู้ได้รับมรดกเกษแล้ว ๑ หญิง
ทั้งปวง ๑ สิ่งทั้ง ๕ นี้ นรชนพึงคบด้วยความระวังเป็นนิตย์ เพราะ
สิ่งทั้ง ๕ นี้ มีความแน่นอนที่รู้ได้ยากแท้ หญิงทั้งงามกินไป ๑ หญิง
ที่คนหม่อมมากไม่รักใคร่ ๑ หญิงที่เหมือนมือขวา ๑ หญิงที่เป็นภรรยาคน
อื่น ๑ หญิงที่คบหาด้วยเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ๑ หญิง ๕ จำพวกนี้ ไม่
ควรคบ.

[๓๑๑] ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พญาเร้งชื่ออานนท์ รู้แจ้งซึ่งกาลาทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง
และที่สุด ของพญานกกุหลาบแล้ว ได้ภาษิตกาลาเหล่านี้ ในเวลานั้นว่า
ถ้าบุรุษจะพึงให้แผ่นดินอันเต็มด้วยทรัพย์นี้ แก่หญิงที่ตนนับถือไซ้
หญิงนั้นได้โอกาสก็จะพึงดูหมิ่นบุรุษนั้น เราจึงไม่ยอมตกลอยในอำนาจ
ของพญาหญิงเปลวเรือ เมื่อมีอันตรายและเมื่อกิจธุระเกิดขึ้น หญิงย่อม
ละทิ้งผัวหนุ่มผัวหมั้นขยัน มีความประพฤติไม่เลาะหละ เป็นที่รัก
เป็นที่พอใจ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่วิสาสะกับหญิงทั้งหลาย บุรุษไม่
ควรวางใจว่า หญิงคนนี้ปรารถนาเรา ไม่ควรวางใจว่า หญิงคนนี้ร้องไห้
กระซิกกระซี้เรา เพราะว่า หญิงทั้งหลายย่อมคบได้ทั้งบุรุษที่น่ายรัก ทั้ง
บุรุษที่ไม่น่ายรัก เหมือนเรือจอดได้ทั้งฝั่งโน้นฝั่งนี้ ฉะนั้น ไม่ควรวิสาสะ
กะไปไม่ลาดที่เก่า ไม่ควรวิสาสะกะมิตรเก่าที่เป็นโจร ไม่ควรวิสาสะกะ
พระราชาวา เป็นเพื่อนของเรา ไม่ควรวิสาสะกะหญิงแม้จะมีลูก ๑๐ คน
แล้ว ไม่ควรวิสาสะในหญิงที่กระทำความยินดีให้ เป็นผู้ลวงลี้ล ไม่
สำรวม ถึงแม้ภรรยาจะพึงเป็นผู้มีความรักแน่นแฟ้น ก็ไม่ควรวางใจ
เพราะว่าหญิงทั้งหลายเสมอกับทำน้า หญิงทั้งหลายพึงฆ่าชายก็ได้ พึงตัด
เองก็ได้ พึงใช้ให้ผู้อื่นตัดก็ได้ พึงตัดคอแล้วตีเมล็ดกินก็ได้ อย่าพึง
กระทำความเสนหาในหญิงผู้มีความรักใคร่อันเลวทราม ผู้ไม่สำรวม ผู้
เปรียบเทียบกับทำน้า คำเท็จของหญิงเหมือนคำจริง คำจริงของหญิง
เหมือนคำเท็จ หญิงทั้งหลายย่อมเลือกคบแต่ชายที่มีทรัพย์ ดังโคเลือก
กินหญ้าที่ดีๆ ในภายนอก หญิงทั้งหลายย่อมประเล้าประโลมชายด้วย
การเดิน การจ้องดู ยิ้มแย้ม นุ่งผ้าหลดๆ ลุ่ยๆ และพูดเพราะ หญิง
ทั้งหลายเป็นโจร หัวใจแข็ง คุร้าย เป็นน้ำตาถาวรตลอด ไม่รู้อะไร
ว่าเป็นเครื่องล่อลวงในมนุषยธรรมดาหญิงในโลกเป็นคนลามก ไม่มีเขต
แดน กำหนดนักทุกเมื่อ และคะนอง กินไม่ควม เหมือนเปลวไฟ
ไหม้เชื้อทุกอย่าง บุรุษชื่อว่าเป็นที่รักของหญิงไม่มี ไม่เป็นที่รักก็ไม่มี
เพราะหญิงทั้งหลาย ย่อมคบบุรุษได้ทั้งที่รักทั้งที่ไม่รัก เหมือนเรือจอด
ได้ทั้งฝั่งนี้และฝั่งโน้น บุรุษชื่อว่าเป็นที่รักของหญิงไม่มี ไม่เป็นที่รัก
ก็ไม่มี หญิง ย่อมผูกพันชายเพราะต้องการทรัพย์เหมือนเถาว์ลยพันไม้
หญิงทั้งหลาย ย่อมติดตามชายที่มีทรัพย์ ถึงจะเป็นคนเลี้ยวข้าง
เลี้ยวมา เลี้ยวโค คนจันทาล สัปหะร่อ คนเทหยากเยื่อ ก็ช่าง
หญิงทั้งหลาย ย่อมละทิ้งชายผู้มีตระกูล แต่ไม่มีอะไร เหมือนซากศพ
แต่ติดตามชายเช่นนั้น ได้เพราะเหตุแห่งทรัพย์.

[๓๑๒] ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พราหมณ์ผู้ประเสริฐชื่อนารทะ รู้ชัดซึ่งกาลาทั้งเบื้องต้น
ท่ามกลางและที่สุดของพญาเร้งอานนท์แล้ว ได้กล่าวกาลาเหล่านี้ ในเวลานั้นว่า
ดูกรพญานก ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้ากล่าว มหาสมุท ๑ พราหมณ์ ๑
พระราชาวา ๑ หญิง ๑ สืออย่างนี้ ย่อมไม่ เต็มแม่น้ำสายใด สายหนึ่งอาศัย
แผ่นดิน ไหลไปสู่มหาสมุทร แม่น้ำเหล่านั้นก็ยังมหาสมุทรให้เต็มไม่ได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
เพราะฉะนั้นมหาสมุทรชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง ส่วนพราหมณ์เรียน
เวทอันมีการบอกเป็นที่ทำได้แล้ว ยังปรารถนาการเรียนยิ่งขึ้นไปอีก
เพราะฉะนั้น พราหมณ์จึงชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง พระราชาทรง
ชนะแผ่นดินทั้งหมด อันบริบูรณ์ด้วยรัตนะนับไม่ถ้วน พร้อมทั้ง
มหาสมุทรและภูเขา ครอบครองอยู่ ก็ยังปรารถนามหาสมุทรฝั่งโน้นอีก
เพราะฉะนั้น พระราชาจึงชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง หญิงคนหนึ่งๆ
มีสามีคนละ ๘ คน สามีล้วนเป็นคนแก่ล้า ล้า มีกำลังสามารถนำมาซึ่ง
การสมรสทุกอย่าง หญิงยังกระทำความพอใจในชายคนที่ ๙ อีก เพราะฉะนั้น
หญิงจึงชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง หญิงทุกคนกินทุกอย่างเหมือน
เปลวไฟ พาไปได้ทุกอย่างเหมือนแม่น้ำ เหมือนกิ่งไม้มีหนาม ย่อมละ
ชายไปเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ชายใดพึงวางความรักทั้งหมดในหญิง ชาย
นั้นเหมือนเด็กลมด้วยตาข่าย เหมือนตักน้ำใส่มหาสมุทรด้วยมือข้างเดียว
จะพึงได้ยืแต่เสียงมือของตน ภาวะของหญิงที่เป็นโจร รุ่มมาก หากความ
จริงได้ยาก เป็นอาการที่ใครๆ รู้ได้ยาก เหมือนรอยทางปลาในน้ำฉะนั้น
หญิงไม่มีความพอ อ่อนโยน พุดเพราะ ให้เต็มได้ยาก เสมอแม่น้ำ ทำ
ให้ล้นจม บุคคลรู้ดังนี้แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล หญิงเป็นเหมือน
น่าน มีมายามาก ทำพหุภรรยาให้กำเริบ ทำให้ล้นจม บุคคลรู้ดังนี้
แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล เมื่อหญิงคบบุรุษใด เพราะความพอใจ
หรือเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ย่อมเผาบุรุษนั้นโดยพลัน เหมือนไฟเผา
สถานที่เกิดของตน ฉะนั้น .

[๓๑๓] ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พญานกกลาละรู้แจ้งแล้ว ซึ่งเบื้องต้นท่ามกลาง
และที่สุดแห่งคาถา ของนารถพราหมณ์ผู้ประเสริฐ จึงได้ภาษิตคาถาเหล่านี้ ในเวลานั้นว่า
บัณฑิตพึงเจรจากับบุรุษผู้ถือดาบอย่างคมกล้า พึงเจรจากับปีศาจผู้ร้าย
แม้จะพึงเข้าไปในงูใหญ่ผู้ร้าย แต่ไม่ควรเจรจากับหญิงตัวต่อตัว เพราะ
ว่าหญิงเป็นผู้ยัยิตของโลก ถืออาวธ คือ การฟ้อนรำ ขับร้องและการ
เจรจา ย่อมเบียดเบียนบุรุษผู้ไม่ตั้งสติไว้ เหมือนหมุ่รากษสที่เกาะเบียด
เบียนพวกพ้อค้ำจะนั้น หญิงไม่มีวินัย ไม่มีสังวร ยินดีในน้ำเมาและ
เนื้อสัตว์ ไม่สำรวม ผลาญทรัพย์ที่บุรุษหามาได้โดยยากให้ฉิบหาย
เหมือนปลาตีมีงกละกลืนกินมังกรในทะเล ฉะนั้น หญิงมีกามคุณ ๕ อัน
นำยินดี เป็นท่าเลหากิน เป็นคนหยิ่ง จิตไม่เที่ยงตรง ไม่สำรวม ย่อม
เข้าไปหาชายผู้ประมาทเหมือนแม่น้ำทั้งหลาย อันไหลไปสู่มหาสมุทร
ฉะนั้น หญิงได้ชื่อว่าฆ่าชายด้วยราคะ และโทสะ เข้าไปหาชายคนใด
เพราะความพอใจ เพราะความกำหนัด หรือเพราะต้องการทรัพย์ ย่อม
เผาชายชนนั้นเสีย เช่นดังเปลวไฟ หญิงรู้ว่าชายมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก
ย่อมเข้าไปหาชาย ย่อมให้ทั้งทรัพย์และตนเอง ย่อมเกาะชายที่มีจิตถูก
ราคะย้อม เหมือนเถายานทรายเกาะไม้สาละในป่า ฉะนั้น หญิงประดับ
ร่างกายหน้าตาให้สวย เข้าไปหาชายด้วยความพอใจมีประการต่างๆ ทำ
ยืมน้อยยืมใหญ่ ใช้มารยาต้งร้าย เหมือนดังคนเล่นกลและอสุรินทรราหู
หญิงประดับประดาด้วยทอง แก้วมณีและมุกดา ถึงจะมีคนสักการะและ
รักษาไว้ในตระกูลสามี ก็ยังประพฤตินอกใจสามี ดังหญิงที่อยู่ใน
ทรวงอก ประพฤตินอกใจทานพ ฉะนั้น จจริงอยู่ นรชนผู้มีปัญญาเครื่อง
พิจารณา แม้จะมีเดช มีมหาชนสักการะบูชา ถ้าตกอยู่ในอำนาจของ
หญิงแล้ว ย่อมไม่รุ่งเรือง เหมือนพระจันทร์ ถูกราหูจับฉะนั้น โจรผู้มี
จิตโกรธ คิดประทุษร้าย พึงกระทำแก่โจรอื่นซึ่งเป็นข้าศึกที่มาประจัญ
หน้า ส่วนผู้ตกอยู่ในอำนาจหญิง ไม่มีอุเบกขา ย่อมเข้าถึงความ
พินาศยิ่งกว่านั้นอีก หญิงถึงจะถูกชายจุดกระชากลากผมและหยิกข่วน
ด้วยเล็บ ถูกถามทบตีด้วยเท้า ด้วยมือและท่อนไม้ ก็กลับวิ่งเข้าหา
เหมือนหมู่แมลงวันที่ถูกตฟ ฉะนั้น บุรุษผู้มีจักษ คือปัญญา ปรารถนา
ความสุขเกษม พึงเว้นหญิงเสียเหมือนกับบ่วงและข่ายที่ดักไว้ในสกุล
ในถนนสายหนึ่ง ในราชธานี หรือในนิคม ผู้ใดสละเสียแล้วซึ่งตบะคุณ
อันเป็นกศล ประพฤติจิตอันมิใช่ของพระอริยะ ผู้นั้นต้องกลับจาก
เทวโลกไปตกเคล้าอยู่กับนรก เหมือนพ้อค้ำซ้อหม้อแตก ฉะนั้น บุรุษ
ผู้ตกอยู่ในอำนาจของหญิง ย่อมถูกติเตียนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า
กรรมของตนกระทบแล้ว เป็นคนโง่เขลา ย่อมไปพลั้งๆ พลาดๆ โดย
ไม่แน่นอน เหมือนรถที่เทียมด้วยลาโกง ย่อมไปผิดทาง ฉะนั้น ผู้ตกอยู่
ในอำนาจของหญิง ย่อมเข้าถึงนรกเป็นที่เผาสัตว์ให้รุ่มร้อน และนรกอื่น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
มีป่าไม้จ้าว มีหนามแหลมดั่งหอกเหล็ก แล้วมาในกำเนิดสัตว์
ดิรัจฉาน ย่อมไม่พ้นจากวิสัยปรตและอสุรกาย หมึงย่อมทำลายความ
เล่นหัว ความยินดี ความเพลิดเพลินอันเป็นทิพย์ และจักรพรรดิสมบัติ
ในมนุษย์ของชายผู้ประมาทให้พินาศ และยังทำชายนั่นให้ถึงทุกดิถีอีกด้วย
ชายเหล่าใดไม่ต้องการหมึง ประพฤติพรหมจรรย์ ชายเหล่านั้นพึงได้
การเล่นหัว ความยินดีอันเป็นทิพย์ จักรพรรดิสมบัติในมนุษย์ และนาง
เทพอัปสรอันอยู่ในวิมานทอง โดยไม่ยากเลย ชายเหล่าใดไม่ต้องการ
หมึง ประพฤติพรหมจรรย์ ชายเหล่านั้นพึงได้คติที่ก้าวล่วงเสียซึ่ง
กามธาตุ รูปธาตุ สมภพ และคติที่เข้าถึงวิสัยความปราศจากราคะ
โดยไม่ยากเลย ชายเหล่าใดไม่ต้องการหมึง ประพฤติพรหมจรรย์ ชาย
เหล่านั้นเป็นผู้ดับแล้ว สะอาด พึงได้นิพพานอันเกษม อันก้าวล่วงเสีย
ซึ่งทุกข์ทั้งปวง ล่วงส่วน ไม่หวั่นไหว ไม่มีอะไรปรุงแต่ง โดยไม่ยาก
เลย .

[๓๑๔] พญานกภูณณะในครั้งนั้นเป็นเรา พญานกคเหว้าชาวเป็นพระอุทายี พญา
เร้งเป็นพระอนันท์ นารถาษฎีเป็นพระสารีบุตร บริษัททั้งหลายเป็น
พุทธบริษัท เธอทั้งหลายจงทรงจำภูณณชาดกไว้อย่างนี้แล .

จบ ภูณณชาดกที่ ๔

๕. มหาสตุลโสมชาดก

พระเจ้าสตุลโสมเวณบาปเพราะฟังธรรมของกาฬหัตถิ

[๓๑๕] ดุกรพอคัรว เพราะเหตุไรจึงทำกรรมอันร้ายกาจเช่นนั้น ท่านเป็นคนหลง
มาหมึงและชายทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งเนื้อ หรือเพราะเหตุแห่งทรัพย์ .

[๓๑๖] ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มิใช่เพราะเหตุแห่งตน ทรัพย์ ลูกเมียสหายและ
ญาติ แต่พระจอมภูมิลาลผู้เป็นนายข้าพเจ้าพระองค์เสวยมังสะเช่นนี้ .

[๓๑๗] ถ้าท่านชวนชวายเป็นกิจของเจ้านาย ทำกรรมอันร้ายกาจเช่นนั้นเวลาเช้าท่าน
เข้าไปถึงภายในพระราชวังแล้ว พึงแถลงเหตุนั้นแก่เราเฉพาะพระพักตร์
พระราชา .

[๓๑๘] ข้าแต่ท่านกาฬหัตถิ ข้าพเจ้าจักกระทำตามที่ท่านสั่ง เวลาเช้าข้าพเจ้าเข้า
ไปถึงภายในพระราชวังแล้ว จะแถลงเหตุนั้นแก่ท่านเฉพาะพระพักตร์
พระราชา .

[๓๑๙] ครั้นราตรีสว่างแล้ว พระอาทิตย์อุทัย กาฬหัตถิเสนาบดีได้พาคนทำเครื่อง
ต้นเข้าเฝ้าพระราชาแล้ว ได้ทูลถามว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า ได้ทราบด้วย
เกล้าว่า พระองค์ทรงใช้พนักงานวิเสทให้มาหมึงและชาย พระองค์เสวย
เนื้อมนุษย์เป็นความจริงหรือพระเจ้าข้า .

[๓๒๐] จจริงอย่างนั้นแหละ ท่านกาฬหัตถิ เราใช้พนักงานวิเสท เมื่อเขาทำกิจเพื่อ
เรา ท่านบริภาษเขาทำไม .

[๓๒๑] ปลาอาณนที่ผู้ติดอยู่ในรสของปลาทุกชนิด กินปลาจนหมดเมื่อบริษัท
หมดไป กินตัวเองตาย พระองค์เป็นผู้ประมาทแล้วยินดีหนักในรส ถ้า
ยังเป็นพาลไม่ทรงรู้สึกต่อไป จำจะต้องละทิ้งพระโอรส พระมเหสี และ
พระประยูรญาติ กับเสวยพระองค์เอง เหมือนปลาอาณนที่ละนั้น เพราะ
ได้ทรงสดับเรื่องนี้ ขอความพองพวยของพระองค์จงคลายไป ข้าแต่พระ
ราชาผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ อย่าได้โปรดเสวยเนื้อมนุษย์เลย อย่าได้ทรง
ทำแวนแคว้นนี้ให้ว่างเปล่าเหมือนปลาจะนั้นเลย .

[๓๒๒] กฎมกีนามว่าสุชาติ โอรสผู้เกิดแต่ตนของเขาไม่ได้ชื่นชมพู่ เขา
ตายเพราะชื่นชมพู่สิ้น ไปฉินใด ดุกรท่านกาฬหัตถิ เราก็จินนั้น ได้
บริโภคอาหารอันมีรสสูงสุดแล้ว ไม่ได้เนื้อมนุษย์ เห็นจักต้องละชีวิต
ไปเป็นแน่ .

[๓๒๓] ดุกรมาณพ เจ้าเป็นผู้มีรูปงาม เกิดในตระกูลพราหมณ์โสถียะ เจ้า
ไม่ควรกินสิ่งที่ไม่ควรกินนะพ่อ .

[๓๒๔] บรรดาธาสทั้งหลาย ปาณะนี้ก็เป็นธาสอย่างหนึ่ง เพราะเหตุไร คุณพ่อ
จึงห้ามผม ผมจักไปในสถานที่ที่ผมจักได้รสเช่นนี้ ผมจักออกไป จัก
ไม่อยู่ในสำนักของคุณพ่อ เพราะผมเป็นผู้ที่คุณพ่อไม่ยินดีจะเห็นหน้า .

[๓๒๕] ดุกรมาณพ ข้าจักได้บุตรที่เป็นทายาทแม่เหล้าอันเป็นแน่ แนะเจ้าคน
ต่ำทรามเจ้าจงพินาศ เจ้าจงไปเสียในสถานที่ที่ข้าจะไม่พึงได้ยิน .

[๓๒๖] ข้าแต่พระราชผู้เป็นจอมประชาชน พระองค์ก็เหมือนกัน ขอเชิญสดับ
ถ้อยคำของข้าพระองค์ ข้าจักเนรเทศพระองค์เสียจากแวนแคว้นเหมือน
อย่างมาณพนักดื่มสุราจะนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๓๒๗] สวากของพวกฤาษีผู้มิดนอันอบรมแล้ว นามว่าสุชาติ เขาปรารณนาง
อัปสรจน ไม่กินไม่ดื่มคามของมนุษย์ในสำนักคามอันเป็นทิพย์ เท่ากับ
เอาปลายหย้าจากจมน้ำมาเทียบกับน้ำในมหาสมุทร ดุรทานภาพหัตถิ
เราได้รับโลกของกินที่มีรสอย่างสูงสุดแล้ว ไม่ได้เนื้อมนุษย์ เห็นจัก
ต้องละทิ้งชีวิตไปฉะนั้น .

[๓๒๘] เปรียบเหมือนพวกหงส์ตรัสรู้จรไปทางอากาศ ถึงความตายทั้งหมด
เพราะบริโภคอาหารที่ไม่ควร จันใด ข้าแต่พระราชาผู้เป็นจอมประชาชน
พระองค์ก็ฉันนั้นแลโปรดทรงสดับถ้อยคำของข้าพระองค์ พระองค์เสวย
มังสะที่ไม่ควร เหตุนั้นเขาจักเนรเทศพระองค์ .

[๓๒๙] ท่านอื่นเราห้ามว่าจงหยุด ก็เดินไม่เหลียวหลัง ดุรทานผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์ ท่านไม่ได้หยุด แต่กล่าวว่าหยุด ดุรทสมณะ นี่ควรแก่ท่าน
หรือ ท่านสำคัญดาบของเราว่าเป็นขนปิกนกตะกุ่มหรือ .

[๓๓๐] ดุรทพระราชา อาตมาเป็นผู้หยุดแล้วในธรรมของตน ไม่ได้เปลี่ยนนาม
และโคตร ส่วนโจรบัณฑิตกล่าวว่าไม่หยุดในโลกเคลื่อนจากโลกนี้แล้ว
ต้องเกิดในอบายหรือนรก ดุรทพระราชาห้ามหยาบพิตรทรงเชื่ออาตมา
มหาบพิตรจงจับพระเจ้าสุตโสมผู้เป็นกษัตริย์ มหาบพิตรทรงบัญชาญด้วย
พระเจ้าสุตโสมนั้นจักเสด็จไปสวรรค์ ด้วยประการอย่างนี้ .

[๓๓๑] ขาติภูมิของท่านอยู่ถึงในแคว้นไหน ท่านมาถึงในพระนครนี้ด้วย
ประโยชน์อะไร ดุรทานพราหมณ์ ขอท่านจงบอกประโยชน์นั้นแก่
ข้าพเจ้า ท่านปรารณอะไร ข้าพเจ้าจะให้ตามที่ท่านปรารณาในวันนี้ .

[๓๓๒] ข้าแต่พระจอมมรรณี คากา ๔ คากา มอรรณอลีกประเสริฐนัก เปรียบ
ด้วยสาคร หม่อมฉันมาในพระนครนี้เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ขอ
พระองค์โปรดทรงสดับคากาอันประกอบด้วยประโยชน์อย่างเยี่ยมเกิด .

[๓๓๓] ขนเหล่าใดมีความรู้ มีปัญญา เป็นพหูสูตร คิดเหตุการณ์ได้มาก ขนเหล่านี้นิยมไม่ร้องไห้ การที่บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้บรรเทาความเศร้าโศกผู้อื่น
ได้นี้แหละ เป็นที่พึงอย่างยอดเยี่ยมของนรชน ดุรทานสุตโสมพระองค์
ทรงเศร้าโศกถึงอะไร พระองค์เอง พระประยูรญาติ พระโอรส พระ
มเหสี ข้าพลีลิก ทรัพย์ หรือเงินทอง ดุรทานไกรยยะผู้ประเสริฐ
สุด หม่อมฉันขอฟังพระดำรัสของพระองค์ .

[๓๓๔] หม่อมฉันมิได้เศร้าโศกถึงตน โอรส มเหสี ทรัพย์และแวนแคว้น
แต่ธรรมของสัตบุรุษที่ประพฤติมาแต่เก่าก่อน หม่อมฉันผัดเพี้ยนไว้ต่อ
พราหมณ์ หม่อมฉันเศร้าโศกถึงการผัดเพี้ยนนั้น หม่อมฉันดำรงอยู่ใน
ความเป็นใหญ่ในแวนแคว้นของตน ได้ทำการผัดเพี้ยนไว้กับพราหมณ์
(ถ้าพระองค์ทรงปล่อยหม่อมฉันไป หม่อมฉันได้ฟังธรรมนั้นแล้ว) จัก
เป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา .

[๓๓๕] คนมีความสุขหลุดพ้นจากปากของมฤตยูแล้ว จะพึงกลับมาสู่จอมมือ
ของศัตรูอีก ข้อนี้หม่อมฉันยังไม่เชื่อ ดุรทานไกรยยะผู้ประเสริฐสุด
พระองค์จะไม่เสด็จเข้าใกล้หม่อมฉันละซี พระองค์ทรงพ้นจากจอมมือ
ของโปรีสาท เสด็จไปถึงพระราชมณเฑียรของพระองค์แล้ว จะมัวทรง
เพลิดเพลินกามคุณารมณ์ ทรงได้พระชนมชีพอันเป็นที่รักแสนหวาน
ที่ไหนจักเสด็จกลับมายังสำนักของหม่อมฉันเล่า .

[๓๓๖] ผู้มีศีลบริสุทธิ์พึงปรารณาความตาย ผู้มีธรรมลามกที่นักปราชญ์ติเตียน
ไม่พึงปรารณาชีวิต นรชนใดพึงกล่าวเท็จ เพราะเหตุเพื่อประโยชน์แก่
ตนใด เหตุเพื่อประโยชน์แก่ตนนั้น ย่อมไม่รักษานรชนนั้นจากทุกติได้
เลย ถ้าแม่ลมจะพึงพัดเอาภูเขามาได้ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์จะพึง
ตกลงมา ณ แผ่นดินได้ และแม่น้ำทุกสายจะพึงไหลทวนกระแสได้
ถึงอย่างนั้น หม่อมฉันก็ไม่พึงพูดเท็จเลยพระราชา .

[๓๓๗] ฟาพึงแตกได้ ทะเลพึงแห้งได้ แผ่นดินอันทรงไว้ซึ่งภูติพึงพลิกได้ เมรุ
บรรพตจะพึงเพิกถอนได้พร้อมทั้งราก ถึงอย่างนั้น หม่อมฉันก็จะไม่
กล่าวเท็จเลย .

[๓๓๘] ดุรทพระสหาย หม่อมฉันจะจับดาบและหอกจะทำแม้การสาบานแก่
พระองค์ก็ได้ หม่อมฉันอันพระองค์ทรงปล่อยแล้วเป็นผู้ใช้หนี้หมดแล้ว
จักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา .

[๓๓๙] การผัดเพี้ยนอันใด อันพระองค์ทรงดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ในแวน-
แคว้นของพระองค์ ทรงทำไว้กับพราหมณ์ การผัดเพี้ยนนั้นต่อพราหมณ์
ผู้ประเสริฐ พระองค์จงทรงรักษาความสัตย์เสด็จกลับมา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิทาย ชาดก ภาค ๒

[๓๔๐] การผัดเพี้ยนอันใด อันหม่อมฉันผู้ดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ในแว่นแคว้นของตน ได้ทำไว้กับพราหมณ์ การผัดเพี้ยนนั้นต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันจักรักษาความสัตย์กลับมา

[๓๔๑] ก็พระเจ้าสุทโธมมานั้น ทรงพ้นจากเงื้อมมือของเจ้าโปริสาทแล้ว ได้เสด็จไปตรัสกะพราหมณ์นั้นว่า ดูกรท่านพราหมณ์ข้าพเจ้าขอฟังสตารหาคาถาซึ่งได้ฟังแล้ว จะฟังเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้า.

[๓๔๒] ข้าแต่ท่านสุทโธม การสมาคมกับสัตบุรุษคราวเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้นย่อมรักษาผู้นั้นไว้ การสมาคมกับอสัตบุรุษแม้มากครั้งก็รักษาไม่ได้ ฟังอยู่ร่วมกับสัตบุรุษ ฟังกระทำความสนทนากับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงสัทธิธรรมของสัตบุรุษ ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม ราชรถอันวิจิตรตระการตาอย่างคร่ำคร่าได้ และแม่สร้อยก็เข้าถึงชราโดยแท้ ส่วนธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เข้าถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นรู้กันได้ ฟาและแผ่นดิน ไกลกัน ฟังข้างโน้นของมหาสมุทรเขากล่าวกันว่าไกล ข้าแต่พระราชา ธรรมของสัตบุรุษและธรรมของอสัตบุรุษ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ไกลยิ่งกว่านั้น .

[๓๔๓] คาถาเหล่านี้ชื่อสาหัสสียา ควรวณ มีไข่อีสตารหา ควรวร้ย ดูกรพราหมณ์ เชิญท่านรีบมารับเอาทรัพย์สี่พันเถิด .

[๓๔๔] คาถาควรวณและคาวรเกาสีบ แม่คาวรวร้ยก็มี ดูกรพ่อสุทโธม พ่อจงรู้ด้วยตนเอง คาถาชื่อสาหัสสียา ควรวณมีที่ไหน .

[๓๔๕] หม่อมฉันปรารถนาความเจริญทางการศึกษาของตน สัตบุรุษทั้งหลายผู้สงบ ฟังคบหาหม่อมฉัน ข้าแต่ทูลกระหม่อม หม่อมฉันไม่อ้อมด้วยสฤงษิต เหมือนดั่งมหาสมุทร ไม่อ้อมด้วยแม่น้ำจะนั้น ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐสุด ไฟไหม้หญ้าและ ไม่ยอมไม่อ้อม และสาครก็ไม่อ้อมด้วยแม่น้ำทั้งหลายฉันใด แม่บิณฑิตเหล่านั้นก็ฉันนั้น ได้ฟังคำสฤงษิตแล้ว ย่อม ไม่อ้อมด้วยสฤงษิต ข้าแต่พระทูลกระหม่อมจอมประชาชน เมื่อใดหม่อมฉัน ฟังคาถาที่มีประโยชน์ต่อทาสของตน เมื่อนั้น หม่อมฉันย่อมตั้งใจฟังคาถานั้นโดยเคารพ ข้าแต่พระทูลกระหม่อม หม่อมฉันไม่มีความอ้อมในธรรมเลย .

[๓๔๖] รัฐมณฑลของทูลกระหม่อมนี้ บริบูรณ์ด้วยสิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่าง พร้อมทั้งทรัพย์ ยวดยาน และพระอำมรงค์ ทูลกระหม่อม ทรงบริภาษหม่อมฉัน เพราะเหตุแห่งกามทำโม หม่อมฉันขอทูลลาไปในสำนักโปริสาท ณ บัดนี้ .

[๓๔๗] กองทัพช้าง กองทัพม้า กองทัพรถ และกองราบ ล้วนแต่เชี่ยวชาญ การรบพม่าที่จะรักษาตัวได้ เราจะยกทัพไปจับศัตรูฆ่าเสีย .

[๓๔๘] โปริสาทได้ทำกิจที่ทำได้แสนยาก จับหม่อมฉันได้ทั้งเป็นแล้วปล่อยมา หม่อมฉันระลึกถึงบรรพกิจเช่นนั้นอยู่ ข้าแต่พระทูลกระหม่อมจอมประชาชน หม่อมฉันจะประทุษร้ายต่อโปริสาทนั้นได้อย่างไร .

[๓๔๙] พระเจ้าสุทโธมถวายบังคมพระราชบิดา และพระราชมารดา ทรงอนุศาสน์พร่ำสอนชวานิคมและพลนิกรแล้ว เป็นผู้ตรัสคำสัตย์ ทรงรักษาความสัตย์ ได้เสด็จไปในสำนักของโปริสาท

[๓๕๐] หม่อมฉันผู้ดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ในแว่นแคว้นของตนได้ทำการผัดเพี้ยนไว้กับพราหมณ์ การผัดเพี้ยนนั้นต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมาแล้ว ดูกรท่านโปริสาท เชิญท่านบูชาบุญกินเราเถิด .

[๓๕๑] การกินของหม่อมฉันย่อมไม่หายไปในภายหลัง จิตกาธารนี้ก็ยังมีความอยู่ เนื้อที่สกบนถ่านอันไม่มีวัน ชื่อว่าสุกดีแล้ว หม่อมฉันจะขอฟังสตารหาคาถาเสียก่อน .

[๓๕๒] ดูกรท่านโปริสาท พระองค์เป็นผู้ทรงประพฤติไม่ชอบธรรม ต้องพลัดพรากจากรัฐมณฑลเพราะเหตุแห่งท้อง ส่วนคาถานี้ย่อมกล่าวสรรเสริญธรรมธรรมและอธรรมจะลงรอยกันได้ที่ไหน คนผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม หยาบเข้า มีฝ่ามือชุ่มด้วยเลือดเป็นนิตย์ ย่อมไม่มีสัจจะ ธรรมจักมีแต่ที่ไหน พระองค์จักทรงทำประโยชน์อะไรด้วยการสดับเล่า .

[๓๕๓] ผู้ใดเที่ยวล่าเนื้อเพราะเหตุแห่งมังสะ หรือผู้ใดฆ่าคนเพราะเหตุแห่งตน แม้คนทั้งสองนั้นย่อมเสมอกันในโลกเบื้องหน้า เพราะเหตุไรหนอ พระองค์จึงประณามเฉพาะหม่อมฉันว่า ประพฤติไม่ชอบธรรม .

[๓๕๔] เนื้อสัตว์ ๑๐ ชนิด อันกษัตริย์ผู้รู้ขัตติยธรรมไม่ควรเสวย ดูกรพระราชา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
พระองค์เสวยเนื้อมนุษย์ซึ่งเป็นเนื้อที่ไม่ควรเสวย เพราะฉะนั้น พระองค์
จึงชื่อว่าประพฤติไม่ชอบธรรม .

[๓๕๕] พระองค์พ้นจากเงื้อมมือของโปริสาท เสด็จไปถึงพระราชมณเฑียรของ
พระองค์แล้ว ทรงเปลื้องเพลินในกามคุณารมณ์ยังเสด็จกลับมาสู่เงื้อมมือ
ของหม่อมฉันผู้เป็นศัตรูอีก พระองค์เป็นผู้ไม่ฉลาดในชัตติยธรรมเลยนะ
พระราชชา .

[๓๕๖] ชนเหล่าใดเป็นผู้ฉลาดในชัตติยธรรม ชนเหล่านั้นต้องตกนรกโดยมาก
เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงละชัตติยธรรมเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา
ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชาัยุเสวยหม่อมฉันเถิด .

[๓๕๗] ปราสาทราชมณเฑียร แผ่นดิน โค ม้า หญิงที่น่ารักใคร่ ผ้าแว่นกาสิ
และแก่นจันทร์ พระองค์ทรงได้ทุกอย่างทุกอย่างในพระนครนั้น เพราะ
พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงเห็นอานิสงสอะไรด้วยความสัตย์ .

[๓๕๘] รสเหลาใดมีอยู่ในแผ่นดิน สัจจะเป็นรสที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารส
เหล่านั้น เพราะว่าสมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในสัจจะย่อมข้ามพ้นฝั่งแห่งชาติ
และมรณะได้ .

[๓๕๙] พระองค์พ้นจากเงื้อมมือของโปริสาท เสด็จไปถึงพระราชมณเฑียรของ
พระองค์แล้ว ทรงเปลื้องเพลินในกามคุณารมณ์ ยังเสด็จกลับมาสู่เงื้อมมือ
ของหม่อมฉันผู้เป็นศัตรูอีก ข้าแต่พระจอมประชาชน พระองค์ไม่ทรงกลัว
ความตายและหรือ พระองค์ผู้ตรัสคำสัตย์ไม่มีพระทัยห่อหุ้มและหรือ .

[๓๖๐] หม่อมฉันได้ทำกัลยาณธรรมหลายอย่าง ได้บูชาัยุอันไพบลยที่บัณฑิต
สรรเสริญ ได้ชำระทางปรโลกบริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่า
จะกลัวตาย หม่อมฉันได้ทำกัลยาณธรรมหลายอย่าง ได้บูชาัยุอันไพบลย
ที่บัณฑิตสรรเสริญ หม่อมฉันไม่เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรท่าน
โปริสาท เชิญพระองค์บูชาัยุเสวยหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันได้บำรุง
พระชนกและพระชนนีแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรมได้ชำระทาง
ปรโลกบริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย หม่อมฉันได้
บำรุงพระชนกและพระชนนีแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม จึงไม่
เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชาัยุ
เสวยหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันได้กระทำอุปการิการกิจในพระประยูรญาติและ
มิตร แล้วได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม ได้ชำระทางปรโลกบริสุทธิ์
แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย หม่อมฉันได้กระทำอุปการิการกิจ
ในพระประยูรญาติและมิตรแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม จึงไม่
เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชาัยุ
เสวยหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันได้ให้ทานโดยอาการเป็นมาก แก่ชนเป็น
อันมาก ได้อุปถัมภ์สมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ ได้ชำระทางปรโลก
ให้บริสุทธิ์ ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย หม่อมฉันได้ให้
ทานโดยอาการเป็นอันมาก แก่ชนเป็นอันมาก ได้อุปถัมภ์สมณพราหมณ์
ให้อิ่มหนำสำราญจึงไม่เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรโปริสาท เชิญ
พระองค์บูชาัยุเสวยหม่อมฉันเถิด .

[๓๖๑] บุรุษผู้จะพึงกินยาพิษ หรือจิบอสรพิษที่มีฤทธิ์ร้ายแรงมีเดชกล้าได้หรือ
ผู้ใดพึงกินคน ผู้กล่าวคำสัตย์เช่นพระองค์ ศีรษะของผู้นั้นพึง
แตก ๗ เลี่ยง .

[๓๖๒] นรชนได้ฟังธรรมแล้ว ย่อมรู้แจ้งบุญและบาป ใจของหม่อมฉันจะยินดี
ในธรรม เพราะได้ฟังคาถาบังกระมัง .

[๓๖๓] ดูกรมหาราช การสมาคมกับสัตบุรุษแม้คราวเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้น
ย่อมรักษาผู้นั้นไว้ การสมาคมกับอสัตบุรุษ แม้บางครั้ง ก็รักษาไม่ได้
พึงอยู่ร่วมกับสัตบุรุษ พึงกระทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึง
สัทธรรมของสัตบุรุษ ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม ราชรถ
อันวิจิตรตระการตาอย่างคร่ำคร่าได้ และแม้สรีระก็เข้าถึงชราโดยแท้ ส่วน
ธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เข้าถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษเท่านั้นย่อมรู้กันได้
ฟ้าและแผ่นดิน ไกลกัน ฝั่งข้างโน้นของมหาสมุทร เขาก็กล่าวกันว่า
ไกลกัน ธรรมของสัตบุรุษ และธรรมของอสัตบุรุษ นักปราชญ์ทั้งหลาย
กล่าวว่าไกลกันยิ่งกว่านั้น .

[๓๖๔] ดูกรพระสหายผู้จอมประชาชน คาถาเหล่านี้มีอรรถมีพยัญชนะดี พระองค์
ตรัสไพเราะ หม่อมฉันได้สดับแล้ว เปลื้องเพลิน ปลื้มใจ ชื่นใจ อิ่มใจ
หม่อมฉันขอถวายพร ๔ ประการแก่พระองค์ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๓๖๕] ดูกุรทนต์ผู้มีธรรมอันลามก พระองค์ไม่รู้สึกความตายของพระองค์ ไม่รู้สึกประโยชน์และมีประโยชน์ นรกและสวรรค์ เป็นผู้ติดในรส ตังมั่นในทุจริต จะให้พระอะไร หม่อมฉันฟังทูลพระองค์ว่า ขอให้ทรงประทานพร แม้พระองค์ประทานแล้ว จะกลับไม่ประทานก็ได้ ความทะเลาะวิวาทนี้ อันพระองค์จะพึงเห็นเอง ใครจะเข้ามาเป็นบัณฑิตวินิจฉัยความทะเลาะวิวาทนี้.

[๓๖๖] คนเราให้พรใดแล้วจะกลับไม่ให้ ย่อมไม่ควรให้พรนั้น ดูกุรพระสหาย ขอพระองค์จงทรงมีพระทัยรับพรเถิด แม้ชีวิตหม่อมฉันก็จะสละถวายได้.

[๓๖๗] ศักดิ์ของพระอริยะ ย่อมเสมอกับศักดิ์พระอริยะ ศักดิ์ของผู้มีปัญญา ย่อมเสมอกับศักดิ์ผู้มีปัญญา หม่อมฉันพึงเห็นพระองค์เป็นผู้หาโรคมิได้ ตลอด ๑๐๐ ปี นี่เป็นพรข้อที่ ๑ หม่อมฉันปรารภนา.

[๓๖๘] ศักดิ์ของพระอริยะ ย่อมเสมอกับศักดิ์พระอริยะ ศักดิ์ของผู้มีปัญญา ย่อมเสมอกับศักดิ์ผู้มีปัญญา พระองค์พึงเห็นหม่อมฉันผู้หาโรคมิได้ ตลอด ๑๐๐ ปี นี่เป็นพรข้อที่ ๑ หม่อมฉันขอถวาย.

[๓๖๙] พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นกษัตริย์ ได้นามบัญญัติว่ามรธาภิสิทธิ์ เหล่าใด ในชมพูทวีปนี้ พระองค์อย่าได้เสวยพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น นี่เป็นพรข้อที่ ๒ หม่อมฉันปรารภนา.

[๓๗๐] พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นกษัตริย์ ได้นามบัญญัติว่ามรธาภิสิทธิ์ เหล่าใด ในชมพูทวีปนี้ หม่อมฉันจะไม่กินพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น นี่เป็นพรข้อที่ ๒ หม่อมฉันขอถวาย.

[๓๗๑] กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ที่พระองค์ทรงจับร้อยพระหัตถ์ไว้ ทรงกรรแสง พระพิศตรัมด้วยพระอัสสขล ขอพระองค์ได้ทรงโปรดปล่อยกษัตริย์เหล่านั้น ให้กลับไปในแคว้นของตนๆ นี่เป็นพรข้อที่ ๓ หม่อมฉันปรารภนา.

[๓๗๒] กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ที่หม่อมฉันจับร้อยพระหัตถ์ไว้ ทรงกรรแสง พระพิศตรัมด้วยอัสสขล หม่อมฉันจะปล่อยกษัตริย์เหล่านั้น ให้กลับไปยังแคว้นของตนๆ นี่เป็นพรข้อที่ ๓ หม่อมฉันขอถวาย.

[๓๗๓] รัฐมณฑลของพระองค์เป็นช่อง เพราะนรชนเป็นอันมาก หวาดเสียเพราะความกลัว หนีเข้าหาที่ซ่อนเร้น ขอพระองค์โปรดทรงดเว้นเนื้อมนุษย์เกิดพระราชานี้ นี่เป็นพรข้อที่ ๔ หม่อมฉันปรารภนา.

[๓๗๔] นั่นเป็นอาหารที่ชอบใจของหม่อมฉันมานานแล้ว หม่อมฉันเข้าปากก็เพราะเหตุแห่งอาหารนี้ หม่อมฉันจะพึงงดอาหารนี้ได้อย่างไร ขอพระองค์ทรงเลือกพรข้อที่ ๔ อย่างอื่นเถิด.

[๓๗๕] ดูกุรพระจอมประชาชน คนเช่นพระองค์มีพละพละว่า นี่เป็นที่รักของเรา ทำตนให้เห็นห่างจากความดี ย่อมไม่ได้ประสพสิ่งที่รักทั้งหลาย ตนแลประเสริฐที่สุด ประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม ด้วยว่าผู้มิตนอันอบรมแล้วจะพึงได้สิ่งที่รักในภายหลัง.

[๓๗๖] เนื้อมนุษย์เป็นที่รักของหม่อมฉัน ดูกุรพระเจ้าสุทโธม โปรดทรงทราบอย่างนี้ หม่อมฉันไม่สามารถจะงดเว้นได้ เชิญพระองค์ทรงเลือกพรอย่างอื่นเถิดพระสหาย.

[๓๗๗] ผู้ใดเล่ มัวรักษาของรักว่า นี่เป็นของรักของเรา ทำตนให้เห็นห่างจากความดี เสพของรักทั้งหลายอยู่ เหมือนนักเลงสุราดื่มสุราเจือยาพิษ ฉะนั้น ผู้นั้นย่อมได้รับทุกข์ในโลกหน้า เพราะกรรมอันลามกนั้น ส่วนผู้ใดในโลกนี้ พิจารณาแล้วละของรักได้ เสพอริยธรรมทั้งหลายแม้ด้วยความยาก เหมือนคนเป็นไข้ดื่มยา ฉะนั้น ผู้นั้นย่อมได้รับความสุขในโลกหน้า เพราะกัลยาณกรรมนั้น.

[๓๗๘] หม่อมฉันสัสสะทั้งพระชนกและพระผู้ชนนี้ ตลอดทั้งเบญจกามคุณที่นำเฟลิดเฟล็นเจริญใจ เข้าปากก็เพราะเหตุแห่งเนื้อมนุษย์ หม่อมฉันจะถวายพรข้อนั้นแก่พระองค์ได้อย่างไร.

[๓๗๙] บัณฑิตทั้งหลายไม่กล่าวว่าเป็นสอง สัตบุรุษทั้งหลายย่อมมีปฏิภาณเป็นสัตย์โดยแท้ พระองค์ได้ตรัสกะหม่อมฉันว่า เชิญรับพรเถิดพระสหาย พระองค์ได้ตรัสไว้อย่างนี้ เพราะฉะนั้น พระดำรัสที่พระองค์ตรัส ย่อมไม่สมกัน.

[๓๘๐] หม่อมฉันเข้าถึงการได้บาป ความเสื่อมยศ เสื่อมเกียรติ บาป ทุจริต ความเศร้าหมองเป็นอันมาก เพราะเนื้อมนุษย์เป็นเหตุ หม่อมฉันจะพึง

ถวายพรนั้นแก่พระองค์ได้อย่างไร .

[๓๘๑] คนเราให้พรใดแล้ว จะกลับไม่ให้ ย่อมไม่ควรให้พรนั้น ดุกรพระสหาย
ขอพระองค์ทรงמןพระทัยรับพรเถิด แม้ชีวิตของหม่อมฉันก็ยอมสละ
ถวายได้ .

[๓๘๒] การสละชีวิตได้นี้เป็นธรรมของสัตบุรุษ สัตบุรุษทั้งหลายย่อมมีปฏิญาณ
เป็นสัจจะโดยแท้ พรที่พระองค์ได้ประทานไว้แล้วขอได้โปรดประทาน
เสียโดยพลันเถิด ดุกรพระราชผู้ประเสริฐสุด พระองค์จงทรงสมบุรณ์
ด้วยธรรมข้อนี้เถิด นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวิยะอัน
ประเสริฐ เมื่อจะรักษาชีวิตไว้ พึงสละอวิยะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึง
สละทั้งอวิยะ ทั้งทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งหมด .

[๓๘๓] บุรุษพึงรู้แจ้งธรรมจากผู้ใด และชนเหล่าใด เป็นสัตบุรุษกำจัดความ
สงสัยของบุรุษนั้นได้ ข้อนั้นเป็นที่พึงที่พำนักของบุรุษนั้น ผู้มีปัญญา
ไม่พึงทำลาย โมตรจากบุคคลนั้น .

[๓๘๔] นั้นเป็นอาหารที่ขบใจของหม่อมฉันมานานแล้ว หม่อมฉันเข้าปากก็เพราะ
เหตุแห่งอาหารนี้ ดุกรพระสหาย ถ้าเหล่าพระองค์ตรัสขอเรื่องนี้
กะหม่อมฉัน หม่อมฉันยอมถวายพรข้อนี้แด่พระองค์ .

[๓๘๕] พระองค์เป็นศาสดาของหม่อมฉัน และเป็นพระสหายของหม่อมฉันด้วย
ดุกรพระสหาย หม่อมฉันได้กระทำตามพระดำรัสของพระองค์ แม้
พระองค์ก็ขอได้ทรงโปรดกระทำตามคำของหม่อมฉัน เราทั้งสองจะได้
ปลดปล่อยด้วยกัน .

[๓๘๖] หม่อมฉันเป็นศาสดาของพระองค์ และเป็นพระสหายของพระองค์ด้วย
ดุกรพระสหาย พระองค์ได้ทรงกระทำตามคำของหม่อมฉัน แม้หม่อมฉัน
ก็จะทำตามพระดำรัสของพระองค์ เราทั้งสองจะได้ปลดปล่อยด้วยกัน .

[๓๘๗] พระองค์ทั้งหลาย ไม่พึงประทุษร้ายแก่พระราชานี้ด้วยความแค้นว่า เรา
ทั้งหลายเป็นผู้ถูกเจ้ากัมมาสบาท (คนตื่นแดง) เบียดเบียน ถูกร้อย
ฝ่ามือร้องไห้หน้าซุ้มด้วยน้ำตา ขอพระองค์ทั้งหลายจงทรงรับสัจจปฏิญาณ
ต่อหม่อมฉัน .

[๓๘๘] หม่อมฉันทั้งหลายจะไม่ประทุษร้ายแก่พระราชานี้ ด้วยความแค้นว่า เรา
ทั้งหลายเป็นผู้ถูกเจ้ากัมมาสบาทเบียดเบียน ถูกร้อยฝ่ามือร้องไห้หน้าซุ้ม
ด้วยน้ำตา หม่อมฉันทั้งหลายขอรับสัจจปฏิญาณต่อพระองค์ .

[๓๘๙] บิดาหรือมารดาเป็นผู้มีความกรุณา ปรรณนาประโยชน์แก่บุตรฉันใด แม้
พระราชาพระองค์นี้ก็จะเหมือนพระชนกชนนีของท่านทั้งหลาย และ
ท่านทั้งหลายก็จะเหมือนโอรสฉันนั้น .

[๓๙๐] บิดาหรือมารดาเป็นผู้มีความกรุณา ปรรณนาประโยชน์แก่บุตรฉันใด
แม้พระราชาพระองค์นี้ ขอจงเป็นเหมือนพระชนกชนนีของหม่อมฉัน
ทั้งหลาย แม้หม่อมฉันทั้งหลายก็จะเป็นเหมือนโอรส ฉันนั้น .

[๓๙๑] พระองค์เคยเสวยกระยาหารอันโอชะรส ล้วนแต่เนื้อสัตว์ ๔ เท้าและนก
ที่พวกวิเสทปรุงให้สำเร็จเป็นอย่างดี ดังท้าวสักกรินท์เทวราชเสวยสุรา
โภชนะนั้น ไฉนจะทรงละไยยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า
นางกษัตริย์เหล่านั้นล้วนแต่เฝ้าบาร่วงเล็กสละโสดสองระดับประดา
แล้ว แวดล้อมบำเรอพระองค์ให้เบิกบานพระทัย ดังเทพอัปสรแวดล้อม
พระอินทร์ในทิพยสถานฉะนั้น ไฉนจะทรงละไยยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์
เดียวเล่า พระแท่นบรรทมพนักแดง โดยมากปลดด้วยผ้าโกเชาว์
ล้วนลาดด้วยเครื่องลาดอันงดงามประดับด้วยเครื่องอลังการอันวิจิตร
พระองค์เคยทรงบรรทมสำราญพระทัยบนท่ามกลางพระแท่นบรรทมเช่น
นั้น ไฉนจะทรงละไยยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า เวลาพลบค่ำมีการ
ฟ้อนรำสงสำเนียงเสียงตะโพนส่ำทับดนตรี รับประสานเสียงล้วนแต่
สตรีไม่มีบุรุษเจือปน การขับและการประโคมก็ล้วนแต่ไพเราะ ไฉน
จะทรงละไยยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า พระราชอุทยานนามว่า
มิดชินวัน บริบูรณ์ด้วยบุปผชาติเป็นอันมาก พระนครของพระองค์
ประกอบด้วยพระราชอุทยานเช่นนี้ เป็นที่น่ารื่นรมย์อย่างยิ่งนัก ทั้งสมบุรณ์
ด้วยม้า รถและคชสาร ไฉนจะทรงละไยยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์
เดียวเล่า .

[๓๙๒] ในกาพย์พิภษ พระจันทร์ย่อมเสื่อมลงทุกวันๆ ฉันใด ดุกรพระราช
การคบสัตบุรุษย่อมเปรียบเหมือนกาพย์พิภษ ฉะนั้น หม่อมฉันก็เหมือน
กัน อาศัยคนคร่ำครวญเป็นต้นเป็นคนชั่วเลวทราม ได้ทำบาปกรรมอันเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
เหตุให้ไปสู่ทุกติ ในสุกรปักษ์ พระจันทร์ยอมเจริญขึ้นทุกวันๆ จันได
การคบสัตบุรุษย่อมเปรียบเหมือนสุกรปักษ์จะนั้น ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม
ของทรงทราบว่า หม่อมฉันก็เหมือนกัน อาศัยพระองค์จักรกระทำกุศล
กรรมอันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุกติ ข้าแต่พระจอมประชาชน น้ำฝนตกลงใน
ที่ดอนย่อมไม่คงที่ ไม่ซึ่งอยู่ได้นาน จันได แม้การคบสัตบุรุษของ
หม่อมฉันก็ย่อมไม่คงที่ เหมือนน้ำในที่ดอนฉันนั้น ข้าแต่พระจอม
ประชาชน ผู้เป็นนระผู้กล้าหาญอย่างประเสริฐสุด น้ำฝนตกลงในสระยอม
ซึ่งอยู่ได้นาน จันได แม้การสมาคมกับสัตบุรุษของหม่อมฉัน ก็ย่อม
ตั้งอยู่ได้นานเหมือนน้ำในสระ ฉันนั้น การสมาคมกับสัตบุรุษย่อมไม่
รู้จักเสื่อม ย่อมเป็นอยู่อย่างนั้น แม้ตลอดเวลาที่ชีวิตยังตั้งอยู่ ส่วนการ
สมาคมกับสัตบุรุษย่อมเสื่อมเร็ว เพราะเหตุนั้น ธรรมดาของสัตบุรุษ
ย่อมไกลจากอสัตบุรุษ .

[๓๙๓] พระราชาใดชนะคนที่ไม่ควรชนะ พระราชานั้นไม่ชื่อว่าเป็นพระราชา
ผู้ใดเอาชนะเพื่อน ผู้นั้นไม่ชื่อว่าเป็นเพื่อน ภรรยาใดยอมไม่กลัวเกรง
สามี ภรยานั้นไม่ชื่อว่าเป็นภรรยา บุตรเหล่าใด ไม่เลียงคumarดาบิดา
ผู้แก่แล้ว บุตรเหล่านั้นไม่ชื่อว่าเป็นบุตร ในที่ประชุมใด ไม่มีสัตบุรุษ
ที่ประชุมนั้น ไม่ชื่อว่าสภา ชนเหล่าใดไม่พูดเป็นธรรม ชนเหล่านั้นไม่
ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ คนผู้ละระคะ ไทสะ โมหะ ได้แล้ว พูดเป็นธรรม
นั้นแล ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ บัณฑิตผู้อยู่ปะปนกับคนพาล เมื่อไม่พูด
ใดๆ ก็ไม่รู้ว่าเป็นบัณฑิต แต่ว่าบัณฑิตเมื่อพูดแสดงอมตธรรม ใดๆ
จึงจะรู้ว่าเป็นบัณฑิต เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงกล่าวธรรมให้กระจ่าง
พึงยกธงของพกาญาญ์ ฤาษีทั้งหลาย มีคำสุภาษิตเป็นธง ธรรมแล
เป็นธงของฤาษีทั้งหลาย .

จบ มหาสุตโสมชาดกที่ ๕

รวมชาดกที่มีในอัสติ nibาตนี้ คือ

๑. จุลหังสชาดก   ๒. มหาหังสชาดก   ๓. สุวาทโกชนชาดก
๔. กุณาลชาดก   ๕. มหาสุตโสมชาดก .

จบ อัสติ nibาตชาดก .

มหานิบาตชาดก

๑. เตมียชาดก

พระเจ้าเตมียทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี

[๓๙๔] ท่านจงอย่าแสดงตนเป็นคนฉลาด จงให้คนทั้งปวงรู้ว่าตนเป็นคนโง่
คนทั้งหมดนั้นจะได้ดูหมิ่นท่านว่า เป็นคนกาฬกัณณิ ความประสงค์ของ
ท่านจะสำเร็จด้วยอาการอย่างนี้ .

[๓๙๕] ดุรณเฑพริดา ข้าพเจ้าจะทำตามคำที่ท่านกล่าว ท่านเป็นผู้ปรารถนา
ประโยชน์ ปรารถนาจะเกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า .

[๓๙๖] ดุรณายสารถิ ท่านจะรับขุดหลุมไปทำไม เราถามแล้ว ขอท่านจงบอก
ท่านจักทำประโยชน์อะไรด้วยหลุม .

[๓๙๗] พระราชโอรสของพระราชาเป็นใบ้ เป็นง่อยเปลี้ย ไม่มีจิตใจ พระราชา
ตรัสสั่งข้าพเจ้าว่า พึงฝังลูกเราเสียในป่า .

[๓๙๘] ดุรณายสารถิ เรามิได้เป็นคนหนวก มิได้เป็นคนใบ้ มิได้เป็นง่อยเปลี้ย
มิได้มีอินทรีวิกลการ ถ้าท่านพึงฝังเราในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำสิ่งที่
ไม่เป็นธรรม เชิญท่านดูขาและแขนของเรา และเชิญฟังคำภาษิตของเรา
ถ้าท่านพึงฝังเราเสียในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม .

[๓๙๙] ท่านเป็นเทวดา เป็นคนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกปริณทนะ ท่านเป็นใคร
หรือว่าเป็นบุตรของใคร เราทั้งหลายจะรู้จักท่านอย่างไร .

[๔๐๐] เราไม่ใช่เป็นเทวดา ไม่ใช่เป็นคนธรรพ์ ไม่ใช่เป็นท้าวสักกปริณทนะ
เราเป็นโอรสของพระเจ้ากาสีผู้ที่ท่านอาศัยบารมีเลี้ยงชีพอยู่ ดุรณายสารถิ
ถ้าท่านพึงฝังเราเสียในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม บุคคล
พึงนั่งหรือนอนที่ริมเงาต้นไม้ ไม่พึงหักรานกิ่งต้นไม้ เพราะ
ผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวทราม พระราชาเป็นเหมือนต้นไม้ เราเป็น
เหมือนกิ่งไม้ ท่านสารถิเป็นเหมือนคนอาศัยร่มเงา ดุรณายสารถิ
ถ้าท่านพึงฝังเราเสียในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม .

[๔๐๑] ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ออกจากเรือนของตน ไปในที่ไหนๆ ย่อมมี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

อาหารมากมาย คนเป็นอื่นมากย่อมอาศัยผู้นั้นเป็นอยู่ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นไปยังชนบท นิคม ราชธานีใดๆ ย่อมเป็นผู้อื่นชนทั้งหลายในชนบท นิคม ราชธานีนั้นๆ บูชา ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นใจทั้งหลายไม่ขมเหง พระมหากษัตริย์ ก็ไม่ทรงดุหมิ่น และผู้นั้นย่อมข้ามพันศัตรูทั้งปวงได้ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นไม่ได้โกรธเคืองใครๆ มาถึงเรือนของตน ย่อมเป็นผู้อื่นมหาชนยินดีต้อนรับในสภา ทั้งเป็นผู้สูงสุดในหมูญาติ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นสักการะคนอื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้อื่นคนอื่นสักการะตอบ เคารพคนอื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้อื่นคนอื่น เคารพตอบ ทั้งเป็นผู้อื่นบุคคลกล่าวสรรเสริญเกียรติคุณ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร บูชาผู้อื่น ย่อมได้บูชาตอบ ไหว้ผู้อื่น ย่อมได้ไหว้ตอบ ทั้งย่อมถึงอิสริยยศและเกียรติยศ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นย่อมรุ่งเรืองเหมือนกองไฟ ย่อมไฟโรจน์เหมือนเทวดา เป็นผู้อื่นสิริไม่ละแล้ว ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร โคของผู้นั้นย่อมเกิดมากมูล พืชในนาย่อมงอกงาม ผู้นั้นย่อมได้บริโภคผลที่หวานลงแล้ว นรชนใดไม่ประทุษร้ายมิตร นรชนนั้น พลาดจากภูเขา หรือพลาดตกจากต้นไม้ ย่อมได้ที่พัก ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ศัตรูทั้งหลายย่อมไม่ข่มขู่ผู้นั้น เหมือนต้นไทรที่มีรากหยั่งลงมั่นแล้ว ลมประทุษร้ายไม่ได้ละนั้น .

[๔๐๒] ข้าแต่พระราชโอรส เข็ญเสด็จเกิด แก่กล้ากระหม่อม จักนำพระองค์เสด็จกลับยังพระราชมณเฑียร เข็ญพระองค์เสวยราชสมบัติ พระองค์จงทรงพระเจริญ จะทรงหาประโยชน์อะไรอยู่ในป่าเล่า .

[๔๐๓] ดุรณายสารถิ เราไม่ต้องการด้วยราชสมบัติ พระประยูรญาติ หรือทรัพย์สมบัติ ที่เราจะพึงได้ด้วยการประพฤตินิยม .

[๔๐๔] ข้าแต่พระราชโอรส พระองค์เสด็จกลับจากที่นี่แล้ว จะทำให้เกล้ากระหม่อมได้รางวัลที่น่ายินดี เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว พระชนกและพระชนนีพึงพระราชทานรางวัลแก่เกล้ากระหม่อม ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว นางสนม พวกกุมาร พ่อคำ และพวกพราหมณ์ จะพึงดีใจ ให้รางวัลแก่เกล้ากระหม่อม ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบ จะพึงดีใจให้รางวัล แก่เกล้ากระหม่อม ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว ชาวชนบท และชาวนิคม ผู้มีธัญญาหารมากมาย จะมาประชุมกันให้เครื่องบรรณาการแก่เกล้ากระหม่อม .

[๔๐๕] เราเป็นผู้อื่นพระชนกและพระชนนี ชาวแวนแคว้น ชาวนิคม และกุมารทั้งปวงสละแล้ว เราไม่มีเรือนของตน เราอันพระชนนีทรงอนุญาตแล้ว และพระชนกก็ทรงยินดี สละอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ไม่พึงปรารถนากามทั้งหลาย เราจะบวช .

[๔๐๖] ความปรารถนาผลของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จแน่นอน เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว ดุรณายสารถิ ท่านจงรู้อย่างนี้ ประโยชน์โดยชอบของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จโดยแท้ เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว เราออกบวชแล้ว เป็นผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ .

[๔๐๗] พระองค์เป็นผู้มีพระวาจาอันไพเราะ สละสลวยอย่างนี้ เพราะเหตุไร พระองค์จึงไม่ตรัสในสำนักพระชนกและพระชนนีในกาลนั้น .

[๔๐๘] เราเป็นคนง่ายเปลี่ยนเพราะไม่มีเครื่องต่อึกหาไม่ เป็นคนหนาวเพราะไม่มีช่องหูกหาไม่ เป็นคนใบ้เพราะไม่มีลิ้นก็หาไม่ ท่านอย่าเข้าใจว่าเราเป็นใบ้ เราระลึกชาติก่อนที่เราเสวยราชสมบัติได้ เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นแล้ว ต้องไปตกนรกอันกล้าแข็ง เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นยี่สิบปีแล้วต้องหมกหม้อยู่ในนรก ๘๐,๐๐๐ ปี เราจะต้องเสวยราชสมบัตินั้น จึงตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอชนทั้งหลายอย่าได้อภิเษกเราในราชสมบัติเลย เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่พูดในสำนักของพระชนก และพระชนนีในกาลนั้น พระชนกทรงอัมเรา ให้นั่งบนพระเพลา แล้วตรัสสั่งข้อความว่า จงมาโจรคนหนึ่ง จงขังโจรคนหนึ่งไว้ในเรือนจำ จงเอาหอกแทงโจรคนหนึ่ง แล้วราดด้วยน้ำแสบที่แผล จงเสียบโจรคนหนึ่งบนหลาว พระชนกตรัสสั่งข้อความแก่มหาชนด้วยประการดังนี้ เราได้ฟังพระวาจาอันหยาดกาย ที่พระชนกตรัสนั้น จึงกลัวต่อการเสวยราชสมบัติ เรามีได้เป็นใบ้ ก็ทำเหมือนเป็นใบ้ มิได้เป็นคนง่ายเปลี่ยน ก็ทำเหมือนเป็นคนง่ายเปลี่ยน เราแกล้งนอนเกลือกกลิ้งอยู่ในอุจจาระปัสสาวะของตน ชีวิตเป็นของผิดเคือง เป็นของน้อย

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
- ทั้งประกอบไปด้วยทุกข์ ใครเล่าอาศัยชีวิตนี้แล้ว พึงก่อเวรกับใครๆ ใคร
 เล่าได้อาศัยชีวิตนี้แล้ว พึงก่อเวรกับใครๆ เพราะไม่ได้ปัญญา และเพราะ
 ไม่เห็นธรรม ความหวังผลของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จแน่นอน
 เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว ดูกรนายสารถิ ท่านจงรู้อย่างนี้
 ประโยชน์โดยชอบของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จโดยแท้ เราเป็นผู้
 มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว เราออกบวชแล้วเป็นผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ .
- [๔๐๙] ข้าแต่พระราชโอรส แม่เกล้ากระหม่อม ก็จักบวชในสำนักของพระองค์
 ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอนุญาตให้เกล้ากระหม่อมบวชด้วยเถิด ขอพระ
 องค์จงทรงพระเจริญ เกล้ากระหม่อมก็ขอบวช .
- [๔๑๐] ดูกรนายสารถิ เรามอบรถให้ท่านไว้ ท่านจงเป็นผู้ไม่มีหนี้มา จริ่งอยู่
 การบรรพชา ของบุคคลผู้ไม่มีหนี้ ท่านผู้แสวงหาทั้งหลายสรรเสริญ .
- [๔๑๑] ขอพระองค์จงทรงพระเจริญ เมื่อใด เกล้ากระหม่อมได้ทำตามพระดำรัส
 ของพระองค์แล้ว เมื่อนั้น เกล้ากระหม่อมทูลวิงวอนแล้ว ขอพระองค์
 ได้ทรงโปรดกระทำตามคำของเกล้ากระหม่อม ขอพระองค์จงประทับรอ
 อยู่ ณ ที่นี้จนกว่าเกล้ากระหม่อมจะเชิญเสด็จพระราชามา เมื่อพระชนก
 ของพระองค์ ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จะพึงทรงมีพระปิติโสมนัสเป็นแน่ .
- [๔๑๒] ดูกรนายสารถิ เราจะทำตามคำที่ท่านกล่าวกะเรา แม่เราก็ปรารถนาจะได้
 เห็นพระชนกของเราเสด็จมา ณ ที่นี้ เชิญท่านกลับไปเถิด ท่านได้ทูล
 พระปรีชาญาณดีด้วยก็เป็นความดี ท่านเป็นผู้อื่นเราสั่งแล้ว พึงกราบทูล
 ถวายบังคมพระชนนีและพระชนกของเรา .
- [๔๑๓] นายสารถิจับพระบาทของพระโพธิสัตว์ และกระทำประทักษิณแล้ว ขึ้น
 รถบิณฑบาตเข้าไป ยังพระทวารพระราชวัง .
- [๔๑๔] พระราชชนนีทอดพระเนตรเห็นรถเปล่า นายสารถิกลับมาแต่ผู้เดียว
 ทรงกรรแสง มีพระเนตรชุ่มด้วยน้ำอัสสชล ทอดพระเนตรดูนายสารถิ
 นั้นอยู่ ทรงเข้าพระทัยว่านายสารถิฝังลูกของเราเสร็จแล้วกลับมา ลูก
 ของเราอันนายสารถิฝังในแผ่นดิน ถมแผ่นดินแล้วเป็นแน่ ศัตรูทั้งหลาย
 ย่อมพากันยินดี คนมีเวรทั้งหลายย่อมพากันอิมใจแค้นแท้ เพราะเห็นนาย
 สารถิกลับมา เพราะนายสารถิฝังลูกของเรา พระราชชนนีทอดพระเนตร
 เห็นรถเปล่า และนายสารถิกลับมาแต่ผู้เดียว จึงทรงกรรแสง มีพระเนตร
 ชุ่มด้วยน้ำอัสสชล ตรัสถามนายสารถิระรำลึกว่า ลูกของเราเป็นไบบ้าง
 หรือ เป็นง่อยเปลี้ยจริงหรือ ลูกของเราขณะเมื่อท่านจะฝังในแผ่นดิน พุด
 อะไรบ้างหรือเปล่า ดูกรนายสารถิ ขอได้บอกเนื้อความนั้นแก่เราเถิด ลูก
 ของเราเป็นไบบ้าง ง่อยเปลี้ย เมื่อท่านจะฝังลงแผ่นดิน กระดิกมือและเท้า
 อย่างไร เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา .
- [๔๑๕] ขอเดชะพระแม่เจ้า ขอได้โปรดพระราชทานอภัยแก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้า-
 พระพุทธเจ้าขอกราบทูลตามที่ได้ยินและได้เห็นมา ในสำนักพระราชโอรส .
- [๔๑๖] ดูกรนายสารถิผู้สหาย เราให้อภัยแก่ท่าน อย่างฉิวเฉียด จงพูดไปเถิด
 ตามที่ท่านได้ฟัง หรือได้เห็นมาในสำนักพระราชโอรส .
- [๔๑๗] พระราชโอรสนั้น มิได้ทรงเป็นไบบ้าง มิได้เป็นง่อยเปลี้ย มีพระวาจาสะ-
 ลวย ทราบว่า พระองค์ทรงกลัวต่อการครองราชสมบัติ จึงได้ทรง
 กระทำการลวงเป็นอันมาก พระองค์ทรงระลึกถึงชาติก่อนที่พระองค์ได้
 เสวยราชสมบัติได้ พระองค์ได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นแล้ว ต้องไป
 ตกนรกอันกล้าแข็ง พระองค์ได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้น ๒๐ ปี แล้ว
 ต้องหมกไหม้อยู่ในนรก ๔๐๐๐๐ ปี พระองค์ทรงกลัวจะต้องเสวยราช-
 สมบัตินั้น จึงทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอชนทั้งหลายอย่าอภิเษกเราใน
 ราชสมบัติเลย เพราะฉะนั้น พระองค์จึงไม่ตรัสในราชสำนัก ของ
 พระชนกและพระชนนีในกาลนั้น พระราชโอรสทรงสมบุรณ์ด้วยอังกา-
 พยพ มีพระรูปสมบัตินงามสมส่วน มีพระวาจาสะสลวย มีพระ
 ปัญญาเฉียบแหลม ทรงสถิตอยู่ในทางสวรรค์ ถ้าพระแม่เจ้าทรงปรารถนา
 พระราชโอรสของพระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าขอทูลเชิญเสด็จพระแม่เจ้า
 เสด็จไปให้ถึงสถานที่ ซึ่งพระเตมียราชโอรสประทับอยู่เถิด พระพุทธ-
 เจ้าข้า .
- [๔๑๘] เจ้าหน้าที่ทั้งหลายจงเทียมรถ จงเทียมม้า จงผูกเครื่องประดับข้าง จง
 กระทั่งสังข์และบัณเฑาะว์ จงตักลองหน้าเดียว จงตักลองสองหน้า
 และรำมะนาอันไพเราะ ขอชาวนิคม จงตามเรามา เราจักไปให้โอวาท
 พระราชโอรส นางสนม พวกกุมาร พวกพ่อค้า และพวกพราหมณ์

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
- จรรีบตระเตรียมยาน เรารู้จักไปให้อิวาทพระราชาโอรส พวกกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถและกองพลราบ จรรีบเตรียมยาน เรารู้จักไปให้อิวาทพระราชาโอรส ชาวชนบท และชาวนิคม จมมาพร้อมกัน จรรีบตระเตรียมยาน เรารู้จักไปให้อิวาทพระราชาโอรส .
- [๔๑๙] พวกสารถิ จมมาที่เทียมรถและม้าสินธพ ซึ่งเป็นพาหนะว่องไว มายังประตูพระราชวัง แล้วกราบทูลว่า ม้าทั้งสองนี้เทียมไว้เสร็จแล้วพระเจ้าข้า .
- [๔๒๐] ม้าอ้วนไม่มีความว่องไว ม้าผอมไม่มีเรี่ยวแรง จงเว้นม้าผอมและม้าอ้วนเสีย เลือกเทียมแต่ม้าที่สมบูรณ์ .
- [๔๒๑] ลำดับนั้น พระราชาธิบดีจึงขึ้นประทับสินธพ อันเทียมแล้ว ได้ตรัสกับนางชาววังว่า จงตามเรามาทุกคน พระราชาตรัสสั่งว่า จงตระเตรียมเครื่องปฏิจจราชกกุธภัณฑ์ คือ พัดวาลวิชนี ออณีส พระขรรค์ เกวตฉัตร และฉลองพระบาททอง ให้ชนชั้นรถไปด้วย ลำดับนั้นแล พระราชาตรัสสั่งให้นายสารถินำทางเสด็จเคลื่อนขบวนเข้าไปถึงสถานที่ที่พระเตมีย์ ราชธานีประทับอยู่โดยพลัน .
- [๔๒๒] ส่วนพระเตมีย์ราชธานี ทอดพระเนตรเห็นพระชนกนาคกำลังเสด็จมาทรงรุ่งเรืองด้วยพระเดชานุภาพ ทรงแวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ จึงถวายพระพรว่า ขอถวายพระพรมหาบพิตร ทรงปราศจากพระโรคพาธหรือ ทรงพระสำราญดีหรือ ราชกัญญาทั้งปวง และโยมพระมารดาของอาตมภาพ ไม่มีพระโรคพาธหรือ .
- [๔๒๓] ดุรพระลูกรัก ดิฉันไม่มีโรคพาธ สุขสำราญดี พระราชกัญญาทั้งปวง และโยมพระมารดาของพระลูกรัก ไม่มีโรคพาธ .
- [๔๒๔] ขอถวายพระพร มหาบพิตรไม่เสวยน้ำจันท์ หรือ ไม่ทรงโปรดปรานน้ำจันท์หรือ พระหฤทัยของมหาบพิตรทรงยินดีในสิ่งจะ ในธรรม และในทานหรือ .
- [๔๒๕] ดุรพระลูกรัก ดิฉันไม่ดื่มน้ำจันท์ ไม่โปรดปรานน้ำจันท์ ใจของดิฉันยินดีในสิ่งจะ ในธรรมและในทาน .
- [๔๒๖] ขอถวายพระพร พาหนะมีม้าเป็นต้นของมหาบพิตรที่เขายเทียมแล้ว ไม่มีโรคหรือ น้าอะไรๆ ไปได้หรือ มหาบพิตรไม่มีพยาธิที่เข้าไปแผดเผาพระสรีระแลหรือ .
- [๔๒๗] ดุรพระลูกรัก พาหนะมีม้าเป็นต้นของดิฉันที่เทียมแล้ว ไม่มีโรค น้าอะไรๆ ไปได้ ดิฉันไม่มีพยาธิเข้าไปแผดเผาพระสรีระ .
- [๔๒๘] ขอถวายพระพร ปัจจันตชนบทของมหาบพิตรยังเจริญดีอยู่หรือ คามนิคมในท่ามกลางรัฐสีมาของมหาบพิตรยังแน่นหนาดีหรือ ฉางหลวง และท้องพระคลังของมหาบพิตรยังบริบูรณ์ดีอยู่หรือ .
- [๔๒๙] ดุรพระลูกรัก ปัจจันตชนบทของดิฉันยังเจริญดีอยู่ คามนิคมในท่ามกลางรัฐสีมาของดิฉันยังแน่นหนาดี ฉางหลวงและท้องพระคลังของดิฉันทั้งหมดยังบริบูรณ์ดี .
- [๔๓๐] ขอถวายพระพร มหาบพิตรเสด็จมาดีแล้ว มหาบพิตรเสด็จไม่ร้าย ขอราชบุรุษทั้งหลายจงจัดตั้งบัลลังก์ถวายให้พระราชอาประทับเถิด .
- [๔๓๑] ขอเชิญประทับนั่ง ณ เครื่องลาดใบไม้ที่เขาบุลาดไว้ถวายมหาบพิตร ณ ที่นี้ จงทรงดื่มน้ำจากภาชนะนี้ล้างพระบาทของมหาบพิตรเถิด .
- [๔๓๒] ขอถวายพระพร ไบหมากเมาของอาตมภาพนี้เป็นของสุก (นิ่งแล้ว) ไม่มีรสเค็ม มหาบพิตรผู้เป็นแขกของอาตมภาพเสด็จมาถึงแล้วเชิญเสวยเถิด ขอถวายพระพร .
- [๔๓๓] ดิฉันไม่บริโภคไบหมากเมา ไบหมากเมานี้ไม่ใช่อาหารสำหรับดิฉัน ดิฉันบริโภคข้าวสุกแห้งข้าวสาลี ซึ่งปรุงด้วยมังสะอันสะอาด .
- [๔๓๔] ความอัศจรรย์ย่อมแจ่มแจ้งกะดิฉัน เพราะได้เห็นพระลูกรักอยู่ในที่ลับแต่ผู้เดียว บริโภคอาหารเช่นนี้ เหตุไรผิวพรรณ (ของผู้บริโภคอาหารเช่นนี้) จึงผ่องใส .
- [๔๓๕] ขอถวายพระพร อาตมภาพนอนผู้เดียวบนเครื่องลาดใบไม้ที่ปลาดไว้แล้ว เพราะการนอนผู้เดียวนั้น ผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส ใครๆ มิได้ตั้งการรักษาทางราชการที่ต้องผูกเหน็บตาสำหรับอาตมภาพ เพราะการนอนผู้เดียวนั้นผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส ขอถวายพระพร อาตมภาพไม่ได้เศร้าโศกถึงอารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว ไม่ปรารถนาอารมณ์ที่ยังไม่มาถึง ยังอุทิศภาพให้เป็นไปด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพราะเหตุฉะนั้น ผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส คนพาลทั้งหลายย่อมเห็ดแค้น เพราะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ปรารถนาอารมณ์ที่ยังไม่มาถึง เพราะเศร้าโศกถึงอารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว
เปรียบเทียบ ไม่อ้ออันเขียวสด ถูกถอนขึ้นทิ้งไว้ที่แดด ฉะนั้น .

[๔๓๖] ดุรพระลูกรัก ดินน้อมมอบกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ กอง
พลราบ กองพลโล่และพระราชนิเวศน์อันเป็นสถานที่รื่นรมย์แก่พระลูกรัก
ดินน้อมมอบนางสนมกำนัลผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง ขอ
พระลูกรักจงปกครองนางสนมกำนัลเหล่านั้น จงเป็นพระราชาของดินน
ทั้งหลาย หญิง ๔ คน เป็นผู้ฉลาดในการผ่อนรำและการขับร้อง ศึกษา
ดีแล้วในหน้าที่ของหญิง จักยังพระลูกรักให้รื่นรมย์ในกาม พระลูกรัก
จักทำประโยชน์อะไรในป่า ดินน้อมจกนาราชกัญญาจากพระราชาเหล่าอื่นผู้
ประดับประดาดีแล้ว พระลูกรักให้พระโอรสเกิดในหญิงเหล่านั้นหลาย
คนแล้วภายหลังจึงบวชเกิด พระลูกเจ้ายังทรงพระเยาว์หนุ่มแน่น ตั้งอยู่
ในปฐมวัย พระเกศายังดำสนิท จงเสวยราชสมบัติก่อนเกิด พระลูก
เจ้าจงทรงพระเจริญ จักกระทำประโยชน์อะไรในป่า .

[๔๓๗] ขอถวายพระพร คนหนุ่มควรประพุดตีพรมจรรย์ ผู้ประพุดตีพรมจรรย์
ควรจะเป็นคนหนุ่ม เพราะว่าการบวชของคนหนุ่ม ท่านผู้แสวงหาคุณ-
ธรรมมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นสรรเสริญคนหนุ่มควรประพุดตีพรมจรรย์ ผู้
ประพุดตีพรมจรรย์ควรจะเป็นคนหนุ่ม อตมภาพจักประพุดตีพรม-
จรรย์ อตมภาพไม่ต้องการด้วยราชสมบัติ อตมภาพเห็นเด็กชายของ
ท่านทั้งหลาย ผู้เรียกมารดาบิดา ซึ่งเป็นบุตรที่รักอันได้มาด้วยยากยิ่งนัก
ยังไม่ทันถึงแก่กิตายเสียแล้ว อตมภาพเห็นเด็กหญิงของท่านทั้งหลาย
ซึ่งสวสยดงงามน่าดูน่าชม มีอันสิ้นไปแห่งชีวิตเหมือนหน่อไม้ไผ่ที่ถูก
ถอน ฉะนั้น จริ่งอยู่ จะเป็นชายหรือหญิงก็ตามแม้จะยังหนุ่มสาวก็ตาม
เพราะเหตุนี้ ใครเล่าจะพึงวางใจในชีวิตนั้นว่า เรายังเป็นหนุ่มสาว
อายุของคนเป็นของน้อยนัก เพราะวันคืนล่วงไปๆ เปรียบเหมือนอายุ
ของฝูงปลาในน้ำน้อย ความเป็นหนุ่มสาวในวัยนั้นจักทำอะไรได้
สัตว์โลกถูกรอบงำและถูกห้อมล้อมอยู่เป็นนิตย์ เมื่อสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์เป็นไปอยู่ มหาบพิตรจะอภิเสกอาตมภาพในราชสมบัติทำไม .

[๔๓๘] สัตว์โลกอันอะไรครอบงำไว้ และอันอะไรห้อมล้อมไว้ อะไรชื่อว่าสิ่ง
ไม่เป็นประโยชน์เป็นไปอยู่ ดินน้อมแล้ว ขอพระลูกเจ้าจงบอกข้อนั้น
แก่ดิฉัน .

[๔๓๙] สัตว์โลกอันความตายครอบงำไว้ อันความแก่ห้อมล้อมไว้ วันคืนชื่อว่าสิ่ง
ไม่เป็นประโยชน์เป็นไป มหาบพิตรจงทรงทราบอย่างนี้ ขอถวายพระพร
เมื่อตายที่เขากำลังทอ ช่างทอทอไปได้เท่าใด ส่วนที่จะต้องทอก็ยัง
เหลืออยู่น้อยเท่านั้น แม้นฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น แม้น้ำ
ที่เต็มฝั่งย่อมไม่ไหลไปสู่ที่สูง ฉันใด อายุของมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมไม่
กลับมามีความเป็นเด็กอีก ฉะนั้น แม้น้ำที่เต็มฝั่ง ย่อมพัดพาเอาต้นไม้
ที่เกิดขึ้นริมฝั่งให้หักโค่นไป ฉันใด สัตว์ทั้งปวงย่อมถูกขราและมรณะพัด
พาไป ฉะนั้น .

[๔๔๐] ดุรพระลูกรัก ดินน้อมมอบกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ กอง
พลราบ กองพลโล่ และพระราชนิเวศน์อันเป็นสถานที่รื่นรมย์แก่พระ
ลูกรัก ดินน้อมมอบนางสนมกำนัลผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง
ขอพระลูกจงปกครองนางสนมกำนัลเหล่านั้น จงเป็นพระราชาของดินน
ทั้งหลาย หญิง ๔ คน เป็นผู้ฉลาดในการผ่อนรำและการขับร้อง ศึกษา
ดีแล้วในหน้าที่ของหญิง จักยังพระลูกรักให้รื่นรมย์ในกาม พระลูกรัก
จักทำประโยชน์อะไรในป่า ดินน้อมจกนาราชกัญญาจากพระราชาเหล่าอื่น ผู้
ประดับประดาดีแล้ว มาให้แก่พระลูก พระลูกรักให้พระโอรสเกิดใน
หญิงเหล่านั้นหลายคนแล้ว ภายหลังจึงบวชเกิด พระลูกเจ้ายังทรงพระ-
เยาว์หนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัยพระเกศายังดำสนิท จงเสวยราชสมบัติ
ก่อนเกิด พระลูกเจ้าจงทรงพระเจริญ จักกระทำประโยชน์อะไรในป่า ดุร
พระลูกรัก ดินน้อมมอบนางพลว พระคลัง พาหนะ พลนิกายและนิเวศน์
อันนารื่นรมย์ แก่พระลูกรัก พระลูกรักจงแวดล้อมด้วยราชกัญญาอันงด
งามเป็นมณฑล จงห้อมล้อมด้วยหมู่ นางทาสี เสวยราชสมบัติก่อนเกิด
พระลูกรักจงทรงพระเจริญ จักกระทำประโยชน์อะไรในป่า .

[๔๔๑] มหาบพิตรจะให้อาตมภาพเสื่อมไปเพราะทรัพย์ทำไม บุคคลจักตายเพราะ
ภรรยาทำไม ประโยชน์อะไรด้วยความเป็นหนุ่มสาวซึ่งต้องแก่ ทำไมจะ
ต้องให้ชราครอบงำในโลกพิศวาสอันมีขราและมรณะเป็นธรรมดานั้น จัก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
เปลื้องไปทำไม จะเล่นหัวไปทำไม จะยินดีไปทำไม จะมีประโยชน์
อะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์ จะมีประโยชน์อะไรด้วยลูกและเมียแก่
อาตมภาพ อาตมภาพหลุดพ้นแล้วจากเครื่องผูก ขอลงถวายพระพร มัจจราช
ย่อมไม่ย่ำยีอาตมภาพซึ่งรู้ชัดอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลถูกมัจจราชครอบงำแล้ว
จะยินดีไปทำไม จะประโยชน์อะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์ ผลไม่มีที่สัก
แล้ว ย่อมเกิดภัยแก่การหล่นเป็นนิตย์ จันใด สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้ว
ย่อมมีภัยแต่ความตายเป็นนิตย์ จันนั้น คนเป็นอันมากได้พบกันในเวลา
เข้าพอลาเย็นก็ไม่เห็นกัน คนเป็นอันมากได้พบกันในเวลาเย็น พอ
ถึงเวลาเช้าก็ไม่ได้เห็นกัน ควรรีบทำความเพียรเสียแต่วันนี้ทีเดียว
ใครเล่าจะพึงรู้ความตายว่าจะมีในวันพรุ่งนี้ เพราะความผัดเพี้ยนกับ
มัจจราชผู้มีเสนานิยมนี้ไม่มีเลย ใครทั้งหลายย่อมปรารถนาทรัพย์
อาตมภาพเป็นผู้พ้นจากเครื่องผูก ขอลงถวายพระพร เชิญมหาพินธุเรตต
กลับเถิด อาตมภาพไม่มีความต้องการด้วยราชสมบัติ .

จบ เติมยชาดกที่ ๑

๒. มหาชนกชาดก

พระมหาชนกทรงบำเพ็ญวิริยบารมี

[๔๔๒] ใครนี้ เมื่อมองไม่เห็นฝั่ง ก็ยังกระทำความเพียรว่ายอยู่ในทามกลางมหา-
สมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์อะไร จึงพยายามว่ายอยู่อย่างนี้ .

[๔๔๓] ดูกูรเทวดา เราพิจารณาเห็นวัตรของโลกและอาณิสสแห่งความพยายาม
เพราะฉะนั้น ถึงจะ ไม่เห็นฝั่ง เราก็ต้องพยายามว่ายอยู่ในทามกลาง
มหาสมุทร .

[๔๔๔] ฝั่งมหาสมุทรอันลึกประมาณไม่ได้ ย่อมไม่ปรากฏ ความพยายามอย่าง
ลูกผู้ชายของท่านย่อมเปล่าประโยชน์ ท่านยัง ไม่ทันจะถึงฝั่งก็จืดจางตาย
เป็นแน่ .

[๔๔๕] บุคคลผู้กระทำความเพียรอยู่ แม้จะตาย ก็ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ คือ ไม่ถูก
ติเตียนในระหว่างหมู่ญาติ เทวดาและพรหมทั้งหลาย อนึ่ง บุคคลเมื่อ
กระทำกิจของบวชอยู่ ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง .

[๔๔๖] การงานอันใดยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มี
ความลำบากเกิดขึ้น ความปรากฏแก่บุคคลผู้กระทำความพยายามในอัน
มิใช่ฐานะใด จะมีประโยชน์อะไรด้วยความพยายามในอันมิใช่ฐานะนั้น .

[๔๔๗] ดูกูรเทวดา ผู้ใดรู้แจ้งว่า การงานนี้ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายามแล้ว
ไม่ป้องกันอันตราย ชื่อว่าไม่พึงรักษาชีวิตของตน ถ้าผู้ใดไม่พึงละความ
เพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้านนั้น ดูกูร
เทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นอยู่ซึ่งผลแห่งความประสพ จึง
ประกอบการงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จก็ตาม ไม่สำเร็จก็ตาม
ดูกูรเทวดา ท่านย่อมเห็นผลแห่งการงานอันประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ
คนอื่น ๆ พวกนั้นจมลงในมหาสมุทร เราคนเดียวเท่านั้นพยายามว่ายข้ามอยู่
และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลังจักทำ
ความเพียรที่บวชพึงกระทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร .

[๔๔๘] ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรณพ
ทั้งลึก ทั้งกว้างเห็นปานนี้ ด้วยการกระทำความเพียรของบวช ท่านนั้น
จงไปในสถานที่ซึ่งใจของท่านยินดีเถิด .

[๔๔๙] ขมทรัพย์ใหญ่ ๑๖ ขมนั้น คือ ขมทรัพย์ที่อาศัยตยขึ้น ๑ ขมทรัพย์ที่
อาศัยตยตก ๑ ขมทรัพย์ภายใน ๑ ขมทรัพย์ภายนอก ๑ ขมทรัพย์ไม่ใช
ภายในไม่ใชภายนอก ๑ ขมทรัพย์ขาขึ้น ๑ ขมทรัพย์ขาลง ๑ ขมทรัพย์
ที่ไม่รู้ทั้งสี่ ๑ ขมทรัพย์ในที่หนึ่งโยชน์โดยรอบ ๑ ขมทรัพย์ที่ปลายงา
ทั้งสอง ๑ ขมทรัพย์ที่ปลายหาง ๑ ขมทรัพย์ที่น้ำ ๑ ขมทรัพย์ที่ยอด
ต้นไม้ ๑ ธนุหนักพันแรงคน ๑ บัลลังก์สี่เหลี่ยมห้วนนอนอยู่เหลี่ยม
โหนด ๑ คนผู้ยังเจ้าหญิงสาวลิให้ยินดี ๑ .

[๔๕๐] บวชผู้เป็นบัณฑิตพึงหวังรำไป ไม่พึงเบือนหาย เราเห็นตนได้เป็นพระ-
ราชาตามที่ปรารถนา บวชผู้เป็นบัณฑิต พึงหวังรำไป ไม่พึงเบือนหาย
เราเห็นตนอันน้ำพิศไปสูก บวชผู้เป็นบัณฑิตพึงพยายามรำไป ไม่พึง
เบือนหาย เราเห็นตนได้เป็นพระราชามาตามที่ปรารถนา บวชผู้เป็น
บัณฑิตพึงพยายามรำไป ไม่พึงเบือนหาย เราเห็นตนอันน้ำพิศไปสูก
นรชนผู้มีปัญญาแม้อันทุกขถูกต้องแล้ว ไม่พึงตัดความหวังเพื่อการมา
แห่งความสุขเสีย จริยอยู่ บุคคลเป็นอันมาก อันผัสสะที่ไม่เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ประโยชน์กระทบกระทั่งก็ดี อันผัสสะที่เป็นประโยชน์กระทบกระทั่งก็ดี
บุคคลเหล่านั้น ไม่ตรึกถึงความช้อน จึงเข้าถึงความตาย ความคิดที่ยังมิได้
คิดก็มียูบ่าง ความคิดที่คิดแล้วเสื่อมหายไปบ้าง โภคะทั้งหลายของ
สตรีหรือบุรุษ หาสำเร็จด้วยความคิดไม่ .

[๔๕๑] ดูกุรทนต์ผู้เจริญ พระราชาผู้ครอบครองภาคพื้นทั้งปวง ผู้เป็นใหญ่ในทิศ
ไม่ทรงเป็นเหมือนแต่ก่อน บัดนี้ไม่ทอดพระเนตรการพ้อนรำ ไม่ทรง
ใส่พระทัยในการขับร้อง ไม่ทอดพระเนตรฟุ้งเหวี่ยง ไม่เสด็จประพาส
พระราชอุทยาน ไม่ทอดพระเนตรฟุ้งหยังส พระองค์ประทับนั่งเฉยเหมือน
คนใบ้ ไม่ทรงว้าวราชการอะไร .

[๔๕๒] นักปราชญ์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุข มีศีลอันปกปิด ปราศจากเครื่องผูก
คือ กิเลส ทั้งหมดทั้งแก มีตัณหาอันก้าวล่วงแล้ว อยู่ ณ อารามของ
ใครหนอในวันนี้ ข้าพเจ้าขออนอบน้อมนักปราชญ์เหล่านั้น ผู้แสวงหา
คุณใหญ่ นักปราชญ์เหล่านี้เป็นผู้ไม่ชวนชวายุอยู่ในโลก อันถึงซึ่งความ
ชวายุชวายุ นักปราชญ์เหล่านั้นตัดเสียซึ่งชวายุ คือ ตัณหาอันมั่นคงแห่ง
มฤตยูผู้มีมารยาอย่างยิ่ง ทำลายเสียด้วยญาณ ไปอยู่ ใครจะพึงนำเราไป
ให้ถึงสถานที่อยู่แห่งนักปราชญ์เหล่านั้น ได้ .

[๔๕๓] เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์ ซึ่งนายช่างผู้ฉลาดจัดการ
สร้างแบ่งไว้เป็นส่วนๆ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์กว้างขวางรุ่งเรืองโดย
ประการทั้งปวง ออกบวชได้ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไร
เราจึงจักละพระนครมิลลอันสมบูรณ์ ซึ่งมีปราการและเสาค่ายเรียงราย
ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละ
พระนครมิลลอันบริบูรณ์ ซึ่งมีป้อมคูและซุ้มประตูมั่นคง ออกบวชได้
ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิลลอัน
บริบูรณ์ มีทางหลวงหลายสายตัดไว้เรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้น
จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์ ซึ่ง
จัดร้านตลาดไว้เรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์ ซึ่งมีโค ม้า และรถ
เบียดเสียดกัน ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จเมื่อไรหนอ เมื่อไร
เราจึงจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์ มีสวนสาธารณะและวนสถาน
เป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ
เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์ มีหมู่ไม้ในพระราชอุทยาน
เป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ
เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์ มีปราสาทราชมนเฑียรอัน
งดงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้
เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิลลอันบริบูรณ์ มีปราการสาม
ชั้น พรั่งพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ อันพระเจ้าวิเทหรราชผู้เรืองยศ
พระนามว่าโสมนัสทรงสร้างไว้ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้
เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละวิเทหรรัฐอันบริบูรณ์ มีการสะสมธัญญา-
หารเป็นต้นไว้พร้อมมูล อันพระเจ้าวิเทหรราชทรงปกครองโดยธรรม ออก
บวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละวิเทหรรัฐ
อันบริบูรณ์ อันอริราชศัตรูไม่สามารถผจญได้ อันพระเจ้าวิเทหรราชทรง
ปกครองโดยธรรม ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ
เมื่อไรเราจึงจักละพระราชมนเฑียรอันนารีนรมย์ ที่นายช่างผู้ชาญฉลาด
จัดสร้างไว้เป็นส่วนๆ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ
เมื่อไรเราจึงจักละพระราชมนเฑียรอันนารีนรมย์ ที่ฉาบทาด้วยปูนขาว
และดินเหนียว ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อ
ไรเราจึงจักละพระราชมนเฑียรอันนารีนรมย์ มีกลิ่นหอมฟุ้งจรุงใจ ออก
บวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระ-
ตำหนักยอด อันนายช่างผู้ชาญฉลาดจัดสร้างไว้เป็นส่วนๆ ออกบวชได้
ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระตำหนักยอด
อันฉาบทาด้วยปูนขาวและดินเหนียว ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จ
ได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระตำหนักยอด อันมีกลิ่นหอมฟุ้งจรุง
ใจ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละ
พระตำหนักยอด อันนายช่างผู้ชาญฉลาดหาสีไว้สวยงาม ประพรมด้วย
จรรณแก่นจันทร์ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

เมื่อไรเราจึงจักละบัลลังก์ทองอันลาดด้วยผ้าโกเชาว์อย่างวิจิตร ออกบวช
ได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละบัลลังก์แก้ว
มณีนี้อันลาดด้วยผ้าโกเชาว์อย่างวิจิตร ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จ
ได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าไหมพัสตร์ ออก
บวชได้ ผ้าโกทมพรพัสตร์ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไร
เราจึงจักละสระโบกขรณีอันนารินรมย์ มีนจากาพรากมาส่งเสียงพริ้ว-
เพรียกอยู่ ดาดาชด้วยดอกมณฑา ดอกปทุม และดอกอุบล ออกบวชได้
ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละกองช้างอันประดับ
ประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีสายรัดทองคำ เป็นช้างตระกูลมาตังคะ
มีเครื่องปกตะพองและตาข่ายทอง มีนายควาญผู้ถือโตมรและขง่าว
ขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไร
จึงจักละกองม้าอันประดับประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าต้น
ตระกูลสินธพชาติอาชาไนย เป็นพาหนะเร็ว อันนายสารถิถือแส้และ
ธนูขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไร
เราจึงจักละกองรถอันผูกสอดเครื่องรบ ติดธงประจำหุ้มด้วยหนังเสือ
เหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถิ
สวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้
เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละรถทองมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้ม
ด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
อันนายสารถิสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้น
จักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละรถเงิน . . . รถม้า . . . รถอูฐ . . .
รถโค . . . รถเกะ . . . รถแพะ . . . รถมฤค ซึ่งมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้ม
ด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงอัน
นายสารถิสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จ
ได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละกองฝึกช้างผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการ
ทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือโตมรและขง่าว ออกบวชได้
ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละกองม้า . . . กองฝึก
รถอันประดับเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือธนู
และแสง . . . กองธนู อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว
กล้าหาญ ถือธนูและแสง . . . พวกราชบุตรผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการ
ทั้งปวง สวมเกราะอันวิจิตร กล้าหาญ ถือกฤตทอง ออกบวชได้
ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละหมู่พราหมณ์ผู้-
ครองผ้า ประดับประดา ลูบไล้ด้วยจรรยาเงินทนเหลือง ทรงผ้าเนื้อดีอัน
มาแต่แคว้นกาสิ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ
เมื่อไรเราจึงจักละหมู่อำมาตย์ผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวม
เกราะเหลือง กล้าหาญ เดินไปข้างหน้าเป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวช
ได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละนางสนม-
ก่านัลประมาณ ๗๐๐ คน อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ออก
บวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละนาง
สนมก่านัลประมาณ ๗๐๐ คน ผู้ละมุนละไมสะอิดสะเอ้ง ออกบวชได้
ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละนางสนมก่านัล
ประมาณ ๗๐๐ คน ผู้ว่านอนสอนง่าย เจริญไพเราะน่ารัก ออกบวชได้
ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละภคทองคำหนัก
ร้อยปิลละ จำหลักลาดลายตั้งร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จ
ได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรหนอกองช้างอันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
มีสายรัดทองคำ เป็นช้างตระกูลมาตังคะ มีเครื่องปกตะพองและตาข่าย
ทอง อันนายควาญผู้ถือโตมรและขง่าวขึ้นขี่ประจำ ที่เคยขี่ติดตามเรา
จักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรกองม้าอัน
ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าต้นตระกูลสินธพชาติอาชาไนย
เป็นพาหนะเร็ว อันนายสารถิถือแส้และธนูขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตาม
เรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรกอง-
รถ ซึ่งผูกสอดเครื่องรบติดธงประจำ หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือ-
โคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถิสวมเกราะถือธนู
ขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จ
ได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรรถทองซึ่งมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้มด้วย
หนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
สารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา
ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรรถเงิน . . . รถม้า . . . รถอูฐ . . . รถโค
. . . รถแพะ . . . รถแกะ . . . รถมฤค ซึ่งมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้มด้วย

หนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง อันนาย
สารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา
ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรกองฝึกช้าง ผู้ประดับด้วย
เครื่องอสังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือโตมรและของจ้าว
ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ เมื่อไรกองฝึกม้า อันประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง สวม
เกราะเขียว กล้าหาญ ถือแสงและธนู . . . กองฝึกกรร อันประดับด้วยเครื่อง
อสังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือธนูและแสงธนู . . . กองฝึก
ธนู . . . พวกราชบุตร ผู้ประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง สวมเกราะอัน
วิจิตร กล้าหาญ ถือกฤตทอง ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา
ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรหมู่พราหมณ์ผู้ครองผ้า ประ-
ดับประดา ลูบไล้ด้วยจระจกเงินอันเหลือง ทรงผ้าเนื้อดีแคว้นกาสิ
ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ เมื่อไรหมู่อำมาตย์ผู้ประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง สวมเกราะ
เหลือง กล้าหาญ เดินไปข้างหน้าเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเคยติดตาม
เรา จึงจิกไม่ติดตามเรา ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไร
นางสนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คน ผู้ประดับประดาด้วยเครื่องอสังการ
ทั้งปวง ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา ความตารินั้นจิกสำเร็จได้
เมื่อไรหนอ เมื่อไรนางสนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คน ผู้ละมุนละไม
สะอืดสะออง ที่เคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา ความตารินั้นจิก
สำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรนางสนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คน ผู้ว่านอน
สอนง่าย เจริญไพเราะน่ารัก ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจิกไม่ติดตามเรา
ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจิกได้ปลงผมหม่มผ้า
สังฆาฏิอุ้มบาตรเที่ยวบิณฑบาต ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไรหนอ
เมื่อไรเราจิกได้ทรงผ้าสังฆาฏิอันทำด้วยผ้าบังสกุล ซึ่งเขาทิ้งไว้ที่หนทาง
ใหญ่ ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรฝนตกตลอด ๗ วัน
เราจึงจิกมีจิรวะเปียกชุ่มเที่ยวบิณฑบาต ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ เมื่อไรเราจึงจิกได้จาริกไปตามต้นไม้ตามราวป่า ตลอดทั้งกลางวัน
กลางคืน เที่ยวไปโดยไม่ต้องห่วงหลัง ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ เมื่อไรเราจึงจิกจะความกลัวและความขลาดได้เด็ดขาด เที่ยวไป
ผู้เดียว ไม่มีเพื่อนสอง ตามชอกเขาและลำธาร ความตารินั้นจิกสำเร็จ
ได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจิกได้ทำจิตให้ตรง ดังคนตัดพิน ตัดสาย-
พินทั้ง ๗ สายให้เป็นเสียงรินรมย์ใจ ความตารินั้นจิกสำเร็จได้เมื่อไร
หนอ เมื่อไรเราจึงจิกตัดเสียได้ซึ่งกามสังโยชน์ ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่
เป็นของมนุษย์ เหมือนช่างหนึ่งตัดรองเท้าโดยรอบ ฉะนั้น .

[๔๔๔] นางสนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คนนั้น ประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง
ต่างประคองพานารำพันว่า เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงละทิ้งพวกเกล้า-
กระหม่อมฉันไว้ นางสนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คน ล้วนละมุนละไม
สะอืดสะออง ต่างประคองพานารำพันว่า เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรง
ละทิ้งพวกเกล้ากระหม่อมฉันไว้ นางสนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คน ล้วน
ว่านอนสอนง่าย เจริญไพเราะน่ารัก ต่างประคองพานารำพันว่า เพราะ
เหตุไร พระองค์จึงทรงละทิ้งพวกเกล้ากระหม่อมฉันไว้ พระราชาทรง
ละนางสนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คนเหล่านั้น ล้วนประดับประดาด้วย
อสังการทั้งปวง เสด็จมุ่งผนวชแต่พระองค์เดียว พระราชาทรงละนาง
สนมก้านัลประมาณ ๓๐๐ คนเหล่านั้น ผู้ละมุนละไม สะอืดสะออง
เสด็จมุ่งผนวชแต่พระองค์เดียว พระราชาทรงละนางสนมก้านัลประมาณ
๓๐๐ คนเหล่านั้น ผู้ว่านอนสอนง่าย เจริญไพเราะน่ารัก เสด็จมุ่งผนวช
แต่พระองค์เดียว ทรงละภาคทองคำหนักประมาณ ๑๐๐ ปิลละ จำหลัก
ลาวคล้ายตั้งร้อย ทรงอุ้มบาตรดิน เป็นการอภิเษกครั้งที่ ๒ .

[๔๔๕] คลังทั้งหลาย คือ คลังเงิน คลังทอง คลังแก้วมุกดา คลังแก้วไพฑูรย์
คลังแก้วมณี คลังสังข์ คลังไข่มุกต์ คลังผ้า คลังจันทน์เหลือง
คลังหนัง คลังงาช้าง คลังพัสดุ คลังทองแดง คลังเหล็ก เป็นต้น
มาก มีเปลวไฟเสมอเป็นอันเดียวกัน น้ำกลว แม้จัดไว้คนละส่วน

ไฟก็ไหม้หมด ข้าแต่พระราชาชอเชิญเสด็จกลับก่อนเถิด พระราช-
ทรัพย์ของพระองค์อย่าพินาศเสียเลย .

[๔๕๖] เราทั้งหลายผู้ไม่มีความกังวล เป็นสุขดีจริงหนอ เมื่อกรุงมิถิลาถูกเพลิง
เผาอยู่ อะไรหน้อยหนึ่งของเรามีได้ถูกเพลิงเผา .

[๔๕๗] เกิดพวกโจรในดงขึ้นแล้ว พวกมันมาปล้นแว่นแคว้นของพระองค์ ข้าแต่
พระราชาชอเชิญเสด็จกลับเถิด แว่นแคว้นอย่าพินาศเสียเลย .

[๔๕๘] เราทั้งหลายผู้ไม่มีความกังวล เป็นสุขดีจริงหนอ เมื่อแว่นแคว้นถูกปล้น
อะไรหน้อยหนึ่งของเรามีได้ถูกปล้น เราทั้งหลายผู้ไม่มีความกังวล เป็น
สุขดีจริงหนอ เราทั้งหลายจักมีปิตเป็นภักษา เหมือนดังเทพเจ้าเหล่า
อาภิสสระ ฉะนั้น .

[๔๕๙] เสียงอันกึกก้องของหมู่ชนเป็นอันมากนี้ เพราะอะไร นั้นใครหนอ
มากับท่านเหมือนเล่นกันอยู่ในบ้าน ดุรสมณะ อาตมภาพขอถามท่าน
มหาชนนี้ติดตามท่านมาเพื่อประโยชน์อะไร .

[๔๖๐] มหาชนนี้ติดตามข้าพเจ้าผู้ละทิ้งพวกเขาไปในที่นี้ ข้าพเจ้าผู้ล่วงเสียซึ่ง
เขตแดน คือ กิลเลส ออกบวชเพื่อบรรลุถึงมโนธรรม คือ ญาณของ
พระมุนี แต่ยังเจือด้วยความเพลิดเพลินทั้งหลายอยู่ พระผู้เป็นเจ้ารู้อยู่
จะถามทำไม .

[๔๖๑] พระองค์เพียงแต่ทรงสรีระอันครองผ้ากาสาวะนี้ อย่าได้สำคัญว่าเราข้าม
พื้นเขตแดน คือ กิลเลสแล้ว กรรม คือ กิลเลสนี้ จะพึงข้ามได้ด้วย
การทรงเพศบรรพชิตก็หาไม่ เพราะอันตราย คือ กิลเลสของพระองค์ยังมี
อยู่มาก .

[๔๖๒] อันตรายอะไรหนอ จะพึงมีแก่ข้าพเจ้าผู้มีปกติอยู่ผู้เดียวอย่างนี้ ไม่
ปรารถนาทุกสิ่งทุกอย่างในมนุษย์โลกและในเทวโลก .

[๔๖๓] อันตรายเป็นอันมากแล คือ ความหลับ ความเกียจคร้าน ความง่วง-
เหงา ความไม่ยินดี ความเมาอาหาร ตั้งอยู่ในสรีระของพระองค์ .

[๔๖๔] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ท่านพราส่อนข้าพเจ้าดีหนอ ข้าพเจ้าขอถามท่าน
ผู้บริบูรณ์ ท่านเป็นใครหนอ .

[๔๖๕] ชนทั้งหลายรู้จักอาตมาโดยชื่อนารทะ โดยโคตรว่ากัสสปะ อาตมามา
ในสำนักของพระองค์ด้วยความสำคัญว่าการสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลาย
เป็นความดี พระองค์จึงทรงมีความยินดีในบรรพชานี้ วิหารธรรมจึงเกิด
แก่พระองค์ ก็อันใดยังพระองค์ด้วยศีล การบริกรรมและฌาน พระองค์
จึงทรงบำเพ็ญกิจนั้น ให้บริบูรณ์ด้วยความอดทนและความสงบระงับ
อย่าถือพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์ จึงทรงคลายออกเสียซึ่งความยุบลและความ
พยุขึ้น จึงทรงกระทำโดยเคารพซึ่งกุตถกรรมบถวิชาและสมณธรรม
แล้วบำเพ็ญพรหมจรรย์ .

[๔๖๖] ดุรพระชนก พระองค์ทรงละช้าง ม้า ชวานครและชนบทเป็นอันมาก
เสด็จออกผนวชทรงยินดีแล้วในบาตร ขาวชนบท มีตรอำมาตย์และ
พระประยูรญาติเหล่านั้น ได้กระทำความผิดให้แก่พระองค์หรือหนอ
เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงขอบพระทัยบาตรนั้น .

[๔๖๗] ข้าแต่ท่านผู้ครองหน้สัตว์ผู้เจริญ ข้าพเจ้ามิได้เคยเอาชนะพระประยูรญาติ
อะไรๆ โดยส่วนตัวในกาลไหนๆ โดยธรรมเลย แม้พระยูรญาติ
ก็มีได้เคยเอาชนะข้าพเจ้าโดยธรรม .

[๔๖๘] ข้าแต่ท่านผู้ครองหน้สัตว์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้เห็นประเพณีของโลก เห็น
โลกถูกกิเลสขบกัด ถูกกิเลสทำให้เป็นดังเปือกตม จึงได้ทำเหตุนี้ให้เป็น
เครื่องเปรียบเทียบว่า ปุถุชนจมอยู่แล้วในกิเลสวัฏฏ์ สัตว์เป็นอันมาก
ย่อมถูกประหาร และถูกฆ่าในกิเลสวัฏฏ์นั้น ดังนี้ จึงได้บวชเป็นภิกษุ .

[๔๖๙] ใครหนอเป็นผู้จำแนกแจกสรรพสิ่งสอนพระองค์ คำอันสะอาดนี้เป็นคำ
ของใคร ดุรพระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เพราะพระองค์หาได้ตรัสบอกดาบส
ผู้เป็นกรรมวาทีหรือสมณะคือพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยวิชาซึ่ง
เป็นไปล่วงทุกขไม่ .

[๔๗๐] ข้าแต่ท่านผู้ครองหน้สัตว์ แม้ข้าพเจ้าจะสักการะสมณะและพราหมณ์
โดยส่วนตัว แต่ไม่เคยเข้าไปใกล้ไต่ถามอะไรๆ ในกาลไหนๆ เลย
ข้าแต่ท่านผู้ครองหน้สัตว์ ข้าพเจ้ารุ่งเรืองด้วยศิริ ไปยังราชอุทยานด้วย
อานพาหนะใหญ่ เมื่อชาวพนักงานกำลังขับเพลงประโคมดนตรีอยู่ ข้าพเจ้า
นั้นได้เห็นต้นมะม่วงกำลังมีผลอยู่ภายนอกกำแพง ในพระราชอุทยาน
อันกึกก้องด้วยการประโคมดนตรี ประกอบด้วยคนขับและคนประโคม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ข้าพเจ้าละต้นมะม่วงอันมีศิรินั้น ที่มนุษย์ทั้งหลายผู้ปรารถนาผลพาดต้อยลงจากคอกช้างเข้าไปยังโคนต้นมะม่วงที่มีผลและไม่มีผล ข้าพเจ้าเห็นต้นมะม่วงอันมีผล ที่บุคคลเบียดเบียนหักแล้วปราศจากใบและก้าน และได้เห็นต้นมะม่วงอีกต้นหนึ่งมีใบเขียวสดงดงาม ศัตรูทั้งหลายย่อมกำจัดแม้พวกเราเป็นอิสระ ผู้มีศัตรูดุจนามเป็นอันมาก เปรียบเหมือนต้นมะม่วงมีผลอันมนุษย์ทั้งหลายเบียดเบียนแล้ว ฉะนั้นคนย่อมฆ่าเสียเหลือเพราะหนึ่ง ย่อมฆ่าช้างเพราะงา ย่อมฆ่าคนมั่งคั่งเพราะทรัพย์ ใครเล่าจักฆ่าคนที่ไม่มีเรือน ไม่มีสินณะคือคตหา ต้นมะม่วง ๒ ต้น คือ ต้นหนึ่งมีผลและต้นหนึ่งไม่มีผล เป็นผู้สั่งสอนข้าพเจ้า .

[๔๗๑] คนทั้งปวง คือ กองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า ตกใจว่า พระราชาทรงผนวชเสียแล้ว ขอพระองค์ทรงปลดปล่อยประชุมชนให้เบาใจ ทรงตั้งความคุ้มครอง ทรงอภิเษกพระราชโอรสในราชสมบัติแล้ว จึงทรงผนวชในภายหลังเกิด .

[๔๗๒] เราได้สละชาวชนบท มิตร อำมาตย์และพระประยูรญาติทั้งหลายแล้ว ที่มาวราชกุมารผู้ครองรัฐ เป็นบุตรของชาววิเทหรัฐมียู่ ประชาบดีชาววิเทหรัฐ จักอภิเษกบุตรเหล่านั้นให้เสวยราชสมบัติในกรุงมิถิลา .

[๔๗๓] มาเกิด อาตมาจักให้เธอศึกษาตามคำที่อาตมาขอบ เมื่อเธอให้โอรสครองราชสมบัติแล้วปราศสอนเรื่องราชสมบัติด้วยคิดว่าลูกของเราเป็นพระราชาก็จะทำบาปทุจริตเป็นอันมากด้วยกาย วาจาและใจ อันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุกข์ การยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยก้อนข้าวที่ผู้อื่นให้ซึ่งสำเร็จมาแต่ผู้อื่นนี้ เป็นธรรมของนักปราชญ์ .

[๔๗๔] กลบุตรผู้ฉลาดแม้ใด ไม่พึงบริโภคอาหารในภัตตกาลที่ ๕ เพียงดังไก่จะตาย หรือพึงตายด้วยความหิว กลบุตรผู้ฉลาดนั้น ก็ไม่พึงบริโภคก้อนข้าวอันคลุกฝุ่นไม่สะอาดเลยมิใช่หรือ ข้าแต่พระมหาชนก พระองค์เสวยได้ซึ่งก้อนเนื้อ อันเป็นเดนสุนัข ไม่สะอาดน่าเกลียดนัก .

[๔๗๕] ดูรพระนางสิวลี บิณฑบาตใด เป็นของอันบุคคลผู้ครองเรือนหรือสุนัขสละแล้ว บิณฑบาตนั้น ชื่อว่าไม่เป็นอาหารของอาตมาก็หามิได้ ของบริโภคเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ ที่ได้มาแล้วโดยธรรม ของบริโภคทั้งหมดนั้นกล่าวกันว่าไม่มีโทษ .

[๔๗๖] ดูรนางกุมาริกาผู้นอนใกล้มารดา ผู้ประดับประดาเป็นนิตย์ เพราะเหตุไรกำไลมือ ของเธอข้างหนึ่งจึงมีเสียงดัง อีกข้างหนึ่ง ไม่มีเสียงดัง .

[๔๗๗] ข้าแต่สมณะ กำไลมือสองอันซึ่งสวมอยู่ที่มือของดิฉันนี้ เพราะกำไลสองอันกระทบกันจึงมีเสียงดัง กำไลมือสองอันจึงมีเสียงดัง กำไลมืออันหนึ่งสวมอยู่ที่ข้อมือของดิฉัน ไม่มีอันที่สอง จึงไม่เกิดเสียงดัง รวากะว่ามนัสสงบนิ่งอยู่ บุคคลสองคนถึงความวิวาทกัน บุคคลคนเดียวจักวิวาทกับใคร ท่านผู้ปรารถนาสวราชจึงขอความเป็นผู้เดียวเกิด .

[๔๗๘] ดูรพระนางสิวลี เธอได้ยินคำที่นางกุมาริกากล่าวแล้วหรือ นางกุมาริกาเป็นเพียงสาวใช้มาแต่เตียนเรา ความประพฤติของเราทั้งสอง อาตมาเป็นบรรพชิต เธอเป็นสตรีเดินตามกันมา ย่อมเป็นเหตุแห่งคำติเตียน ดูรนางผู้เจริญ ทางสองแพร่งนี้ อันเราทั้งสองผู้เดินทางสัญจรมาแล้ว เธอจงถือเอาทางหนึ่ง อาตมาก็จักถือเอาอีกทางหนึ่ง เธออย่าเรียกอาตมาว่า เป็นพระสวามีของเธอและอาตมาก็จะไม่เรียกเธอว่า เป็นพระมเหสีของอาตมาอีก เมื่อภษัตริย์ทั้งสองตรัสข้อความนี้ ต่างก็เสด็จเข้าไปยังภูมโนคร เมื่อใกล้เวลาภัตตกาล พระราชาประทับอยู่ ณ ชัมประตของนายช่างคร นายช่างครหลับตาข้างหนึ่ง เล็งลูกศรอันคดที่ตนดัดให้ตรงด้วยตาข้างหนึ่ง .

[๔๗๙] ดูรนายช่างคร ท่านจงฟังอาตมา ท่านหลับตาข้างหนึ่งเล็งลูกศรอันคดด้วยนัยน์ตาข้างหนึ่งด้วยประการใด ท่านเห็นความสำเร็จประโยชน์ด้วยประการนั้นหรือหนอ .

[๔๘๐] ข้าแต่สมณะ การเล็งด้วยนัยน์ตาทั้งสองปรากฏว่าเหมือนพราไปไม่ถึงคด ข้างหน้า ย่อมไม่สำเร็จความดัดให้ตรง ถ้าหลับนัยน์ตาข้างหนึ่งเล็งดที่คดด้วยนัยน์ตาข้างหนึ่ง เล็งได้ถึงที่คดข้างหน้า ย่อมสำเร็จความดัดให้ตรง บุคคลสองคนถึงความวิวาทกัน บุคคลคนเดียวจักวิวาทกับใคร ท่านผู้ปรารถนาสวราช จงขอความเป็นผู้เดียวเกิด .

[๔๘๑] ดูรพระนางสิวลี เธอได้ยินคำที่นายช่างครกล่าวแล้วหรือยัง นายช่างครเป็นเพียงคนใช้มาแต่เตียนเรา ความประพฤติของเราทั้งสอง คือ อาตมา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
เป็นบรรพชิต เธอเป็นสตรีเดินตามกินมา ย่อมเป็นเหตุแห่งคำติเตียน
ดูกรนางผู้เจริญ ทางสองแพร่งนี้ อันเราทั้งสองผู้เดินทางสัญจรมาแล้ว
เธอง้อถือเอาทางหนึ่ง อาตมาก็จะถือเอาอีกทางหนึ่ง เธออย่าเรียกอาตมา
ว่า เป็นพระสวามีของเธอและอาตมาก็จะไม่เรียกเธอว่า เป็นพระมเหสี
ของอาตมาอีก หน้ำมngerตายที่เราถอนขึ้นแล้วนี้ ไม่อาจจะสืบต่อกันอีก
ได้ จันใด แม้เราก็ไม่สามารถจะอยู่ร่วมกันได้ จันนั้น เพราะฉะนั้น
อาตมาจักอยู่ผู้เดียว เธอก็จงอยู่ผู้เดียวเถิด พระนางสวลิ .

จบ มหาชนกชาดกที่ ๒

๓. สุวรรณสามชาดก

สุวรรณสามบำเพ็ญเมตตาบารมี

- [๔๘๒] ใครหนอยังเราผู้มัวประมาทกำลังแบกหม้อน้ำ ด้วยลูกศร กษัตริย์
พราหมณ์ แพศย์ คนไหนยังเราแล้วแอบอยู่ เนื้อของเรากินไม่ได้
ประโยชน์ด้วยหนึ่งก็ไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ คนที่ยังนี้ เข้าใจว่าเราเป็นผู้
อันจะพึงยิง ด้วยเหตุอะไรหนอ ท่านเป็นใคร หรือเป็นบุตรใคร เราจะ
รู้จักท่านได้อย่างไร ดูกรสหาย เราถามแล้วขอท่านจงบอกเถิด ท่านยัง
เราแล้วแอบอยู่ทำไมเล่า .
- [๔๘๓] เราเป็นพระราชของชนชาวกลี ชนทั้งหลายเรียกเราว่า พระเจ้าปิลักข
เราละแฉ่นแฉ่นมาเที่ยวแสวงหาหนทางเพราะความโลภ อนึ่ง เราเป็น
ผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่าแม่นยำ หนักแน่น แม้ช้างมาสู่ระยะลูกศร
ของเรา ก็ไม่พึงพันไปได้ ท่านเป็นใคร หรือเป็นบุตรใคร เราจักรู้จัก
ท่านได้อย่างไร ขอท่านจงบอกนาม และโคตรของบิดาท่าน และตัว
ของท่านเถิด .
- [๔๘๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นบุตรของฤาษีผู้เป็นบุตรของนายพราณ
ญาติทั้งหลายเรียกข้าพระองค์เมื่อยังมีชีวิตอยู่ว่า สามะ วันหนึ่ง ข้าพระองค์
ถึงปากภรณ์นอนอยู่อย่างนี้ ถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรอันใหญ่ชบาบาพิษ
เหมือนมฤคที่ถูกพราณปายิงแล้ว ข้าแต่พระราช เชิญพระองค์ทอด
พระเนตร ข้าพระองค์ผู้นอนเปื้อนโลหิตของตน เชิญทอดพระเนตรดู
ลูกศรอันแล่นเข้าข้างขวาทะลุออกข้างซ้าย ข้าพระองค์กำลังบ้านเล็ดอยู่
เป็นผู้กระสับกระส่าย ขอทูลถามพระองค์ว่า พระองค์ยิงข้าพระองค์แล้ว
จะแอบอยู่ทำไม เลือกลือถูกเขาฆ่าเพราะหนึ่ง ช้างถูกเขาฆ่าเพราะงา
เมื่อเป็นอย่างนี้ พระองค์ข้าพระทัยว่า ข้าพระองค์อันพระองค์ควรยิง
ด้วยเหตุไรหนอ .
- [๔๘๕] ดูกรสามะ มฤคปรากฏแล้ว มาสู่ระยะลูกศร เห็นท่านเข้าแล้วก็หนีไป
เพราะเหตุนั้น เราจึงเกิดความโกรธ .
- [๔๘๖] จำเดิมแต่ข้าพระองค์จำความได้ รู้จักถูกและผิด ฝูงมฤคในป่าแม่ดรัย
ย่อมไม่สะดุ้งกลัวข้าพระองค์ จำเดิมแต่ข้าพระองค์นั่งผ้าเปลือกไม้ตั้งอยู่
ในปฐมวัย ฝูงมฤคในป่าดรัย ย่อมไม่สะดุ้งกลัวข้าพระองค์ ข้าแต่
พระราช ฝูงกิ้งก่าผู้ฉลาดอยู่ที่ภูเขาคันธมาถ์ เห็นข้าพระองค์ย่อมไม่
สะดุ้งกลัว เราทั้งหลายขึ้นชมต่อกัน ไปสู่ภูเขาและป่า เมื่อเป็นเช่นนั้น
เพราะเหตุไรหนอ ฝูงมฤคจึงสะดุ้งกลัวข้าพระองค์ .
- [๔๘๗] ดูกรพ่อสามะ เนื้อหาได้สะดุ้งกลัวท่านไม่ เรากล่าวเท็จแก่ท่านดอก
เราเป็นผู้อันความโกรธและความโลภครอบงำแล้ว จึงยิงท่านด้วยลูกศรนั้น
ดูกรพ่อสามะ ท่านมาจากไหนหรือใครใช้ให้ท่านมา ท่านผู้จะดักน้ำ
จึงไปยังแม่น้ำมิลลิมมตาแล้วกลับมา .
- [๔๘๘] มารดาบิดาของข้าพระองค์ตามัด ข้าพระองค์เลี้ยงท่านทั้งสองนั้นในป่าใหญ่
ข้าพระองค์ไปดักน้ำมาแต่แม่น้ำมิลลิมมตา เพื่อท่านทั้งสองนั้น .
- [๔๘๙] อาหารของท่านทั้งสองนั้นยังพอมืออยู่ เมื่อเช่นนั้น ชีวิตของท่านทั้งสอง
นั้นจักดำรงอยู่เพียง ๖ วัน ท่านทั้งสองตามัด เห็นจักตายเสีย เพราะ
ไม่ได้น้ำ ความทุกข์เพราะความถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนี้ หาเป็นความ
ทุกข์ของข้าพระองค์นักไม่ เพราะความทุกข์เช่นนี้ อันบุรุษจะต้องได้
ประสบ ความทุกข์ที่ข้าพระองค์ไม่ได้เห็นมารดานั้น เป็นความทุกข์ของ
ข้าพระองค์ ยิ่งกว่าความทุกข์เพราะถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนั้นเสียอีก
ความทุกข์เพราะถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนี้ หาเป็นความทุกข์ของข้า
พระองค์นักไม่ เพราะความทุกข์เช่นนี้อันบุรุษจะต้องได้ประสบ ความ
ทุกข์ที่ข้าพระองค์ไม่ได้เห็นบิดานั้นเป็นความทุกข์ของข้าพระองค์ ยิ่งกว่า
ความทุกข์เพราะถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนั้นเสียอีก มารดานั้นจักเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

กำพร้าร้องไห้อยู่ตลอดราตรีนาน จักเหือดแห้งไปในกึ่งราตรี เหมือน
แม่น้ำน้อย จักเหือดแห้งไปในคิมหันตฤดูแล้ง บิดานั้นจักเป็นกำพร้า
ร้องไห้อยู่ตลอดราตรีนาน จักเหือดแห้งไปในกึ่งราตรี หรือในที่สุดราตรี
เหมือนแม่น้ำน้อย จักเหือดแห้งไปในคิมหันตฤดูแล้ง ข้าแต่พระราชา
ข้าพระองค์เคยหมั่นบิบนวดบนมือและเท้าของท่านทั้งสองนั้นจักบ่นเรียก
หาข้าพระองค์ว่า พ่อสามะๆ เทียวอยู่ในป่าใหญ่ ลูกศรคือความโศก
เพราะ ไม่ได้เห็นท่านทั้งสองนี้แล จะยังหัวใจของข้าพระองค์ให้หวนไหว
เพราะข้าพระองค์ ไม่ได้เห็นท่านทั้งสองผู้ตามิต ข้าพระองค์เห็นจักต้องละ
ชีวิตไป.

[๔๙๐] ดุรสามะผู้ดงมานาดู ท่านอย่าคร่ำครวญไปนักเลย เราจักยอมทำงาน
เลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่ เราเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่า
แม่นำหนักแน่น เราจักยอมทำงานเลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่
เราจักเที่ยวแสวงหาของที่เป็นเดนของเหล่ามฤค และมูลมันผลไม้ในป่า
ยอมกระทำงานเลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่ ดุรสามะ ปาซึ่งเป็น
ที่อยู่แห่งมารดาบิดาของท่านอยู่ที่ไหน เราจักเลี้ยงมารดาบิดาของท่าน
ให้เหมือนอย่างที่ท่านได้เลี้ยงมา ฉะนั้น.

[๔๙๑] ข้าแต่พระราชา หนทางที่เดินเฉพาะคนเดียว ซึ่งมีอยู่ทางห้วนนอนของ
ข้าพระองค์ เสด็จดำเนินแต่นี้สิ้นระยะถึงเสียงกู่ ก็จะเสด็จถึงเรือนที่อยู่
แห่งมารดาของข้าพระองค์ ขอเชิญพระองค์เสด็จดำเนินแต่ที่นี่ไปเลี้ยง
มารดาบิดาของข้าพระองค์ในสถานที่นั้นเกิด.

[๔๙๒] ข้าแต่พระเจ้ากาสี ข้าพระบาทขอถวายบังคมแด่พระองค์ ข้าแต่พระองค์
ผู้ผดุงแคว้นกาสี ข้าพระบาทขอถวายบังคมแด่พระองค์ ขอพระองค์โปรด
ทรงพระกรุณาบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาผู้ตามิตของข้าพระองค์ในป่าใหญ่ด้วย
เถิด ข้าพระบาทขอประคองอัญชลีแด่พระองค์ ข้าแต่พระเจ้ากาสี
ข้าพระบาทขอน้อมเกล้าบังคมแด่พระองค์ ข้าพระองค์ขอทูลสิ่ง ขอ
พระองค์ได้ทรงพระกรุณาตรัสบอกการกราบลาของข้าพระองค์กะมารดา
ด้วยเถิด พระเจ้าข้า.

[๔๙๓] สามบัณฑิตผู้กำลังหนุ่มแน่นดงมานาดู ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว อันกำลังแห่ง
พิษขบชาน ได้ถึงวิสัย.

[๔๙๔] พระราชาพระองค์นั้น ทรงคร่ำครวญน่าสงสารเป็นอันมากกว่า เราสำคัญว่า
จะไม่แก่ไม่ตาย เราได้เห็นสามบัณฑิตทำกาลกิริยา ในวันนี้ จึงได้รู้
ความแก่ความตาย แต่ก่อนหาไม่รู้ ความไม่มาแห่งมฤตยูย่อมไม่มี
สามบัณฑิตอันลูกศรกำขบยาพิษซึมซาบแล้ว พุดกะเราอยู่ บัดนี้ ครั้น
กาลล่วงไปอย่างนี้ในวันนี้ ไม่พุดอะไรๆ เลย เราจะต้องไปสู่นรกเป็นแน่
เราไม่มีความสงสัยในข้อนี้เลย เพราะว่าบาปอันหยาบเข้าอันทำแล้วตลอด
ราตรีนานในกาลนั้น คนทั้งหลายย่อมติเตียนเรา เพราะเราทำกรรมอัน
หยาบเข้าในบ้านเมือง ก็ในป่าอันหามนุษย์มิได้ใครเล่าจะควกรกล่าวติเตียน
เรา คนทั้งหลายประชมกันในบ้านเมือง จะยังกันและกันให้ระลึกถึงกรรม
จะโทษว่ากล่าวเอาโทษเรา ก็ในป่าอันหามนุษย์มิได้ ใครเล่าหนอจะ
โทษว่ากล่าวเอาโทษเรา.

[๔๙๕] นางเทพธิดานั้นหายไปตามภูเขาคันธมาถน์ ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ เพื่อ
อนเระหาพระราชาว่า ดุรหมหาราชา ได้ยินว่า พระองค์ได้ทรงทำความผิด
อันเป็นกรรมชั่ว มารดาบิดาและบุตร รวม ๓ คนผู้หาความประทุษร้าย
มิได้ พระองค์ฆ่าเสียด้วยลูกศรลูกเดียว เชิญเสด็จมานี้เถิด ดิฉันจะ
พำสอนพระองค์ด้วยวิธีที่พระองค์จะพึงมีคติดี พระองค์จะทรงเลี้ยงดู
มารดาบิดาทั้งสองนั้นผู้ตามิตโดยธรรม ดิฉันเข้าใจว่าสุดท้ายจะพึงมีแก่
พระองค์.

[๔๙๖] พระราชานั้นทรงคร่ำครวญอย่างน่าสงสารเป็นอันมาก ทรงถือหม้อน้ำ
มุ่งพระพักตร์เฉพาะทิศทักษิณเสด็จหลีกไป.

[๔๙๗] นั้นเสียงฝีเท้าของใครหนอ นี่เป็นเสียงฝีเท้ามนุษย์เดินมาเป็นแน่ เสียง
ฝีเท้าของสามบุตรเราไม่ดัง ดุรท่านผู้มนิรทุกข์ ท่านเป็นใครหนอ สามบุตร
เดินเบา วางเท้าเบา เสียงฝีเท้าของสามบุตรเราไม่ดัง ดุรท่านผู้มนิรทุกข์
ท่านเป็นใครหนอ.

[๔๙๘] ข้าพเจ้าเป็นพระราชของชนชาวกาสี ชนทั้งหลายรู้จักข้าพเจ้าว่า พระเจ้า
ปิลยักขราช ข้าพเจ้าจะแวนแคว้นมาเที่ยวแสวงหาเนื้อ เพราะความโลภ
ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่าเป็นผู้แม่นำหนักแน่น แม้ช้าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
มาสู่ข้าพเจ้ายิ่งลูกศร ก็ไม่พึงพ้นไปได้ .

[๔๙๙] ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์มิได้เสด็จ
มาร้าย พระองค์เป็นผู้ใหญ่เสด็จมาถึงแล้ว ขอจงทราบสิ่งที่มีอยู่ในที่นี่
ข้าแต่พระราชา เชิญสวดยผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง และ
ผลหมากเม่า อันเป็นผลไม้เล็กน้อย ขอได้ทรงเลือกสวดยแต่ที่ดีๆ เกิด
ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า ขอจงทรงดื่มน้ำซึ่งเป็นน้ำเย็น อันนำมาแต่แม่น้ำ
มิลลัมมทานที ซึ่งไหลออกจากชอกเขา ถ้าพระองค์ทรงหวัง .

[๕๐๐] ท่านทั้งสองตามืดไม่สามารถจะเห็นอะไร ในป่า ใครหนอนำผลไม้มาเพื่อ
ท่านทั้งสอง การเก็บผลาผลไว้โดยเรียบร้อยนี้ ปรากฏแก่ข้าพเจ้าเหมือน
การเก็บของคนตาดี .

[๕๐๑] สามะหนมน้อยรูปรางสันตังคฆมนาคู ผมของเธอยาว ดำ เลื่อยลง
ไปปลายงอนซ้อนขึ้นเบื้องบน เธอเห็นเหละน้ำผลไม้มา ถือหมอนำมา
เห็นจะกลับมาใกล้แล้ว ขอเดชะ .

[๕๐๒] ข้าพเจ้าได้มาสามกุมารผู้บำรุงบำเรอท่านเสียแล้ว พระคุณเจ้ากล่าวถึง
สามกุมารผู้คงคฆมนาคูใด ผมของสามกุมารนั้นยาว ดำ เลื่อยลง ไป
ปลายงอนซ้อนขึ้นเบื้องบน สามกุมารนั้นข้าพเจ้าฆ่าเสียแล้ว นอนอยู่
หาดทราย เประเปื้อนด้วยโลหิต .

[๕๐๓] ข้าแต่ทูลภักษิต ท่านพูดอยู่กับใครซึ่งบอกว่า ข้าพเจ้าฆ่าสามกุมาร
เสียแล้ว ใจของดิฉันย่อมหวั่นไหวเพราะได้ยินว่า สามกุมารถูกฆ่าเสีย
แล้ว ไบออนแห่งต้นไผ่บายอันลมพัดให้หวั่นไหว จันใด ใจของดิฉัน
ย่อมหวั่นไหวเพราะได้ยินว่า สามกุมารถูกฆ่าเสียแล้ว จันนั้น .

[๕๐๔] ดุกรรมพาริกา ท่านผู้นี้ คือ พระเจ้ากาสิ พระองค์ทรงยิงสามกุมาร
ด้วยลูกศร ที่แม่น้ำมิลลัมมทานที เราทั้งสองอย่าปรารถนาบาปต่อ
พระองค์เลย .

[๕๐๕] บุตรสุดสวาทที่รักอันหาได้ยาก ได้เลี้ยงเราทั้งสองผู้ตามืดอยู่ในป่า โฉน
จะไม่ยังจิตให้โกรธในบุคคลผู้ฆ่าบุตรสุดที่รักคนเดียวนั้นได้ .

[๕๐๖] บุตรสุดที่รักอันหาได้ด้วยยาก ได้เลี้ยงเราทั้งสองผู้ตามืดอยู่ในป่า บัณทิต
ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้ไม่โกรธในบุคคลผู้ฆ่าบุตรสุดที่รักคน
เดียวนั้น .

[๕๐๗] พระคุณเจ้าทั้งสองอย่าคร่ำครวญ เพราะข้าพเจ้ากล่าวว่า สามกุมารข้าพเจ้า
ฆ่าเสียแล้ว ให้มากไปเลย ข้าพเจ้าจักยอมทำงานเลี้ยงดูพระคุณเจ้าทั้งสอง
ในป่าใหญ่ ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่าเป็นผู้แม่นยำ
หนักแน่น จักยอมทำการงานเลี้ยงดูพระคุณเจ้าทั้งสองในป่าใหญ่ ข้าพเจ้า
จักแสวงหาสิ่งของที่เป็นเดนของฝูงเนื้อ และมูลมันผลไม้ในป่า ยอมทำ
การงานเลี้ยงพระคุณเจ้าทั้งสองในป่าใหญ่ .

[๕๐๘] ดุกรรมหาราชาเจ้า เหตุนั้นไม่สมควร การทรงทำการงานนั้นไม่สมควร
ในอาตมาทั้งสองพระองค์เป็นพระราชอาตมาทั้งสอง อาตมาทั้งสอง
ขอถวายบังคมพระยศลบาทของพระองค์ .

[๕๐๙] ข้าแต่ท่านผู้เชื้อชาติเนสสท พระคุณเจ้ากล่าวเป็นธรรม พระคุณเจ้าบำเพ็ญ
การถ่อมตน ขอพระคุณเจ้าจงเป็นบิดาของข้าพเจ้า ข้าแต่นางพาริกา
ขอพระคุณเจ้าจงเป็นมารดาของข้าพเจ้า .

[๕๑๐] ข้าแต่พระเจ้ากาสิ อาตมาทั้งสองขอนอบน้อมแด่พระองค์ ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นมิ่งขวัญของชาวกาสิ อาตมาทั้งสองขอนอบน้อมแด่พระองค์ อาตมา
ทั้งสองขอประคองอัญชลีแด่พระองค์ ขอพระองค์ได้โปรดพาอาตมา
ทั้งสองไปให้ถึงที่ที่สามกุมารนอนอยู่เกิด อาตมาทั้งสองจะสัมผัสเท้า
ทั้งสอง และดวงหน้าอันงดงามผุดผ่องของเธอและทรมานตนให้ถึงกาล
กิริยา .

[๕๑๑] สามกุมารถูกฆ่านอนอยู่ที่ป่าใด ดุจดวงจันทร์ตกลงเหนือแผ่นดิน ป่านั้น
เป็นป่าใหญ่ เคลื่อนกล่นด้วยพาลมฤต ปรากฏเหมือนที่สดอากาศ
สามกุมารถูกฆ่านอนอยู่ในป่าใด ดุจดวงอาทิตย์ตกลงเหนือแผ่นดิน
ป่านั้นเป็นป่าใหญ่ เคลื่อนกล่นด้วยพาลมฤต ปรากฏเหมือนที่สดอากาศ
สามกุมารถูกฆ่านอนอยู่ในป่าใด เปื้อนด้วยฝุ่นละออง ป่านั้นเป็นป่าใหญ่
เคลื่อนกล่นด้วยพาลมฤต ปรากฏเหมือนที่สดอากาศ สามกุมารถูกฆ่า
นอนอยู่ที่ป่าใด ป่านั้นเป็นป่าใหญ่ ปรากฏเหมือนที่สดอากาศ พระคุณเจ้า
ทั้งสองจงอยู่ในอาศรมนี้เกิด .

[๕๑๒] ถ้าในป่านั้นจะมีพาลมฤตนับด้วยร้อย นับด้วยพันและนับด้วยหมื่นไซ้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

อาตมาทั้งสองไม่มีความกลัวในพาลมฤคทั้งหลายในป่าไหนๆ เลย .

[๕๑๓] ในกาลนั้น พระเจ้ากาสิทรมหาพญาทั้งสองผู้ตามัดไปในป่าใหญ่ ทรงจูงมือพญาทั้งสองไปในที่ที่สามกุมารถูกขังนั้น .

[๕๑๔] ดาบสทั้งสองเห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่นละออง ถูกทิ้งอยู่ในป่าใหญ่ ตั้งดวงจันทร์ตกอยู่เหนือแผ่นดิน ดาบสทั้งสองเห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่นละออง ถูกทิ้งอยู่ในป่าใหญ่ ตั้งดวงอาทิตย์ตกอยู่เหนือแผ่นดิน ดาบสทั้งสองเห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่นละออง ถูกทิ้งอยู่ในป่าใหญ่ ก็คร่ำครวญน่าสงสารนัก ดาบสทั้งสองเห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่นละอองอยู่ ยกแขนทั้งสองขึ้น คร่ำครวญว่า ความไม่ควรรยอมเป็น ไปในโลกนี้ ดุรลภสามะผู้งดงามน่าดู เจ้ามัวมามากนักแล ไม่พูดอะไร ในเมื่อกลางไปแล้วในวันนี้ ดุรลภสามะผู้งดงามน่าดู เจ้าเคลิบเคลิ้มมากนักแล ไม่พูดอะไร ในเมื่อกลางไปแล้วในวันนี้ ดุรลภสามะผู้งดงามน่าดู เจ้าชืดเคืองมากนักแล ไม่พูดอะไร ในเมื่อกลางไปแล้วในวันนี้ ดุรลภสามะผู้งดงามน่าดู เจ้าซ่างหลับเอาเสียจริงๆ ไม่พูดอะไร ในเมื่อกลางไปแล้วในวันนี้ ดุรลภสามะผู้งดงามน่าดู เจ้าปราศจากใจเอาเสียจริงๆ ไม่พูดอะไร ในเมื่อกลางไปแล้วในวันนี้ บัดนี้ใครจักชำระชฎาอันหม่นหมองเปื้อนฝุ่นละออง ลุกสามะนี้เป็นผู้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามัดมาทำกาลกิริยาเสียแล้ว ใครเล่าจักจับไม่กวาดกวาดอาศรมของเราทั้งสอง ลุกสามะนี้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามัด มาทำกาลกิริยาเสียแล้ว บัดนี้ใครเล่าจักจัดน้ำร้อนมาให้เราทั้งสองอาบ ลุกสามะนี้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามัด มากระทำกาลกิริยาเสียแล้ว บัดนี้ใครเล่าจักให้เราบริโภคมูลไม้และผลไม้ในป่า ลุกสามะนี้เป็นผู้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามัด มากระทำกาลกิริยาเสียแล้ว .

[๕๑๕] มารดาผู้สะอึกสะอื้นด้วยความโศกถึงบุตร ได้เห็นสามะผู้เป็นบุตรนอนเกลือกเปื้อนฝุ่นละอองอยู่ ได้กล่าวสัจจกิริยาว่า ลุกสามะนี้เป็นผู้มีปกติประพฤติธรรมมาแต่กาลก่อน ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป ลุกสามะนี้เป็นผู้มีปกติประพฤติเพียงดังพรหมมาแต่กาลก่อน ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป ลุกสามะนี้เป็นผู้มีปกติกล่าวคำสัตย์มาแต่กาลก่อน ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป ลุกสามะนี้เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป ลุกสามะนี้มีปกติประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญในตระกูล ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป ลุกสามะนี้เป็นที่รักอย่างยิ่งปานชีวิตของเรา ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป บุญอย่างใดอย่างหนึ่งที่ลูกสามะได้ทำแล้ว มีอยู่แก่เราและบิดาของเธอ ด้วยบุญกุศลนั้นทั้งหมด ขอพิษของลูกสามะจงหายไป .

[๕๑๖] บิดาผู้คร่ำครวญอยู่ ด้วยความโศกถึงบุตร เห็นสามะผู้บุตรนอนเกลือกเปื้อนฝุ่นละอองอยู่ ได้กล่าวสัจจกิริยาว่า ลุกสามะนี้เป็นผู้มีปกติประพฤติธรรมมาแต่กาลก่อน . . . ด้วย บุญกุศลนั้นทั้งหมด ขอพิษของลูกสามะจงหายไป .

[๕๑๗] นางสุนทรีเทพธิดา หายไปจากภูเขาคันธมาทน์ ได้กล่าวสัจจวาจา นี้ ด้วยความเอ็นดูสามกุมารว่า เราเคยอยู่ที่ภูเขาคันธมาทน์มานาน ไม่มีใครอื่นจะเป็นที่รักของเรายิ่งกว่าสามกุมาร ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของสามกุมารจงหายไป ป่าทั้งหมดที่ภูเขาคันธมาทน์ล้วนแต่เป็นไม้หอม ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอพิษของสามกุมารจงหายไป เมื่อดาบสทั้งสองบ่นเพื่อรำพันน่าสงสารเป็นอันมาก ขอสามกุมารผู้ยังหนุ่มแน่น งามน่าดู จงลุกขึ้นเร็วพลัน .

[๕๑๘] ข้าพเจ้าผู้มีนามว่าสามะ ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าลุกขึ้นได้แล้วโดยสวัสดิ์ ขอท่านทั้งหลายอย่าคร่ำครวญนักเลย จงพูดกับข้าพเจ้าด้วยเสียงอันไพเราะเถิด .

[๕๑๙] ข้าแต่มหาราชาเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์มิได้เสด็จมาร้าย พระองค์เป็นผู้เป็นใหญ่มาถึงแล้ว ขอจงทรงทราบสิ่งที่มียูในที่นี้ ข้าแต่พระราชชา เขิญส่วยผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง และผลหมากเมา อันเป็นผลไม้เล็กน้อย ขอได้ทรงส่วยแต่ที่ดีๆ เถิด ข้าแต่มหาราชาเจ้า น้ำยีนที่ข้าพระองค์นำมาแต่น้ำมึกสัมมทานที่มีอยู่ เขิญพระองค์ดื่มเถิด ถ้าพระองค์ทรงพระประสงค์ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๕๒๐] จันหลางเอามาก หลางเอจริงๆ หลางไปทั่วทิศ จันได้เห็นสามะผู้กระทำ
กาลกิริยา ทำไมท่านจึงเป็น ได้อีกหนอ .
- [๕๒๑] ข้าแต่มหาราชเจ้า โลกย่อมสำคัญบุรุษผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้เสวยเวทนากอย่าง
หนัก มีความดำริในใจเข้าไปใกล้แล้ว ยังเป็นอยู่แท้ๆ ว่าตายแล้ว ข้า-
แต่มหาราชเจ้า โลกย่อมสำคัญบุรุษผู้ยังมีชีวิตอยู่เสวยเวทนากล้า ถึง
ความดับสนิท ยังเป็นอยู่แท้ๆ ว่าตายแล้ว .
- [๕๒๒] บุคคลใด เลี้ยงมารดาและบิดาโดยธรรม แม้เทวดาและมนุษย์ย่อมสรร-
เสริญผู้เลี้ยงมารดาและบิดานั้น บุคคลใดเลี้ยงมารดาและบิดาโดยธรรม
นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้เลี้ยงมารดาและบิดานั้นในโลก
นี้ บุคคลนั้นจะจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ .
- [๕๒๓] จันหลางเอามากเหลือเกิน มีดไปทั่วทิศ ดุกระสามะ จันขอถึงท่านเป็น
สรณะ และขอท่านจงเป็นสรณะของจัน .
- [๕๒๔] ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์จงทรงประพடுத்தธรรมในพระชนนีและ
พระชนกเถิด ครั้นพระองค์ทรงประพடுத்தธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่
สวรรค์ ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์ทรงประพடுத்தธรรมในพระ-
โอรสและพระมเหสี . . . ในมิตรและอำมาตย์ . . . ในพาหนะ . . . และพลนิกาย . . .
ในชาวบ้านและชาวนิคม . . . ในชาวแคว้นแคว้นและชาวชนบท . . . ในสมณะ
และพราหมณ์ . . . ในฝูงเนื้อและฝูงนกเถิด ครั้นพระองค์ทรงประพடுத்தธรรม
ในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประ-
พடுத்தธรรมเถิด ธรรมอันพระองค์ทรงประพடுத்தแล้ว ย่อมนำความสุขมา
ให้ ครั้นพระองค์ทรงประพடுத்தธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์
ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพடுத்தธรรมเถิด พระอินทร์ เทพ-
เจ้าพร้อมทั้งพรหม ถึงแล้วซึ่งทิพยสถาน เพราะธรรมที่ประพடுத்தแล้ว
ข้าแต่พระราชชา ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรม .

จบ สุวรรณสามชาดกที่ ๓

๔. เนมิราชชาดก

พระเจ้าเนมิราชทรงบำเพ็ญอธิฐานบารมี

- [๕๒๕] นาคอัครราชย์จริงหนอ เมื่อใด พระเนมิราชเจ้าผู้เป็นบัณฑิต เป็นพระ-
ราชาผู้ปราบอริราชศัตรู มีพระประสงค์ด้วยกุศล ทรงให้ท่านแก่ชาว
วิเทหรัฐทั้งปวง เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว เมื่อนั้นบุคคลผู้มีปัญญาทั้งหลาย
ย่อมบังเกิดขึ้นในโลก เมื่อพระเจ้าเนมิราชทรงให้ท่านนั้นอยู่ เกิดพระ-
ดำริขึ้นว่า ท่านหรือพรหมจรรย์อย่างไหนมีผลมากหนอ .
- [๕๒๖] ท้าวมหาพาฬเพชฌัญชรสหัสสมันตร ทรงทราบพระดำริของพระเจ้าเนมิราช
แล้ว ทรงกำจัดการมิตด้วยพระรัศมีปรากฏขึ้น พระเจ้าเนมิราชจอม
มนุษย์มีพระโสมชาติชูชัน ได้ตรัสถามท้าววาสวะว่า ท่านเป็นเทวดา
เป็นคณธรรพ์ หรือ เป็นท้าวสักกปริณทนะ รัศมีของท่านเช่นนั้น
ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นหรือ ไม่ได้ยินมาเลย ขอท่านจงบอกแก่ข้าพเจ้า ขอ
ความเจริญจงมีแก่ท่าน ข้าพเจ้าจะรู้จักท่านได้อย่างไร ท้าววาสวะทรง
ทราบว่า พระเจ้าเนมิราชมีพระโสมชาติชูชัน ได้ตรัสตอบว่า หม่อมฉัน
เป็นท้าวสักกปริณทนะเทวราช มาในสำนักของพระองค์ ดุกระองค์ผู้เป็น
จอมมนุษย์ พระองค์อย่าทรงมีพระโสมชาติชูชัน เชิญตรัสถามปัญหา
ตามที่ทรงพระประสงค์เถิด พระเจ้าเนมิราช ทรงได้โอกาสนั้นแล้ว จึง
ตรัสถามท้าววาสวะว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ผู้เป็นใหญ่แห่งปวงกุต
หม่อมฉันขอทูลถาม พระองค์ว่า ท่านหรือพรหมจรรย์อย่างไหนมีผล
มาก ท้าววาสวะอันพระเจ้าเนมิราชผู้ประเสริฐกว่านรชนตรัสถามแล้ว
ทรงทราบบริบทแห่งพรหมจรรย์ จึงได้ตรัสบอกแก่พระเจ้าเนมิราชผู้ไม่
ทรงทราบ ว่า บุคคลย่อมบังเกิดในขัตติยสกุลเพราะพรหมจรรย์อย่างเลว
บุคคลย่อมเข้าถึงความเป็นเทวดาเพราะพรหมจรรย์ปานกลาง บุคคลย่อม
บริสุทธิเพราะพรหมจรรย์อย่างสูงสุด หมู่พรหมเหล่านั้นอื่นใดจะ
พึงได้ง่ายๆ ด้วยประกอบการวิงวอนก็หาไม่ บุคคลต้องเป็นผู้ไม่มีเรื่อน
บำเพ็ญตบธรรม จึงจะบังเกิดในหมู่พรหม .
- [๕๒๗] พระราชาเหล่านี้ คือ พระเจ้าทุติปราช พระเจ้าสาครราช พระเจ้า-
เสลราช พระเจ้ามุจลินทรราช พระเจ้ากัศิสรราช พระเจ้าอุสินนรราช
พระเจ้าอิตถราช พระเจ้าอัสสกราช พระเจ้าปฤทธานราช และกษัตริย์
เหล่าอื่นทั้งพราหมณ์เป็นอันมาก บุษายัญญมากมายแล้ว ไม่ล่วงพ้นความ
ละโลกนี้ไป .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๕๒๘] ขนเหล่าใดไม่มีเพื่อนสอง อยู่คนเดียว ย่อมไม่รื่นรมย์ ย่อมไม่ได้ปิติ อันเกิดแต่วิเวก ขนเหล่านั้นถึงจะมีโภคสมบัติเสมอด้วยทิพสมบัติของ พระอินทร์ ถึงกระนั้นก็ถือว่าเป็นคนขี้ใจเพราะความสุขที่ต้องอาศัย ผู้อื่น .
- [๕๒๙] ฤาษี ๗ คนเหล่านั้น คือ ยามหนฤาษี โสมยาศฤาษี มโนชฤาษี สมทฤาษี มาฆฤาษี ภรตฤาษี และกาลปรักขิตฤาษี และฤาษีอีก ๔ คน คือ อังคีรฤาษี กัสสปฤาษี กิลวีจณฤาษี อกนิตฤาษี ผู้ไม่มีเรือน บำเพ็ญตบะ ล่วงพ้นกามาวจรภพได้แล้ว .
- [๕๓๐] แม่น้ำชื่อลีทามียูทางด้านทิศอุดร เป็นแม่น้ำลึก ข้ามได้ยาก ก็อุจจน-บรรพตมีสีดงไฟไม่อ้อ ไซตช่วงอยู่ในกาลทุกเมื่อ ที่ฝั่งแม่น้ำนั้นมัตถกฤษณางองงาม มีภูเขาอื่นอีกซึ่งมีป่าไม่องงาม มีฤาษีเก่าแก่ประมาณ หหมื่นตน อาศัยอยู่ที่ภูเขาภูคณนั้น หม่อมฉันเป็นผู้ประเสริฐสุดด้วยทาน สัณณุมะและหมะ หม่อมฉันอุปฐากดาบสเหล่านั้นผู้บำเพ็ญวิตรอื่น ไม่มี วิตรอื่นยิ่งกว่า ละหุมฤคณะ ไปอยู่ผู้เดียว มีจิตมั่นคง หม่อมฉันจัก นอบน้อมนรชนผู้ปฏิบัติตรง จะมีชาติก็ตาม ไม่มีชาติก็ตาม ตลอดกาล เป็นนิตย์ เพราะวาสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ ฉะนั้น วรณะทั้งปวงผู้ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมตกนรกรเบื่องต่ำ วรณะทั้งปวง ย่อมหมดจด เพราะประพฤติธรรมอันสูงสุด .
- [๕๓๑] ท้าวมหาพลุสซิมบดีเทวราช ครันตรัสอย่างนี้แล้ว ทรงพร่ำสอนพระเจ้า-เนมิราชผู้ครองวิเทหรัฐแล้ว ได้เสด็จกลับไปในหมู่มหาราช .
- [๕๓๒] ดูกท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายบรรดาที่มาประชุมกัน ณ ที่นี้ ประมาดเท่าใด จงตั้งใจฟังคุณทั้งสูงทั้งต่ำเป็นอันมากนี้ ขอมนุษย์ทั้ง-หลายผู้ตั้งอยู่ในธรรม เกิดความดำริเหมือนอย่างพระเจ้าเนมิราชผู้เป็น บัณฑิต มีพระประสงค์ด้วยกุศล เป็นพระราชอาญาผู้ปราบอริราชศัตรู ทรง ให้ท่านแก่ชาววิเทหรัฐทั้งปวง เมื่อพระเจ้าเนมิราชทรงให้ท่านนั้นอยู่ เกิดพระดำริขึ้นว่า ท่านหรือพรหมจรรย์อย่างไหน มีผลมากหนอ ฉะนั้น เกิด .
- [๕๓๓] เกิดพิศวงขนพองซึ่งไม่เคยมีมาขึ้นในโลกแล้วหนอ รทพิพย์ปรากฏ แล้วแก่พระเจ้าวิเทหรัฐผู้เรืองพระยศ .
- [๕๓๔] เทพบุตรมาตลีเทพสารถิผู้มีฤทธิ์มาก เชื่อเชิญเสด็จพระเจ้าวิเทหรัฐ ผู้ ทรงสงเคราะห์ชาวเมืองมิกิลว่า ข้าแต่พระราชอาญาผู้ประเสริฐ ผู้เป็นใหญ่ ในทิศ ขอเชิญเสด็จมาขึ้นรถนี้ เทพเจ้าชาวดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ ใครจะเห็นพระองค์ ก็เทพเจ้าเหล่านั้นระลึกถึงพระองค์ ประชุมกันอยู่ ณ สรรพสภา .
- [๕๓๕] ลำดับนั้น พระเจ้าวิเทหรัฐผู้ทรงสงเคราะห์ชาวเมืองมิกิลเป็นประมุข รีบเสด็จจากอาสน์ขึ้นสู่อุท มาตลีเทพสารถิได้ทูลถามพระเจ้าเนมิราช ผู้เสด็จขึ้นรถพิพย์แล้วว่า ข้าแต่พระราชอาญาผู้ประเสริฐ ผู้เป็นใหญ่ในทิศ ข้าพระองค์จะนำเสด็จพระองค์ไปโดยทางไหน คือ โดยทางที่บุคคลไป แล้วสามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมอันเป็นบาป หรือ โดยทางบุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรม เป็นบุญ พระเจ้าข้า .
- [๕๓๖] ดูกมาตลีเทพสารถิ ขอให้ท่านนำรถเราไปโดยทางทั้งสอง คือ โดยทาง ที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมเป็นบาป และโดยทางที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มี กรรมเป็นบุญ .
- [๕๓๗] ข้าแต่พระราชอาญาผู้ประเสริฐสุด ผู้เป็นใหญ่ในทิศ ข้าพระองค์จะนำเสด็จ พระองค์ไปโดยทางไหนก่อน คือ โดยทางที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็น สถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมเป็นบาป หรือโดยทางที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมเป็นบุญ พระเจ้าข้า .
- [๕๓๘] เราจะดูนรกอันเป็นที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมอันเป็นบาป และสถานที่ อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมอันหยาบช้า ทั้งคติของเหล่านรชนผู้ทุศีล ก่อน .
- [๕๓๙] มาตลีเทพสารถิได้ฟังพระดำรัสของพระราชอาญาแล้ว จึงแสดงแม่น้ำเวตรณิ ที่ข้ามได้ยาก ประกอบด้วยน้ำแสบเผ็ดร้อนเดือดพล่าน เปรี๊ยะดัง เปลวเพลิง .
- [๕๔๐] พระเจ้าเนมิราช ทอดพระเนตรเห็นสัตว์ผู้ตกอยู่ในแม่น้ำเวตรณิที่ข้ามได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ยาก จึงตรัสถามมาตลีเทพสารเถรีว่า ดูกรมาตลีเทพสารเถรี ความกลัว
ย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นสัตว์นรกผู้ตกอยู่ในแม่น้ำเวตรณี เราขอ
ถามท่าน สัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงตกลงอยู่ในแม่น้ำ
เวตรณี.

[๕๔๑] มาตลีเทพสารเถรีอันทพระเจ้านมิตราชตรัสถามแล้ว ทูลพยากรณ์ตามที่ทราบ
วิบากของเหล่าสัตว์ผู้มียกกรรมอันเป็นบาป แก่พระเจ้านมิตราชผู้ไม่ทรง
ทราบ ว่า ชนเหล่าใด เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มีกำลัง มีกรรม
อันเป็นบาป ย่อมเบียดเบียนตัวผู้อื่นซึ่งหากำลังมิได้ ชนเหล่านั้นมี
กรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรม จึงตกลงในแม่น้ำเวตรณี พระเจ้าข้า .

[๕๔๒] สุนัขแดง สุนัขดำ ผงแรง ผงกา อันน่าหวาดเสียว ย่อมรุมกัดจิก
กินสัตว์นรก ดูกรมาตลีเทพสารเถรี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะ ได้
เห็นฝูงสัตว์รุมทั้ง จิก กัด กิน สัตว์นรก เราขอถามท่าน สัตว์
เหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกฝูงการุมจิกกิน .

[๕๔๓] มาตลีเทพสารเถรีอันทพระเจ้านมิตราชตรัสถามแล้วทูลพยากรณ์ วิบากของ
เหล่าสัตว์ผู้มียกกรรมอันเป็นบาปตามที่ได้ทราบ แก่พระเจ้านมิตราชผู้ไม่
ทรงทราบว่า ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น มี
ธรรมอันลามก มักบริภาษเบียดเบียนตัวสมณพราหมณ์ ชนเหล่านั้น
ผู้มียกกรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้วจึงถูกฝูงการุมจิกกิน พระเจ้าข้า .

[๕๔๔] สัตว์นรกเหล่านี้มีร่างกายลวกโพล่ง เดินเหยียบแผ่นดินเหล็ก และนาย
นิรยบาลโบยด้วยท่อนเหล็กอันร้อน ดูกรมาตลีเทพสารเถรี ความกลัวย่อม
เกิดแก่เรา เพราะ ได้เห็นสัตว์นรกเหล่านี้ถูกโบยด้วยท่อนเหล็ก เราขอ
ถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกเบียดเบียน
ด้วยท่อนเหล็กนอนอยู่ .

[๕๔๕] มาตลีเทพสารเถรี . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก
มีธรรมอันลามก เบียดเบียนตัวชายหญิงผู้มีธรรมเป็นกุศล ชนเหล่านั้น
มียกกรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว จึงถูกเบียดเบียนด้วยท่อนเหล็ก
นอนอยู่ พระเจ้าข้า .

[๕๔๖] สัตว์นรกเหล่านี้ถูกไฟไหม้ทั่วสรรพางค์กายร้องไห้ครวญครางอยู่ในหลุม
ถ่านเพลิง ดูกรมาตลีเทพสารเถรี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะ ได้
เห็นสัตว์นรกถูกไฟไหม้ทั่วสรรพางค์กาย เราขอถามท่าน สัตว์นรก
เหล่านี้ได้กระทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงร้องครวญครางอยู่ในหลุมถ่าน
เพลิง .

[๕๔๗] มาตลีเทพสารเถรี . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน
ชนเหล่าใดแต่งพยานเท็จ ก่อให้เกิดหนี้เพราะหลอกลวงเอาทรัพย์สินของ
ประมุขชน ชนเหล่านั้นครั้นก่อให้เกิดหนี้แก่ประชาชนแล้ว เป็นผู้มียก
กรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว ต้องร้องครวญครางอยู่ในหลุมถ่าน
เพลิง พระเจ้าข้า .

[๕๔๘] หม้อเหล็กใหญ่อันไฟติดทั่ว ลุกรุ่งเรืองโชติช่วง ย่อมปรากฏ ดูกรมาตลี
เทพสารเถรี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะ ได้เห็นหม้อเหล็กใหญ่อัน
ไฟติดทั่ว ลุกรุ่งเรืองโชติช่วง เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำ
บาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงตกลงในโลหกุมภี .

[๕๔๙] มาตลีเทพสารเถรี . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใดมีธรรมอันลามก เบียด-
เบียนตัวสมณพราหมณ์ผู้มีศีล ชนเหล่านั้นมียกกรรมอันหยาบช้า กระทำ
บาปกรรมแล้วจึงตกลงในโลหกุมภี พระเจ้าข้า .

[๕๕๐] นายนิรยบาลผูกคอสัตว์นรกด้วยพรวนเหล็กอันลวกโพล่ง แล้วตัดศีรษะ
โยนลงไปในน้ำร้อน ดูกรมาตลีเทพสารเถรี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา
เพราะ ได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์
นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรหนอ จึงถูกตัดศีรษะนอนอยู่ .

[๕๕๑] มาตลีเทพสารเถรี . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน
ชนเหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก มีธรรมอันลามก จับนกงมาฆ่าเลี้ยง
ชีพ ชนเหล่านั้นมียกกรรมอันหยาบช้า ครั้นฆ่านกงมาเลี้ยงชีพ กระทำกรรม
แล้ว จึงต้องถูกตัดศีรษะนอนอยู่ พระเจ้าข้า .

[๕๕๒] แม่น้ำนี้มีน้ำมาก ตลิ่งไม่สูง มีทำนบารบเรียบไหลอยู่เสมอ สัตว์นรก
ผู้เร่าร้อนเพราะความร้อนแห่งไฟ จะดื่มน้ำ แต่เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นจะ
ดื่มน้ำ ย่อมกลายเป็นแกลบ ดูกรมาตลีเทพสารเถรี ความกลัวย่อมเกิด
แก่เรา เพราะ ได้เห็นความเป็นไปของสัตว์เหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ เมื่อจะดื่ม น้ำจึงกลายเป็น
แกลบไป .

[๕๕๓] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า สัตว์นรกเหล่านี้ มีกรรมอันไม่
บริสุทธิ์ เอาข้าวลิบแกลบ หรือทรายเป็นต้น ปนข้าวเปลือกขายให้แก่
ผู้ซื้อ เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้น มีความร้อนเพราะความร้อนแห่งไฟ กระ-
หายน้ำ จะดื่ม น้ำ จึงกลายเป็นแกลบไป พระเจ้าข้า .

[๕๕๔] นายนิรยบาลเอาลูกศร หอกและโตมร เหวี่ยงทั้งสองของสัตว์นรก
ผู้คร่ำครวญอยู่ ดูกรมมาตลีเทพสารี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะ
ได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้
ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกแทงด้วยหอกนอนอยู่ .

[๕๕๕] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า ชนเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก
เป็นผู้มีกรรมไม่ดี ลักทรัพย์ของผู้อื่น คือ ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง
แพะ แกะ ปศุสัตว์ และกระบือ มาเลี้ยงชีวิต ชนเหล่านั้นผู้มีกรรม
หยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว ต้องถูกแทงด้วยหอกนอนอยู่ พระเจ้าข้า .

[๕๕๖] เพราะเหตุไร สัตว์นรกเหล่านี้จึงถูกนายนิรยบาลผูกคอไว้ สัตว์นรกอีก
พวกหนึ่งถูกนายนิรยบาลตัดเป็นท่อนๆ นอนอยู่ ดูกรมมาตลีเทพสารี
ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรก
เหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้กระทำการอะไรไว้หนอ จึง
ถูกตัดเป็นท่อนๆ นอนอยู่ .

[๕๕๗] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า สัตว์นรกเหล่านี้ เคยเป็นคนฆ่าแกะ
ฆ่าสุกร ฆ่าปลา ครั้นฆ่าปศุสัตว์ กระบือ แพะ และแกะแล้ว เอาวางไว้
ที่เขียง ขายเลี้ยงชีพเป็นผู้มีกรรมอันหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้วต้อง
ตัดเป็นท่อนๆ นอนอยู่ พระเจ้าข้า .

[๕๕๘] หวังน้ำเต็มไปด้วยมุตและคูล ไม่สะอาด เป็นน้ำเน่า มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป
สัตว์นรกอันความหิวครอบงำแล้ว ย่อมกินมุตและคูลนั้น ดูกรมมาตลี-
เทพสารี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของ
สัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไร
ไว้หนอ จึงมีมุตและคูลเป็นอาหาร .

[๕๕๙] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า สัตว์นรกเหล่านี้ เคยก่อทุกข์เบียด
เบียนมิตรสหายเป็นต้น ตั้งมั่นอยู่ในความเบียดเบียนผู้อื่นเป็นนิตย์
สัตว์นรกเหล่านั้น มีกรรมอันหยาบช้า เป็นคนพาลประทุษร้ายมิตร
กระทำบาปกรรมแล้ว จึงต้องมากินมุตและคูล พระเจ้าข้า .

[๕๖๐] หวังน้ำเต็มไปด้วยเลือดและหนอง ไม่สะอาดเป็นน้ำเน่า มีกลิ่น
เหม็นฟุ้งไป สัตว์นรกถูกความร้อนเผาแล้ว ย่อมดื่มเลือดและหนองกิน
ดูกรมมาตลีเทพสารี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความ
เป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์เหล่านี้ได้ทำบาปกรรม
อะไรไว้หนอ จึงมีเลือดและหนองเป็นอาหาร .

[๕๖๑] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า ชนเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก
ฆ่ามารดาบิดาหรือพระอรหันต์ ชื่อว่าถึงปาราชิกในเพศกฤหัสถ์ ชน
เหล่านั้น ผู้มีกรรมอันหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว จึงมีเลือดและ
หนองเป็นอาหาร พระเจ้าข้า .

[๕๖๒] ท่านจงดูลิ้นของสัตว์นรก อันนายนิรยบาลเกี่ยวด้วยเบ็ด และจงดูหนึ่ง
ของสัตว์นรกที่ถูกนายนิรยบาลลอกจากขื่อเหล็ก สัตว์นรกเหล่านี้ ย่อม
ดิ้นรนเหมือนปลาที่ถูกโยนขึ้นบนบก ร้องไห้ฉ่ำไหลเพราะเหตุอะไร
ดูกรมมาตลีเทพสารี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความ
เป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาป
กรรมอะไรไว้หนอ จึงกลืนเบ็ดนอนอยู่ .

[๕๖๓] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า สัตว์นรกเหล่านั้น เคยเป็นมนุษย์อยู่ใน
ในตำแหน่งตราคาสิงของ ยังราคาซื้อให้เสื่อมด้วยราคาขาย ทำการโกง
ด้วยการโกงเหตุเพราะความโลภทรัพย์ ปกปิดความโกงไว้ด้วยวาจาอัน
อ่อนหวาน เปรียบเหมือนคนเข้าใกล้ปลาเพื่อจะฆ่า เอาเหยื่อเกี่ยวเบ็ด
ปิดเบ็ดไว้ ฉะนั้น บุคคลจะช่วยป้องกันคนทำการโกง ผู้อันกรรมของตน
หุ้มห่อไว้ ไม่มีเลย สัตว์นรกเหล่านั้นผู้มีกรรมอันหยาบช้า กระทำบาป
กรรมแล้วจึงต้องกลืนเบ็ดนอนอยู่ พระเจ้าข้า .

[๕๖๔] หญิงนรกเหล่านี้มีร่างกายอันแตกท้าว น่าเกลียด แมลงวันตอมเป็นกลุ่ม
เปราะเปื้อนด้วยเลือดและหนอง มีศีรษะขาด เหมือนฝูงโคศีรษะขาด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
อยู่บนที่ร่ม ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ หญิงนรกลเหล่านั้นจมอยู่
ในภูมิภาคเพียงแฉกทุกเมื่อ ภูเขาไฟตั้งขึ้นแต่ ๔ ทิศ ลุกโผล่กลิ้งมาบด
หญิงนรกลเหล่านั้นให้แหลกละเอียด ดุจรมาดลีเทพสารถิ ความกลัวย่อม
เกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของหญิงนรกลเหล่านั้น เราขอ
ถามท่าน หญิงเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงต้องมาจมอยู่ใน
ภูมิภาคเพียงแฉกทุกเมื่อ ภูเขาไฟลุกโผล่ตั้งขึ้นแต่ ๔ ทิศ บดหญิงนรกล
เหล่านั้นให้แหลกละเอียด .

[๕๖๕] มาดลีเทพสารถิ . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่าเป็นกุลธิดา เมื่ออยู่ใน
มนุษยโลกมีการงานไม่บริสุทธิ์ ได้ประพฤติน่าอนินดี เป็นหญิงนักเลง
ละสามีของตนเสีย คบหาชายอื่นเพราะเหตุแห่งความยินดีและการเล่น
หญิงเหล่านั้นเมื่อยังอยู่ในโลกนี้ ยังจิตของตนให้รั้นมยอยู่กับชายอื่น
จึงถูกภูเขาไฟอันลุกโผล่ตั้งขึ้นแต่ ๔ ทิศ บดให้แหลกละเอียด พระเจ้าข้า .

[๕๖๖] เพราะเหตุไร พวกนายนิรยบาลจึงจับสัตว์นรกลอีกพวกหนึ่งที่เท้าเอาหัวลง
โยนลงไปนรกล ดุจรมาดลีเทพสารถิ ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา
เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกลเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์
นรกลเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกนายนิรยบาลจับโยนไป
นรกล

[๕๖๗] มาดลีเทพสารถิ . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่าเป็นสัตว์นรกลเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษย
โลก เป็นผู้กรรมไม่ดี ลวงภรรยาของชายอื่น ถือว่าเป็นผู้ลึกลับก๊วนทะน
สูงสุด จึงถูกนายนิรยบาลจับโยนลงนรกล ต้องเสวยทุกขเวทนา ใน
นรกลนั้นสิ้นปีเป็นอันมาก บุคคลผู้จะช่วยป้องกันบุคคลผู้มักกระทำความ
กรรม ผู้อันกรรมของตนหุ้มห่อไว้ ไม่มีเลย สัตว์นรกลเหล่านั้น มี
กรรมอันเหยาบช้า ทำบาปกรรมแล้ว ต้องถูกนายนิรยบาลจับโยนลงนรกล
พระเจ้าข้า .

[๕๖๘] สัตว์นรกลต่างๆ ทั้งเล็กทั้งใหญ่เหล่านี้ ประกอบเหตุการณ์ มีรูปรางพิลึก
ปรากฏอยู่ในนรกล ดุจรมาดลีเทพสารถิ ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา
เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกลเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกล
เหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงต้องได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้า
แสบเผ็ดร้อนเหลือเกิน .

[๕๖๙] มาดลีเทพสารถิ . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่าเป็นสัตว์นรกลเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษย-
โลกเป็นผู้มีทิฐิอันลามก หลงทำกรรมด้วยความคั่นเคย และชักชวนผู้
อื่นในทิฐิเช่นนั้น ทำบาปกรรมแล้ว จึงต้องได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้า
แสบเผ็ดร้อนเหลือเกิน พระเจ้าข้า .

[๕๗๐] ข้าแต่มหาราชาเจ้า พระองค์ทรงทราบสถานที่อยู่ของเหล่าสัตว์ผู้มียกรรม
อันเหยาบช้า และทรงทราบคติของเหล่าสัตว์ผู้ทุศีล เพราะได้ทอดพระ-
เนตรเห็นนิรยบาล อันเป็นที่อยู่ของเหล่าสัตว์นรกลผู้มียบาปกรรมแล้ว
ข้าแต่พระราชผู้แสวงหาคุณอันยิ่ง บัดนี้ ขอเชิญขึ้นไปในสำนักของ
ท้าวสักกเทวราชเถิด พระเจ้าข้า .

[๕๗๑] วิมาน ๕ ยอดนี้ปรากฏอยู่ในนางเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก ประดับอาภรณ์
ทุกอย่างมีดอกไม้มันต้น นั่งอยู่ท่ามกลางที่ไสยาสน์ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ
สถิตอยู่ในวิมานนั้น ดุจรมาดลีเทพสารถิ ความปลื้มใจเกิดขึ้นแก่เรา
เพราะได้เห็นความเป็นไปของเทพธิดาผู้อยู่ในวิมานนี้ เราขอถามท่าน
นางเทพธิดาได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงได้ถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน .

[๕๗๒] มาดลีเทพสารถิอันพระเจ้าเนมิราชตรัสถามแล้ว ทูลพยากรณ์วิบากของ
เทวดาทั้งหลาย ผู้มีกรรมอันเป็นกุศลตามที่ได้ทราบแก่พระเจ้าเนมิราชผู้
ไม่ทรงทราบว่าเป็นนางเทพธิดาที่พระองค์ทรงหมายถึงนั้น ชื่อนางพิณ
เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เกิดในครรภ์ของนางทาสีในเรือนของพราหมณ์
นางรู้ซึ่งแขกคือภิกษุผู้มีกตภาลอันถึงแล้ว นิมนต์ให้นั่งในเรือนของ
พราหมณ์ยินดีต่อภิกษุนั้นเป็นนิตย์ ดังมารดายินดีต้อนรับบุตรผู้จากไปนาน
กลับมาถึง ฉะนั้น นางอังกาสภิกษุนั้นโดยเคารพ ได้ถวายสิ่งของ
ของตนเล็กน้อย เป็นผู้สรวมและจำแนกทานจึงมาบันเทิงอยู่ในวิมาน
พระเจ้าข้า .

[๕๗๓] วิมานทั้ง ๗ อันบุญญาภาพตกแต่ง ส่องสว่างโชติช่วง เทพบุตรผู้
หนึ่งมีฤทธิ์มาก ประดับประดาด้วยสรรพอาภรณ์อันหมู่เทพธิดาแวดล้อม
ผลัดเปลี่ยนเวียนวนอยู่โดยรอบในวิมานทั้ง ๗ นั้น ดุจรมาดลีเทพสารถิ
ความปลื้มใจเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็น ความเป็นไปของเทพบุตรผู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
อยู่ในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรผู้นี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ
จึงถึงสวรรค์ชั้นเทววิมาน .

[๕๓๔] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบวาทะ เทพบุตรผู้นี้เป็นคฤหบดี ชื่อโสม-
ทินนะ เป็นทนายบติ ให้สร้างวิหาร ๗ หลังอุทิศต่อบรรพชิต ได้อุปฐาก
ภิกษุผู้อยู่ในวิหาร ๗ หลังนั้นโดยเคารพ ได้บริจาคผ้าบังสุกุล อาหาร
เสนาสนะ เครื่องประทีป ในทานผู้ปฏิบัติชอบด้วยจิตอันเลื่อมใส
รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในคฤหัสถ์ ๑๔ ที่ ๑๔ ที่ ๘ แห่ง
ปิกษุ และในวันปาฏิหาริย์ปิกษุ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สรวมและ
บริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบังเกิดอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า .

[๕๓๕] วิมานอันบุญญาภพตบแต่งดีแล้วนี้ เคลื่อนกล่นไปด้วยนางเทพอัปสร
ผู้ประเสริฐ รุ่งเรืองด้วยยอด บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ งดงามด้วยการ
พ่อนรำขับร้อง สว่างไสวออกจากผ้าแก้วผลึก ดุจรมาดลีเทพสารี ความ
ปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปแห่งวิมานนี้ เราขอ
ถามท่าน นางอัปสรเหล่านี้ ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์
ชั้นเทววิมาน .

[๕๓๖] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบวาทะ นางอัปสรเหล่านั้น เมื่อยังอยู่ในมนุษย-
โลกนี้เป็นอุบาสิกผู้มีศีล ยินดีในทาน มีจิตเลื่อมใสเป็นนิตย์ ตั้งอยู่
ในสัจจะ ไม่ประมาทในการรักษาอุโบสถ เป็นผู้สรวมและจำแนกแจก
ทาน จึงมาบังเกิดอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า .

[๕๓๗] วิมานอันบุญญาภพตบแต่งดีแล้วนี้ ประกอบด้วยภูมิภาคอันนารีนรมย์
จัดสรรไว้เป็นส่วนๆ สว่างไสวออกจากผ้าแก้วไพฑูรย์ เสียงทิพย์ คือ
เสียงเบญจมาศ เสียงตะโพน การพ่อนรำขับร้อง และเสียงประโคม
ดนตรีย่อมเปล่งออกนาฟุ้ง เป็นที่รื่นรมย์ใจ เราไม่รู้สิกว่าได้เห็นหรือได้
ฟังเสียงอันเป็นอย่างไร อันไพเราะอย่างนี้ ในกาลก่อนเลย ดุจรมาดลี-
เทพสารี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปใน
วิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรเหล่านี้ ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึง
มาถึงสวรรค์ชั้นเทววิมาน .

[๕๓๘] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบวาทะ เทพบุตรเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษย-
โลก เป็นอุบาสิกผู้มีศีล ได้ก่อสร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และ
สะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร
บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย ในทานผู้ปฏิบัติชอบด้วยจิต
อันเลื่อมใส ได้รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในคฤหัสถ์ ๑๔
ที่ ๑๔ ที่ ๘ แห่งปิกษุ และในวันปาฏิหาริย์ปิกษุ เป็นผู้สังวรในศีล เป็น
ผู้สรวมและบริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบังเกิดอยู่ในวิมาน .

[๕๓๙] วิมานอันบุญญาภพตบแต่งดีแล้วนี้ เคลื่อนกล่นไปด้วยหมู่เทพอัปสรผู้
ประเสริฐ รุ่งเรืองด้วยยอด บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ งดงามด้วยการ
พ่อนรำขับร้อง สว่างไสวออกจากผ้าแก้วผลึก มีแม่น้ำอันประกอบไป
ด้วยไม้ดอกน่านาชนิดล้อมรอบวิมานนั้น ดุจรมาดลีเทพสารี ความ
ปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถาม
ท่าน เทพบุตรนี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์ชั้นเทววิมาน
วิมาน .

[๕๔๐] มาตลีเทพสารี . . . ผู้ไม่ทรงทราบวาทะ เทพบุตรนี้เป็นคฤหบดีอยู่ในเมือง
มถิลลา เป็นทนายบติ ได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำและสะพาน ได้ปฏิบัติ
ต่อพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
และคิลานปัจจัย ในทานผู้ปฏิบัติชอบด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษา
อุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในคฤหัสถ์ ๑๔ ที่ ๑๔ ที่ ๘ แห่งปิกษุ
และในวันปาฏิหาริย์ปิกษุ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สรวมและบริจา-
ทานเป็นนิตย์ จึงมาบังเกิดอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า .

[๕๔๑] วิมานอันบุญญาภพตบแต่งดีแล้วนี้ เคลื่อนกล่นไปด้วยหมู่เทพ-
อัปสรผู้ประเสริฐ รุ่งเรืองด้วยยอด บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ งดงามด้วย
การพ่อนรำขับร้อง สว่างไสวออกจากผ้าแก้วผลึก มีแม่น้ำอันประกอบ
ด้วยไม้ดอกน่านาชนิด ล้อมรอบวิมานนั้น และมีไม้เกตุ ไม้มะขวิด ไม้
มะม่วง ไม้สาละ ไม้ขมพู ไม้มะพลับ และไม้มะหาดเป็นอันมาก มี
ผลเป็นนิตย์ ดุจรมาดลีเทพสารี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะ
ได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรนี้ได้ทำกรรม
ดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์ชั้นเทววิมานนี้ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๕๘๒] มาตลีเทพสารเถ . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่าเป็นเหตุหอบคืออยู่ในเมือง

มิลลา เป็นทานบดี ได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และสะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉิม ในทานผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในคิลิที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปิกษ และในวันปาฏิหาริย์ปิกษ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและบริจาทานเป็นนิตย์ จึงมาบังเฝ้าอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า .

[๕๘๓] วิมานอันบุญญาภาพตบแต่งดีแล้วนี้ ประกอบด้วยภูมิภาคอันนำรึนรมย์ จัดสรรไว้เป็นส่วนๆ สว่างไสวออกจากฝาแก้วไพฑูรย์ เสียงทิพย์ คือเสียงเปิงมาง เสียงตะโพน การพ้องรำขับร้อง และเสียงประโคมดนตรี ย่อมเปล่งออกมาฟัง เป็นที่รื่นรมย์ใจ เราไม่รู้สึกรู้ว่าได้เห็นหรือได้ฟัง เสียงอันเป็นอย่างนี้ อันไพเราะอย่างนี้ ในกาลก่อนเลย ดูกรมมาตลีเทพสารเถ ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรเหล่านี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์ บังเฝ้าอยู่ในวิมาน .

[๕๘๔] มาตลีเทพสารเถ . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่าเป็นเหตุหอบคืออยู่ในเมือง พาราณสี เป็นทานบดี ได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และสะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉิม ให้ทานผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในคิลิที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปิกษ และในวันปาฏิหาริย์ปิกษ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและบริจาทานเป็นนิตย์ จึงมาบังเฝ้าอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า .

[๕๘๕] วิมานอันบุญญาภาพตบแต่งดีแล้วนี้ รุ่งเรืองสกลใส ดุจอาทิตย์อุทัยดวงใหญ่สีแดง ฉะนั้น ดูกรมมาตลีเทพสารเถ ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรนี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์ บังเฝ้าอยู่ในวิมาน .

[๕๘๖] มาตลีเทพสารเถ . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่าเป็นเหตุหอบคืออยู่ในเมือง สวรรค์ เป็นทานบดี ได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และสะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉิม ในทานผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในคิลิที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปิกษ และในวันปาฏิหาริย์ปิกษ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและบริจาทานเป็นนิตย์ จึงมาบังเฝ้าในวิมาน พระเจ้าข้า .

[๕๘๗] วิมานทองเป็นอันมากนี้ อันบุญญาภาพตบแต่งดีแล้ว ลอยอยู่ในนภากาศ รุ่งเรืองสว่างไสว ดังสายฟ้าในระหว่างก้อนเมฆ ฉะนั้น เทพบุตรผู้มฤตย์มาก ประดับประดาด้วยสรรพภาพารณ์ อันหมู่เทพอัปสรแวดล้อม ผลัดเปลี่ยนเวียนอยู่ในวิมานเหล่านั้นโดยรอบ ดูกรมมาตลีเทพสารเถ ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรเหล่านี้ ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์ บังเฝ้าอยู่ในวิมาน .

[๕๘๘] มาตลีเทพสารเถ . . . ผู้ไม่ทรงทราบว่าเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีศรัทธาอันตั้งมั่น เมื่อพระสัทธรรมอันพระศาสดาทรงประกาศดีแล้ว ได้กระทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา ข้าแต่พระราชา เชิญพระองค์ทอดพระเนตรสถานที่สถิตของเทพบุตรเหล่านั้น .

[๕๘๙] ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า พระองค์ทรงทราบสถานที่อยู่ของสัตว์ ผู้มีกรรมอันเป็นบาป และได้ทรงทราบสถานที่สถิตของเหล่าเทพเจ้าผู้มีกรรมงามแล้ว ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ เชิญพระองค์เสด็จขึ้นไปในสำนักของท้าวสักกเทวราช ณ บัดนี้เถิด พระเจ้าข้า .

[๕๙๐] พระมหाराชาประทับอยู่บนทิพยยาน อันเทียมด้วยม้าสินธพประมาณ ๑,๐๐๐ เสด็จไปอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นภูเขาหลายเทือกในระหว่างมหาสมุทรสี่ทันดร ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามมาตลีเทพสารเถว่า ภูเขาเหล่านี้ชื่ออะไร .

[๕๙๑] ภูเขาเหล่านี้ ชื่อภูเขาสุทศนะ ภูเขากรวิก ภูเขาอิสินธร ภูเขายุคันธร ภูเขาเนมินทร ภูเขาวิมตกะ และภูเขาอัสนักรณ สูงกว่ากันขึ้นไปเป็นลำดับๆ มีมหาสมุทรหนึ่ง ชื่อสี่ทันดร อยู่ในระหว่างภูเขาทั้ง ๗ นั้น ภูเขาเหล่านี้เป็นทิพสถานของท้าวจามหาราช ข้าแต่พระราชา เชิญพระองค์ทอดพระเนตรภูเขาเหล่านั้น พระเจ้าข้า .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๕๙๒] ประตุมิรูปต่างๆ รุ่งเรือง วิจิตรด้วยรูปต่างๆ เช่น รูปพระอินทร์ แวดล้อมดีแล้ว ปรากฏเหมือนปาอันเลื้อไคร่งทั้งหลายรักษาดีแล้ว ดุจรมาดลิตเทพสารถิ ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นประตุนี้ เราขอถามท่าน ประตุนีเขาเรียกชื่อว่าอะไร เป็นประตุน่ารื่นรมย์ใจ ปรากฏแต่ไกลเดียว .

[๕๙๓] มาดลิตเทพสารถิ . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า ประตุนีเขาเรียกชื่อว่าจิตรกฎ เป็นที่เสด็จเข้าออกแห่งท้าวสักกรินทร์เทวราช ก็ประตุนีนี้เป็นประตูแห่งเทพนคร ตั้งอยู่ในที่สุดแห่งเขาสินธรรราชอันงามนาคู ปรากฏอยู่ มีรูปต่างๆ งาม วิจิตรด้วยรูป เช่น รูปพระอินทร์ แวดล้อมดีแล้ว ปรากฏเหมือนปาอันเลื้อไคร่งทั้งหลายรักษาดีแล้ว ข้าแต่พระราชผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปทางประตุนี เชิญเสด็จเหยียบภูมิภาคอันราบรื่นเกิด พระเจ้าข้า .

[๕๙๔] พระมหाराชาประทับอยู่บนทิพยยาน อันเทียมด้วยม้านิธพประมาณ ๑,๐๐๐ เสด็จไปอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวสภาวิมาน อันบุญญาภพตกแต่งดีแล้วนี้ สว่างไสวออกจากฝาแก้วไพฑูรย์ ดังอากาศส่องแสงเขียวสด ปรากฏในสรทกาล ฉะนั้น ดุจรมาดลิตเทพสารถิ ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน วิมานนี้เขาเรียกชื่อว่าอะไร .

[๕๙๕] มาดลิตเทพสารถิ . . . ผู้ไม่ทรงทราบ ว่า วิมานนี้เป็นเทวสภา เขาเรียกชื่อปรากฏว่าสุธรรมา งามวิจิตรรุ่งเรืองด้วยแก้วไพฑูรย์ อันบุญญาภพตกแต่งดีแล้ว มีเสาทั้งหลาย ๘ เหลี่ยม อันบุญกรรมกระทำดีแล้ว ล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ทุกๆ เสา รองรับไว้ เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ทั้งปวงแวดล้อมท้าวสักกรินทร์เทวราช ประชมคิดความเจริญของเทวดา และมนุษย์กันอยู่ในวิมานนั้น ข้าแต่พระราชผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปยังทิพสถาน อันเป็นที่อันโมทนากันและกันของเทวดาทั้งหลาย โดยทางนี้พระเจ้าข้า .

[๕๙๖] เทพเจ้าทั้งหลายเห็นพระเจ้าเนมิราชนั้นเสด็จมาถึง ก็พากันยินดีต้อนรับว่า ข้าแต่เมหาราชเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่งพระองค์มิได้เสด็จมาร้าย ขอเชิญประทับนั่งในที่ใกล้ท้าวสักกรินทร์เทวราช ณ บัดนี้เกิด ท้าวสักกรินทร์เทวราชทรงยินดีต้อนรับพระองค์ ผู้เป็นพระราชแห่งชาววิเทหรัฐ ผู้ทรงสงเคราะห์ชาวกรุงมิลลา ท้าววาสวะทรงเชื่อเชิญด้วยทิพกามารมณ์ และอาสนะว่า ข้าแต่พระราชผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ เป็นความดีแล้ว ที่พระองค์เสด็จมาถึงทิพสถานอันเป็นที่อยู่ของเทพดาทั้งหลาย ผู้ยังสิ่งที่ดีประสงคิให้เป็นไปตามอำนาจ ขอเชิญพระองค์ประทับอยู่ในหมู่เทพเจ้า ผู้ประกอบด้วยความสำเร็จแห่งทิพกามารมณ์ทั้งหมด เชิญพระองค์เสวยทิพกามารมณ์อยู่ในหมู่เทพเจ้า ชาวดาวดึงส์เกิด พระเจ้าข้า .

[๕๙๗] สิ่งใดที่ได้มาเพราะผู้อื่นให้ สิ่งนั้นเปรียบเหมือนยวดยาน หรือทรัพย์ที่ยืมเข้ามา ฉะนั้น หม่อมฉันไม่ปรารถนาสิ่งนั้น เพราะเป็นสิ่งที่ผู้อื่นให้ บุญทั้งหลายที่หม่อมฉันได้ทำเอง ย่อมเป็นทรัพย์ที่จะติดตามหม่อมฉันไป หม่อมฉันจักกลับไปทำกุศลให้มากในหมู่มนุษย์ ด้วยการบริจาคทาน การประพฤติสม่ำเสมอ ความสำรวม และการฝึกอินทรีย์ (เพราะ) บุคคลทำบุญแล้ว ย่อมได้รับความสุข และย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง .

[๕๙๘] ท่านมาดลิตเทพสารถิ ได้แสดงสถานที่อยู่ของทวยเทพผู้มีกรรมอันงาม และสถานที่อยู่ของสัตว์นรกผู้มีกรรมอันลามกแก่เรา ชื่อว่า เป็นผู้มิอุปการะมากแก่เรา .

[๕๙๙] พระเจ้าเนมิราชพระราชของชนชาววิเทหรัฐ ผู้ทรงสงเคราะห์ชาวเมืองมิลลา ครันตริสพระคาถานี้ว่า ผมหงอกงอกขึ้นบนศีรษะของเราแล้ว ย่อมนำความหนึบไป เทวทูตปรากฏแล้ว สมัยนี้เป็นกาลสมการที่เราจะบาชดังนี้แล้ว ทรงบริจาคทานเป็นอันมาก ทรงเข้าถึงความเป็นผู้สำรวมในศีล .

จบ เนมิราชชาดกที่ ๔

มโหสถชาดก

พระมโหสถบัณฑิตทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี

[๖๐๐] ดุจรพ้อมโหสถ พระเจ้าพรหมทัตต์ผู้ครองกรุงปัญจาละ เสด็จยাত্রาทัพมา พร้อมด้วยกองทัพบกหมู่เหล่า กองทัพของพระเจ้าปัญจาลราชชนนพิง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ประมาณไม่ได้ มีกองช่างโยธา กองรบ ล้วนแต่ฉลาดในสงครามทั้งปวง
สามารถจะนำข้าศึกมาได้ มีเสียงอื้ออึง ยิ่งกันและกันให้รู้ด้วยเสียงกลอง
และเสียงสังข์ มีวิหยาทางโลหธาตุ มีเครื่องประดับครบครัน ธงทิว
สลอนเกลื่อนกล่นด้วยช้างประมาณมิได้ สมบูรณ์ด้วยคนมีศิลป์ กองทัพ
นั้นตั้งมั่นอยู่ด้วยทหารผู้กล้ากล้า กล่าวกันว่าในกองทัพนี้ มีราชบุรุษ
๑๐ นาย เป็นผู้ฉลาด มีปัญญากว้างขวาง มีการประชุมปรึกษากันในที่ลับ
พระชนนีของพระเจ้าปัญจาลราชเป็นที่ ๑๑ ย่อมทรงสั่งสอนชาวปัญจาล-
นครที่นั่น ในชนเหล่านี้ กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระนครผู้เรืองยศ ตามเสด็จ
พระเจ้าปัญจาลราช ถูกชิงแว่นแคว้น กลัวภัยจึงตกอยู่ในอำนาจของ
ชาวปัญจาลนคร เป็นผู้สามารถทำตามทีพระราชารับสั่ง ไม่มีความปรารถนา
ก็จำต้องกล่าวคำเป็นที่รัก ต้องตามเสด็จพระเจ้าปัญจาลราช เป็นผู้มีความ
มาก่อน ไม่ปรารถนาที่ต้องอยู่ในอำนาจของพระเจ้าปัญจาลราช มีกิลานคร
อันแวดล้อมด้วยกองทัพนั้น เป็นสามชั้น ราชธานีของชาววิเทหรัฐ
ถูกขุดเป็นคูโดยรอบ ดุรพ้อมโหสถ กองทัพที่แวดล้อมโดยรอบ
มีกิลานครนั้น ปรากฏเหมือนดาวบนท้องฟ้า พอจรรู้ว่า จักมีความพิน
ได้อย่างไร .

- [๖๐๑] ขอเดชะ ขอเชิญพระองค์ทรงเหยียดพระบาทตามพระสําราย เชิญเสวย
และรับมียอยู่ในกามสมบัติเกิด พระเจ้าพรหมทัตจะต้องละกองทัพ
ชาวปัญจาลนครเสด็จหนีไป พระเจ้าข้า .
- [๖๐๒] พระราชามีพระราชประสงค์จะทรงทำสัมพันธไมตรีกับพระองค์ จะพระ-
ราชทานรัตนะทั้งหลายแก่พระองค์ตั้งแต่นี้ไป ราชทูตทั้งหลายผู้มีวาจา
ไพเราะ กล่าวคำที่น่ารัก จงคุมเครื่องบรรณาการแต่ปัญจาลนครมายัง
กรุงมีกิลานคร จงกล่าววาจาอันอ่อนหวาน เป็นวาจาที่น่ายินดี ปัญจาล
นครกับวิเทหรัฐทั้งสองนั้น จงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน .
- [๖๐๓] ดุรอาจารย์เภาฏ์ ท่านได้พบกับมโหสถเป็นอย่างไรหนอ เชิญกล่าว
ต่อไปเถิด มโหสถกับท่านต่างจดโทษกันแล้วกระมัง มโหสถยินดีแล้ว
กระมัง .
- [๖๐๔] ข้าแต่พระเจ้าจอมประชาชน บุรุษชื่อมโหสถเป็นคนเลว ไม่น่าชื่นชม
เป็นคนกระด้าง ไม่ใช่สัตบุรุษ ไม่กล่าวข้อความอะไรๆ เหมือนคนใบ้
และคนหนวกจะนั้น พระเจ้าข้า .
- [๖๐๕] บทมนต์นี้อันมโหสถบุตรของเราเห็นแล้วโดยแท้ คนอื่นก็เห็นได้โดยง่าย
ข้อความอันดี อันนรชนผู้มีความเพียรเห็นแล้ว ความจริง กายของเรา
ก็หวั่นไหว ใครจักละแคว้นของตนไปสู่เรือนมือของผู้อื่นเล่า .
- [๖๐๖] ก็ความคิดของเราทั้งหกคนผู้เป็นบัณฑิต มีปัญญากว้างขวางสูงสุด สมเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกัน ดุรกรมโหสถ แม้เธอก็จงลงมติว่าไปหรือไม่ไป
หรือว่าจะอยู่ในที่นี้ .
- [๖๐๗] ข้าแต่พระราช พระองค์จงทรงทราบพระเจ้าจุลนีพรหมทัตต์ ทรงมีอานุภาพ
มาก มีพลมาก ปรารถนาเพื่อปลงพระชนม์พระองค์ ดุจนายพรานฆ่าเนื้อ
ด้วยนางเนื้อจะนั้น ปลาอยากกินของสดคือเหยื่อ ย่อมกลืนเบ็ดที่ติด
อันปิดไว้ด้วยเหยื่อ มันย่อมไม่รู้จักความตายของตน จันใด ข้าแต่
พระราช พระองค์ทรงปรารถนากาม ย่อมไม่ทรงทราบพระราชธิดาของ
พระเจ้าจุลนี เหมือนปลาไม่รู้จักความตายของตนจะนั้น ถ้าพระองค์
จะเสด็จไปยังปัญจาลนคร จักต้องทรงละเสียทันที ภัยใหญ่จักถึงแก่
พระองค์ เหมือนภัยคือความตายถึงแก่มฤคผู้ตาม ไปถึงทางที่ประตูป้าน
จะนั้น ขอเดชะ .
- [๖๐๘] พวกเราทั้งนั้น ซึ่งกล่าวถึงเหตุที่จะให้ได้รับรัตนอันสูงสุดในสำนัก เจ้าเป็น
คนขลาด บ้าฉะฉาน เจ้าเป็นบุตรกฤตยติถือหางไถเจริญมาตั้งแต่เยาว์
เจ้าจะรู้เหตุที่ให้ได้รัตนเหมือนคนอื่นเขาละหรือ .
- [๖๐๙] ท่านทั้งหลายจงไสกลอมโหสถนี้ ซึ่งเขาพูดเป็นอันตรายแก่การได้รับรัตน
ของเรา ให้หายไปเสียจากแว่นแคว้นของเรา .
- [๖๑๐] แต่ฉันมโหสถบัณฑิต ได้หนีไปจากราชสำนัก ของพระเจ้าวิเทหราช
ที่นั่นได้เรียกนกสวบัณฑิตชื่อมาธุระผู้เป็นทูตมาสั่งว่า ดุรกรมผู้มีขนปีก
เขียวผู้สหาย เจ้าจงมากระทำความชวนชวายเป็นเรา นางนกสาลิกาที่
เขาเลี้ยงไว้ใกล้ที่บรรทมของพระเจ้าปัญจาลราชมีอยู่ ก็นางนกสาลิกานั้น
เป็นผู้ฉลาดในสิ่งทั้งปวง เจ้าจงถามนางนกสาลิกานั้นโดยพิสดาร นางนก
สาลิกานั้นรู้ความลับทุกอย่างของพระเจ้าปัญจาลราช และของเภาฏ์-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

พราหมณ์ผู้โกลียโคตร นกสวบัณฑิตชื่อมารุระ มีขนปีกเขียว รับคำ
มโหสถบัณฑิต แล้วได้ไปสู่นางนงกสลิกา แต่นั้น นกมารุระ
บัณฑิตครั้นไปถึงแล้ว ได้ถามนางนกสลิกาผู้มีกรงอันงาม พุดเพราะว่า
เธอสบายดีอยู่ในกรงงามแลหรือ เธอมีความสุขในเพศแลหรือ เธอ
ได้ข้าวตอกกับน้ำผึ้งในกรงงามของเจ้าและหรือ .

นางนกสลิกาตอบว่า ดุรสวบัณฑิตผู้สหาย ฉันมีความสุขดี ฉัน
สบายดี อ้อ ฉันได้ข้าวตอกกับน้ำผึ้งเพียงพอ ดุรสหาย ท่านมาแต่ไหน
หรือใครใช้ให้มา ก่อนแต่เนี่นเราไม่เคยเห็นท่านหรือไม่เคยได้ยินเลย .

[๖๑๑] ฉันเป็นผู้ที่เขาเลี้ยงอยู่ใกล้ที่บรรทมบนปราสาท ของพระเจ้าสิริราช
พระราชพาพระองค์นั้นทรงตั้งอยู่ในธรรม โปรดให้ปล่อยสัตว์ทั้งหลายผู้ถูก
ขังอยู่จากที่ขังนั้นๆ นางนกสลิกาตัวหนึ่งพุดอ่อนหวาน เป็นภรรยา
ของฉัน เขียว ได้ชำนางนกลิกานั้นเสียในห้องที่บรรทม ต่อหน้า
ของฉันผู้อยู่ในกรงงามซึ่งเห็นอยู่ ฉันรักใคร่ต่อเธอจึงมาในสำนักของเธอ
ถ้าเธอพึงให้ออกาส เราทั้งสองก็จะได้อยู่ร่วมกัน .

[๖๑๒] ก็นกแขกเต้าพึงรักใคร่กับนางนกแขกเต้า และนกลิกาก็พึงรักใคร่กับ
นางนกลิกา การที่นกแขกเต้าจะอยู่ร่วมกันกับนางนกลิกาจะเป็น
เช่นไร .

[๖๑๓] เออ! ผู้ใดใคร่ในกามกับนางจันทาล ผู้นั้นทั้งหมดย่อมเป็นเช่นกับนาง
จันทาลนั้น บุคคลไม่เป็นเช่นเดียวกันในเพราะกามย่อมไม่มี พระชนนี
ของพระเจ้าสิริ พระนามว่าขัมพาวดีมียอ พระนางเป็นจันทาล ได้เป็น
พระมเหสีที่รักของพระเจ้าวสุเทพกัณโศตร นางกสินรีชื่อรัตนวดี
มียอ แม่นางกสินรีนั้นก็ร่วมรักกับดาบสชื่อวิจจะ มนุษย์ได้ร่วมอภิรมย์
กับนางเนื้อก็มี มนุษย์หรือสัตว์ต่างกันเพราะกามย่อมไม่มี เอาเถะ
ดุรนางนกลิกาผู้พุดเพราะ เราจักไปละ เพราะถ้อยคำของเธอเป็น
เหตุให้รู้ประจักษ์ เธอดูหมิ่นฉันนัก .

[๖๑๔] ดุรมารุสวบัณฑิต สิริยอมไม่มีแก่ผู้ด่วนได้ ใจเร็ว เชิญท่านอยู่ ณ ที่นี้
จนกว่าจะได้เห็นพระราชา จนได้ฟังเสียงตะโพนและอานาภของ
พระราชา .

[๖๑๕] เสียงอันแข็งแซ่ ฉันได้ฟังมาแล้วภายนอกชนบทว่า พระราชธิดาของ
พระเจ้าปัญจาลราช มีพระจวิรรณดั่งดาวประกายพลุกษ์ พระเจ้าปัญ-
จาลราช จักพระราชทานพระราชธิดานั้นแก่ชาวแคว้นวิเทหะ คือ จักมี
การอภิเษกระหว่างพระเจ้าวิเทหราชกับพระราชธิดานั้น .

[๖๑๖] ดุรมารุระ วิชาหมงคลของเหล่าชนผู้เป็นข้าศึก จงมีเหมือนกับพระเจ้า
ปัญจาลราช จักทรงทำวิชาหมงคลพระราชธิดากับพระเจ้าวิเทหราช พระ
ราชาผู้เป็นจอมทัพแห่งชาวปัญจาลนคร จักทรงนำพระเจ้าวิเทหราชมาแล้ว
แต่นั้น จักทรงรับสั่งให้ปลงพระชนม์เสีย พระเจ้าวิเทหราชไม่ได้เป็นพระ
สหายของพระเจ้าปัญจาลราช .

[๖๑๗] เอาเถิด เรอจงอนุญาตให้ฉันไปประมาณสัก ๗ ราตรี เพียงให้ฉันได้
กราบทูลพระเจ้าสิริราช ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ว่า ฉันได้การอยู่ในสำนัก
ของนางนกลิกาแล้ว .

[๖๑๘] เอาเถิด ฉันอนุญาตให้ท่านไปประมาณ ๗ ราตรี ถ้าท่านไม่กลับมายังสำนัก
ของฉันโดย ๗ ราตรี ฉันจะสำคัญตัวฉันว่าหยั่งลงแล้ว สงบแล้ว ท่าน
จักมาในเมื่อเราตายแล้ว .

[๖๑๙] ลำดับนั้นแล นกมารุสวบัณฑิตบินไปแล้ว ไปบอกถ้อยคำของนางนกลิกา
นั้นแก่มโหสถบัณฑิต .

[๖๒๐] บุรุษพึงได้บริโภคสมบัติในเรือนของผู้ใด ควรกระทำประโยชน์ให้แก่
ผู้นั้นแท้ .

[๖๒๑] ข้าแต่พระจอมประชาชน เอาเถิด ข้าพระองค์จักไปสู่พระนครอันนำ
ริ้นรมย์ของพระเจ้าปัญจาลราชก่อน เพื่อสร้างนิเวศน์ถวายพระองค์ผู้ทรง
พระนามว่าวิเทหราชผู้เรืองยศ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ ครั้น
ข้าพระองค์สร้างนิเวศน์ถวายพระองค์เสร็จแล้ว พึงส่งข้าวมารับทูล
พระองค์ได้เมื่อใด เชิญพระองค์เสด็จไปเมื่อนั้น .

[๖๒๒] ลำดับนั้น มโหสถบัณฑิตได้ไปสู่พระนครอันนำริ้นรมย์ของพระเจ้า-
ปัญจาลราชก่อน เพื่อสร้างนิเวศน์ถวายพระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศ ครั้น
สร้างนิเวศน์ถวายพระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศเสร็จแล้ว ภายหลังจึงส่งทูต
ไปทูลพระเจ้าวิเทหราชผู้ครองกรุงมิลิลาว่า ข้าแต่พระมหाराชเจ้า เชิญ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
พระองค์เสด็จมาบัดนี้เกิด พระราชนิวศน์ที่สร้างเพื่อพระองค์สำเร็จแล้ว
ขอเดชะ .

[๖๒๓] ลำดับนั้น พระราชาพร้อมด้วยจตุรงคเสนาได้เสด็จไปสุนทรอันมั่งคั่ง
ทิมโศถบัณฑิตสร้างไว้ในแคว้นกับปีละ เพื่อทอดพระเนตรพาหนะอัน
หาที่สุดมิได้ .

[๖๒๔] ลำดับนั้น พระเจ้าวิเทหราช เสด็จไปถึงแคว้นกับปีละแล้ว ทรงส่ง
พระราชสาสน์ไปถวายพระเจ้าพรหมทัตต์ว่า ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า
หม่อมฉันมาเพื่อถวายบังคมพระยุคลบาทของพระองค์ พระเจ้าข้า ขอได้
โปรดพระราชทานพระราชริดาผู้ดงามท้าวองค์ ซึ่งประดับด้วยเครื่อง
อลังการล้วนแต่ทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมูนางข้าหลวง ให้เป็นมเหสี
ของหม่อมฉัน ณ บัดนี้เกิด พระเจ้าข้า .

[๖๒๕] ดุริยพระเจ้าวิเทหราช แม่พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์ไม่เสด็จ
มาร้าย เขิญพระองค์ทรงหาพระฤกษ์อาวาหมงคลไว้ หม่อมฉันจะถวาย
ราชริดาผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการล้วนแต่ทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมูนาง
ข้าหลวงแก่พระองค์ พระเจ้าข้า .

[๖๒๖] ลำดับนั้น พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงหาพระฤกษ์ ครั้นหาพระฤกษ์ได้แล้ว
ทรงส่งพระราชสาสน์ไปถวายพระเจ้าพรหมทัตต์ว่า ขอพระองค์ทรงพระ-
ราชทานพระราชริดาผู้ดงามท้าวองค์ ซึ่งประดับด้วยเครื่องอลังการล้วน
แต่ทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมูนางข้าหลวง ให้เป็นมเหสีของหม่อมฉัน
ณ บัดนี้เกิด พระเจ้าข้า .

[๖๒๗] หม่อมฉันจะถวายพระราชริดาผู้ดงามท้าวองค์ อันประดับด้วยเครื่อง
อลังการล้วนด้วยทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมูข้าหลวง ให้เป็นมเหสีของ
พระองค์ ณ บัดนี้ .

[๖๒๘] กองช้าง กองม้า กองรถ กองพลรบ อันเป็นกองทัพสามเกราะตั้งอยู่
จุดคบเพลิงสว่างไสว บัณฑิตทั้งหลายย่อมสำคัญอย่างไรกันหนอ .

[๖๒๙] กองช้าง กองม้า กองรถ กองพลรบ อันเป็นกองทัพสามเกราะตั้งอยู่
จุดคบเพลิงสว่างไสว ดุริยโศถบัณฑิต กองทัพเหล่านี้จักทำอะไรหนอ .

[๖๓๐] ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า พระเจ้าจุลนีพรหมทัตต์มีพลนิยามมาก รักษา
พระองค์ไว้ จะทรงประทุษร้ายต่อพระองค์ รุ่งเช้าจากรับสั่งให้ปลง
พระชนม์พระองค์ .

[๖๓๑] หทัยของเราสิ้น และปากของเราแห้งผาก เราเป็นเหมือนนกไฟไหม้ที่
กลางแดด ไม่ถึงความเย็นใจ เตาของช่างทองรุ่งเรืองอยู่ในไฟไม่ปรากฏ
ในภายนอก ฉนั้นใด แม่หทัยของเรากี่รุ่งเรืองอยู่ในภายใน ไม่ปรากฏ
ในภายนอก ฉนั้นนั่น .

[๖๓๒] ข้าแต่พระจอมขัตติยราช พระองค์เป็นผู้ประมาทเป็นไปล่วงความคิด มี
ความคิดอันทำลายเสียแล้ว บัดนี้แล อาจารย์ทั้ง ๔ ผู้เป็นบัณฑิตมี
ความคิด จงป้องกันพระองค์เกิด พระองค์ไม่ทรงกระทำตามคำของ
ข้าพระบาท ผู้เป็นอำมาตย์ใครประโยชน์แสวงหาความเกื้อกูล ทรงยินดี
ด้วยปัตติอันตรัยของพระองค์ ดังเนื้อตกลงในหลุมล่อ ฉนั้นนั่น ปลา
อยากกินของสดคือเหยื่อ ย่อมกลืนเบ็ดที่คัดอันปิดไว้ด้วยเหยื่อ มันย่อม
ไม่รู้จักความตายของตน ฉนั้นใด ข้าแต่พระราชา พระองค์ทรงปรารถนา
กามย่อมไม่ทรงทราบ พระราชริดาของพระเจ้าจุลนี เหมือนปลาไม่รู้จัก
ความตายของตน ฉนั้นนั่น ถ้าพระองค์จะเสด็จไปยังปัญจาลนคร จักต้อง
ทรงละเสียทันที ภัยใหญ่จักถึงแก่พระองค์เหมือนภัย คือความตายถึง
แกมฤคผู้ตามไปถึงทางที่ประตูบ้าน ข้าแต่พระจอมประชากร บัณฑิตผู้
ประเสริฐพึงเป็นเหมือนงูอยู่ในพังกัดเอา นักปราชญ์ไม่พึงทำไมตรีกับ
บุรุษเช่นนั้น เพราะการสังคัมกับบุรุษชั่ว นำทุกข์มาให้โดยแท้ ข้าแต่
พระจอมประชากร บัณฑิตผู้มีศีล เป็นพหุสตรพิงรักคุณแห่งไมตรีใด
นักปราชญ์พึงกระทำไมตรีกับบุรุษเช่นนั้นเท่านั้น เพราะการสังคัมกับ
สัปบุรุษ นำความสุขมาให้โดยแท้ .

[๖๓๓] ข้าแต่พระราชา พระองค์ได้ตรัสถึงเหตุที่จะให้ได้รัตนอันสูงสุดในสำนัก
ข้าพระบาท ทรงเป็นผู้เขลา บำนาญลาย ข้าพระบาทเป็นบุตรคฤหบดีถือ
ทางไถเจริญมาแต่ยังเยาว์ จะรู้เหตุที่จะให้ได้รัตนเหมือนคนอื่นเขา
อย่างไรเล่า ท่านทั้งหลายจงโสคมโศถบัณฑิตนี้ ซึ่งเขาพูดเป็นอันตราย
แก่การได้รัตนของเรา ให้หายไปเสียจากแคว้นของเรา .

[๖๓๔] ดุริยโศถ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ทิ่มแทงเพราะโทษที่ล่วงไปแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
เจ้าจะทิ่มแทงเราเป็นดังมดที่เขาคูกไว้ถูกทิ่มแทงด้วยประดักทำไม้ ถ้าเห็น
ว่าเราจะพินภัยได้หรือเห็นว่าจะปลอดภัยได้ ขอเจ้าจงสั่งสอนเราโดย
ความสวัสดีนั้นแล เจ้าจะทิ่มแทงเราเพราะโทษที่ล่วงไปแล้วทำไม .

[๖๓๕] ข้าแต่พระบรมกษัตริย์ กรรมของมนุษย์อันเป็นไปล่วงแล้วทำได้ยาก มี
ความยินดีได้ยาก เป็นแดนเกิด ข้าพระบาทไม่สามารถจะปลดเปลื้อง
พระองค์ได้ ขอพระองค์ได้โปรดทรงทราบเถิด พระเจ้าข้า ช้างทั้งหลาย
ผู้มีฤทธิ์ มีศสามารถเหาะไปได้ทางอากาศ เป็นช้างเกิดในตระกูลช้าง
ฉัททันต์ หรือในตระกูลช้างอุโบสถของพระองค์มีอยู่ แม้ช้างเหล่านั้น
พึงพาพระองค์ไปได้ ม้าทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มีศสามารถเหาะไปได้ทาง
อากาศ เป็นม้าเกิดในตระกูลพระยาม้าลาหของพระองค์มีอยู่ แม้ม้า
เหล่านั้นพึงพาพระองค์ไปได้ นกทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มีศสามารถบินไปได้
ทางอากาศของพระองค์มีอยู่ แม้นกเหล่านั้นก็พึงพาพระองค์ไปได้ ยักษ์
ทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มีศสามารถเหาะไปได้ทางอากาศของพระองค์มีอยู่
แม้นยักษ์เหล่านั้นก็พึงพาพระองค์ไปได้ ข้าแต่พระบรมกษัตริย์ กรรมของ
มนุษย์อันเป็นไปล่วงแล้วทำได้โดยยาก มีความยินดีได้ยาก เป็นแดน
เกิด ข้าพระบาทไม่สามารถจะปลดเปลื้องพระองค์ โดยทางอากาศได้
พระเจ้าข้า .

[๖๓๖] บุรุษผู้ยังมองไม่เห็นฝั่งในมหาสมุทร ย่อมได้ที่พำนักในประเทศใด เขา
ย่อมได้ความสุขในประเทศนั้น ฉนฺได ทำนมโหสฺส ขอท่านได้เป็นที่
พึงของข้าพระเจ้าทั้งหลาย และของพระราชาฉนฺไดเกิด ท่านเป็นผู้
ประเสริฐสุดกว่าพวกข้าพเจ้าเหล่ามนตรี ขอท่านช่วยปลดเปลื้องเรา
ให้พ้นจากทุกข์ด้วยเถิด .

[๖๓๗] ท่านอาจารย์เสนก กรรมของมนุษย์อันเป็นไปล่วงแล้วทำได้ยาก มีความ
ยินดีได้ยาก เป็นแดนเกิด ข้าพเจ้าไม่สามารถจะช่วยปลดเปลื้องท่านได้
ท่านจงรู้เอาเองเถิด .

[๖๓๘] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั้นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอลา
ท่านอาจารย์เสนก เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งใดควรทำอย่างไร .

[๖๓๙] เราทั้งหลายจงเอาไฟเผาเสียตั้งแต่ประตู หรือจงจับมัดฆ่ากันและกัน
ละชีวิตเสียจับพลัน อย่าให้พระเจ้าพรหมทัตตมาเราทั้งหลายให้ลำบาก
นานเลย .

[๖๔๐] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั้นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอลา
อาจารย์ปุกฺกส ฌ บัดนี้ เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งใดควรทำอย่างไร .

[๖๔๑] เราทั้งหลายควรกินยาพิษตาย ละชีวิตเสียจับพลัน อย่าให้พระเจ้า-
พรหมทัตตมาเราทั้งหลายให้ลำบากนานเลย .

[๖๔๒] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั้นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอลา
อาจารย์กามินท์ ฌ บัดนี้ เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งใดควรทำอย่างไร .

[๖๔๓] เราทั้งหลายพึงเอาเชือกผูกหรือพึงโดดลงบ่อให้ตายเสีย อย่าให้พระเจ้า-
พรหมทัตตมาเราทั้งหลายให้ลำบากนานเลย .

[๖๔๔] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั้นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอลา
อาจารย์เทวินท์ ฌ บัดนี้ เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งใดควรทำอย่างไร .

[๖๔๕] เราทั้งหลายจงเอาไฟเผาเสียตั้งแต่ประตู หรือ จงจับมัดฆ่ากันและกัน
ละชีวิตไปเสียจับพลัน ถ้าท่านมโหสถไม่สามารถจะช่วยปลดเปลื้องเรา
ทั้งหลายได้โดยง่าย .

[๖๔๖] บุคคลแสวงหาแก่นแห่งต้นกล้วยย่อมหาไม่ได้ ฉนฺได เราทั้งหลาย
แสวงหาอุบายเครื่องพ้นจากทุกข์ ก็ย่อมไม่ประสบปัญหานั้น ฉนฺได
บุคคลแสวงหาแก่นแห่งไม้จั่ว ย่อมหาไม่ได้ ฉนฺได เราทั้งหลาย
แสวงหาอุบายเครื่องพ้นจากทุกข์ ก็ย่อมไม่ประสบปัญหานั้น ฉนฺได
การอยู่ของช้างทั้งหลายในสถานที่ไม่มีน้ำ ชื่อว่าอยู่ในที่มีไข้ประเทศ
เพราะช้างเหล่านั้นอยู่ในสถานที่อื่น ไม่มีน้ำ ชื่อว่ามีไข้ประเทศ ย่อมตก
อยู่ในอำนาจของปัจฉามิตรเร็วพลัน ฉนฺได แม้การที่เราทั้งหลายอยู่ในที่
ใกล้ของมนุษย์ชั่ว เป็นคนพาลหาความรู้มิได้ ก็ชื่อว่าอยู่ในสถานที่มีไข้
ประเทศ ฉนฺได หทัยของเราสิ้น และปากของเราก็แห้งผาก เราเป็น
เหมือนถูกไฟไหม้ที่กลางแดด ไม่ถึงความเย็นใจ เตาของช่างทองรุ่งเรือง
อยู่ภายใน ไม่ปรากฏในภายนอก ฉนฺได แม้หทัยของเรารุ่งเรืองอยู่ใน
ภายใน ไม่ปรากฏในภายนอก ฉนฺได .

[๖๔๗] ลำดับนั้น มโหสถบัณฑิตมีปัญญาเห็นประโยชน์ เห็นพระเจ้าวิเทโธราช

ทรงได้รับทุกข์ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้าพระองค์อย่าทรงกลัวเลย
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาท
จักช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้จงดวงจันทร์อันราหูจับแล้ว ข้าแต่พระ-
มหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ
พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้อง พระองค์ผู้จงดวง
จมอยในหล่ม ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วย
ปลดเปลื้องพระองค์ผู้จกดัดอยู่ในตะกร้า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์
อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย
ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้จกดัดอยู่ในกรง ข้าแต่พระ-
มหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ
พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้อง พระองค์ผู้
จกดัดติดอยู่ที่ข้าย ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจะ
ช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้มีพลและพาหนะคัมภีร์อยู่ ข้าแต่พระมหาราช
เจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่า
ทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักขับไล่กองทัพของพระเจ้าปัญจาลราชให้หนีไป
ดุจไลกาและเหยี่ยวให้หนีไปด้วยก้อนหิน ปัญญาของข้าพระบาท หรือ
อำมาตย์ เช่นกับข้าพระบาท ซึ่งมีได้ช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้ตกอยู่ใน
ที่คับขันให้พ้นทุกข์ จะมีประโยชน์อะไร .

[๖๔๘] ดูก่อนหนุมานทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงลุกขึ้นมา จงช่วยกันเปิดประตู
อุโมงค์ และประตูห้องติดต่อกับเครื่องยนต์ พระเจ้าวิเทหราชจักเสด็จไป
ทางอุโมงค์ พร้อมด้วยอำมาตย์ทั้งหลาย .

[๖๔๙] พวกคนรับใช้ของมโหสถบัณฑิต ได้ฟังคำของมโหสถแล้วช่วยกันเปิด
ประตูอุโมงค์ และถอดลูกดานประกอบด้วยเครื่องยนต์ .

[๖๕๐] เสนาเดินไปก่อน มโหสถเดินไปข้างหลัง พระเจ้าวิเทหราชอันอำมาตย์
แวดล้อม เสร็จดำเนินไปท่ามกลาง .

[๖๕๑] พระเจ้าวิเทหราชเสด็จออกจากอุโมงค์แล้ว เสด็จขึ้นสู่เรือ มโหสถบัณฑิต
รู้ว่าพระเจ้าวิเทหราชเสด็จขึ้นเรือแล้ว ได้ถวายอนุศาสน์ว่า ขอเดชะ
พระองค์ผู้จอมประชากร พระเจ้าจุลนี เป็นพระสัสสระของพระองค์
พระนางนันทาเทวีนี้ เป็นพระสัสสของพระองค์ การปฏิบัติพระราช
มารดาของพระองค์ จันใด การปฏิบัติเนืองของมีแต่พระสัสสของพระองค์
จันนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ อนึ่ง พระภคารามพระอุทรพระชนนี
เดียวกันโดยตรง พระองค์ทรงรักใคร่ จันใด พระปัญจาลจันทราชกุมาร
พระองค์ก็ควรทรงรักใคร่ จันนั้น พระนางปัญจาลจันทราชบุตรี ของ
พระเจ้าพรหมทัตต์ ที่พระองค์ทรงปรารถนานั้น ขอพระองค์ทรงรักใคร่ใน
พระนางของพระองค์ พระนางจักเป็นพระมเหสีของพระองค์ อย่าทรง
ดูหมิ่น .

[๖๕๒] ดูก่อนมโหสถ เจ้าจงรีบขึ้นเรือ จะยืนอยู่ที่ฝั่งทำไมหนอ เราทั้งหลายพ้น
จากทุกข์ได้โดยยาก จงไปกัน ณ บัดนี้เถิด .

[๖๕๓] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า การที่ข้าพระองค์เป็นนายกของเสนาจะทอดทิ้ง
กองทัพเอาแต่ตัวรอด นี้ไม่สมควร ขอเดชะ พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ
ข้าพระบาทจักนำมาซึ่งกองทัพ ที่พระองค์ทรงละทิ้งไว้ในปัญจาลนคร
และสิ่งของที่พระเจ้าพรหมทัตต์พระราชทาน พระเจ้าข้า .

[๖๕๔] ดูก่อนบัณฑิต เจ้ามีเสนาน้อย จักชมพระเจ้าพรหมทัตต์ผู้มีเสนามากได้
อย่างไร เจ้าไม่มีกำลัง จักลำบาก เพราะพระเจ้าพรหมทัตต์มีกำลัง .

[๖๕๕] ถ้าบุคคลผู้มีความคิด ถึงจะมีเสนาน้อย ก็เอาชนะบุคคลผู้มีเสนามาก
แต่ไม่มีความคิดได้ พระราชาพระองค์เดียวทรงฉลาดในอุบาย ย่อมทรง
เอาชนะ พระราชาทั้งหลายผู้ไม่ทรงฉลาดในอุบายได้ ดังอาทิตย์อุทัย
กำจัดความมืดส่งแสงสว่างจ้า ฉะนั้น ขอเดชะ .

[๖๕๖] ดูก่อนท่านอาจารย์เสนก การอยู่ร่วมกับบัณฑิตทั้งหลายเป็นสุขดีหนอ
เพราะว่ามโหสถบัณฑิต ช่วยปลดเปลื้องเราทั้งหลายผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือ
ของศัตรูได้ เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกถูกขังอยู่ในกรง และ
เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยปลาอันติดอยู่ในแห ฉะนั้น .

[๖๕๗] ข้าแต่พระมหาราช บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้นำความสขมาให้อย่างแท้จริง
เถียว มโหสถบัณฑิตช่วยปลดเปลื้องเราทั้งหลายผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ศัตรูได้ เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกที่ถูกขังอยู่ในกรง และ
เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงปลาอันติดอยู่ในแห ฉะนั้น ขอเดชะ .

[๖๕๘] พระเจ้าจุลนีผู้มีกำลังมาก ทรงรักษาอยู่ตลอดราตรีทั้งคืน ครั้นอรุณขึ้น
ได้เสด็จถึงเมืองอุปการ พระเจ้าปัญจาลราชทรงพระนามว่าจุลนีผู้มีกำลัง
มาก เสด็จขึ้นช้างพระที่นั่งตัวประเสริฐ เป็นช้างมีกำลังอายุ ๖๐ ปี ได้
รับสั่งกับเสนาของท้าวเธอ ท้าวเธอทรงสวมเกราะแก้วมณี พระหัตถ์
จับศร ได้ตรัสกะทวยหาญผู้รับใช้ซึ่งชำนาญในศิลป คือ ธนู ยิ่งแม่นยำ
ยิงชนทรายไม่พลาด ซึ่งประชุมกันอยู่ .

[๖๕๙] ว่าทานทั้งหลาย จงไล่ช้างพลาย มีกำลังอายุ ๖๐ ปีไป ช้างทั้งหลาย
จงย้ายเมืองที่พระเจ้าวิเทหราชรับสั่งให้สร้างไว้ ลูกศรอันขาวเช่นเขี้ยววา
ปลายแหลมคม สามารถแทงทำลายกระดูกได้ เกลี้ยงเกลาลเหล่านี้
จงตกลงด้วยกำลังธนู พวกทหารรุ่นหนุ่ม สวมเกราะล้วนเกลี้ยงกล้า มี
อาวุธประกอบด้วยด้ามอันวิจิตร ฝูงช้างใหญ่แล่นมาจงเป็นผู้หันหน้าสู้
ช้างทั้งหลาย หอกทั้งหลายที่ขัดด้วยน้ำมันแล้วมีแสงเป็นประกายวระวับ
ดังดาวประกายพุกขมีแสงตั้งร้อย เมื่อพวกทหารของเราล้วนมีกำลัง
อาวุธสวมสังวาลคือเกราะ ไม่ล่าหนีในสงครามเช่นนี้ พระเจ้าวิเทหราช-
จักพ้นไปทีไหน หากจะเป็นเหมือนนกบินไปในอากาศได้ก็จักพ้นไปได้
อย่างไร ทหารของเราล้วนแต่เป็นชายฉกรรจ์ประมาณ ๓๙,๐๐๐ ซึ่งเรา
เที่ยวไปทั่วแผ่นดิน ไม่เห็นทหารอื่นใดเทียมทัน สามารถตัดศีรษะข้าศึก
เอามาคนละศีรษะได้ อนึ่ง ช้างพลายทั้งหลายอันประดับแล้ว เป็นช้างมี
กำลังอายุ ๖๐ ปี เหล่าทหารหนุ่มๆ มีผิวพรรณดังทองคำงามอยู่บนคอ
ทหารทั้งหลายมีเครื่องประดับสีเหลือง นุ่งผ้าสีเหลือง งามอยู่บนคอ
ช้าง ดังเทพบุตรในนันทวัน ฉะนั้น ดาบทั้งหลายมีสีดั่งปลาสด
ขัดถูด้วยน้ำมัน แสงวาววับ อันทหารผู้เกลี้ยงกล้าทำสำเร็จแล้ว มี
คมเสมอคมนัก ส่งแสงจัดปราศจากสนิม ทำด้วยเหล็กกล้า มั่นคง อัน
เหล่าทหารผู้มีกำลังเชี่ยวชาญในการฟันดาบถือเป็นคู่มือ ดาบทั้งหลาย
ล้วนแต่ด้ามทองคำประกอบด้วยฝักสีแดง กวัดแกว่งไปมา ย่อมงดงาม
ดังสายฟ้าแวววาบอยู่ในระหว่างก้อนเมฆ ฉะนั้น เหล่าทหารดาบผู้
เกลี้ยงกล้าสวมเกราะ กวัดแกว่งอยู่ในอากาศ ฉลาดในการใช้ดาบและ
โลห์ ฝึกมาอย่างชำนาญสามารถจะตัดคอช้างให้ขาดตกลง (ดูกรพระ-
เจ้าวิเทหราช เมื่อก่อน) พระองค์อันเหล่าทหารเช่นนี้แวดล้อมแล้ว
(แต่บัดนี้) การที่พระองค์จะพ้นไปจากที่นี่ย่อมไม่มี .

[๖๖๐] พระองค์ทรงตัวใสช้างพระที่นั่งตัวประเสริฐมาทำไมหน่อ พระองค์มี
พระหัตถ์อันราเริงเสด็จมา คงจะทรงเข้าพระทัยว่าทรงเป็นผู้ได้ประโยชน์
แล้ว ขอพระองค์ทรงลดแสงธนูนั้นเสียเถิด ทรงทั้งลูกธนูเสียเถิด ทรง
เปลื้องเกราะอันงดงามปานดังแก้วไพฑูรย์นั้นออกเสียเถิด พระเจ้าข้า .

[๖๖๑] เจ้าเป็นผู้มีสีหน้าอันผ่องใส และกล่าวถ้อยคำเคยยิ้มแย้ม ความถึงพร้อม
แห่งผิวพรรณเช่นนี้ย่อมมีในมรณกาล .

[๖๖๒] ข้าแต่พระชัตติยราช พระดำรัสที่พระองค์ตรัสทุกคามไว้ประโยชน์เสีย
แล้ว พระองค์เป็นผู้มีพระดำริกระจายไปทั่วแล้ว พระองค์ไม่สามารถ
จะจับ พระราชาของข้าพระองค์ได้หรือดั่งม้าสินธพอันม้ากระจอกไล่ไม่
ทัน ฉะนั้น พระราชาของข้าพระองค์พร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริพาร
เสด็จข้ามแม่น้ำไปแล้วเท่านั้น ถ้าพระองค์จักเสด็จติดตามไป พระองค์
ก็จักตก คือถึงความพินาศในระหว่าง เปรียบเหมือนกาบินไล่ติด
ตามพระยาหงส์ จักต้องตกลงในระหว่าง ฉะนั้น .

[๖๖๓] สุนัขจิ้งจอก เป็นสัตว์ต่ำช้ากว่ามฤค เห็นดอกทองกวาวด้วยแสงจันทร์
ก็สำคัญว่าขึ้นเนื้อ เข้าล้อมต้นอยู่ ครั้นเมื่อราตรีล่วงไปแล้ว เมื่อพระ-
อาทิตย์ขึ้นแล้ว สุนัขจิ้งจอกซึ่งเป็นสัตว์ต่ำช้ากว่ามฤค ได้เห็นดอก-
ทองกวาวบานแล้ว เป็นสัตว์หมดความหวังฉันใด ข้าแต่พระราชา
พระองค์ทรงล้อมพระเจ้าวิเทหราช ก็จักทรงหมดความหวังเสด็จกลับไป
เปรียบเหมือนสุนัขจิ้งจอกล้อมต้นทองกวาวหมดความหวังกลับไป ฉะนั้น .

[๖๖๔] เจ้าทั้งหลายจงช่วยกันตัดมือ เท้า หู และจมูกของมโหสถ ผู้ปล่อยให้
พระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเราซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือไปเสีย เจ้าทั้งหลายจง
เสียมโหสถ ผู้ปล่อยพระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเรา ซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือ
ไปเสียในหลาวแล้วจงข่มขู่ให้ร้อน เหมือนดังยางเนื้อฉะนั้น บุคคล
แห่งหนึ่งร่วงลงบนแผ่นดิน หรือบุคคลเกี่ยวหนึ่งราชสีห์หรือเสือโคร่งจุด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
มาด้วยขอนันได เราจึงให้เจ้าทั้งหลายช่วยกันทิ่มแทงมโหสถ ผู้
ปล่อยพระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเราซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือไปฆ่าเสียด้วยหอก
ฉนั้น .

- [๖๖๕] ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของข้าพระองค์ พระเจ้า-
วิเทหราชก็จกักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็นต้น ของพระปัญจาลจันทราชโอรส
ฉนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของข้าพระองค์
พระเจ้าวิเทหราชก็จกักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็นต้นของพระปัญจาลจันที่
ราชธิดา ฉนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของข้า
พระองค์ พระเจ้าวิเทหราชก็จกักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็นต้นของพระ
นางนันทาเทวีอัครมเหสี ฉนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือเท้า หูและ
จมูกของข้าพระองค์ พระเจ้าวิเทหราชก็จกักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็น
ต้นของพระราชบุตร ราชบุตรและพระมเหสีแห่งพระองค์ ฉนั้น
ถ้าพระองค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของข้าพระองค์ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน
พระเจ้าวิเทหราช ก็จกักรับสั่งให้เสียบเนื้อของพระปัญจาลจันทราชโอรส
ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน ฉนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของ
ข้าพระองค์ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน พระเจ้าวิเทหราชก็จกักรับสั่งให้
เสียบเนื้อของพระปัญจาลจันที่ราชธิดา แล้วย่างให้ร้อน ฉนั้น ถ้าพระ-
องค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของข้าพระองค์ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน พระเจ้า
วิเทหราชก็จกักรับสั่งให้เสียบเนื้อพระนางนันทาเทวีอัครมเหสี แล้วย่าง
ให้ร้อน ฉนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของข้าพระองค์ในหลาว
แล้วย่างให้ร้อน พระเจ้าวิเทหราชก็จกักรับสั่งให้เสียบเนื้อของพระราชน-
บุตรพระราชบุตรและพระมเหสีของพระองค์ แล้วย่างให้ร้อน ฉนั้น
ถ้าพระองค์จกักรับสั่งให้ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็
จกักรับสั่งให้ทิ่มแทงพระปัญจาลจันทราชโอรสด้วยหอก ฉนั้น ถ้าพระ-
องค์จกักรับสั่งให้ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็รับสั่งให้
ทิ่มแทง พระปัญจาลจันที่ราชธิดาด้วยหอก ฉนั้น ถ้าพระองค์จกักรับ
สั่งให้ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็จกักรับสั่งให้ทิ่มแทง
พระนางนันทาเทวีอัครมเหสีด้วยหอก ฉนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้
ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็จกักรับสั่งให้ทิ่มแทง
พระราชบุตร พระราชบุตรและพระมเหสีของพระองค์ ฉนั้น ข้อความ
ดังกล่าวมาอย่างนี้ อันข้าพระองค์ทั้งสอง คือพระเจ้าวิเทหราชกับ
ข้าพระองค์ ได้ปรึกษากันแล้วในที่ลับ โฉนั้ประมาณ ๑๐๐
ปะละ อันข้างหนึ่งทำสำเร็จแล้ว ด้วยมีดของข้างหนึ่งยอมช่วยป้องกัน
ตัวเพื่อห้ามลูกศรทั้งหลาย ฉนั้น ข้าพระองค์ เป็นผู้นำความสุขบรรเทา
ทุกข์ถวายพระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศ ก็จำต้องทำลายลูกศรคือพระดำริของ
พระองค์ ด้วยโล คือความคิดของข้าพระองค์ ฉนั้น ขอเดชะ .
- [๖๖๖] ข้าแต่พระมหाराชา เชิญพระองค์ทอดเนตรพระราชนิเวศอันว่างเปล่า
ของพระองค์ ข้าแต่บรมกษัตริย์ นางสนม กุมารทั้งหลาย และ
พระราชชนนีของพระองค์ ข้าพระองค์ให้นำออกทางอุโมงค์ นำไป
ถวายพระเจ้าวิเทหราชแล้ว พระเจ้าข้า .
- [๖๖๗] เชิญพวกเจ้าจงไปสู่ราชนิเวศของเรา แล้วตรวจตราดู คำของมโหสถนี้
จริงหรือเท็จอย่างไร .
- [๖๖๘] ข้าแต่พระมหाराชา มโหสถกราบทูลว่า ฉนั้น คำนั้นเป็นจริง ฉนั้น
พระราชนิเวศทุกแห่งว่างเปล่า ดุจที่ลงกินของฝูงกา ขอเดชะ .
- [๖๖๙] ข้าแต่พระมหाराชา พระนางเจ้านันทาเทวี ทรงโหมงดงามทั่วสรรพางค์
มีพระโสณนาม ดังแผ่นทองคำธรรมชาติ มีปกติตรัสด้วยพระสำเนียง
อันอ่อนหวาน ดังเสียงลูกหงส์เสด็จไปทางอุโมงค์นี้แล้ว ข้าแต่พระ-
มหाराชา พระนางนันทาเทวีทรงโหมงดงามทั่วสรรพางค์ ทรงพระภูษา
โกสีย์ มีพระสร้อยเหลืองอร่าม มีสายรัดพระองค์ดงามด้วยทองคำ
ข้าพระองค์นำออกไปแล้วจากอุโมงค์นี้ พระนางนันทาเทวีมีพระบาทแดง
สดไส ทรงโหมงดงาม มีสายรัดพระองค์ แก้วมณีแกมสุวรรณ ดวง-
พระเนตรดังตาดนกพิราบ มีพระสร้อยดงาม พระโอษฐ์แดงดังผลตาลสูง
สะโอตสอง มีปั้นพระองค์เล็กเรียวดังเถาตาลดา อันเกิดดีแล้ว
และกายจนไพรี มีพระเกสาขาวดำ มีปลายช้อนขึ้นเล็กน้อย มีดวง-
พระเนตรเชื่อง ดังดวงตาของลูกเนื้อทรายอันเกิดดีแล้ว และดุจเปลว-
เพลิงในฤดูหมันต์ พระนางนันทาเทวี ย่อมดงามด้วยเส้นพระโลมา

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
- เล็กๆ ตั้งแม่น้ำใกล้ภูผาอันดาดำไปด้วยไม้ไผ่เล็กๆ ฉะนั้น พระนางมีพระเพลางามดั่งวงอัยรา มีพระถันยุคลดั่งจุฬามะพลับทองงามเป็นที่หนึ่ง พระสัณฐานสันหัตถ์ ไม่สูงนัก ไม่ตํานัก มีพระไขนงพองาม ไม่มากนัก ข้าแต่พระองค์ผู้มีพาหนะสมบุรณ์ด้วยสิริ พระองค์ทรงยินดี ด้วยการทิวคตของพระนางเจ้านันทาเทวีเป็นแน่ ข้าพระองค์และพระนางเจ้านันทาเทวี ก็จักไปสู่สำนักยมราชเป็นแน่ .
- [๖๗๐] มโหสถ ได้ปล่อยพระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเรา ซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือเรา ทำเล่ห์กลอันเป็นทิพย์ หรือว่า ได้ทำอุบายบังตา .
- [๖๗๑] ข้าแต่พระมหाराชา บัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมทำเล่ห์กลอันเป็นทิพย์โดยแท้ บัณฑิตผู้มีความรู้เหล่านั้น ย่อมปลดเปลื้องตนได้ เหล่าทหารรณหุเมเป็นคนฉลาด เป็นทหารขุดอโมงค์ของข้าพระองค์มีอยู่ พระเจ้าวิเทหราชเสด็จไปยังพระนครมิลลา โดยทางที่ทหารเหล่านั้นทำไว้ พระเจ้าข้า .
- [๖๗๒] ข้าแต่พระมหाराชา เชิญพระองค์ทอดพระเนตรอโมงค์ซึ่งสร้างไว้ดีแล้ว งามรุ่งเรืองด้วยระเบียบแห่งกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบ ซึ่งสำเร็จดีแล้วเกิด พระเจ้าข้า .
- [๖๗๓] ดุกรรมโหสถ เป็นลากของชนชาววิเทหรัฐหนอ บัณฑิตทั้งหลายเช่นนี้ ย่อมอยู่ในเรือน ในแวนแคว้นของผู้ใด เป็นลากของผู้หนึ่ง เหมือนเจ้า ฉะนั้น .
- [๖๗๔] เราจะให้เครื่องเลี้ยงชีพ การบริหาร เบี้ยเลี้ยง และบำเหน็จเพิ่มขึ้น สองเท่า และให้โภศมสมบัติอันไพบลยอีก เจ้าจงใช้สอยและจรรนงมียอยู่ในกามเกิด เจ้าอย่ากลับไปหาพระเจ้าวิเทหราชเลย พระเจ้าวิเทหราช จะทรงทำประโยชน์อะไร .
- [๖๗๕] ข้าแต่พระมหाराชา ผู้ใดพึงสละท่านผู้ขบเลี้ยงตนเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผู้นั้นย่อมถูกตนเองและคนอื่นติเตียนได้ทั้งสองฝ่าย พระเจ้าวิเทหราชยังทรงพระชนมอยู่เพียงใด ข้าพระองค์ไม่พึงอยู่ในแวนแคว้นของผู้อื่นเพียงนั้น ข้าแต่พระมหाराชา ผู้ใดพึงสละท่านผู้ขบเลี้ยงตน เพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผู้นั้นย่อมถูกตนเองและคนอื่นติเตียนได้ทั้งสองฝ่าย พระเจ้าวิเทหราชยังดำรงพระชนมอยู่เพียงใด ข้าพระองค์ไม่พึงเป็นราชบุรุษของพระราชอื่นเพียงนั้น ขอเดชะ .
- [๖๗๖] ดุกรรมโหสถ เราจะให้ทองพันแท่ง บ้าน ๘๐ หลังในแคว้นกาสิแก่ท่าน เราจะให้ทาสี ๔๐๐ คน ภรรยา ๑๐๐ คนแก่ท่าน จงพากองทัพทั้งปวงไปโดยสวัสดิ .
- [๖๗๗] พวกเจ้าจงให้อาหารแก่ช้างและม้าเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า เพียงใด จงเลี้ยงดูกองรถและกองราบให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ เพียงนั้น .
- [๖๗๘] ดุกรรมโหสถบัณฑิต ท่านจงพาเอากองช้าง กองม้า กองรถ กองราบไป พระเจ้าวิเทหราช จงทอดพระเนตรท่านผู้ไปถึงมิลลานคร .
- [๖๗๙] เสนา คือ กองช้าง กองม้า กองรถ กองราบ ปรากฏมากมาย เป็นจตุรคินทินากแล้ว บัณฑิตทั้งหลายจะสำคัญอย่างไรหนอ .
- [๖๘๐] ข้าแต่พระมหाराชา ความยินดีอย่างสูงสุด จักปรากฏแด่พระองค์ มโหสถพากองทัพทั้งปวงมาถึงแล้วโดยสวัสดิ .
- [๖๘๑] คน ๔ คน นำคนตายไปทิ้งไว้ในป่าช้าแล้วกลับไป จันใด พวกเราทั้งเจ้าไว้ในกัปปิลรัฐแล้ว กลับมาในที่นี้ ก็ฉันทัน เมื่อเป็นเช่นนั้น เจ้าปลดเปลื้องตนพ้นมาได้เพราะเหตุอะไร เพราะปัจจัยอะไร หรือเพราะผลอะไร .
- [๖๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์จอมวิเทหรัฐ ข้าพระองค์ป้องกันกลศึกที่พวกนั้นคิดกันไว้ ด้วยกลศึกที่ข้าพระองค์คิดแล้ว ข้าพระองค์ป้องกันความลับที่พวกนั้นปรึกษากันไว้ ด้วยความลับที่ข้าพระองค์คิดไว้ (ไซแต่เท่านั้น) ข้าพระองค์ยังได้ช่วยป้องกันพระราชไว้ ดังสาครกินล่อมชมพูทวีปไว้ ฉะนั้น พระเจ้าพรหมทัตต์ทรงพระราชทานทองคำพันแท่ง บ้าน ๘๐ หลังในแคว้นกาสิ ทาสี ๔๐๐ คน และภรรยา ๑๐๐ คน แก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ได้พากองทัพทั้งปวงมาถึง ณ ที่นี้โดยสวัสดิแล้ว พระเจ้าข้า .
- [๖๘๓] ดุการท่านอาจารย์เสนก การอยู่ร่วมกับบัณฑิต เป็นสุคติหนอ เพราะว่ามโหสถบัณฑิต ปลดเปลื้องเราทั้งหลายผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูได้เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกที่ถูกขังอยู่ในกรง และเปรียบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

เหมือนบุคคลช่วยปล่อยปลาอันติดอยู่ในแห ฉะนั้น .

[๖๘๔] ข้าแต่พระมหाराชา ชื่อนี้เป็นอย่างนั้น เพราะว่า บัณฑิตทั้งหลาย เป็นผู้นำความสุขมาให้ มโหสถบัณฑิตปลดปล่อยพวกเราผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูได้ เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกที่ขังอยู่ในกรง และเปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยตัวติดอยู่ในแห ฉะนั้น .

[๖๘๕] ชาวเมืองผู้นับว่าเกิดในแคว้นมคธ จงคิดพินทั้งปวง จงตักลงเล็กกลงใหญ่และมโหรีทัก จงพากันให้ร้องขับลือเสียงให้แซ่แซ่ .

[๖๘๖] พวกนางสนม พวกกุมาร พวกพ่อค้า และพวกพราหมณ์ต่างก็นำเอาข้าวน้ำเป็นอันมากมาให้แก่มโหสถบัณฑิต พวกกองช้าง พวกกองม้า พวกกองรถ พวกกองราบ ต่างก็นำเอาข้าวน้ำเป็นอันมากมาให้แก่มโหสถบัณฑิต ชาวชนบทและชาวนิคมนประชมพร้อมกัน ต่างนำเอาข้าวน้ำเป็นอันมากมาให้มโหสถบัณฑิต ชนเป็นอันมากได้เห็นมโหสถบัณฑิตกลับมา ต่างก็พากันเลื่อมใส ครั้นมโหสถบัณฑิตมาถึงมิลินทนคร พากันยกธงขึ้นโบกอยู่ไปมา .

จบ มโหสถชาดกที่ ๕ .

๖. ฎริทัตชาดกที่ ๖

พระเจ้าฎริทัต ทรงบำเพ็ญศีลबारมี

[๖๘๗] รัตนอย่างใดอย่างหนึ่ง มียอยู่ในนิวศนของท้าวธรรมฐ รัตนทั้งหมดนั้น จมเข้าสู่พระราชนิวศนของพระองค์ ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดประทานพระราชธิดาแก่พระราชธิดาของข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า .

[๖๘๘] พวกเราไม่เคยทำการวิวาห์กับนาคทั้งหลาย ในกาลไหนๆ เลย พวกเราจะทำการวิวาห์อันไม่สมควรนั้น ได้อย่างไรเล่า .

[๖๘๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ พระองค์จำต้องทรงสละพระชนม์ชีพหรือเว้นแคว้นเสียเป็นแน่ เพราะเมื่อนาคโกรธแล้ว คนทั้งหลาย เช่นพระองค์จะมีชีวิตอยู่นานไม่ได้ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์เป็นมนุษย์ไม่มีฤทธิ์ มาดูหมิ่นพระยานาคธรรมฐผู้มีฤทธิ์ ผู้เป็นบุตรของท้าววารุณนาคราช เกิดภายใต้แม่ให้นมมุนา .

[๖๙๐] เราไม่ได้ดูหมิ่นท้าวธรรมฐผู้เรื่องยศ ก็ท้าวธรรมฐเป็นใหญ่กว่านาคแม่ทั้งหมด ถึงจะเป็นพระยานาคผู้มีอำนาจมาก ก็ไม่สมควรจะธิดาของเรา เราเป็นกษัตริย์ของชนชาววิเทหรัฐ และนางสมุททชาธิดาของเราก็เป็นอภิชาติ .

[๖๙๑] พวกนาคเหล่ากัมพลอัสสตรจงเตรียมตัว จงไปบอกให้นาคทั้งปวงรู้กัน จงพากันไปเมืองพาราณสี แต่อย่าได้เบียดเบียนใครๆ เลย .

[๖๙๒] นาคทั้งหลาย จงแผ่พังพานห้อยอยู่ที่บ้านเรือน ในสระน้ำ ที่ทางเดินที่ทาง ๔ แพร่ง บนยอดไม้ และบนสาระเนียด แม้เราก็จะนิรมิตตัวให้ใหญ่ขาวล้วน วงล้อมเมืองใหญ่ด้วยขนดหาง ยังความกลัวให้เกิดแก่ชนชาวกาลิ .

[๖๙๓] นาคทั้งหลายได้ฟังคำของท้าวธรรมฐแล้ว แปลงเพศเป็นหลายอย่าง พากันเข้าไปยังพระนครพาราณสี แต่มิได้เบียดเบียนใครๆ เลย แผ่พังพานห้อยอยู่ที่บ้านเรือน ในสระน้ำ ที่ทางเดิน ที่ทาง ๔ แพร่ง บนยอดไม้ พวกสตรีเป็นอันมากได้เห็นนาคเหล่านั้น แผ่พังพานห้อยอยู่ตามที่ต่างๆ หายใจฟูๆ ก็พากันคร่ำครวญ ชาวเมืองพาราณสีมีความสะดุ้งกลัวเดือดร้อนก็พากันไปประชุมกอดร้องทุกข์ว่า ขอพระองค์จงทรงพระราชทานพระราชธิดาแก่พญานาคเถิด พระเจ้าข้า .

[๖๙๔] ท่านชื่ออะไร มีนัยน์ตาแดง ออกผาย นั่งอยู่ท่ามกลางป่าอันเต็มไปด้วยดอกไม้ สตรี ๑๐ คนเป็นใคร ทรงเครื่องประดับล้วนแต่ทองคำ นุ่งผ้างาม ยืนเคารพอยู่ ท่านเป็นใคร มีแขนใหญ่ รุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางป่าเหมือนไฟอันลุกโชติด้วยเปลวเพลิง ท่านคงเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ คนใดคนหนึ่งเป็นยักษ์หรือเป็นนาคผู้มีอำนาจมาก .

[๖๙๕] เราเป็นนาคผู้มีฤทธิ์เดช ยากที่ใครๆ จะล่วงได้ ถ้าแม่เราโกรธแล้ว พึงขบชนบทที่เจริญให้แหลกได้ด้วยเดช มารดาของเราชื่อสมุททชา บิดาของเราชื่อวธรรมฐ เราเป็นน้องของสุทิสสนะ คนทั้งหลายเรียกเราว่า ฎริทัต .

[๖๙๖] ท่านเพ่งดูห้วงน้ำลึกกวอยู่ทุกเมื่อ นากลัวห้วงน้ำนั้นเป็นที่ยูอันรุ่งเรืองของเรา ลึกหลายร้อยชั่วบุรุษ ท่านอย่ากลัวเลย จงเข้าไปยังแม่น้ำมุนา เป็นแม่น้ำมีสีเขียวไหลจากกลางป่า ก็ก่อกองด้วยเสียงนกกุงและนกกะ-

เรียน เป็นที่เกษมสำราญของผู้มีอาจารย์ตร .

- [๖๙๓] ดุรพราหมณ์ ท่านพร้อมด้วยบุตรและภรรยา ไปถึงนาคพิภพแล้ว เรา
จะบูชาท่านด้วยกามทั้งหลาย ท่านจักอยู่เป็นสุข .
- [๖๙๔] แผ่นดินมีพื้นอันราบเรียบ ประกอบด้วยต้นกฤษณาเป็นอันมาก ดารดาษ
ด้วยหมู่เมลงค่อมทอง มีหญ้าเขียวชะอุ่มงามอุดม หมูไม่อินน้ำรินรมย์
สระโบกขรณีที่สร้างไว้สวยงาม ระดมด้วยเสียงหงส์ มีดอกปทุมร่วงหล่น
อยู่เกลื่อนกลาด มีปราสาท ๘ มุม มีเสาพื้นเสาอันขัดเกลาดีแล้วทุกเสา
สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ เรื่องจริงด้วยเหล่านางนาคกัญญา พระองค์เป็น
ผู้บังเกิดในวิมานทิพย์อันกว้างใหญ่ เป็นวิมานเกษมสำราญรื่นรมย์ มี
สุขหาอันใดจะเปรียบปานมิได้ ด้วยบุญของพระองค์ พระองค์เห็นจะ
ไม่ทรงหวังวิมานของพระอินทร์ เพราะฤทธิ์อันยิ่งใหญ่ โภบุญของพระ-
องค์นี้ ก็เหมือนของท้าวสักกะผู้รุ่งเรือง ฉะนั้น .
- [๖๙๕] อานาปของคนรับใช้ชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของท้าวสักกะเทว-
ราชผู้รุ่งเรือง ใครๆ ไม่ฟังถึงแม้ด้วยใจ .
- [๗๐๐] เราปรารถนาวิมานของเทวดาทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่ในความสุขนั้น จึงไป
รักษาอโบลถ้อยบนจอมปลวก .
- [๗๐๑] ข้าพระองค์พร้อมด้วยบุตรเข้าไปสู่ป่าแสวงหาเนื้อ ญาติเหล่านั้นไม่รู้
ว่าข้าพระองค์ตายหรือเป็น ข้าพระองค์ขอทูลลาพระกฐิตผู้เรืองยศ โอรัส
แห่งกษัตริย์แคว้นกาสิ พระองค์ทรงอนุญาตแล้ว ข้าพระบาทก็จะไป
เยี่ยมญาติ .
- [๗๐๒] การที่ท่านได้มาอยู่ในสำนักของเรา เป็นความพอใจของเราเหนือ แต่
ว่ากามารมณ์เช่นนี้ เป็นของหาไม่ได้ง่ายในมนุษย์ ถ้าท่านไม่ปรารถนา
จะอยู่ เราจะบูชาท่านด้วยกามารมณ์ทั้งหลาย เรออนุญาตให้ท่านไปเยี่ยม
ญาติได้โดยสวัสดิ .
- [๗๐๓] ดุรพราหมณ์ เมื่อท่านทรงทิพยมณีน้อย ย่อมได้ปลัสัตว์และบุตรทั้ง
หลายตามปรารถนา ท่านจงถือเอาทิพยมณีไป ปราศจากโรคภัยเป็นสุข
เถิด .
- [๗๐๔] ข้าแต่กฐิต พระดำรัสของพระองค์หาโทษมิได้ ข้าพระองค์ยินดียิ่งนัก
ข้าพระองค์แก่แล้วจักบวช ไม่ปรารถนากามทั้งหลาย .
- [๗๐๕] ถ้าหากพรหมจรรย์มีการแตกหัก กิจที่ต้องทำด้วยโรคภัยทั้งหลายเกิด
ขึ้น ท่านอย่าได้มีความหวั่นใจ ควรมาหาเรา เราจะให้ทรัพย์แก่ท่าน
มากๆ .
- [๗๐๖] ข้าแต่พระกฐิต พระดำรัสของพระองค์หาโทษมิได้ ข้าพระองค์ยินดียิ่ง
นัก ข้าพระองค์จักกลับมาอีก ถ้าจักมีความต้องการ .
- [๗๐๗] พระกฐิตตรัสดำรัสแล้ว จึงใช้ให้นาคมาณพ ๔ คน ไปส่งว่า ท่าน
ทั้งหลายจงมา เตรียมตัวพาพราหมณ์ไปส่งให้ถึงโดยเร็ว นาคมาณพ
๔ คนที่กฐิตตรัสใช้ให้ไปส่ง ฟังรับสั่งของกฐิต เตรียมตัวแล้ว พา
พราหมณ์ไปส่งให้ถึงโดยเร็ว .
- [๗๐๘] แก้วมณีที่สมมติกันว่าเป็นมงคล เป็นของดี เป็นเครื่องปลื้มรื่นรมย์ใจ
เกิดแต่หิน สมบูรณ์ด้วยลักษณะ ที่ท่านถืออยู่นี้ใครได้มาไว้ .
- [๗๐๙] แก้วมณีนี้ พวกนางนาคมาณวิกาประมาณพันหนึ่งล้วนมีตาแดง แวด-
ล้อมอยู่โดยรอบในกาลวันนี้ เราเดินทางไปได้แก้วมณีนี้นี้มา .
- [๗๑๐] แก้วมณีอันเกิดแต่หินนี้ ที่หามาได้ด้วยดี อันบุคคลเคารพบูชา ประดับ-
ประดาเก็บรักษาไว้ด้วยดีทุกเมื่อ ยังประโยชน์ทั้งปวงให้สำเร็จได้ เมื่อ
บุคคลปราศจากการระงับในการเก็บรักษา หรือในการประดับประดา
แก้วมณีอันเกิดแต่หินนี้ ที่บุคคลหามาได้โดยไม่แยบคาย ย่อมเป็นไป
เพื่อความพินาศ คนผู้ไม่มีกุศล ไม่ควรประดับแก้วมณีอันเป็นทิพย์นี้ เรา
จักให้ทองคำร้อยแท่ง ขอท่านจงให้แก้วมณีนี้แก่เราเถิด .
- [๗๑๑] แก้วมณีของเราเนี่ย ไม่ควรแลกเปลี่ยนด้วยโคหรือรัตนะ เพราะแก้วมณี
อันเกิดแต่หิน บริบูรณ์ด้วยลักษณะ เราจึงไม่ขาย .
- [๗๑๒] ถ้าท่านไม่แลกเปลี่ยนแก้วมณีด้วยโคหรือรัตนะ เมื่อเช่นนั้น ท่านจะ
แลกเปลี่ยนแก้วมณีด้วยอะไร เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกความข้อนั้น
แก่เรา .
- [๗๑๓] ผู้ใดบอกนาคใหญ่ผู้มีเดช ยากที่บุคคลจะล่วงเกินได้ เราจะให้แก้วมณี
อันเกิดแต่หิน อันรุ่งเรืองด้วยรัตมี .
- [๗๑๔] ครุฑผู้ประเสริฐหรือไธหน่อ แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาแสวงหานาค

ประสงค์จะนำไปเป็นอาหารของตน .

[๗๑๕] ดุกรพราหมณ์ เรามิได้เป็นครุฑ เราไม่เคยเห็นครุฑ เราเป็นผู้สนใจด้วย
งูพิษ ขนทั้งหลายรู้จักเราว่าเป็นหมอง .

[๗๑๖] ท่านมีกำลังอะไร มีศิลปะอะไร ท่านเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผลอันพิเศษในอะไร
จึงไม่ยำเกรงนาค .

[๗๑๗] ครุฑมาบอกวิชาหมองอย่างสูง แก่เกษิโกสิโยโคตรผู้อยู่ในป่า ประพฤติ
ตบะอยู่สิ้นกาลนาน เราเข้าไปหาเกษิโกตคนหนึ่งซึ่งนับเข้าในพวกเกษิผู้
บำเพ็ญตบะอยู่ในระหว่างภูเขา ได้บำรุงท่านโดยเคารพ มิได้เกียจ-
คร้านทั้งกลางวันกลางคืน ในกาลนั้น ท่านบำเพ็ญวิตรและพรหมจรรย์
เป็นผู้มีโชค เมื่อได้สมาคมกับเรา จึงสอนมนต์ทิพย์ให้แก่เราด้วยความ
รัก เราทรงไว้ซึ่งผลอันพิเศษในมนต์นั้น จึงไม่กลัวต่อนาค เราเป็น
อาจารย์ของพวกหมองงูพิษ ขนทั้งหลายรู้จักเราว่าอัลมพายน .

[๗๑๘] เราทั้งหลายจงรับแก้วไว้สิ ดุกรพ้อโสมทต เจ้าจรูไว้ เราทั้งหลายอย่า
ละสิริอันมาถึงตนด้วยทอนไม่ตามชอบใจสิ .

[๗๑๙] ข้าแต่พ่อผู้เป็นพราหมณ์ ภูริทัตนาคราชบูชาคุณพ่อผู้ไปถึงที่อยู่ของตน
เพราะเหตุไร คุณพ่อจึงปรารภนาประทุษร้ายต่อผู้กระทำดีเพราะความหลง
อย่างนี้ ถ้าคุณพ่อปรารภนาทรพยา ภูริทัตนาคราชก็จงจักให้ คุณพ่อไป
ขอท่านเถิด ภูริทัตนาคราชคงจักให้ทรพยาเป็นอันมากแก่คุณพ่อ .

[๗๒๐] ดุกรโสมทต การกินของที่ถึงมือ ถึงภาษาณะ หรือที่ตั้งอยู่เบื้องหน้า
เป็นความประเสริฐ ประโยชน์ที่เห็นประจักษ์ อย่าได้หลงเราไปเสียเลย .

[๗๒๑] คนประทุษร้ายมิตร สละความเกื้อกูล จะต้องหมกหม้ออยู่ในนรกอัน
ร้ายแรง แผ่นดินย่อมสับสนผู้หนึ่ง หรือเมื่อผู้หนึ่งมีชีวิตอยู่ก็ขบขิด ถ้า
คุณพ่อปรารภนาทรพยา ภูริทัตนาคราชก็จงจักให้ ผมเข้าใจว่า คุณพ่อ
จักต้องได้ประสบเวรที่ตนทำไว้ในไม่ช้า .

[๗๒๒] พราหมณ์ทั้งหลายบูชาบุญแล้ว ย่อมบริสุทธิดี เราจักบูชามหาบุญ ก็จัก
พ้นจากบาปด้วยการบูชาบุญอย่างนี้ .

[๗๒๓] เชิญเถิด ผมจะขอแยกไป ณ บัดนี้ วันนี้ผมจะไม่ขออยู่ร่วมกับคุณพ่อ
จะไม่ขอเดินทางร่วมกับคุณพ่อผู้ทำกรรมหยาบอย่างนี้สักก้าวเดียว .

[๗๒๔] โสมทตผู้ได้ยินได้ฟังมามาก ครั้นกล่าวกะบิดา และประกาศกะเทวดา
ทั้งหลายอย่างนี้แล้ว ก็หลีกไปจากที่นั้น

[๗๒๕] ท่านจงจับเอานาคใหญ่ นั้น จงส่งแก้วมณีนันมาให้เรา นาคใหญ่นั้นมี
ริศมีดั่งสีเมลงค่อมทอง สีระแแดง ตัวปรากฏดั่งกองปุยนุ่น นอนอยู่
บนจอมปลวกนั้น ท่านจงจับเอาเถิดพราหมณ์ .

[๗๒๖] อัลมพายนเฝ้าทิพยโอสถท้าว และร้ายมนต์ทำการป้องกันตัวอย่างนี้
จึงสามารถจับพญานาคนั้นได้ .

[๗๒๗] เพราะได้ทอดพระเนตรเห็นข้าพระองค์ผู้ให้สำเร็จ สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงมา
เฝ้าแล้ว อินทรีย์ของพระแม่เจ้าไม่ผ่องใส พระพักตร์พระแม่เจ้าก็เกรียม
ดำ เพราะทอดพระเนตรเห็นข้าพระองค์เช่นนี้ พระพักตร์พระแม่เจ้า
เกรียมดำ เหมือนดอกบัวอยู่ในมือถูกขี้ ฉะนั้น .

[๗๒๘] ใครว่าล่วงเกินพระแม่เจ้าหรือ หรือพระแม่เจ้ามีเวทนาอะไร เพราะ
ทอดพระเนตรเห็นข้าพระองค์ผู้มาเฝ้า พระพักตร์ของพระแม่เจ้าเกรียมดำ
เพราะเหตุไร .

[๗๒๙] พ่อสุทิสสะนุรักเอย แม่ได้ฝันเห็นล่วงมาเดือนหนึ่งแล้วว่า (มี) ชาย
มาตัดแขนของแม่ดูเหมือนช้างขา พาเอาไปทิ้งที่เปื้อนเลือด เมื่อแม่
กำลังร้องไห้อยู่ ตั้งแต่แม่ได้ฝันเห็นแล้ว เจ้าจรูเถิดว่าแม่ไม่ได้ความสุข
ทุกวันทุกคืน .

[๗๓๐] แต่ก่อนนางกัญญาทั้งหลาย ผู้มีร่างกายอันสวยสดงดงาม ปกคลุมด้วย
ตาข่ายทอง พากันบำเรอภูริทัต บัดนี้ภูริทัตนั้นยอมไม่ปรากฏ แต่
ก่อนเสนาทั้งหลายผู้ถือดาบอันคมกล้า งามดั่งกรรณิการ พากันห้อม-
ล้อมภูริทัต บัดนี้ภูริทัตนั้นยอมไม่ปรากฏ เอาละเราจักไปยังนิเวศน์
แห่งภูริทัตเดี๋ยวนี้ จักไปเยี่ยมมน้องของเจ้า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์
ด้วยศีล .

[๗๓๑] ภริยาทั้งหลายของภูริทัต เห็นพระมารดาของภูริทัตเสด็จมา ต่างพากัน
ประคองแขนคร่ำครวญว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า หม่อมฉันทั้งหลายไม่ทราบ
เกล้า ล่วงมาเดือนหนึ่งแล้วว่า ภูริทัตผู้เร่ร่อน โอธของพระแม่เจ้า
สิ้นชีพเสียแล้วหรือว่ายังดำรงชนม์อยู่ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๗๓๒] เราไม่เห็นภริยัตถ์ จักตรอมตรมด้วยทุกข์สิ้นกาลนาน ดั่งนางนกพลัดพรากจากลูกเห็นแต่รังเปล่า เราไม่เห็นภริยัตถ์ จักตรอมตรมด้วยทุกข์สิ้นกาลนาน ดั่งนางหงส์ชาวพลัดพรากจากลูกอ่อน เราไม่เห็นภริยัตถ์ จักตรอมตรมด้วยทุกข์สิ้นกาลนาน ดั่งนางนกจากพรากในเปือกตมอันไม่มีน้ำเป็นแน่ เราไม่เห็นภริยัตถ์จักตรอมตรมด้วยความโศก เปรียบเหมือนเข้าของช่างทอง เกรียมไหม้ในภายใน ไม่ออกไปภายนอก ฉะนั้น .
- [๗๓๓] บุตรธิดาและชายาในนิเวศน์ของภริยัตถ์ ล้มนอนระเนระนาด ดั่งต้นรังอันลมพัดหักลง ฉะนั้น .
- [๗๓๔] อริฏฐะและสุโภกะ ได้ฟังเสียงอันกึกก้องของบุตรธิดาและชายาของภริยัตถ์เหล่านั้นในนิเวศน์ของภริยัตถ์ จึงวิ่งไปในระหว่าง ช่วยกันปลอบมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า จงเบาพระทัยอย่าเศร้าโศกไปเลย เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมมีความตายและความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาอย่างนี้ การตายและการเกิดขึ้นนี้ เป็นความแปรของสัตว์โลก .
- [๗๓๕] ดูกุรพอสหัสสนะ ถึงแม้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา ก็แต่ว่าแม่เป็นผู้อันความเศร้าโศกครอบงำแล้ว ถ้าเมื่อแม่ไม่เห็นภริยัตถ์กินวันนี้ เจ้าจงรู้ว่า แม่ไม่เห็นภริยัตถ์ เห็นจะต้องละชีวิตไปแน่ .
- [๗๓๖] ข้าแต่พระแม่เจ้า จงเบาพระทัย อย่าเศร้าโศกไปเลย ลูกทั้ง ๓ จักเที่ยวแสวงหาภริยัตถ์ไปตามทิศน้อยทิศใหญ่ ที่ภูเขา ชอกเขา บ้าน และนิคมแล้วจักนำทานพริยัตถ์มา พระแม่เจ้าจักได้ทรงเห็นทานพริยัตถ์มาภายใน ๗ วัน .
- [๗๓๗] นาคหลุดพ้นจากมือ ไปพบบลงที่เท้าของท่านคุณพ่อ มันกัดเอากระมังหนอ คุณพ่อยากฉีกเลย จนถึงความสุขเกิด .
- [๗๓๘] นาคตัวนี้ ไม่สามารถจะทำความทุกขอะไรๆ แก่เราเลย หมองมัวอยู่เท่าใด ก็ไม่ดียิ่งไปกว่าเรา .
- [๗๓๙] คนเขอะอะไรหนอ แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาทำรับในที่ประชุมชน ขอบริษัทจงฟังเรา .
- [๗๔๐] ดูกุรหมอง ท่านจงต่อสู้กับเราด้วยนาค เราจักต่อสู้กับท่านด้วยลูกเขียดในการรบของเรานั้น เราทั้งสองจะมาพบนันกันด้วยเดิมพัน ๕๐๐๐ .
- [๗๔๑] ดูกุรมาถพ เราท่านนี้เป็นคนมั่งคั่งด้วยทรัพย์ ท่านเป็นคนจนใครจะเป็นคนรับประกันท่าน และอะไรเป็นเดิมพันของท่าน เดิมพันของเรามีและคนรับประกันเช่นนั้นก็มี ในการรบของเราทั้งสอง เราทั้งสองมาพบนันกันด้วยเดิมพัน ๕๐๐๐ .
- [๗๔๒] ดูกุรมาถพิตรผู้ทรงเกียรติ เชิญสดับคำของอาตมภาพ ขอความเจริญจงมีแก่มาถพิตร ขอมาถพิตรทรงรับประกันทรัพย์ ๕๐๐๐ ของอาตมภาพเถิด .
- [๗๔๓] ข้าแต่ดาบส หนี่เป็นของบิดา หรือว่าเป็นหนี่ที่ท่านทำเอง เพราะเหตุไรท่านจึงขอทรัพย์มากมายอย่างนี้ต่อข้าพเจ้า .
- [๗๔๔] เพราะนายอาลัมพายนน์ ปรารถนาจะต่อสู้กับอาตมภาพด้วยนาค อาตมภาพจักให้ลูกเขียดกัดนายอาลัมพายนน์ ดูกุรมาถพิตรผู้ผดุงรัฐ ขอเชิญพระองค์ผู้มีมฤตหารดาบเป็นกองทัพเสด็จไปทอดพระเนตรนาคในวันนี้ .
- [๗๔๕] ข้าแต่ดาบส เราไม่ได้ดูหมิ่นท่านโดยทางศิลปศาสตร์เลย ท่านมัวมาด้วยศิลปศาสตร์มากไป ไม่ยำเกรงนาค .
- [๗๔๖] ดูกุรพราหมณ์ แม้อาตมาก็ไม่ได้ดูหมิ่นท่านในทางศิลปศาสตร์ แต่ว่าท่านล่อลวงประชาชนนักด้วยนาคอันไม่มีพิษ ถ้าชนพึงรู้ว่านาคของท่านไม่มีพิษ เหมือนอย่างอาตมารู้แล้วท่านก็จะไม่ได้เกลบลสักกำมือหนึ่งเลย จักได้ทรัพย์แต่ที่ไหนดเล่าหมอง .
- [๗๔๗] ท่านผู้มุ่งหนึ่งเสียพร้อมทั้งเล็บ เกล้าขุฎาร่มร่าม เหมือนคนเขอะเข้ามาในประชุมชน ดูหมิ่นนาคเช่นนั้นว่าไม่มีพิษ ท่านเข้ามาใกล้แล้วก็จะพึงรู้ว่านาคนั้นเต็มไปด้วยเดช เหมือนของนาคอันสูงสุด ข้าพเจ้าเข้าใจว่านาคตัวนี้จักทำให้ท่านให้แหลกเป็นเหมือนงั่วไปโดยฉับพลัน .
- [๗๔๘] พิษของงูเรือน งูปลา งูเขียว พึงมี แต่พิษของนาคมีศีรษะแดง ไม่มีเลยทีเดียว .
- [๗๔๙] ข้าพเจ้าได้ฟังคำของพระอรหันต์ทั้งหลายผู้สารถี ผู้มีตบะมาว่า ทายกทั้งหลายให้ท่านในโลกนี้แล้วยอมไปสู่วรรค ท่านมีชีวิตอยู่ จงให้ท่านเสียเถิด ถ้าท่านมีสิ่งของที่ควรจะให้ นาคนี้มีฤทธิ์มาก มีเดช ยากที่ใครๆ จะก้าวล่วงได้ เราจะให้นาคนั้นกัดท่าน มันก็จักทำให้ท่านให้เป็น

ถ้าไป.

- [๗๕๐] ดุรสหาย แม่เราก็ได้ฟังคำของพระอรหันต์ทั้งหลายผู้ส่ำรวม ผู้มีตบะมาว่า ทายกทั้งหลายให้ท่านในโลกนี้แล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ ท่านนั้นแหละเมื่อมีชีวิตอยู่ จึงให้ท่านเสีย ถ้าท่านมีสิ่งของที่ควรจะให้ ลูกเขียนชื่อว่าอัจฉิมขีนี้ เต็มด้วยเดชเหมือนของนาคอันสูงสุด เราจักให้ลูกเขียนนั้นกิดท่าน ลูกเขียนนั้นจักทำให้ท่านให้เป็นถ้าไป นางเป็นธิดาของท้าวธรรมเป็นน้องสาวต่างมารดาของเรา นางอัจฉิมขีผู้เต็มไปด้วยเดช เหมือนของนาคอันสูงสุดนั้นจงกิดท่าน .
- [๗๕๑] ดุรหมหาบพิตร ถ้าอาตมภาพจักหยดพิษลงบนแผ่นดิน มหาบพิตรจงทรงทราบเถิด ต้นหญ้าลาดาวลัย และต้นยาทั้งหลาย พึงเหี่ยวแห้งไปโดยไม่ต้องสงสัย .
- [๗๕๒] ดุรหมหาบพิตร ถ้าอาตมภาพจักขว้างพิษขึ้นไปบนอากาศ มหาบพิตรจงทราบเถิดว่า ฝนและน้ำค้างจะไม่ตกตลอด ๗ ปี
- [๗๕๓] ดุรหมหาบพิตร ถ้าอาตมภาพจักหยดพิษลงในน้ำ มหาบพิตรจงทราบเถิด สัตว์น้ำมีประมาณเท่าใด ทั้งปลาและเต่าก็พึงตายหมด .
- [๗๕๔] น้ำที่โลกสมมติว่าสามารถลอยบาปได้ มีอยู่ที่ท่าปายาคะ ภูตผิอะไรจุดเราลงสู่แม่น้ำมุนาอันลึก .
- [๗๕๕] นาคราชใด เป็นใหญ่ในโลก เรืองยศ พันเมืองพาราณสีไว้โดยรอบ เราเป็นลูกของนาคราชผู้ประเสริฐนั้น ดุรพราหมณ์ นาคทั้งหลายเรียกเราว่า สุโลกะ .
- [๗๕๖] ถ้าท่านเป็นโอรสของนาคราชผู้ประเสริฐ ผู้เป็นพระราชของชนชาวกาลิเป็นอธิบดีอมร พระชนกของท่านเป็นคนใหญ่คนโตผู้หนึ่ง และพระชนนีของท่าน ก็ไม่มีใครเทียบเท่าในหมู่มนุษย์ ผู้มีอำนาจมากเช่นท่าน ย่อมไม่สมควรจะจุดแม่คนเพียงเป็นทาสของพราหมณ์ให้จมน้ำเลย .
- [๗๕๗] เจ้าแอบตัน ไม่ยิงเนื้อซึ่งมาเพื่อจะคืบหน้า เนื้อถูกยิงแล้วรู้สึกได้ด้วยกำลังลูกศร จึงวิ่งหนีไปไกล เจ้าไปพบมันลุ่มอยู่ในป่าใหญ่ จึงเลื้อยเนื้อหามาถึงต้นไทรในเวลานั้น อันกีก้องไปด้วยเสียงร้องของนกแขกเต้า และนกสาลิกา มีใบเหลืองเคลื่อนกล่นไปด้วยยานไทร มีฝูงนกเด้าหัวร้องอูระระม นารีนรมย์ใจ ภูมิภาคเขียวไปด้วยหญ้าแพรกอยู่เป็นนิตย์ พี่ชายของเราเป็นผู้รู้เรื่องไปด้วยฤทธิ์และยศ มีอำนาจมากอันนางนาคกัญญาทั้งหลายแวดล้อม ปรากฏแก่เจ้าผู้อยู่ที่ต้นไทรนั้น ท่านพาเจ้าไปเลี้ยงดู บำรุงบำเรอด้วยสิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง เป็นคนประทุษร้ายต่อท่านผู้ไม่ประทุษร้าย เวนนั้นมาถึงเจ้าในที่นี้แล้ว เจ้าจงเหยียดคอกออกเร็วๆเถิด เราจักไม่ไว้ชีวิตแก่เจ้า เราระลึกถึงเวลาที่เจ้าทำต่อพี่เรา จักตัดศีรษะเจ้าเสีย .
- [๗๕๘] พราหมณ์ผู้ทรงเวทย์ ๑ ผู้ประกอบในการขอ ๑ ผู้บูชาไฟ ๑ ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้ พราหมณ์เป็นผู้ที่ใครๆ ไม่ควรจะฆ่า .
- [๗๕๙] เมืองของท้าวธรรมอยู่ภายใต้แม่น้ำมุนา จดหิมวันตบรรพต ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลแม่น้ำมุนาล้วนแล้วไปด้วยทองคำมั่งรุ่งเรือง พี่น้องร่วมท้องของเรา ล้วนเป็นคนมีชื่อเสียง อยู่ในเมืองนั้น ดุรพราหมณ์ พี่น้องของเราเหล่านั้นจักว่าอย่างไร เจ้าจักต้องเป็นอย่างนั้น .
- [๗๖๐] ข้าแต่พิสุโลกะ ยัญและเวทย์ทั้งหลายในโลกที่พวกพราหมณ์ประกอบขึ้น ไม่ใช่เป็นของเล็กน้อย เพราะฉะนั้น ผู้ติเตียนพราหมณ์ซึ่งใครๆ ไม่ควรติเตียน ชื่อว่าย่อมละทิ้งทรัพย์ เครื่องปลื้มใจและธรรมของสัตบุรุษเสีย .
- [๗๖๑] พวกพราหมณ์ถือการทรงไตรเพท พวกกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน พวกแพศย์ยัดไถนา และพวกศูทรยึดการบำเรอวรรณะทั้ง ๔ นี้ เข้าถึงการทำงานตามที่อ้างมาเฉพาะอย่างๆ นั้นกล่าวกันว่า มหาพราหมณ์ผู้มีอำนาจจัดไว้ .
- [๗๖๒] พระพรหมผู้สร้างโลก ท้าววรุณ ท้าวฤๅณ ท้าวโสมพะนิม พระยายม พระจันทร์ พระวายุ พระอาทิตย์ แม่ท่านเหล่านี้ ก็ล้วนบูชายัญมากมายแล้ว และบูชาสิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่างแก่พราหมณ์ผู้ทรงเวทย์ ท้าวอรรขุณและท้าวภิมเสน มีกำลังมาก มีเขนนับพัน ไม่มีใครเสมอในแผ่นดิน ยกธนูได้ ๕๐๐ คัน ก็ได้บูชาไฟมาแต่ก่อน .
- [๗๖๓] ดุรพิสุโลกะ ผู้ใดเลี้ยงพราหมณ์ทั้งหลายมานานด้วยข้าว และน้ำตามกำลัง ผู้นั้นมีจิตเลื่อมใสอนุโมทนาอยู่ ได้เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง .
- [๗๖๔] พระเจ้ามุจลินท์สามารถบูชาเทวดาคือไฟ ผู้กินมาก มีสีไม่ทรมาน ให้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
อิมหน้าด้วยเนยใส ทรงบูชาด้วยวิธีแก่เทวดา คือไฟผู้ประเสริฐแล้วได้
ไปบังเกิดในทิพยคติ .

[๗๖๕] พระเจ้าทุติย มีอานภาพมาก มีอายุยืน ๑๐๐๐ ปี มีพระรูปงามน่าดูยิ่ง
นัก ทรงละแว่นแก้วอันไม่มีที่สุดพร้อมทั้งเสนาเสด็จออกผนวชแล้ว
ได้เสด็จสู่สวรรคต .

[๗๖๖] ข้าแต่พิลโลกะ พระเจ้าสาครราช ทรงปราบแผ่นดินอันมีสาครเป็น
ที่สุด รับสั่งให้ตั้งเสาศีลอันงานยิ่ง ล้วนแล้วด้วยทอง ทรงบูชาไฟ
แล้วได้เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง เมื่อน้ำคงคา และมหาสมุทร เป็นที่สิ่ง
สมนสมสั ย่อมเป็นไปด้วยอานภาพของผู้ใด ผู้นั้น คือ พระเจ้า-
อังกลอมบาท ทรงบำเรอไฟแล้วเสด็จไปเกิดในพระนครของท้าว
สหัสสนัยน์ .

[๗๖๗] เทวดาผู้ประเสริฐมีฤทธิ์มาก มียศ เป็นเสนาบดีของท้าววาสวะใน
ไตรทิพย์ กำจัดมลทินด้วยไสมยาควิธี (บูชาด้วยการตักน้ำใส) ได้
เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง .

[๗๖๘] เทวดาผู้ประเสริฐ มีฤทธิ์ เรืองยศ สร้างโลกนี้โลกหน้า เมื่อน้ำภาคิรี
ขุนเขาหิมวันต์และเขาริชณะ ได้บูชาไฟมาก่อน ภูเขาบาลาคิรี ขุนเขา
หิมวันต์ ภูเขาวิชณะ ภูเขาสุทิตนะ ภูเขาณิสกะ ภูเขากากเวร
ภูเขาเหล่านี้ และภูเขาใหญ่อื่นๆ กล่าวกันว่าพวกพราหมณ์ผู้บูชาไฟได้
ก่อสร้างทำไว้ .

[๗๖๙] ขนทั้งหลายเรียกพราหมณ์ผู้ทรงเวทย์ ผู้เข้าถึงคุณแห่งมนต์ ผู้มีตบะ
ในโลกนี้ว่า ผู้ประกอบในการขอ มหาสมุทรชดท่อมพราหมณ์นั้น ผู้
กำลังตระเตรียมน้ำอยู่ที่ฝั่งมหาสมุทร เพราะเหตุนั้น น้ำในมหาสมุทร
จึงดื่มไม่ได้ .

[๗๗๐] วัตถุที่ควรบูชา คือพวกพราหมณ์เป็นอันมากมีอยู่ในแผ่นดินของ
ท้าววาสวะ พราหมณ์ทั้งหลายมีอยู่ในทิศบูรพา ทิศปัจจิมทิศ ทักษิณ
และทิศอุดร ย่อมยังปิตีและโสมนัสให้เกิด .

[๗๗๑] ดูกุรพอรวิฐานะ ความกาลคือความปราศัยของนักปราชญ์ทั้งหลาย กลับ
เป็นความมีชัยของคนโง่เขลาผู้ทรงเวทย์ ไตรเพทเป็นเหมือนอาการของ
พยับแดด เพราะเป็นของไม่เห็นเสมอไป มีคุณทางหลอกลวง พาเอา
คนมีปัญหาไปไม่ได้ ไตรเพทมิได้มีเพื่อป้องกันคนผู้ประทุษร้ายมิตร ผู้
ล้างผลาญความเจริญเหมือนไฟที่คนบำเรอแล้ว ย่อมป้องกันคนโทสจริต
ทำการชั่วไม่ได้ ถ้าคนทั้งหลายจะเอาไม้ที่มีอยู่ในโลกทั้งหมด พร้อม
ทั้งทรัพย์สินสมบัติของตน คลุกกับหญ้าให้ไฟเผา ไฟอันมีเดชไม่มีใคร
เทียมเผาลิงนั้นหมดก็ไม่มี ใครจะพึงทำให้ไฟซึ่งรัฐสองอย่างให้อิ่มได้
นมสดแปรไปได้เป็นธรรมดา คือ แปรเป็นนมสั แล้วเป็นเนยข้น
ฉันใด ไฟก็มีความแปรเป็นธรรมดา ฉะนั้น ไฟประกอบด้วยความเพียร
(ในการสืไฟ) จึงจะเกิดได้ ไม่เคยได้เห็นไฟเข้าไปอยู่ในไม้แห้ง และ
ไม้สด คนสืไฟไม่สื ไฟก็ไม่เกิด ไฟย่อมไม่เกิดเพราะไม่มีคนทำให้เกิด
ถ้าแห้งไฟพึงอยู่ภายในไม้แห้งและไม้สด ป่าทั้งหมดในโลกก็จะพึงแห้ง
ไป และไม้แห้งก็จะพึงลุกไหม้ ถ้าคนทำบุญได้โดยเอาไม้และหญ้าให้
ไฟกิน คนเผากัน คนหุงเกลือ พ่อครัว และคนเผาศพ ก็พึงทำบุญได้
ถ้าแม้พราหมณ์เหล่านี้ทำบุญได้เพราะการเลี้ยงไฟ เพราะเรียนมนต์
เพราะเลี้ยงไฟให้อิ่มหน้า ในโลกนี้ใครๆ ผู้เอาของให้ไฟกินจะชื่อว่าทำ
บุญหาได้ไม่ เพราะเหตุอย่างไรเล่า เพราะไฟเป็นผู้อันโลกยำเกรง
รัฐสองอย่าง พึงกินได้มากทั้งของไม่มีกลิ่นอันไม่น่าพอใจ คนเป็น
อันมากไม่ชอบ พวกมนุษย์ละเว่น และเป็นของไม่ประเสริฐ คน
บางพวกนับถือไฟเป็นเทวดา ส่วนพวกมีลักษณะนับถือน้ำเป็นเทวดา
ทั้งหมดนี้ผิดผิด ไฟและน้ำไม่ใช่เทพเจ้าตนใดตนหนึ่ง โลกบำเรอไฟ
ซึ่งไม่มีอินทรี ไม่มีกายที่จะรู้สึกได้ สองแสงสว่าง เป็นเครื่องทำการ
งานของประชาชน เมื่อยังทำบาปกรรมอยู่ จะพึงไปสุคติได้อย่างไร
พวกพราหมณ์ผู้ต้องการเลี้ยงชีวิตในโลกนี้กล่าวว่า พระพรหมครอบงำ
ได้ทั้งหมด และว่าพระพรหมบำเรอไฟ พระพรหมมีอานภาพกว่าทุกสิ่ง
และมีอำนาจไม่มีใครสร้าง กลับไปไหวไฟที่ตนสร้างเพื่อประโยชน์อะไร
คำของพวกพราหมณ์น่าหัวเราะเยาะ ไม่ควรแก่การเพ่งเล็ง ไม่เป็นความ
จริง พวกพราหมณ์ในปางก่อนก่อกำขึ้นไว้ เพราะเหตุแห่งสักการะ
พราหมณ์เหล่านั้น เมื่อลากและสักการะเกิดขึ้น จึงร้อยกรองยัญพิธีว่า

เป็นธรรมสงบระงับ ด้วยการฆ่าสัตว์บุชายัญ พวกพราหมณ์ถือการทรง
ไตรเพท พวกกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน พวกแพศยยึดการไถนา และ
พวกศูทรยึดการบำเรอ วรรณะทั้ง ๔ นี้ เข้าถึงการทำงานตามที่อ้างมา
เฉพาะอย่าง ๆ นั้น กล่าวกันว่า มหาพราหมณ์ผู้มีอำนาจจัดไว้ถ้าคำนี้ฟัง
เป็นคำจริงเหมือนดังที่พวกพราหมณ์กล่าวไว้ คนที่ไม่ใช่กษัตริย์ไม่ฟังได้
ราชสมบัติ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่ฟังศึกษามนต์ คนนอกจากแพศยไม่
ฟังทำการไถเลย และพวกศูทรก็ไม่ฟังพ้นจากการรับใช้ผู้อื่น เพราะคำนี้
เป็นคำไม่จริง เป็นคำเท็จ พวกคนหาเลี้ยงท้องกล่าวไว้ คนไม่มีปัญญา
หลงเชื่อ บัณฑิตทั้งหลายย่อมเห็นด้วยตนเอง เพราะพวกกษัตริย์
ย่อมเก็บส่วนจากพวกแพศย พวกพราหมณ์ถือศาดตราเที่ยวฆ่าสัตว์ เพราะ
เหตุไร พระพรหมจึงไม่ทำโลกอันแตกต่างกันเช่นนั้นให้ตรงเสีย ถ้า
เหล่าพระพรหมเป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวง เป็นเจ้าชีวิตของ
หมู่มสัตว์ ทำไมจึงจัดโลกทั้งปวงให้มีความทุกข์ ทำไมจึงไม่ทำโลกทั้งปวง
ให้มีความสุข ถ้าเหล่าพราหมณ์เป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวง
เป็นเจ้าชีวิตของหมู่มสัตว์ เหตุไรจึงทำโลกโดยไม่เป็นธรรม คือ มารยา
และเจรจาคำเท็จ มัวเมา ถ้าเหล่าพระพรหมเป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญ
ในโลกทั้งปวง เป็นเจ้าชีวิตของหมู่มสัตว์ ก็ถือว่าเป็นเจ้าชีวิตอยุติธรรม
เมื่อธรรมมีอยู่ พราหมณ์ก็จัดโลก ไม่เที่ยงธรรม ตักแตน ผีเสื้อ ู
แมลงภู่ หนอน และแมลงวัน ไครฆ่าแล้วย่อมบริสุทธี ธรรมเหล่านี้
ไม่ใช่ของพระอริยะ เป็นธรรมผิดๆ ของชาวกัมโปขรรัฐเป็นอันมาก .

[๗๓๒] ถ้าเหล่าคนฆ่าเขาแล้วย่อมบริสุทธี และผู้ถูกฆ่าย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์
พวกพราหมณ์ก็ฟังฆ่าพวกพราหมณ์ด้วยกันเสียชี หรือฟังฆ่าพวกที่หลง
เชื่อถ้อยคำ ของพราหมณ์ด้วยกันเสียชี พวกเนื้อ ปศุสัตว์และโคตัว
ไหนๆ ไม่ได้ใช้ออวนเพื่อให้ฆ่าตนเอง ล้วนแต่ตั้งตนต้องการมีชีวิตอยู่
ในโลกนี้ ชนทั้งหลายย่อมนำเอาสัตว์และปศุสัตว์เข้าผูกที่เสายัญ พวก
คนพาลย่อมยื่นหน้าเข้าไปที่เสายัญเป็นที่พักสัตว์ ด้วยการพรรณนา
ต่างๆ ว่า เสายัญนี้จะให้สิ่งที่น่าใคร่แก่ท่านในโลกหน้า จะเป็นของ
ยังยืนในสัมปรายภพ ถ้าว่าบุคคลพึงได้แก้วมณี สังข์ มุกดา ข้าวเปลือก
ทรัพย์ เงิน ทองที่เสายัญ ในไม้แห้งและไม้สดไซร้ อนึ่ง เสายัญ
จะพึงให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงในไตรทิพย์ได้ พราหมณ์เท่านั้นพึงบุชายัญ
ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ก็จะไม่พึงให้พราหมณ์บุชายัญอะไรๆ เลย แก้วมณี
สังข์ มุกดา ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง จักมีที่เสายัญ ที่ไม้แห้ง
ที่ไม้สดที่ไหน เสายัญจะพึงให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงในไตรทิพย์ที่ไหน
พราหมณ์เหล่านี้เป็นคนโอ้อวด หยาบเข้า โง่เขลา โลกจัด ยื่นหน้า
เข้าไปด้วยการพรรณนาต่างๆ ว่า จงถือเอาไฟมา และจงให้ทรัพย์แก่
เรา แด่นั่นท่านให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงแล้ว จักมีความสุข พวกที่โง่เขลา
โง่เขลาและตัดเล็บพาพระราชา หรือมหาอำมาตย์เข้าไปยังโรงบูชาไฟ
ยื่นหน้าเข้าไปด้วยการพรรณนาต่างๆ ย่อมถือเอาทรัพย์ด้วยเวท พวก
พราหมณ์ผู้โง่เขล พอลอกลงได้คนหนึ่ง ก็มาประชุมกันเป็นอัน
มากเหมือนฝูงกาตอมนกเค้า หลอกเอาจนเกลี้ยงแล้ว เก็บไว้ที่บริเวณ
บุชายัญ พวกพราหมณ์เหล่านั้นได้คนหนึ่งอย่างนี้แล้ว ก็พากันมาเป็น
อันมาก ใช้ความพยายามล่อหลอกพรรณนา ด้วยสิ่งที่ไม่แลเห็นปล้น
เอาทรัพย์ที่แลเห็นไป เหมือนพวกราชบุรุษ ที่พระราชาสอนให้เก็บส่วย
เก็บเอาทรัพย์ของพระราชาไป ฉะนั้น ดูกรอริฏฐะ พราหมณ์เช่นนั้น
เป็นเหมือนโจร ไม่ใช่สัตบุรุษเป็นผู้ควรจะฆ่าเสีย แต่ไม่มีใครฆ่าในโลก
พวกพราหมณ์กล่าวว่า ไม้ทองเหลืองเป็นแขนขาของพระอินทร์ จึงตัด
เอาไม้ทองเหลืองมาใช้ในยัญนี้ ถ้าคำนั้นเป็นคำจริง พระอินทร์ก็แขนขา
ทำไมพระอินทร์จึงชนะพวกอสูรด้วยกำลังแขนนั้นได้ คำนั้นเป็นคำเท็จ
พระอินทร์ยังมีแขนพร้อม เป็นเทวดาชั้นดีเลิศ ไม่มีใครฆ่าได้ กำจัด
อสูรได้ มนต์ของพราหมณ์เหล่านั้นเหลวเปลา่ หลอกลงกันให้เห็น
ได้เฉพาะในโลกนี้ ภูเขา มาลาสิริ ขุนเขาหิมวันต์ ภูเขาวิฆนะ ภูเขา-
สุทนต์ ภูเขานิสะกะ ภูเขากากาเวร ภูเขาเหล่านี้และภูเขาใหญ่อื่นๆ
ที่กล่าวกันว่า พวกพราหมณ์ผู้บุชายัญก่อสร้างไว้ ที่กล่าวกันว่าพวก
พราหมณ์ผู้บุชายัญเอาอิฐเช่นใดมาสร้างภูเขา อิฐเช่นนั้นไม่ใช่ธรรม-
ชาติของภูเขา ภูเขาเป็นอย่างอื่น ไม่หวั่นไหว เห็นได้ชัดๆ ว่าเป็นหิน
ไม่ใช่อิฐเป็นหินมานานนาน เหล็กและโลหะย่อมไม่เกิดในอิฐ ที่พวก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
 พรหมณีสรรเสริญญกกล่าวไว้ว่า ผู้บุญช้ายกก่อสร้างไว้ ชนทั้งหลายเรียก
 พรหมณีสรรเสริญญกผู้ทรงเวท ผู้เข้าถึงคุณแห่งมนต์ ผู้มีตบะในโลกนี้ว่า ผู้ประกอบ
 ในการขอ มหาสมุทรชดท่อมพรหมณีสรรเสริญญกผู้กำลังตระเตรียมน้ำอยู่ที่ฝั่ง
 มหาสมุทร เพราะเหตุนี้ น้ำในมหาสมุทรจึงดื่มไม่ได้ แม่น้ำพัดเอา
 พรหมณีสรรเสริญญกผู้ทรงเวท ทรงมนต์ ไปเกินกว่าฝั่ง เหตุไรน้ำในแม่น้ำจึงมี
 รสไม่เสีย มหาสมุทรเท่านั้นดื่มไม่ได้ บ่อน้ำทั้งหลายในมนุษย์โลกนี้ ที่
 เขาขุดไว้เกิดเป็นน้ำเค็มก็มี แต่ไม่ใช่เค็มเพราะท่วมพรหมณีสรรเสริญญก น้ำ
 ในบ่อน้ำเหล่านั้นดื่มไม่ได้ เป็นน้ำรสสองอย่าง ครั้นครั้งดึกดำบรรพ์ตั้งแต่
 ปฐมกัป ใครเป็นภรรยาใคร ใครได้ให้มนุษย์เกิดขึ้นก่อน โดยธรรม
 แม่น้ำใครๆ ไม่เลวไปกว่าใคร ท่านกล่าวจำแนกส่วนไว้อย่างนี้ แม่
 ลูกคนจันทาลก็พึงเรียนเวท สวดมนต์ได้ (ถ้า) เป็นคนฉลาดมีความคิด
 หัวของเขาก็คงไม่พึงแตกเจ็ดเสี่ยง มนต์เหล่านั้นพวกพรหมสร้างไว้เพื่อฆ่า
 ตน เป็นการสร้างแต่ปาก เป็นการสร้างยึดถือไว้ด้วยความโลภ เปลือง
 ได้ยาก เข้าถึงคล่องด้วยคำของพวกพรหมณีสรรเสริญญกผู้แต่งกายพิกุลอน จิตของ
 พวกคนโง่ ยังหลงในทางลุ่มๆ ดอนๆ คนไม่มีปัญญาเชื่อเอาจริงจึง
 ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง มีกำลังอย่างลูกผู้ชาย พรหมณีสรรเสริญญกไม่มี
 กำลังเช่นนั้นเลย ความเป็นมนุษย์ของพรหมณีสรรเสริญญกเหล่านั้น พึงเห็นเหมือน
 ของโค ขาติของพรหมณีสรรเสริญญกเหล่านั้น ไม่มีใครเสมอ สิ่งอื่นๆ
 เสมอกันหมด ถ้าเหล่าพระราชาทรงชานะหุมัตตฤได้โดยลำพังพระองค์
 เอง ประชากราชฎีของพระราชานั้นพึงมีสุขอยู่เสมอ มนต์ของกษัตริย์
 และไตรเพทเหล่านั้น มีความหมายเสมอกัน ถ้าไม่วินิจฉัยความแห่งมนต์
 และไตรเพทนั้นก็ไม่ใช่เหมือนทางที่น้ำท่วม มนต์ของกษัตริย์และไตรเพท
 เหล่านี้มีความหมายเสมอกัน ลาก ไม่มีลาก ยศ ไม่มียศ ทั้งหมด
 เทียว เป็นธรรมดาของวรรณทั้ง ๔ นั้น พวกคฤหบดีใช้คนจำนวนมาก
 ให้ทำงานในแผ่นดิน เพราะเหตุแห่งทรัพย์และข้าวเปลือก จันได
 แม้วพวกพรหมณีสรรเสริญญกไตรเพทก็จันไดนั้น ย่อมใช้คนเป็นจำนวนมากให้
 ทำงานในแผ่นดิน ในวันนี้ พรหมณีสรรเสริญญกเหล่านั้นเสมอกันกับคฤหบดี
 มีความชวนชวายุประกอบในกามคุณเป็นนิตย์ ใช้คนเป็นจำนวนมากให้
 ทำงานในแผ่นดินเหมือนกัน พรหมณีสรรเสริญญกเหล่านั้นเป็นผู้รสสองอย่าง
 หาปัญญาไม่ได้.

[๗๗๓] กระบวนกลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์ และมโหรีทักของใคร มา
 ข้างหน้า ทำให้พระราชจอมทัพรทรรษา ใครมีสีหน้าสกุสิดด้วยแผ่น
 ทองคำอันหนา มีพรรณดังสายฟ้า ชันษายังหนุ่มแน่น สอดสวมแล่งธนู
 รุ่งเรืองด้วยสิริมาอยู่นั้นเป็นใคร ใครมีพักตร์ผ่องใสเพียงดังทอง เหมือน
 ถ่านไฟไม่ตะเคียนซึ่งลุกโชนอยู่ที่ปากเบ้า รุ่งเรืองด้วยสิริมาอยู่ ใครนั้น
 มีฉัตรทองชมพูพุ่มขมิ้นนำรินรมย์ใจสำหรับกันรัศมีพระอาทิตย์ รุ่งเรือง
 ด้วยสิริมาอยู่ ใครนั้นมีปัญญาประเสริฐ มีพิศดารวิเศษอย่างดีเยี่ยม อัน
 คนใช้ประคอง ณ เบื้องบนเศียรทั้งสองข้าง คนทั้งหลายถือกำหางนกยูง
 อันวิจิตรอ่อนสลวย มีด้ามล้วนแล้วด้วยทองและแก้วมณี จรลีมาทั้ง
 สองข้าง ข้างหน้าของใคร กุณฑลอันกลมเกลี้ยง มีรัศมีดังสีถ่านไม้
 ตะเคียนซึ่งลุกโชนอยู่ที่ปากเบ้า งดงามอยู่ทั้งสองข้าง ข้างหน้าของใคร
 เส้นผมของใครต้องลมอยู่ไหวๆ ปลายสนิท สะบัดคำ งามจนลาค
 ดังสายฟ้าพุ่งขึ้นจากท้องฟ้า ใครมีเนตรซ้ายขวากว้างและใหญ่ งาม มี
 พักตร์ผ่องใส ดังคันฉ่องทอง ใครมีโอษฐ์สะอาดเหมือนสังข์อันขาวผ่อง
 เมื่อเจรจา (แลเห็น) ฟันขาวสะอาดงามดังดอกมณฑารพตุม ใครมีมือ
 และเท้าทั้งสองมีสีเสมอดำน้ำครึ่ง ตั้งอยู่ในที่สบาย มีริมฝีปากเปล่ง-
 ปลั่งดังผลมะพลับ งามดังดวงอาทิตย์ ใครนั้นมีเครื่องปกคลุมขาวสะอาด
 ดังหนึ่งต้นสาละใหญ่ดอกสะพรั่งข้างเขาหิมวันต์ในฤดูหิมะตก งามปาน
 ดังพระอินทร์อันได้ชัยชนะ ใครนั้นนั่งอยู่ท่ามกลางบริษัท คล้องพระ-
 แสงบรรณคร่ำทองวิจิตรด้วยด้ามแก้วมณีที่อิงสา ใครนั้นสวมสุวรรณ
 ปาทกอันวิจิตร เย็นเรียบร้อย สำเร็จเป็นอันดี ข้าพเจ้าขอนอบน้อม
 ต่อผู้แสวงหาคุณอันใหญ่.

[๗๗๔] ผู้ที่มาเหล่านี้ เป็นนาคที่มีฤทธิ์ เรื่องยศ เป็นลูกแห่งท้าวธรรมฐ เกิด
 แต่นางสมุทรททา นาคเหล่านี้มีฤทธิ์มาก.

จบ ภาวัตถชาดกที่ ๖

๗. จันทกุมาร

พระจันทกุมาร ทรงบำเพ็ญขันติบารมี

[๗๗๕] พระราชาพระนามว่าเอกราช เป็นผู้มีการมอันหยาบช้า อยู่ในพระนคร
ปุมพดี ท้าวเธอตรัสถามชนเหล่าพลโลหิต ผู้เป็นเผ่าพันธุ์พราหมณ์ เป็น
คนหลงว่า ดุกรพราหมณ์ ท่านเป็นผู้ฉลาดในธรรมวินัย ขอจงบอกทาง
สวรรค์แก่เราเหมือนอย่างนรชนทำบุญแล้ว ไปจากภพนี้สุดติภพ ฉะนั้น
เกิด .

[๗๗๖] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ นรชนให้แล้วซึ่งทานอันล่วงล้ำทาน มาแล้ว
ซึ่งบุคคลอื่นไม่พึงมา ชื่อว่าทำบุญแล้ว ย่อมไปสู่สุคติ ด้วยประการฉะนี้ .

[๗๗๗] ก็ทานอันล่วงล้ำทานนั้นคืออะไร และคนจำพวกไหน เป็นผู้อันบุคคล
ไม่พึงมาในโลกนี้ ขอท่านจงบอกข้อนี้แก่เรา เราจักบูชาบุญ จักให้ท่าน .

[๗๗๘] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ยัญพึงบูชาด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา
พระมเหสี ขาวนิคม โคอุสุภราช ม้าอาชาไนยอย่างละ ๔ ข้าแต่
พระองค์ผู้ประเสริฐ ยัญพึงบูชาด้วยหมวด ๔ แห่งสัตว์ทั้งปวง .

[๗๗๙] ในพระราชวังมีเสียงระเบ็งเซ็งแซ่เป็นอันเดียวนาหวาดกลัว เพราะได้ฟัง
คำว่า พระกุมารกุมาริและพระมเหสีจะต้องถูกฆ่า .

[๗๘๐] เจ้าทั้งหลายจงไปทูลพระกุมารทั้งหลาย คือ พระจันทกุมาร พระสุริยกุมาร
พระภัทเทสณกุมาร พระสุรกุมาร และพระวามโคตตกุมารว่า ขอท่าน
ทั้งหลายจงอยู่เป็นหมู่กันเพื่อประโยชน์แก่การบูชาบุญ .

[๗๘๑] เจ้าทั้งหลายจงไปทูลพระกุมารทั้งหลาย คือ พระอุปเสนากุมาริ พระ-
โกกิลากุมาริ พระมฤตีกุมาริและพระนันทากุมาริว่า ขอท่านทั้งหลายจง
อยู่เป็นหมู่กัน เพื่อประโยชน์แก่การบูชาบุญ .

[๗๘๒] อนึ่ง เจ้าทั้งหลายจงไปทูลพระนางวิชชา พระนางเอราวดี พระนางเกติณี
และพระนางสุนันทา ผู้เป็นมเหสีของเรา ประกอบด้วยลักษณะอัน
ประเสริฐว่า ขอท่านทั้งหลายจงอยู่เป็นหมู่กัน เพื่อประโยชน์แก่การ
บูชาบุญ .

[๗๘๓] เจ้าทั้งหลายจงไปบอกคฤหบดีทั้งหลาย คือ ปณณมุขคฤหบดี ภัททีย-
คฤหบดี สิงคาลคฤหบดี และวิฑฒคฤหบดีว่า ขอท่านทั้งหลายจงอยู่
เป็นหมู่กัน เพื่อประโยชน์แก่การบูชาบุญ .

[๗๘๔] คฤหบดีเหล่านั้น เคลื่อนกล่นไปด้วยบุตรภรรยา มาพร้อมกัน ณ ที่นั้น
ได้กราบทูลพระราชาว่า ขอเดชะ ขอพระองค์ทรงกระทำข้าพระองค์ทุก
คนให้เป็นคนมีแหม่ม หรือขอจงทรงประกาศข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็น
ข้าทาสเกิด พระเจ้าข้า .

[๗๘๕] เจ้าทั้งหลายจงรับนำช้างของเรา คือ ช้างอภัยกร ช้างนาฬาคีรี ช้าง
อัจจุคตะ (ช้างวรรณทันตะ) ช้างเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่
การบูชาบุญ เจ้าทั้งหลายจงรับไปนำมาซึ่งม้าอัสตราของเรา คือ ม้าเกติ
ม้าสุรามุข ม้าปณณมุข ม้าวินิตกะ ม้าเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์
แก่การบูชาบุญ เจ้าทั้งหลายจงรับไปนำมาซึ่งโคอุสุภราชของเรา คือ
โคยถปติ โคโนชนะ โคนิสกะ โคควัมปติ จงต้อนโคเหล่านั้นทั้งหมด
เข้าเป็นหมู่กัน เราจักบูชาบุญ จักให้ท่าน อนึ่ง จงตระเตรียมทุกสิ่งให้
พร้อม วันพรุ่งนี้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น เราจักบูชาบุญ เจ้าทั้งหลายจงนำ
เอาพระจันทกุมารมา จงรินนมยต์ตลอดราตรีนี้ เจ้าทั้งหลายจงตั้งไว้แม่
ทุกสิ่ง วันพรุ่งนี้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น เราจักบูชาบุญ เจ้าทั้งหลายจงไป
ทูลพระกุมาร ณ บัดนี้ วันนี้เป็นคืนที่สุดแล .

[๗๘๖] พระราชมารดาเสด็จมาแต่พระตำหนัก ทรงการแสงพลางตรัสถามพระ-
เจ้าเอกราชนั้นว่า พระลูกรัก ได้ยินว่า พ่อจักบูชาบุญด้วยพระราชนบุตร
ทั้ง ๔ หรือ .

[๗๘๗] เมื่อต้องฆ่าจันทกุมาร บุตรแม่ทุกคน หม่อมฉันก็สละ หม่อมฉันบูชาบุญ
ด้วยบุตรทั้งหลายแล้วจักไปสู่สุคติสวรรค์ .

[๗๘๘] ลูกเอ๋ย พ่ออย่าเชื่อคำนั้น ชาวที่วาสุดติจะมีเพราะเอาบุตรบูชาบุญนั้น
เป็นทางไปนรก ไม่ใช่ทางไปสวรรค์ ดุกรลูกโกณัญญณะ พ่อจงให้ท่าน
อย่าได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวงเลย นี่เป็นทางไปสู่สุคติ ทางไปสู่สุคติ
มิใช่เพราะเอาบุตรบูชาบุญ .

[๗๘๙] คำของอาจารย์ทั้งหลายมีอยู่ หม่อมฉันจักฆ่าจันทกุมารและสุริยกุมาร
หม่อมฉันบูชาบุญด้วยบุตรทั้งหลายอันสละได้ยากแล้ว จักไปสู่สุคติ
สวรรค์ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๗๙๐] แม่พระเจ้าสวัสดิ์พระราชบิดา ได้ตรัสถามพระราชโอรสของพระองค์นั้น ว่า ลูกรัก ทราบว่า พ่อจักบูชาด้วยโอรสทั้ง ๔ หรือ .

[๗๙๑] เมื่อต้องฆ่าจันทกุมาร บุตรแม่ทุกคนหม่อมฉันก็สละ หม่อมฉันบูชาด้วยบุตรทั้งหลายแล้ว จักไปสู่สุคติสวรรค์ .

[๗๙๒] ลูกเอ๋ย พ่ออย่าเชื่อคำนั้น ข้าพเจ้าว่า สุตติจะมีเพราะเอาบุตรบูชา ยานั้นเป็นทางไปนรก ไม่ใช่ทางไปสวรรค์ ดูกุลโกญทัณฺเณ พ่อมจให้ทาน อย่าได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวงเลย นี่เป็นทางไปสู่สุคติ ทางไปสู่สุคติมีไยเพราะเอาบุตรบูชา .

[๗๙๓] คำของอาจารย์ทั้งหลายมีอยู่ หม่อมฉันจักฆ่าจันทกุมารและสุริยกุมาร หม่อมฉันบูชาด้วยบุตรทั้งหลายอันสละได้ยากแล้ว จักไปสู่สุคติสวรรค์ .

[๗๙๔] ดูกุลโกญทัณฺเณ พ่อมจให้ทาน อย่าได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวงเลย พ่อมจเป็นผู้อันพระราชบุตรห้อมล้อม รักษาการสิริรัฐและชนบทเกิด .

[๗๙๕] ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของชนทั้งหลายโรหิตเกิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะเลี้ยงช้างและม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของชนทั้งหลายโรหิตเกิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมุลช้างให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของชนทั้งหลายโรหิตเกิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมุลม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของชนทั้งหลายโรหิต ตามที่พระองค์มีพระประสงค์เกิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกขับไล่ออกจากแคว้นแล้ว ก็จักเที่ยวภิกขาจารเลี้ยงชีวิต .

[๗๙๖] เจ้าทั้งหลายพราห์เพื่ออยู่เพราะรักชีวิต ย่อมก่อทุกข์ให้เกิดแก่เรานักแล จงปล่อยพระกุมารทั้งหลายไป ณ บัดนี้ เราขอเลิกการเอาบุตรบูชา .

[๗๙๗] ข้าพระองค์ได้ทูลไว้แล้วในกาลก่อนแล้วว่า การบูชาด้วยนี้ทำได้ยาก ให้ยินดีได้แสนยาก บัดนี้ พระองค์ทรงกระทำยัญที่ข้าพระองค์เตรียมไว้แล้วให้กระจัดกระจายเพราะเหตุไร ชนเหล่าใดบูชาด้วยเองก็ดี และชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชาด้วยก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนุโมทนมหายัญ เช่นนี้ของบุคคลผู้บูชาด้วยก็ดี ชนเหล่านั้นทั้งหมดย่อมไปสู่สุคติ .

[๗๙๘] ขอเดชะ เหตุไร ในกาลก่อน พระองค์จึงรับสั่งให้พราหมณ์กล่าวคำเป็นสวัสดิ์แก่ข้าพระบาททั้งหลาย มาบัดนี้ จะรับสั่งฆ่าข้าพระบาททั้งหลายเพื่อต้องการบูชาด้วย โดยหาเหตุมิได้เลย ข้าแต่พระราชบิดา เมื่อก่อนในเวลาที่ข้าพระบาทยังเป็นเด็ก พระองค์มิได้ทรงฆ่าและมีได้ทรงรับสั่งให้ฆ่า บัดนี้ ข้าพระบาททั้งหลาย ถึงความเจริญวัยเป็นหนุ่มแน่นแล้วมิได้คิดประทุษร้ายพระองค์เลย เพราะเหตุไร จึงรับสั่งให้ฆ่าเสีย ข้าแต่พระมหाराชา ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรข้าพระบาททั้งหลาย ผู้ขึ้นคอช้าง ชีหลังม้า ผูกสอดเครื่องรบ ในเวลาที่รบมาแล้วหรือเมื่อกำลังรบ ก็บุตรทั้งหลายเช่นดังข้าพระบาททั้งหลาย ย่อมไม่ควรจะฆ่าเพื่อประโยชน์แก่การบูชาด้วยเลย ข้าแต่พระราชบิดา เมื่อเมืองชายแดนหรือเมื่อพวกโจรในดงกำเริบ เขาย่อมใช้คนเช่นดังข้าพระบาททั้งหลาย แต่ข้าพระบาททั้งหลายจะถูกฆ่าให้ตายโดยมิใช่เหตุ ในมิใช่ที่ ขอเดชะ แม่นกเหล่าใด ๆ เมื่อทำรังแล้วย่อมอยู่ ลูกทั้งหลายเป็นที่รักของแม่นกเหล่านั้น ส่วนพระองค์ได้ตรัสสั่งให้ฆ่าข้าพระบาททั้งหลาย เพราะเหตุไร ขอเดชะ อย่าได้ทรงเชื่อชนทั้งหลายโรหิต ชนทั้งหลายโรหิตไม่พึงฆ่าข้าพระองค์ เพราะว่าเราฆ่าข้าพระองค์แล้ว ก็จะพึงฆ่าแม่พระองค์ในลำดับต่อไป ข้าแต่พระมหाराชา พระราชาทั้งหลายย่อมพระราชทานบ้านอันประเสริฐ นิคมอันประเสริฐ แม่โค แกะพราหมณ์นั้น อนึ่ง พวกพราหมณ์ แม้ได้ข้าพเจ้าอันเลิศในตระกูล บริโภคในตระกูล ยังปรารถนาจะประทุษร้ายต่อผู้ให้ข้าพเจ้าเช่นนั้นอีก เพราะพราหมณ์เหล่านั้นโดยมากเป็นคนอกตัญญู ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของชนทั้งหลายโรหิตเกิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ไซ้ใหญ่ ก็จะเลี้ยงช้างและม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของ ชัณฑบาลปโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำ ด้วยไซ้ใหญ่ ก็จะขมมูลช้างให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของ ชัณฑบาลปโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำ ด้วยไซ้ใหญ่ ก็จะขมมูลม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของ ชัณฑบาลปโรหิต ตามที่พระองค์มีพระราชประสงค์เถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกขับไล่จากแว่นแคว้น ก็จักเที่ยว ภิกขาจารเลี้ยงชีวิต .

[๗๙๙] เจ้าทั้งหลายพราห์เพื่ออยู่เพราะรักชีวิต ย่อมก่อทุกข์ให้เกิดแก่เรานักแล จึงปล่อยพระกุมารทั้งหลายไป ณ บัดนี้ เราขอเลิกการเอาบุตรบูชา .

[๘๐๐] ข้าพระองค์ได้ทูลไว้แล้วในกาลก่อนเถียว การบูชาญี่ห้าได้ยาก ให้ ยินดีได้แสนยาก บัดนี้ พระองค์ทรงกระทำญี่ห้าที่ข้าพระองค์เตรียมไว้ แล้วให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุไร ชนเหล่าใดบูชาญี่ห้าเองก็ดี และ ชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชาญี่ห้าก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนโมทนมหายญี่ห้า เช่นนี้ของบุคคลผู้บูชาญี่ห้าอยู่ก็ดี ชนเหล่านั้นย่อมไปสู่สุคติ .

[๘๐๑] ข้าแต่พระราชา ถ้าชนทั้งหลายบูชาญี่ห้าด้วยบุตรทั้งหลาย จุติจากโลกนี้ แล้วย่อมไปสู่เทวโลกดังได้ยินมาไซ้ไร พรหมณจึงบูชาญี่ห้าก่อน พระองค์ จักทรงบูชาญี่ห้าในภายหลัง ถ้าชนทั้งหลายบูชาญี่ห้าด้วยบุตรทั้งหลาย จุติจากโลกนี้แล้วย่อมไปสู่เทวโลกดังได้ยินมาไซ้ไร ชัณฑบาลพรหมณผู้ นี้ แล จึงบูชาญี่ห้าด้วยบุตรทั้งหลายของตน ถ้าว่าชัณฑบาลพรหมณรู้ อยู่อย่างนี้ เหตุไรจึงไม่ฆ่าบุตรทั้งหลาย ไม่ฆ่าคนที่เป็นญาติทุกคนและ ตนเองเล่า ชนเหล่าใดบูชาญี่ห้าเองก็ดี และชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชาญี่ห้าก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนโมทนมหายญี่ห้าเช่นนี้ของบุคคลผู้บูชาญี่ห้าอยู่ก็ดี ชนเหล่านั้นย่อมไปสู่สุคติทั้งหมด .

[๘๐๒] ได้ยินว่า พ่อเจ้าเรือนและแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ผู้รักบุตร ซึ่งมีอยู่ใน พระนครนี้ โฉนจึงไม่ทูลพระราชฯ อย่าให้ทรงฆ่าพระราชบุตรอันเกิด แต่พระอระ ได้ยินว่า พ่อเจ้าเรือนและแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ผู้รักบุตร ซึ่งมีอยู่ในพระนครนี้ โฉนจึงไม่ทูลทักทานพระราชฯ อย่าให้ทรงฆ่า พระราชบุตรอันเกิดแต่พระองค์ เราปรารถนาประโยชน์แก่พระราชฯ ด้วย ทำประโยชน์แก่ชาวชนบททั้งปวงด้วย ใครๆ จะมีความแค้นเคืองกับ เราไม่พึงมี ชาวชนบทไม่ช่วยกราบทูลให้ทรงทราบเลย .

[๘๐๓] ดุกรแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงไปกราบทูลพระราชบิดา และวิงวอนชัณฑบาลพรหมณว่า ขอจงอย่าฆ่าพระราชกุมารทั้งหลาย ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้มองอาจตั้งราชสีห์ ดุกรแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ขอท่าน ทั้งหลายจงไปกราบทูลพระราชบิดา และวิงวอนชัณฑบาลพรหมณว่า ขอจงอย่าฆ่าพระราชกุมารทั้งหลาย ผู้เป็นที่เพ่งที่หวังของโลกทั้งปวง .

[๘๐๔] โฉนหนอ เราพึงเกิดในตระกูลนายช่างรถ ในตระกูลปูกสะ หรือพึง เกิดในหมู่พ่อค้า พระราชาก็ไม่พึงรับสั่งให้ฆ่าในการบูชาญี่ห้าวันนี้ .

[๘๐๕] เจ้าผู้มีความคิดแม่ทั้งปวง จงไปหมอบลงแทบเท้าของผู้เป็นเจ้าชัณฑบาละ เรียนว่า เรามีได้เห็นโทษเลย ดุกรแม่เจ้าเรือนแม่ทั้งปวง เจ้าจงไป หมอบลงแทบเท้าของผู้เป็นเจ้าชัณฑบาละเรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าเราทั้งหลายได้ประทุษร้ายอะไรในท่าน ขอท่านจงอดโทษเถิด .

[๘๐๖] พระเสลราชกุมารผู้ควรการัญ ทรงเห็นพระภคตาทั้งหลายอันเขานำมา เพื่อบูชาญี่ห้า ทรงรำลึกว่า ดังได้สดับมา พระราชบิดาของเราทรง ปรารถนาสวรรค์ รับสั่งให้ตั้งญี่ห้าขึ้น .

[๘๐๗] พระวสุสราชนัดดา กลิ้งไปกลิ้งมาเฉพาะพระพักตร์พระราชกราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าพระบาทยังเป็นเด็ก ไม่ถึงความเป็นหนุ่ม ขอพระองค์ ได้ทรงโปรด อย่าได้ฆ่าพระบิดาของข้าพระบาทเลย .

[๘๐๘] ดุการสละ นั้นพ่อเจ้า เจ้าจงไปพร้อมกับบิดา เจ้าพราห์เพื่ออยู่ใน พระราชวัง ย่อมให้เกิดทุกข์แก่ข้านัก จึงปล่อยพระราชกุมารทั้งหลาย ณ บัดนี้ เราขอเลิกการเอาบุตรบูชา .

[๘๐๙] ข้าพระองค์ได้ทูลไว้แล้วในกาลก่อนเถียว การบูชาญี่ห้าได้ยาก ให้ ยินดีได้แสนยาก บัดนี้ พระองค์ทรงกระทำญี่ห้าที่ข้าพระองค์เตรียม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ไว้แล้วให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุไร ชนเหล่าใดบูชาบุญเองก็ดี และ
ชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชาบุญก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนุโมทนามหาบุญ
เช่นนี้ ของบุคคลผู้บูชาอยู่ก็ดี ชนเหล่านั้นทั้งหมดย่อมไปสู่สุคติ .

[๘๑๐] ข้าแต่สมเด็จพระเอกราช ข้าพระบาทตระเตรียมบุญแล้วด้วยแก้วทุกอย่าง
ตบแต่งไว้แล้วเพื่อพระองค์ ขอเดชะ เชิญเสด็จออกเกิด พระองค์ทรง
บูชาบุญแล้วเสด็จสู่สวรรค์ จักทรงบันเทิงพระหฤทัย .

[๘๑๑] หญิงสาว ๓๐๐ คน ผู้เป็นชายาของจันทกุมาร ต่างสยายผมแล้วร้องไห้
ดำเนินไปตามทาง ส่วนพวกหญิงอื่นๆ ออกแล้วด้วยความเศร้าโศก
เหมือนเทวดาในนั้นทวัน ต่างก็สยายผมร้องไห้ไปตามทาง .

[๘๑๒] พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาลสีอันขาวสะอาด
ประดับกนกพลไล้ทาภุชญาและจรรณแก่นจันทน์ ภูกราชบุรุษนำไปเพื่อ
บูชาบุญของสมเด็จพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร
ทรงผ้าแคว้นกาลสีอันขาวสะอาด ประดับกนกพลไล้ทาภุชญาและจรรณ
แก่นจันทน์ ภูกราชบุรุษนำไปทำความเศร้าพระหฤทัยให้แก่พระชนนี
พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาลสีอันขาวสะอาด
ประดับกนกพลไล้ทาภุชญาและจรรณแก่นจันทน์ ภูกราชบุรุษนำไป
ทำความเศร้าใจให้แก่ประมุขชน พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร
เสวยกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสรรสรงพระกายให้ดีแล้ว
ประดับกนกพลไล้ทาภุชญาและจรรณแก่นจันทน์ ภูกราชบุรุษนำไป
บูชาบุญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวย
กระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสรรสรงพระกายดีแล้ว ประดับ
กนกพลไล้ทาภุชญาและจรรณแก่นจันทน์ ภูกราชบุรุษนำไป ทำความ
เศร้าพระหฤทัยให้แก่พระชนนี พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวย
กระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสรรสรงพระกายดีแล้ว ประดับ
กนกพลไล้ทาภุชญาและจรรณแก่นจันทน์ ภูกราชบุรุษนำไป ทำความ
เศร้าใจให้แก่ประมุขชน ในกาลก่อน พวกพลช่างย่อมตามเสด็จ
พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ผู้เสด็จขึ้นค่อช้างตัวประเสริฐ วันนี้
พระจันทกุมารและพระสุริยกุมารทั้งสองพระองค์เสด็จดำเนินด้วย
พระบาทเปล่า ในกาลก่อน พวกพลม้าย่อมตามเสด็จพระจันทกุมารและ
พระสุริยกุมาร ผู้เสด็จขึ้นหลังม้าตัวประเสริฐ วันนี้ พระจันทกุมารและ
พระสุริยกุมารทั้งสองพระองค์เสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า ในกาล
ก่อน พวกพลรถย่อมตามเสด็จพระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ผู้เสด็จ
ขึ้นทรงรถอันประเสริฐ วันนี้ พระจันทกุมารและพระสุริยกุมารทั้งสอง
พระองค์เสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า ในกาลก่อน พระจันทกุมารและ
พระสุริยกุมาร ราชบุรุษเชิญเสด็จออกด้วยม้าทั้งหลายอันตบแต่งเครื่อง-
ทองวันนี้ ทั้งสองพระองค์ต้องเสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า .

[๘๑๓] นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุมพวตินคร
ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชาบุญด้วยพระราชโอรส ๔
พระองค์นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึงบินไปทางทิศบูรพาแห่ง
ปุมพวตินคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชาบุญด้วย
พระราชธิดา ๔ พระองค์ นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึงบินไปทางทิศ
บูรพาแห่งปุมพวตินคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชาบุญ
ด้วยพระมเหสี ๔ พระองค์ นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึงบินไปทาง
ทิศบูรพาแห่งปุมพวตินคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรง
บูชาบุญด้วยภคยพติ ๔ คน นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึงบินไป
ทางทิศบูรพาแห่งปุมพวตินคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะ
ทรงบูชาบุญด้วยช้าง ๔ เชือก นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึงบิน
ไปทางทิศบูรพาแห่งปุมพวตินคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล
จะทรงบูชาบุญด้วยม้า ๔ ตัว นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึงบินไป
ทางทิศบูรพาแห่งปุมพวตินคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะ
ทรงบูชาบุญด้วยโคสุกราช ๔ ตัว นกเอี้ยง ถ้าเจ้าปราชญ์นาเนื้อ เจ้าจึง
บินไปทางทิศบูรพาแห่งปุมพวตินคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล
จะทรงบูชาบุญด้วยสัตว์ทั้งปวงอย่างละ ๔ .

[๘๑๔] นี้ปราสาทของท่านล้วนด้วยทองคำ เคลื่อนกล่นด้วยพวงมาลัย บัดนี้
พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี้เรือนยอดของท่าน
ล้วนด้วยทองคำ เคลื่อนกล่นด้วยพวงมาลัย บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔

พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่พระอุทยานของท่าน มีดอกไม้บาน สะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่ป่าไศกของท่าน มีดอกบานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่ป่าแควน้อยของท่าน มีดอกบานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่สวนมะม่วงของท่าน มีดอกบานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่สระโบกขรณีของท่าน ดารดาษไปด้วยดอกบัวหลวงและบัวขาบ มีเรือทองอันงดงามวิจิตรด้วยลายเครือวัลย์ เป็นที่รื่นรมย์เป็นอันดี บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า .

[๘๑๕] นี่ช้างแก้วของท่าน ชื่อเอราวัณ เป็นช้างงามมีกำลัง บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ นั้นถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่ม้าแก้วของท่าน เป็นม้ามีกีบไม่แตก เป็นม้าวิ่งได้เร็ว บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ นั้นถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่รถม้าของท่าน มีเสียงไพเราะเหมือนเสียงนกสาลิกา เป็นรถงดงามวิจิตรด้วยแก้ว พระลูกเจ้าเสด็จไปในรถนี้ ย่อมงดงามดังเทพเจ้าในนันทวัน บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ นั้นถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จึงจกทรงบุชายัญด้วยพระราชโอรส ๔ พระองค์ ผู้งามเสมอด้วยทอง มีพระกายไถ่ทาด้วยจรรยาแก่นจินทนุ อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จึงจกทรงบุชายัญด้วยพระราชธิดา ๔ พระองค์ ผู้งามเสมอด้วยทอง มีพระวรกายไถ่ทาด้วยจรรยาแก่นจินทนุ อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จกทรงบุชายัญด้วยพระมเหสี ๔ พระองค์ ผู้งามเสมอด้วยทอง มีพระวรกายไถ่ทาด้วยจรรยาแก่นจินทนุ อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จึงจกบุชายัญด้วยกฤษณบดี ๔ คน ผู้งดงามเสมอด้วยทอง มีร่างกายไถ่ทาด้วยจรรยาแก่นจินทนุ ความนิคมทั้งหลายจะว่างเปล่า ไม่มีมนุษย์ กลายเป็นป่าใหญ่ไป จันใด เมื่อพระราชารับสั่งให้เอาพระจันทกุมารและพระสุริยกุมารบุชายัญ พระนครบุพผตักก็จกร้างว่างเปล่า ไม่มีมนุษย์ กลายเป็นป่าใหญ่ไป จันนั้น .

[๘๑๖] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระบาทจักเป็นบ้า มีความเจริญถูกขจัดแล้ว มีสรีระเกลือกกลิ้งด้วยขุติ ถ้าเขามาจันทกุมาร ลมปราณของข้าพระบาทก็จะแตกทำลาย ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระบาทจักเป็นผู้มีความเจริญถูกขจัดแล้ว มีสรีระเกลือกกลิ้งด้วยขุติ ถ้าเขามาสุริยกุมาร ลมปราณของข้าพระบาทก็จะแตกทำลาย .

[๘๑๗] สะใภ้เราเหล่านี้ คือ นางขัมภฎิกา นางอุปรักษี นางโปกขรณี และนางคยาิกา ล้วนกล่าววาจาเป็นทีรักแก่กันและกันเพราะเหตุไร จึงไม่พอรำขึ้นร้องให้จันทกุมารและสุริยกุมาร รื่นรมย์เล่า ใครอื่นที่จะเสมอด้วยนางทั้ง ๔ นั้นไม่มี .

[๘๑๘] ดุรเจ้าชันทหาละ ความโศกเศร้าใจโดยยอมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อจันทกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า แม่ของเจ้าจงได้ประสบความโศกเศร้าใจของเราเนี่ย ดุรเจ้าชันทหาละ ความโศกเศร้าใจโดยยอมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อสุริยกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า แม่ของเจ้าจงได้ประสบความโศกเศร้าใจของเราเนี่ย ดุรเจ้าชันทหาละ ความโศกเศร้าใจโดยยอมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อจันทกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า ภรรยาของเจ้าจงประสบความโศกเศร้าใจของเราเนี่ย ดุรเจ้าชันทหาละ ความโศกเศร้าใจโดยยอมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อสุริยกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า ภรรยาของเจ้าจงได้ประสบความโศกเศร้าใจของเราเนี่ย ดุรเจ้าชันทหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลายผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้มองอาจตั้งราชสีห์ แม่ของเจ้าจงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย ดุรเจ้าชันทหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลาย ผู้เป็นที่มุ่งหวังของโลกทั้งปวง แม่ของเจ้าจงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย ดุรเจ้าชันทหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลาย ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้มองอาจตั้งราชสีห์ ภรรยาของเจ้า จงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย ดุรเจ้าชันทหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลาย ผู้เป็นที่มุ่งหวังของโลกทั้งปวง ภรรยาของเจ้าจงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย .

[๘๑๙] ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทาน

ข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของข้าพเจ้าทั้งหลายโปรดเกิด พระเจ้าข้า
ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะเลี้ยงช้างและม้า
ให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระ-
ราชทานข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของข้าพเจ้าทั้งหลายโปรดเกิด
พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขน
มูลช้างให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรด
พระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของข้าพเจ้าทั้งหลายโปรดเกิด
พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะ
ขนมูลม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย
โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของข้าพเจ้าทั้งหลายโปรด
ตามทีพระองค์มีพระประสงค์เกิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลาย
จะถูกขบไล่จากแคว้นแคว้น ก็จักเที่ยวภิกขาจารเลี้ยงชีวิต ขอเดชะ หมึง
ทั้งหลายผู้ปรารถนาบุตร แม้จะเป็นคนยากจน ย่อมวอนขอบุตรต่อ
เทพเจ้า หมึงบางพวกจะปฏิบัติแล้ว ไม่ได้บุตรก็มี หมึงเหล่านั้นย่อม
กระทำความหวังว่า ขอลูกทั้งหลายจงเกิดแก่เรา แต่นั้นขอหลานจงเกิด
อีก ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์รับสั่งให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลาย
เพื่อต้องการทรงบูชาญ โดยเหตุอันไม่สมควร ข้าแต่สมเด็จพระบิดา
คนทั้งหลายเขาได้ลูกเพราะความวิงวอนเทพเจ้า ขอพระองค์อย่ารับสั่งให้
ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเลย อย่าทรงบูชาญนี้ด้วยบุตรทั้งหลายที่ได้มา
โดยยากเลย พระเจ้าข้า ข้าแต่สมเด็จพระบิดา คนทั้งหลายเขาได้บุตร
เพราะความวิงวอนเทพเจ้า ขอพระองค์อย่ารับสั่งให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้ง-
หลายเลย พระเจ้าข้า ขอได้ทรงพระกรุณาโปรด อย่าได้พรากข้าพระองค์
ทั้งหลายผู้เป็นบุตรที่ได้มาด้วยความยากจากมารดาเลย พระเจ้าข้า .

[๘๒๐] ข้าแต่พระมารดา พระมารดาอย่ามียอเยย เพราะทรงเลี้ยงลูกจนทกumar
มาด้วยความลำบากมาก ลูกขอกราบพระบาทพระมารดา ขอพระราชบิดา
จงทรงได้ปรโลกอันสมบูรณ์เกิด เชิญพระมารดาทรงสวมกอดลูก แล้ว
ประทานพระยุคลบาทให้ลูกกราบไหว้ ลูกจะจากไป ณ บัดนี้ เพื่อ
ประโยชน์แก่บุญของสมเด็จพระราชบิดาเอกราช เชิญพระมารดาทรง
สวมกอดลูก แล้วประทานพระยุคลบาทให้ลูกกราบไหว้ ลูกจะจากไป ณ
บัดนี้ ทำความโศกเศร้าพระทัยให้พระมารดา เชิญพระมารดาทรงสวม
กอดลูก แล้วประทานพระยุคลบาทให้ลูกกราบไหว้ ลูกจะจากไป ณ
บัดนี้ ทำความโศกเศร้าใจให้แก่ประชมชน .

[๘๒๑] ดูกุลโกตมิ มาเกิด เจ้าจงรัดเมล็ดด้วยใบบัว จงประดับดอกไม้อัน
แซมด้วยกลีบจำปา นี่เป็นปกติของเจ้ามาแต่ก่อน มาเกิด เจ้าจงได้ทา
เครื่องลูบไล้ คือ จรณจันทน์แดงของเจ้าเป็นครั้งสุดท้าย เจ้าลูบไล้ด้วย
จรณจันทน์แดงนั้นดีแล้ว ย่อมงดงามในราชบริษัท มาเกิด เจ้าจงนุ่งผ้า
กาสิกพัสตร์อันเป็นผ้าเนื้อละเอียดเป็นครั้งสุดท้าย เจ้านุ่งผ้ากาสิกพัสตร์
นั้นแล้ว ย่อมงดงามในราชบริษัท เชิญเจ้าประดับหัตถการอันเป็น
เครื่องประดับทองคำฝังแก้วมุกดาและแก้วมณี เจ้าประดับด้วยหัตถา-
การนั้นแล้ว ย่อมงดงามในราชบริษัท .

[๘๒๒] พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองรัฐ ผู้เป็นทนายของชนบท เป็นเจ้าโลกองค์นี้
จักไม่ทรงยังความเสียหายให้เกิดในบุตรและหรือ .

[๘๒๓] ลูกทั้งหลายเป็นที่รักของเรา อนึ่ง แม่เจ้าทั้งหลายผู้เป็นภรรยาที่เป็นที่รัก
ของเรา แต่เราปรารถนาสวรรค์ เหตุนี้จึงได้ให้ฆ่าลูกทั้งหลาย .

[๘๒๔] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอจงทรงพระกรุณาโปรดรับสั่งให้ฆ่าข้าพระ-
บาทเสียก่อน ขอความทุกข์อย่าได้ทำลายหทัยของข้าพระบาทเลย พระ-
ราชโอรสของพระองค์เป็นสุขมาลชาติ ประดับแล่งงดงาม ข้าแต่เจ้าชีวิต
ขอได้โปรดฆ่าข้าพระบาทเสียก่อน ข้าพระบาทจักเป็นผู้มีความเศร้าโศก
กว่าจันทกุมาร ขอพระองค์จงทรงทำบุญให้ไปบุญ ข้าพระบาททั้งสอง
จะเที่ยวไปในปรโลก .

[๘๒๕] ดูกุณินผู้มีตางาม เจ้าอย่าขบใจความตายเลย เมื่อโคตมิบุตรผู้อื่นเรา
บูชาญแล้ว พี่สาว น้องสาวของเจ้าเป็นอันมาก จักยังเจ้าให้รันทมนต์ .

[๘๒๖] เมื่อพระราชชาติรสาอย่างนี้แล้ว พระนางจันทาเทวีก็รำดีพระองค์ด้วยฝ่า-
พระหัตถ์ ทรงรำพันว่า ไม่มีประโยชน์ด้วยชีวิต เราจักดื่มยาพิษตายเสีย
ในที่นี้ พระญาติ พระมิตรของพระราชบิดาพระองค์นี้ ผู้มีพระทัยดี ซึ่งจะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

กราบทูลทักทวนพระราชว่า อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระราชโอรสอันเกิดแต่พระอรุณเลย ย่อมไม่มีแน่แท้เทียว พระญาติ พระมิตรของพระราชโอรสองค์นี้ ผู้มีพระทัยดี ซึ่งจะกราบทูลทักทวนพระราชว่า อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระราชโอรส อันเกิดแต่พระองค์เลย ย่อมไม่มีเป็นแน่แท้เทียว บุตรของข้าพเจ้าเหล่านี้ ประดับพวงดอกไม้ สวมกำไลทองต้นแขน ขอพระราชทานเอาบุตรของข้าพเจ้าเหล่านี้ไปบูชาบุญ แต่ขอพระราชทานปล่อยโคตมบุตรเถิด ข้าแต่พระมหาราช ขอบทรวงตัดแบ่งข้าพเจ้าให้ เป็นร้อยละแล้ว ทรงบูชาบุญในสถานที่เจ็ดแห่ง อย่าได้ทรงฆ่าพระราชบุตรองค์ใหญ่ ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้องอาจดังราชสีห์เลย ข้าแต่พระมหาราช ขอบทรวงตัดแบ่งข้าพเจ้าให้ เป็นร้อยละแล้ว ทรงบูชาบุญในสถานที่เจ็ดแห่ง อย่าได้ทรงฆ่าพระราชบุตรองค์ใหญ่ผู้เป็นมิ่งขวัญของโลกทั้งปวงเลย .

[๘๒๓] เครื่องประดับเป็นอันมากล้วนแต่ของดี คือ มุกดา มณี แก้วไพฑูรย์ เราให้แก่เจ้า เมื่อเจ้ากล่าวคำดี นี้เป็นของที่เราให้แก่เจ้าครั้งสุดท้าย .

[๘๒๔] เมื่อก่อน พวงมาลาบานเคยสวมที่พระคอของพระกุมารเหล่าใด วันนี้ ดาบที่เขาปลื้มคิดแล้ว จักฟันที่พระคอของพระกุมารเหล่านั้น เมื่อก่อน พวงมาลาอันวิจิตรเคยสวมที่พระคอของพระกุมารเหล่าใด วันนี้ ดาบอันเขาปลื้มคิดแล้ว จักฟันที่พระคอของพระกุมารเหล่านั้น ไม่ช้าแล้วหนอ ดาบจักฟันที่พระคอของพระราชบุตรทั้งหลาย กิเลสของเราจะไม่แตก แต่จะต้องมีเครื่องรัดอย่างมั่นคงเหลือเกิน พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาลสีอันสะอาดประดับกนกพลไล์ทากฤษณาและจรรณแก่นจันทน์ เสด็จออกเพื่อประโยชน์แก่การบูชาบุญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาลสีอันขาวสะอาด ประดับกนกพลไล์ทากฤษณาและจรรณแก่นจันทน์ เพื่อประโยชน์แก่การบูชาบุญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาลสีอันขาวสะอาดประดับกนกพลไล์ทากฤษณาและจรรณแก่นจันทน์ เสด็จออกทำความเศร้าพระหทัยแก่พระชนนี พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาลสีอันขาวสะอาด ประดับกนกพลไล์ทากฤษณาและจรรณแก่นจันทน์ เสด็จออกทำความเศร้าใจให้แก่ประมุขชน พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยพระกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสรรสร้างพระกายดีแล้ว ประดับกนกพลไล์ทากฤษณาและจรรณแก่นจันทน์ เสด็จออกเพื่อประโยชน์แก่การบูชาบุญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยพระกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสรรสร้างพระกายดีแล้ว ประดับกนกพลไล์ทากฤษณาและจรรณแก่นจันทน์ เสด็จออกทำความเศร้าพระทัยให้แก่พระชนนี พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยพระกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสรรสร้างพระกายดีแล้ว ประดับกนกพลไล์ทากฤษณาและจรรณแก่นจันทน์ เสด็จออกทำความเศร้าใจให้แก่ประมุขชน .

[๘๒๕] เมื่อเขาดกแต่งเครื่องบูชาบุญทุกสิ่งแล้ว เมื่อพระจันทกุมารและพระสุริยกุมารประทับนั่ง เพื่อประโยชน์แก่การบูชาบุญ พระราชธิดาของพระเจ้าปัญจาลราช ประนมอัญชลีเสด็จดำเนินเวียนในระหว่างบริษัททั้งปวง ทรงกระทำสังกิริยาว่า ชนเหล่าใดผู้มีปัญญาทรม ได้กระทำการอันชั่ว ด้วยความสัจจริงอันใด ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้อยู่ร่วมกับพระสวามี อมนุษย์เหล่าใดมีอยู่ในที่นี้ ยักษ์ สัตว์ที่เกิดแล้วและสัตว์ที่จะมาเกิดกิตติ ของกระทำความชวนชวชาญช่วยเหลือข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าได้อยู่ร่วมกับพระสวามี เทวดาทั้งหลายที่มาแล้วในที่นี้ ปวงสัตว์ที่เกิดแล้วและสัตว์ที่จะมาเกิด ขอบทรวงครองข้าพเจ้า ผู้แสวงหาที่พึ่ง ผู้ไร้ที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านทั้งหลาย ขออย่าให้พวกข้าศึกชนะพระสวามีของข้าพเจ้าเลย .

[๘๒๖] ท้าวสักกเทวราชได้ทรงสดับเสียงคร่ำครวญของพระนางจันทานันแล้ว ทรงกวัดแกว่งม้วน ยิ่งความกลัวให้เกิดแก่พระเจ้าเอกราชนั้นแล้ว ได้ตรัสกะพระราชว่า พระราชากาลิ จงรู้ไว้ อย่าให้เราตีเศียรของท่านด้วยมือเหล็กนี้ ท่านอย่าได้ฆ่าบุตรองค์ใหญ่ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้องอาจดังราชสีห์ พระราชากาลิ ท่านเคยเห็นที่ไหน คนผู้ปรารถนาสวรรค์ ฆ่าบุตร ภรรยา เศรษฐี และฤๅษี ผู้ไม่คิดประทุษร้าย .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๘๓๑] ชนทหาฬปโรหิตและพระราช ได้ฟังพระดำรัสของท้าวสักกะ ได้เห็นรูปอันอัศจรรย์แล้ว ให้เปลื้องเครื่องพันธนาการของสัตว์ทั้งปวง เหมือนดังเปลื้องเครื่องพันธนาการของคนผู้ไม่มีความชั่ว เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่ประชุมอยู่ ณ ที่นั้นในกาลนั้นทุกคน เอาก้อนดินคนละก้อนทุ่มลง การฆ่าซึ่งชนทหาฬปโรหิตได้มีแล้ว ด้วยประการดังนี้.

[๘๓๒] คนผู้กระทำการชั่วจันใดนั้นแล้ว ต้องเข้านรกทั้งหมด คนทำกรรมชั่วแล้ว ไม่พึงได้จากโลกนี้ไปสู่อสุคติเลย.

[๘๓๓] เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือพระราชทั้งหลาย ประชุมกันอภิเษกจินตุมาร เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทวดาทั้งหลายประชุมพร้อมกันอภิเษกพระจินตุมาร เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทพกัญญาทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันอภิเษกพระจินตุมาร เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่ประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ พระราชาทั้งหลายประชุมพร้อมกันต่างแคว้นต่างแคว้น เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้นในการนั้น คือ ราชกัญญาทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันต่างแคว้นต่างแคว้น เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทพบุตรทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันต่างแคว้นต่างแคว้น เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทพกัญญาทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันต่างแคว้นต่างแคว้น เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ชนเป็นอันมากต่างก็รื่นรมย์ยินดี พวกเขาได้ประกาศความยินดีในเวลาทีพระจินตุมารเสด็จเข้าสู่พระนคร และได้ประกาศความหลุดพ้นจากเครื่องจองจำของสัตว์ทั้งปวง.

จบ จินตุมารชาดกที่ ๗

๘. มหานารทกัสมปชาดก

พระมหานารทกัสมปะ ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

[๘๓๔] พระมหากษัตริย์ทรงพระนามว่าอังคต เป็นพระราชอาคันตุกะของชนชาววิเทหรัฐ ทรงมีพระราชยาน พระราชทรัพย์มากมาย ทรงมีพลนิกายเหลือที่จะนับก็คืนหนึ่งในวันเพ็ญกลางเดือน ๑๒ ขณะปฐมยาม พระองค์ประชุมเหล่าอำมาตย์ราชบัณฑิต ผู้ถึงพร้อมด้วยการศึกษาเล่าเรียน เฉลียวฉลาด ผู้ที่ทรงเคยรู้จัก ทั้งอำมาตย์ผู้ใหญ่อีก ๓ นาย คือ วิชัยอำมาตย์ ๑ สุนามอำมาตย์ ๑ อลาตอำมาตย์ ๑ แล้วตรัสถามตามลำดับว่า ท่านทั้งหลายจงกล่าวไปตามความพอใจของตนๆ ว่า ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เช่นนี้ พระจันทร์แจ่มกระจ่าง กลางคืนวันนี้ เราทั้งหลายพึงยังฤดูเช่นนี้ให้เป็นไปด้วยความยินดีอะไร.

[๘๓๕] ลำดับนั้น อลาตเสนาบดีได้กราบทูลแด่พระราชว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงจัดพลช้าง พลม้า พลเสนา จะนำชายฉกรรจ์ ออกรบ พวกใดยังไม่มาสู้อำนาจ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็จะนำมาสู้อำนาจ นี่เป็นความเห็นของข้าพระพุทธเจ้า เราทั้งหลายจะได้ชัยชนะ ผู้ที่เราจะไม่ชนะ (ขอเดชะ ขอพระองค์จงทรงรื่นรมย์ด้วยการรบ นี่เป็นเพียงความคิดของข้าพระพุทธเจ้า).

[๘๓๖] สุนามอำมาตย์ได้ฟังคำของอลาตเสนาบดีแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหากษัตริย์ พวกศัตรูของพระองค์มาสู้พระราชอำนาจหมดแล้ว ต่างพากันวางศัตราย ยอมสวามิภักดิ์แล้วทั้งหมด วันนี้เป็นวันมหรสพ สนุกสนานยิ่ง การรบข้าพระพุทธเจ้าไม่ชอบใจ ชนทั้งหลายจงรีบนำข้าวน้ำ และของควรเคี้ยวมาเพื่อพระองค์เถิด ขอเดชะ ขอพระองค์จงทรงรื่นรมย์ ด้วยกามคุณ และในการพ้อนรำขับร้องการประโคมเถิด พระเจ้าข้า.

[๘๓๗] วิชัยอำมาตย์ได้ฟังคำของสุนามอำมาตย์แล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหากษัตริย์ กามคุณทุกอย่างบำเรอพระองค์อยู่เป็นนิตย์แล้ว การทรงเพลิดเพลินด้วยกามคุณทั้งหลาย พระองค์ทรงหาได้โดยไม่ยากเลย ทรงปรารถนาได้ทุกเมื่อ การรื่นรมย์กามคุณทั้งหลายนี้ ไม่ใช่เป็นความคิดของข้าพระพุทธเจ้า วันนี้ เราทั้งหลายควรพากันไปหาสมณะหรือพรหมณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ผู้เป็นพหูสูตร รู้แจ้งอรรถธรรม ผู้แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึงกำจัดความ
สงสัยของพวกเรามากกว่า .

[๘๓๘] พระเจ้าอังคิตราชได้ทรงสดับคำของวิชัยอำมาตย์แล้ว ได้ตรัสว่า ตามที่
วิชัยอำมาตย์พูดว่า วันนี้ เราทั้งหลายควรพากันเข้าไปหาสมณะหรือ
พราหมณ์ผู้เป็นพหูสูตร รู้แจ้งอรรถธรรม ผู้แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึง
กำจัดความสงสัยของพวกเรามากกว่านั้น แม้เราก็น่าพอใจ ท่านที่อยู่ ณ ที่นี้
ทุกท่านจงลงมตว่า วันนี้ เราทั้งหลายควรจะไปหาใครผู้เป็นบัณฑิต
รู้แจ้งอรรถธรรม ผู้แสวงหาคุณซึ่งท่านพึงกำจัดความสงสัยของพวกเรา
ได้ .

[๘๓๙] อลาตเสนapati ได้ฟังพระราชดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว ได้
กราบทูลว่า มือเหล็กที่โลกสมมติว่าเป็นนักปราชญ์อยู่ในมฤคทายวัน
อเหล็กผู้นี้ชื่อว่าคณะ ผู้กักสปีโคตรเป็นพหูสูตร พุดจาไพเราะ เป็นเจ้า-
หมู่เจ้าคณะ ขอเดชะ เราทั้งหลายควรเข้าไปหาเธอ เธอจักกำจัดความ
สงสัยของเราทั้งหลายได้ .

[๘๔๐] พระราชาได้ทรงสดับคำของอลาตเสนapatiแล้ว ได้ตรัสสั่งสารภีว่า เรา
จะไปยังมฤคทายวัน ท่านจงนำยานเทียมม้ามาที่นี่ .

[๘๔๑] พวกนายสารภีได้จัดพระราชยาน อันล้วนแล้วไปด้วยงา มีกระพองเป็น
เงิน และจัดรถพระที่นั่งรองอันขาวผุดผ่อง ดังพระจันทร์ในราตรีที่
ปราศจากมลทินโทษ มากถวายแก่พระราชา รถนั้นเทียมด้วยม้าสินธพ
สีตัว ล้วนมีสีดังดอกโกมุท เป็นม้ามี่ฝีเท้าเร็วดังลมพัด รังเรียบ ประดับ
ด้วยดอกไม้ทอง พระกลด ราชรถม้า และวิชนี ล้วนมีสีขาว พระ-
เจ้าวิเทหราชพร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ เสด็จออกยกยอมงคลมาดังพระจันทร์
หมู่พลราชบริพารผู้กล้าหาญขึ้นหลังม้าถือหอกดาบตามเสด็จ พระเจ้า
วิเทหราชมหากษัตริย์พระองค์นั้น เสด็จถึงมฤคทายวันโดยครุเดียว เสด็จ
ลงจากราชยานแล้วทรงดำเนินเข้าไปหาคุณาชวก พร้อมด้วยหมู่อำมาตย์
ก็ในกาลนั้น มีพราหมณ์และคฤหบดีมาประชุมกันอยู่ในพระราชอุทยาน
นั้น พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น พระราชามีให้ลุกหนีไป .

[๘๔๒] ลำดับนั้น พระราชาเสด็จเข้าไปประทับนั่งเหนืออาสนะ อันปูลาดด้วย
พระยี่ภุมีส้มผัดอ่อนนิ่ม ณ ส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้ทรงปราศรัยไต่ถาม
ทกขัณฐว่า ผู้เป็นเจ้าสหายคืออยู่หรือ ลมมิได้กำเริบเสียดแทงหรือ ผู้
เป็นเจ้าเลี้ยงชีวิตโดยไม่ผิดเคืองหรือ ได้บิณฑบาตพอเยียวชีวิตให้เป็น
ไปอยู่หรือ ผู้เป็นเจ้ามีอาพาธน้อยหรือ จักษุมิได้เสื่อมไปจากปกติหรือ .

[๘๔๓] คุณาชวกทูลปราศรัยกับพระเจ้าวิเทหราชผู้ทรงยินดีในวินัยว่า ข้าแต่
พระมหाराชา ข้าพระพุทธเจ้าสหายคืออยู่ทุกประการ บ้านเมืองของ
พระองค์ไม่กำเริบหรือ ข้างม้าของพระองค์หาโรคมิได้หรือ พาหนะยัง
พอเป็นไปและหรือ พยาธิไม่มีมาเบียดเบียนพระสรีระของพระองค์
แลหรือ .

[๘๔๔] เมื่อคุณาชวกทูลปราศรัยแล้ว ทันทีนั้น พระราชาผู้เป็นจอมทัพทรงไคร
ธรรมได้ตรัสถามอรรถธรรมและเหตุว่า ท่านกักสปี นรชนพึงประพฤดิ
ธรรมในการดาและบิดาอย่างไร พึงประพฤดิธรรมในอาจารย์อย่างไร พึง
ประพฤดิธรรมในบุตรและภรรยาอย่างไร พึงประพฤดิธรรมในอุปัชฌาย์
อย่างไร พึงประพฤดิธรรมในสมณะและพราหมณ์อย่างไร พึงประพฤดิ
ธรรมในพละนิกายอย่างไร และพึงประพฤดิธรรมในชนบทอย่างไร ชน
ทั้งหลายประพฤดิธรรมอย่างไร ละโลกนี้ไปแล้วจึงไปสู่สุคติ ส่วนคน
บางพวกผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม จินจติกลงไปในนรก .

[๘๔๕] คุณาชวกกักสปีโคตร ได้ฟังพระดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว ได้
กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหाराชา ขอพระองค์ทรงสดับทางที่จริงแท้ของ
พระองค์ ผลแห่งธรรมที่ประพฤดิแล้วเป็นบุญเป็นบาปไม่มี ขอเดชะ
ปรโลกไม่มี ใครเล่าจากปรโลกนั้นมาในโลกนี้ ปุยาตายายไม่มี มารดา
บิดาจักมีที่ไหน ขึ้นชื่อว่าอาจารย์ไม่มี ใครจักฝึกผู้ฝึกไม่ได้ สัตว์เสมอ
กันหมด ผู้ประพฤดิอ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญไม่มี กำลังหรือความเพียร
ไม่มี บุรุษผู้มีความหมั่นจักได้รับผลแต่ที่ไหน สัตว์ที่เกิดตามกันมา
เหมือนเรือน้อยห้อยท้ายเรือใหญ่ สัตว์ย่อมได้สิ่งที่ควรได้ ในข้อนั้น
ผลทานจักมีแต่ที่ไหน ผลทานไม่มี ความเพียรไม่มีอำนาจ ท่านคนโง่
บัญญัติไว้ คนฉลาดรับทาน คนโง่สำคัญตัวว่าฉลาด เป็นผู้ไม่มีอำนาจ
ย่อมให้ทานแก่นักปราชญ์ทั้งหลาย .

- [๘๔๖] รูปกายอันเป็นที่รวม ดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์และชีวิต ๗ ประการนี้ เป็นของเที่ยง ไม่ขาดสูญ ไม่กำเริบ รูปกาย ๗ ประการนี้ ของสัตว์ เหล่าใด ชื่อว่าขาด ไม่มี ผู้ที่ถูกฆ่าหรือถูกตัด หรือเบียดเบียนใครๆ ไม่มี ศาตราทั้งหลายพึงเป็นไปในระหว่างรูปกาย ๗ ประการนี้ ผู้ใด ตัดศีรษะของผู้อื่นด้วยดาบอันคม ผู้นั้นไม่ชื่อว่าตัดร่างกายเหล่านั้น ใน การทำเช่นนั้น ผลบาปจะมีแต่ที่ไหน สัตว์ทุกจำพวกท่องเที่ยวอยู่ใน วิภังษสาร ๘๔ มหาภิย โยมมบริสุทธิได้เอง เมื่อยังไม่ถึงกาลนั้น แม้จะ สำรวมด้วยดีก็บริสุทธิไม่ได้ เมื่อยังไม่ถึงกาลนั้น แม้จะประพฤติกามตั มากมาย ก็บริสุทธิไม่ได้ ถ้าแม้กระทำความบาปมากมาย ก็ไม่ล่วงขณะนั้น ไป ในวาทะของเราทั้งหลาย ความบริสุทธิย่อมมีได้โดยลำดับเมื่อถึง ๘๔ ก็ พวกเราไม่ล่วงเลยเขตอันแน่นอนนั้น เหมือนคลื่นไม่ล่วงเลย ฝั่งไป ฉะนั้น .
- [๘๔๗] อลาตเสนาบตีได้ฟังคำของคุณหาชวกัสสปโคตรแล้ว ได้กล่าวขึ้นว่า ท่าน ผู้เจริญกล่าว ฉันใด ท่านข้าพเจ้าชอบใจ ฉะนั้น แม้ข้าพเจ้าก็ระลึกชาติ หนหลังของตนได้ชาติหนึ่ง คือในชาติก่อน ข้าพเจ้าเกิดในเมืองพาราณสี อันเป็นเมืองมั่งคั่ง เป็นนายพรานฆ่าโค ชื่อปิงคละ ข้าพเจ้าได้ทำบาป- กรรมไว้มาก ได้ฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต คือ กระบือ สุกร แพะ เป็นอันมาก ข้าพเจ้าจุติจากชาตินั้นแล้ว มาเกิดในตระกูลเสนาบตีอันบริบูรณ์นี้ บาปไม่มีผลแน่ ข้าพเจ้าจึงไม่ต้องไปนรก .
- [๘๔๘] ครั้นนั้น ในมิลานครนี้ มีคนเชื้อเป็นทาสเขาผู้หนึ่ง ชื่อวิระกะ รัชชาโอบสกลีล ได้เข้าไปยังสำนักของคุณหาชวก ได้ฟังคำของกัสสป- คุณหาชวก และอลาตเสนาบตีกล่าวกันอยู่ ถอนหายใจฮึดฮัด ร้องไห้ น้ำตาไหล .
- [๘๔๙] พระเจ้าวิเทหราช ได้ตรัสถามนายวิระกะนั้นว่า สหายเอ๋ย เจ้าร้องไห้ ทำไม เจ้าได้ฟังได้เห็นอะไรมาหรือ เจ้าได้รับทุกขเวทนาอะไร จงบอก ให้เราทราบ .
- [๘๕๐] นายวิระกะได้ฟังพระดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้า พระองค์ไม่มีทุกขเวทนาเลย ข้าแต่พระมหाराชา ขอได้ทรงพระกรุณา ฟังข้าพระพุทธเจ้า แม้ข้าพระพุทธเจ้าก็ระลึกถึงความสุขสบายของตน ในชาติก่อนได้ คือ ในชาติก่อน ข้าพระพุทธเจ้าเกิดเป็นกาวเศรษฐี ยินดีในคุณธรรม อยู่ในเมืองสาเกต ข้าพระพุทธเจ้านั้นอบรมตนดีแล้ว ยินดีในการบริจาคทานแก่พรหมณ์และภุมมิตีทั้งหลาย มีการงานอัน สะอาด ข้าพระพุทธเจ้าระลึกถึงบาปกรรมที่ตนกระทำแล้ว ไม่ได้เลย ข้า- แต่พระเจ้าวิเทหราช ข้าพระพุทธเจ้าจุติจากชาตินั้นแล้ว มาเกิดในครรภ์ ของนางกุมภภาสีหญิงชดสนในมิลิกลามหานครนี้ จำเดิมแต่เวลาที่เกิด แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็ยากจนเรื่อยมา แม้ข้าพระพุทธเจ้าจะเป็นคนยาก จนอย่างนี้ ก็ตั้งมั่นอยู่ในความประพฤติชอบ ได้ให้อาหารกึ่งหนึ่งแก่ ท่านที่ปาราณนา ได้รักษาโอบสกลีลในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ ทุกเมื่อ ไม่ ได้เบียดเบียนสัตว์และ ไม่ได้ลักทรัพย์เลย กรรมทั้งปวงที่ข้าพระพุทธเจ้า ประพฤติแล้วนั้น ไร้ผลเป็นแน่ ศีลนี้เห็นจะไร้ประโยชน์ เหมือน อลาตเสนาบตีกล่าว ข้าพระพุทธเจ้าทำเอาแต่ความปราศรัยไว้ เหมือน นักเลงผู้มีได้ฝึกหัดจะนั้นเป็นแน่ ส่วนอลาตเสนาบตียอมทำเอาแต่ชั้ย ชนะไว้ ดังนั้นนักเลงผู้ชำนาญการพนั้น ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่เห็น ประตุอันเป็นเหตุไปสู่สุคติเลย ข้าแต่พระราชา เพราะเหตุนี้ ข้า- พระพุทธเจ้าได้ฟังคำของกัสสปคุณหาชวกแล้ว จึงร้องไห้ .
- [๘๕๑] พระเจ้าอังคิตราชทรงสดับคำของนายวิระกะแล้ว ได้ตรัสว่า ประตุสุคติ ไม่มี ยังสงสัยอยู่อีกหรือวิระกะ ได้ยินว่า สุขหรือทุกข์สัตว์ย่อมได้เอง แน่นอน สัตว์ทั้งปวงหมดจดได้ด้วยการเวียนเกิดเวียนตาย เมื่อยังไม่ ถึงเวลาอย่ารีบด่วน ไปเลย เมื่อก่อนแม้เราก็เป็นผู้กระทำความดี ขวน- ขวายในพราหมณ์และภุมมิตีทั้งหลาย อนุศาสน์ราชกิจอยู่เนืองๆ จด เว้นจากความยินดีในกามคุณตลอดกาลประมาณเท่านี้ .
- [๘๕๒] ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายจะได้พบกันอีก ถ้าเราทั้งหลายจักมีการสมาคม กัน (เมื่อผลบุญไม่มี จะมีประโยชน์อะไรด้วยการพบท่าน) พระเจ้า- วิเทหราชครั้นตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จกลับไปยังพระราชนิเวศน์ของ พระองค์ .
- [๘๕๓] ตั้งแต่นั้นมา พระเจ้าอังคิตราชรับสั่งให้ประชุมเหล่าอำมาตย์ในที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ประทับสำราญพระองค์ แล้วตรัสว่า จงจัดกามคุณทั้งหลายเพื่อเราไว้ใน
จินตกปราสาทของเราทุกเมื่อ เมื่อข้อราชการลับและเปิดเผยเกิดขึ้น
ใครง่ายๆ อย่าเข้ามาหาเรา อำมาตย์ผู้ฉลาดในราชกิจ ๓ นาย คือ วิชัย-
อำมาตย์ ๑ สุนามอำมาตย์ ๑ อลาตเสนapati ๑ จงนั่งพิจารณาข้อ
ราชการเหล่านั้น พระเจ้าวิเทหราชครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า ท่าน
ทั้งหลายจงใส่ใจกามคุณให้มาก ไม่ต้องชวนชวายเป็นพราหมณ์ คฤหบดี
และกิจการอะไรเลย .

[๘๕๔] ตั้งแต่นั้นมาจนถึงวันที่ ๑๔ ราชกัญญาพระนามว่า รุจา ผู้เป็นพระธิดาที่
โปรดปรานของพระเจ้าวิเทหราช ได้ตรัสกะพระพี่เลี้ยงว่า ขอท่าน
ทั้งหลายช่วยประดับให้ฉันด้วย และหญิงสหายทั้งหลายของเราก็จง
ประดับ พรุ่งนี้ ๑๕ คำ เป็นวันที่พยับ ฉันจะ ไปเฝ้าพระชนกนาถ พระ-
พี่เลี้ยงทั้งหลายได้จัดมาลัย แก่นจันทร์ แก้วมณี สังข์ แก้วมุกดา
และผ้าต่างๆ สี่ อันมีค่ามาก มากถวายแก่พระนางรุจाराชกัญญา หญิง
บริวารเป็นอันมาก ห้อมล้อมพระนางรุจाराชธิดาผู้มีพระฉวีวรรณงาม
ผุดผ่อง ประทับนั่งอยู่บนตั่งทอง งามโสภาราวกะนางเทพกัญญา .

[๘๕๕] ก็พระนางรุจाराชธิดานั้น ประดับด้วยเครื่องสรรพากรณ์ เสด็จไป ณ
ท่ามกลางหญิงสหาย เพียงดั่งสายฟ้าแลบออกจากเมฆ เสด็จเข้าสู่
จินตกปราสาท พระราชธิดาเสด็จเข้าไปเฝ้าพระเจ้าวิเทหราช ถวาย
บังคมพระชนกนาถ ผู้ทรงยินดีในวินัย แล้วประทับอยู่ ณ ตั่งอันวิจิตร
ด้วยทองคำส่วนหนึ่ง .

[๘๕๖] ก็พระเจ้าวิเทหราช ทอดพระเนตรเห็นพระนางรุจाराชธิดาผู้ประทับอยู่
ท่ามกลางหญิงสหาย ซึ่งเป็นดั่งสมาคมแห่งนางเทพอัปสร จึงตรัสถาม
ว่า ลูกหญิงยังรับมรดกอยู่ในปราสาทและยังประพาสอยู่ในอุทยาน เล่นน้ำ
ในสระโบกขรณีเพลิดเพลินอยู่หรือ เขายังนำของเสวยมากอย่างมาให้
ลูกหญิงเสมอหรือ ลูกหญิงและเพื่อนหญิงของลูก ยังเก็บดอกไม้ต่างๆ
ชนิดมาร้อยพวงมาลัย และยังช่วยกันทำเรือนหลังเล็กๆ เล่นเปล็ด-
เพลินอยู่หรือ ลูกหญิงขาดแคลนอะไรบ้าง เขารับนำสิ่งของมาให้ทันใจ
ลูกอยู่หรือ ลูกรักผู้มีพักตร์อันผ่องใส จงบอกความชอบใจแก่พ่อเถิด
แม้สิ่งนั้นจะเสมอดวงจันทร์ พ่อก็จักให้เกิดแก่ลูกจนได้ .

[๘๕๗] พระนางรุจाराชธิดา ได้สดับพระคำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว กราบ-
ทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชฯ กระหม่อมฉันยอมได้สิ่งของทุกๆ อย่างใน
สำนักของทูลกระหม่อม พรุ่งนี้ ๑๕ คำ เป็นวันที่พยับ ขอราชบุตร
ทั้งหลายจงนำพระราชทรัพย์พันหนึ่งมาให้ กระหม่อมฉันจักให้ท่านแก่
วณิกทั้งปวงตามที่ให้มาแล้ว .

[๘๕๘] พระเจ้าอังคตราชได้สดับพระคำรัสของพระนางรุจाराชธิดา แล้วตรัสว่า
ลูกหญิงทำทรัพย์ให้พินาศเสียเป็นอันมาก หาผลประโยชน์มิได้ ลูกหญิง
ยังรักษาโศกศัล ไม้บริโกศข่าน้ำเป็นนิตย์อยู่ ลูกหญิงไม่บริโกศ
ข่าน้ำเป็นนิตย์ บุญไม่มี แม้วิชัยบุรุษได้ฟังคำของคุณาชวกก็สลดเศียร
ในกาลนั้น แล้วถอนหายใจฮืดฮัก ร้องไห้หน้าตาไหล ลูกหญิงรูจาเอ๋ย
ตราบเท่าที่ลูกยังมีชีวิตอยู่ อย่าอดอาหารเลย ปรโลกไม่มี ลูกหญิงจะ
ลำบากไปทำไม ไร้ประโยชน์ .

[๘๕๙] พระนางรุจाराชธิดาผู้มีพระฉวีวรรณงาม ทรงทราบกฎธรรมดาในอดีต
๗ ชาติ ในอนาคต ๗ ชาติ ได้สดับพระคำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว
กราบทูลพระชนกนาถว่า แต่ก่อนกระหม่อมฉันได้ฟังมาเท่านั้น กระ-
หม่อมฉันเห็นประจักษ์เองข้อนี้ว่า ผู้ใดเข้าไปเสพคนพาล ผู้นั้นก็เป็น
พาลไปด้วย ผู้หลงอาศัยคนหลง ย่อมถึงความหลงยิ่งขึ้น อลาตเสนapati
และนายวิชัยกะสมการจะหลง .

[๘๖๐] ขอเดชะ ส่วนพระองค์มีพระปรีชา ทรงเป็นนักปราชญ์ ทรงฉลาดรู้ซึ่ง
อรรถ จะทรงเป็นเช่นกับพวกคนพาล เข้าถึงซึ่งกฎธรรมดานี้ได้อย่างไร
ก็ถ้าสัตว์จะบริสุทธิ์ได้ด้วยการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ การบวชของ
คุณาชวกก็ไม่มีประโยชน์ คุณาชวกเป็นคนหลงมกมาย ย่อมถึงความ
เป็นคนเปลือย เหมือนตึกเตนหลงบินเข้ากองไฟ ฉะนั้น คนเป็นอัน
มากผู้ไม่รู้อะไร ได้ฟังคำของกัศสปคุณาชวกว่า ความหมดจดย่อมไม่มี
ได้ด้วยสังสารวัฏ ก็เชื่อมั่นเสียก่อนทีเดียว จึงพากันปฏิเสธกรรมและ
ผลของกรรม โทษคือความฉิบหายที่ยืดไถ่ผิดในเบื้องต้น ก็อยากที่จะ
เปลี่ยนได้เหมือนปลาติดเบ็ด ยากที่จะเปลี่ยนตนออกจากเบ็ดได้ ฉะนั้น .

[๘๖๑] ข้าแต่พระราชา กระหม่อมฉันจักยกตัวอย่างมาเปรียบถวายเพื่อประโยชน์

แก่ทูลกระหม่อม บัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้ บางพวกย่อมรู้เนื้อความได้ด้วยอุปมา เปรียบเหมือนเรือของพ่อค้า บรรทุกสินค้าหนักเกินประมาณ ย่อมนำสินค้าอันหนักยิ่งจมลงในมหาสมุทร จันใด นรชนสังสมบาป-กรรมทีละน้อยๆ ก็ย่อมพาเอาบาปอันหนักยิ่งไปจมลงในนรก จันนั้น ทูลกระหม่อมเพคะ อุกุศลอันหนักของอลาตเสนาบดียัง ไม่บริบูรณ์ก่อน อลาตเสนาบดียังสังสมบาปอันเป็นเหตุให้ไปสู่หตุคืออยู่ ขอเดชะ การที่ อลาตเสนาบดีได้รับความสุขอยู่ในบัดนี้ เป็นผลบุญที่ตนได้ทำไว้แล้ว ในปางก่อนนั้นเอง บุญของอลาตเสนาบดีนั้นจะหมดสิ้น อลาตเสนาบดี จึงมายินดีในอกุศลกรรมอันไม่ใช่คุณ หลีกละทางตรงเดินไปตามทาง อ้อม นรชนสังสมบุญไว้แม้ทีละน้อยๆ ย่อมไปสู่เทวโลก เหมือน รัชกษบุรุษผู้เป็นทาสยินดีในกรรมอันงาม ย่อมมุ่งไปสู่สวรรค์ได้ เปรียบ เหมือนตาซึ่งที่กำลังช้ำของ ย่อมต่ำลงข้างหนึ่ง เมื่อเอาของหนักออกเสีย ข้างที่ต่ำก็จะสูงขึ้น ฉะนั้น นายรัชกะผู้เป็นทาส เห็นทุกข์ในตนวันนี้ เพราะ ได้เสพยาปกรรมที่ตนกระทำไว้ในปางก่อน บาปของเขาจะหมดสิ้น เขาจึงมายินดีในวันนี้อย่างนั้น ทูลกระหม่อมมออย่าคบหากัสสป- ฤๅณาชวก ทรงดำเนินทางผิดเลย เพคะ .

[๘๖๒] ข้าแต่พระราชา บুদ্ধคณคนเช่นใดๆ เป็นบุรุษผู้มีศีลหรืออัสติบุรุษ ผู้ไม่มีศีล เขาย่อมตกอยู่ในอำนาจของผู้นั้น บุคคลกระทำคนเช่นใดให้ เป็นมิตร และเข้าไปคบหากันเช่นใด แม้เขาก็ย่อมเป็นเช่นนั้น เพราะ การอยู่ร่วมกันย่อมเป็นเช่นนั้นได้ ผู้เสพยาบัตินิสัยผู้ตนเสพ ผู้ ติดต่อย่อมติดนิสัยผู้ตนติดต่อกัน เหมือนลูกศรอาบยาพิษย่อมเปื้อนแล่ง ฉะนั้น นักปราชญ์ไม่ควรเป็นผู้มีคนลามกเป็นสหาย เพราะกลัวจะเปื้อน เปื้อน การสพคนพาล ย่อมเปื้อนเหมือนบุคคลเอาใบไม้ห่อปลาเน่า แม้ใบไม้ก็มิกลิ่นเหม็นฟุ้งไป ฉะนั้น ส่วนการคบหาสมาคมกับนักปราชญ์ ย่อมเปื้อนเหมือนบุคคลเอาใบไม้ห่อของหอม แม้ใบไม้ก็มิกลิ่นเหม็นฟุ้งไป ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บัณฑิตรู้ความเป็นบัณฑิตของตนดังใบไม้สำหรับ ห่อ จึง ไม่คบหาสมาคมอัสติบุรุษ คบหาสมาคมอัสติบุรุษ อัสติบุรุษย่อม นำไปสู่สุคติ อัสติบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ .

[๘๖๓] แม้กระหม่อมฉันก็ระลึกชาติที่ตนได้ท่องเที่ยวมาแล้ว ได้ ๗ ชาติ และ ระลึกชาติที่ตนจุติจากชาตินี้แล้วจักไปเกิดในอนาคตก ๗ ชาติ ข้าแต่ พระจอมประชาชน ชาติที่ ๗ ของกระหม่อมฉันในอดีต กระหม่อมฉัน เกิดเป็นบุตรนายช่างทองในแคว้นมคธราชฤๅณมคธนคร กระหม่อมฉัน ได้คบหาสหายผู้ลามก ทำบาปกรรมไว้มาก เทียบคบชู้ภรรยาของชายอื่น เหมือนจะไม่ตาย กรรมนั้นยังไม่ให้ผล เหมือนไฟอันถ้าปิดไว้ ใน กาลต่อมาด้วยกรรมอื่นๆ กระหม่อมฉันนั้น ได้เกิดในวังสรวิเมือง โกสัมพี เป็นบุตรเดียวในสกุลเศรษฐีผู้สมบูรณ์ มั่งคั่ง มีทรัพย์มากมาย คนทั้งหลายสักการะบูชาอยู่เป็นนิตย์ ในชาตินั้น กระหม่อมฉัน ได้คบหา สมาคมมิตรสหายผู้ยินดีในกรรมอันงาม ผู้เป็นบัณฑิต เป็นพหูสูต เขา ได้แนะนำให้กระหม่อมฉันรักษาอโศกศีลในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ตลอด รัตริเป็นอันมาก กรรมนั้นยังไม่ให้ผล ดังขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ใต้น้ำ ครั้น ภายหลังบรรดาบาปกรรมทั้งหลาย ปรทรรกรรมอันใดที่กระหม่อมฉัน ได้กระทำไว้ในมคธรัฐ ผลแห่งกรรมนั้นมาถึงกระหม่อมฉันแล้ว เหมือน ตัณยาพิษอันร้ายแรง ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉัน จุติจากตระกูลเศรษฐีนั้นแล้ว ต้องหมกหม้อยู่ในโรฐานรกลีลาถนนาน เพราะกรรมของตน กระหม่อมฉันระลึกถึงทุกข์ที่ได้เสวยในนรกนั้น ไม่ได้ความสุขเลย กระหม่อมฉันยังทุกข์เป็นอันมากให้สิ้นไปในนรกนั้น นานปี แล้วเกิดเป็นลาภูกเขาตอนอยู่ในกีนาคตมคธนคร .

[๘๖๔] กระหม่อมฉัน (เมื่อเกิดเป็นลา) ต้องพาลูกผู้ดีทั้งหลายไปด้วยหลังบ้าง ด้วยรถบ้าง นั้นเป็นผลแห่งกรรม คือ การที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยา ของผู้อื่น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉันจุติจากชาติเป็น ลานนั้นแล้ว ไปยังเกิดเป็นลิงในป่าใหญ่ ถูกนายผู้คนองชบกัดลูก อันทะ นั้นเป็นผลแห่งกรรม คือ การที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยาของ ผู้อื่น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉันจุติจากชาติเป็นลิง นั้นแล้ว ได้เกิดเป็นโคในทสันรัฐ ถูกเขาตอน มีกำลังแข็งแรง กระหม่อมฉันต้องเทียมยานอยู่สิ้นกาลนาน นั้นเป็นผลของกรรม คือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

การที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยาของผู้อื่น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ
กระหม่อมฉันจติจากชาติเป็นโคณันแล้ว มาบังเกิดเป็นกระเทยในตระกูล
ที่มีโภคสมบัติมากในแคว้นวิชัย จะ ได้เกิดเป็นมนุษย์ยากจริงๆ นั้น
เป็นผลแห่งกรรม คือ การที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยาผู้อื่น ข้าแต่พระ-
องค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉันจติจากชาติเป็นกระเทยนั้นแล้ว ได้
ไปยังเกิดเป็นนางอัปสรในนั้นวัน ๓๐ ดาวดึงส์พิภพ มีวรรณนำใคร่ มี
ผ้าและอาภรณ์อันวิจิตร สวมกมลกลแก้วมณี เป็นผู้ฉลาดในการพ้อนรำ
ขับร้อง เป็นบาทบริจาริกาของท้าวสักกะ ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ
เมื่อกระหม่อมฉันอยู่ในดาวดึงส์พิภพนั้น ระลึกชาติแม่ในอนาคตได้อีก
๗ ชาติ ที่กระหม่อมฉันจติจากดาวดึงส์พิภพนั้นแล้ว จักไปเกิดต่อไป
กุตลที่กระหม่อมฉันกระทำไว้ในเมืองโกสัมพิตามมาให้ผล กระหม่อมฉัน
จติจากดาวดึงส์พิภพนั้นแล้ว ท่องเที่ยว ไปในเทวดาและมนุษย์ ข้าแต่
พระมหाराชา กระหม่อมฉันเป็นผู้ขึ้นชนทั้งหลายสักการบูชาแล้วเป็น
นิตยัตถลต ๗ ชาติ กระหม่อมฉันไม่พ้นจากความเป็นหญิงตลอด ๖ ชาติ
ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ชาติที่ ๗ กระหม่อมฉันจักได้เกิดเป็นเทวดา
ผู้ชาย เป็นเทพบุตรผู้มีฤทธิ์มาก เป็นผู้สูงสุดในหมู่เทวดา แม้วันนี้
นางอัปสรทั้งหลายก็ขอร้องดอกไม่เป็นพวงมาลัยอยู่ในนั้นวัน เทพบุตร
พระนามวาชะสามีของกระหม่อมฉัน ยังรับพวงมาลัยอยู่ ๑๖ ปี ใน
มนุษย์นี้ราครุหนึ่งของเทวดา ๑๐๐ ปีในมนุษย์เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของ
เทวดาซึ่งได้กราบทูลให้ทรงทราบมานี้ กรรมทั้งหลายย่อมติดตามไป
ทุกๆ ชาติ แม้ตั้งอสงไขย ด้วยว่ากรรมจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม
(ยังไม่ให้ผลแล้ว) ย่อมไม่พินาศไป .

[๘๖๕] ชายใดปรารถนาเป็นบุรุษทุกๆ ชาติไป ก็พึงเว้นภรรยาผู้อื่นเสีย เหมือน
บุคคลล้างเท้าสะอาดแล้วเว้นเปือกตม ฉะนั้น หญิงใดปรารถนาเป็นบุรุษ
ทุกๆ ชาติไป ก็พึงอย่าเกรงสามี เหมือนนางเทพอัปสรผู้เป็นบาทบริจาริกา
อย่าเกรงพระอินทร์ ฉะนั้น ผู้ใดปรารถนาโคตรทรัพย์ อายุยศและสุขอัน
เป็นทิพย์ ก็พึงเว้นบาปทั้งหลายประพฤติดุแต่สุจริตธรรม ๓ อย่าง สตรี
ก็ตาม บุรุษก็ตาม ควรเป็นผู้ไม่ประมาทด้วยกาย วาจา ใจ มีปัญญา
เครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ของตน นรชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้
ที่เป็นคนเมียศ มีโคตรทรัพย์บริบูรณ์ทุกอย่าง นรชนเหล่านั้นได้สั่งสม
กรรมดีไว้ในปางก่อนแล้วโดยไม่ต้องสงสัย สัตว์ทั้งปวงล้วนมีกรรมเป็น
ของตัว ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์ทรงพระราชดำริด้วย
พระองค์เถิด ข้าแต่พระจอมชน พระสนม (ผู้ทรงโฉมงดงาม) ปาน
ดังนางเทพอัปสรผู้ประดับประดาคลุมกายด้วยร่างแหทองเหล่านี้ พระ-
องค์ทรงได้มาเพราะผลแห่งกรรมอะไร พระนางรจจาราชกัญญา ทรงยัง
พระเจ้าอังกิตราชพระชนกนาคให้ทรงยินดี พระราชกุมารผู้มีวัตรอันดีงาม
ทรงกราบทูลทูลสุดดีแก่พระชนกนาค ดังหนึ่งบอกทางให้แก่คนหลงทาง
และได้ทรงกราบทูลข้อธรรมถวายโดยนัยต่างๆ ดังนี้แล ฯ

[๘๖๖] ในกาลนั้น นารทมหาพรหมตรวจดูชมพูทวีป ได้เห็นพระเจ้า
อังกิตราชผู้ทรงมีความเห็นผิด จึงมาจากพรหมโลกถึงถิ่น
มนุษย์ ลำดับนั้น นารทมหาพรหมได้ยืนอยู่ที่ปราสาทเบื้อง
พระพักตร์แห่งพระเจ้าวิเทโธราช ก็พระนางรจจาราชธิดาเห็น
นารทฤาษีนั้นมาถึง จึงนมัสการ ฯ

[๘๖๗] ครั้นนั้น พระราชาทรงหวาดพระทัย เสด็จลงจากราชอาสน์
เมื่อจะตรัสถามนารทฤาษี ได้ตรัสพระดำรัสที่ว่า ท่านมี
ผิวพรรณงามดังเทวดา ส่องรัศมีสว่างจ้าไปทั่วทิศตั้งพระจันทร์
ท่านมาจากไหนหนอ ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่านจงบอกนามและ
โคตรแก่ข้าพเจ้า คนในมนุษย์โลกย่อมรู้จักท่านอย่างไรหนอ ฯ

[๘๖๘] อาตมภาพมาจากเทวโลกเดี๋ยวนี้เอง ส่องรัศมีสว่างจ้าไป
ทั่วทิศตั้งพระจันทร์ มหาบพิตรตรัสถามแล้ว อาตมภาพ
ขอถวายพระพรนามและโคตรให้ทรงทราบ คนทั้งหลายเขา
รู้จักอาตมภาพโดยนามว่านารทะ และโดยโคตรว่ากัสสปะ ฯ

[๘๖๙] สัญฐานของท่านและการที่ท่านหาไปและยืนอยู่บนอากาศได้
นำอัครวรย์ ดูกรท่านนารทะ ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้
กะท่าน เธอเพราะเหตุอะไรท่านจึงมีฤทธิ์เช่นนี้ ฯ

[๘๗๐] คุณธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ๑ ธรรม ๑ ทมะ ๑

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
จากะ ๑ อาตมภาพได้ทำไว้แล้วในภพก่อน เพราะคุณธรรม
ที่อาตมภาพเสพมาดีแล้วนั้นแล อาตมภาพจึงไปไหนๆ ได้
ตามความปรารถนา เร็วทันใจ ฯ

[๘๗๑] เมื่อท่านบอกความสำเร็จแห่งบุญ ชื่อว่าท่านบอกความ
อัครจริย ถ้าแลเป็นจริงอย่างท่านกล่าว ดุรท้านนารทะ
ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กะท่าน ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่าน
จงพยากรณ์ให้ดี ฯ

[๘๗๒] ขอถวายพระพร ข้อใดพระองค์ทรงสงสัย เชิญมhabพิตร
ตรัสถามข้อนั้นกะอาตมภาพเถิด อาตมภาพจะถวายวิสัชนา
ให้มhabพิตรทรงสิ้นสงสัย ด้วยนัย ด้วยญายธรรม และ
ด้วยเหตุทั้งหลาย ฯ

[๘๗๓] ดุรท้านนารทะ ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กะท่าน ท่านถูก
ถามแล้ว อย่าได้กล่าวมุสาแก่ข้าพเจ้า ที่คนเขาพูดกันว่า
เทวดามี มารดาบิดามี ปรโลกมีนั้น เป็นจริงหรือ ฯ

[๘๗๔] ที่คนเขาพูดกันว่าเทวดามี มารดาบิดามี และปรโลกมีนั้น
เป็นจริงทั้งนั้น แต่นรชนผู้หลงมกมายใคร่ในกามทั้งหลาย
จึงไม่รู้ปรโลก ฯ

[๘๗๕] ดุรท้านนารทะ ถ้าท่านเชื่อว่าปรโลกมีจริง สถานที่อยู่
ในปรโลกของเหล่าสัตว์ผู้ตายไปแล้วก็ต้องมี ขอท่านจงให้
ทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะแก่ข้าพเจ้าในโลกนี้ ข้าพเจ้าจะใช้ให้
ท่านพ้นหนึ่งในปรโลก ฯ

[๘๗๖] ถ้าอาตมภาพรู้ว่ามีมhabพิตรทรงมีศีล ทรงรู้ความประสงค์
ของสมณพราหมณ์ อาตมภาพก็จะให้มhabพิตรทรงยืมสัก
ห้าร้อย แต่มhabพิตรหยาบช้า ทรงจุตจากโลกนี้แล้ว จะ
ต้องไปอยู่ในนรก ใครจะไปทวงทรัพย์หนึ่งในปรโลกเล่า
ผู้ใดในโลกนี้เป็นผู้ไม่มีศีลธรรม ประพฤติชั่ว เกียจคร้าน
มีกรรมอันหยาบช้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ให้หนี้ในผู้นั้น
เพราะจะไม่ได้ทรัพย์คืนจากคนเช่นนั้น ส่วนบุคคลผู้ขยัน
หมั่นเพียร มีศีล รู้ความประสงค์ คนทั้งหลายรู้แล้ว ย่อม
เอาโภคทรัพย์มาเชื่อเชิญเอง ด้วยคิดว่า ผู้นี้ทำการงานเสร็จ
แล้ว พึงนำมาใช้ให้ ฯ

[๘๗๗] ขอถวายพระพร มhabพิตรเสด็จไปจากที่นี่แล้ว จักทอด
พระเนตรเห็นพระองค์เองอยู่ในนรกนั้น ซึ่งถูกฝูงการม
ยื้อแย่งจูดคร่าอยู่ ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์หนึ่งในปรโลก
กะมhabพิตรผู้ตกอยู่ในนรก ถูกฝูงกา ฝูงแร้ง ฝูงสุนัข
รุมกัดกิน ตัวขาดกระจัดกระจาย เลือดไหลโหลยม ฯ

[๘๗๘] ในโลกันตนรานั้นมืดที่สุด ไม่มีพระจันทร์และพระอาทิตย์
โลกันตนรานั้นมืดตื้ออยู่ทุกเมื่อ นากลัว กลางคืนกลางวันไม่
ปรากฏ ผู้ต้องการทรัพย์คนใดเล่า จะพึงเที่ยวไปในสถานที่
เช่นนั้นได้ ฯ

[๘๗๙] ในโลกันตนรานั้นมีสุนัข ๒ เหล่า คือ ต่างเหล่า ๑ ดำ
เหล่า ๑ ล้วนมีร่างกายกำยำล่ำสันแข็งแรง ย่อมพากันมา
กัดกินผู้ที่จืดจากมนุษย์โลกนี้ ไปตกอยู่ในโลกันตนรก ด้วย
เชียวเหล็ก ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์หนึ่งใน
ในปรโลก กะมhabพิตรผู้ตกอยู่ในนรก ถูกสุนัขอันทารุณร้ายกาจ นำ
ทุกขมาให้ รุมกัดกินตัวขาดกระจัดกระจายเลือดไหลโหลยมได้ .

[๘๘๐] และในนรกอันร้ายกาจ พวกนายนิรยบาลชื่อกาลูปกาละ ผู้เป็นข้าศึก
พากันเอาดาบและหอกอันคมกริบมาตีเมฆนรชนผู้กระทำความชั่วไว้ใน
ภพก่อน ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์หนึ่งในปรโลก กะมhabพิตรผู้ถูก
ตีเมฆที่ท้อง ที่ศีรษะ พระอุทรพรุณรุ่งร่วนอยู่ในนรก ตัวขาดกระจัด-
กระจายเลือดไหลโหลยมได้ .

[๘๘๑] ในโลกันตนรานั้น มีहांผ่นต่างๆ ชนิด คือ หอก ดาบ แหลม หลาว
มีประกายวาวดังถ่านเพลิง ตกลงบนศีรษะ สายอัสสนีศิลาอันแดงโชน
ตกต้อนสัตว์นรกผู้มีการมหยาบช้า และในนรกนั้นมีลมร้อนยากที่จะทน
ได้ สัตว์ในนรกนั้น ย่อมไม่ได้รับความสุขแม้แต่น้อย ใครเล่าจะพึงไป
ทวงทรัพย์หนึ่งในปรโลก กะมhabพิตรซึ่งทรงกระสับกระส่ายวิ่งไป

มาหาที่ซอห์นเรนมิได้.

- [๔๘๒] ไครเล่า จะไปทางทรีพัพพะหนึ่งไนปรโลก กะมหาบพิตรผู้ถูกเทียมใน
 ทรวิงไปวิ่งมา ต้องเหยียบแผ่นดินอันลุ่มโคลง ถูกแทงด้วยประตักอยู่ได้ .
- [๔๘๓] ไครเล่า จะไปทางทรีพัพพะหนึ่งไนปรโลก กะมหาบพิตรซึ่งทนไม่ได้
 วิ่งไปขึ้นภูเขอันดาดไปด้วยขากกรด ลูกโซนน่าสยดสยองอย่างยิ่ง ตัว
 ขาดกระจัดกระจายเล็ดไหลโถมได้ .
- [๔๘๔] ไครเล่า จะไปทางทรีพัพพะหนึ่งไนปรโลก กะมหาบพิตรซึ่งต้องวิ่งขึ้น
 เหยียบถ่านเพลิงกองเท่าภูเขา ลูกโคลงน่ากลัว มีตัวถูกไฟไหม้ทนต์ไม่
 ไหว ร้องครวญครางอยู่ได้ .
- [๔๘๕] ต้นจ้าวสูงเทียมเมฆ เต็มไปด้วยหนามเหล็กคมกริบ กระหายเลือดคน
 หญิงผู้ประพฤติกเล่สงสามิ และชายผู้หากระทำชู้ภรรยาผู้อื่น ถูคนาย
 นิรยบาลผู้ทำตามสั่งของพระยายม ถือหอกไล่ตีเมฆให้ขึ้นต้นจ้าวนั้น
 ไครเล่าจะไปทางทรีพัพพะจำนวนนั้น กะมหาบพิตร ซึ่งต้องขึ้นต้นจ้าวใน
 นรกเลือดไหลเประเปื้อน มีกายเทียมเกรียมหนึ่งปอกเปิก กระสับ-
 กระส่าย เสวยเวทนาอย่างหนัก ไครเล่าจะไปขอทรีพัพพะจำนวนเท่านั้น
 กะพระองค์ผู้หอบแล้วหอบอีก อันเป็นโทษของบุรพกรรม หนึ่งปอกเปิก
 เดินทางผิดได้ .
- [๔๘๖] ต้นจ้าวสูงเทียมเมฆ เต็มไปด้วยใบเหล็กคมกริบดังดาบ กระหายเลือดคน
 ไครเล่าจะไปทางทรีพัพพะหนึ่งไนปรโลก กะมหาบพิตรซึ่งขึ้นอยู่บน
 ต้นจ้าวนั้น ก้าวไปเหยียบใบเหล็กอันคมดังดาบ ก็ถูกใบจ้าวอันคมนั้น
 บาด มีตัวขาดกระจัดกระจายเล็ดไหลโถมได้ .
- [๔๘๗] ไครเล่าจะไปทางทรีพัพพะจำนวนนั้น กะมหาบพิตรซึ่งเดินหนีออกจากขม
 นรกไม่มีวิ มีใบเป็นดาบ ปลายดัดตกลงในแม่น้ำเวตรณิดได้ .
- [๔๘๘] แม่น้ำเวตรณิด น้ำเป็นกรด เผ็ดร้อน ยากที่จะข้ามได้ ดาดายไปด้วย
 บัวเหล็ก มีใบคมกริบไหลอยู่ ไครเล่าจะไปทางทรีพัพพะนั้นกะมหาบพิตร
 ซึ่งมีตัวขาดกระจัดกระจาย เประเปื้อนไปด้วยโลหิต ลอยอยู่ใน
 เวตรณิดที่นั่น หาที่เกาะมิได้ .
- [๔๘๙] ข้าพเจ้าแทบจะลืมหืมมิดต้นไม้ที่ถูกตัด ข้าพเจ้าหลงสำคัญผิดจึงไม่รู้จัก
 ทิต ทานฤาษี ข้าพเจ้าได้ฟังคาถาภาษิตของท่านแล้วยอมร้อนใจ เพราะ
 กลัวมหากัณฑ์ ทานฤาษี ขอท่านจงเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า ดังหนึ่งน้ำสำหรับ
 แก่กระหายในเวลาร้อน เกาะเป็นที่อาศัยในห้วงมหาสมุทร และประทับ
 สำหรับส่องสว่างในที่มืดฉะนั้นเถิด ทานฤาษี ขอท่านจงสอนอรรถและ
 ธรรมแก่ข้าพเจ้า ในกาลก่อนข้าพเจ้าได้กระทำความผิดไว้ส่วนเดียว
 ข้าแต่ท่านนารถ ขอท่านจงบอกทางบริสุทธิ์แก่ข้าพเจ้า โดยที่ข้าพเจ้า
 จะไม่พึงตกไปในนรกด้วยเถิด .
- [๔๙๐] พระราชา ๖ พระองค์นี้ คือ ท้าวธตรฐ ท้าวเวสสคามิตระ ท้าวอัญญกะ
 ท้าวมหัตตติ ท้าวอุสสินระ ท้าวสิริราชและพระราชาพระองค์อื่นๆ
 ได้ทรงบำรุงสมณพราหมณ์ทั้งหลายแล้วเสด็จไปยังสวรรค์ ฉันทิด ดูกร
 มหาบพิตรผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แม้มหาบพิตรก็ฉันทันนั้น จงทรงเว้น
 อธรรม แล้วทรงประพฤติธรรม ราชบุรุษทั้งหลายจงถืออาหารไปประกาศ
 ภายในพระราชนิเวศน์ และภายในพระนครว่า ไครหิว ไครกระหาย
 ไครปรารถนามาลา ไครปรารถนาเครื่องอุปโภค ไครไม่มีผ้าห่ม
 จักนุ่งห่มผ้าสีต่างๆ ตามปรารถนา ไครต้องการร่ม ไครต้อง
 การรองเท้า อย่างเนื้ออ่อนอย่างดี ราชบุรุษทั้งหลายจงประกาศ
 ดังนี้ในพระนครของพระองค์ทั้งเวลาเย็นและเวลาเช้า มหา
 บพิตรอย่าได้ใช้คนแก่เฒ่า และโคม่าอันแก่ชราเหมือนดังก่อน
 และจงทรงพระราชทานเครื่องบริหาร แก่บุคคล ที่เป็นกำลังเคย
 กระทำความผิดไว้เท่าเดิมเถิด ฯ
- [๔๙๑] มหาบพิตรจงทรงสำคัญพระวรกายของพระองค์ว่าเป็นดังรถ อัน
 มีใจเป็นนายสารถิ กระปรี่กระเป่า (เพราะปราศจากถีนมิทธะ)
 อันมีอิหิงสาเป็นเพลที่เรียบร้อยดี มีการบริจาคนเป็นหลังคา
 มีการส่ำรวมเท้าเป็นกง มีการส่ำรวมมือเป็นกระพวง มีการ
 ส่ำรวมท้องเป็นน้ำมันหยอด มีการส่ำรวมวาจาเป็นความเย็บ
 สนิท มีการกล่าวคำสัตย์เป็นองค์กรถอันบริบูรณ์ มีการไม่กล่าว-
 คำส่อเสียดเป็นการเข้าหน้าไม่สนิท มีการกล่าวคำอ่อนหวาน
 เป็นเครื่องรถอันเกลี้ยงเกลา มีการกล่าวพอบประมาทเป็นเครื่อง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ผูกมัด มีศรัทธาและอโลภะเป็นเครื่องประดับ มีการถ่อมตน และกราบไหว้เป็นนิจ มีความไม่กระด้างเป็นนอทร มีการสำรวมศีลเป็นเชือกชั้นชะเนาะ มีความไม่โกรธเป็นอาการไม่กระเทือน มีกุศลธรรมเป็นแสตรจัตระ มีพาหุสัจจะเป็นสาย- ทาบ มีการตั้งจิตมั่นเป็นที่มั่น มีความคิดเครื่องรู้จักกาลเป็นไม้- แก่น มีความแกล้วกล้าเป็นไม้ค้ำ มีความประพฤติกถ่อมตนเป็น เชือกชั้นแอก มีความไม่เย่อหยิ่งเป็นแอกเบา มีจิตไม่หดหู่เป็น เครื่องลาด มีการเสพบุคคลผู้เจริญเป็นเครื่องกำจัดฐลี มีสติของ นักปราชญ์เป็นปฏิภม มีความเพียรเป็นสายบังเหียน มีใจที่ฝึก ฝนดีแล้วเช่นดั่งม้าที่หัดไว้เรียบเป็นเครื่องนำทาง ความ ปราศรณาและความโลภเป็นทางคด ส่วนความสำรวมเป็นทาง ตรง ขอถวายพระพร ปัญญาเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนม้า ในรถ คือพระวรกายของมหาราชาที่กำลังแล่นไปในรูป เสียง กลิ่น รส พระองค์นั้นแลเป็นสารภี ถ้าความประพฤติชอบและความ เพียรมั่นมีอยู่ด้วยยานนี้ รถนั้นจะให้สิ่งที้นำใครทุกอย่าง จะ ไม่นำไปบังเกิดในนรก ฯ

[๘๙๒] อลาตเสนาบดีเป็นพระเทวทัตต์ สุนามอำมาตย์เป็นพระภัททชิ รัชชอำมาตย์เป็นพระสารีบุตร รัชชบุรุษเป็นพระโมคคัลลานะ สุนักขัตตะเป็นลิจจวิบุตร คุณาชีวกเป็นอเจลล พระนางรจจา ราชธิดาผู้ทรงยังพระราชาให้เลื่อมใส เป็นพระอานนท์ พระเจ้า อังคตีสราชผู้มีทิวชิวในกาลนั้นเป็นพระอรุเวลกิสสปะ มหา- พรหมโพธิสัตว์เป็นเรตถาคต ท่านทั้งหลายจงทรงชาดกไว้ ด้วยประการฉะนี้แล ฯ

จบมหานารทกัสมสปชาดกที่ ๘

๙. วิรุทธชาดก

[๘๙๓] เรอมีผิวพรรณเหลือง ขอบผอม ถอยกำลัง เมื่อก่อนรูปพรรณ ของเรอมีได้เป็นเช่นนี้เลย ดูกรพระน้องวิมลา พิจารณาแล้ว ขอเรอจงบอก เวทนาในร่างกายของเรอเป็นเช่นไร ฯ

[๘๙๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมหมู่นาค ชื่อว่าความอยากได้โน่น อยากได้นี้ เขาเรียกกันว่าเป็นธรรมดาของหญิงทั้งหลายใน หมู่มนุษย์ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสุดในหมู่นาค หม่อมฉัน ปราศรณาดวงหทัยของวิรุทธบัณฑิต ที่บุคคลนำมาได้โดยชอบ เพคะ ฯ

[๘๙๕] ดูกรพระน้องวิมลา เรอปราศรณาดวงหทัยของวิรุทธบัณฑิต ดังจะ ปราศรณาพระจันทร์ พระอาทิตย์ หรือลม เพราะว่ามีวิรุ- ธบัณฑิตยากที่บุคคลจะเห็นได้ ใครจักนำวิรุทธบัณฑิตมาใน นาคพิภพนี้ได้ ฯ

[๘๙๖] ข้าแต่สมเด็จพระบิดา เหตุไรหนอสมเด็จพระบิดาจึงทรง ขบเซา พระพักตร์ของสมเด็จพระบิดา เป็นเหมือน ดอกปทุมที่ถูกขยำด้วยมือ ข้าแต่สมเด็จพระบิดาผู้เป็นใหญ่ เป็นที่เกรงขามของศัตรู เหตุไรหนอสมเด็จพระบิดาจึงทรง เป็นทุกข์พระหฤทัย อย่าทรงเศร้าโศกไปเลย เพคะ ฯ

[๘๙๗] อีรันทตฺถิกรีก ก็พระมารดาของเจ้า ปราศรณาดวงหทัยของวิรุทธบัณฑิต เพราะวิรุทธบัณฑิต ยากที่บุคคลจะเห็นได้ ใครจักนำวิรุทธบัณฑิต มาใน นาคพิภพนี้ได้ .

[๘๙๘] เจ้าจงไปเที่ยวแสวงหาสามี ซึ่งสามารถนำวิรุทธบัณฑิตมาในนาคพิภพนี้ ก็นางนาคมานวิกา นั้น ได้สดับพระดำรัสของพระบิดาดังนี้แล้ว เป็นผู้ มีจิตชมด้วยกิเลส ออกเที่ยวแสวงหาสามีในคินนั้น .

[๘๙๙] คนธรรพ์ รากษส นาค กิณร หรือมนุษย์ผู้ฉลาดสามารถ จะให้ สิ่งที้นำใครทั้งปวงได้ คนไหนก็ตามที่จักเป็นสามีของเรอลอดกาลนาน .

[๙๐๐] ดูกรนางผู้มีนัยน์ตาหาที่ติมิได้ เรอจงเบาใจเถิด เราจักเป็นสามีของเธอ จักเป็นผู้เลี้ยงดูเธอ เพราะปัญญาของเราอันสามารถจะนำเนื้อดวงใจของ วิรุทธบัณฑิตมาให้ จงเบาใจเถิด เรอจักเป็นภรรยาของเรา .

[๙๐๑] นางอีรันทตฺถิผู้มีใจกำหนัดรักใคร่ เพราะเคยร่วมอภิรมย์กันมาในภพก่อน ได้กล่าวกับปณณกียักษ์ว่า มาเถิดท่าน เราจักไปในสำนักพระบิดาของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ดิฉัน พระบิดาของดิฉันจักตรัสบอกเนื้อความนั้นแก่ท่าน .

[๙๐๒] นางอิรีนทิดีประดับประดาผ้าเรียบร้อย ทัดทรงดอกไม้ประพรมด้วย
จُرณแก่นจันทร์ จมมือป้อนนกยักษ์เข้าไปสู่สำนักแห่งพระบิดา .

[๙๐๓] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหมู่นาค ขอพระองค์ได้ทรงโปรดสดับถ้อย
คำของข้าพระองค์ ขอพระองค์จงทรงรับสินสอดตามสมควร ข้าพระองค์
ปรารถนาพระนางอิรีนทิดี ขอพระองค์ ได้ทรงพระกรุณาให้ข้าพระองค์
ได้อยู่ร่วมกับพระนางอิรีนทิดีเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอได้
ทรงพระกรุณารับสินสอดนั้น คือ ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ รถเทียมม้า ๑๐๐
เกวียนบรรทุกของเต็ม ล้วนแก้วต่างๆ ๑๐๐ ขอได้โปรดพระราชทาน
พระราชธิดาอิรีนทิดีแก่ข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า .

[๙๐๔] ขอท่านจงรอฟังเราได้ปรึกษาหารือกับบรรดาญาติ มิตร และเพื่อนที่
สนิทเสียก่อน กรรมที่กระทำด้วยการ ไม่ปรึกษาหารือ ย่อมเดือดร้อน
ในภายหลัง .

[๙๐๕] ลำดับนั้น ท้าววราณนคราชเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ ตรัสปรึกษากับพระชายา
เป็นพระคาถา ความว่า ปณณกยักษ์ มาขอลูกอิรีนทิดีของเรา เราจะให้
ลูกอิรีนทิดี ซึ่งเป็นที่รักของเรา แก่ปณณกยักษ์นั้น เพราะได้ทรัพย์เป็น
จำนวนมากหรือ .

[๙๐๖] ปณณกยักษ์ไม่พึงได้ลูกอิรีนทิดีของเราเพราะทรัพย์ เพราะสิ่งที่ปลื้มใจ
แต่ถ้าปณณกยักษ์ ได้หทัยของวิรุบบัณฑิตนำมาในนาศพิภพนี้โดยชอบ
ธรรม เพราะความชอบนั้นแลเขาจะพึงได้ลูกสาวของเรา หม่อมฉัน-
ปรารถนาทรัพย์อันยิ่งไปกว่าหทัยของวิรุบบัณฑิตหาได้ .

[๙๐๗] ลำดับนั้น ท้าววราณนคราชเสด็จออกจากนิเวศน์ แล้วตรัสเรียกปณณ-
กยักษ์มาตรัสว่า ท่านไม่พึงได้ลูกอิรีนทิดีของเราเพราะทรัพย์ เพราะ
สิ่งที่ปลื้มใจ ถ้าท่านได้หทัยของวิรุบบัณฑิตนำมา ในนาศพิภพนี้โดย
ชอบธรรม ท่านจะพึงได้ลูกสาวของเรา เราปรารถนาทรัพย์อันยิ่งไปกว่า
หทัยของวิรุบบัณฑิตหาได้ .

[๙๐๘] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ในโลกนี้ คนบางพวกย่อมเรียกคนใดว่า
เป็นบัณฑิต คนพวกอื่นกลับเรียกคนนั้นนั่นแล้วเป็นพาล ในเรื่องนี้
คนทั้งหลายยังกล่าวแย้งกันอยู่ ขอได้ตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ พระองค์
ทรงเรียกใครว่าเป็นบัณฑิต .

[๙๐๙] บัณฑิตชื่อว่าวิรุระ ผู้ทำการสั่งสอนอรรถธรรมแก่พระเจ้าธัญชัย-
โกรพยราช ถ้าท่านได้ฟังได้ยินมาแล้ว ท่านจงไปนำบัณฑิตนั้นมา
ครั้นท่านได้มาโดยธรรมแล้ว อิรีนทิดีธิดาของเราจะเป็นภรรยาของท่าน
เถิด .

[๙๑๐] ฝ่ายปณณกยักษ์ ได้สดับพระดำรัสของท้าววราณนคราชดังนี้แล้ว ยินดี
ยิ่งนัก ลุกขึ้นแล้ว ไปสั่งบุรุษคนใช้ของตนผู้อยู่ในที่นั้นว่า เจ้าจงนำ
ม้าอาชาไนยที่ประกอบไว้แล้วมา ณ ที่นี้ ม้าสินธพอาชาไนยนั้น มีหู
ทั้งสองประดับด้วยทองคำ กีบหุ้มด้วยแก้วแดง มีเครื่องประดับบอกล้วน
แล้วด้วยทองชมพูทออันสุกใส .

[๙๑๑] ปณณกยักษ์ผู้ประดับประดาแล้ว แต่งผมและหนวดดีแล้วขึ้นม้าอันเป็น
ยานพาหนะของเทวดา เหาะไปในอากาศกลางหาว ปณณกยักษ์นั้น
กำหนดแล้วด้วยกามราคะ ปรารถนา
นางอิรีนทิดีนาคกัญญา ไปทูลท้าวเวรเวสสวัณผู้เรืองยศ
ซึ่งเป็นใหญ่แห่งหมู่ยักษ์ว่า ภพนาคนั้นเขาเรียกชื่อว่าโกคาคี
นครบ้าง วาสนนครบ้าง หิริญญวดีนครบ้าง เป็นเมืองที่
บุญญกรรมนิรมิต ล้วนแต่ทองคำ สำเร็จแก่พระยานาคผู้
บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทุกอย่าง ป้อมและเชิงเทิน สร้างโดย
สัณฐานค่ออฐ ล้วนแล้วด้วยแก้วแดงและแก้วลาย ในนาศ
พิภพนั้น มีปราสาทล้วนแล้วด้วยหิน มุงด้วยกระเบื้องทอง
ในนาศพิภพนั้น มีไม้มะม่วง ไม้หมากเฒ่า ไม้หว้า ไม้
ตีนเป็ด ไม้จิก ไม้กระเกต ไม้ประยงค์ ไม้ราชพฤกษ์
ไม้มะม่วงหอม ไม้ชะบา ไม้ยางทราย ไม้จำปา ไม้
กากระทิง มะลิซ้อน มะลิลา และไม้กะเบา ต้นไม้ใน
นาศพิภพเหล่านี้มีกิ่งติดต่อกันและกัน งามยิ่งนัก ในนาศ-
พิภพนั้น มีต้นอินทผลัม อันสำเร็จด้วยแก้วอินทนิล
มีดอกและผลล้วนไปด้วยทองเนื่องนิตย์ ท้าววราณนคราชผู้มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ฤทธิ์มาก เป็นผู้ผดขื่นเกิดอยู่ในนาคพิภพนั้น มเหสีของ
พระยานาคราชนั้น กำลังรุ่นสาว ทรงพระนามว่าวิมล
มีพระรูปพระโฉมอันประกอบด้วย ศิริงดงามดังก้อนทองคำ
สะอาดส่องดังหน่อเถาจึงจ้อดำ พระถันทั้งคู่มีสีฐานดัง
ผลมะพลับ นาดุยงัก พระฉวีวรรณแดงดังน้ำครั่ง เปรียบ
เหมือนดอกกรรณการ์อันแย้มบาน เปรียบดังนางอัปสรผู้อยู่
ในสวรรค์ชั้นไตรทศ หรือเปรียบเหมือนสายฟ้าอันแลบ
ออกจากกลีบเมฆ ข้าพระองค์ผู้เป็นใหญ่ พระนางวิมลานั้น
ทรงแพ้พระครรรค์ ทรงปรารถนาดวงหทัยของวิรุณทัต
ข้าพระองค์ จะถวายดวงหทัยของวิรุณทัต แก่ท้าววรุณ-
นาคราชและพระนางวิมล เพราะการนำดวงหทัยของวิรุ-
ณทัตไปถวายแล้ว ท้าววรุณนาคราชและพระนางวิมล
จะพระราชทาน พระนางอิริณห์ดีราชธิดาแก่ข้าพระองค์ ฯ

[๙๑๒] ปณณกยัณษนั้น ทูลลาท้าวเกรวเรศวสันผู้เรืองยศ เป็นใหญ่
ในหมู่มัณษ แล้ว ไปสั่งบุรุษคนใช้ของตนผู้อยู่ในที่นั้นว่า
เจ้าจงนำม้าอาชาไนยที่ประกอบแล้วมา ณ ที่นี้ ม้าสินธพ
นั้นมีหูทั้งสองประดับด้วยทองคำ กีบหุ้มด้วยแก้วแดง เครื่อง
ประดับอกล้วนด้วยทองคำขมพูนทองสนธิ ปณณกยัณษ
ผู้ประดับประดาแล้ว แต่งผมและหนวดดีแล้ว ขึ้นม้าอันเป็น
ยานพาหนะของเทวดา เหาะไปในอากาศกลางหาว ฯ

[๙๑๓] ปณณกยัณษนั้น ได้เหาะไปสู่กรุงราชคฤห์อันน่ารักยิ่งนัก
เป็นนครของพระเจ้าอังกราช อันพวกข้าศึก ไม่กล้าเข้าใกล้
มีภัณฑหาร และข้าวน้ำมากมาย ดั่งมัลลิกาสรรพของท้าว
วาสวะ เป็นนครกึ่งกองด้วยหมูนกยูงและนกกระเรียน
อื้ออึงด้วยฝูงนกต่างๆ ชนิด เป็นที่เสพอาศัยของฝูงที่ขาชาติ
มีนกต่างๆ ส่งเสียงร้องอยู่ยังมี ภูมิภาคราบเรียบ ดารดาษ
ไปด้วยบุปผชาติดั่งขนเขาหิมวันต์ ปณณกยัณษนั้น ขึ้นสู่
วิบุลบรรพตอันเป็นภูเขาศิลาล้วน เป็นที่อาศัยอยู่ของหมู่
กิณนรเทีศวแสวงหาแก้วมณีดวงประเสริฐอยู่ ได้เห็นดวง
แก้วมณีนั่น ณ ท่ามกลางยอดภูเขา ฯ

[๙๑๔] ปณณกยัณษ ครั้นเห็นดวงแก้วมณีสวรรค์อันผดผ่อง เป็น
แก้วมณีอันประเสริฐสุด สามารถจะนำทรัพย์มาให้ได้ดังใจ
ปรารถนา รุ่งโรจน์ชีชาลัยด้วยหมู่แก้วบริวารเป็นอันมาก
สว่างไสวดังสายฟ้าในอากาศ ปณณกยัณษได้ถือเอาแก้วมณี
ซื้อมโนหรจินดาอันมีค่ามาก มีอานุภาพมาก เป็นผู้มิวรรณะ
ไม่ทรมาน ขึ้นหลังม้าสินธพอาชาไนยเหาะไปในอากาศกลาง
หาว ฯ

[๙๑๕] ปณณกยัณษได้เหาะไปยังอินทปัตถนคร ลงจากหลังม้าแล้ว
เข้าไปสู่ที่ประชุมของชาวกรุงรัฐ ไม่กลัวเกรงพระราชอา ๑๐๑
พระองค์ ที่ประชุมพร้อมเพรียงกันอยู่ ณ ที่นั้น กล่าว
ท้าทายด้วยสะกาวา บรรดาพระราชโอรสในราชสมาคมนี้ พระองค์
ไหนหนอจะทรงชิงเอาแก้วอันประเสริฐ ของข้าพระองค์ได้
หรือว่าข้าพระองค์จะพึงชนะพระราชอาพระองค์ไหน ด้วย
ทรัพย์อันประเสริฐ หนึ่ง ข้าพระองค์จะชิงเอาแก้วอัน
ประเสริฐยิ่ง กะพระราชอาพระองค์ไหน หรือพระราช
พระองค์ไหน จะทรงชนะข้าพระองค์ด้วยทรัพย์อันประเสริฐ ฯ

[๙๑๖] ขาติภูมิของท่านอยู่ในแคว้นแคว้นไหน ถ้อยคำของท่านนี้
ไม่ใช่ถ้อยคำของชาวกรุงรัฐเลย ท่านมิได้กลัวเกรงเราทั้งปวง
ด้วยรักมีแห่งผิวพรรณ ท่านจงบอกชื่อและพวกพ้องของท่านแก่เรา ฯ

[๙๑๗] ข้าแต่พระราชอา ข้าพระองค์เป็นมาณพกิจจานโคตร ชื่อว่าปณณกะ
ญาติและพวกพ้องของข้าพระองค์ อยู่ในนครกาลจัมปาภัก แคว้นอังค
ย้อมเรียกข้าพระองค์อย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์มา
ถึงในเมืองนี้ด้วยต้องการจะเล่นพนันสะกา .

[๙๑๘] พระราชาผู้ทรงชำนานูการเล่านสะกา เมื่อชนะท่าน จะพื้งนำเอาแก้วเหล่า
ใดไป แก้วเหล่านั้นของมาณพมียูหรือ แก้วของพระราชามีอยู่เป็น
จำนวนมาก ท่านเป็นคนเฉลียวใจจะมาพนันกะพระราชอาเหล่านั้นได้อย่างไร .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๙๑๙] แก้วมณีของพระองค์ดวงนี้ ชื่อว่าสามารถ นำทรัพย์มาให้ได้ตั้งใจ
ปรารถนา นักเลงเล่นสะกาชนะข้าพระองค์แล้ว ฟังนำแก้วมณีดวง
ประเสริฐสามารถนำทรัพย์มาให้ได้ตั้งใจปรารถนา และมาอาชาไนยเป็น
ที่เกรงขามของศัตรูนี้ไป .
- [๙๒๐] ดูกุมารเทพ แก้วมณีดวงเดียวจักทำอะไรได้ อนึ่ง มาอาชาไนยตัวเดียว
จักทำอะไรได้ แก้วของพระราชามีเป็นอันมาก มาอาชาไนยที่มีกำลัง
รวดเร็วดังลมของพระราชามีมีใช้น้อย .

(นี้) ชื่อโทหพกัณท์

- [๙๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่าประชาชน ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตร
ดูแก้วมณีของข้าพระองค์ดวงนี้ รูปหญิงและรูปชาย รูปเนื้อและรูปนก
ปรากฏเป็นหมู่ๆ อยู่ในแก้วมณีดวงนี้ พระยานาคและพระยาครุฑ
ก็ปรากฏอยู่ในแก้วมณีดวงนี้ เชิญพระองค์ทอดพระเนตรสิ่งที่น่าอัศจรรย์
อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ พระเจ้าข้า .
- [๙๒๒] ขอเชิญทอดพระเนตรจตุรงคินีเสนา คือ กองช้าง กองม้า กองรถ
และกองเดินเท้าอันสวมเกราะ อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้
เชิญทอดพระเนตรพลทหารที่จัดไว้เป็นกรมๆ คือกรมช้าง กรมม้า
กรมรถ กรมราบ อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ .
- [๙๒๓] ขอเชิญทอดพระเนตรพระนครอันสมบุรณ์ด้วยป้อม มีกำแพง และค่าย
เป็นอันมาก มีถนนสามแพร่ง สี่แพร่ง มีพื้นราบเรียบ อันธรรมดา
สรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรเสาระเนียด เสา-
เขื่อน กลอน ประตู ชุมประตู และประตู อันธรรมดาสรางสรรไว้ใน
แก้วมณีดวงนี้ .
- [๙๒๔] ขอเชิญทอดพระเนตรฝูงนกนานาชนิดมากมาย ที่เสาค่าย และหนทาง
คือ ฝูงหงษ์ นกกระเรียน นกยูง นกจากพราศ และนกเขา อันธรรมดา
สรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรพระนครอันเคลื่อน
กล่นไปด้วยฝูงนกต่างๆ คือ นกดุเหว่าดำ ดุเหว่าลาย ไก่ฟ้า นกไพรดก
เป็นจำนวนมาก อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ .
- [๙๒๕] ขอเชิญทอดพระเนตรพระนครอันแวดล้อมไปด้วยกำแพงทอง เป็นนคร
นำอัครราชชนพองสยองเกล้า เขาชักธงขึ้นประจำลาดด้วยทรายทอง
นำรินรมย์ อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระ-
เนตรร้านตลาดอันบริบูรณ์ด้วยสินค้าต่างๆ เรือน สิ่งของในเรือน
ถนนข่อย ถนนใหญ่ อันธรรมดาสรางสรรจัดไว้เป็นส่วนๆ ในแก้ว
มณีดวงนี้ .
- [๙๒๖] ขอเชิญทอดพระเนตรโรงขายสุรา นักเลงสุรา พ่อครัว โรงครัว พ่อค้า
และหญิงแพศยา อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญ
ทอดพระเนตรช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างปรุงของหอม ช่างทอผ้า
ช่างทอง และช่างแก้ว อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอ
เชิญทอดพระเนตรช่างของหวาน ช่างของครว นักมหรสพ บางพวก
พ่อนรำขับร้อง บางพวกปรบมือ บางพวกตีฉิ่ง อันธรรมดาสรางสรร
ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ .
- [๙๒๗] ขอเชิญทอดพระเนตรกลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์ มโหรีทีก และ
เครื่องดนตรีทุกอย่าง อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญ
ทอดพระเนตรเปิงมาง กังสดาล พิณ การพ่อนรำขับร้อง เครื่องดนตรี
ดีดสีตีเป่า อันเขาประโคนครีครื้น อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณี
ดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรนักกระโดด นักมวยปล้ำ นักเล่นกล
หญิงงาม ชายงาม คนเฝ้ายาม และช่างตัดผม อันธรรมดาสรางสรร
ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ .
- [๙๒๘] แท้จริง ในแก้วมณีดวงนี้ มีงามมหรสพอันเคลื่อนกล่น
ไปด้วยชายหญิง ขอเชิญทอดพระเนตรพื้นที่เป็นที่เล่น
มหรสพบนเตียงที่ซ้อนกันเป็นชั้นๆ อันธรรมดาสรางสรรไว้
ในแก้วมณีดวงนี้ เชิญทอดพระเนตรเถิด ขอเชิญทอด
พระเนตรพวกนักมวยซึ่งกำลังต่อยกันในสนามมวย ทั้งผู้ชนะ
และผู้แพ้ อันธรรมดาสรางสรรไว้ในแก้วมณีดวงนี้ .
- [๙๒๙] ขอเชิญทอดพระเนตรฝูงเนื้อต่างๆ เป็นอันมากที่เชิงภูเขา คือ
ราชสีห์ เสือโคร่ง ช้าง หมู หมาวัว เสือดาว แรด
โคลาน กระบือ ละมั่ง กวาง เนื้อทราย ะมาศ วัว

สุกรบ้าน ชะมด แมวป่า กระต่าย และกระแต ซึ่งมีอยู่
มากมายหลายหลาก ขอเชิญทอดพระเนตรฝูงเนื้อต่างๆ ซึ่ง
มีอยู่เกลื่อนกลาด อันธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ฯ

[๙๓๐] ในแก้มณีดวงนี้ มีแม่น้ำอันมีทำอันรายเรียบลาดด้วยทราย
ทอง มีน้ำใสสะอาด ไหลไปไม่ขาดสาย เป็นที่อยู่อาศัยแห่ง
ฝูงปลา อึ่ง ในแม่น้ำนี้ มีฝูงจระเข้ มังกร ปลาฉลาม
เต่า ปลาสดลาด ปลากระบอก ปลากด ปลาเค้า ปลา
ตะเพียน ทองเทียวไปมา ขอเชิญทอดพระเนตรขอบ
สระโบกขรณี อันก่อสร้างด้วยแผ่นแก้วไพฑูรย์ เกลื่อน
กล่นไปด้วยฝูงนกต่างๆ ดารดาษไปด้วยหมู่ไม้นานาชนิด
อันธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ฯ

[๙๓๑] ขอเชิญทอดพระเนตร สระโบกขรณีในแก้มณีดวงนี้ อัน
ธรรมาศจัดสรรไว้เรียบร้อยดีทั้ง ๔ ทิศ เกลื่อนกล่นด้วยฝูง
นกต่างชนิด เป็นที่อยู่อาศัยของปลาใหญ่ๆ ขอเชิญทอด
พระเนตรแผ่นดินอันมีน้ำล้อมโดยรอบ เป็นกนกพลแห่ง
สาคร ประกอบด้วยทิวป่า (เขียวขจี) อันธรรมาศสร้างสรร
ไว้ในแก้มณีดวงนี้ ฯ

[๙๓๒] เชิญทอดพระเนตรบุรพวิเทหทวีป อมรโคยานทวีป อุตตรกุ
ทวีป และชมพูทวีป ขอเชิญทอดพระเนตรสิ่งอัศจรรย์ อัน
ธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ พระเจ้าข้า ขอเชิญทอด
พระเนตรพระจันทร์และพระอาทิตย์ อันเวียนรอบสิเนรุ-
บรรพต ส่องสว่างไปทั่วทิศ ๔ ทิศ ขอเชิญทอดพระเนตร
สิ่งอัศจรรย์ อันธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ขอ
เชิญทอดพระเนตรสิเนรุบรรพต หิมวันตบรรพต สมุทรา-
สาคร พื้นแผ่นดินใหญ่ และท้าวมหาราชทั้ง ๔ อันธรรมา
สร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรพมไฉน
สวนแผ่นดินและเนินหินอันนารินรมย์ เกลื่อนกล่นไปด้วย
พวกกินนร อันธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ขอเชิญ
ทอดพระเนตรสวนสวรรค์ คือ ปารสวัน จิตตลดาวัน
มิสสวัน และนันทวัน ทั้งเวชยันปราสาท อันธรรมา
สร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรสุธรรม
เทวสภา ต้นปาริจฉัตตกฤทษอันมีดอกแย้มบาน และพระยา
ช้างเอราวัณซึ่งมีอยู่ในดาวดึงส์พิภพ อันธรรมาศสร้างสรรไว้
ในแก้มณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรเกิดพระเจ้าข้า ขอ
เชิญทอดพระเนตรดุเหล่านางเทพกัญญาอันทรงโฉมล้ำเลิศ ดัง
สายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆ เทียวเล่นอยู่ในนันทวันนั้น
อันธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระ
เนตรเกิดพระเจ้าข้า ขอเชิญทอดพระเนตรเหล่าเทพกัญญา
ผู้ประเล่ประโลมเทพบุตรอภิรมย์เหล่าเทพกัญญาอยู่ในนันท
วันนั้น อันธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ พระเจ้าข้า ฯ

[๙๓๓] ขอเชิญทอดพระเนตรปราสาทมากกว่าพันในดาวดึงส์พิภพ
พื้นลาดด้วยแผ่นแก้วไพฑูรย์ มีรัศมีรุ่งเรือง อันธรรมา
สร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้น
ปรนิมมิตวสวัตติ อันธรรมาศสร้างสรรไว้ในแก้มณีดวงนี้
ขอเชิญทอดพระเนตรสระโบกขรณีในสวรรค์ชั้นนั้นๆ อันมี
น้ำใสสะอาด ดารดาษไปด้วยมณฑลกละ ดอกปทุมและ
อุบล ฯ

[๙๓๔] ลายขาว ๑๐ แห่งอันนำคุณารินรมย์ใจ ลายเหลืองอ่อน ๒๑
แห่ง ลายเหลืองขมิ้น ๑๔ แห่ง ลายสีทอง ๒๐ แห่ง ลาย
สีน้ำเงิน ๒๐ แห่ง ลายสีเมลงค่อมทอง ๓๐ แห่ง มีปรากฏ
อยู่ในแก้มณีดวงนี้ ในแก้มณีดวงนี้มีลายดำ ๑๖ แห่ง
และลายแดง ๒๕ แห่ง อันเจิดด้วยดอกชะบา วิจิตรด้วย
นิลบุล ข้ำแต่พระมหาราชผู้สูงสุดกว่าปวงชน ขอเชิญทอด
พระเนตรแก้มณีดวงนี้ อันสมบุรณ์ด้วยองค์ทั้งปวง มีรัศมี
รุ่งเรืองผุดผ่องอย่างนี้ ผู้ใดจักชนะข้าพระองค์ด้วยการเล่นสะกา แก้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
มณิดวงนี้ ชื่อมณิกัณท์ จักเป็นส่วนคำพินนของผู้นั้น .

(นี้) ชื่อมณิกัณท์

[๙๓๕] ข้าแต่พระราชา กรรมในโรงเล่นสะกาสำเร็จแล้ว เชิญพระองค์เสด็จไป
ทรงเล่นสะกา แก้วมณีเช่นนี้ของพระองค์ไม่มี เราพึงชนะกันโดยธรรม
อย่าชนะกันโดยไม่ชอบธรรม ถ้าข้าพระองค์จักชนะพระองค์ไซ้ไร ขอ
พระองค์อย่าได้ทรงทำให้เนิ่นช้า .

[๙๓๖] ข้าแต่พระเจ้าสุรเสนปัญจาลราชผู้ปรากฏ พระเจ้ามัจจราช และพระ-
เจ้ามัททราช ทั้งพระเจ้าเอกกรราช พร้อมด้วยชาวชนบท ของทรง
ทอดพระเนตรดูข้าพเจ้าทั้งสองจะสู้กันด้วยสะกา กษัตริย์กิติ พราหมณ์
กิติ ไม่ได้ทำสักขีพยานไว้แล้วย่อมไม่ทำกิจอะไรๆ ในที่ประชุม .

[๙๓๗] พระราชาของชาวกรุงรัฐ และปณณกัณษผู้มัวเมาในการเล่นสะกา เข้าไป
สู่โรงเล่นสะกาแล้ว พระราชาทรงเลือกได้ลูกบาศก์ที่มีโทษ ทรงปราชัย
ส่วนปณณกัณษชนะ พระราชาและปณณกัณษทั้งสองนั้น เมื่อเจ้า
พนักงานเอาสะการวมพร้อมแล้ว ได้เล่นสะกากันอยู่ในโรงสะกานั้น
ปณณกัณษได้ชัยชนะพระราชาผู้แกล้งกล้าประเสริฐกว่านรชน ทาม
กลางพระราชา ๑๐๑ พระองค์และพยานที่เหลือ เสียงบันลือลั่นได้มีขึ้น
ในสนามสะกานั้น ๓ ครั้ง .

[๙๓๘] ข้าแต่พระมหาราช เราทั้งสองผู้พยายามเล่นสะกา ความชนะและความ
แพ้ย่อมมีแก่คนใดคนหนึ่ง ข้าแต่พระจอมชน ข้าพระองค์ชนะพระองค์ด้วย
ทรัพย์อันประเสริฐแล้ว ข้าพระองค์ชนะแล้ว ขอพระองค์ทรงพระราช
ทานเสียเร็วๆ เกิด .

[๙๓๙] ดูกุรทันทักจางนะ ช้าง ม้า โค แก้วมณี กุณทล และแก้วอันประ-
เสริฐกว่าทรัพย์ทั้งหลายมีอยู่ในแผ่นดินของเรา ท่านจงรับเอาเกิด เชิญ
ชนเอาจไปตามปรารถนาเกิด .

[๙๔๐] ช้าง ม้า โค แก้วมณี กุณทล และแก้วอันใด ที่มีอยู่ในแผ่นดิน
ของพระองค์ บัณทิตมินามว่าวิฐระ เป็นแก้วอันประเสริฐกว่าทรัพย์
เหล่านั้น ข้าพระองค์ชนะพระองค์แล้ว โปรดพระราชทานวิฐระบัณทิตแก่
พระองค์เกิด .

[๙๔๑] วิฐระบัณทิตนั้นเป็นตัวของเรา เป็นที่พึง เป็นคติ เป็นเกาะ เป็นที่เร้น
และเป็นที่ไปนเบื้องหน้าของเรา ท่านไม่ควรจะเปรียบวิฐระบัณทิตนั้น
กับทรัพย์ของเรา วิฐระบัณทิตนั้นเช่นกับชีวิตของเรา คือ เป็นตัวเรา .

[๙๔๒] การโต้เถียงกันของข้าพระองค์และพระองค์ จะพึงเป็นการชานาน ขอ
เชิญเสด็จไปตามวิฐระบัณทิตกันดีกว่า ใ้วิฐระบัณทิตนั้นแลชี้แจงเนื้อ
ความนั้น วิฐระบัณทิตจักกล่าวคำใด คำนั้นจงเป็นอย่างนั้นแก่เราทั้งสอง .

[๙๔๓] ดูกุรมาณพ ท่านพูดจริงแท้ทีเดียว และ ไม่ผลนผลัน เราไปถาม
วิฐระบัณทิตกันเกิดนะ เราทั้ง ๒ คน จงยินดีตามคำที่วิฐระบัณทิตพูดนั้น .

[๙๔๔] เทวดาทั้งหลายย่อมรู้จักอำมาตย์ในแคว้นกรุงรัฐ ชื่อว่าวิฐระ เป็นผู้ตั้งอยู่
ในธรรม จริหรือ การบัญญัติชื่อว่าวิฐระในโลกนั้น ท่านเป็นอะไร
คือ เป็นทาส หรือเป็นพระประยูรญาติของพระราชา .

[๙๔๕] ในหมู่นรชน ทาสมี ๔ จำพวก คือ ทาสครอบจำพวก ๑ ทาสไถ่
จำพวก ๑ ทาสที่ยอมตัวเป็นข้าเฝ้าจำพวก ๑ ทาสเชลยจำพวก ๑ แม้
ข้าพเจ้าก็เป็นทาสโดยกำเนิดแท้ทีเดียว ความเจริญก็ตาม ความเสื่อมก็
ตาม จะมีแก่พระราชา แม้ข้าพเจ้าจะไปยังที่อื่นก็คงเป็นทาสของสมมติ-
เทพนั่นเอง ดูกุรมาณพ พระราชาเมื่อจะทรงพระราชทานข้าพเจ้าให้เป็น
คำพินนแก่ท่าน ก็พึงทรงพระราชทานโดยธรรม .

[๙๔๖] วันนี้ ความชนะได้มีแก่ข้าพระองค์เป็นครั้งที่ ๒ เพราะว่ามีวิฐระบัณทิตผู้
เป็นปราชญ์อันข้าพระองค์ถามแล้ว ได้ชี้แจงปัญหาแจ่มแจ้ง พระราชา
ผู้ประเสริฐ ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรมหนอ ไม่ทรงยอมให้วิฐระบัณทิตแก่ข้า-
พระองค์ .

[๙๔๗] ดูกุรทันทักจางนะ ถ้าวิฐระบัณทิตชี้แจงปัญหาแก่เราทั้งหลายอย่างนี้ว่า เราเป็น
ทาส เราหาได้เป็นญาติไม่ ท่านจงรับเอาวิฐระบัณทิตผู้เป็นทรัพย์อันประ-
เสริฐกว่าทรัพย์ทั้งหลาย พาไปตามที่ท่านปรารถนาเกิด .

(นี้) ชื่ออักษกัณท์

[๙๔๘] ท่านวิฐระบัณทิต ถูหัสต์ผู้อยู่ครองเรือน จะพึงมีความประพฤตินั้นปลอด-
ภัยได้อย่างไร จะพึงมีความสงเคราะห์ได้อย่างไร จะพึงมีความไม่เบียด
เบียนได้อย่างไร และอย่างไรมาจนพิจจะชื่อว่ามิปกติกกล่าวคำสัตย์

จากโลกนี้ไปยังโลกหน้า แล้วจะไม่เศร้าโศกได้อย่างไร .

- [๙๔๙] วิธูรบัณฑิตผู้มิดี มีความเพียร มีปัญญาเห็นอรรถธรรมอันสุขุม กำหนด
รัฐธรรมนูญทั้งปวง ได้กราบทูลพระราชานุญาตในรัฐธรรมนูญนั้นว่า ผู้ครองเรือน
ไม่ควรคบหญิงสาธารณะเป็นภรรยา ไม่ควรบริโภคอาหารมีรสอร่อยแต่ผู้
เดียว ไม่ควรชองเสพถ้อยคำอันให้ติดอยู่ในโลก ไม่ให้สวรัศนินพพาน
เพราะถ้อยคำเช่นนั้น ไม่ทำให้ปัญญาเจริญ ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้มีศีล
สมบูรณ์ด้วยวัตร ไม่ประมาท มีปัญญาเครื่องสอดส่องเหตุผล มีความ
ประพฤติก่อมนั่น ไม่เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น เป็นผู้สงบเสถียร กล่าว
ถ้อยคำจับใจ อ่อนโยน ผู้ครองเรือน พึงเป็นผู้สงเคราะห์มิตร จำแนก
แจกทาน รู้จักจัดทำ พึงบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยข้าวน้ำทุกเมื่อ ผู้ครอง
เรือนพึงเป็นผู้ไคร้ธรรม จำทรงอรรถธรรมที่ได้สดับมาแล้ว หมั่นไต่ถาม
พึงเข้าไปหาท่านผู้มีศีลเป็นพหูสูตโดยเคารพ ถุยหิสังผู้ครองเรือน จะพึงมี
ความประพฤติดี้นตลอดกาย ได้อย่างนี้ จะพึงมีความสงเคราะห์ได้อย่างนี้
จะพึงมีความไม่เบียดเบียนกัน ได้อย่างนี้ และมากพเพิงปฏิบัติอย่างนี้
จึงจะชื่อว่ามปฏิกถาลาคำสัตย์ จากโลกนี้แล้วไปยังโลกหน้าจะไม่เศร้า-
โศกได้ด้วยอาการอย่างนี้ พระเจ้าข้า .

(นี้) ชื่อมรวาสปัญหา

- [๙๕๐] เราจักไปกันเดี๋ยวนี้แหละ พระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นอิสราธิบดี ทรงพระ-
ราชทานทานให้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ขอท่านจงปฏิบัติประโยชน์แก่ข้าพเจ้า
ธรรมนี้เป็นของเก่า .
- [๙๕๑] ดูกุมารเทพ ข้าพเจ้าย่อมรู้ว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ของท่านได้แล้ว ข้าพเจ้าเป็น
ผู้อันพระราชานุญาตเป็นผู้อิสราธิบดีพระราชทานแก่ท่านแล้ว แต่ว่าข้าพเจ้า
ขอให้ท่านพักอยู่ในเรือนสัก ๓ วัน ขอให้ท่านยับยั้งอยู่ ตลอดเวลาที่
ข้าพเจ้าสั่งสอนบุตรภรรยาก่อน .
- [๙๕๒] ถ้าที่ท่านกล่าวนั้น จงมีแก่ข้าพเจ้าเหมือนอย่างนั้น ข้าพเจ้าจะพักอยู่
๓ วัน ตั้งแต่วันนี้ ท่านจงทำกิจในเรือนทั้งหลาย ท่านจงสั่งสอนบุตร
ภรรยาเสียแต่วันนี้ ตามที่บุตรภรรยาของท่านจะพึงมีความสุขได้ภายหลัง
ในเมื่อท่านไปแล้ว .
- [๙๕๓] ปณณกยัภษผู้มีสมบัตินาโครมากมาย กล่าวว่าดีละ แล้วหลีกไปพร้อมกับ
กับวิธูรบัณฑิต เป็นผู้มียมรยาทอันประเสริฐสุด เข้าไปภายในบ้านของ
วิธูรบัณฑิต อันบริบูรณ์ด้วยช้างและม้าอาชาไนย .
- [๙๕๔] ปราสาทของพระมหาสัตว์มีอยู่ ๓ คือ โกญจาปราสาท ๑ มยุรปราสาท ๑
ปิยเกตปราสาท ๑ ในปราสาททั้ง ๓ นั้น พระมหาสัตว์ได้พาปณณกยัภษ
เข้าไปยังปราสาท อันเป็นที่นารัณมยยิ่งนัก มีกษัตราหารบริบูรณ์ มีข้าว
น้ำเป็นอันมาก ดังหนึ่งสักกสาริมาณของท้าววาสวะ ฉะนั้น .
- [๙๕๕] นารีทั้งหลายผู้ประดับประดางดงาม ดังเทพอัปสรในเทวโลก พ่อคนรำ
ขับร้องเพลงอันไพเราะจับใจ กล่อมปณณกยัภษอยู่ในปราสาทนั้น พระ-
มหาสัตว์ผู้รักษารธรรม รับรองปณณกยัภษด้วยนางบำเรอที่น่ายินดี ทั้งข้าว
และน้ำ แล้วคิดถึงประโยชน์ส่วนตน ได้เข้าไปในสำนักของภรรยาใน
กาลนั้น ได้กล่าวกะภรรยาผู้ลูบไล้ด้วยจรรณจินทนและของหอม มีผิว-
พรรณผุดผ่องดุจแห่งทองชมพูทว่า ดูกุณนางผู้เจริญ ผู้มีดวงตาอันงดงาม
มานี้เกิด จงเรียกบุตรธิดามาฟังคำสั่งสอน นางอโนชาได้ฟังคำของสามี
แล้ว ได้กล่าวกะลูกสะใภ้ผู้มีเล็บแดง มีตาอันงามว่า ดูกุณนางผู้มี
ผิวพรรณดังดอกนิลบล เจ้าจงไปเรียกบุตรและธิดาของเราผู้แก่แล้วกล้า
สามารถเหล่านั้นมา .
- [๙๕๖] พระมหาสัตว์ผู้รักษารธรรม ได้จุมพิตบุตรธิดาผู้มาแล้วนั้นที่กระหม่อม
ไม่หวั่นไหว ครั้นเรียกบุตรธิดาพร้อมแล้ว ได้กล่าวสั่งสอนว่า พระ-
ราชานในพระนครอินทปัตถ์นี้ พระราชทานพ้อให้แก่มาณพแล้ว พ้อพึงมี
ความสุขของตนเองได้เพียง ๓ วัน ตั้งแต่วันนี้ไป พ้นจากนั้นไป พ้อ
ก็ต้องเป็นไปในอำนาจของมาณพนั้น เขาจะพาพ้อไปตามที่เขาปรารถนา
ก็พ้อมาเพื่อสั่งสอนลูกทั้งหลาย พ้อยังไม่ได้ทำเครื่องป้องกันให้แก่ลูกทั้ง
หลายแล้ว จะพึงไปได้อย่างไร ถ้าว่า พระราชาผู้ปกครองรัฐ ผู้มีพระ-
ราชสมบัติอันน่าใคร่เป็นอันมาก ทรงต้องการกัลยาณมิตร จะพึงตรัสถาม
ลูกทั้งหลายว่า เมื่อก่อนเจ้าทั้งหลายย่อมรู้เหตุเก่าๆ อะไรบ้าง พ้อของ
เจ้าทั้งหลายได้พ้อสอนอะไรไว้ในกาลก่อนบ้าง ถ้าแหละ พระราชาจะพึง
มีพระราชโองการตรัสว่า เจ้าทั้งปวงเป็นผู้มีอาสนะเสมอกันกับเราใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ราชสกุลนี้ มนุษย์คนใด ซึ่งจะมีชาติสกุลสมควรกับพระราชามี ลูกทั้ง
หลายพึงถวายบังคมกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระ-
องค์อย่าได้รับสิ่งอย่างนั้นเลยพระเจ้าข้า เพราะข้อนี้มีใช้ธรรมเนียม ขอ
เดชะ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีชาติต่ำต้อย ไม่สมควรมีอาสนะเสมอด้วย
พระองค์ผู้สูงศักดิ์ เหมือนสุนัขจึงจอกผู้มีชาติต่ำต้อย จะพึงมีอาสนะ
เสมอด้วยพระยาไกรสรราชสีห์อย่างไรได้ พระเจ้าข้า .

จบลักขณิกะ

- [๙๕๓] วิรุฬหกบัณฑิตนั้น มีความดำริแห่งใจอันไม่หวั่นไหว ได้กล่าวกะบุตรธิดา ญาติ
มิตรและเพื่อนที่สนิทว่า ดูกรลูกรักทั้งหลาย ลูกทั้งหลายจงมานั่งฟังราช-
วีสัตถ์ธรรม อันเป็นเหตุให้บุคคลผู้เข้าไปสู่ราชสกุลได้ยศ .
- [๙๕๔] ผู้เข้าไปสู่ราชสกุล พระราชายังไม่ทรงทราบความสามารถย่อมไม่ได้ยศ
ราชเสวกไม่ควรกล้าเกินไป ไม่ควรขลาดเกินไป ควรเป็นผู้ไม่ประมาทใน
กาลทุกเมื่อ เมื่อใดพระราชาทรงทราบความประพฤติปกติ ปัญญา และ
ความบริสุทธิ์ของราชเสวกนั้น เมื่อนั้น ย่อมทรงวางพระทัยและไม่ทรง
รักษาความลับ .
- [๙๕๕] ราชเสวกอันพระราชามีตรัสใช้ ไม่พึงหวั่นไหวด้วยอำนาจจันทาคติ
เป็นต้น ดังตราขที่บุคคลประครองให้มีคั่นเสมอเที่ยงตรง ฉะนั้น ราช-
เสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงตั้งใจกระทำราชกิจทุกอย่าง
ให้เสมอต้นเสมอปลาย เหมือนตราขที่บุคคลประครองให้มีคั่นเสมอเที่ยง
ตรงดี ฉะนั้น ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ .
- [๙๖๐] ราชเสวกต้องเป็นคนฉลาดในราชกิจ อันพระราชามีตรัสใช้กลางวันหรือ
กลางคืนก็ตาม ไม่พึงหวาดหวั่นในการกระทำราชกิจนั้นๆ ราชเสวกนั้น
พึงอยู่ในราชสำนักได้ ทางใดที่เขาตกแต่งไว้เรียบร้อยดี สำหรับเสด็จ
พระดำเนินถึงพระราชาทรงอนุญาต ราชเสวกก็ไม่ควรเดินโดยทางนั้น
ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ .
- [๙๖๑] ราชเสวกไม่พึงบริโภคสมบัติที่นำใคร่ ทัดเทียมกับพระราชานายในกาลไหนๆ
ควรเดินหลังในทุกสิ่งทุกอย่าง ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราช-
เสวกไม่ควรใช้สอยประดับประดาเสื้อผ้า มาลา เครื่องลูบไล้ ทัดเทียม
กับพระราชานาย ไม่พึงประพฤติอากัปกริยา หรือพูดจาทัดเทียมกับพระราชานาย
ควรทำอากัปกริยาเป็นอย่างหนึ่ง ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ .
- [๙๖๒] เมื่อพระราชามีตรัสพระราชทานอยู่ด้วยหมู่อำมาตย์ อันพระสนมกำนัลในเฝ้า
เฝ้าอยู่ เสวกอำมาตย์เป็นคนฉลาด ไม่พึงกระทำการทอดสนิทในพระ-
สนมกำนัลใน ราชเสวกไม่ควรเป็นคนฟุ้งซ่าน ไม่คนองกายวาจา มี
ปัญญาเครื่องรักษาตน สำรวมอินทรีย์ สมบูรณ์ด้วยการตั้งใจไว้ดี ราช-
เสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ .
- [๙๖๓] ราชเสวกไม่ควรเล่นหัว เกราะปราศรัยในที่ลับกับพระสนมกำนัลใน ไม่
ควรถือเอาทรัพย์จากพระคลังหลวง ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้
ราชเสวกไม่พึงเห็นแก่การหลบซ่อนนอกลน ไม่พึงดื่มสุราจนเมามาย
ไม่พึงเมาเนื้อในสถานที่พระราชทานอกภัย ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนัก
ได้ ราชเสวกไม่พึงขึ้นร่วมพระที่นั่ง ราชบัลลังก์ พระราชอาสน์ เรือ
และรถพระที่นั่ง ด้วยอาการทนตนว่าเป็นคนโปรดปราน ราชเสวกนั้น
พึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกต้องเป็นผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณา ไม่
ควรเฝ้าให้ไกลนักใกล้นัก ควรยืนเฝ้าพอให้ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็น
ถนัด ในสถานที่ที่พอจะได้ยินพระราชดำรัสเบื้องพระพักตร์ของพระราชานาย
ราชเสวกไม่ควรทำความวางใจว่า พระราชานายเป็นเพื่อนของเรา พระราชานาย
เป็นคู่กันกับเรา พระราชานายทั้งหลายย่อมทรงพระพิโรธได้เร็วไวเหมือน
นัยน์ตาอันผงกระตบ ราชเสวกไม่ควรถือตัวว่าเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต
พระราชานายทรงบูชา ไม่ควรเพ็ดทูลถ้อยคำหยาบคายกะพระราชานายซึ่งประทับ
อยู่ในราชบริพาร .
- [๙๖๔] ราชเสวกผู้ได้รับพระราชทานพระทวารเป็นพิเศษ ก็ไม่ควรวางใจใน
พระราชานายทั้งหลาย พึงเป็นผู้สำรวมดำรงตนไว้เพียงดังไฟ ราชเสวกนั้น
พึงอยู่ในราชสำนักได้ พระเจ้าอยู่หัวจะทรงยกย่องพระราชโอรส หรือ
พระราชวงศ์ด้วยบ้าน นิคม แวนแคว้น หรือชนบท ราชเสวกควร
นั่งคุกก่อน ไม่ควรเพ็ดทูลคุณหรือโทษ .
- [๙๖๕] พระราชานายจะทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่กรมช้าง กรมม้า กรมรถ กรม
เดินเท้า ตามความชอบในราชการของเขา ราชเสวกไม่ควรทัดทานเขา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกผู้เป็นนักปราชญ์ พึงโอนไปเหมือนคันธนู และพึงไหวไปตามเหมือนไม้ไผ่ ไม่ควรทูลทัดทาน ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้มีท้องน้อยเหมือนคันธนู พึงเป็นผู้ไม่มีลิ้นเหมือนปลา พึงเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ มีปัญญาเครื่องรักษาตน แกล้วกล้า ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ .

[๙๖๖] ราชเสวกไม่พึงสัมผัสสฬหฺยํนิก ซึ่งเป็นเหตุให้สิ้นเดช ผู้สิ้นเดชย่อมได้ประสบโรคโสมมครุฑ ความกระวนกระวาย ความอ่อนกำลัง ราชเสวกไม่ควรพูดมากเกินไป ไม่ควรนิ่งทุกเมื่อ เมื่อถึงเวลาพึงเปล่งวาจาพอประมาณ ไม่พรั่นเพรื่อ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่กระทบกระเทียบ เป็นคนพูดจริง อ่อนหวาน ไม่ส่อเสียด ไม่ควรพูดถ้อยคำเพื่อเจ้า ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ .

[๙๖๗] ราชเสวกพึงเลี้ยงดูมารดาบิดา พึงประพฤติดอนน้อมต่อผู้เจริญในสกุล มีวาจาอ่อนหวาน กล่าววาจากลมเกลี้ยง ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้ได้รับแนะนำดีแล้ว มีศีลปะ ผักผ่นแล้ว เป็นผู้ทำประโยชน์ เป็นผู้คงที่ อ่อนโยน ไม่ประมาท สะอาดหมดจด เป็นคนขยัน ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้มีความประพฤติอ่อนน้อม มีความเคารพยำเกรงในท่านผู้เจริญ เป็นผู้สงบเสงี่ยม มีการอยู่ร่วมเป็นสุข ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเว้นให้ห่างไกลซึ่งเหตุที่ส่งมาเกี่ยวกับความลับ พึงดูแลแต่เจ้านายของตน ไม่ควรพูด (เรื่องลับ) ในสำนักของพระราชอื่น .

[๙๖๘] ราชเสวกพึงเข้าหาสมาคมกะสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีลเป็นพหูสูต โดยเคารพ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกเมื่อได้เข้าหาสมาคมกะสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีลเป็นพหูสูตแล้ว พึงสมทานรักษาอุโบสถศีล โดยเคารพ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงบำรุงเลี้ยงสมณะและพราหมณ์ผู้มีศีล เป็นพหูสูต ด้วยข้าวและน้ำ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกผู้หวังความเจริญ แก่ตน พึงเข้าไปสมาคมคบหากะสมณะและพราหมณ์ผู้มีศีล เป็นพหูสูต มีปัญญา .

[๙๖๙] ราชเสวกไม่พึงทำทาน ที่เคยพระราชทาน ในสมณพราหมณ์ให้เสื่อมไป อนึ่ง เห็นพวกาณิกซึ่งมาในเวลาพระราชทาน ไม่ควรห้ามอะไรเลย ราชเสวกพึงเป็นผู้มีปัญญา สมบูรณ์ด้วยความรู้ จลลาดในวิธีจัดราชการ รู้จักกาล รู้จักสมัย ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่ประมาท มีปัญญาสอดส่องพิจารณาในการงาน ที่ตนพึงทำ จัดการงานให้สำเร็จด้วยดี ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ .

[๙๗๐] อนึ่ง ราชเสวกพึงไปตรวจตราดูลานข้าวสาลีปศุสัตว์และนาเสมอๆ พึงตวงข้าวเปลือกให้รู้ประมาณแล้ว ให้เก็บไว้ในฉาง พึงนับบริวารชนในเรือนแล้ว ให้หุงต้มพอประมาณ ไม่ควรตั้งบุตรธิดา พี่น้อง หรือวงศ์ญาติ ผู้ไม่ตั้งอยู่ในศีลให้เป็นใหญ่ เพราะคนเหล่านั้นเป็นคนพาล ไม่จัดว่าเป็นพี่น้อง คนเหล่านั้น เป็นเหมือนคนที่ตายไปแล้ว แต่เมื่อเขาเหล่านั้น มาหาถึงสำนัก ก็ควรให้ผ่าน่งผ้าห่มและอาหาร ควรตั้งพวกทาสหรือกรรมกร ผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล เป็นคนขยันหมั่นเพียร ให้เป็นใหญ่ .

[๙๗๑] ราชเสวกพึงเป็นผู้มีศีล ไม่โลภมาก พึงประพฤติตามเจ้านาย ประพฤติประโยชน์แก่เจ้านาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้รู้จักพระราชอัธยาศัย และพึงปฏิบัติตามพระราชประสงค์ ไม่ควรประพฤติขัดต่อพระราชประสงค์ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงกัมมสิริชะลงชำระพระบาท ในเวลาผลัดพระภูษาทรง และในเวลาสร่งสนาน แม้จะถูกกริ้วก็ไม่ควรโกรธตอบ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ .

[๙๗๒] บุรุษผู้หวังความเจริญแก่ตน พึงกระทำอัญชลีในหมอน้ำ และพึงกระทำประทักษิณนวกแอนด์มม อย่างไรเขาจักไม่พึงนอบน้อม พระราชาผู้เป็นนักปราชญ์สูงสุด พระราชทานสมบัติอันน่าใคร่ทุกอย่างเล่า เพราะพระราชาทรงพระราชทานที่นอน ผ่าน่งผ้าห่ม ยวดยาน ที่อยู่อาศัย บ้านเรือน ยังโภคสมบัติให้ตกทั่วถึง เหมือนมหาเมฆยังน้ำฝนให้ตก เป็นประโยชน์แก่หมูสัตว์ทั่วไป ฉะนั้น ดูกษัตริย์ทั้งหลาย นี่ชื่อว่าราชวิสัย เป็นอนุศาสน์สำหรับราชเสวก นรชนประพฤติตาม ย่อมยังพระราชให้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
โปรดปราน และยอมได้การบูชาในเจ้านายทั้งหลาย .

(นี้) ชื่อราชवंสดี

- [๙๓๓] วิธูรบัณฑิตผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณา ครั้นพร้าสอนหมูญาต้อย่างนี้แล้ว หมูญาติมิตรห้อมล้อมเข้าไปเฝ้าพระราชชา ถวายบังคมพระยุคลบาทด้วย เคียรเกล้า และทำประทักษิณท้าวเธอ แล้วประคองอัญชลีกราบบังคม ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงปราบศัตรู มากพเนียรปรารถนาจะทำตามความ ประสงค์ จึงจะนำข้าพระองค์ไป ข้าพระองค์จะกราบทูลประโยชน์ แห่งญาติทั้งหลาย ขอเชิญพระองค์ทรงสดับประโยชน์นั้น ขอพระองค์ ได้ทรงพระกรุณาเอาพระทัยใส่ดูแลบุตรภรรยาของข้าพระองค์ ทั้งทรัพย์ อย่างอื่นๆ ที่มีอยู่ในเรือน โดยที่หมูญาติของข้าพระองค์จะไม่เสื่อมใน ภายหลัง ในเมื่อข้าพระองค์ถวายบังคมลาไปแล้ว ความพลาดพลั้งของ ข้าพระองค์นี้ เหมือนบุคคผลพลาดล้มบนแผ่นดิน ย่อมกลับตั้งอยู่บน แผ่นดินนั้นเอง ฉะนั้น ข้าพระองค์ยอมเห็นโทษนี้ .
- [๙๓๔] ท่านไม่อาจจะไปในนแลเป็นความพอใจของเรา เราจะสั่งให้ฆ่าตัดออกเป็น ท่อนๆ แล้วหมกไว้ให้มิดชิดในเมืองนี้ ท่านอยู่ในที่นี้แหละการทำตัง นี้เราขอมใจ ดูกรบัณฑิตผู้มีปัญญาอันสูงสุด กว้างขวางดุจแผ่นดิน ท่านอย่าไปเลย .
- [๙๓๕] ขอได้ผลละอองธุลีพระบาท อย่าทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ในอธรรมเลย ของทรงประกอบพระองค์ไว้ในอรรถและในธรรมเกิด กรรมอันเป็น อุกุศลไม่ประเสริฐ บัณฑิตตติเตียนว่า ผู้ทำกรรมอันเป็นอกุศลพึงเข้าถึง นรกในภายหลัง นี้ไม่ใช่ธรรมเลย ไม่เข้าถึงกิจที่ควรทำ ข้าแต่พระจอม- ประชาชน ธรรมดานายผู้เป็นใหญ่ของทาส จะทุบตีก็ได้ จะเผาก็ได้ จะฆ่าเสียก็ได้ ข้าพระองค์ไม่มีความโกรธเลย และข้าพระองค์ขอกราบ ทูลลาไป .
- [๙๓๖] พระมหาสัตว์นั้นมีเนตรทั้งสองนองด้วยน้ำตา กำจัดความกระวนกระวาย ในหทัยแล้ว สวมกอดบุตรผู้ใหญ่ แล้วเข้าไปยังเรือนใหญ่ .
- [๙๓๗] บุตรพินหนึ่ง ธิดาพินหนึ่ง ภรรยาพินหนึ่ง และทาสเจ็ดร้อย ในนิเวศน์ ของวิธูรบัณฑิต ต่างประคองแขนทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญ กลิ้งเกลือก กลับทักกันไป เหมือนปลาไม้รังถูกลมพัดล้มระเนระนาดทักกันไป ฉะนั้น พระสนมกำนัล พระราชกุมาร พวกพ่อค้า ขาวนา และพราหมณ์ทั้ง หลาย ต่างก็มาประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญอยู่ในนิเวศน์ของวิธูรบัณฑิต พวกกองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า . . . ชาวชนบทและชาวนิคม ต่างมาประชุมประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญอยู่ในนิเวศน์ของวิธูรบัณฑิต ภรรยาพินหนึ่งและทาสเจ็ดร้อย ต่างพากันประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญ ว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงจักละทิ้งทั้งหลายไป พระสนมกำนัล พระราชกุมาร พ่อค้า ขาวนาและพราหมณ์ทั้งหลาย . . . พวกกองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า . . . ชาวชนบท และชาวนิคม ต่างมา ประชุมประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงจักละ ข้าพเจ้าทั้งหลายไป .
- [๙๓๘] พระมหาสัตว์ กระทำกิจทั้งหลายในเรือนสั่งสอนคนของตน คือ มิตร สหาย คนใช้ บุตร ธิดา ภรรยา และพวกพ้อง จัดการงาน บอก มอบทรัพย์ในเรือน ขมทรัพย์ และการส่งหนี้เสร็จแล้ว ได้กล่าวกะ ปุณณกฤษ์ว่า ท่านได้พักอยู่ในเรือนของข้าพเจ้า ๓ วันแล้ว กิจที่จะพึง ทำในเรือนของข้าพเจ้าทำเสร็จแล้ว อนึ่ง บุตรและภรรยาข้าพเจ้าได้ สั่งสอนแล้ว ข้าพเจ้ายอมทำกิจตามอริยาธัยของท่าน .
- [๙๓๙] ดูกรมหาอำมาตย์ผู้สำเร็จราชกิจทั้งปวง ถ้าแลท่านสั่งสอนบุตร ภรรยา และคนอาศัยแล้ว เชิญท่านมารับไปในบัดนี้ เพราะในทางข้างหน้ายัง ไกลนัก ท่านอย่ากลัวเลย จงจับหางม้าอาชไนย การเห็นชีวโลกของท่าน นี้ เป็นการเห็นครั้งสุดท้าย .
- [๙๔๐] ข้าพเจ้าจักละดังกล่าวก้าวไปทำไม เพราะข้าพเจ้าไม่มีกรรมชั่วทางกาย ทาง วาจาและทางใจ อันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุกคติ .
- [๙๔๑] พญาม้านั้น นำวิธูรบัณฑิตเหาะไปในอากาศกลางหาไม่กระทบที่กิ่งไม้ หรือภูเขา รุ่งเข้าไปสู่สุภาพศิริบรรพตโดยฉับพลัน .
- [๙๔๒] ภรรยาพินหนึ่ง และทาสเจ็ดร้อยประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า ยักษ์ แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาพาเอาวิธูรบัณฑิตไป พระสนมกำนัลใน พระราชกุมาร พ่อค้า ขาวนาและพราหมณ์ . . . กองช้าง กองม้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
กองรถ กองเดินเท้า . . . ชาวชนบท และชาวนิคมนต่างมาประชุมพร้อมกัน
ประครองแขนทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญว่า ยักษ์แปลงเพศเป็นพราหมณ์มา
พาเอาวิธูบัณฑิตไป ภรรยาพี่น้องหนึ่งและทาสีเจ็ดร้อย ต่างประครองแขน
ร้องไห้คร่ำครวญว่า วิธูบัณฑิตนั้นไปแล้ว ณ ที่ไหน พระสนมกำนัลใน
พระราชกุมาร พ่อค้า ชวานาและพราหมณ์ . . . กองช้าง กองม้า
กองรถ กองเดินเท้า . . . ชาวชนบท และชาวนิคมน ต่างมาประชุม
พร้อมกันประครองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า วิธูบัณฑิตไปแล้ว ณ
ที่ไหน .

[๙๘๓] ถ้าท่านวิธูบัณฑิต จักไม่มาโดย ๗ วัน ข้าพระพุทธเจ้าจักพากันเข้าไป
ปลุกกองไฟ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่มีความต้องการด้วยชีวิต .

[๙๘๔] ก็วิธูบัณฑิตเป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม สามารถแสดงประโยชน์ และมีโช
ประโยชน์แจ้งชัด มีปัญญาเครื่องพิจารณา คงจะปลื้มตนได้โดยพลัน
ท่านทั้งหลายอย่ากลัว ไปเลย วิธูบัณฑิตปลดปล่อยตนแล้ว ก็จิกรีบ
กลับมา .

(นี้) ชื่ออันตรเปยบาล

[๙๘๕] ปุณณกยักษ์นั้น ไปยินติดอยู่บนยอดกาฬีรีบรรพต ความคิดย่อมเป็น
ความคิดสูงๆ ใดๆ ประโยชน์อะไรๆ ด้วยความเป็นอยู่ของวิธู-
บัณฑิตนี้ หามิแก่เราไม่ เราจักฆ่าวิธูบัณฑิตนี้เสีย แล้วนำเอาแต่
ดวงใจไปเกิด .

[๙๘๖] ปุณณกยักษ์นั้นมีจิตประทุษร้ายลงจากยอดเขาไปสู่เชิงเขา วางพระมหา
สัตว์ไว้ในระหว่างภูเขา ข้าแรกเข้าไปภายในภูเขานั้น จับพระมหาสัตว์
เอาศีรษะลงเบื้องต่ำ ขว้างลงไปที่พื้นดินที่ไม่มီးไรกัดกิน .

[๙๘๗] วิธูบัณฑิตผู้เป็นอำมาตย์ประเสริฐสุดของชาวกรุงรัฐ เมื่อถูกห้อยศีรษะ
ลงในเหวอันชัน เป็นที่น่ากลัว น่าสยดสยอง น่าหวาดเสียวมาก
ไม่สะดุ้งกลัว ได้กล่าวกะปุณณกยักษ์ว่า ท่านเป็นผู้มีรูปดั่งผู้ประเสริฐ
แต่หาเป็นคนประเสริฐไม่ คล้ายจะเป็นคนสำรวม แต่ไม่สำรวม กระทำ
กรรมอันเหี้ยมช้าไร้ประโยชน์ ส่วนกุศลแม้แต่น้อยหนึ่งย่อมไม่มีในจิต
ของท่าน ท่านจะโยนข้าพเจ้าลงในเหวประโยชน์อะไร ด้วยการตายของ
ข้าพเจ้า จะพึงมีแก่ท่านหนอ วันนี้ ผิวพรรณของท่านเหมือนของ
อมนุษย์ ท่านจงบอกข้าพเจ้า ท่านเป็นเทวดาชื่ออะไร .

[๙๘๘] ข้าพเจ้าเป็นยักษ์ชื่อปุณณกะ และเป็นอำมาตย์ของท้าวภูเวระ ถ้าท่านคง
ได้ฟังมาแล้ว พญานาคใหญ่นามว่าวรุณ ผู้ครอบครองนาคพิภพมีรูป
งามสะอาด สมบูรณ์ด้วยผิวพรรณและกำลัง ข้าพเจ้ารักใคร่อยากได้นาง
นาคกัญญานามว่าอิริณฑิตีธิดาของพญานาคนั้น ดูกท่านผู้เป็นปราชญ์
เพราะเหตุแห่งนางอิริณฑิตีผู้มีเอวอันงามน่ารักนั้น ข้าพเจ้าจึงตกลงใจจะ
ฆ่าท่าน .

[๙๘๙] ดูกยักษ์ ท่านอย่าได้มีความลุ่มหลงนักเลย สัตว์โลกเป็นอันมากจับหาย
แล้วเพราะความถือผิด เพราะเหตุไร ท่านจึงทำความรักใคร่ในนางอิริณฑิตี
ผู้มีเอวอันงามน่ารัก ท่านจะมีประโยชน์อะไรด้วยความตายของข้าพเจ้า
เชิญท่านจงบอกเหตุทั้งปวงแก่ข้าพเจ้าด้วย .

[๙๙๐] ข้าพเจ้าปรารถนาธิดาของพญาวรุณนาคราช ผู้มีอำนาจมาก ข้าพเจ้า
ชื่อว่าเป็นผู้รับอาสาศาสนาของนางอิริณฑิตีมา ญาติเหล่านั้นได้สำคัญข้าพเจ้า
ว่า ถูกความรักใคร่ครอบงำโดยส่วนเดียว เหตุนั้น พญาวรุณนาคราช
ได้ตรัสกะข้าพเจ้าผู้ทูลของนางอิริณฑิตีนาทีกัญญาว่า เราทั้งหลายพึงให้ธิดา
ของเรา ผู้มีร่างกายอันสลาย มีเนตรงามอย่างน่าพิศวง ลบไล่ด้วยจรรณ
แก่นจันทน์ ถ้าท่านพึงได้ดวงหทัยของวิธูบัณฑิตนำมาในนาคพิภพนี้โดย
ธรรม เพราะความดีความชอบนี้ ท่านก็จะได้ธิดาของเรา เราทั้งหลายมิ
ได้ปรารถนาทรัพย์อันยิ่งไปกว่านั้น ดูกท่านอำมาตย์ ข้าพเจ้าไม่ได้เป็น
คนหลง ท่านจงพึงให้ทราบเรื่องอย่างนี้ อนึ่ง ข้าพเจ้ามิได้มีความถือผิด
อะไรๆ เลย เพราะดวงหทัยของท่าน ที่ข้าพเจ้าได้ไปโดยชอบธรรม
ท้าววรุณนาคราชและพระนางวิมลลา จะประทานนางอิริณฑิตีนาทีกัญญาแก่
ข้าพเจ้า เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงพยายามเพื่อจะฆ่าท่าน ข้าพเจ้ามี
ประโยชน์ด้วยการตายของท่าน จึงจะผลึกท่านให้ตกลงใจในเหวนี้ ฆ่า
เสียแล้วนำเอาดวงหทัยไป .

[๙๙๑] จงวางข้าพเจ้าลงโดยเร็วเถิด ถ้าท่านมีกิจที่จะต้องทำด้วยหทัยของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะแสดงสาธุกรรมทั้งปวงนี้แก่ท่านในวันนี้ .

- [๙๙๒] ปุณณกยัณษนั้น วิวางวิธรรบัตถิตถัมมัตถิปุสเสฐิฐุสสทของชาวกุรุรัฐลงบนยอดเขา เห็นวิธรรบัตถิตถัมมัตถิปุสเสฐิฐุสสทไม่ทรมานงอย จึงถามว่า ท่านอันข้าพเจ้ายกขึ้นจากเหวแล้ว วันนี้ข้าพเจ้ามีกิจที่จะต้องทำด้วยหทัยของท่าน ท่านจงแสดงสาธนธรรมทั้งหมดนั้นแก่ข้าพเจ้าในวันนี้ .
- [๙๙๓] ข้าพเจ้าอันท่านยกขึ้นจากเหวแล้ว ถ้าท่านมีกิจที่จะต้องทำด้วยหทัยของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะแสดงสาธนธรรมทั้งหมดนี้แก่ท่านในวันนี้ .
- [๙๙๔] ดุครมาณพ ท่านจงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว ๑ จงอย่าเฝ้าฝ่ามืออันชุ่ม ๑ อย่าได้ประทุษร้ายในหมู่มิตร ในกาลไหนๆ ๑ อย่าตกอยู่ในอำนาจของหญิงอสติ ๑ .
- [๙๙๕] บุคคลชื่อว่า เป็นผู้เดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้วอย่างไร บุคคลชื่อว่า เฝ้าฝ่ามืออันชุ่มอย่างไร บุคคลเช่นไรชื่อว่าประทุษร้ายมิตร หญิงเช่นไรชื่อว่าอสติ ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้น .
- [๙๙๖] ผู้ใดพึงเชื่อเชิญคนที่ไม่คุ้นเคยกัน ไม่เคยพบเห็นกันแม้ด้วยอาสนะบุรุษพึงกระทำประโยชน์แก่บุคคลนั้นโดยแท้ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุรุษนั้นว่า ผู้เดินไปตามทางที่ท่านเดินแล้ว บุคคลพึงอยู่ในเรือนของผู้ใดแม้คนเดียว ได้ข้าวน้ำด้วย ไม่ควรคิดร้ายแก่ผู้นั้นแม้ด้วยใจ ผู้คิดร้ายต่อบุคคลเช่นนั้น ชื่อว่าเฝ้าฝ่ามืออันชุ่ม และชื่อว่าประทุษร้ายมิตร บุคคลหนึ่งหรือคนที่ร่มเงาของตน ไม่ได้ ไม่ควรให้รณกิจของตน ไม่นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่วช้า หญิงที่สามียกย่องอย่างดี ถึงแก่ให้แผ่นดินนั้นอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ได้โอกาสแล้วพึงดูหมิ่นสามีนั้นได้ บุคคลไม่ควรตกอยู่ในอำนาจของหญิงเหล่านั้น ผู้ชื่อว่าอสติ บุคคลชื่อว่าเดินไปตามทางที่ท่านเดินแล้วอย่างนี้ ชื่อว่าเฝ้าฝ่ามืออันชุ่มอย่างนี้ ชื่อว่าตกอยู่ในอำนาจของหญิงผู้ชื่อว่าอสติอย่างนี้ ชื่อว่าประทุษร้ายมิตรอย่างนี้ ท่านจงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม จงละอธรรมเสีย .
- (นี้) ชื่อสาธนธรรมกัณฑ์
- [๙๙๗] ข้าพเจ้าได้อยู่ในเรือนท่านตลอด ๓ วัน ทั้งเป็นผู้ที่ท่านบำรุงด้วยข้าวและน้ำ ท่านเป็นผู้พ้นจากข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอปล่อยท่าน ดุครท่านผู้มีปัญญอันสูงสุด เชิญท่านกลับไปเรือนของท่านตามปรารถนาเถิด ความต้องการของตระกูลพญานาคจะเสื่อมไปกิตามที่ เหตุที่จะให้นางนาคกัญญา ข้าพเจ้าเลิกละ ดุครท่านผู้มีปัญญา เพราะคำสาธิตของท่านนั้นแล ท่านจึงพ้นจากข้าพเจ้าผู้จะฆ่าท่านในวันนี้ .
- [๙๙๘] ดุครปุณณกยัณษ เชิญท่านนำข้าพเจ้าไปในสำนักของพ่อตาของท่าน จงประพฤติประโยชน์ในข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าก็อยากเห็นท้าววรุณผู้เป็นอธิปัตย์ของนาคและวิมานของท้าวเธอ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเห็น .
- [๙๙๙] คนมีปัญญา ไม่ควรจะทำสิ่งที่ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนนั้นเลย ดุครท่านผู้มีปัญญอันสูงสุด เออ ก็เพราะเหตุอะไรหนอ ท่านจึงปรารถนาจะไปยังที่อยู่ของศัตรูเล่า .
- [๑๐๐๐] แม้ข้าพเจ้าก็รู้ชัด ซึ่งข้อที่ผู้มีปัญญาไม่ควรเห็นสิ่งที่ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนนั้นแน่แท้ แต่ข้าพเจ้าไม่มีความชั่วที่กระทำไว้ในที่ๆ ไหนเลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่รังเกียจความตายอันจะมาถึงตน .
- [๑๐๐๑] ดุครบัณฑิต เชิญเถิด ท่านกับข้าพเจ้ามาไปดูพิภพของพญานาคราช ซึ่งมีอานภาพหาที่เปรียบมิได้ เป็นที่อยู่อันมีการพ้องร่าขับร้องตามปรารถนา เหมือนนิพิญญราชธานีเป็นที่ประทับอยู่ของท้าวเวสสุวรรณ ฉะนั้น นาคพิภพนั้น เป็นที่ไปเที่ยวเล่นเป็นหมู่ๆ ของนางนาค-กัญญา ตลอดวันและคืนเป็นนิตย์ มีดอกไม้ดาราตาช้อยมากมายหลายชนิด สว่างไสวดังสายฟ้าในอากาศ บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ เปรียบพร้อมด้วยการพ้องร่าขับร้องและการประโคม พร้อมมูลไปด้วยนางนาค-กัญญาที่ประดับประดาสวยงาม งามสง่าไปด้วยผ้านุ่ง ผ้าห่มและเครื่องประดับ .
- [๑๐๐๒] ปุณณกยัณษนั้น เชิญให้วิธรรบัตถิตถัมมัตถิปุสเสฐิฐุสสทของชาวกุรุรัฐ นั่งเหนืออาสนะข้างหลัง ได้พาวิธรรบัตถิตถัมมัตถิปุสเสฐิฐุสสทไม่ทรมานเข้าไปสู่พิภพของพญานาคราช วิธรรบัตถิตถัมมัตถิปุสเสฐิฐุสสทได้สถิตอยู่ข้างหลังแห่งปุณณกยัณษ จนถึงพิภพของพญานาคซึ่งมีอานภาพหาที่เปรียบมิได้ ก็พญานาคทอดพระเนตรเห็นลูกเขยผู้มีความจงรักภักดี ได้ตรัสทักทายปราศรัยก่อนทีเดียว .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๑๐๐๓] ท่านได้ไปยังมนุษยโลก เทียวแสวงหาดวงหทัยของบัณฑิตกลับมาถึงใน
นาคพิภพนี้ด้วยความสำเร็จหรือ หรือว่าท่านได้พาเอาบัณฑิตผู้มีปัญญา
ไม่ต่ำทรมมาด้วย .
- [๑๐๐๔] ท่านผู้นี้แหละ คือวิธูบัณฑิตที่พระองค์ทรงปรารภนานั้นมาแล้ว พระเจ้า
ข้า ทานวิธูบัณฑิตผู้รักษารธรรม ข้าพระพุทธเจ้าได้มาแล้วโดยธรรม
เชิญได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทอดพระเนตรวิธูบัณฑิต ผู้จะแสดง
ธรรมถวายด้วยเสียงอันไพเราะ เฉพาะพระพักตร์ ณ บัดนี้ การสมาคม
ด้วยสัปบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นเหตุความสุขมาให้โดยแท้ .
(นี้) ชื่อว่ากาลาสิริกัณท์
- [๑๐๐๕] ท่านเป็นมนุษย์ มาเห็นพิภพของนาคที่ตนไม่เคยเห็นแล้ว เป็นผู้ถูกภัย
คือความตายคุกคามแล้ว เป็นผู้ไม่กลัว และไม่กลัวท อาการเช่นนี้ดู
เหมือนจะไม่มีแก่ผู้มีปัญญา .
- [๑๐๐๖] ข้าแต่พญานาคราช ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่กลัวและไม่เป็นผู้อันภัยคือ
ความตายคุกคาม นักโทษประหารไม่พึงกราบไหว้เพชฌฆาต หรือ
เพชฌฆาตก็พึงให้นักโทษประหารกราบไหว้ตน อย่างไรก็ตาม นรชนจะ
พึงกราบไหว้บุคคลผู้ปรารภจะฆ่าตน และผู้ปรารภจะฆ่าเขาจะพึงให้
บุคคลผู้ใดตนจะฆ่ากราบไหว้ตนอย่างไรเล่า กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จ
ประโยชน์เลย พระเจ้าข้า .
- [๑๐๐๗] ดูกบัณฑิต คำนั้นถูกอย่างที่ท่านพูด ท่านพูดจริง นักโทษประหารไม่
พึงกราบไหว้เพชฌฆาต หรือเพชฌฆาตก็ไม่พึงให้นักโทษประหารกราบ
ไหว้ตน อย่างไรก็ตาม นรชนพึงกราบไหว้บุคคลผู้ปรารภจะฆ่าตน
และผู้ปรารภจะฆ่าเขา จะพึงให้บุคคลผู้ใดตนจะฆ่ากราบไหว้ตนอย่างไร
เล่า กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์เลย .
- [๑๐๐๘] ข้าแต่พญานาคราช วิมานของฝ่าพระบาทนี้เป็นของไม่เที่ยง แต่เป็น
เช่นกับของเที่ยง ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระวิริยภาพ
และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ ได้มีแล้วแก่ฝ่าพระบาท ข้าพระองค์ขอ
ทูลถามเนื้อความนั้นกะฝ่าพระบาท วิมานนี้ทรงได้มาอย่างไรหนอ วิมาน
นี้ฝ่าพระบาททรงได้มาเพราะอาศัยอะไร หรือเป็นของเกิดขึ้นตามฤดูกาล
ฝ่าพระบาททรงกระทำเอง หรือเทวดาทั้งหลายถวายแก่พระองค์ ข้าแต่
พญานาคราช ขอฝ่าพระบาทตรัสบอกเนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ ตาม
ที่ฝ่าพระบาทได้วิมานมาเกิด พระเจ้าข้า .
- [๑๐๐๙] วิมานนี้ เราจะได้มาเพราะอาศัยอะไรก็หาไม่ได้ เกิดขึ้นตามฤดูกาลก็หาไม่ได้
เรามีได้กระทำเอง แม้เทวดาทั้งหลายก็มีได้ให้ แต่วิมานนี้เราได้มาด้วย
บุญกรรมอันไม่ลามกของตนเอง .
- [๑๐๑๐] ข้าแต่พญานาคราช อะไรเป็นวัตรของฝ่าพระบาท และอะไรเป็น
พรหมจรรย์ของฝ่าพระบาท ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระ
วิริยภาพ และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ ทั้งวิมานใหญ่ของฝ่าพระบาท
นี้ เป็นผลแห่งกรรมอะไรอันฝ่าพระบาททรงประพฤติดีแล้ว .
- [๑๐๑๑] เราและภรรยาเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มีศรัทธา เป็นทานบดี ใน
ครั้งนั้น เรือของเราเป็นดังบ่อน้ำของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย และเรา
ได้บำรุงสมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ เราทั้งสองได้ถวายทาน คือ
ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ เครื่องประทีป ที่นอนที่พนักอาศัย ผ้า
นุ่งผ้าห่ม ผ้าปูนอน ข้าวและน้ำโดยเคารพ ทานที่ได้ถวายโดยเคารพ
นั้นเป็นวัตรของเรา และการสมทานวัตรนั้นเป็นพรหมจรรย์ของเรา
ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง กำลังกาย ความเพียร
การเกิดในนาคพิภพ และวิมานใหญ่ของเรานี้เป็นวิบากแห่งวัตรและ
พรหมจรรย์นั้น อันเราประพฤติดีแล้ว .
- [๑๐๑๒] ถ้าวิมานนี้ ฝ่าพระบาททรงได้ด้วยอานุภาพแห่งทานอย่างนี้ ฝ่าพระบาทก็
ชื่อว่าทรงทราบผลแห่งบุญ และทรงทราบการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ
เพราะผลแห่งบุญ เพราะเหตุนี้แล ขอฝ่าพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประมาท
ประพฤติธรรม ตามที่จะได้ทรงครอบครองวิมานนี้ต่อไปจะนั่นเกิด พระ
เจ้าข้า .
- [๑๐๑๓] ดูกบัณฑิต ในนาคพิภพนี้ ไม่มีสมณพราหมณ์ที่เราจะพึงถวายข้าวและ
น้ำเลย เราถามแล้วขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา ตามที่เราจะพึง
ได้ครอบครองวิมานต่อไปเกิด .
- [๑๐๑๔] ข้าแต่พระยานาคราช ก็นาคทั้งหลายที่เป็นพระโอรส พระธิดา พระชายา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ทั้งพระญาติ พระมิตร และข้าเฝ้าของฝ่าพระบาท ซึ่งเกิดในนาคพิภพนี้
มีอยู่ ขอฝ่าพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายในนาคมีพระไอรสเป็นต้น
เหล่านั้น ด้วยพระกายและพระวาจาเป็นนิตย์ ฝ่าพระบาททรงรักษา
ความไม่ประทุษร้ายด้วยพระกายและพระวาจาอย่างนี้ ฝ่าพระบาททรง
สถิตอยู่ในวิมานนี้ตลอดพระชนมายุ แล้วจักเสด็จ ไปสู่เทวโลกอันสูง
กว่านาคพิภพ .

- [๑๐๑๕] ท่านเป็นอำมาตย์ของพระราชเจ้าผู้ประเสริฐสุดพระองค์ใด พระราชเจ้าผู้
ประเสริฐสุดพระองค์นั้น พราจากท่านแล้ว ย่อมจะเศร้าโศกแน่แท้
ทีเดียว คนที่ถูกความทุกข์ครอบงำก็ติ คนผู้ป่วยหนักก็ติ ได้สมาคม
กับท่านแล้วพึง ได้ความสุข .
- [๑๐๑๖] ข้าแต่พระยานาคราช ฝ่าพระบาทตรัสธรรม ของสัตบุรุษทั้งหลาย ซึ่งเป็น
บทอันแสดงประโยชน์อย่างล้ำเลิศ ที่นักปราชญ์ประพุดดีแล้วโดยแท้
ก็คุณวิเศษของบุคคลผู้มีปัญญาเช่นข้าพระองค์ ย่อมปรากฏในเมื่อมี
ภัยอันตรายเช่นนี้แหละ พระเจ้าข้า .
- [๑๐๑๗] ขอท่านจงบอกแก่เรา ปุณณกยัณษนี้ ได้ท่านมาเปล่าๆ หรือ ขอท่าน
จงบอกแก่เรา ปุณณกยัณษนี้ขณะในการเล่นสกาจึงได้ท่านมา ปุณณก-
ยัณษนี้กล่าวว่า ได้มาโดยธรรม ท่านถึงเจือมมือของปุณณกยัณษนี้ ได้
อย่างไร .
- [๑๐๑๘] ปุณณกยัณษนี้ เล่นสกาขณะพระราชของข้าพระองค์ผู้เป็นอิสริยาธิบดีใน
อินทปัตถนครนั้น พระราชาพระองค์นั้นอันปุณณกยัณษนี้แล้ว ได้ทรง
พระราชทานข้าพระองค์แก่ปุณณกยัณษนี้ ข้าพระองค์เป็นผู้อันปุณณกยัณษ
นี้ได้มาแล้วโดยธรรม มิใช่ได้มาโดยกรรมอันสาหัสพระเจ้าข้า .
- [๑๐๑๙] ในกาลนั้น พระยานาคผู้ประเสริฐ ทรงสดับคำสุภาสิตของวิธูบัณฑิต
ผู้เป็นปราชญ์แล้วทรงชื่นชมโสมนัส มีพระทัยเต็มตื้นด้วยปีติ ทรงจุมมือ
วิธูบัณฑิตผู้ปัญญามีทราชม เสด็จเข้าไปในที่อยู่ของพระชายา ตรัสว่า
ดูกรพระน้องวิมลา เพราะเหตุใด พระน้องจึงดูผอมเหลืองไป เพราะ
เหตุใด พระน้องจึงไม่เสวยกระยาหาร ก็คุณงามความดีของวิธูบัณฑิต
ผู้ที่พระน้องต้องประสงค์ดวงหทัย เป็นผู้บรรเทาความมืดของโลภทั้งปวง
เช่นนั้นของเราไม่มี ผู้นี้คือวิธูบัณฑิตมาถึงแล้วจะทำความสว่างไสวให้
แก่พระน้อง เชิญพระน้องตั้งหทัยฟังถ้อยคำของท่าน การที่จะได้เห็น
ท่านอีกเป็นการหาได้ยาก .
- [๑๐๒๐] พระนางวิมลา ทอดพระเนตรเห็นวิธูบัณฑิต ผู้มีปัญญากว้างขวางดัง
แผ่นดินนั้นแล้ว มีพระทัยยินดีโสมนัส ทรงยกพระองค์ขึ้น ๑๐ ขึ้น
อัญชลี และตรัสกะวิธูบัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ประเสริฐสุดของชาวกรุง-
รัฐว่า ท่านเป็นมนุษย์มาเห็นพิภพของนาคที่ตน ไม่เคยเห็น เป็นผู้ถูกภัย
คือความตายคุกคาม เป็นผู้ไม่กลัว และไม่กลัวท อาการเช่นนี้ดูเหมือน
จะไม่มีแก่ผู้มีปัญญา .
- [๑๐๒๑] ข้าแต่พระนางเจ้าจันดี ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่กลัว และไม่เป็นผู้อันภัยคือ
ความตายคุกคาม นักโทษประหารไม่พึงไหว้เพชฌฆาต หรือเพชฌฆาต
ก็ไม่พึงให้นักโทษประหารกราบไหว้ตน อย่างไรก็ตาม นรชนจะพึงกราบ-
ไหว้บุคคล ผู้ที่ปรารถนาจะฆ่าตน และผู้ปรารถนาจะฆ่าเขา จะพึงให้
บุคคลผู้ใดตนจะฆ่ากราบไหว้ตนอย่างไรเล่า กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จ
ประโยชน์พระเจ้าข้า .
- [๑๐๒๒] ดูกรบัณฑิต คำนั้นถูกอย่างที่ท่านพูด ท่านพูดจริง นักโทษประหารไม่
พึงกราบไหว้เพชฌฆาต หรือเพชฌฆาตก็ไม่พึงให้นักโทษประหารกราบ
ไหว้ตน อย่างไรก็ตาม นรชนจะพึงกราบไหว้บุคคลผู้ปรารถนาจะฆ่าตน
และผู้ปรารถนาจะฆ่าเขา จะพึงให้บุคคลผู้ใดตนจะฆ่ากราบไหว้อย่างไรเล่า
กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์เลย .
- [๑๐๒๓] ข้าแต่พระนางเจ้าจันดีก็ปัญญา วิมานของพระองค์นี้เป็นของไม่เที่ยง แต่
เป็นเช่นกับของเที่ยง ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระวิริยภาพ
และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพได้มีแล้วแก่ฝ่าพระบาท ข้าพระองค์ขอทูล
ถามเนื้อความนั้นกะฝ่าพระบาท วิมานนี้ฝ่าพระบาทได้มาอย่างไรหนอ
วิมานนี้ฝ่าพระบาทได้มาเพราะอาศัยอะไร หรือเป็นของเกิดขึ้นตาม
ฤดูกาล ฝ่าพระบาททรงกระทำเอง หรือเทวดาทั้งหลายถวายฝ่าพระบาท
ข้าแต่พระนางเจ้าจันดีก็ปัญญา ขอฝ่าพระบาทตรัสบอกเนื้อความนี้แก่
ข้าพระองค์ ตามที่ฝ่าพระบาทได้วิมานมาเกิด พระเจ้าข้า .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๑๐๒๔] วิมานนี้ ฉันจะได้มาเพราะอะไรก็หาไม่ได้ เกิดขึ้นตามฤดูกาลก็หาไม่ได้ ฉันมิได้กระทำเอง แม่เทวดาทั้งหลายก็หาไม่ได้ให้ แต่วิมานนี้ฉันได้มา ด้วยบุญกรรมอื่นไม่ลามกของตนเอง .

[๑๐๒๕] ข้าแต่พระนางเจ้านาคี อะไรเป็นวัตรของฝ่าพระบาท และอะไรเป็นพรหมจรรย์ของฝ่าพระบาท ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระวิริยภาพ และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ ทั้งวิมานอันใหญ่ของฝ่าพระบาทนี้ เป็นผลแห่งกรรมอะไร อันฝ่าพระบาททรงประพฤติดีแล้ว พระเจ้าข้า .

[๑๐๒๖] ฉันและพระสวามีของฉัน เป็นผู้มึศรัทธา เป็นทานบดีในครั้งนั้น เรือนของฉันเป็นดังบ่อน้ำของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย และฉันได้บำรุงสมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ ฉันและพระสวามี เมื่อยังอยู่ในมนุษย์-โลกนั้น ได้ถวายทาน คือ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ เครื่องประทีป ที่นอน ที่พิกวาศัย ผ่านผ้าห่ม ผ้าปูนอน ข้าวและน้ำ โดยเคารพ ทานที่ฉันได้ถวายโดยเคารพนั้น เป็นวัตรของฉัน และการสมทานวัตรนั้นเป็นพรหมจรรย์ของฉัน ดุกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง กำลังกาย ความเพียร การเกิดในนาคพิภพ และวิมานใหญ่ของเรานี้ เป็นวิบากแห่งวัตรและพรหมจรรย์นั้น อันเราประพฤติดีแล้ว .

[๑๐๒๗] ถ้าวิมานนี้ฝ่าพระบาท ทรงได้ด้วยอานุภาพแห่งทานอย่างนี้ ฝ่าพระบาทก็ชื่อว่าทรงทราบผลแห่งบุญ และทรงทราบการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ เพราะผลแห่งบุญ เพราะเหตุนี้แล ขอพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประมาท ประพฤติธรรมตามที่จะได้ทรงครอบครองวิมานนี้ต่อไปจะนั่นเกิด พระเจ้าข้า .

[๑๐๒๘] ดุกรบัณฑิต ในนาคพิภพนี้ ไม่มีสมณพราหมณ์ที่เราจะพึงถวายข้าวและน้ำเลย ฉันถามแล้วขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ฉัน ตามที่ฉันจะพึงได้ครอบครองวิมานต่อไปเกิด .

[๑๐๒๙] ข้าแต่พระนางเจ้านาคี ก็นาคทั้งหลายที่เป็นพระโอรส พระธิดา พระสวามี ทั้งพระญาติพระมิตร และข้าเฝ้าของฝ่าพระบาทซึ่งเกิดในนาคพิภพนี้ มีอยู่ ขอฝ่าพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายในนาคมีพระโอรสเป็นต้นเหล่านั้น ด้วยพระกายและพระวาจาเป็นนิตย์ ฝ่าพระบาทจงทรงรักษาความไม่ประทุษร้ายด้วยพระกายและพระวาจาอย่างนี้ ฝ่าพระบาททรงสถิตอยู่ในวิมานนี้ตลอดพระชนมายุแล้ว จักเสด็จไปสู่เทวโลกอันสูงกว่านาคพิภพนี้ พระเจ้าข้า .

[๑๐๓๐] ท่านเป็นอำมาตย์ของพระราชามุประเสริฐสุดพระองค์ใด พระราชามุประเสริฐสุดพระองค์นั้น พราจากท่านแล้ว ย่อมจะทรงเศร้าโศกแค้นแท้ทีเดียว คนผู้ถูกความทุกข์ครอบงำก็คิด คนผู้ป่วยหนักก็คิด ได้สมาคมกับท่านแล้ว พึงมีความสุข .

[๑๐๓๑] ข้าแต่พระนางเจ้านาคี ฝ่าพระบาทตรัสธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย ซึ่งเป็นบทอันแสดงประโยชน์ล้ำเลิศ ที่นักปราชญ์ประพฤติดีแล้วโดยแท้ ก็คุณวิเศษของบุคคลผู้มีปัญญาเช่นข้าพระองค์ ย่อมปรากฏในเมื่อมีภัยอันตรายเช่นนี้แหละ พระเจ้าข้า .

[๑๐๓๒] ขอท่านจงบอกแก่ฉัน ปุณณกยัณห์นี้ได้ท่านมาเปล่าๆ หรือ ขอท่านจงบอกแก่ฉัน ปุณณกยัณห์นี้ชนะในการเล่นสะกาจึงได้ท่านมา ปุณณกยัณห์นี้กล่าวได้ว่าได้มาโดยธรรม ท่านถึงเจือมมือของปุณณกยัณห์นี้ได้อย่างไร .

[๑๐๓๓] ปุณณกยัณห์นี้ เล่นสะกาชนะพระราชามุประเสริฐสุดพระองค์ผู้เป็นอิสริยาธิบดีในอินทปัตถนครนั้น พระราชามุประเสริฐสุดพระองค์นั้นอันปุณณกยัณห์ชนะแล้ว ได้ทรงพระราชทานข้าพระองค์แก่ปุณณกยัณห์นี้ ข้าพระองค์ เป็นผู้อันปุณณกยัณห์นี้ได้มาแล้วโดยธรรม มิใช่ได้มาด้วยกรรมอันสาหัส พระเจ้าข้า .

[๑๐๓๔] ท้าววรุณนาคราช ตรัสถามปัญหากะวิธูรบัณทิต ฉันใด แม่พระนางวิมลนาคกัญญา ก็ตรัสถามปัญหากะวิธูรบัณทิต ฉันนั้น วิธูรบัณทิตผู้เป็นปราชญ์ อันท้าววรุณนาคราชตรัสถามแล้ว ได้พยากรณ์ปัญหาให้ท้าววรุณนาคราชทรงยินดี ฉันใด วิธูรบัณทิตผู้เป็นนักปราชญ์ แม่พระนางวิมลนาคกัญญาตรัสถามแล้ว ก็พยากรณ์ให้พระนางวิมลนาคกัญญาทรงยินดี ฉันนั้น วิธูรบัณทิตผู้เป็นนักปราชญ์ ทราบว่าพระยานาคราชผู้ประเสริฐ และพระนางนาคกัญญาทั้งสองพระองค์นั้น ทรงมีพระทัยชื่นชมโสมนัส ไม่ครั่นคร้าม ไม่กลัว ไม่ชนพองสยองเกล้า ได้กราบทูลท้าววรุณนาคราชว่า ข้าแต่พระยานาคราช ฝ่าพระบาทอย่าทรงพระวิตก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ว่า ทรงกระทำการของคณผู้ประทุษร้ายมิตร และอย่าทรงพระดำริว่าจัก
ฆ่าบัณฑิตนี้ ขอฝ่าพระบาททรงกระทำกิจด้วยเนื้อหทัยของข้าพระองค์
ตามที่ฝ่าพระบาททรงพระประสงค์เถิด ถ้าฝ่าพระบาทไม่ทรงสามารถจะฆ่า
ข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะทำถวายตามพระอริยาถัยของฝ่าพระบาทเอง
พระเจ้าข้า .

[๑๐๓๕] ปัญญานั้นเอง เป็นหทัยของบัณฑิตทั้งหลาย เราทั้งสองนั้นยินดีด้วย
ปัญญาของท่านยิ่งนัก ปุณณกัณษจึงไปส่งท่านให้ถึงแคว้นกัณฐะในวันนี้
ทีเดียว .

[๑๐๓๖] ปุณณกัณษนั้น ได้นางอิรินทิดีนาคกัญญาแล้ว มีใจชื่นชมโสมนัส
ปีติปราโมทย์ ได้กล่าวกะวีธรรพ์บัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกรุงรัฐว่า
ข้าแต่ท่านวีธรรพ์บัณฑิต ท่านได้ทำให้ข้าพเจ้ามีความพร้อมเพรียงกันกับ
ภรรยา ข้าพเจ้าจะทำกิจตอบแทนท่าน ข้าพเจ้าจะให้แก้วมณีดวงนี้แก่
ท่าน และจะนำท่านไปส่งให้ถึงแคว้นกัณฐะในวันนี้ทีเดียว .

[๑๐๓๗] ดูกิจกิจจานะ ท่านจงมีความไม่ตรัสสนทนากับภรรยาที่น่ารัก อันไม่มี
ใครทำให้แตกแยกตลอดไป ท่านจงเป็นผู้มีจิตเบิกบาน มีปีติโสมนัส
ท่านได้ให้แก้วมณีแก่ข้าพเจ้า ขอจงนำข้าพเจ้าไปยังอินทปัตถนครด้วยเถิด .

[๑๐๓๘] ปุณณกัณษนั้น เชิญวีธรรพ์บัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกรุงรัฐผู้มีปัญญา
ไม่ทราโมหะ ให้ขึ้นนั่งบนอาสนะข้างหน้าของตน ขึ้นมาอาชาไนยเหาะ ไป
ในอากาศกลางหาว ปุณณกัณษนั้น ได้นำวีธรรพ์บัณฑิตผู้ประเสริฐสุด
ของชาวกรุงรัฐไปถึงอินทปัตถนครเร็วยิ่งกว่าใจของมนุษย์พึงไป .

[๑๐๓๙] อินทปัตถนครปรากฏอยู่ในนัย และปามะม่วงอันนารัณมย์ก็เห็นอยู่เป็น
หย่อมๆ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีความพร้อมเพรียงกับภรรยา และท่านก็ได้ถึงที่
อยู่ของตนแล้ว .

[๑๐๔๐] ปุณณกัณษผู้มีวราณะ วางวีธรรพ์บัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกรุงรัฐ ลงใน
ท่ามกลางธรรมสภา แล้วขึ้นม้ออาชาไนยเหาะไปในอากาศกลางหาว
พระราชพาหนะพระเนตรเห็นวีธรรพ์บัณฑิตนั้น ทรงพระปริดาปราโมทย์เป็น
อย่างยิ่ง เสด็จลุกขึ้น สวมกอดวีธรรพ์บัณฑิตด้วยพระพาหาทั้งสอง ไม่
ทรงหวั่นไหว ทรงเชื้อเชิญให้นั่งเหนืออาสนะท่ามกลางธรรมสภา ทรง
พระพักตร์ของพระองค์ .

[๑๐๔๑] ท่านเป็นผู้แนะนำเราทั้งหลาย เหมือนนายสารถีน้าเอารถที่หายแล้วกลับ
มาได้ ฉะนั้น ชาวกรุงรัฐทั้งหลายย่อมยินดี เพราะได้เห็นท่าน ฉันทาม
แล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ฉัน ท่านหลุดพ้นจากมัจจกามาได้
อย่างไร .

[๑๐๔๒] ข้าแต่พระองค์จอมประชาชน ผู้ทรงแก้วกล้า ประเสริฐกว่านรชน
บุรุษที่ฝ่าพระบาทตรัสเรียกมาณพนั้น ไม่ใช่มนุษย์ เป็นยักษ์ชื่อปุณณกะ
พระเจ้าข้า ฝ่าพระบาททรงเคยได้ยินชื่อมาแล้ว ก็ปุณณกัณษนั้น เป็น
อำมาตย์ของท้าวสุวรรณพระยานาคทรงนามว่า วรณผู้ครองนาคพิภพ มี
พระกายใหญ่โตสะอาด ทรงสมบุรณ์ด้วยวราณะและกำลัง ปุณณกัณษ
รักใคร่รณนาคกัญญานามว่าอิรินทิดิ พระธิดาของพระยานาคราชนั้น จึง
ตกลงใจจะฆ่าข้าพระองค์ เพราะเหตุแห่งนางอิรินทิดิผู้มีเอวบางร่างน้อย
น่ารักใคร่ แต่ปุณณกัณษเป็นผู้พร้อมเพรียงกับภรรยา ส่วนข้าพระองค์
เป็นผู้อันพระยานาคทรงอนุญาตให้มา และปุณณกัณษให้แก้วมณีมาด้วย .

[๑๐๔๓] มีต้นไม้ต้นหนึ่ง เกิดริมประตู่วังของเรา ลำต้นประกอบด้วยปัญญา กิ่ง
แล้วด้วยศีล ต้นไม้นั้นตั้งอยู่ในอรรถและธรรม มีผลเต็มไปด้วยเบญจ-
โคจร ดารดาษไปด้วยช้าง ม้าและโค เมื่อมหาชนทำการบูชาต้นไม้
นั้น เล่นเพลินอยู่ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้องและดนตรี มีบุรุษมาให้เสนาที่ยืน
แวดล้อมต้นไม้ให้หนีไปแล้วก่อนต้นไม้ไป ต้นไม้นั้นกลับมาตั้งอยู่ที่
ประตู่วังของเราตามเดิม วีธรรพ์บัณฑิตเช่นกับต้นไม้ใหญ่นี้ กลับมาสู่ที่อยู่
ของตนแล้ว ท่านทั้งหลายจงกระทำการเคารพบนอบแก่ต้นไม้ คือ
วีธรรพ์บัณฑิตนี้เถิด ขอเชิญอำมาตย์ผู้มีความปลื้มใจ ด้วยยศที่ได้เพราะ
อาศัยเราทุกๆ ท่านเถียว จงแสดงจิตของตนให้ปรากฏในวันนี้ ท่าน
ทั้งหลายจงกระทำบรรณาการให้มาก จงทำการเคารพบนอบแก่ต้นไม้
คือ วีธรรพ์บัณฑิตนี้ สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่ถูกผูกไว้และที่ถูกขังไว้ ซึ่ง
มีอยู่ในแคว้นของเรา จงปล่อยไปให้หมด วีธรรพ์บัณฑิตนี้หลุดพ้น
จากเครื่องผูก ฉันทา สัตว์เหล่านั้นก็จงหลุดพ้นจากเครื่องผูก ฉันทา
พวกชาวไร่ชาวนา จงหยุดพักเล่นมหรสพตลอดเดือนหนึ่งนี้ ขอเชิญ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
พราหมณ์ทั้งหลายมาบริโภคน้ำอันเจือด้วยเนื้อ พวกนักเลงสุราจึงเว้น
การเที่ยวดื่มสุรา เอาหม้อใส่ให้เต็มปรี ไปนั่งดื่มที่ร้านของตนๆ พวก
หญิงแพศยาที่อาศัยอยู่ตามถนนใหญ่ จงเล้าโลมชายที่มีความต้องการ
เป็นนิตย์ อนึ่ง ราชบุตรทั้งหลายจงจัดการรักษาในแว่นแคว้นให้เข้มแข็ง
โดยมิได้เบียดเบียนกันและกันได้ ท่านทั้งหลายจงกระทำการเคารพ
นบนอบแก่ต้นไม้ คือ วิรุณชนิดนี้.

[๑๐๔๔] พระสนมกำนัลใน พวกราชกุมาร พวกพ่อค้าชาวนา และพราหมณ์
ทั้งหลาย ได้นำข้าวและน้ำเป็นอันมากมาให้แก่วิรุณชนิดนี้ พวกกองช่าง
กองม้า กองรถ และกองเดินเท้าได้นำข้าวและน้ำเป็นอันมากมาให้
แก่วิรุณชนิดนี้ ชาวชนบท และชาวนิคม พร้อมเพรียงกัน ได้นำเอา
ข้าวและน้ำเป็นอันมากมาให้แก่วิรุณชนิดนี้ คนเป็นอันมาก เมื่อ
วิรุณชนิดนี้มาถึงแล้ว ได้เห็นวิรุณชนิดนี้มาแล้ว ต่างก็มีจิตโสมนัส
พากันโบกผ้าขาว ให้อำนาจขึ้นเสียงอึงมี่ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ วิรุณชาดกที่ ๙

พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมี

[๑๐๔๕] ดุริยผสดีผู้มีริศมีแห่งผิวพรรณอันประเสริฐ ผู้มีอวัยวะส่วนเบื้องหน้า
งาม เธอจงเลือกเอาพร ๑๐ ประการในปฐมพิธีซึ่งเป็นที่รักแห่งหทัยของ
เธอ.

[๑๐๔๖] ข้าแต่ท้าวเทวราช ข้าพระบาทขออนอบน้อมแด่พระองค์ ข้าพระบาทได้ทำ
บาปกรรมอะไรไว้หรือ ฝ่าพระบาทจึงให้ข้าพระบาทจลาจลจากที่พัสถานที่นำ
รินมัยย์ จุลมออดต้นไม้อายุให้หักไป ฉะนั้น.

[๑๐๔๗] บาปกรรมเธอมิได้ทำไว้เลย และเธอไม่เป็นที่รักของเราก็ดำเนิน แต่บุญ
ของเธอสิ้นแล้วเหตุนี้ เราจึงกล่าวกะเธออย่างนี้ ความตายใกล้เธอ
เธอจักต้องพลัดพรากจากไปจงเลือกรับเอาพร ๑๐ ประการนี้แต่เราผู้จะให้.

[๑๐๔๘] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าสัตว์ทั้งปวง ถ้าฝ่าพระบาทจะประทานพร
แก่ข้าพระบาทไซ้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้ข้าพระบาทพึงเกิดใน
พระราชนิเวศของพระเจ้าสิริราช ข้าแต่ท้าวบริณทระ ขอให้ข้าพระบาท

(๑) พึ่งเป็นผู้มีจักษุดำเหมือนตาลูกมฤค (มีอายุ ๑ ขวบปี) ซึ่งมีดวงตา

ดำ (๒) พึ่งมีขนคิ้วดำ (๓) พึ่งเกิดในราชนิเวศนั้นมียานพาหนะ

(๔) พึ่งได้พระราชโอรสผู้ให้สิ่งอันประเสริฐ ผู้ประกอบเกื้อกูลในยาจก

มิได้ตระหนี่ ผู้อันพระราชาทกประเทศบูชา มีเกียรติยศ (๕) เมื่อ

ข้าพระบาททรงครรถ์ขออย่าให้อุทรนุชนขึ้น พึ่งมีอุทรไม่หนุน เสมอตั้ง

คันศรที่นายช่างเหลาเกลี้ยงเกลา (๖) ถิ่นที่ของข้าพระบาทอย่าย่อยยาน

ข้าแต่ท้าววสวะ (๗) ผมหงอกก็อย่าได้มี (๘) ธูสิก็อย่าได้ติดในกาย

(๙) ข้าพระบาทพึงปล่อยนักโทษได้ถึงประหารได้ (๑๐) ข้าแต่พระองค์

ผู้เจริญ ขอข้าพระบาทพึงได้เป็นอัครมเหสีที่โปรดปรานของพระราชินี

แว่นแคว้นสิริ ในพระราชนิเวศอันกึกก้องด้วยเสียงร้องของนกยูง

และนกกะเรียน พริ้งพร้อมด้วยหมู่รณาริ เคลื่อนกล่นไปด้วยคนเดียว

และคนค่อม อันพ่อครัวขามครเลี้ยงดุก็ก้องไปด้วยเสียงกลอน และ

เสียงบานประตูอันวิจิตร มีคนเชิญให้ดื่มสุราและกินกับแก้ม.

[๑๐๔๙] ดุริยผสดีผู้งามทั่วสรรพางค์กาย พร ๑๐ ประการ เหล่าใดที่เราให้แก่เธอ
เธอจักได้พร ๑๐ ประการเหล่านั้น ในแว่นแคว้นของพระเจ้าสิริราช.

[๑๐๕๐] ครั้นท้าววสวะมธุรสสมบัติเทวราชตรัสอย่างนี้แล้ว ก็โปรดประทานพร
แก่พระนางผสดีเทพอัปสร.

(นี้) ชื่อว่าทศพรคาถา

[๑๐๕๑] พระนางผสดีเทพอัปสรจลาจลจากดาวดึงส์เทวโลกนั้น มาบังเกิดในสกุล

กษัตริย์ ได้ทรงอยู่ร่วมกับพระเจ้าสุทโธทัญในพระนครเชตุดร พระนาง

ผสดีทรงครรถ์ถวนทสมาส เมื่อทรงทำประทักษิณพระนคร ประสูติเรา

ที่ท่ามกลางถนนของพวกพ่อค้า ชื่อของเรามีได้เนื่องแต่พระมารดา และ

มิได้เกิดแต่พระบิดา เราเกิดที่ถนนแห่งพ่อค้า เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อ

ว่า เวสสันดร เมื่อใด เรายังเป็นทารก มีอายุ ๔ ขวบแต่เกิดมา

เมื่อนั้น เรานั่งอยู่ในปราสาทคิดจะบริจาคทานว่า เราจะพึงให้หทัย

ดวงตา เนื้อ เลือด และร่างกาย เมื่อใครมาขอเรา เราก็นำให้

เมื่อเรานึกถึงการบริจาคทานอันเป็นความจริง หทัยก็ไม่หวั่นไหวมุ่งมั่น

อยู่ในกาลนั้น ปฐพีมีสีเนรุกรรพตและหมู่ไม้เป็นเครื่องประดับ ได้หวั่น

ไหว.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๑๐๕๒] พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีขนรักแร้ดกและมีเล็บยาว ฟันเขลอะ มีอุสิบน
ศิระะ เขียดแขนข้างขวาจะขอะไรเงินหรือ .
- [๑๐๕๓] ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทั้งหลายทูลขอรัตนะเครื่องให้แว่นแคว้น
ของชาวสิฬิเจริญ ขอได้โปรดพระราชทานข้างตัวประเสริฐ ซึ่งมีมาจ
งอนไกลอันมีกำลังสามารถเกิด พระเจ้าข้า .
- [๑๐๕๔] เราจะให้ข้างปลายขั้มนตัวประเสริฐ ซึ่งเป็นข้างราชพาหนะอันสูงสุด
ที่พราหมณ์ทั้งหลายขอเรา เรามิได้หวั่นไหว .
- [๑๐๕๕] พระราชาผู้ผดุงรัฐสิฬิให้เจริญรุ่งเรือง มีพระหฤทัยน้อมไปในการบริจาค
เสด็จลงจากคอกข้างพระราชทานแก่พราหมณ์ทั้งหลาย .
- [๑๐๕๖] เมื่อบรมกษัตริย์พระราชทานข้างตัวประเสริฐ (แก่พราหมณ์ทั้ง ๘) แล้ว
ในกาลนั้น ความน่าสพึงกลัวชนพองสยองเกล้าได้เกิดมี เมหนิดลก็
หวั่นไหว เมื่อบรมกษัตริย์พระราชทานข้างตัวประเสริฐ ในกาลนั้น
ได้เกิดมีความน่าสพึงกลัวชนพองสยองเกล้า ชาวพระนครกำเริบ ในเมื่อ
พระเวสสันดรผู้ยังแว่นแคว้นของชาวสิฬิให้เจริญพระราชทานข้างตัวประ
เสริฐ ชาวบริกก็เลื่อนกล่น เสียงอันกึกก้องก็แผ่ไปมากมาย .
- [๑๐๕๗] ครั้นนั้น เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานข้างตัวประเสริฐแล้ว เสียงอื้ออึง
น่ากลัวเป็นอันมากก็เป็น ไปในครานั้น ในกาลนั้นชาวนครก็กำเริบ
ครั้นนั้น ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสิฬิรัฐให้เจริญรุ่งเรืองพระราชทาน
ข้างตัวประเสริฐแล้ว เสียงอื้ออึงน่ากลัวเป็นอันมากก็เป็น ไปในครนั้น .
- [๑๐๕๘] พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พวกพ่อค้าชาวนา พวกพราหมณ์
กองช้าง กองม้า กองรถ กองรบ ขวานินคม ชาวสิฬิทั้งสิ้นมาประชุม
พร้อมกัน พวกเหล่านั้นเห็นพวกพราหมณ์นำพระยาข้างไป ก็กราบทูล
แด่พระเจ้ากรุงสิฬิชัยว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ แว่นแคว้นของ
พระองค์ถูกกักจัดแล้ว เหตุไรพระเวสสันดรของพระองค์ จึงพระราชทาน
ข้างตัวประเสริฐของชาวเราทั้งหลาย อันชาวแว่นแคว้นสักการะบูชา
ไฉนพระเวสสันดรราชโอรสจึงพระราชทานพระยาภุญชรของชาวเราทั้ง
หลายอันมีงามอนามแก่ลัวกล้า สามารถรู้จักเขตแห่งยทวิธีทุกอย่าง
เป็นข้าเผือกชาวผ่อง ประเสริฐสุด ปกคลุมด้วยผ้ากัมพลเหลือง
กำลังขั้มน สามารถย่ายัตถุได้ ฝักติแล้ว พร้อมทั้งวาลวิชนมีสีขาว
เช่นดั่งเขาไกรลาศ ไฉนพระเวสสันดรราชโอรสจึงพระราชทานพระยา
ข้างราชพาหนะซึ่งเป็นยานชั้นเลิศ เป็นเทรียอย่างประเสริฐ พร้อมทั้ง
ฉัตรขาว เครื่องลาด หมอช้าง และคนเลี้ยงช้างแก่พวกพราหมณ์ .
- [๑๐๕๙] พระเวสสันดรราชโอรสนั้นควรจะพระราชทาน ข้าว น้ำ ผ้านุ่งผ้าห่ม
และที่นั้งนอน สิ่งของเช่นนี้แลสมควรจะพระราชทาน สมควรแก่
พวกพราหมณ์ ข้าแต่พระเจ้าสิฬิชัย ไฉนพระเวสสันดรราชโอรส ผู้
เป็นพระราชโอรสโดยสืบพระวงศ์ของพระองค์ ผู้ผดุงสิฬิรัฐ จึงทรงพระ
ราชทานพระยาภุญชรไป ถ้าพระองค์จักไม่ทรงทำตามถ้อยคำของชนชาว
สิฬิ ชนชาวสิฬิก็เห็นจักทำพระองค์พร้อมด้วยพระราชโอรสไว้ในเงื้อม
มือ .
- [๑๐๖๐] ถึงชนบะจะไม่มี และแม้แว่นแคว้นจะพินาศไปก็ตามเกิด เราก็คงไม่พิน
ชั้ไล่พระราชบุตรผู้ไม่มีโทษจากแว่นแคว้นของตนตามคำของชาวสิฬิ
เพราะพระราชบุตรเกิดจากอกของเรา ถึงชนบะจะ ไม่มี และแม้
แว่นแคว้นจะพินาศไปก็ตามเกิด เราก็คงไม่พินชั้ไล่พระราชบุตรผู้ไม่มีโทษ
จากแว่นแคว้นของตน ตามคำของชาวสิฬิ เพราะพระราชบุตรเกิดแต่
ตัวเรา อนึ่ง เราไม่พินชั้ไล่พระราชบุตรนั้น เพราะเรามีศีล
และวัตรอันประเสริฐ แม้คำติเตียนจะพินมีแก่เรา และเราจะพินประสบ
บาปเป็นอันมาก เราจะให้ฆ่าพระเวสสันดรบุตรของเราด้วยศาสตราอย่างไร
ได้ .
- [๑๐๖๑] พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือศาสตราเลย
ทั้งพระเวสสันดรนั้นก็ไม่ควรแก่เครื่องพินนาการ แต่งทรงขั้ไล่
พระเวสสันดรนั้นเสียจากแว่นแคว้น จงไปอยู่ที่เขาวงกตเกิด .
- [๑๐๖๒] ถ้าความพอใจของชาวสิฬิเช่นนี้ เราก็คงไม่ขัด ขอเธอจงได้อยู่และ
บริโภคคามทั้งหลาย ตลอดคืนนี้ ต่อเมื่อสิ้นราตรีแล้ว พระอาทิตย์ขึ้น
แล้ว ชาวสิฬิจงพร้อมเพรียงกันขั้ไล่เธอเสียจากแว่นแคว้นเกิด .
- [๑๐๖๓] ดูรณายนั้กการ ท่านจงลุกขึ้น จงรีบไปทูลพระเวสสันดรว่า ขอเดชะ
ชาวสิฬิ ขวานินคม พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พ่อค้า ชาวนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
พราหมณาจารย์ พวกกันไกรธเคื่องมาประชุมกันอยู่แล้ว กองช้าง กองม้า
กองรถ กองเดินเท้า ทั้งขวานิคมและชาวสีพีทั้งสิ้นมาประชุมกันแล้ว
เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว ชาวสีพีจะพริกพร้อมกันขับไล่
พระองค์จากแคว้นแคว้น .

[๑๐๖๔] นายนักการนั้น เมื่อได้รับพระราชดำรัสสั่ง จึงสวมสอตเครื่องประดับมือ
นุ่งห่มเรียบร้อย ประพรมด้วยจรรณจินท์ ล้างศีรษะในน้ำ สวมกุดทอล
แก้วมณีแล้ว รีบเข้าไปยังบุรีอันนารินรมย์ เป็นที่ประทับอยู่ของพระ-
เวสสันดร ได้เห็นพระเวสสันดรทรงพระสำราญอยู่ในพระราชวังของ
พระองค์อันเคลื่อนกล่นไปด้วยหมู่อำมาตย์ ปานประหนึ่งท้าววสวะแห่ง
ไตรทศ .

[๑๐๖๕] นายนักการนั้น ครั้นรีบไปในพระราชนิเวสน์นั้นแล้ว ได้กราบทูลพระ
เวสสันดรว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ข้าพระบาทจะกราบทูลความ
ทุกขแด่พระองค์ ขออย่าได้ทรงกริ้วข้าพระบาทเลย นายนักการนั้น
ถวายบังคมแล้วพลางคร่ำครวญกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่พระมหาราช
พระองค์ทรงขับเสียดข้าพระบาท ทรงนำมาซึ่งรสที่นำใครทุกอย่าง ข้าพระ-
บาทจะกราบทูลความทุกขแด่พระองค์ เมื่อข้าพระบาทกราบทูลข่าวสาร
เรื่องทุกขร้อนนั้นแล้ว ขอพระยุคลบาทจงยังข้าพระบาทให้เบาใจ
ขอเดชะ ชาวสีพี ขวานิคม คนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พ่อคำ
ขาวนา พราหมณาจารย์พวกกันไกรธเคื่องมาประชุมกันอยู่แล้ว กองช้าง
กองม้า กองรถ กองเดินเท้า ทั้งขวานิคมและชาวสีพีทั้งสิ้น มาประ-
ชุมกันอยู่แล้ว เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว ชาวสีพี จะพริก
พร้อมกันขับไล่พระองค์จากแคว้นแคว้นพระเจ้าข้า .

[๑๐๖๖] ดูกษัตริย์นักการ เพราะเหตุไรชาวสีพีจึงไกรธเรา ขอท่านจงบอกความ
ชั่วแก่เรา ผู้ไม่เห็นความเดือดร้อนให้แจ้งชัดด้วย เหตุไรเขาจึงขับไล่เรา .

[๑๐๖๗] พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พ่อคำ ขาวนา พราหมณาจารย์
พวกกองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้าพากันติเตียนเพราะพระ-
ราชทานพระยาข้าพระที่นั่งต้น เหตุนั้นเขาจึงขับไล่พระองค์ พระเจ้าข้า .

[๑๐๖๘] เราจะให้หทัย ให้จักษุ เงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ หรือ
แก้วมณี เป็นทรัพย์สินภายนอกของเรา จะเป็นอะไรไป เมื่อยากมาถึง
เราเห็นแล้ว ก็จงให้แขนขาแขนซ้าย ไม่หวั่นไหวเลย ใจของเรา
ยินดีในทาน ชาวสีพีทั้งปวงจงขับไล่ จงฆ่าเราเสีย หรือจะตัดเราให้
เป็นเจ็ดท่อนก็ตามเถิด เราจักไม่งดการให้ทานเลย .

[๑๐๖๙] ชาวสีพีและขวานิคมประชุมกันกล่าวอย่างนี้ว่า พระเวสสันดรผู้มีวิตราม
จงเสด็จไปสู่อารัญชรศิริทางฝั่งแม่น้ำ โคนติมาราตามทางที่พระราชามีถูก
ขับไล่เสด็จไปนั้นเถิด .

[๑๐๗๐] เราจักไปตามทางที่พระราชามีไทยเสด็จไป ขอให้ท่านทั้งหลายจงงดแก่
เราคืนและวันหนึ่งพอให้เราได้ให้ทานก่อนเถิด .

[๑๐๗๑] พระราชาตรัสตักเตือนพระมัทรีผู้มีความงาม ท้าวสรรพางค์ว่าทรัพย์อย่าง
ใดอย่างหนึ่งที่พึงให้แก่พระน้องนาง และสิ่งของที่ควรสงวนอันเป็นของ
พระน้องนาง คือ เงิน ทอง แก้วมุกดา หรือแก้วไพฑูรย์ มีอยู่เป็น
อันมาก และทรัพย์ฝ่ายพระบิดา ของพระน้องนาง ควรเก็บไว้ทั้งหมด .

[๑๐๗๒] พระนางมัทรีราชบุตรผู้มีความงามท้าวสรรพางค์ได้ทูลถาม พระเวสสันดร
นั้นว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันจะเก็บไว้ที่ไหน หม่อมฉัน
ทูลถามแล้ว ขอพระองค์ได้โปรดตรัสบอกเนื้อความนั้นเถิด .

[๑๐๗๓] ดูกษัตริย์น้องมัทรี พึงให้ทานในทานผู้มีศีลตามสมควร เพราะที่พึงของ
สัตว์ทั้งปวงยิ่งไปกว่าท่านไม่มี .

[๑๐๗๔] ดูกษัตริย์น้องมัทรี เธอพึงเอาใจใส่ในลูกทั้งสอง ในพระชนนีและ
พระชนกของพี่ อนึ่ง ผู้ใดพึงตกลงปลงใจว่าจะเป็นพระสวามีพระ-
น้องนางเธอพึงบำรุงผู้นั้นโดยเคารพ ถ้าไม่มีใครมาตกลงปลงใจเป็น
พระสวามีพระน้องนาง เพราะพระน้องนางกับพี่จะต้องพลัดพรากจากกัน
พระน้องนางจงแสวงหาพระสวามีอื่นเถิด อย่าลำบากเพราะจากพี่เลย .

[๑๐๗๕] เพราะว่าพี่จักต้องไปสู่ป่าที่น่ากลัว อันเคลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย
เมื่อพี่คนเดียวอยู่ในป่าใหญ่ ชีวิตก็น่าสงสัย .

[๑๐๗๖] พระนางมัทรีราชบุตรผู้มีความงามท้าวสรรพางค์ ได้กราบทูลพระเวสสันดร
ว่า โฉนหนอพระองค์จึงตรัสเรื่องที่ไม่เคยมี โฉนจึงตรัสเรื่องลามก
ข้าแต่พระมหาราช ข้อที่พระองค์จะพึงเสด็จแต่พระองค์เดียวนั้น ไม่ใช่

ธรรมเนียม ข้าแต่พระมหากษัตริย์แม่หม่อมฉันก็จะตามเสด็จไป ตามทางที่พระองค์เสด็จ ความตายกับพระองค์หรือเป็นอยู่เว้นจากพระองค์ ความตายกับพระองค์นั้นแลประเสริฐกว่า เป็นอยู่เว้นจากพระองค์จะประเสริฐอะไร ก่อไฟให้ลุกโพลง มีเปลวเป็นอันเดียวกันตั้งอยู่แล้ว ความตายในไฟที่ลุกโพลง มีเปลวเป็นอันเดียวกันนั้นประเสริฐกว่า เป็นอยู่เว้นจากพระองค์จะประเสริฐอะไร นางข้างติดตามพระยาข้างผู้อยู่ในป่า เทียวไป ณ ภูเขาและที่หล่ม ที่เสมอและไม่เสมอ ฉันใดหม่อมฉันจะพาลูกทั้งสองติดตามพระองค์ไปเบื้องหลัง ฉันนั้น หม่อมฉันฉันเป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงง่าย จักไม่เป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงยาก .

[๑๐๓๓] เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา นารัก นั่งอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็น พระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา นารัก เล่นอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา นารัก ณ อาศรมร่มณีสถาน จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา นารัก เล่นอยู่ ณ อาศรมอันเป็นที่รื่นรมย์ จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ทรงมาลาประดับพระองค์ ณ อาศรมร่มณีสถาน จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ เล่นอยู่ ณ อาศรมอันเป็นที่รื่นรมย์ จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ พระองค์ ทรงมาลา ฟ้อนรำอยู่ ณ อาศรมร่มณีสถาน เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ พระองค์ ทรงมาลา ฟ้อนรำเล่นอยู่ ณ อาศรมอันเป็นที่รื่นรมย์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นกษุขชาติมาตังคะ มีวัยล่วง ๖๐ ปี เทียวอยู่ในป่าตัวเดียว เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นกษุขชาติมาตังคะ มีวัยล่วง ๖๐ ปี เทียวไปในป่าเวลาเย็น ในเวลาเช้า เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด กษุขชาติมาตังคะ มีวัยล่วง ๖๐ ปี เดินนำหน้าโขลงหมู่ช้างพังไป ส่งเสียงร้องก้องโกญจนาท พระองค์ได้ทรงสดับเสียงร้องของช้างที่บันลือก้องอยู่นั้น เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับเสียงร้องของช้างที่บันลือก้องอยู่นั้น เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นลำเนาป่าสองข้างทาง และสิ่งทีให้ความน่าใคร่ ในป่าอันเคลื่อนกล่นไปด้วยเนื้อร้าย เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเนื้ออันเดินมาเป็นหมู่ๆ หมูละ ๕ ตัว และได้ทอดพระเนตรเห็นพวกกษิณรที่กำลังฟ้อนอยู่ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับเสียงกึกก้องแห่งแม่น้ำ อันมีน้ำไหลหลั่ง และเสียงเพลงขับของพวกกษิณร เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับเสียงร้องของนกเค้าที่เทียวอยู่ตามซอกเขา เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์จักได้ทรงสดับเสียงแห่งสัตว์ร้ายในป่า คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง แรด และวัวลาน เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนกยูง อันแวดล้อมไปด้วยนางนกยูง ร่าแพนหางจับอยู่เป็นกลุ่มบนยอดภูเขา เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนกยูง มีขนปีกงามวิจิตรหอมล้อมด้วยนางนกยูงทั้งหลายร่าแพนหางอยู่ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนกยูงมีคอเขียว มีหงอนแวดล้อมด้วยนางนกยูงฟ้อนอยู่ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นไม้อันมีดอกบาน มีกลิ่นหอมฟุ้งไปในฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นแผ่นดินอันเขียวชะอุ่ม ดารดาษไปด้วยแมลงค่อมทองในเดือนฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นไม้อันมีดอกบานสะพรั่ง คือ อัญชันเขียวที่กำลังผลิดอออ่อน ต้นโลท และบัวบกมีดอกบานสะพรั่ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
มิกลันหอมฟุ้งไปในฤดูเหม็นต เมื่อวันนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ
เมื่อใด พระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นหมู่ไม่มีดอกบานสะพรั่ง และ
ปทุมชาติอันมีดอกกร่างหล่นในเดือนฤดูเหม็นต เมื่อวันนั้น จักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ .

จบกัณฑ์หิมพานต์

- [๑๐๓๘] สมเด็จพระนางพุลลิตราชนาถผู้ครองยศ ได้ทรงสดับคำที่ พระราชโอรส
และพระสนิสาพร้าสนทนากัน ทรงคร่ำครวญละห้อยให้ว่า เรากินยาพิษ
เสียดีกว่า เราโดดเหวเสียดีกว่า เอาเชือกผูกคอตายเสียดีกว่า เหตุไฉน
ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มีโทษผิด เหตุไฉน
ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มีโทษผิด ผู้เป็นปราชญ์
เปรี๊ยะ เป็นทนายคดี ควรแก้การขอ ไม่ตระหนี่ เหตุไฉน ชาวนครสีพี
จึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มีโทษผิด อันท้าวพระยาบูชา
ผู้มีเกียรติยศ เหตุไฉน ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรัก
ผู้ไม่มีโทษผิด ผู้เลี้ยงดูมารดาบิดา ประพฤติกตมตต่อผู้ใหญ่ในราช-
สกุล เหตุไฉน ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มี
โทษผิด ผู้ถือกุศลแก่พระเจ้าแผ่นดิน แก่เทพเจ้า แก่พระประยูรญาติ
และมิตรสหาย ผู้ถือกุศลทั่วรัฐลีลามณฑล .
- [๑๐๓๙] ชาวนครสีพีจะให้ขับพระราชโอรสผู้ไม่มีโทษผิดเสีย รัฐลีลามณฑลของ
พระองค์ก็จะเป็นเหมือนรังผึ้งร้าง เหมือนผลมะม่วงหล่นลงบนดิน
ฉะนั้น พระองค์อันพวกอำมาตย์ละทิ้งแล้ว จักต้องลำบากอยู่พระองค์
เดียว เหมือนหงส์มีขนปีกหลุดลำบากอยู่ในหนองอัน ไม่มีน้ำ ฉะนั้น
ข้าแต่มหाराชา เพราะฉะนั้นเกล้ากระหม่อมฉันขอกราบทูลพระองค์ว่า
ประโยชน์อย่าได้ล่วงพระองค์ไปเสียเลย ขอพระองค์อย่าทรงขับไล่
พระราชโอรสผู้ไม่มีความผิด เพราะถ้อยคำของชาวนครสีพีเลย .
- [๑๐๔๐] เราทำความยากแก่พระองค์ประเพณี จึงขับไล่พระราชโอรสผู้เป็นธง
ของชาวสีพี เราจำต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิต
ของเรา .
- [๑๐๔๑] แต่ปางก่อนยอดตรงเคยเห็นตามเสด็จพระเวสสันดร ดังดอกกรณิการบาน
วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จแต่พระองค์เดียว แต่ปางก่อนยอดตรงเคยเห็น
ตามเสด็จพระเวสสันดรดังปากรณิการ วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จ
แต่พระองค์เดียว แต่ปางก่อนกองทหารรักษาพระองค์เคยตามเสด็จพระ-
เวสสันดรเหมือนดอกกรณิการบาน วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จแต่
พระองค์เดียว แต่ปางก่อนกองทหารรักษาพระองค์เคยตามเสด็จพระ-
เวสสันดร เหมือนปากรณิการ วันนี้พระเวสสันดรจะต้องเสด็จแต่
พระองค์เดียว แต่ปางก่อนกองทหารรักษาพระองค์ใช้ผ้ากัมพลเหลือง
เมืองคันทระ มีสีเหลืองเรืองรองเหมือนหิ้งห้อย เคยตามเสด็จพระ-
เวสสันดร วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จแต่พระองค์เดียว แต่ปางก่อน
พระเวสสันดรเคยเสด็จด้วยช้างพระที่นั่ง วอและรถทรง วันนี้จะเสด็จ
ดำเนินด้วยพระบาทอย่างไร แต่ปางก่อนพระเวสสันดรเคยลุยไถ่องค์
ด้วยจรรณแก่นจันทร์ ปลูกปลื้มด้วยการพ้อนรำขับร้อง วันนี้จักทรงแบก
หนึ่งเสื่ออันเหยาบ ขวานและหาบเครื่องบริขารไปได้อย่างไร พระ-
เวสสันดรเมื่อเข้าไปอยู่ในป่าใหญ่ไฉนจะ ไม่ต้องขนเอาผ้าย้อมน้ำฝาดและ
หนึ่งเสื่อไปด้วย พระเวสสันดร เมื่อเข้าไปอยู่ป่าใหญ่ ไฉนจะ ไม่ต้อง
ใช้ผ้าคากรอง พวกคนที่เป็เจ้านายบวช จะทรงผ้าคากรองได้อย่างไร
หนอ เจ้ามัทรีจักนั่งหม่ผ้าคากรองได้อย่างไร แต่ปางก่อนเจ้ามัทรีเคยทรง
แต่ผ้ากาสิกพัสตร ผ้าไหมพัสตรและผ้าโกทุมพรพัสตร เมื่อต้องทรงผ้า
คากรองจักกระทำอย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างสวยงาม แต่ปางก่อน
เคยเสด็จด้วยคานหาม วอและรถทรง วันนี้จะเสด็จเดินทางด้วย
พระบาทได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างสวยงาม มีฝ่าพระหัตถ์อันอ่อนนุ่ม
ไม่เคยทำงานหนักเคยตั้งอยู่ในความสุข วันนี้จะเสด็จเดินทางด้วย
พระบาทได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างสวยงาม มีฝ่าพระบาทอันอ่อนนุ่ม
ไม่เคยเสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า ตั้งอยู่ในความสุข ทรงสวม
รองเท้าทองเสด็จดำเนิน วันนี้จะเสด็จเดินทางด้วยพระบาทได้อย่างไร
เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างอันสวยงาม ทรงศิริ แต่ก่อนเคยเสด็จดำเนินข้างหน้า
นางข้าหลวงจ่านานพัน วันนี้จะเสด็จเดินป่าพระองค์เดียวได้อย่างไร
เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างอันสวยงาม ขวัญอ่อน พอได้ยินเสียงสุนัขเห่าหอนก็

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

สะดัง วันนี้อจจะเสด็จเดินป่าได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างอันสวยงาม
ขวัญอ่อน ได้สติบเสียจนกชูก้ารามร้อง กักลัวตัวสั้น เหมือนนางวารี
วันนี้จะเสด็จเดินป่าได้อย่างไร เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันมาสูนิเวศน์อื่น
ว่างเปล่านี้ จักเฝ้ารักษาสรรพทุกขสันกาลนาน ดังแม่นกถูกพรากรลูก
เห็นแต่รังอันว่างเปล่าจะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
ก็จักซบพอมเหมือนแม่นกถูกพรากรลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า จะนั้น
เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั้นๆ
ดังแม่นกถูกพรากรลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า จะนั้น เมื่อเกล้ากระ-
หม่อมฉันมาสูนิเวศน์อื่นว่างเปล่านี้ จักเฝ้ารักษาสรรพทุกขสันกาล-
นาน ดังนางนกออกถูกพรากรลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า จะนั้น เมื่อ
เกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสองก็จักซบพอม ดังนางนกออกถูก
พรากรลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า จะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็น
ลูกรักทั้งสอง ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั้นๆ ดังนางนกออกถูกพรากรลูก
เห็นแต่รังอันว่างเปล่า จะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันมาสูนิเวศน์อื่น
ว่างเปล่านี้ ก็จักเฝ้ารักษาสรรพทุกขสันกาลนานเป็นแน่แท้ เหมือน
นางนกจากพรากรขบเข้าอยู่ในหนองอันไม่มีน้ำ จะนั้น เมื่อเกล้ากระ-
หม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง ก็จักซบพอมเป็นแน่แท้ เหมือนนางนก
จากพรากรในหนองอันไม่มีน้ำ จะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็น
ลูกรักทั้งสอง ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั้นๆ เป็นแน่แท้ เหมือนนางนก
จากพรากรในหนองอันไม่มีน้ำ จะนั้น ก็เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันพราเพื่อ
ทูลอ้อนวอนอยู่อย่างนี้ ถ้าพระองค์ยังจะทรงให้ขับไล่พระเวสสันดรเสีย
จากแคว้น แคล้วเกล้ากระหม่อมฉันเห็นจกต้องสละชีวิตเป็นแน่ .

[๑๐๘๒] นางสนมกำนัลในของพระเจ้าสิริราชทุกถ้วนหน้า ได้ยินคำรำพันของ
พระนางผุสดีแล้ว ก็พากันมาประชุมประคองแขนทั้งสองขึ้นรำให้ พระ
โอรส พระธิดา และพระชายา ในนิเวศน์ของพระเวสสันดร นอน
กอดกันสอให้ ดังหมู่ไม้รังอันถูกพายุพัดล้มระเนระนาดแหลกราญ
จะนั้น พวกชาววัง พวกเด็กๆ พ่อค้าและพวกพราหมณ์ ในนิเวศน์
ของพระเวสสันดรต่างก็ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญ พวกกองข้าง
กองม้า กองรถและกองเดินเท้า ในนิเวศน์ของพระเวสสันดร ต่างก็
ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญ ครั้นเมื่อสิ้นราตรีนั้น พระอาทิตย์ขึ้น
แล้ว พระเวสสันดรเสด็จมาสู่โรงทาน เพื่อทรงทานโดยรับสั่งว่า
ทานทั้งหลายจงให้ผ้าแก่ผู้ต้องการ จงให้เหล้าแก่พวกนักเลงเหล้า จงให้
โภชนะแก่ผู้ต้องการโภชนะโดยทั่วถึง และอย่าเบียดเบียนพวกกษัตริย์
มาในที่นี้ อย่างไร จงเลี้ยงดูพวกกษัตริย์ให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ พวก
เขาได้รับบูชาแล้วก็จงไป ครั้นนั้น เสียงดังกึกก้องไกลาหล่นาหวาดเสีย
เป็นไปในพระนครนั้นว่า ชาวพระนครสี่พิจะขับไล่พระเวสสันดร
เพราะทรงบริจาคนทาน ขอให้พระองค์ได้ทรงบริจาคนทานอีกเกิด .

[๑๐๘๓] เมื่อพระมหाराชาผู้ผดุงสี่พิรัฐให้เจริญจะเสด็จออก วนพิศเหล่านั้นเป็น
ดังคนเมา คนเหน็ดเหนื่อย ลงนั่งปรับทุกข์กันว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย
ชาวพระนครสี่พิพากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีผิดเสียจากแคว้นแล้ว ก็
เปรียบเหมือนช่วยกันตัดต้นไม้ที่ให้ผลต่างๆ เสีย จะนั้น ท่านผู้
เจริญทั้งหลาย ชาวพระนครสี่พิพากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีความผิดเสีย
จากแคว้นแล้ว ก็เปรียบเหมือนช่วยกันตัดต้นไม้อันทรงผลต่างๆ จะนั้น
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวพระนครสี่พิพากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีความ
ผิดเสียจากแคว้นแล้ว ก็เปรียบเหมือนช่วยกันตัดต้นไม้อันให้สิ่งที่ต้อง
การทุกอย่าง จะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวพระนครสี่พิพากันขับไล่
พระเวสสันดรผู้ไม่มีความผิดเสียจากแคว้นแล้ว ก็เปรียบเหมือนช่วย
กันตัดต้นไม้อันนำรสที่ต้องการทุกอย่างมาให้ จะนั้น เมื่อพระมหाराชา
ผู้ผดุงสี่พิรัฐจะเสด็จออกทั้งคนแก่ เด็ก และคนปานกลางต่างพากัน
ประคองแขนทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญ เมื่อพระมหाराชาผู้ผดุงสี่พิรัฐจะ
เสด็จออก แม้หญิงทั้งหลายที่มีอยู่ในพระนครนั้น ต่างก็ร้องไห้คร่ำครวญ
สมณพราหมณ์และกษัตริย์ ต่างก็ประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า ท่าน
ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า เป็นการไมยุติธรรมเลย เพราะเหตุพระ-
เวสสันดรทรงบำเพ็ญทานอยู่ในพระราชวังของพระองค์ จำต้องเสด็จออก

จากแวนแคว้นของพระองค์ เพราะถ้อยคำของชาวสิฬิ พระเวสสันดร
ทรงประทานช้างเจ็ดร้อยเชือก ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่างอันมี
สายรัด มีทั้งกุบและสัปคับทอง มีนายควาญถือหอกขัดและขอขึ้นคอ
ประจำ แล้วเสด็จออกจากแวนแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดร
พระราชทานม้าเจ็ดร้อยตัว อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็น
ม้าสินธพชาติอาชาไนย เป็นม้าฝีเท้าเร็ว มีนายสารถิถือทวนและธนูขึ้น
ขี่ประจำ แล้วเสด็จออกจากแวนแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดร
พระราชทานรถเจ็ดร้อยคัน อันผูกสอดเครื่องรบปึกธง ไซยครบครัน หุ้ม
ด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง
มีนายสารถิสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ขี่ แล้วเสด็จออกจากแวนแคว้นของ
พระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานสตรีเจ็ดร้อยคน นั่งประจำอยู่ใน
รถคันละคน สอดสวมสร้อยสังวาลตกแต่งด้วยเครื่องทอง มีเครื่อง
ประดับ ผ่านงู ผ่านหมี และเครื่องอาภรณ์ล้วนแต่สีเหลือง มีดวงตา
กว้าง ใบหน้ายิ้มแย้ม ตะโพกงาม เอวบางร่างน้อย แล้วเสด็จออกจาก
แวนแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานแม่โคนมเจ็ดร้อยตัว
พร้อมด้วยภษะเงินสำหรับร่อนน่านมทุกๆ ตัว แล้วเสด็จออกจาก
แวนแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานทาสีเจ็ดร้อยและ
ทาสเจ็ดร้อย แล้วเสด็จออกจากแวนแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดร
พระราชทานช้าง ม้า รถ และนารี อันประดับประดาอย่างสวยงาม
แล้วเสด็จออกจากแวนแคว้นของพระองค์ ในกาลนั้น ได้มีสิ่งที
นากลัวชนพองสยองเกล้า เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานมหาทานแล้ว
แผ่นดินก็หวั่นไหว ครั้นนั้น ได้มีสิ่งทีนากลัว ชนพองสยองเกล้า
พระเวสสันดรทรงประคองอัญชลี เสด็จออกจากแวนแคว้นของพระองค์ .

[๑๐๘๔] ครั้นนั้น เสียงดังกึกก้องไกลหล่นาหวาดเสียวเป็นไปในพระนครนั้นว่า
ชาวนครสิฬิขับไล่พระเวสสันดร เพราะบริจาคนาน ขอให้พระองค์ทรง-
บริจาคนานอีกเกิด .

[๑๐๘๕] เมื่อพระมหाराชาผู้ผดุงสิฬิรัฐให้เจริญจะเสด็จออก วนพิภพเหล่านั้นเป็น
ดังคนเมา คนเหน็ดเหนื่อย นั่งลงปรับทุกข์กัน .

[๑๐๘๖] พระเวสสันดร กราบทูลพระเจ้าสิฬิรัฐผู้ประเสริฐธรรมิกราชาว่า ขอเดชะ
ขอพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเนรเทศข้าพระองค์เกิด ข้าพระองค์จะ
ไปยังภูเขาวงกต ข้าแต่พระมหाराชา สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีมาแล้ว
ที่จะมีมา และที่มีอยู่ ยังไม่อ้อมด้วยกามเลย ก็ต้องไปสู่สำนักของ
พญายม ข้าพระองค์บำเพ็ญทานอยู่ในปราสาทของตน ยังชื่อว่าเบียด-
เบียนชานนครของตน จะต้องออกจากแวนแคว้นของตน เพราะถ้อย
คำของชาวสิฬิ ข้าพระองค์จักต้องได้เสวยความลำบากนั้นๆ ในป่าอัน
กลื่อนกล่นด้วยพาลมฤค เป็นที่อยู่อาศัยของแรด และเสือเหลือง
ข้าพระองค์จะทำบุญทั้งหลาย เชิญพระองค์ประทับจมนอยู่ในเปือกตมเกิด
พระเจ้าข้า .

[๑๐๘๗] ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอได้ทรงโปรดอนุญาตข้าพระองค์ ข้าพระองค์ขอวาท
ข้าพระองค์บำเพ็ญทานอยู่ในปราสาทของตน ยังชื่อว่าเบียดเบียนชาว
นครของตน จะต้องออกจากแวนแคว้นของตน เพราะถ้อยคำของชาว
สิฬิ จักต้องได้เสวยความลำบากนั้นๆ ในป่าอันกลื่อนกล่นด้วยพาลมฤค
เป็นที่อาศัยของแรดและเสือเหลือง ข้าพระองค์จะกระทำบุญทั้งหลาย
จะไปสู่เขาวงกต .

[๑๐๘๘] ลูกเอ๋ย แม่อนุญาตให้ลูก การบวชของลูกจงสำเร็จ ส่วนแม่ผู้มี
ความงาม ตะโพกผึ่งผาย เอวบางร่างน้อย จงอยู่กับลูกๆ เกิด จักทำ
อะไรในป่าได้ .

[๑๐๘๙] ข้าพระองค์ไม่พยายามจะนำแม่ซึ่งนางทาสีไปสู่ป่า โดยเขาไม่ปรารถนา
ถ้าเขาปรารถนาจะตามไป (ก็ตามใจ) ถ้าเขาไม่ปรารถนา ก็จงอยู่ .

[๑๐๙๐] ลำดับนั้น พระมหाराชาเสด็จดำเนินไปทรงวิงวอนพระสุณิสาว่า ดูก
แม่มีทรี ผู้มีร่างกายอันชะโลมจันทน์ เจ้าอย่างได้ทรงรู้สึกละเองเลย
แม่มีทรีเคยทรงผ้ากาสิ อยาได้ทรงผ้าคากรองเลย การอยู่ในป่าเป็นความ
ลำบาก ดูกแม่มีทรี ผู้มีลักษณะอันงาม เจ้าอย่าไปเลยนะ .

[๑๐๙๑] พระนางมีทรีราชบุตรผู้งามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระสัสสุระนั้นว่า
ความสุขอันใดจะพึงมีแก่เกล้ากระหม่อมฉัน โดยวางวันพระเวสสันดร
เกล้ากระหม่อมฉันไม่พึงปรารถนาความสุขอันนั้น .

[๑๐๙๒] พระมหाराชาผู้ผดุงสี่พิริฐ ได้ตรัสกะพระนางมัทรีนั้นว่า เชิญฟังก่อน

แม่มัทรี สัตว์อันจะรบกวนยากที่จะอดทนได้ มีอยู่ในป่าเป็นอันมาก คือ เหลือบ ต๊กแตน ยุง และผึ้งมันจะฟังเบียดเบียนเธอในป่านั้น ความทุกข์อย่างนี้จะฟังมีแก่เธอ เธอจะต้องได้พบสัตว์ที่นำกลัวอื่นๆ ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำ เช่นงูเหลือมเป็นสัตว์ไม่มีพิษ แต่มันมีกำลังมาก มันรัดมนุษย์ หรือแม่เนื้อที่มากใกล้ๆ ด้วยลำตัว เอามาไว้ในขนาดหางของมัน เนื้อร้ายอย่างอื่นๆ เช่นหมีมีขนดำ คนที่มันพบเห็นแล้ว หนีขึ้นต้นไม้ก็ไม่มี ค่ายเปลี่ยวขวิดเผื่ออยู่ เขาทั้งคุปลายคมกริบ เทียวอยู่ในถิ่นนี้ ใกล้ฝั่งแม่น้ำสัทมปะ ดูกแม่มัทรี เธอเปรียบเหมือนแม่โครักลูก เห็นฝูงเนื้อและโคอีกอันทองเทียวอยู่ในป่า จักทำอย่างไร ดูกแม่มัทรี เธอได้เห็นทะโมนไพรอันนำกลัวที่ประจวบเข้าในหนทางที่เดินได้ยาก ความพริ้นพริ้งจักต้องมีแก่เธอ เพราะไม่รู้จักเขต เมื่อเธออยู่ในพระนคร ได้ยินเสียงสุนัขเห่าหอน ย่อมสะดุ้งตกใจ เธอไปถึงชาวกตจักทำอย่างไร เมื่อฝูงนกพากันจับเจ้าในเวลาเที่ยง ป่าใหญ่เหมือนสงเสียงกระหึ่ม เธอปรารถนาจะไปในป่าใหญ่นั้นทำไม .

[๑๐๙๓] พระนางมัทรีราชบุตร ผู้มีความสวยงามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระ-

เจ้าสิริชัยนั้นว่า พระองค์ทรงพระกรุณาตรัสบอกสิ่งที่น่ากลัว อันมีอยู่ในป่า แก่เกล้ากระหม่อมฉัน เกล้ากระหม่อมฉันจักยอมทนต่อสิ่งน่ากลัวทั้งปวงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน เกล้ากระหม่อมฉันจักแหวกต้นเป้ง คา หญาคมบาง แฝก หนุ่ยปล้อง หนุ่ยมุงกระต่าย ไปด้วยอก เกล้ากระหม่อมฉันจักไม่เป็นผู้อันพระเวสสันดรนำไปได้ยาก อันว่ากุมารีย่อมได้สามัคคีด้วยวัตรจริยาเป็นอันมาก คือ ด้วยการอดอาหาร ทรากตราท้อง ด้วยการผูกคอดไม้ คางโค ด้วยการบำเรอไฟ และด้วยการดำนน้ำ ความเป็นหม้าย เป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน ชายใดจับมือหญิงหม้ายผู้ไม่ปรารถนาจุดคร่าไป ชายนั้นเป็นผู้ไม่เคารพวิภวของที่เป็นเดนของหญิงหม้ายนั้นโดยแท้ ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน ชายอื่นให้ทุกข์มากมายมิใช่น้อย ด้วยการจับผมตะถิบจนล้มลงที่พื้นดิน แล้วไม่หลีกหนี ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน พวกเจ้าผู้ต้องการหญิงหม้ายที่มีผิวพรรณผุดผ่อง ให้ของเล็กน้อยแล้ว สำคัญตัวว่าเป็นผู้มีโชคดี ย่อมจุดคร่าหญิงหม้ายผู้ไม่ปรารถนาไป ดังฝูงกาหลุมรุมนกเค้าแมว ฉะนั้น ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน อันว่าหญิงหม้ายแม้จะอยู่ในตระกูลญาติ อันเจริญรุ่งเรืองไปด้วยเครื่องทอง จะไม่ได้รับคำดีเตือน ล้วงเกินจากพี่น้องและเพื่อนฝูงก็หาไม่ ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน แม่น้ำไม่มีน้ำก็เปลาตาย แวนแคว้นไม่มีพระราชาก็เปลาตาย แม่หญิงเป็นหม้ายก็เปลาตาย ถึงแม่หญิงนั้นจะมีพี่น้องตั้งสิบคน ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน อันว่าธงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ครั้นเป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระราชาเป็นสง่าของแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของหญิง ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน หญิงจนผู้ทรงเกียรติย่อมร่วมสุขทุกข์ของสามีที่จน หญิงมั่งคั่งผู้ทรงเกียรติย่อมร่วมสุขทุกข์ของสามีที่มั่งคั่ง เทพเจ้าย่อมสรรเสริญหญิงนั้นแล เพราะเจ้าหลอนทำกิจที่ทำได้ยาก เกล้ากระหม่อมฉันจักบวชติดตามพระ-สวามีไปทุกเมื่อ แม้เมื่อแผ่นดินยังไม่ทำลาย ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนของหญิง เกล้ากระหม่อมฉันวางแวนพระเวสสันดรเสียแล้ว ไม่ฟังปรารถนาแม่แผ่นดินอันมีสาครเป็นขอบเขต ทรงไว้ซึ่งเครื่องปลื้มใจเป็นอันมาก บริบูรณ์ด้วยรัตนะต่างๆ เมื่อสามีตกทุกข์แล้ว หญิงเหล่าใดยอมหวังสุขเพื่อตน หญิงเหล่านั้นเลวทรามหนอ หัวใจของหญิงเหล่านั้นเป็นอย่างไรหนอ เมื่อพระมหाराชาผู้ผดุงสี่พิริฐเสด็จออกแล้ว เกล้ากระหม่อมฉันจักขอติดตามพระองค์ไป เพราะพระองค์ทรงประทานสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งปวงแก่เกล้ากระหม่อมฉัน .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

- [๑๐๙๔] พระมหाराชาได้ตรัสกะพระนางมัทรีผู้มีความงามทั่วพระวรกายว่า ดูกุมมัทรีผู้มีศุภลักษณ์ พ่อชาติและแม่กัณหาชื่อนาถุริกทั้งสองของเธอเนี่ยยังเป็นเด็ก เจ้าจงละไปไว้เถิด พ่อจะรับเลี้ยงดูเด็กทั้งสองนั้นไว้เอง .
- [๑๐๙๕] พระนางมัทรีราชบุตร ผู้มีความงามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระเจ้า-สญชัยนั้นว่า เทเวพ่อชาติและแม่กัณหาชื่อนาถุริกทั้งสอง เป็นลูกสุดที่รักของเกล้ากระหม่อมฉัน ลูกทั้งสองนั้น จักยังหัวใจของเกล้ากระหม่อมฉันผู้มีชีวิตอันตราโศกให้ร่ำรรมย์ในปานนั้น .
- [๑๐๙๖] พระมหाराชาผู้ผดุงสิปรีรัฐให้เจริญ ได้ตรัสกะพระนางมัทรีนั้นว่า เด็กทั้งสองเคยเสวยข้าวสาลีอันปรุงด้วยเนื้อสะอาด เมื่อต้องเสวยผลไม้ จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยเสวยในถาดทองหนักร้อยปละ อันเป็นของประจำราชสกุล เมื่อต้องเสวยในใบไม้ จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยทรงภูษาแคว้นกาลิ ภูษาไข่มุขรัฐและภูษาโกมุขพรรัฐ เมื่อต้องทรงผ้าคากรอง จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยไปด้วยคานหาม วอและรถ เมื่อต้องเดินด้วยเท้าเปล่า จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยบรรทมในเรือนยอดมีบานหน้าต่างปิดสนิท ไม่มีลม เมื่อต้องบรรทมที่โคนไม้ จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยบรรทมบนพรหมอันปลาดไถอย่างวิจิตรบนบัลลังก์ เมื่อต้องบรรทมเครื่องลาดหญ้า จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยลูบไล้ด้วยกฤษณา และจันทน์หอม เมื่อต้องทรงละอองธูลี จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยตั้งอยู่ในความสุข มีผู้พัตรให้ด้วยเส้าจามรีและหางนกยูง ต้องถูกเหยียบและยักจิก จักทำอย่างไร .
- [๑๐๙๗] พระนางมัทรีราชบุตร ผู้มีความงามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระเจ้า-สญชัยนั้นว่า เทเวพระองค์อย่าได้ทรงปริเวทนา และอย่าได้ทรงเสียพระทัยเลย เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองจักเป็นอย่างไร เด็กทั้งสองก็จักเป็นอยุ่อย่างนั้น พระนางมัทรีผู้มีความงามทั่วพระวรกาย ครั้นกราบทูลคำนี้แล้วเสด็จหลีกไป พระนางผู้ทรงศุภลักษณ์ ทรงพาพระโอรสและพระ-ธิดาเสด็จไปตามทางที่พระเจ้าสิพีเคยเสด็จ .
- [๑๐๙๘] ลำดับนั้น พระเวสสันดรชัตติราช ครั้นพระราชทานทานแล้ว ทรงถวายบังคมพระราชบิดาพระราชมารดา และทรงกระทำประทักษิณแล้ว เสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งอันเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ทรงพาพระโอรส พระธิดาและพระชายาเสด็จ ไปสู่ภูเขาวงกต .
- [๑๐๙๙] ลำดับนั้น พระเวสสันดรราช เสด็จเข้าไปที่หมชนเป็นอันมาก ตรัสบอกเล่าว่า เราขอไปละนะ ขอญาติทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่มีโรคเกิด .
- [๑๑๐๐] เมื่อพระเวสสันดรเสด็จออกจากพระนคร ทรงเหลียวมาทอดพระเนตรแม่ครั้งนั้น แผ่นดินอันมีขนเขาสีเนรุและราวป่าเป็นเครื่องประดับก็หวั่นไหว .
- [๑๑๐๑] เขียดเกิดมัทรี ที่ประทับของพระเจ้าสิพีราชปรากฏเป็นรูปอันนารัณมย์ ส่วนมณเฑียรของเราเป็นดังเรือนแปรต .
- [๑๑๐๒] พรพราหมณ์ทั้งหลายได้ตามพระเวสสันดรนั้นไป เขาได้ขอม้ากะพระองค์ พระองค์อันพรพราหมณ์ทั้งหลายทูลขอแล้ว ทรงมอบม้า ๔ ตัว ให้แก่พรพราหมณ์ ๔ คน .
- [๑๑๐๓] เขียดเกิดมัทรี ละมั่งทองร่างงดงาม ใครๆ ไม่เห็น เป็นดังม้าที่ชำนาญนำเราไป .
- [๑๑๐๔] ต่อมาพรพราหมณ์ คนที่หาในที่นั้น ได้มาขอราชรถกะพระองค์ พระองค์ทรงมอบรถให้แก่เขา และพระทัยของพระองค์มิได้ย่อท้อเลย .
- [๑๑๐๕] ลำดับนั้น พระเวสสันดรราชให้คนของพระองค์ลงแล้ว ทรงปลอบให้ปลงพระทัยมอบรถม้าให้แก่พรพราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์ .
- [๑๑๐๖] ดูกุมมัทรี เธอจงอ้อมกัณหานี้ผู้เป็นน้องจะเบากว่า พืจักอ้อมชาติ เพราะชาติเป็นพืคจะหนัก .
- [๑๑๐๗] พระราชาทรงอุมพระโอรส ส่วนพระราชบุตรทรงอุมพระธิดา ทรงยินดีร่วมกันดำเนิน ตรัสปราศรัยด้วยน้ำคำอันนารักจะกันและกัน .
- (นี้) ชื่อทานกัณท์
- [๑๑๐๘] ถ้ามนุษย์บางพวกเดินมาตามทางหรือเดินสวนทางมา เราจะถามมรรคากะพวกเขาว่า ภูเขาวงกตอยู่ที่ไหน พวกเขาเห็นเราในระหว่างมรรคานั้น จะพากันคร่ำครวญด้วยความกรุณา ระทมทุกข์ ตอบเราว่า เขาวงกตยังอยู่อีกไกล .
- [๑๑๐๙] ครั้งนั้น พระกุมารทั้งสองทอดพระเนตรเห็นต้นไม้อันมีผลในป่าใหญ่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ทรงพระกรแสงเหตุประสงคผลไม่เหล่านัน หมูไม่สูงใหญ่ดังจะเห็น
พระกุมารทั้งสองทรงพระกรแสง จึงน้อมกึ่งลงมาเองจนใกล้จะถึงพระ-
กุมารทั้งสอง พระนางมีทรีผู้ดงามทั่วพระวรกาย ทอดพระเนตรเห็น
เหตุอัศจรรย์ไม่เคยมี น้าชนพองสยองเกล้านี้ จึงข้องสาธุการว่า น้า
อัศจรรย์ ชนลูกชนพอง ไม่เคยมีในโลกหนอ ด้วยเดชแห่งพระเวสสันดร
ต้นไม้น้อมกึ่งลงมาเองได้ .

[๑๑๑๐] เทพเจ้าทั้งหลายมาช่วยนมรรคาให้กษัตริย์ทั้ง ๔ เสด็จถึงเจตรัฐ โดยวันที่
เสด็จออกนั้นเอง เพื่ออนุเคราะห์พระกุมารทั้งสอง .

[๑๑๑๑] กษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์นั้น ทรงดำเนินสิ้นมรรคาอียาว เสด็จถึงเจตรัฐ
อันเป็นชนบทเจริญมั่งคั่ง มีมั่งสะและข้าวดี ๆ เป็นอันมาก .

[๑๑๑๒] สตรีชาวนครเจตรัฐ เห็นพระนางมีทรีผู้มีศุภลักษณะเสด็จมา ก็พากันห้อม
ล้อมกล่าวกันว่า พระแม่เจ้านี้เป็นสุขุมลชาติหนอ มาเสด็จดำเนิน
พระบาทเปล่า เคยทรงคานหามสิริกามาศ และราชรถแห่ห้อม วันนี้
พระนางเจ้ามีทรีต้องเสด็จดำเนินในป่าด้วยพระบาท .

[๑๑๑๓] พระยาเจตราชทั้งหลายได้ทศนาเห็นพระเวสสันดร ต่างก็ทรงกรแสง
เข้าไปเฝ้า กราบพลุกถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์ทรงพระ
ส้าราญ ไม่มีโรคาพารแลหรือ พระองค์ไม่มีความทุกข์แลหรือ พระราชบิดา
ของพระองค์หาพระโรคาพารมิได้แลหรือ ชาวนครสี่พิภก็ไม่มีทุกข์หรือ
ข้าแต่พระมหाराชา พลนิกายของพระองค์อยู่ ณ ที่ไหน กระบวนรถ
ของพระองค์อยู่ ณ ที่ไหน พระองค์ไม่มีม้าทรง ไม่มีรถทรง เสด็จ
ดำเนินมาสิ้นทางไกล พวกอมิตรมาย้ายหรือจึงเสด็จมาถึงทีศนี้ .

[๑๑๑๔] สหายทั้งหลายเอ๋ย ข้าพเจ้ามีความสุข ไม่มีโรคาพาร ข้าพเจ้าไม่มีความ
ทุกข์ อนึ่ง พระราชบิดาของเราก็คงปราศจากพระโรคาพาร และ
ชาวสี่พิภก็สุขส้าราญดี เพราะข้าพเจ้าได้ให้พระยาเวตถกฤษชราชธารอัน
ประเสริฐสุด มังงอนงามดังอนโถ มีกำลังแกลวกกล้าสามารถ รู้เขต
ชัยภูมิแห่งสงครามทั้งปวง อันลาดด้วยผ้ากัมพลเหลือง เป็นช้างขับมัน
อาจยัยศัตรูได้ มังงาม พร้อมทั้งพิศดาลวิชนี เป็นช้างเผือกขาวผ่อง
ดั่งเขาไกรลาส พร้อมทั้งเศวตฉัตรและเครื่องปูลาด ทั้งหม้อช้างและ
ควาญช้าง เป็นยานอันเลิศ เป็นราชพาหนะ เราได้ให้แก่พราหมณ์
เพราะเหตุนั้น ชาวนครสี่พิภพากันโกรธเคืองข้าพเจ้า ทั้งพระราชบิดาก็
ทรงกริ้วขับไล่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไปเขางกต สหายทั้งหลาย ขอท่าน
ทั้งหลาย จงให้ข้าพเจ้าทราบโอกาสอันเป็นที่อยู่ในป่าเถิด .

[๑๑๑๕] ข้าแต่พระมหाराชา พระองค์เสด็จมาดีแล้ว พระองค์มิได้เสด็จมาร้ายเลย
พระองค์ผู้เป็นอิสริยยศเสด็จมาถึงแล้ว ขอจงตรัสบอกพระประสงคสิ่ง
ซึ่งมีอยู่ในพระนครนี้ ข้าแต่พระมหाराชา ขอเชิญเสวยสุขาโภชนาหาร
ข้าวสาลี ผักดอง เหง้ามัน น้ำผึ้ง และเนื้อ พระองค์เสด็จมาถึง
เป็นแขกที่ข้าพระองค์ทั้งหลายสมควรจะต้อนรับ .

[๑๑๑๖] สิ่งใดอันท่านทั้งหลายให้แล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นอันข้าพเจ้ารับไว้แล้ว
บรรณาการเป็นอันท่านทั้งหลายกระทำแล้วทุกอย่าง พระราชาทรงพิโรธ
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไปยังเขางกต ดุกรสหายทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลาย
จงให้ข้าพเจ้าทราบโอกาสอันเป็นที่อยู่ในป่านั้นเถิด .

[๑๑๑๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เชิญเสด็จประทับ ณ เจตรัฐนี้ก่อนเถิด
จนกว่าชาวเจตรัฐจักไปเฝ้าพระเจ้าสิพีราช เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรง
ทราบ ว่า พระมหाराชาผู้คงสิพีราชไม่มีโทษ ชาวเจตรัฐทั้งหลายได้ที่
ฟังแล้ว มีความปริตาจะพากันแห่ห้อมแวดล้อมพระองค์ไป ข้าแต่บรม-
กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด .

[๑๑๑๘] การไปเฝ้าพระเจ้าสิพีราช เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรงทราบ ว่า เราไม่มีโทษ
ท่านทั้งหลายอย่าขบใจเลย ในเรื่องนั้นแม้พระราชาก็ไม่ทรงเป็นอิสระ
เพราะถ้าชาวนครสี่พิภทั้งพลนิกาย และชาวนครมโกลีรเคืองแล้ว ก็
ปรารถนาจะกำจัดพระราชเสีย เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้า

[๑๑๑๙] ข้าแต่พระองค์ผู้ผดุงรัฐ ถ้าพฤติกรรมนั้นเป็นไปในรัฐนี้ ชาวเจตรัฐขอ
ถวายตัวเป็นบริวาร เชิญเสด็จครองราชสมบัติในเจตรัฐนี้ทีเดียว รัฐนี้
ก็มั่งคั่งสมบูรณ์ ชนบทก็เพียบพูนกว้างใหญ่ ข้าแต่สมมติเทพ ขอ
พระองค์ทรงปลงพระทัยปกครองราชสมบัติเถิด พระเจ้าข้า .

[๑๑๒๐] ข้าพเจ้าไม่มีความพอใจ ไม่ตกลงใจ เพื่อจะปกครองราชสมบัติ ท่าน
เจตบุตรทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ผู้ถูกขับไล่จากแคว้นแคว้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ชาวพระนครสี่พี ทั้งพลนิกาย และชาวนิคม คงไม่ยินดีว่า ชาวเจตรัฐ ราชากิเชกข้าพเจ้า ผู้ถูกขับไปจากแคว้นแคว้น แม้ความไม่เบิกบานใจ พึงมีแก่ท่านทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าเป็นแน่ อนึ่ง ความบาดหมางและความทะเลาะกับชาวสี่พี ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ ใช่แต่เท่านั้น ความบาดหมางพึงรุนแรงขึ้น สงครามอันร้ายกาจก็อาจมีได้ คนเป็นอันมากพึงฆ่าฟันกันเอง เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าผู้เดียว สิ่งใดอันท่านทั้งหลายให้แล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นอันข้าพเจ้ารับไว้แล้ว บรรณาการเป็นอันท่านทั้งหลายกระทำแล้วทุกอย่าง พระราชาทรงพิโรธข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไปยังเขาวงกต ขอท่านทั้งหลายจงให้ข้าพเจ้าทราบโอกาสเป็นที่อยู่ในบ้านเกิด .

[๑๑๒๑] เชิญเถิด ราชธานีทั้งหลายผู้ทรงบูชาไฟ มีพระทัยตั้งมั่นประทับอยู่ ณ ประเทศใด ข้าพระพทุธเจ้าทั้งหลายจักกราบทูลประเทศนั้นให้ทรงทราบ เหมือนอย่างผู้ฉลาดในหนทาง ฉะนั้น ข้าแต่พระมหाराชา ในนภะเขาศิลาชื่อว่าคันทมาณี อันเป็นสถานที่ที่พระองค์พร้อมด้วยพระโอรส พระธิดาและพระชายาสมควรจักประทับอยู่ พระเจ้าข้า .

[๑๑๒๒] พระยาเจตราชทั้งหลายก็ทรงกรรแสง พระเนตรนองด้วยอัสสชล กราบทูลพระเวสสันดรให้ทรงสดับว่า ข้าแต่พระมหाराชา จากนั้นไป ขอเชิญพระองค์ทรงบำเพ็ญพระพักตร์ไปทางทิศอุดร เสด็จลัฏฐจรตรไปยังสถานที่ที่มีภูเขานั้น ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ลำดับนั้นพระองค์จักทรงเห็นภูเขาเวฬุบรรพต อันดาดายไปด้วยหมู่ไม้ นานาพรรณ มีเงาร่มเย็น เป็นที่รื่นรมย์ใจ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ พระองค์เสด็จลวงเลยเวฬุบรรพตนั้นแล้ว ถัดนั้นไป จักได้ทรงเห็นแม่น้ำอันมีนามว่าเกตุมดีเป็นแม่น้ำลึก ไหลมาจากชอกเขา เคลื่อนกล่นไปด้วยฝูงปลาหลากหลาย มีท้าน้ำราบเรียบดี มีน้ำมาก พระองค์จะได้ทรงสนนแลเสวยในแม่น้ำนั้น ปลุกปลอบพระราชโอรส และพระราชธิดา ให้สำราญพระทัย ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ถัดนั้นไป พระองค์จะได้ทรงเห็นต้นไทรอันมีผลหวานฉ่ำ อยู่บนยอดเขาอันเป็นที่รื่นรมย์ มีเงาร่มเย็น เป็นที่เบิกบานใจ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ถัดนั้นไป พระองค์จะได้ทรงเห็นภูเขาศิลาชื่อว่านาลิกบรรพต อันเคลื่อนกล่นไปด้วยฝูงนกนานาชนิด เป็นที่ชุมนุมแห่งหมู่กิ้งกิ้ง ทางทิศอีสานแห่งนาลิกบรรพตนั้น มีสระน้ำชื่อว่ามัจฉินที่ดาดายไปด้วยบุณฑริกบัวขาว และดอกไม้มีกลิ่นหอมหวาน เชิญพระองค์ผู้เป็นดังพระยาราชสีห์มีความจำนงเหยื่อ เสด็จเข้าไปยังไพรสนทวนสถาน อันเป็นภูมิกษัตริย์เขี้ยวข่มดังเมฆอยู่เป็นนิตย์ สะพรั่งไปด้วยไม้มีดอกและไม้มีผลทั้งสองอย่างในไพรสนทวนนั้น มีฝูงวิหคมากมายต่างๆ สี่ มีเสียงเสนาะกลมกล่อมต่างส่งเสียงประสานกันอยู่บนต้นไม้ อันผลิดดอกตามฤดูกาล พระองค์เสด็จถึงชอกเขาอันเป็นทางเดินลำบาก เป็นแดนเกิดแห่งแม่น้ำทั้งหลาย จะได้ทอดพระเนตรเห็นสระโบกขรณี อันดาดายไปด้วยสลดและกุ่มน้ำ มีหมู่ปลาหลากหลายเคลื่อนกล่น มีท้าน้ำราบเรียบ มีน้ำมากเปี่ยมอยู่เสมอ เป็นสระสี่เหลี่ยม มีน้ำจิตติปราศจากกลิ่นเหม็น พระองค์ควรทรงสร้างบรรณศาลาทางทิศอีสาน แห่งสระโบกขรณีนั่น ครั้นทรงสร้างบรรณศาลาสำเร็จแล้ว ควรทรงบำเพ็ญเพียรเลี้ยงพระชนม์ชีพ ด้วยการเที่ยวแสวงหาผลผลาหาร .

(นี้) ชื่อวนปเวสนกัณท์

[๑๑๒๓] พราหมณ์ ชื่อว่าชุกกอยู่ในเมืองกลิงครัฐ ภรรยาของพราหมณ์นั้นเป็นสาว มีชื่อว่าอมิตตดาปนา ถูกพวกผู้หญิงในบ้านนั้น ซึ่งพากันไปตักน้ำที่หาน้ำมารวมกันด่าว่าอย่างอึงมีว่า มารดาของเจ้าคงเป็นศัตรูแน่ และบิดาของเจ้าก็คงเป็นศัตรูแน่นอน จึงได้ยกเจ้าซึ่งยังเป็นสาวรุ่นรุณี ให้แก่พราหมณ์ชราเห็นปานนี้ ไม่เกื้อกูลเลยหนอ พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากันยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้ เป็นความชั่วหนอ ที่พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากัน ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้ เป็นความลามกมากหนอ ที่พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากัน ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้หนอ ไม่น่าพอใจเลยหนอ ที่พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากัน ยกเจ้าซึ่งเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้ เจ้าคงไม่พอใจอยู่กับผู้แก่ การที่เจ้าอยู่ในเรือนของพราหมณ์เฒ่า เจ้าตายเสียดีกว่าอยู่

บุตรแม่คนงามคนสวย มารดาและบิดาของเจ้าคงหาชายอื่นให้เป็นผู้
ไม่ได้แน่ จึงยกเจ้าซึ่งยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้
เจ้าคงจกมูขยาญไ้ไม่ดีในดิลกที่ ๙ คงจกไม่ได้ทำการบูชาไฟไว้ เจ้าคง
จกตำสมณพราหมณ์ผู้มีพรหมจรรย์เป็นเบื้องหน้า ผู้มีศีล เป็นพหูสูต
ในโลกเป็นแน่ เจ้าจึงได้มาอยู่ในเรือนของพราหมณ์แก่แต่ยังสาวรุ่นๆ
อย่างนี้ การที่ถูกงัดก็ไม่เป็นทุกข์ การที่ถูกแหงด้วยหอกก็ไม่เป็นทุกข์
การที่ได้เห็นผิวแก่นั้นแลพึงเป็นทุกข์ด้วย เป็นความร้ายกาจด้วย การ
เล่นห้วย่อมไม่มีกับผิวแก่ การรินมัยย้อมไม่มีกับผิวแก่ การเจรจา
ปราศรีย่อมไม่มีกับผิวแก่ แม้การกระซิกกระซิกก็ไม่งาม แต่เมื่อใด
ผิวหนุ่มเมียสาวเข้าหอยกกันอยู่ในที่ลับ เมื่อนั้น ความเศร้าทุกอย่างที่
เสียดแทงหทัยย่อมพินาศไปสิ้น เจ้ายังเป็นสาวรูปสวย พวกชายหนุ่ม
ปรารถนาถึงนัก เจ้าจึงไปอยู่เสียที่ตระกูลญาติเกิด พราหมณ์แก่จกให้
เจ้ารินมัยได้อย่างไร .

- [๑๑๒๔] ดูกרתานพราหมณ์ จันจกไม่ไปตักน้ำที่แม่น้ำเพื่อท่านอีกต่อไป เพราะ
พวกหญิงชาวบ้านมึนเมาฉัน เหตุที่ท่านเป็นคนแก่ .
- [๑๑๒๕] เธออย่าได้ทำการงานเพื่อฉันเลย อย่าได้ตักน้ำมาเพื่อฉันเลย จันจก
ตักน้ำเอง เธออย่าโกรธเลย .
- [๑๑๒๖] จันไม่ได้เกิดในสกุลที่ใช้สามิให้ตักน้ำ ท่านพราหมณ์ของรู้อย่างนี้ว่า
จันจกไม่อยู่ในเรือนของท่าน ถ้าท่านจกไม่นำทาสหรือทาสีมาให้ฉัน
ท่านพราหมณ์จงทราบอย่างนี้ว่า จันจกไม่อยู่ในสำนักของท่าน .
- [๑๑๒๗] ดูกพราหมณ์ ศิลปกรรมหรือทรัพย์และข้าวเปลือกของฉันไม่มี จัน
จกนำทาสหรือทาสีมาให้เธอแต่ที่ไหน จันจกบารุงเธอ เธออย่าโกรธเลย .
- [๑๑๒๘] มานเกิด จันจกบอกให้แก่ท่านตามคำที่ฉันได้ฟังมา พระเวสสันดรราช-
ภาชิประทับอยู่ ณ เขาวงกต ท่านพราหมณ์จงไปทูลขอทาสและทาสีกะ
พระองค์เกิด เมื่อท่านทูลขอแล้ว พระองค์จักพระราชทานทาสและทาสี
แก่ท่าน .
- [๑๑๒๙] จันเป็นคนขราทพลภาพ ทั้งหนทางก็ไกลเดินไปได้ยาก เธออย่ารำพัน
ไปเลย อย่าเสียใจเลย จันจกบารุงเธอ เธออย่าโกรธเลย .
- [๑๑๓๐] คนฉลาดยังไม่ทันถึงสนามรบ ไม่ทันได้รับกียอมแพ้ จันใด ท่าน
พราหมณ์ยังไม่ทันได้ไปกียอมแพ้ จันนั้น ถ้าท่านพราหมณ์จกไม่นำทาส
หรือทาสีมาให้ฉัน ขอท่านจงทราบไว้อย่างนี้ว่า จันจกไม่อยู่ในเรือนของ
ท่าน จันจกกระทำอาการไม่พอใจให้แก่ท่าน ข้อนั้นจกเป็นความทุกข์
ของท่าน ในคราวมหรสพซึ่งมีในต้น ถูคนักขัตฤกษ์ ท่านจกได้เห็นฉัน
ผู้แต่งตัวสวยงาม รินมัยย้อมกับชายอื่นๆ ข้อนั้นจกเป็นทุกข์ของท่าน
ดูกרתานพราหมณ์ เมื่อท่านซึ่งเป็นคนแก่รำพันอยู่ เพราะไม่เห็นฉัน
ร่างกายทั้งอากัฏฐ์ยิ่งขึ้น ผมที่หงอกก็จกหงอกมากขึ้น .
- [๑๑๓๑] ลำดับนั้น พราหมณ์ตกใจกลัว ตกอยู่ในอำนาจของนางพราหมณ์ ถูก
กามราคะบีบคั้น ได้กล่าวกะนางพราหมณ์ว่า ดูกนางพราหมณ์ เธอจง
ทำเสบียงเดินทางให้ฉัน ทั้งขนมงา ขนมเทียน สดุก่อน สดุมง
และข้าวผอก เธอจงจัดให้ดีๆ จันจกนำพระพี่น้องสองกุมารมาให้เป็น
ทาส พระกุมารทั้งสองนั้นเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน จกบำเรอเธอทั้งกลางคืน
กลางวัน .
- [๑๑๓๒] พราหมณ์ชุกผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพรหม สวมรองเท้าแล้วพรา้งเสียต่อ
ไป กระทำประตักษิณภรรยา สมทานวัตร มีหนานองด้วยน้ำตา
หลีกไปสูนครอันเจริญรุ่งเรืองของชาวสิพี เทียวแสวงหาทาสทาสี .
- [๑๑๓๓] พราหมณ์ชุกไปในนครนั้นแล้ว ได้ถามประชาชนที่มาประชุมกันอยู่
ในที่นั้นๆ ว่า พระเวสสันดรราชประทับอยู่ ณ ที่ไหน เราทั้งหลาย
จะไปเฝ้าพระองค์ผู้บรมกษัตริย์ ณ ที่ไหน ชนทั้งหลายผู้มาประชุมกันอยู่
ณ ที่นั้นได้ตอบพราหมณ์นั้นว่า ดูกרתานพราหมณ์ พระเวสสันดรบรม-
กษัตริย์ ถูกพวกท่านเบียดเบียน เพราะทรงให้ท่านมากไป ต้องทรงพา
พระราชโอรสพระราชธิดา และพระอัครมเหสีไปประทับอยู่ ณ เขาวงกต .
- [๑๑๓๔] พราหมณ์นั้นผู้มีความดีใจในกาม ถูกนางพราหมณ์ดักเตือน ได้เสวย-
ทุกข์เป็นอันมากในป่าอันเกลือกกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย เป็นที่เสพอาศัยแห่ง
แรดและเสือเหลือง แกกือไม้เท้าสีเหมือนผลมะตูม อีกทั้งเครื่องบูชาไฟ
และเต้าน้ำ เข้าไปสู่ป่าใหญ่ โดยทางที่ได้ทราบข่าวซึ่งพระหนอกษัตริย์
ผู้ประทานตามประสงค์ เมื่อพราหมณ์นั้นเข้าไปสู่ป่าใหญ่ถูกสุนัขล้อมไล่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ตาเกรื่องเสียงขรม เดินหลงทางห่างออกไปไกล ลำดับนั้น พรหมณ์
ผู้โลภในโกศ ไม่มีความสำรวม (ถูกสุนัขลอมไล) หลงทางที่จะไปสู่
เขาวงกต (และนั่งอยู่บนต้นไม้) ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า .

[๑๑๓๕] ใครเล่าหนอจะพึงบอกพระราชบุตรพระนามว่า เวสสันดรผู้ประเสริฐ
ทรงชำนะความตระหนี่อื่นใครให้แพ้ไม่ได้ ทรงให้ความปลอดภัยในเวลา
มีภัยแก่เราได้ พระองค์เป็นที่พึ่งของพวกราชกษัตริย์ ดั่งธรณีเป็นที่พึ่งของสัตว์
ทั้งหลายจะนั้น ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหाराชผู้เปรียบเหมือน
เมธรรณีแก่เราได้ พระองค์เป็นที่ไปเฝ้าของพวกราชกษัตริย์ ดั่งสาครเป็นที่
ไหลไปรวมแห่งแม่น้ำทั้งหลายจะนั้น ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดร
มหाराช ผู้เปรียบเหมือนสาครแก่เราได้ พระองค์เป็นดั่งสระน้ำ มีทำ
อันงามราบเรียบ ลงดื่มได้ง่าย มีน้ำเย็นเป็นที่รื่นรมย์ใจ ดาดาชไปด้วย
บุณฑริกบัวขาว สะพรั่งด้วยเกสรบัว ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดร
มหाराชผู้เปรียบเหมือนสระน้ำแก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดร
มหाराช ผู้เปรียบเหมือนต้นโพธิ์ใบที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นนำ
รื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยมาใน
เวลาร้อน แก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหाराช ผู้เปรียบ
เหมือนต้นไทรที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นนำรื่นรมย์ใจ เป็นที่พัก
อาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยในเวลาร้อน แก่เราได้
ใครจะพึงบอกพระเวสสันดรมหाराช ผู้เปรียบเหมือนต้นมะม่วงที่เกิดอยู่
ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นนำรื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อย-
ล้าเหน็ดเหนื่อยมาในเวลาร้อน แก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดร
มหाराช ผู้เปรียบเหมือนต้นรังที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นนำรื่นรมย์
ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยมาในเวลาร้อน
แก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหाराช ผู้เปรียบเหมือนต้นไม้
ใหญ่ที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นนำรื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคน
เดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยมาในเวลาร้อน แก่เราได้ ก็เมื่อเราเข้าไป
ในป่าใหญ่ เพื่อรำพันอยู่อย่างนี้ ผู้ใดจะพึงบอกเราว่า เราผู้ยัง
ความยินดีให้เกิดแก่เรา เมื่อเราเข้าไปในป่าใหญ่เพื่อรำพันอยู่อย่างนี้
ผู้ใดจะพึงบอกที่ประทับของพระเวสสันดรว่า เราจัก ผู้นั้นประสบบุญ
เป็นอันมาก ด้วยวาจาคำเดียว นั้น .

[๑๑๓๖] นายเจตบุตรเป็นพรานเที่ยวอยู่ในป่า ได้ตอบแก่ชุกชนันว่า ดุรพราหมณ์
พระนอกษัตริย์ ถูกพวกท่านรบกวน เพราะทรงบำเพ็ญทานอย่างถึง
จึงถูกเนรเทศจากแคว้นของพระองค์มาประทับอยู่ ณ เขาวงกต ดุร
พราหมณ์ พระนอกษัตริย์ถูกพวกท่านรบกวน เพราะทรงบำเพ็ญทาน
อย่างถึง ต้องทรงพาพระโอรสพระธิดาและพระมเหสีมาประทับอยู่ ณ เขา
วังกต ท่านผู้มีปัญญาทรม ทำแต่กิจที่ไม่ควรทำ ยังออกจากแคว้น
ตามมาถึงป่าใหญ่ เทียวแสวงหาพระราชบุตรจนกายงาเหี่ยวหาปลาอยู่ใน
น้ำจะนั้น แนะพรหมณ์ เราจักไม่ให้ชีวิตแก่เจ้าในที่นี้ ลูกศรที่เราจะยิง
นี้แหละ จักดื่มเลือดเจ้า ดุรพราหมณ์ เราจักตัดหัวของเจ้า เชือด
เอาหัวใจพร้อมทั้งไส้พุง แล้วจักบูชาปิตุสกุณยัญญพร้อมด้วยเนื้อของเจ้า
ดุรพราหมณ์ เราจักเชือดหัวใจของเจ้า ยกขึ้นเป็นเครื่องเซ่นสรวง
พร้อมด้วยเนื้อ มันชน และมันในสมอของเจ้า ดุรพราหมณ์ ชื่อนั้น
จักเป็นยัญที่เรานำมาบูชาแล้ว เซ่นสรวงดีแล้ว ด้วยเนื้อของเจ้า เจ้าจักนำ
พระมเหสีและพระโอรสพระธิดาของพระราชบุตรไปไม่ได้ .

[๑๑๓๗] ดุรเจตบุตร จงฟังเราก่อน พรหมณ์ผู้เป็นทูต เป็นคนหาโทษมิได้
เพราะเหตุนี้แล คนทั้งหลายย่อมไม่ฆ่าทูต นี่เป็นธรรมเนียมสืบเนื่อง
มาแต่โบราณ ชาวสี่ฟุททุกคนยินยอมแล้ว พระบิดาก็ทรงปรารภจะพา
พระราชบุตรและพระมารดาของพระราชบุตรนั้น ทรงทพพลาภ พระเนตร
ทั้งสองของพระมารดานั้นจักษุขมัวในไม่ช้า เราเป็นทูตที่ชาวสี่ฟุทเหล่านั้น
ส่งมา ดุรเจตบุตร จงฟังเราก่อน เราจักนำพระราชบุตรเสด็จกลับ
ถ้าเจ้ารู้ จงบอกหนทางแก่เรา .

[๑๑๓๘] ดุรพราหมณ์ ท่านเป็นทูตที่รักของพระเวสสันดรผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะให้เต้าน้ำผึ้ง และขาเนื้ออย่างเป็นบรรณาการแก่ท่าน และ
จักบอกประเทศที่พระเวสสันดรนอกษัตริย์ผู้ให้สำเร็จความประสงค์ประ
ทับอยู่แก่ท่าน .

(นี้) ชื่อชุกชบรรพ

[๑๑๓๙] ดุกรรมหาพราหมณ์ นินทาเขาคันธมาทน์อื่นแล้วด้วยหิน พระ-

เวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสีทรงเพศนัก
บวชอันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชฎา
ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่
ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ้ายหน้าเดินทางไปทางทิศอุดร จะได้เห็นอาศรม
นั้น นั้นหมู่ไม้เขียวชะอุ่ม ทรงผลต่างๆ ย่อมปรากฏ ดังภูเขาคันธมาทน์-
บรรพตเขียวชะอุ่ม มียอดสูงตระหง่าน คือ ไม้ตะแบก หูกวาง
ไม้ตะเคียน ไม้รัง ไม้ตะคร้อ ไม้ยางทราย ย่อมหวั่นไหวไปตามลม
ดังมาณพดื่มสุราครวญเดียวก็ชวนเซไปมาอยู่ฉะนั้น ท่านได้ฟังเสียงฝูง
นกอันจับอยู่บนกิ่งไม้ปาดังเสียงเพลงขับพิพโย คือ นกโพรดก นก
ดุเหว่า นกกระเจง พยางเสียงร้องบินจากต้นไม้โน้นมาสู่ต้นไม้นี้
ทั้งหมดไม้ที่ต้องลมพัดสะบัดกิ่งและใบเสียดสีกันคล้ายกับจะเรียกคนผู้-
กำลังเดินไปให้หยุด และเหมือนดังชักชวนคนผู้จะผ่านไปให้ยินดีชื่นชม
พัก่อน พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสี
ทรงเพศเป็นพราหมณ์ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชฎา
ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ
อาศรมใด เมื่อท่านบ้ายหน้าเดินทางไปทางทิศอุดรจะเห็นอาศรมนั้น .

[๑๑๔๐] ในบริเวณอาศรมนั้น มีหมู่ไม้มะม่วง มะขวิด ขนุน ไม้รัง ไม้หว้า สมอ

พิเภก สมอไทย มะขามป้อม ไม้โพธิ์ ไม้พุทรา มะพลับทอง ต้นไทร
และมะสัง มะขางหวาน และมะเดื่อ มีผลสุกแดงเรื่อๆ อยู่ในที่ต่ำๆ
คล้ายงาช้าง กล้วยหอม ผลจันทน์ มีรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง รวงผึ้งไม่
มีตัว มีในทีนั้น คนเฝ้ามือปลิดมาบริโภคได้เอง ในบริเวณอาศรมนั้น
มีต้นมะม่วง บางต้นออกช่อแย้มบาน บางต้นมีดอกและใบร่วงหล่น
ผลิผลดาดดิน บางอย่างยังดิบ บางอย่างสุกแล้ว ผลมะม่วงดิบและสุก
ทั้งสองอย่างนั้น มีสีดังหลังกบ อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น บุรุษยืน
อยู่ในภายใต้ก้นมะม่วงสุกกินได้ ผลมะม่วงดิบและสุกทั้งหลายมีสี
สวย กลิ่นหอมและรสอร่อยที่สุด เหตุการณ์เหล่านี้เป็นที่น่าสนใจจรรย
แก่ข้าพเจ้าเหลือเกิน ถึงกับข้าพเจ้าออกอุทานว่า อ้อๆ ที่ประทับอยู่
ของพระเวสสันดรนั้น เป็นดังที่ประทับอยู่ของทวยเทพ ย่อมงดงาม
ปานด้วยนั้นทวัน ต้นตาล ต้นมะพร้าว และอินทผลัม ที่มีอยู่ในป่า
ใหญ่มีดอกเรียงรายกันอยู่ เหมือนพวงมาลัยเขาร้อยไว้ หมู่ไม้เหล่านั้น
ย่อมปรากฏดังยอดธงชัย ในบริเวณอาศรมนั้น มีหมู่ไม้ต่างๆ พันธุ์ คือ
ไม้มูกมัน โกฐ สะค้าน แดฝอย ไม้บันนาค บุนนาคเขา และไม้
ทริก มีดอกบานสะพรั่งสีต่างๆ กัน เหมือนหม่ดาวเรืองเรียงอยู่บน
นภากาศฉะนั้น อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น มีไม้ราชพฤกษ์ ไม้มะเกลือ
กฤษณา รักดำ ต้นไทรใหญ่ ไม้รังโก ไม้ประดู่ มีดอกบานสะพรั่ง
ในบริเวณอาศรมนั้นมีไม้มูกหลวง ไม้สน ไม้กะทุม ไม้ซ้อ ไม้ตะแบก
นางรัง ล้วนมีดอกเป็นพุ่มพวงดังลอมฝาง บานในที่ไม้ไกลต้ออาศรมนั้น
มีสระโบกขรณี ณ ภูมิภาคอันน่ารักนรมย์ใจ ดาดายไปด้วยดอกปทุมชาติ
และอุบล ดังสระโบกขรณีในสวนนั้นทวันของทวยเทพฉะนั้น อนึ่ง ณ
ที่ใกล้สระโบกขรณีนั้น มีฝูงนกดุเหว่ามารสดอกไม้ ส่งเสียงไพเราะ
จับใจ ทำปานนั้นให้ดังอีกทีกักก้อง ในเมื่อคราวหมู่ไม้ผลิดอกแย้มบาน
ตามฤดูกาลรสหวานดั่งน้ำผึ้งร่วงหล่นจากเกสรดอกไม้มาค้างอยู่บนใบบัว
ย่อมชื่อน้ำผึ้งใบบัว (ชัณฑสกร) อนึ่ง ลมทางทิศทักษิณและทางทิศ
ประจิมย่อมพัดมาที่อาศรมนั้น อาศรมเป็นสถานที่เคลื่อนกล่นไปด้วย
ละอองเกสรปทุมชาติ ในสระโบกขรณีนั้น มีกระจับขนาดใหญ่ๆ ทั้ง
ข้าวสาลีอ่อน บ้างแก่บ้างล้มดาชอยู่บนภาคพื้น และในสระโบกขรณีนั้น
น้ำใสสะอาดมองเห็นฝูงปลา เต่าและปูเป็นอันมาก สัญจรไปมาเป็นหมู่ๆ
รสหวานปานน้ำผึ้งย่อมไหลออกจากเหง้าบัว รสมันปานนมสดและเนยใส
ย่อมไหลออกจากสายบัว ปานนั้นมิกลิ้นหอมต่างๆ ที่ลมร่ำเพยพัดมา
ย่อมหอมฟุ้งตระหลบไป ปานนั้นเหมือนดังจะชวนเชิญคนที่มาถึงแล้วให้
เบิกบาน ด้วยดอกไม้และกิ่งไม้ที่มีกลิ่นหอม แมลงภู่ทั้งหลายต่างก็บิน
ว่อนวุ่นลือเสียงอยู่โดยรอบ ด้วยกลิ่นดอกไม้ อนึ่ง ที่ใกล้อาศรมนั้น
ฝูงวิหคเป็นอันมากมีสีต่างๆ กัน บันเทิงอยู่กับคู่ของตนๆ ร่ำร้องขาน
ขันแก่กันและกัน มีฝูงนกอีกสีหมู่ทำรังอยู่ใกล้สระโบกขรณี คือ หมู่
ที่ ๑ ชื่อนั้นทิกา ย่อมร้องทูลเชิญพระเวสสันดรเจ้า ให้ชื่นชมยินดี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
อยู่ในป่านี้ หมู่ที่ ๒ ชื่อว่า ชีวปุตตา ย่อมร่ำร้องถวายพระพรให้
พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระราชธิดาและพระอัครมเหสี จงมีพระชนม์
ยืนนานด้วยความสุขสำราญ หมู่ที่ ๓ ชื่อว่าชีวปุตตาปิยาโน ย่อมร่ำร้อง
ถวายพระพรให้พระเวสสันดรพร้อมทั้งพระราชโอรสพระราชธิดาและ
พระอัครมเหสี ผู้เป็นที่รักของพระองค์จงทรงพระสำราญ มีพระชนมายุ
ยืนนาน ไม่มีข้าศึกศัตรู หมู่ที่ ๔ ชื่อว่า ปิยาปุตตาปิยานันทา ย่อมร่ำร้อง
ถวายพระพรให้พระราชโอรสพระราชธิดาและพระอัครมเหสี จงเป็นที่รัก
ของพระองค์ ขอพระองค์จงเป็นที่รักของพระราชโอรสพระราชธิดาและ
พระอัครมเหสี ทรงชื่นชมโสมนัสต่อกันและกัน ดอกไม้ทั้งหลายย่อมตั้ง
เรียงรายกันอยู่ เหมือนพวงมาลัยที่เขาร้อยไว้ หมู่ไม้เหล่านั้นย่อม
ปรากฏดั่งยอดธงชัยมีดอกสีต่างๆ กัน ดั่งนายช่างผู้ฉลาดเก็บมาร้อยกรอง
ไว้ พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระราชโอรสพระราชธิดาและพระมเหสี
ทรงเพทเป็นพราหมณ์ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา
ทรงนุ่งห่มหนังสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟประทับอยู่ ณ
อาศรมใด เมื่อท่านบ้ายหน้าไปทางทิศอุดร จะ เห็นอาศรมนั้น .

[๑๑๔๑] เออ ก็ข้าสตุผงอันระคนด้วยน้ำผึ้ง และข้าสตุกอนมีรสหวานอร่อยของ
ลุงนี้ อันนางอมิตตาดำจัดแจงให้แล้ว ลุงจะแบ่งให้แก่เจ้า .

[๑๑๔๒] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ จงเอาไว้เป็นเสบียงทางของท่านเถิด ข้าพเจ้าไม่
ปรารถนาเสบียงทาง ขอเชิญท่านจงรับน้ำผึ้งกับขาน้อยจากสำนักของ
ข้าพเจ้านี้ เอาไปเป็นเสบียงทางอีกด้วย และขอท่านจงไปตามสบายเถิด
หนทางนี้เป็นทางเดินได้คนเดียว ตรงลี้ไปถึงอาศรมของอจตุตถาจารย์ แม้
อจตุตถาจารย์ในอาศรมนั้นฟินชโละ มีผมเกลือกกลิ้งด้วยธูลี ทรงเพท
เป็นพราหมณ์ มีขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา นุ่งห่ม
หนังสือ นอนเหนือแผ่นดิน บูชาไฟ ลุงไปถึงแล้ว เชิญถามท่านเถิด
ท่านจักบอกหนทางให้แก่ลุง

[๑๑๔๓] ชุขกผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพราหมณ์ ได้ฟังคำของเจตบุตรดังนี้แล้ว มีจิต
ยินดีเป็นอย่างยิ่ง กระทำประทักษิณเจตบุตรแล้ว ได้เดินทางตรงไป
ณ สถานที่อันอจตุตถาจารย์สถิตอยู่ .

จบ จุลฉนวนวรรณา

[๑๑๔๔] ชุขกพราหมณ์ภารทวาชโคตรนั้น เมื่อเดินไปตามทางที่เจตบุตรพรานป่า
แนะนำให้ ก็ได้พบอจตุตถาจารย์ ครั้นแล้วได้เจรจาปราศรัยกับอจตุตถาจารย์ ไตถาม
ถึงทุกข์สุขว่า พระคุณเจ้าไม่มีโรคอาพาธเบียดเบียนหรือ เป็นสุขสบาย
ดีหรือ เยียวยาอัตภาพด้วยการแสวงหาผลไม้สดวกหรือ มูลมันผลไม้
มีมากหรือ เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานที่จะมีน้อยกระมัง ในป่า
อันเกลือกกลิ้งไปด้วยเนื้อร้าย ไม่มีกลักกลายเข้ามารบกวนแหละหรือ .

[๑๑๔๕] ดุรพราหมณ์ เราไม่มีโรคอาพาธเบียดเบียน เราเป็นสุขสบายดี เยียวยา
อัตภาพด้วยการแสวงหาผลไม้สดวกดี มูลมันผลไม้ก็มีมาก อนึ่ง
เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานก็น้อย ในป่าอันเกลือกกลิ้งไปด้วย
เนื้อร้าย ไม่มีกลักกลายมารบกวนเราเลย เมื่อเรามาอยู่ในอาศรมสิ้น
จำนวนปีเป็นอันมาก เราไม่รู้สึกรู้ถึงความอาพาธอันไม่เป็นที่รื่นรมย์ใจ
เกิดขึ้นเลย ดุรพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว อนึ่ง ท่านมิได้มาร้าย
ดุรท่านผู้เจริญ เชิญท่านเข้าไปภายใน เชิญล้างเท้าทั้งสองของท่าน
ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะขาง ผลหมากเม่า มีรสหวานคล้ายน้ำผึ้ง
เชิญท่านเลือกบริโภคแต่ผลที่ดีๆ แม้น้ำฉันก็เย็นสนิทรานำมาจาก
ชอกเขา ดุรพราหมณ์ ถ้าท่านจำนงหวัง ก็เชิญดื่มตามสบายเถิด .

[๑๑๔๖] สิ่งใดอันพระคุณเจ้าให้แล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดข้าพเจ้ารับไว้แล้ว บรรณาการ
อันพระคุณเจ้ากระทำแล้วทุกอย่าง ข้าพเจ้ามาแล้ว เพื่อจะเยี่ยมเยียน
พระเวสสันดรราชาธิราช ราชโอรสของพระเจ้ากรุงสัญชัย ซึ่งพลัดพราก
จากชาวสิฬิม้าชำนาน ถ้าพระคุณเจ้าทราบสถานที่ประทับ โปรดแจ้งแก่
ข้าพเจ้าด้วยเถิด .

[๑๑๔๗] ท่านมานี้เพื่อเป็นศรีสวัสดิ์ เพื่อมาเยี่ยมเยียนพระเวสสันดรเจ้าก็หาไม่
เราเข้าใจว่าท่านปรารถนา (จะมาขอ) พระอัครมเหสีผู้เคารพนบนอบ
พระราชสวามีไปเป็นภรรยา หรือมีจะนั้นท่านก็ปรารถนา (จะมาขอ)
พระกัณหาชินาราชกุมารีและพระชาลิราชกุมารีไปเป็นทาสทาสี หรือไม่ก็
มาเพื่อจะนำเอาพระมารดาและพระราชกุมารกุมารีทั้งสามพระองค์ไปจาก
ป่า ดุรพราหมณ์ โภคสมบัติทรัพย์และข้าวเปลือกของพระองค์มิได้มี .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๑๑๔๘] ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ท่านยังไม่สมควรจะโกรธเคือง เพราะข้าพเจ้ามิได้มาเพื่อขอกทาน การพบเห็นอริยชนเป็นความดี การอยู่ร่วมกับอริยชนเป็นสุขทุกเมื่อ พระเวสสันดรสีพีราชเสด็จพลัดพรากจากชาวสีพีมา ข้าพเจ้ายังมิได้เห็นเลย ข้าพเจ้ามาเพื่อจะเยี่ยมเยียนพระองค์ ถ้าพระคุณเจ้าทราบสถานที่ประทับ โปรดแจ้งแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด .

[๑๑๔๙] ดุกรรมพราหมณ์ นั้นภูเขาคันธมาทน์อันล้วนแล้วด้วยหิน พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสี ทรงเพศนักบวชอันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ้ายหน้าเดินไปทางทิศอุดร จะได้เห็นอาศรมนั้นนั้นหมู่ไม้เขียวชะอุ่ม ทรงผลต่างๆ ปรากฏดังภูเขาอัญชนบรรพตเขียวชะอุ่ม มียอดสูงตระหง่าน คือ ไม้ตะแบก หูกวาง ไม้ตะเคียน ไม้รัง ไม้ตะคร้อ ไม้ยางทรายย้อมหรีนไหวไปตามลม ดังมาณพดื่มสุราคราวเดียวกันชวนแซ่ไปมาอยู่ ฉะนั้น ท่านจะได้ฟังเสียงฝูงนกอันจับอยู่บนกิ่งไม้ ปานดังเสียงเพลงทิพย์ คือ นกไพโรดก นกดูเหว่า นกกระเจง ส่งเสียงร้องบินจากต้นไม้โน้นมาสู่ต้นไม้นี้ ทั้งหมดไม้ที่ต้องลมพัดสะบัดกิ่งและใบเสียดสีกัน คล้ายกับจะเรียกคนผู้กำลังเดินทางไปให้หยุด และเหมือนดังชักชวนผู้จะผ่านให้ยินดีชื่นชมพักผ่อน พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสี ทรงเพศเป็นนักบวชอันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ้ายหน้าเดินทางไปทางทิศอุดรจะเห็นอาศรมนั้นที่ภูมิภาคอันนารีนรมย์ใจ มีดอกกุ่มตอกอยู่เรียกราด พื้นแผ่นดินเขียวชะอุ่มไปด้วยหญ้าแพรก ณ ที่นั้นไม่มีสัตว์ฝูงขึ้นเลย หญ้านั้นมีสีเขียวคล้ายขนคอนกยูงเปรียบด้วยสัมผัสแห่งสาลี หญ้าทั้งหลายโดยรอบ ยาวไม่เกิน ๔ องคุลี ต้นมะม่วง ต้นชมพู ต้นมะขวิดและมะเดื่อ มีผลสุก อยู่ในที่ต่ำๆ ป่าไม้นี้เป็นที่ให้เจริญความยินดี เพราะมีหมู่ไม้ผลบริโภคนได้เป็นอันมาก น้ำใสสะอาดกลิ่นหอมดี สดชื่นแก้วไพฑูรย์ เป็นที่อยู่ของฝูงปลา ไหลหลั่งมาในป่านั้น ภูมิภาคอันนารีนรมย์ใจ ในที่ไม่ไกลอาศรมนั้น มีสระโบกขรณีธารดาษไปด้วยปทุมชาติและอุบล เหมือนดังที่มีอยู่ในนันทวันของทวยเทพ ดุกรรมพราหมณ์ในสระนั้นมีอุบลชาติสามชนิด คือ เขียว ขาวและแดง งามวิจิตรมากมาย .

[๑๑๕๐] ในสระนั้นมีปทุมชาติดาษต้น สีขาวดั่งผ้าไหมพัสดร์ สระนั้นชื่อว่า มุจลินท์ ธารดาษ ไปด้วยอุบลขาว จงกลณี และผักทอดยอด อนึ่งเล่า ปทุมชาติในสระนั้นมีดอกบานสะพรั่งปรากฏหากำหนดประมาณมิได้ บ้างก็บานในคิมหันตฤดู บ้างก็บานในเหมันตฤดูปรากฏเหมือนดังอยู่ในน้ำลึกประมาณเพียงเข่า ปทุมชาติอันงามวิจิตรชูดอกสะพรั่ง ส่งกลิ่นหอมฟุ้งระยิบไป หม่อมมรโผผินบินว่อนเสียงวูๆ อยู่โดยรอบเพราะกลิ่นหอมแห่งบุปผชาติ .

[๑๑๕๑] ดุกรรมพราหมณ์ อนึ่งเล่า ที่ใกล้ขอบสระนั้นมีต้นไม้หลากหลายขึ้นออกสะพรั่ง คือ ต้นกะทุม ต้นแคฝอย และต้นทองหลาง ผลิดอกออกสะพรั่ง ไม้ปฐู ไม้ทราก ต้นปาริชาติก่ ดอกบานสะพรั่ง ต้นกาคะทิง ต้นไม้เหล่านี้มีอยู่ที่สองฟาก ปากสระมุจลินท์ ต้นชึก ต้นแคขาว บัวบก ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไป ต้นคณทีสอ ต้นคณทีเขมา และต้นประดู่ มีอยู่ ณ ที่ใกล้สระนั้น ดอกสะพรั่ง ต้นมะค่าโก ไม้มะทราบ ต้นแก้ว ต้นมะรุม การเกต กรณิการ และชะบา ไม้รักฟ้า ไม้อินทนิล ไม้สะทอน และทองกวาวมีดอกแย้มบานผลิดอกออกยอดพร้อมๆ กัน รุ่งเรืองงาม ไม้มะรีน ไม้ตีนเป็ด กล้าย ต้นคำฝอย นมแมว คนทา ประดู่ลาย ต้นสลอด มีดอกบานสะพรั่ง ต้นมะไฟ ต้นจ๊ว ไม้ขำงิ้ว พุดขาว กฤษณา โกฐเขมา โกฐสอ มีดอกบานสะพรั่ง ต้นไม้ในบริเวณสระนั้นมีทั้งอ่อนและแก่ ต้นตรงไม่คดงอดอกบานตั้งอยู่สองข้างอาศรมโดยรอบเรือนไฟ .

[๑๑๕๒] อนึ่ง พรรณไม้เป็นอันมาก เกิดขึ้นใกล้ขอบสระนั้น คือ ตรีไคร้ ถั่วเขียว ถั่วราชมาส สาหร่าย สันตะวา น้ำในสระนั้นถูกลมรำเพยพัดเกิดเป็นละลอกกระทบฝั่ง มีหมู่แมลงบินว่อนเคล้าเอาเกสรดอกไม้ที่แย้มบาน สีเสียดเทศ เต่าร้าง ผักบั้งร่วม มีมากในที่ต่างๆ ดุกรรม-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

พราหมณ์ ต้นไม้ทั้งหลายดาราตชไปด้วยกล้วยไม้ กลิ่นแห่งบุปผชาติ
ดังกล่าวแล้วนั้น หอมตระหลบอยู่ ๗ วัน ไม่พลันหาย บุปผชาติ
เกิดอยู่เรียงรายสองฝั่งสระมุจลินท์ ป่านันดารดาตชไปด้วยต้นราชพฤกษ์
ย้อมงดงาม กลีบดอกราชพฤกษ์นั้นหอมตระหลบอยู่ถึงเดือนไม่เลือน
หาย ถัฏขึ้นเขียว อัญชันขาว กุ่มแดง ดอกบานสะพรั่ง ป่านัน
ดารดาตชไปด้วยอบเชยและเมงรักเหมือนดังจะให้คนเบิกบานใจ ด้วย
ดอกไม้และกิ่งไม้อันมีกลิ่นหอม เหล่ากมรไผ่ผืนบินว่อนเสียงวู้ว อยู่
โดยรอบ เพราะกลิ่นหอมแห่งบุปผชาติ ดุกรพราหมณ์ ณ ที่ใกล้สระนั้น
มีฟักแพง แดงน้ำเต้า ๓ ชนิด ชนิดหนึ่งผลโตเท่าหม้อ อีกสองชนิด
ผลโตเท่าตะไพน .

[๑๑๕๓] อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้นมีผักกาด กระเทียม หอม เป็นอันมาก ต้นเต้าร้าง
ตั้งอยู่สล้างตั้งต้นตาล อุบลเขียวมีเป็นอันมาก ชีนอยุริมน้ำพอเอื้อม
เด็ดได้ มลิวัน มนตาเลีย ญานาง อบเชย อโศก เทียนป่า
ดอกเข็ม หางช้าง อังกาบ กากะทิง กะล่ำฟัก ทองเครือ ดอก
แย้มบานสะพรั่งขึ้นขนาน ต้นขมแสงขึ้นแข่งแซกคืดเจ้าและชะเอม
มะลิซ้อน หอนงไก่อ เทพทาโร แดฝอย ฝ้ายทะเล กรรณิการ์ ดอก
เบ้งบานงาม ปรากฏดังดาตชไปโดยเปรียบด้วยเปลวไฟ บุปผชาติที่เกิด
บนบกและที่เกิดในน้ำ ปรากฏมีในสระนั้นทุกอย่าง สระมุจลินท์มีน้ำมาก
เป็นที่รื่นรมย์ ด้วยประการฉะนี้ .

[๑๑๕๔] อนึ่ง ในสระนั้นมีปลาซึ่งว่ายอยู่ในน้ำมากมาย คือ ปลาตะเพียน
ปลาช่อน ปลาดุก จระเข้ ปลาดุลาม ณ ที่ใกล้สระนั้น มีชะเอมต้น
ชะเอมเครือ กายาน ประยงค์ เนรทูลี หัวหมู สัตตบุษ สมุลแว้ง
พื้มนเสน สามสิบ และกฤษณา เกาะกะไคลิง มีมากมาย บัวบก
โกฐขาว กระทุ้มเลือด ต้นหนาด ขมิ้น แก้วหอม หรดาล คำคุณ
สมอพิเภก ไคร้เครือ พื้มนเสน และรางแดง .

[๑๑๕๕] อนึ่ง ในป่านันมีสัตว์หลายจำพวก คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง ยักษ์ฉนิ
หน้าฟ้า ช้างพัง ช้างพลาย เนื้อทราย เนื้อฟาน ละมั่ง นางเห็น
หมาจิ้งจอก หมาโน บ่าง กระรอก จามรี ชะนี ลิงลม ค่าง ลิง
ลิงจูน กวาง กระตัง หมิ วัวเถื่อน มีมากมาย แรด หมู พังพอน
งูเห่า มีอยู่ที่ใกล้สระนั้น เป็นอันมาก กระบือ หมาโน หมาจิ้งจอก
กิ้งก่า จะกวด เหี้ย เสือดาว เสือเหลือง มีอยู่โดยรอบ กระต่าย
แร้ง ราชสีห์ และเสือปลา มีอยู่มากหลาย มีสฤณชาติมากมาย คือ
นกกรั๊ก นกยูง หงส์ขาว ไก่ฟ้า ไก่ป่า ไก่เถื่อน นกหัสดีลิงค์
ร่ำร้อหากันและกัน นกยางโตน นกยางกรอก นกโพระดก นกต้อยตีวิด
นกกระเรียน เหยี่ยวดำ เหยี่ยวแดง นกช่อนหอย นกพริก นกคืบแค
นกแขวก นกกด นกกระเต็นใหญ่ นกนางแอ่น นกคุ้ม นกกระทา
นกกระทุง นกกระจอก นกกระจาบ นกกระเต็นน้อย นกกางเขน
นกการเวก นกแอ่นลม นกเงือก นกออก สระมุจลินท์ เกลือ่นกล่น
ไปด้วยฝูงนกนานาชนิด ก็ก้องไปด้วยเสียงสัตว์ต่างๆ .

[๑๑๕๖] อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีนกมากมาย มีชนปีกงามวิจิตร มีเสียงไพเราะ
เสนาะไลต ย่อมปราโมทย์อยู่กับคู่เคียงส่งเสียงก้องร้องหากันและกัน
อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีฝูงสฤณชาติชาชาติส่งเสียงร้องไพเราะไม่ขาดสาย
มีตางมประกอบด้วยเบ้าตาขาว มีชนปีกขนหางงามวิจิตร อนึ่ง ที่ใกล้
สระนั้นมิฝูงนกยูง ส่งเสียงร้องไพเราะไม่ขาดสาย มีสร้อยคอเขียว
ส่งเสียงร้องหากันและกัน ไก่เถื่อน ไก่ฟ้า นกเป็ดน้ำ นกนางนวล
เหยี่ยวดำ เหยี่ยวนกเขา นกกาน้ำ นกแขกเต้า นกสาลิกา อนึ่ง
ที่ใกล้สระนั้น มีนกเป็นอันมาก เป็นพวกๆ คือ เหลือง แดง ขาว
นกหัสดีลิงค์ พระยาหงส์ทอง นกกาน้ำ นกแขกเต้า นกตุเหว่า
นกออก หงส์ขาว นกช่อนหอย นกเจ้าเมว ห่าน นกยาง
นกโพระดก นกต้อยตีวิด นกพิราบ หงส์แดง นกจากพราก
นกเป็ดน้ำ นกหัสดีลิงค์ ส่งเสียงร้องนารื่นรมย์ใจ เหล่าสฤณชาติชาชาติ
ดังกล่าวแล้ว ต่างก็ส่งเสียงร้องก้องหากันทั้งเช้าและเย็นเป็นนิจรันดร์
อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีสฤณชาติชาชาติมากมายสีต่างๆ กัน ย่อมบันเทิง
อยู่กับคู่เคียง ส่งเสียงก้องร้องหากันและกัน อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น
มีสฤณชาติชาชาติ มากมายสีต่างๆ กัน ทุกๆ ตัวต่างส่งเสียงอันไพเราะ
ระงมไพโร ที่ใกล้สองฝั่งสระมุจลินท์ อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีสฤณชาติชาชาติ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ชื่อว่าการเวกมากมาย ย่อมปราโมทย์อยู่กับคู่เคียง สงสัยงูก็องรื่องหา
กันและกัน อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้นมีสกุณาที่ชาติชื่อว่ากาเวก ทุกๆ
ตัวต่างสงสัยงูอันไพเราะระมไพเราะ อยู่ทั้งสองฝั่งสระมุจลินท์ ป่านัน
เกลื่อนกลาดไปด้วยเนื้อทรายและเนื้อฟาน เป็นสถานที่เสพอาศัยของ
ช้างพลายและช้างพัง ดาษดินไปด้วยเถาว์วัลย์นานาชนิด และเป็นที่
อาศัยของฝูงชมด อนึ่ง ที่ป่านัน มีธัญญาชาติมากมาย คือ กล้วยาเภ
ลูกเดือย ข้าวสาลี อ้อย มีไขน้อยเกิดเองในที่มิได้ไถ ทางนี้เป็น
ทางเดินได้คนเดียว เป็นทางตรงไปจนถึงอาศรม คนผู้ไปถึงอาศรมของ
พระเวสสันดรนั้นแล้ว ย่อมไม่มีความหิวกระหายหรือความไม่ยินดี
พระเวสสันดรเจ้าพร้อมด้วยพระโอรสพระธิดา และแม่เหสี ทรงเพนีก
บวชอันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา
ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่
ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ้ายหน้าไปทางทิศอุดรจะได้เห็นอาศรมนั้น .

[๑๑๕๗] ชุขผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพราหมณ์ ครั้นได้สดับถ้อยคำของอจตุตถา
กระทำประทัภษณ มีจิตชื่นชมโสมนัส อ้าลามุงหน้าไปยังสถานที่ประ
ทับของพระเวสสันดร .

จบ มหาวนรรณนา

[๑๑๕๘] ดุรพอชาลี เจ้าจกลขึ้นยืนเกิด การมาของพวกราชในวินนี้ปรากฏ
เหมือนการมาของพวกราชครั้งก่อนๆ พอเห็นเหมือนดังพราหมณ์
ความชื่นชมยินดีทำให้พ้อเกษมศานต์ .

[๑๑๕๙] ข้าแต่พระชนกนาถ แม่เกล้ากระหม่อมฉันก็เห็นผู้นั้นปรากฏเหมือน
พราหมณ์ ดูเหมือนเป็นคนเดินทาง จักเป็นแขกของเราทั้งหลาย .

[๑๑๖๐] พระองค์ไม่มีโรคาพาธหรือหนอ พระองค์ทรงพระสำราญดีหรือ ทรง
เยียวยาอติภาพด้วยการแสวงหาผลาหารสะดวกหรือ ทั้งมูลมันผลไม้
มากหรือ เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน มีน้อยเลหรือ ในป่า
อันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาลมฤค ไม่มีมาเบียดเบียนแลหรือ .

[๑๑๖๑] ดุรพราหมณ์ เราทั้งหลายไม่มีโรคาพาธเบียดเบียน อนึ่ง เราทั้งหลาย
เป็นสุขสำราญดี เราเยียวยาอติภาพด้วยการหาผลาหารสะดวกดี ทั้งมูล
มันผลไม้ก็มีมาก ทั้งเหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลานก็มีน้อย อนึ่ง ใน
ป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาลมฤค ก็ไม่มีมาเบียดเบียนแก่เรา เมื่อพวก
เรามาอยู่ในป่ามีชีวิตอันตรมเกรียมมาตลอด ๗ เดือน เราเพิ่งเห็นท่าน
ผู้เป็นพราหมณ์บูชาไฟ ทรงเพนีกอันประเสริฐ ถือไม้เท้าสีดังผลมะตูม
และลัดจ์นั้นนี้เป็นคนแรก ดุรพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว อนึ่ง ท่าน
มิได้มาร้าย ดุรพราหมณ์ผู้เจริญ เชิญท่านเข้ามาภายในเถิด เชิญท่านล้าง
เท้าของท่านเถิด ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง ผลหมากเม่า
มีรสหวานปานน้ำผึ้ง เชิญเลือกฉันแต่ผลที่ดีๆเถิด ท่านพราหมณ์ แม่
น้ำฉันนี้ ก็เย็นสนิท เรานำมาแต่ชอกเขา ดุรพราหมณ์ ก็ท่าน
จำนงหวัง ก็เชิญดื่มตามสบายเถิด ดังเราขอถาม ท่านมาถึง ป่าใหญ่
เพราะเหตุการณ์อะไรหนอ เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกความนั้นแก่เรา
เถิด .

[๑๑๖๒] หัวน้ำ (ในปัญจมหานที) เต็มเปี่ยมตลอดเวลาไม่เหือดแห้ง ฉันใด
พระองค์มีพระหฤทัยเต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธา ฉันนั้น แม่เกล้ากระหม่อมฉัน
กราบทูลขอแล้ว ขอพระองค์ทรงพระกรุณาพระราชทานสองปีโยรสแก่
ข้าพระองค์เถิด .

[๑๑๖๓] ดุรพราหมณ์ เรายอมให้ มิได้หวั่นไหว ท่านจงเป็นใหญ่พาเอาลูก
ทั้งสองของเราไปเถิด พระราชบุตรมารดาของลูกทั้งสองนี้ เสด็จไปป่า
แต่เช้าเพื่อแสวงหาผลไม้ จักกลับจากการแสวงหาผลไม้ในเวลาเย็น
ดุรพราหมณ์ เชิญท่านพักอยู่ราตรีหนึ่ง แล้วจึงไปในเวลาเช้า ดุร
พราหมณ์ ท่านจงพาเอาลูกทั้งสอง อันประดับด้วยดอกไม้ต่างๆ
ตกแต่งด้วยของหอมหวานา พร้อมด้วยมูลมันและผลไม้หลายชนิดไปเถิด .

[๑๑๖๔] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมทัพ ข้าพระองค์ไม่ชอบใจการพักอยู่ ข้าพระองค์
ยินดีจะไป แม้อันตรายจะพึงมีแก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ขอทูลลาไป
ทีเดียว เพราะวาทธรรมดาสดริเหล่านี้ เป็นผู้ไม่สมควรแก่การขอ ย่อม
ทำอันตรายต่อบุญของทายก และลาภของยาจก ย่อมรู้มารยา ย่อมรับ
สิ่งทั้งปวงโดยซำซาย เมื่อฝ่าพระบาททรงบำเพ็ญทานด้วยพระราชศรัทธา
ฝ่าพระบาท อย่าได้ทรงเห็นพระมารดาของ พระปิโยรสทั้งสองเลย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระมารดาของพระปิโยรสนั้นพึงกระทำ
แม่อันตรรายได้ ข้าพระองค์ขอทูลลาไปที่เดียว ขอพระองค์จงตรัสเรียก
พระลูกแก้วทั้งสองนั้นมา อย่าให้พระลูกแก้วทั้งสองได้ทันเห็นพระชนนี
เลย เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญทานด้วยพระราชาศรัทธา บุญย่อมเจริญด้วย
อาการอย่างนี้ ขอพระองค์ตรัสเรียกพระลูกแก้วทั้งสองนั้นมาอย่าให้
พระลูกแก้วทั้งสองได้ทันเห็นพระชนนีเลย ข้าแต่พระราชา พระองค์
ทรงประทานทรัพย์ คือพระโอรสพระธิดาแก่จากเช่นข้าพระองค์แล้ว
จักเสด็จไปสวรรค์.

[๑๑๖๕] ถ้าท่านไม่ปรารถนาจะเห็นภริยาของเราผู้มีวัตรอันงาม ท่านก็จงทูลถวาย
ชาลิภักหาชินาทั้งสองนี้ แก่พระเจ้าสุณัฏฐมหาราชผู้พระอัยยกา ท้าวเธอ
ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้งสองนี้ ผู้มีเสียงไพเราะ กล่าววาจาน่ารัก
จะทรงปลื้มพระหฤทัยปราโมทย์ จักพระราชทานทรัพย์แก่ท่านเป็น
อันมาก.

[๑๑๖๖] ข้าแต่พระราชบุตร ขอพระองค์ทรงฟังข้าพระองค์ ข้าพระองค์กลัวต่อ
การที่จะถูกหาว่าฉกชิงเอาไป สมเด็จพระเจ้าสุณัฏฐมหาราชจะลงพระ-
ราชอาชญาข้าพระองค์ คือ จะพึงทรงขายหรือให้ประหารชีวิต ข้าพระ
องค์จะขาดทั้งทรัพย์ทั้งทาสและจะพึงถูกนางพราหมณ์ ผู้เป็นเผ่าพันธุ์
พราหมณ์ตีเตียนได้.

[๑๑๖๗] พระมหาราชทรงสถิตในธรรม ทรงผดุงสิฬิรัฐให้เจริญ ได้ทอดพระเนตร
เห็นสองพระกุมารนี้ผู้มีเสียงไพเราะ กล่าววาจาน่ารัก ได้พระปิติโสมนัส
แล้ว จักพระราชทานทรัพย์ แก่ท่านเป็นอันมาก.

[๑๑๖๘] พระองค์ทรงพร่ำสอนข้าพระองค์ สิ่งใดๆ ข้าพระองค์จักทำสิ่งนั้นๆ ไม่ได้
ข้าพระองค์จักนำสองพระกุมารไปเป็นทาสรับใช้ของนางพราหมณ์.

[๑๑๖๙] ลำดับนั้น พระกุมารทั้งสอง คือ พระชาลิ และพระภักหาชินา ได้
สดับคำของชุก ผู้หยาบช้า ตกพระทัยกลัว จึงพากันเสด็จจึงหนีไป
ในที่นั้นๆ.

[๑๑๗๐] ดูกุรพ้อชาลิลูกรัก มานี้เกิด ลูกทั้งสองจงยังบารมีของพ่อให้เต็ม จง
ช่วยโสจสรหงษ์ของพ่อให้เย็นฉ่ำ จงทำตามคำของพ่อ ขอเจ้าทั้งสอง
จงเป็นดั่งยานนาวาของพ่อ อันไม่หวั่นไหวในสาครคือภพ พ่อจักข้าม
ซึ่งฝั่งคือชาติ จักยังสัตว์โลกพร้อมทั้งทวยเทพให้ข้ามด้วย ดูกุลกัณหา
มานี้เกิด เจ้าเป็นธิดาที่รัก ทานบารมีก็เป็นที่รักของพ่อ จงช่วยโสจร
หงษ์ของพ่อให้เย็นฉ่ำ ขอจงทำตามคำของพ่อ ขอเจ้าทั้งสองจงเป็น
ยานนาวาของพ่อ อันไม่หวั่นไหวในสาครคือภพ พ่อจักข้ามซึ่งฝั่ง คือ
ชาติจักช่วยสัตว์โลกพร้อมทั้งทวยเทพให้ข้ามด้วย.

[๑๑๗๑] ลำดับนั้น พระเวสสันดรผู้ผดุงสิฬิรัฐให้เจริญ ทรงพาพระกุมารทั้งสอง
คือ พระชาลิและพระภักหาชินา มาพระราชทานให้เป็นบุตรตกทานแก่
พราหมณ์ ลำดับนั้น พระเวสสันดรผู้ผดุงสิฬิรัฐให้เจริญ ทรงพาพระ-
กุมารทั้งสอง คือ พระชาลิ และพระภักหาชินา มาพระราชทานให้
แก่พราหมณ์ มีพระหฤทัยชื่นบานในบุตรตกทานอันอุดม ในครั้งนั้น
เมื่อพระเวสสันดรราชาฤาษี พระราชทานพระกุมารทั้งสอง ก็บังเกิดมี
ความบันลือลั่นน่าสพึงกลัว ขนพองสยองเกล้า เมตณิลก็หวั่นไหว
พระเวสสันดรเจ้าผู้ผดุงสิฬิรัฐให้เจริญ ทรงประคองอัญชลี พระราชทาน
สองพระกุมารผู้เจริญด้วยความสุขให้เป็นทานแก่พราหมณ์ ก็บังเกิดมี
ความบรรลือลั่น น่าสพึงกลัวขนพองสยองเกล้า.

[๑๑๗๒] ลำดับนั้น พราหมณ์ผู้หยาบช้านั้น เอาฟืนกัดเถาว์ลัยให้ขาดแล้ว เอา
มาผูกพระหัตถ์ พระกุมารทั้งสองจุดกระชากลากมา แต่นั้นพราหมณ์
นั้นจับเถาว์ลัยถ้อยไม่เท่าหุติพระกุมารทั้งสองนำไป เมื่อพระเวสสันดร
สิฬิราช กำลังทอดพระเนตรอยู่.

[๑๑๗๓] ลำดับนั้น สองพระกุมารพอหลุดพ้นจากพราหมณ์ก็รีบวิ่งหนีไป พระ-
เนตรทั้งสองมองไปด้วยน้ำอัสสชล พระชาลิ ชะเง้อมองดูพระบิดา
ทรงถวายบังคมพระยุคลบาทของพระบิดา พระวรกายสั่นระริกดังใบโพธิ์
ทรงถวายบังคมพระยุคลบาท พระบิดาแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระ-
ชนกนาถ ก็พระมารดาเสด็จออกไปแล้ว และพระบิดาทอดพระเนตร
เห็นแต่กระหม่อมฉัน ข้าแต่พระชนกนาถ ขอพระองค์ทรงทอด
พระเนตรเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองอยู่ก่อน จนกว่าเกล้ากระหม่อมฉัน
ทั้งสองได้เห็นพระมารดา ข้าแต่พระชนกนาถ พระมารดาเสด็จออกไป

ป่า ขอพระบิดาทอดพระเนตรเห็นกระหม่อมฉันทั้งสองอยู่ก่อน ข้าแต่พระชนกนารถ ขอพระองค์อย่าพึงพระราชทานเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสอง จนกว่าพระชนนีของเกล้ากระหม่อมฉันจะเสด็จกลับมา เมื่อนั้นพราหมณ์นี้ จักขายหรือจักฆ่าก็ตามปรารถนา พราหมณ์ผู้หยาบช้านี้ ประกอบด้วยบุรุษไทย ๑๘ ประการ คือมีเท้าคดทุตะแคง ๑ เล็บเน่า ๑ ปลิ้นน้องย้อยยาน ๑ ริมฝีปากบนยาว ๑ น้ำลายไหลยืด ๑ เขี้ยวออกนอกเหมือนเขี้ยวหมู ๑ จมูกหักพับ ๑ ท้องพล้ยตั้งหม้อ ๑ หลังค่อม ๑ ตาข้างหนึ่งเล็กข้างหนึ่งใหญ่ ๑ หนวดแดง ๑ ผมบางเหลือง ๑ หนึ่งยืนเป็นเกลียว ตัวตกรัศ ๑ ตาเหลือง ๑ คดสามแห่ง คือ ที่สะเอว หลังและคอ ๑ ขากาง ๑ เดินดั่งกฏะกฏะ ๑ ขนตามตัวยาวและหยาบ ๑ หนึ่งหมั่นหนังสือเป็นอมมนุษย์น่ากลัวเหลือเกิน เป็นมนุษย์หรือยักษ์มีเนื้อและเลือดเป็นเครื่องบริโภค ออกจากบ้านมาสู่ป่า มาขอทรัพย์คือบุตร กระพระองค์ ลูกทั้งสองกำลังถูกพราหมณ์ปีศาจนำไป ข้าแต่พระชนกนารถ ไรหนอฝ่าพระบาททรงนั่งเฉยอยู่ได้ พระหฤทัยของพระชนกนารถ ปานดังหนึ่งหิน หรือดั่งว่ายึดมั่นด้วยพิศเหล็ก พระองค์ช่างไม่ทรงรู้สึกถึงลูกทั้งสอง ซึ่งถูกพราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์หยาบคาย ผูกมัด แกะเยียนตีลูกทั้งสอง เหมือนนายโคบาลตีโคฉะนั้น ขอให้น้องกัณหาจางอยู่ ณ ที่นี้แหละ เธอไม่รู้จักความทุกข์อะไร เมื่อเธอไม่เห็นพระมารดา ก็คร่ำครวญหาเหมือนลูกเนื้อที่ยังติดนมพลัดจากฝูง ไม่เห็นแม่ก็จะร่ำไห้คร่ำครวญ ฉะนั้น .

[๑๑๓๔] ทกขนี้ไม่ใช่ทกขที่แท้จริงของลูก เพราะทกขเช่นนี้อันลูกผู้ชายพึงได้รับ ส่วนทกขอันใดที่ลูกจักไม่ได้เห็นพระมารดา ทกขนั้นของลูกเป็นทกขยิ่งกว่าทกข ที่ถูกตาพราหมณ์เยียนตีทกขนี้ ไม่ใช่ทกขที่แท้จริงของลูก เพราะทกขเช่นนี้อันลูกผู้ชายพึงได้รับ ส่วนทกขอันใดที่ลูกจักไม่ได้เห็นพระบิดา ทกขนั้นของลูกเป็นทกขยิ่งกว่าทกขที่ถูกตาพราหมณ์เยียนตี พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารี ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกรรแสงให้หาตลอดราตรีนาน พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียเป็นแน่แท้เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารี ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกรรแสงให้หาตลอดราตรีนาน พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารี ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกรรแสงให้อยู่ในอาศรมช้านาน พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารี ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกรรแสงให้อยู่ตลอดราตรีนาน ทรงระลึกถึงเราทั้งสอง ตลอดครึ่งคืนหรือตลอดคืน จักทรงซบซิดเหี่ยวแห้งไป เหมือนแม่น้ำน้อยในฤดูแล้งเหือดแห้งไป ฉะนั้น พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ ทรงกรรแสงให้อยู่ตลอดราตรีนาน ทรงระลึกถึงเราทั้งสองตลอดครึ่งคืนหรือตลอดคืน ก็จักทรงซบซิดเหี่ยวแห้งไป เหมือนแม่น้ำน้อยในฤดูแล้งเหือดแห้งไป ฉะนั้น รุกขชาติเหล่านี้มีต่างๆ พันธุ์ คือ ต้นหว้า ต้นยางทราย กิ่งห้อยย้อย เราเคยเล่นมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติเหล่านั้น ซึ่งเราเคยเก็บดอกและผลเล่นมาช้านาน รุกขชาติที่มีผลต่างๆ ชนิด คือ โพธิ์ใบ ขนุน ไทร และมะขวิด ที่เราเคยเล่นมาในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติที่เราเคยเก็บผลกินมาช้านาน นิสวน นีสระน้ำเย็นใส เราเคยเที่ยวเล่นเคยลงทรงสนานมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละสวนและสระนั้นไป บุปผชาติต่างๆ ชนิดบนภูเขาโน้น เราเคยเก็บมาทัดทรงในกาลก่อน วันนี้เราจะต้องละบุปผชาติเหล่านั้นไป นีตักตาข้าง ตักตาม้า ตักตาวัว พระบิดาทรงปิ่นเพื่อให้เราทั้งสองเล่น เราเคยเล่นมาในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละตักตาเหล่านั้นไป .

[๑๑๓๕] สองพระกุมารอันซุกซนกำลังพาไป ได้กราบทูลสั่งพระบิดาดังนี้ว่า ข้าแต่พระชนกนารถ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาตรัสบอกพระมารดาว่า ลูกทั้งสองไม่มีโรค และขอพระองค์จงทรงพระสำราญ ตักตาข้าง ตักตาม้า ตักตาวัว เหล่านี้ของกระหม่อมฉัน ขอพระองค์โปรดประทานแก่พระเจ้าแม่ ความโศกเศร้าจะพินาศเพราะตักตาเหล่านั้น และพระมารดาได้ทอดพระเนตรเห็นตักตาข้าง ตักตาม้า และตักตาวัว ของลูกเหล่านั้น จักหำหั้นความโศกให้เสื่อมหาย .

- [๑๑๓๖] ลำดับนั้น พระเวสสันดรชัตติยราช ครั้นทรงบำเพ็ญทานแล้ว เสด็จเข้าบรรณศาลาทรงกรรมแสงพิลาปว่า วันนี้นักน้อยทั้งสองจะหิวข้าวอยากน้ำอย่างไรหนอ จะต้องเดินทางไกล ร้องให้สะอึกสะอื้น เวลาเย็นบริโภคาหาร ใครจะให้อาหารแก่ลูกทั้งสองนั้น วันนี้นักน้อยทั้งสองจะหิวข้าวอยากน้ำอย่างไรหนอ จะต้องเดินทางไกล ร้องให้สะอึกสะอื้น เวลาเย็นเป็นเวลาบริโภคาหาร ลูกทั้งสองเคยอ่อนกะมัทรีผู้มารดาว่า ข้าแต่พระเจ้าแม่ ลูกทั้งสองหิวแล้ว ขอพระเจ้าแม่จงประทานแก่ลูกทั้งสอง ลูกทั้งสองไม่มีรองเท้า จะเดินทางเท้าเปล่าอย่างไรได้ ลูกทั้งสองจะเมื่อยล้า มีบาทาฟกบวม ใครจะจงมือลูกทั้งสองเดินทาง อยากร้องอย่างไรหนอ พราหมณ์นั้นช่างร้ายกาจไม่ละอาย เฝื่อนตีลูกทั้งสองผู้ไม่ประทุษร้ายต่อหน้าเรา แม่ตักเป็นทาสีเป็นทาสของเรา หรือคนรับใช้ใครที่มีความละอายจักเฝื่อนตีคนที่ตำทราแม่เช่นนั้นได้ พราหมณ์ช่างดำซางดีลูกรักทั้งสองของเราผู้มองเห็นอยู่ซึ่งเป็นเหมือนดังปลาติดอยู่ที่ปากลอบปากไซ่นะนั้น .
- [๑๑๓๗] เราจักถือธนูด้วยมือขวา หรือจักเหน็บพระขรรค์ไว้ข้างซ้ายไปนำเอาลูกทั้งสองของเรามา เพราะลูกทั้งสองถูกเฝื่อนตีเป็นทุกข์หนัก การที่ลูกน้อยทั้งสองต้องเดือดร้อนเป็นทุกข์แสนสาหัสไม่ใช่ฐานะ ก็ใครเล่ารู้ธรรมของสัตบุรุษแล้วให้ทาน ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง .
- [๑๑๓๘] ได้ยินว่า นรชนบางพวกในโลกนี้ พุศุความจริงไว้อย่างนี้ว่า ลูกคนใดไม่มีมารดาของตน ลูกคนนั้นเป็นเหมือน ไม่มีบิดา น้องก็แหมมานี้เกิดเราทั้งสองจึงตายด้วยกัน เราทั้งสองจะเป็นอยู่ทำไมไม่มีประโยชน์ พระบิดาผู้เป็นจอมประชาธิกร ประทานเราทั้งสองแก่พราหมณ์ ผู้แสวงหาทรัพย์ เป็นคนร้ายกาจเหลือเกิน แก่เฝื่อนตีเราทั้งสอง เสมือนนายโคบาลประหารโค ฉะนั้น รุกขชาติเหล่านั้นมีต่างๆ พันธุ์ คือ ต้นหว้า ต้นยางทราย กิ่งห้อยย้อย เราเคยเล่นมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติเหล่านั้น ซึ่งเคยเก็บดอกและผลเล่นมาช้านาน รุกขชาติที่มีผลต่างๆ ชนิด คือ โพธิ์ใบ ขนนไทร และขวิด ที่เราเคยเล่นในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติที่เราเคยเก็บผลกินมาช้านาน นีสวน นีสระน้ำเย็นใส เราเคยเที่ยวเล่นเคยลงสรลงสนานมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละสวนและสระเหล่านั้นไป บุปผชาติต่างๆ ชนิด บนภูเขาโน้น เราเคยเก็บมาตัดทรงในกาลก่อน วันนี้เราจะต้องละบุปผชาติเหล่านั้นไป นีตูกตาช้าง ตูกต้าม้า ตูกตาวัว พระบิดาทรงปิ่น เพื่อให้เราทั้งสองเล่น เราเคยเล่นในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละตูกตาเหล่านั้นไป .
- [๑๑๓๙] พระกุมารทั้งสอง คือ พระชาลีและกัณหาชينا อันชุกพราหมณ์นำไป พอหลุดพ้นจากมือพราหมณ์ ต่างก็รีบวิ่งหนีไปในสถานที่นั้นๆ .
- [๑๑๔๐] ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นจับเถาวัลย์ถือไม่เท่า ทบตีพระกุมารทั้งสองนำไป เมื่อพระเวสสันดร สัมผัสราชกำลังทอดพระเนตรเห็นอยู่ .
- [๑๑๔๑] พระกัณหาชيناได้กราบทูลพระบิดาว่า ข้าแต่พระบิดา พราหมณ์นี้ทบตีลูกด้วยไม้เท้า ดังว่าทบตีทาสผู้เกิดในเรือนเบี้ย ข้าแต่พระบิดา ก็พราหมณ์นี้คงไม่ใช่พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่ในธรรม คงเป็นยักษ์แปลงเพศเป็นพราหมณ์ นำเอาลูกทั้งสองไปเพื่อจะกินเป็นอาหาร ลูกทั้งสองถูกพราหมณ์บีตจกกำลังนำไป ข้าแต่พระบิดา ช่างกระไรเลย พระองค์ทรงนั่งเฉยอยู่ได้ .
- [๑๑๔๒] เท้าของเราทั้งสองนี้เล็กเป็นทุกข์ ทั้งหนทางก็ไกลยากที่จะเดินไปได้ เมื่อพระอาทิตย์คล้อยลงต่ำ พราหมณ์เล่าก็เร่งเร้าทั้งสองให้รีบเดิน ข้าพเจ้าทั้งสอง ขอคร่ำครวญกราบไหว้เทพเจ้าทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่ ณ ภูเขาสำเนาไพร ในสระน้ำ และบ่อน้ำอันมีตำราบเรียบด้วยเคียวเกล้า ขอเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ ณ ปาหญาลดาวัลย์ และต้นไม้ที่เป็นโอสถ บนภูเขา ที่ป่าไม้ จงช่วยกราบทูลพระชนนีว่า ข้าน้อยทั้งสองนี้ไม่มีโรค พราหมณ์นี้นำเอาข้าทั้งสองไป อนึ่ง ขอท่านทั้งหลายจงกราบทูลพระเจ้าแม่มัทรีชนนีของข้าน้อยทั้งสองว่า ถ้าพระแม่เจ้าปราชญ์จะเสด็จติดตามมา ก็พึงรีบเสด็จติดตามข้าน้อยทั้งสองมาเร็วพลัน ทางนี้เป็นทางเดินคนเดียวตัดตรงไปยังอาศรม พระมารดาพึงเสด็จไปตามทางนั้นก็จะทันได้เห็นลูกทั้งสองโดยเร็วพลัน โอ้หนอ พระเจ้าแม่ผู้ทรงเพศตาปัสสินี ทรงนำมูลผลาหารมาจากป่า ได้ทรงเห็นอาศรมอันว่างเปล่า ก็จักทรงมี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ทุกข พระมารดาเที่ยวแสวงหามูลผลาหารจนล่วงเวลา คงได้มาไม่น้อย คงไม่ทรงทราบ ว่า ลูกทั้งสองถูกพราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์หยาบซ้ำร้าย กากผูกมัดเขียนติดหนึ่งนายโคบาลทุบตีไค ฉะนั้น เออภิกษุทั้งหลายทั้งสอง พึงได้เห็นพระมารดาเสด็จกลับมาจากการแสวงหามูลผลาหารในเวลาเย็น พระมารดาพึงประทานผลไม้อันเจือด้วยน้ำผึ้งแก่พราหมณ์ ในกาลนั้น พราหมณ์นี้หิวกระหาย ไม่พึงเร่งให้เราทั้งสองเดินนัก เท้าทั้งสองของเรา ฟกบวมหน่อ พราหมณ์ก็เร่งให้เรารีบเดิน พระกุมารทั้งสองทรงรักใคร่ ในพระมารดา ทรงกรรแสงพิลาปอยู่ ณ ที่นั้น ด้วยประการดังนี้ .

(นี้) ชื่อทารกบรรพ .

[๑๑๘๓] เทวดาเหล่านั้นได้ฟังสองพระกุมารทรงพิลาปรำรำพันแล้ว จึงได้กล่าวกะ เทพบุตรทั้ง ๓ ว่า ท่านทั้ง ๓ จงแปลงเพศเป็นสัตว์ร้ายในป่า คือ เป็นราชสีห์ ๑ เสือโคร่ง ๑ เสือเหลือง ๑ อย่าให้พระราชาบุตรเสด็จ กลับจากการแสวงหามูลผลาหารในเวลาเย็นได้ ท่านทั้งหลายอย่าให้สัตว์ ร้ายในป่าอันเป็นแค้นแค้นของพวกเรา เบียดเบียนพระราชาบุตรได้ ถ้า ราชสีห์ เสือโคร่งและเสือเหลือง พึงเบียดเบียนพระนาง ผู้ทรง ศฤกษณ์ พระชาลิกุมารก็ไม่พึงมี พระกัณหาชินากุมารก็จะพึงมีแต่ที่ไหน พระนางผู้สมบูรณ์ด้วยลักษณะจะพึงเสื่อมเสียโดยส่วนทั้งสอง คือ พระ ภิตดาและพระลูกกรีก เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงกระทำอาทักษาให้ดี .

[๑๑๘๔] เสียมของเราหล่นลงแล้ว และตาเบื้องขวาของเราก็เขม่นอยู่ริๆ ต้นไม้ ทั้งหลายที่เคยมีผล ก็กลายเป็น ไม่มีผล ทิศทั้งปวงก็ทำให้เราสิ้นเพื่อน ลุ่มหลง เมื่อเรากลับบ้ายหน้ามาสู่อาศรมในเวลาเย็น เมื่อพระอาทิตย์จะ อสดงคต ๓ สัตว์ร้ายก็ปรากฏขึ้นขวางทาง พระอาทิตย์ก็คล้อยลงต่ำ และอาศรมก็อยู่ไกลหน่อ ก็มูลผลาผลอันใดที่เราจักนำไปแต่ป่านี พระเวสสันดรและลูกน้อยทั้งสองพึงเสวยมูลผลาผลนั้น โภชนะอื่นไม่มี พระจอมกษัตริย์นั้นจักประทับอยู่ในบรรณศาลาพระองค์เดียว คงทรง ปลอบประโลมให้ลูกน้อยทั้งสองผู้กระหายหิวให้ยินดี คอยทอดพระเนตร ดูเราผู้ยังไม่มาถึงเป็นแน่แท้ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้กำพร้ายากไร้ ใน เวลาเย็นอันเป็นเวลาดีมนม จักคอยดื่มน้ำนม ดังลูกเนื้อที่กำลังดื่มนม ฉะนั้น เป็นแน่แท้ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้กำพร้ายากไร้ ในเวลาเย็น อันเป็นเวลาดีมน้ำ จักคอยดื่มน้ำ ดังลูกเนื้อที่กำลังกระหายน้ำ ฉะนั้น เป็นแน่แท้ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้กำพร้ายากไร้ คงจะยืนคอยต้อนรับ เรา เหมือนหนึ่งลูกโคอ่อนคอยชะเง้อหาแม่ ฉะนั้น เป็นแน่แท้ ลูก น้อยทั้งสองของเราผู้ยากไร้ คงจะยืนคอยต้อนรับเราเหมือนหนึ่งหงส์ซึ่ง ตกอยู่ในบึงอกตม ฉะนั้น เป็นแน่ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้ยากไร้ คง จะคอยต้อนรับเราอยู่ในที่ใกล้ๆ อาศรม หนทางที่จะไปก็มีอยู่ทางเดียว ทั้งเป็นทางเดินไปได้คนเดียว โดยข้างหนึ่งมีสระ อีกข้างหนึ่งมีบึง เรา ไม่เห็นทางอื่นซึ่งเป็นทางไปยังอาศรมได้ ข้าแต่พระยามฤคราชผู้มิกำลัง มากในป่าใหญ่ ดิฉันขอนอบน้อมต่อท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเป็น พี่น้องของดิฉันโดยธรรม ดิฉันขออ้อนวอน ขอตานทั้งหลายจงให้ หนทางแก่ดิฉันเถิด ดิฉันเป็นภรรยาของพระราชาบุตรผู้มีสิริ ผู้ถูกขับไล่ จากสิพริฐ ดิฉันมิได้ดูหมิ่นพระราชสวามีพระองค์นั้นเลย เหมือนดัง นางสีดาคอยอ้อนวั้นตามพระรามราชสวามี ฉะนั้น ขอตานทั้งหลายจง หลีกทางให้ดิฉัน แล้วกลับไปพบลูกน้อยของท่านในเวลาออกหาอาหาร ในเวลาเย็น ส่วนดิฉันก็จะพึงได้กลับไปพบเห็นลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินา อนึ่ง มูลมันผลไม้นี้ก็มีอยู่มาก และที่เป็น ภัยหากมีไม่น้อย ดิฉันขอแบ่งให้ท่านทั้งหลายกึ่งหนึ่ง ดิฉันอ้อนวอน แล้ว ขอตานทั้งหลายจงให้ทางแก่ดิฉันเถิด พระมารดาของเราทั้งหลาย เป็นพระราชาบุตร และพระบิดาของเราทั้งหลายก็เป็นพระราชาบุตร ท่าน ทั้งหลายจึงชื่อว่าเป็นพี่น้องของดิฉันโดยธรรม ดิฉันอ้อนวอนแล้ว ขอ ท่านทั้งหลายจงหลีกทางให้ดิฉันเถิด .

[๑๑๘๕] เทพเจ้าทั้งหลายผู้แปลงกายเป็นพาลมฤค ได้ฟังพระวาทอันไพเราะ นำ กรุณาเป็นอันมาก ของพระนางผู้รำพันถึงวอนอยู่ ได้พากันหลีกจากทาง ไป .

[๑๑๘๖] พระลูกน้อยทั้งสองพระขมุขมอมไปด้วยฝุ่น เคยยืนคอยต้อนรับแม่อยู่ ที่ตรงนี้ ดังหนึ่งลูกโคอ่อนยืนคอยชะเง้อหาแม่ ฉะนั้น พระลูกน้อยทั้ง สองขมุขมอมไปด้วยฝุ่น เคยยืนคอยต้อนรับแม่อยู่ตรงนี้ เหมือนดัง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

หงส์ติดอยู่ในเปือกตม ฉะนั้น พระลูกน้อยทั้งสองขมุกขมอมไปด้วยฝุ่น
เคยยืนคอยต้อนรับเมื่อยู่ใกล้ๆ อาศรมที่ตรงนี้ พระลูกน้อยทั้งสองเคย
รำเริงร่ามาต้อนรับแม่ รำกับจะทำให้หทัยของแม่หวั่นไหว
เหมือนลูกเนื้อเห็นแม่แล้วยกหูคอวิ่งเข้าไปหาแม่รำเริงร่ามาต้อนรับ
รอบๆ ฉะนั้น วันนี้แม่ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อขาลีแม่
กัณหาชินานั่นเหมือนอย่างเคย แม่ละลูกน้อยทั้งสองไว้ออกไปหาผลไม้
ดั่งแม่แพะและแม่เนื้อละลูกน้อยๆ ไปหากิน ดั่งปีกผีเสื้อที่ลูกน้อยไป
จากรัง หรือดั่งนางราชสีห์ผู้ต้องการอาหาร ละลูกน้อยไว้ออกไปหากิน
ฉะนั้น วันนี้แม่ไม่เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อขาลีและแม่กัณหา-
ชินาเหมือนอย่างเคย นี่เป็นรอยเท้าวิ่งไปมาของพระลูกน้อยทั้งสอง ดุจ
รอยเท้าของช้างทั้งหลายที่เชิงเขา นึกองทรายที่ลูกน้อยทั้งสองขมุกขมอม
เล่น เรียบรายอยู่ ณ ที่ใกล้ๆ อาศรม วันนี้แม่ไม่เห็นลูกน้อยทั้งสอง
คือ พ่อขาลีและแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย พระลูกน้อยทั้งสองเคย
ขมุกขมอมด้วยทรายและฝุ่นวิ่งเข้ามาล้อมแม้อยู่รอบข้าง วันนี้แม่มิได้
เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้น เมื่อก่อนพระลูกน้อยทั้งสองเคยต้อนรับแม่
ผู้กลับมาจากป่าแต่ไกล วันนี้แม่ไม่เห็นลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อขาลีแม่
กัณหาชินาเหมือนอย่างเคยวันก่อนๆ พระลูกน้อยทั้งสองคอยแลดูแม่
อยู่แต่ไกล เหมือนลูกแพะหรือลูกเนื้อทรายคอยชะเง้อหาแม่ ฉะนั้น วันนี้
แม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้นเลย เออकिनผลมะตูมสุกสีดังทอง
เป็นเครื่องเล่นของลูกน้อยทั้งสอง (โฉน) จึงมาตกถึงอยู่ที่นี้ วันนี้แม่
มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อขาลีแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย
ก็กินทั้งสองของแม่นี้เต็มไปด้น้ำนม และอุระประเทศของแม่ดังหนึ่ง
ว่าจะแตกทำลาย วันนี้แม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อขาลี
แม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย ใครเล่าจะค้นขายพกแม่ ใครเล่าจะ
เหนียวกันทั้งสองของแม่ วันนี้แม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ
พ่อขาลีแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย เวลาเย็นพระลูกน้อยทั้งสอง
ขมุกขมอมไปด้วยฝุ่น เคยวิ่งเข้ามาเกาะที่ขายพกแม่ วันนี้แม่มิได้เห็น
พระลูกน้อยทั้งสอง เมื่อก่อนอาศรมนี้ปรากฏแก่เราดั่งว่ามีมหรสพ วันนี้
เมื่อแม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้น อาศรมเหมือนดังจะหม่นเวียน
น้อย่างไรอาศรมจึงปรากฏแก่เราดูเจิบสังคจจริงหนอ แม่ผู้งกปากก็มิได้
ส่งเสียงร้อง ลูกน้อยทั้งสองของแม่ จักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้ นี้
อย่างไรอาศรมจึงปรากฏแก่เราดูเจิบสังคจจริงหนอ แม่ผู้งกปากก็มิได้ส่ง
เสียงร้อง พระลูกน้อยทั้งสองของแม่ จักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้ .

[๑๑๘๗] น้อย่างไรฝ่าพระบาทจึงทรงนิ่งอยู่ เออकिनใจของหม่อมฉันเหมือนดังฝัน
เห็นสุบินในเวลาราตรี แม่ผู้งกปากก็มิได้ส่งเสียงร้อง พระลูกน้อยทั้ง
สองของหม่อมฉันคงจักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้ น้อย่างไรฝ่าพระบาทจึงทรง
นิ่งอยู่ แม่ผู้งกปากก็มิได้ส่งเสียงร้อง พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉัน
คงจักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้ ข้าแต่พระลูกเจ้า เหล่าเนื้อร้ายในป่าหรือ
ในทุ่งกว้าง มาเคี้ยวกินพระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันเสียแล้วหรือ
โฉน หรือว่าใครมานำเอาพระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันไป หรือ
ฝ่าพระบาททรงส่งพระลูกน้อยทั้งสองซึ่งกำลังซ่างพุดจ่านารักใคร่ไปเป็น
ทูต หรือว่าเข้าไปหลับอยู่ในบรรณศาลา หรือพระลูกน้อยทั้งสองของ
เรานั้นเที่ยวเล่นคะนองออกไปในภายนอก เล่นพระเกศาพระหัตถ์และ
พระบาทซึ่งมีลายตาข่ายของพระลูกน้อยทั้งสองนั้น มิได้ปรากฏเลย หรือ
ว่านกทั้งหลายมาโฉบฉวยเอาไป หรือว่าใครนำเอาพระลูกน้อยทั้งสอง
ของหม่อมฉันไป .

[๑๑๘๘] ความทุกข์ที่หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ ขาลีและกัณหา-
ชินาในวันนี้ นั้น เป็นทุกข์ยิ่งกว่าการถูกขับไล่จากแคว้น เปรี๊ยะ
เหมือนแผลที่ถูกแทงด้วยลูกศร ฉะนั้น ก็การที่หม่อมฉันมิได้เห็นพระ-
ลูกน้อยทั้งสอง ทั้งฝ่าพระบาทก็มิได้ตรัสกับหม่อมฉันนี้ เป็นลูกศร
เสียบแทงหทัยของหม่อมฉันซ้ำสอง หทัยของหม่อมฉันหวั่นไหว
ข้าแต่พระราชบุตร ถ้าคืนวันนี้ฝ่าพระบาทมิได้ตรัสกับหม่อมฉัน พรุ่งนี้
เข้าฝ่าพระบาทก็จะได้ทอดพระเนตรหม่อมฉัน ผู้ปราศจากชีวิตตาย
เสียเป็นแน่ .

[๑๑๘๙] เจ้ามัทรีมีรูปงามอุดม เป็นราชบุตรผู้มียศ ไปแสวงหาผลผลาหารตั้งแต่
เช้า โฉนหนอ จึงกลับมาจนเวลาเย็น .

[๑๑๙๐] ฝ่ายพระบาทได้ทรงสดับมีไชหรือ ซึ่งเสียงบันลือแห่งราชสีห์ และเสื่อ

โคร่ง ทั้งเสียงสัตว์จวบบาทและฝูงนก ส่งเสียงคำรามร้องสนั่นเป็นอันเดียวกัน ต่างก็มุ่งมาเพื่อจะดื่มน้ำยังสระนี้ บุพพนิมิตได้เกิดมีแก่หม่อมฉันผู้กำลังเที่ยวอยู่ในป่าใหญ่ เสียมพลัดตกจากมือของหม่อมฉัน และกระเช้าที่หาบอยู่ก็พลัดตกจากบ่า ที่นั่นหม่อมฉันก็หวาดกลัวเป็นกำลัง จึงกระทำอัญชลีนอบน้อมทิศทั่วทุกแห่ง ขอความสวัสดิ์พึงมีแต่ที่นี่ ขอพระลูกเจ้าของเราทั้งหลาย อย่าได้ถูกราชสีห์หรือเสื่อเหลืองเบียดเบียนเลย หมี สุนัขป่า หรือเสือดาว อย่ามากล้ากรายพระลูกน้อยทั้งสองของข้าเลย ๓ สัตว์ร้ายในป่า คือ ราชสีห์ เสื่อโคร่ง และเสื่อเหลืองยืนขวางทางหม่อมฉันเสีย เหตุนั้น หม่อมฉันจึงกลับมาจนพลบค่ำ .

[๑๑๙๑] ตัวเราเป็นผู้ไม่ประมาท หมั่นปฏิบัติพระสวามีบำรุงพระลูกน้อยทั้งสองทุกวันคืน ดังอันเตวาลีกปฏิบัติอาจารย์ ฉะนั้น ตัวเราเม่นขญาเป็นพรหมจารีนี้ นุ่งหมั่นนุ่งอชินะ เทียวแสวงหาผลอาหารในป่าทุกวันคืน เพราะความรักพระลูกทั้งสองเทียวนะพระลูก นิขมันส์ดังทอง ที่แม่หามาได้ไว้สำหรับใช้เพื่อเจ้าทั้งสองอาบน้ำ นี่ผลมะตูมสุกสีเหลือง แม่หามาให้เพื่อลูกทั้งสองเล่น อนึ่ง แม่ได้สรรหาผลไม้สุกอื่นๆ ที่น่าพอใจมาเพื่อให้ลูกทั้งสองเล่น นี่เป็นของเล่นของลูกทั้งสอง ข้าแต่พระจอมกษัตริย์ นี่แห้วบัวพร้อมทั้งฝักและหน่อแห่งอบลและกระจิบอันคลุกเคล้าด้วยน้ำผึ้ง เชิญพระองค์ทรงเสวยพร้อมพระโอรสพระธิดาเกิดขอพระองค์ทรงโปรดประทานดอกปทุมแก่พ่อชาลี ส่วนดอกโกมุทขอได้โปรดประทานแก่กัณหากุมารี พระองค์จะได้ทอดพระเนตรพระกุมารประดับประดาด้วยดอกไม้พื่อนร่าย ขอได้โปรดตรัสเรียกสองพระราชบุตรมาเถิด แม่กัณหาชินาจะได้มานี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ขอพระองค์ทรงสดับพระสรเสียงอันไพเราะอันหวานของแม่กัณหาชินา ขณะเข้าสู่อาศรม เราทั้งสองถูกเนรเทศจากแคว้นแคว้น เป็นผู้มิสุขและทุกข์เสมอกัน เอือกพระองค์ได้ทรงเห็นพระราชบุตรทั้งสอง คือ พ่อชาลีแม่กัณหาชินาบ้างหรือ ขรยว่าหม่อมฉันได้สาปแช่ง สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล เป็นพหูสูต ในโลก วันนี้หม่อมฉันจึงไม่ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินา .

[๑๑๙๒] หมู่นี้ก็ทันหว่า นี่ต้นยางทรายที่ทอดกิ่งค้อมลงมา เป็นรุกขชาติต่างๆ พันธุ์ ที่สองพระกุมารเคยวิ่งเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น หมู่นี้ก็โกโฬีใบ ต้นขนุน ต้นไทร ต้นมะขวิด เป็นไม้มีผลนานาชนิดที่พระกุมารทั้งสองเคยมาวิ่งเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น หมู่นี้เหล่านี้อยู่ดุษฎีนิทาน นี่ก็เป็นแม่น้ำเย็นซึ่งสองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น รุกขชาติที่ทรงดอกต่างๆ มีอยู่บนภูเขานี้ ที่สองพระกุมารเคยติดทรงเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น รุกขชาติที่ทรงผลต่างๆ มีอยู่บนภูเขานี้ ที่สองพระกุมารเคยมาเสวย แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น เหล่านี้เป็นตักดาช้าง ตักตาม้า ตักตาวัว ที่พระกุมารทั้งสองเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น .

[๑๑๙๓] เหล่านี้เป็นตักดาเนื้อทรายทองตัวเล็กๆ ตักดากระต่าย ตักดานกเถา ตักดาขะมัด เป็นอันมากที่พระกุมารทั้งสองเคยเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองนั้น เหล่านี้ตักดาหงส์ เหล่านี้ตักดานกกระเรียน ตักดานกยูงมีแวหางามวิจิตร ที่สองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองเลย .

[๑๑๙๔] พุ่มไม้เหล่านี้มีดอกบานทุกฤดูกาล ที่สองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองนั้น สระโบกขรณีนี้น้ำรินรมย์ เปรียบไปด้วยเสียงนกจากพราหมณ์คู้ขัน ดาดาชไปด้วยมณฑา ปทุมและอบล ที่สองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองนั้น .

[๑๑๙๕] ฟินฝ่ายพระบาทก็ได้หัก น้ำก็มิได้ตัก แม่ไฟก็มิได้ติด เพราะเหตุไรหนอ พระองค์จึงทรงหงอยเหงาซบเซาอยู่ ที่รักกับที่รักประชุมพร้อมกันอยู่ยอมหายความทุกข์ร้อน แต่วันนี้หม่อมฉันมิได้เห็นพระกุมารทั้งสอง คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินา .

[๑๑๙๖] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกทั้งสองของเราผู้ใดมานำเอาพระลูกทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูกทั้งสองนั้นตายเสียแล้ว แม่ผู้กาปากก็ได้ขานขึ้น พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันตายเสียแล้วเป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
พระลูกรักทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอาพระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่า
พระลูกรักทั้งสองนั้นตายเสียแล้ว แม่ฝูงนกก็มีได้ขานขึ้น พระลูกน้อย
ทั้งสองของหม่อมฉันตายเสียแล้วเป็นแน่ .

[๑๑๙๓] พระนางมัทรีทรงปริเทวนา พลาญเที่ยววิ่งค้นหาตลอดชอกบรพตและ
ป่าชัญ ในบริเวณเขาวงกตนั้น แล้วเสด็จกลับมายังพระอาศรม ทรง
การเสวยอยู่ในสำนักของพระราชสวามี ทูลคร่ำครวญว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกรักทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอา
พระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูกรักทั้งสองนั้นตายเสียแล้ว แม่
ฝูงกาปากก็มีได้ขานขึ้น พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันตายเสียแล้ว
เป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกรักทั้ง
สองของเรา ผู้ใดมานำเอาพระลูกทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูกทั้งสอง
นั้นตายเสียแล้ว แม่ฝูงนกก็มีได้ขานขึ้น พระลูกน้อยทั้งสองของ
หม่อมฉันตายเสียแล้วเป็นแน่ พระนางมัทรีผู้ทรงพระรูปพระโฉมอัน
อุดม เป็นพระราชบุตรผู้มียศเที่ยวไปที่โคนต้นไม้ ที่บริเวณภูเขา และ
ในถ้ำมิได้ทรงพบเห็นสองพระกุมาร จึงทรงประคองพระพาหาการเสวย
รำไห่คร่ำครวญ ส้มสลับลงที่พื้นพสุธา ณ ที่ใกล้บาทมูลของพระเวสสันดร
นั้นแล .

[๑๑๙๔] พระเวสสันดรราชธานี ทรงวักน้ำประพรมพระนางมัทรีราชบุตร ผู้ล้มสลับ
ลง ณ ที่ใกล้บาทมูลของพระองค์นั้น ครั้นทรงทราบวาทะพระนางพิน
พระองค์ดีแล้ว จึงได้ตรัสบอกเนื้อความนี้ แก่พระนางในภายหลังว่า
ดูกรมัทรีฉันไม่ปรารถนาจะแจ้งความทุกข์แก่เธอแต่แรกก่อน พราหมณ์
แก่เป็นยายจากผู้ยากจนมาอยู่ที่อยู่ของฉัน ฉันได้ให้ลูกทั้งสองแก่พราหมณ์
นั้นไป ดูกรมัทรี เธออย่ากลัวเลย จงดีใจเถิด ดูกรมัทรี เธอจงดู
ฉันเถิด จงอย่าดูลูกทั้งสองเลย อย่าการเสวยให้ไปนักเลย เราเป็นผู้
ไม่มีโรค ยังมีชีวิตอยู่ คงจักได้พบเห็นลูกทั้งสองที่พราหมณ์นำไปเป็น
แน่แท้ สักบุรุษเห็นยายจนมาถึงแล้วพึงให้บุตร ปุสสัตว์ รัชชาติ
และทรีพยอย่างอื่นในเรือนเป็นทานได้ ดูกรมัทรี ขอเธอจงอนุโมทนา
ปุตตทานอันสูงสุดของเรา .

[๑๑๙๕] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันขออนุโมทนาปุตตทานอันอุดมของ
ฝ่าพระบาท ฝ่าพระบาททรงพระราชทานปุตตทาน อันอุดมแล้ว จงยัง
พระหฤทัยให้เลื่อมใส ขอจงทรงบำเพ็ญทานอื่นๆ ขึ้น ไปเถิด ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นใหญ่ของประชชนในหมู่มนุษย์ ซึ่งมักเป็นคนตระหนี่
เหนียว ฝ่าพระบาทพระองค์เดียวผู้ผดุงสิริรัฐให้เจริญ ได้ทรงบำเพ็ญ
ปิยปุตตทานแก่พราหมณ์แล้ว .

[๑๒๐๐] ปฐพีก็บันลือลั่นเสียงสนั่นบันลือไปถึงไตรพิภพสายฟ้าแลบอยู่แปลบ
ปลามโดยรอบ เสียงสะท้อนปรากฏ ดังหนึ่งว่าเสียงภูเขาถล่มทลาย .

[๑๒๐๑] เทพเจ้าสองหมู่ ผู้สิงสถิตอยู่ที่นารทบรรพต ถวายอนุโมทนาแก่
พระหนอทศพลเวสสันดรนั้นว่า พระอินทร์ พระพรหมทั้งท้าวเวสวัณ-
มหาราช และเทพเจ้าชาวดาวดึงส์สวรรค์ พร้อมด้วยพระอินทร์ทก
ถ้วนหน้า ย่อมถวายอนุโมทนาพระนางเจ้ามัทรีผู้ทรงพระรูปพระโฉมอัน
อุดม เป็นพระราชบุตรผู้มียศทรงถวายอนุโมทนาปุตตทาน อันอุดมของ
พระเวสสันดร ของพระเวสสันดรราชธานี ด้วยประการฉะนี้แล .

(นี้) ชื่อมัทรีบรรพ

[๑๒๐๒] ลำดับนั้น เมื่อราตรีสิ้นไป พระอาทิตย์อสดงขึ้น มา เวลาเช้าท้าว
สักกเทวราชทรงแปลงเพศเป็นอย่างพราหมณ์ ได้ปรากฏแก่สองกษัตริย์
นั้น .

[๑๒๐๓] พระคุณเจ้าไม่มีโรคาพาธหรือหนอ พระคุณเจ้าทรงพระสำราญดีหรือ
ทั้งมูลมั่งผลไม่มีมากหรือ เหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลานมีน้อยแล
หรือ ในป่าอันเกลือกกล่นไปด้วยพาลมฤคไม่มีมาเบียดเบียนแลหรือ .

[๑๒๐๔] ดูกรพราหมณ์ เราทั้งหลายไม่มีโรคาพาธเบียดเบียน อนึ่งเราทั้งหลาย
เป็นสุขสำราญดี เราเยี่ยวยำอัตภาพด้วยการหาผลอาหารสะดวกดีทั้งมูลมั่ง
ผลไม่มีมาก เหลือบ ยุง สัตว์เลื้อยคลานก็มีน้อย อนึ่ง ในป่าอัน
เกลือกกล่นไปด้วยพาลมฤค ก็ไม่มีมาเบียดเบียนแก่เราเมื่อพวกเรา
มาอยู่ในป่า มีชีวิตอันตรมเตรียมมาตลอด ๗ เดือน เราพึงเห็นท่านผู้เป็น
พราหมณ์บิณฑา พึงเพศอันประเสริฐ ถือไม้เท้าสั่งตั้งผลมะตูม และ
ลักจั่นน้ำนั้นเป็นคนที่สอง ดูกรพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว อนึ่งท่านมิใช่

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
- มาร้าย ดุกรทนต์ผู้เจริญ เชิญท่านเข้าไปภายในเถิด เชิญล้างเท้าของท่านเถิด ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง ผลหมากเมา มีรสหวานปานน้ำผึ้ง เชิญเลือกฉันแต่ผลที่ดีๆ เกิดท่านพราหมณ์ แม้น้ำฉันนี้ก็เป็นสนธิ เรานำมาแต่ชอกเขา ดุกรพราหมณ์ ถ้าท่านจำนงหวัง ก็เชิญดื่มตามสบายเถิด ดังเราขอมาท่านมาถึงป่าใหญ่เพราะเหตุการณ์อะไรหนอ เราถามแล้วของท่านจงบอกความนั้นแก่เราเถิด .
- [๑๒๐๕] หวังน้ำ (ในปัญจมหานที) เต็มเปี่ยม ไม่มีเวลาเหือดแห้งฉันใด พระองค์มีพระหฤทัยเต็ม ไปด้วยศรัทธา ฉันนั้น เกล้ากระหม่อมฉัน กราบทูลขอแล้ว ขอพระองค์ทรงพระกรุณาพระราชทานพระมเหสี แก่เกล้ากระหม่อมฉันเถิด .
- [๑๒๐๖] ดุกรพราหมณ์ เรายอมให้มีได้หวั่นไหว ท่านขอสิ่งใดเราก็คงให้สิ่งนั้น เราไม่ซ่อนเร้นสิ่งที่มีอยู่ ใจของเรายินดีในท่าน .
- [๑๒๐๗] พระเวสสันดรผู้คงศีลพิธี ทรงกมฺหัตถ์พระนางมัทรี จับเต้าน้ำหลังอุทกาวีพระราชทานพระนาง ให้เป็นทานแก่พราหมณ์ ขณะนั้น เมื่อพระมหาสัตว์ทรงบริจาคพระนางมัทรีให้เป็นทานเกิดความอัศจรรย์นำสยดสยองโลมชาติก็ชูชัน เมทนีดลก็กัมปนาทหวั่นไหว พระนางเจ้า-มัทรีมิได้มีพระพักตร์เงาอด มิได้ทรงขวยเขิน และได้ทรงกระแสงทรงเพ่งดูพระราชสวามีโดยคุณิภาพ โดยทรงเคารพเชื่อถือว่า ท้าวเธอทรงทราบซึ่งสิ่งอันประเสริฐ .
- [๑๒๐๘] เมื่อตถาคตเป็นพระเวสสันดร บริจาคชาลิคนหาขีนาซึ่งเป็นธิดาและพระมัทรีเทวี ผู้เคารพยำเกรงในพระราชสวามี มิได้คิดเสียดายเลย เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น บุตรทั้งสองเป็นที่เกลียดชังของเราก็คงได้ พระมัทรีเทวีไม่เป็นที่รักของเราก็คงได้ แต่สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา ฉะนั้นเราจึงได้ให้ของอันเป็นที่รัก .
- [๑๒๐๙] ข้าพระบาทเป็นพระมเหสีของพระองค์ ตั้งแต่ยังแรกนุสาว พระองค์ก็เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในข้าพระบาท พระองค์ปรารถนาจะพระราชทานข้าพระบาทแก่ผู้ใด ก็พึงพระราชทานได้ทรงปรารถนาจะขายหรือจะฆ่า ก็พึงทรงขายทรงฆ่าได้ .
- [๑๒๑๐] ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงทราบชัดซึ่งความทรงดำริของสองกษัตริย์แล้ว จึงตรัสชมตั้งว่าอันว่าข้าศึกทั้งมวลล้วนเป็นของทิพย์ (อันห้ามเสียซึ่งทิพสมบัติ) และเป็นของมนุษย์ (อันห้ามเสียซึ่งมนุษย์สมบัติ) พระองค์ทรงชนะได้แล้วปรูพิภินลิ้อลิ้น เสียงสนั่นบันลือไปถึงไตรทิพย์สายฟ้าแลบอยู่แปลบปลาบโดยรอบ เสียงสะท้อนปรากฏดังหนึ่งว่าเสียงภูเขากลมหลาย เทพเจ้าสองหมู่ผู้สิงสถิตอยู่ในนารทบรรพตถวายอนโมทนาแก่พระหนอศพลเวสสันดรนั้นว่า พระอินทร์ พระพรหม ท้าวพระชาติ จันทเทพบุตร พระยม ทั้งท้าวเวสวัณมหาราช และเทพเจ้าทั้งปวงยอมถวายอนโมทนาว่า พระเวสสันดรบรมกษัตริย์ ทรงกระทำกรรมที่ทำได้ยาก เมื่อคนดีทั้งหลายให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง กรรมที่ทำได้ยาก คนไม่ดียอมทำตามไม่ได้ เพราะวาระกรรมของสัตว์บุรุษทั้งหลายอันอสัตบุรุษตามได้โดยยาก เพราะฉะนั้น ต่อจากนี้ คติของสัตบุรุษและของอสัตบุรุษ ย่อมต่างกัน อสัตบุรุษ ย่อมไปนรก สัตบุรุษมีสวรรค์เป็นที่ไป การที่พระองค์เสด็จมาอยู่ในป่า ได้พระราชทานสองพระราชกุมารและพระมเหสีให้เป็นทานนี้ ชื่อว่าเป็นยานอันประเสริฐ ไม่เป็นยานก้าวลงสู่อบายภูมิ ขอบุตตทรมหาทานของพระองค์นั้น จงผลิดผลในสรวงสวรรค์ .
- [๑๒๑๑] ข้าพเจ้าขอถวายพระนางเจ้ามัทรีพระมเหสี ผู้งามท้าวสรรพางค์ คินให้พระคุณเจ้า พระองค์เท่านั้นเป็นผู้สมควรแก่พระมัทรี และพระมัทรีก็คู่ควรกับพระราชสวามี น้ำนมและสังข์ทั้งสองนี้มิสสมอกัน ฉันใด พระองค์และพระมัทรีก็มีพระหฤทัยสมอกัน ฉันนั้น ทั้งสองพระองค์เป็นกษัตริย์สมบูรณ์ด้วยพระโคตร เป็นอกุโธสุชาติทั้งฝ่ายพระชนนีและชนกทรงถูกขับไล่จากแคว้นแคว้น มาอยู่ในอาศรมราวป่า บุญทั้งหลายที่พระองค์กระทำมาแล้วฉันใด ขอพระองค์ทรงให้ทานกระทำบุญอยู่รำไปฉันนั้น .
- [๑๒๑๒] ข้าแต่พระราชฤาษี หม่อมฉันเป็นท้าวสักกะจอมเทพ มาในสำนักของพระองค์ ขอพระองค์จงทรงเลือกเอาพร หม่อมฉันขอถวายพร ๘ ประการแก่พระองค์ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

[๑๒๑๓] ข้าแต่ท้าวสีกกะผู้เป็นใหญ่แห่งสรรพสัตว์ ถ้าพระองค์จะประสาธพระ-

พรแก่หม่อมฉันไซ้ ขอให้พระบิดาจงมารับหม่อมฉัน ขอพระบิดาพึงทรงต้อนรับหม่อมฉันผู้ออกจากป่านี้ ไปถึงเรือนของตนด้วยราชาสน์ พรนี้เป็นที่ ๑ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ขอให้หม่อมฉันไม่พึงพอใจซึ่งการฆ่าคน แม้ผู้นั้นจะเป็นนักโทษถึงประหารชีวิตกระทำผิดอย่างร้ายกาจ ขอให้หม่อมฉันพึงปล่อยให้พ้นจากการถูกประหารชีวิต พรนี้เป็นที่ ๒ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ขอให้ประชาชนทั้งปวงทั้งแก่เตมา เด็ก และปานกลาง พึงเข้ามาอาศัยหม่อมฉันเลี้ยงชีวิต พรนี้เป็นที่ ๓ เป็นพรที่หม่อมฉันไม่พึงคบหาภรรยาผู้อื่น พึงพอใจแต่ในภรรยาของตน ไม่พึงลู่อานาจแห่งหญิงทั้งหลาย พรนี้เป็นที่ ๔ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ข้าแต่ท้าวสีกกะ ขอให้บุตรของหม่อมฉัน ผู้พลัดพรากไปนั้น พึงมีอายุยืนนาน พึงครองซึ่งแผ่นดินโดยธรรมเถิด พรนี้เป็นที่ ๕ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ตั้งแต่วันที่หม่อมฉันกลับคืนถึงพระนครเมื่อราตรีสิ้นไป พระอาทิตย์อสดงขึ้นมาแล้ว ขอให้อาหารอันเป็นที่พึงปรารถนา พรนี้เป็นที่ ๖ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง เมื่อหม่อมฉันให้ทานอยู่ ขอให้ยถากรรมอย่าได้หมดสิ้นไป เมื่อกำลังให้ ขอให้หม่อมฉันทำจิตให้ผ่องใส ครั้นให้แล้วขอให้หม่อมฉันไม่พึงเดือดร้อนใจในภายหลัง พรนี้เป็นที่ ๗ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง เมื่อล่วงพ้นจากอภัพพานี้ไป ขอให้หม่อมฉันครลยัลโลกสวรรค ให้ได้ไปถึงชั้นดุสิต อันเป็นชั้นวิเศษ ครั้นจุติจากชั้นดุสิตนั้นแล้ว พึงมาสู่ความ เป็นมนุษย์ แล้วไม่พึงเกิดต่อไป พรนี้เป็นที่ ๘ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา .

[๑๒๑๔] ครั้นท้าวสีกกะจอมเทพทรงสดับพระดำรัสของ พระมหาสัตว์ เวสสันดร นั้นแล้ว ได้ตรัสตั้งนินทาไมนานนักดอก สมเด็จพระบิดาบังเกิดเกล้าของพระองค์ จักเสด็จมาทรงเยี่ยมพระองค์ ครั้นตรัสพระดำรัสเท่านั้นแล้ว ท้าวสุมัฒติมหาพหุเวราช ทรงพระราชทานพรแก่พระเวสสันดรแล้ว ได้เสด็จกลับไปยังหมู่สววรรค .

(นี้) ชื่อสักกบรรพ

[๑๒๑๕] นั้นหน้าของใครหนองามยิ่งนัก ดังทองคำอันนายช่างหลอมด้วยไฟสุกใส หรือดังแท่งทองคำอันละลายกว้างที่ปากเบ้า จะนั้นเด็กทั้งสองคนนี้มีอวัยวะคล้ายคลึงกัน มีลักษณะคล้ายคลึงกันคนหนึ่งคล้ายคลึงพ่อขาลี คนหนึ่งเหมือนแม่กัณหาชينا ทั้งสองคนมีรูปเสมอกัน ดังราชสีห์ออกจากถ้ำทอง จะนั้นเด็กสองคนนี้ปรากฏเหมือนดังหล่อด้วยทองคำเทียว .

[๑๒๑๖] ดูการทวาทษพราหมณ์ ท่านนำเด็กสองคนนี้มาจากไหนหนอ ท่านมาจากไหน ลูถึงแวนแคว้นของเราในวันนี้ .

[๑๒๑๗] ข้าแต่พระเจ้าสมุชชัยสมมติเทพ กุมารทั้งสองนี้มีผู้ให้แก่ข้าพระองค์ด้วยความพอใจ ตั้งแต่วันที่ข้าพระองค์ได้สองกุมารนี้มา คินวันนี้เป็นคินที่ ๑๕

[๑๒๑๘] ท่านมีถ้อยคำดุดดิมเพียงไร จึงได้เด็กสองคนนี้มา ท่านควรทำให้เราเชื่อโดยเหตุที่ชอบใครให้ลูกน้อยทั้งหลาย อันเป็นอุดมทาน ให้ท่านนั้น แก่ท่าน .

[๑๒๑๙] พระองค์ใดเป็นที่พึงของเหล่าจากผู้มาขอ ดังธรณีเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย พระองค์นั้น คือ พระเวสสันดรราช ซึ่งเสด็จไปอยู่ป่า ได้พระราชทานพระราชโอรส และพระราชธิดาแก่ข้าพระองค์ พระองค์ได้เป็นที่รับรองของเหล่าจากผู้มาขอ เหมือนสาครเป็นที่รับรองแห่งแม่น้ำทั้งหลาย ซึ่งไหลลงไป จะนั้น พระองค์นั้น คือ พระเวสสันดรราช ซึ่งเสด็จไปอยู่ป่าได้พระราชทานพระราชโอรส และพระราชธิดาแก่ข้าพระองค์ .

[๑๒๒๐] ดูการท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระราชาผู้ยังทรงครองเรือนอยู่ เป็นผู้มัตริธา ทรงกระทำกรรม ไม่สมควรหนอ พระเวสสันดรถูกขับไล่ออกไปอยู่ป่า พึงพระราชทานพระราชโอรสและพระราชธิดาอย่างไรหนอ ท่านผู้เจริญทั้งหลายมีประมาณเท่าใด ซึ่งมาประชุมกันอยู่ในสมาคมนี จงพิจารณาเรื่องนี้ พระเวสสันดรราชประทับอยู่ในป่า อย่างไรจะพระราชทานพระราชโอรส และพระราชธิดาเล่า พระองค์ควรจะพระราชทานทาส ทาสี ม้า แม่ม้าอัครรถ ช้างกฤษร ทำไมจึงพระราชทานพระราชกุมารทั้งสองเล่า .

[๑๒๒๑] ข้าแต่สมเด็จพระอัยกา ทาส ม้า แม่ม้าอัครรถ และช้างกฤษรตัว

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ประเสริฐ ในเรือนของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นจะพึงให้อะไร พระเจ้าข้า .
- [๑๒๒๒] ดุรพระหลานน้อย ปุสสรเสรีทานแห่งบิดาของเจ้านั้น ปุไม่ได้อติเตียน
เลย หุทัยแห่งบิดาของเจ้าเป็นอย่างไรหนอ เพราะให้เจ้าทั้งสองแก่
พราหมณ์แล้ว .
- [๑๒๒๓] ข้าแต่พระอัยกาหาราช พระบิดาของเกล้ากระหม่อม พระราชทานเกล้า
กระหม่อมทั้งสองแก่พราหมณ์แล้ว ได้ทรงสดับถ้อยคำรำพึงลาล ที่พระ-
น้องกัณหาได้กล่าวแล้ว .
- [๑๒๒๔] ทรงมีพระหุทัยเป็นทุกข์และเร้าร้อน มีดวงพระเนตรแดงดังหนึ่งดาว
โรหิณี และมีพระอัสสขลหลังไหล .
- [๑๒๒๕] พระน้องกัณหาชีนาได้กราบทูลสมเด็จพระบิดาตั้งน้าว ข้าแต่พระบิดา-
เจ้าข้า พราหมณ์นี้เมียนต์เกล้ากระหม่อมฉันด้วยไม่เท่า ดังเขียนตีหญิง
ทาสีอันเกิดในเรือนเบี้ย พระบิดาเจ้าข้า ผู้นี้ไม่ใช่พราหมณ์เป็นแน่
พราหมณ์ทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ในธรรม ยักษ์แปลงเพศเป็นพราหมณ์มานำ
เอาเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสอง ไปเพื่อจะกิน พระบิดาเจ้าข้า เกล้ากระ-
หม่อมฉันทั้งสองถูกปีศาจนำไป ไฉนพระบิดาจึงทรงนิ่งดูตายเสียเล่าหนอ
เพคะ .
- [๑๒๒๖] มารดาของเจ้าทั้งสองเป็นพระราชบุตร และบิดาของเจ้าทั้งสองเป็น
ราชบุตร แต่ก่อนเจ้าทั้งสองเคยขึ้นดักของปู บัดนี้เหตุไร จึงยืนอยู่
ห่างไกลเล่าหนอ .
- [๑๒๒๗] พระมารดาของเกล้ากระหม่อมทั้งสองเป็นพระราชบุตร และพระบิดาของ
เกล้ากระหม่อมทั้งสองเป็นพระราชบุตร แต่บัดนี้เกล้ากระหม่อมทั้งสอง
เป็นทาสของพราหมณ์ เพราะฉะนั้น เกล้ากระหม่อมทั้งสองจึงยืนอยู่
ห่างไกล พระเจ้าข้า .
- [๑๒๒๘] หลานทั้งสองอย่าได้ขอบกล่าวอย่างนั้นเลย หุทัยของปูกำลังเร้าร้อน
กายของปูเหมือนดังถูกยกขึ้นไว้บนจิตกาธาน หลานรักทั้งสองยังความ
เศร้าโศกให้แก่ปูยิ่งนัก ปูจักถ่ายทอดทั้งสองด้วยทรัพย์ หลานทั้งสอง
จักไม่ต้องเป็นทาส ดุรพ่อชาลี บิดาของเจ้าทั้งสอง ได้ตรัสราคาเจ้าทั้งสอง
ไว้เท่าไรให้แก่พราหมณ์ หลานทั้งสองจงบอกแก่ปูตามจริงเถิด พนักงาน
ทั้งหลายจงให้พราหมณ์รับเอาทรัพย์ไปเถิด .
- [๑๒๒๙] ข้าแต่สมเด็จพระอัยกา พระบิดาทรงตรัสราคาเกล้ากระหม่อมฉันมีค่าทองคำ
พันแห่ง ทรงตรัสราคาพระน้องกัณหาชีนาผู้มีพระพักตร์อันผ่องใส ด้วย
สัตว์พาหนะมีช้างเป็นต้นอย่างละร้อยๆ แล้วได้พระราชทานแก่พราหมณ์ .
- [๑๒๓๐] เหวพนักงาน เองจงลุกขึ้นรีบไปนำทาส ทาสี ช้าง โค และโค
อสุภราช อย่างละร้อยๆ กับทองคำพันแห่ง เอามาให้แก่พราหมณ์เป็น
ค่าถ่ายพระหลานรักทั้งสอง .
- [๑๒๓๑] ลำดับนั้น พนักงานรีบไปนำทาส ทาสี ช้าง โค และโคอสุภราช
อย่างละร้อยๆ กับทองคำพันแห่งเอามาให้แก่พราหมณ์ เป็นค่าถ่าย
สองพระกุมาร .
- [๑๒๓๒] พนักงานได้ให้ทาส ทาสี ช้าง โค และโคอสุภราช แม่ม้าอัคร รถม
และเครื่องใช้สอยทุกอย่างๆ ละร้อยๆ กับทองคำพันแห่ง แก่พราหมณ์
ผู้แสวงหาทรัพย์ ผู้ขอเกินประมาณ หยาบข้า เป็นค่าถ่ายพระกุมาร
ทั้งสอง .
- [๑๒๓๓] กษัตริย์ทั้งสอง คือ พระเจ้าสญชัยและพระราชเทวี ทรงถ่ายพระกุมาร
ทั้งสองแล้ว รับสั่งให้พนักงานสรรสนานและให้พระกุมารทั้งสองเสวย
เสร็จแล้ว ทรงประดับประดาด้วยอาภรณ์ทั้งหลาย แล้วทรงอุ้มขึ้นให้
ประทับบนพระเพลา พระกุมารทั้งสองทรงสรรสนานพระเศียรแล้วทรง
พระภูษาอันสะอาด ประดับด้วยสรพารณ์ พระราชาผู้พระอัยกา ทรง
อุ้มพระชาลีขึ้นประทับบนพระเพลา แล้วตรัสถาม พระกุมารทั้งสอง
ทรงประดับกษัตริย์ อันมีเสียงดังก้อง นำเพลิงเพลิงใจ ทรงประดับ
พวงมาลัยและสรพาลังการแล้ว พระราชาทรงอุ้มพระชาลีขึ้นประทับบน
พระเพลา แล้วได้ตรัสถามว่า ดุรพ่อชาลี พระชนกชนนีทั้งสองของ
หลานรัก ไม่มีโรคดอกหรือ แสงหาผลาหารเลี้ยงชนมชีพสะดวก
ແລະหรือ มลผลาหารมีมากແລະหรือ เหลือบ ยงและสัตว์เสือกคลานมี
น้อยແລະหรือ ในป่าอันเกลือกกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมาเบียดเบียน
ແລະหรือ .
- [๑๒๓๔] ขอเดชะ พระชนกชนนีของเกล้ากระหม่อมทั้งสองพระองค์ นั้น ไม่มีโรค

อนึ่ง ทรงแสงหามูลผลอาหารเลี้ยงพระชนมชีพได้สะดวก มูลผลอาหารมี
มาก เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานก็มีน้อย ในป่าอันเคลื่อนไหวกล่น
ไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมาเบียดเบียนพระชนกชนนีทั้งสอง พระชนนีของ
เกล้ากระหม่อมฉัน ทรงขุดรากบัว งามบัว มันอ่อน ทรงสอย ผลพุทรา
ผลรูกฟ้า มะตูม นำมาเลี้ยงพระชนกและเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสอง
พระชนนีทรงนำเอาเงาะไม้และผลไม้ใดๆ มาจากป่า พระชนกและ
เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองมารวมพร้อมกันเสวยเงาะไม้ และผลไม้อื่นๆ
ในเวลากลางคืน ไม่ได้เสวยในเวลากลางวันเลย พระชนนีของเกล้า
กระหม่อมทั้งสองผู้เป็นสุขมาลชาติ ต้องเที่ยวแสวงหาผลไม้ มีพระ-
ฉวีวรรณผอมเหลือง เพราะลมและแดด เหมือนดอกปทุม อันถูกขยำ
ด้วยมือ ฉะนั้น เมื่อพระชนนีเสด็จเที่ยวไปในป่าใหญ่ ซึ่งเป็นป่า
อันเคลื่อนไหวกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย เป็นที่อาศัยแห่งแรดและเสือเหลือง
พระเกสาของพระองค์อันมีสีดั่งปีกแมลงภู่ ถูกกิ่งไม้เป็นต้นเกี่ยวให้
กระจุยกระจาย พระชนนีทรงขมวดมุ่นพระเมาลี ทรงไว้ซึ่งเหงื่อไคลที่
พระกัจจะประเทศ (ทรงเพศเป็นดาปลีอันประเสริฐ ทรงถือไม้ขอ
ทรงเครื่องบูชาไฟ และมุ่นพระเมาลี) ทรงพระภูษาหนึ่งสัตว์ บรรทม
เหนือปกพี ทรงบูชาไฟ.

[๑๒๓๕] บุตรทั้งหลายเกิดขึ้นมาแล้ว ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ในโลก พระอัยกา
ของเราไม่ทรงเกิดพระสืบนหาในพระโอรสเสียเลยเป็นแน่.

[๑๒๓๖] ดูกุระหลานน้อย จริ่งทีเดียว การที่ปู่ให้ขับไล่พระบิดาของเจ้าผู้ไม่มี
โทษ เพราะถ้อยคำของชาวสิฬิทั้งหลายนั้น ชื่อว่าปู่ได้ทำกรรมอันชั่วช้า
และชื่อว่าทำกรรมเครื่องทำลายความเจริญ สิ่งใดๆ ของปู่มีอยู่ในนคร
นี้ก็ดี ทรัพย์และรัชชาติที่มีอยู่ก็ดี ปู่ขอยกให้แก่พระบิดาของเจ้าทั้งสิ้น
ขอให้เวสสันดรจงมาเป็นพระราชปกครองในสิฬิรัฐเกิด.

[๑๒๓๗] ขอเดชะ สมเด็จพระชนกของเกล้ากระหม่อมฉัน คงจักไม่เสด็จมาเป็น
พระราชบิดาของชาวสิฬิ เพราะถ้อยคำของเกล้ากระหม่อมฉัน ขอให้
สมเด็จพระอัยกาเสด็จไป ทรงอภิเษกพระบิดาของเกล้ากระหม่อมฉัน
ด้วยราชบุปผาเองเกิดพระเจ้าข้า.

[๑๒๓๘] ลำดับนั้น พระเจ้าสญชัยได้ดำรัสสั่งเสนาบดีว่า กองทัพ คือ พลช้าง
พลม้า พลรถ พลเดินเท้า จงผูกสอดอาวุธ (จงเตรียมให้พร้อมสรรพ)
ชาวนิคม พรหมณ์และบโรหิตทั้งหลาย จงตามเราไป ถัดจากนั้น
พวกโยธีหกหมื่นผู้มีสง่างาม พร้อมสรรพด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์
ประดับด้วยผ้าสีต่างๆ กัน จงตามมาเร็วพลัน พวกโยธีผู้พร้อมสรรพ
ด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ ประดับด้วยผ้าสีต่างๆ กัน คือ พวกหนึ่ง
แต่งผ้าสีเขียว พวกหนึ่งแต่งผ้าสีเหลือง พวกหนึ่งแต่งผ้าสีแดง พวก
หนึ่งแต่งผ้าสีขาว จงตามมาเร็วพลัน ภูเขาคันธมาทน์อันมีในป่าหิมพานต์
สะพรั่งไปด้วยคันธชาติ ดารดาษด้วยพฤกษานานาชนิด เป็นที่อาศัยอยู่
แห่งหมู่สัตว์ใหญ่ๆ และมีต้นไม้เป็นทิพย์โอสถ ย่อมสว่างไสวและ
หอมไปทั่วทิศ ฉันทใด เหล่าโยธีทั้งหลาย ผู้พร้อมสรรพด้วยเครื่อง
อาวุธยุทธภัณฑ์ จงตามมาเร็วพลัน ก็จงรุ่งเรืองและมีเกียรติรุ่งขจรไป
ฉันทนั้น ถัดจากนั้น จงจัดช้างที่สูงใหญ่หมื่นสี่พัน มีสายรัดประคอง
มีเครื่องประดับและเครื่องปกคลุมศีรษะอันขจิตด้วยทอง มีนายควาญช้าง
ถือโตมร และขอขึ้นขี่คอประจำเตรียมพร้อมสรรพ ประดับประดาอย่าง
สวยงาม จงตามมาเร็วพลัน ถัดจากนั้น จงจัดม้าสินธพชาติอาชาไนย
อันมีฝีเท้าจัดหมื่นสี่พัน พร้อมด้วยนายควาญม้าประดับประดาด้วย
อสังการ ถือแสและเกาทัณฑ์ ผูกสอดเครื่องรบขึ้นประจำหลัง จงตาม
มาเร็วพลัน ถัดจากนั้นจงจัดกระบวรรถรบหมื่นสี่พัน มีกำกัณอันหุ้ม
ด้วยเหล็กเรือนกรวิจิตรด้วย และจงยกธงขึ้นปักบนรถนั้นๆ พวก
นายขมังธนูผู้ยิ่งใหญ่ได้แม่นยำ เป็นคนคล่องแคล่วในรถทั้งหลายจงเตรียม
โลห์ เกราะและเกาทัณฑ์ไว้ให้เสร็จ พลโยธีเหล่านี้ จงตระเตรียมให้
พร้อมรับตามมา.

[๑๒๓๙] เวสสันดรโอรสของเรา จักเสด็จมาโดยมรรคาใดๆ ตามมรรคานั้นๆ
จงให้ไปรายข้าวตอก ดอกไม้ กล้วย ของหอมและเครื่องลูบไล้ และ
จงให้ตั้งเครื่องบูชาอันมีค่ารับเสด็จ ในบ้านหนึ่งๆ จงให้ตั้งหม้อสุราเมรัย
รับไว้ บ้านละร้อยๆ รายไปตามมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จ
มา จงให้ตั้งมังสาหารและขนม เช่น ขนมแตงก่า ขนมกุ่มมาส อัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒
ปรังด้วยเนื้อปลา รายไปตามมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จมา
จงให้ตั้งเนยใส น้ำมัน นมส้ม นมสด ขนมหที่ทำด้วยข้าวฟ่างและ
สุราเป็นอันมาก รายไปตามมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จมา
ให้มีพนักงานวิเศษทั้งครีวหวานและครีวขาว จัดตั้งไว้เลี้ยงประชาชนทั่ว
ไป ให้มีมหรสพพ่อนรำขับร้องทุกๆ อย่าง เพลงปรบมือ กลองยาว
ช่างขับเสภาอันบรรเทาความเศร้าโศก พวกมโหรีจึงเล่นดนตรีดีดพิณ
พร้อมทั้งกลองน้อยกลองใหญ่ เป่าสังข์ ตีกลองหน้าเดียว ตะโพน
บัณเฑาะว์ สังข์ จะเข้ กลองใหญ่ กลองเล็ก รายไปตามมรรคาที่
เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จมา .

[๑๒๔๐] กองทัพของสีพีรัฐเป็นกองทัพใหญ่ อันจัดเป็นกระบวนตั้งไว้เสร็จแล้ว
นั้น มีพระชาลิราชกุมารเป็นผู้นำทาง ได้ยাত্রาไปยังเขาวงกต ช้างกฤษ
ตัวประเสริฐมีอายุ ๖๐ ปี มีสายรัดประคันทอง ผูกตกแต่งไว้ บันลือ
ก้องไกลจนหากระหิมอยู่ เหล่าม้าอาชาไนยยอมแผดเสียงดังสนั่น เสียง
กรรดังกึกก้อง ฐิลละอองฟุ้งตระหลบบนอากาศ กองทัพของสีพีรัฐอัน
จัดเป็นกระบวนยাত্রาไปเป็นกองทัพใหญ่ สามารถจะทำลายล้างราช-
ดัสกรได้ มีพระชาลิราชกุมารเป็นผู้นำทาง ได้ยাত্রาไปยังเขาวงกต
พระเจ้าสมุชชัยพร้อมด้วยราชบริพารเหล่านั้นเสด็จเข้าป่าใหญ่ ซึ่งมีต้นไม้
มีกิ่งก้านมาก มีน้ำมาก คารดาชไปด้วยไม้ดอกและไม้ผลทั้งสองอย่าง
ในป่าใหญ่นั้น ผุ้วิหคเป็นอันมากหลากๆ สี มีเสียงกลมกล่อมหวาน
ไพเราะเกาะอยู่บนต้นไม้อันแผ่กิ่งก้านตามฤดูกาล ร้องประสานเสียง
เสียงระเบงเป็นคู่ๆ พระเจ้าสมุชชัยพร้อมทั้งราชบริพารเหล่านั้น เสด็จ
ไปประยททางไกลลงหลายวันหลายคืน จึงบรรลุถึงประเทศที่พระเวส-
สันดรประทับอยู่ .

(นี้) ชื่อมหาราชบรรพ .

[๑๒๔๑] พระเวสสันดรได้ทรงสดับเสียงกึกก้องแห่งกองพลเหล่านั้น ก็ตกพระทัย
กลัวเสด็จขึ้นภูเข ทรงแหวดกลัวทอดพระเนตรดูกองพลเสนา ตรีสว่า
ดุกรมัทรี เข็ญมาดุชิ เสียงอันกึกก้องเช่นใดในป่า ม้าอาชาไนยส่งเสียง
ร้องกึกก้อง เห็นปลายธงปลิวไสว นายพรานไพรทั้งหลายซึ่งข้ายล้อม
ฝูงเนื้อในป่า ไล่ต้อนให้ตกลงในหลุม แล้วไล่หิมแห่งด้วยหอก เลือก
เอาแต่ตัวพัว ฉันทใด เราทั้งสองก็ฉันทนั้น เป็นผู้ไม่มีโทษผิด ถูกขับไล่
จากแคว้นแคว้นมาอยู่ในป่า ย่อมเป็นผู้ต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของพวก
อมิตรเป็นแน่ ดูเอาเถิดซึ่งบุคคลผู้ประหารคนไม่มีกำลัง .

[๑๒๔๒] พวกอมิตรไม่พึงยำยพระองค์ เปรียบเหมือนไฟในห้วงน้ำ ฉะนั้น ขอ
พระองค์จงระลึกถึงข้อนี้แหละ แต่ต่อไปจะพึงมีแต่ความสวัสดีโดยแท้ .

[๑๒๔๓] ลำดับนั้น พระเวสสันดรราชเสด็จลงจากภูเขาแล้วประทับนั่งในบรรณ-
ศาลา ทรงทำพระมนัสให้มั่นคง .

[๑๒๔๔] พระบิดาจารย์สั่งให้กลับรถให้ประเทียบกระบวนทัพไว้แล้วเสด็จเข้าไป
หาพระราชโอรสผู้ประทับอยู่ในป่าเดียวดาย เสด็จลงจากคอกช้างพระที่นั่ง
ต้น ทรงเจริญพระอสงสาประนมพระหัตถ์ แวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์
เสด็จเข้าไปเพื่อทรงอภิเษกพระราชโอรส ณ ที่นั้น ท้าวเธอได้ทอดพระ-
เนตรเห็นพระราชโอรสทรงเพศบรรพชิต นั่งเข้ามานอยู่ในบรรณศาลา
ไม่หวั่นไหวแน่วแน่ ไม่มีภัยแต่ไหน .

[๑๒๔๕] ก็พระเวสสันดรและพระนางเจ้ามัทรี ทอดพระเนตรเห็นพระบิดาผู้มี
ความรักในบุตรกำลังเสด็จมา ทรงต้อนรับถวายอภิวาท ฝ่ายพระนางเจ้า
มัทรี ทรงชบพระเศียรอภิวาทแทบพระบาทพระสัสสุระกราบทูลว่า ข้าแต่
พระสมมติเทพ เปล้ากระหม่อมฉันมัทรีผู้สละไภของพระองค์ ขอถวาย
บังคม ณ พระยุคลบาทของพระองค์ พระเจ้าสมุชชัยทรงสวามกอดสอง
กษัตริย์ประทับทวราง ฝ่ายพระหัตถ์ลูบพระปฤษฎางค์อยู่ไปมา ณ อาศรมนั้น .

[๑๒๔๖] ดูกรพระลูกรัก ลูกทั้งสองไม่มีโรคพาหรือหนอ ลูกทั้งสองสำราญดี
หรือ ทั้งมูลมันผลไม่มีมากหรือ เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานมี
น้อยแลหรือ ในป่าอันเคลื่อนไหวไปด้วยพาลมฤต ไม่มีมาเบียดเบียน
แลหรือ .

[๑๒๔๗] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ชีวิตของข้าพระบาททั้งสองยอมเป็นไปตามมี
ตามได้ ข้าพระบาททั้งสองเป็นอยู่อย่างผิเคือง ชีวิตเป็นอยู่ได้ด้วยการ
เทียบแสวงหาผลผลาผล ข้าแต่พระมหาราช นายสารถีรมาณมาให้หมด
ฤทธิ์ ฉันทใด ข้าพระบาททั้งสองยอมเป็นผู้ถูกทรมานให้หมดฤทธิ์ ฉันทนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ความสิ้นฤทธิ์ย่อมทรمانข้าพระบาททั้งสอง ข้าแต่พระมหाराช เมื่อ
ข้าพระบาททั้งสองผู้ถูกเนรเทศโคกเตร้างอยู่ในป่าเนื่องนิตย์ เนื้อหนังกิ
ชุบชีวิต เพราะมิได้เห็นพระชนกชนนี .

[๑๒๔๘] ทายาทผู้มีมโนเรขยังไม่สำเร็จของฝ่าพระบาทผู้จอมสิฬีรัฐ คือ ชาลีและ
กัณหาชีนา ทั้งสองตกอยู่ในอำนาจของพราหมณ์ผู้ทะลุหยาบข้า มั่น
ต่อนดีเอาชาลีกัณหาชีนาทั้งสองนั้นเหมือนดังโค ถ้าพระองค์ทรงทราบ
หรือทรง ได้สดับข่าวลูกทั้งสองของพระราชบุตรนั้น ขอได้ทรงพระกรุณา
ตรัสบอกแก่ข้าพระบาทโดยเร็วพลัน ดังหมอริบพยาบาลคนที่ถูกงูกัด
ฉะนั้นเกิด .

[๑๒๔๙] กุมารทั้งสองนั้น คือ ชาลีและกัณหาชีนา พ่อได้ให้ทรัพย์แก่พราหมณ์
ถ้ายามาแล้ว ดุกรลูกรัก อยากแล้ว ไปเลย จงเบาใจเกิด .

[๑๒๕๐] ข้าแต่สมเด็จพระบิดา ฝ่าพระบาทไม่มีโรคาพาธหรือหนอ ทรงพระสำราญ
ดีหรือ พระจักษุแห่งพระชนกชนนีของข้าพระบาท ยัง ไม่เสื่อมเสีย
ແหละหรือ .

[๑๒๕๑] ดุกรลูกรัก พ่อไม่มีโรคาพาธ และสบายดี อนึ่ง จักษุแห่งมารดาของ
เจ้าก็ไม่เสื่อมเสีย .

[๑๒๕๒] ยาดยานของฝ่าพระบาทไม่ทรุดโทรมหรือ พลพาหนะยังใช้ได้คล่องแคล่ว
หรือ ชนบทเจริญดีอยู่หรือ ฝนไม่แล้งหรือ พระเจ้าข้า .

[๑๒๕๓] ยาดยานของเราไม่ทรุดโทรม พลพาหนะยังใช้ได้คล่องแคล่ว ชนบท
เจริญดี และฝน ไม่แล้ง .

[๑๒๕๔] เมื่อสามภษัตริย์ทรงสนทนากันอยู่อย่างนี้ พระมารดาผู้เป็นราชบุตร ไม่
ทรงฉลองพระบาท เสด็จดำเนินไปปรากฏที่ปากทวารเขา ก็พระเวสสันดร
และพระมัทรี ทอดพระเนตรเห็นพระมารดาผู้มีความรักในบุตรกำลัง
เสด็จมา ทรงต้อนรับถวายอภิวาท ฝ่ายพระนางเจ้ามัทรี ทรงขับเคียว-
เกล้าอภิวาทแทบพระบาท พระสัสสุกราบทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า
เกล้ากระหม่อมฉันมัทรีผู้สะใภ้ ขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระแม่-
เจ้า .

[๑๒๕๕] ก็พระโอรสทั้งสองผู้เสด็จมาโดยสวัสดิ์แต่ที่ไกล ทอดพระเนตรเห็น
พระนางเจ้ามัทรี ก็คร่ำครวญร้องเข้าไปหา ดังหนึ่งลูกโคน้อยวิ่งเข้าหาแม่
ฉะนั้น ส่วนพระนางเจ้ามัทรีทอดพระเนตรเห็นพระโอรสทั้งสองผู้
เสด็จมาโดยสวัสดิ์ แต่ที่ไกล ทรงสนระริวไปทั่วพระกาย เหมือน
แม่มดที่ผิสีง ฉะนั้น น้ำนมก็ไหลออกจากพระถันทั้งคู่ .

[๑๒๕๖] เมื่อพระญาติทั้งหลายมาพร้อมกันแล้ว ขณะนั้นได้เกิดเสียงสนั่นกึกก้อง
ภูเขาทั้งหลายสั่นสะท้าน แผ่นดินไหวสะเทือน ฝนตกลงเป็นทอธาร
ครั้งนั้น พระเวสสันดรราชได้สมาคมร่วมด้วยพระญาติ คือ พระราชา
พระเทวี พระโอรส พระสุณิสา และพระราชนัดดาทั้งสองพระองค์
พระญาติทั้งหลายมาประชุมพร้อมกันแล้ว ณ กาลใด ในกาลนั้น
ได้เกิดความอัศจรรย์น่าขนพองสยองเกล้า ประชาราษฎร์ทั้งปวงพร้อมใจ
กัน ประนมอัญชลีถวายบังคมพระมหาสัตว์ คร่ำครวญร้องวอนพระเวส-
สันดรและพระนางเจ้ามัทรี ในป่าอันน่าหวาดกลัวว่า พระองค์เป็น
พระราชอาชญาผู้เป็นใหญ่แห่งข้าพระบาททั้งหลาย ขอทั้งสองพระองค์ทรง
พระกรุณาโปรดรับเสวยราชสมบัติเป็นพระราชแห่งข้าพระบาททั้งหลาย
เทอญ .

(นี้) ชื่อจขัตติยบรรพ .

[๑๒๕๗] ฝ่าพระบาท ชาวชนบทและชาวนิคม พร้อมใจกันเนรเทศข้าพระบาท
ผู้ครองราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรม จากแวนแคว้น .

[๑๒๕๘] ดุกรพระลูกรัก จริททีเดียว การที่พ่อขับไล่ลูกผู้ไม่มีโทษผิดออกไปจาก
แวนแคว้น เพราะถ้อยคำของชาวสีฬินั้น ชื่อว่าพ่อได้ทำกรรมอันชั่วช้า
และชื่อว่าพ่อได้ทำกรรมเครื่องทำลายความเจริญ .

[๑๒๕๙] ขึ้นชื่อว่าบุตร ควรช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ของมารดาบิดาและพี่น้อง
ที่เกิดขึ้น เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ด้วยชีวิตของตน (ข้าแต่
พระมหाराชา เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่จะสร่งสนาน ขอเชิญทรงชำระ
พระสรีระมลทินเกิด พระเจ้าข้า) .

[๑๒๖๐] ลำดับนั้น พระเวสสันดรบรมภษัตริย์ ทรงชำระพระสรีระมลทิน ครั้น
แล้วไม่ทรงเพศดาบส .

[๑๒๖๑] พระเวสสันดรบรมภษัตริย์ สระพระเกศาแล้ว ทรงเศวตพัสดร์อัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ สุตตันตปิฎกที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

สะอาด ทรงประดับด้วยเครื่องราชปลื้มทนายาภรณ์ทุกอย่าง ทรงสอด
พระแสงขรรค์อื่นทำให้ราชปัจฉามิตรเกรงขาม เสด็จขึ้นทรงพระยา-
ปัจฉยนาถเป็นพระคชาธาร ครั้นนั้น เหล่าสหชาติโยธาหาญทั้งหกหมื่น
สวมสอดสรรพาวุธและประดับสรรพาวุธล้วนด้วยทอง เป็นสง่างาม
นาคู ต่างชื่นชมยินดี แวดล้อมพระมหากษัตริย์ผู้เป็นจอมทัพ ลำดับนั้น
เหล่าพระสนมกำนัลของพระเจ้าสีหิมาประชุมพร้อมกัน เชิญพระมัทรี
ให้ใส่รองสรองด้วยสุคนธาวารี แล้วทูลถวายพระพรว่า ขอพระเวสสันดร
จงทรงอภิบาลรักษาพระแม่เจ้าของพระชาติ และพระกนิหาชิตาทั้งสอง
พระองค์จงทรงบำารุรักษารักษาพระแม่เจ้าต่อไป อนึ่ง ขอพระเจ้าสยุมชัย
มหาราช จงทรงคุ้มครองรักษาพระแม่เจ้ายิ่งขึ้น ไป เทอญ .

[๑๒๖๒] ก็พระเวสสันดรบรมกษัตริย์และพระมัทรี กลับมาได้ดำรงในสิริราช-
สมบัตินี้ตามเดิมแล้ว ทรงระลึกถึงความลำบากขณะที่เสด็จไปประทับอยู่
ในป่าในกาลก่อน จึงรับสั่งให้นาคกลอนนันทเกียรติไปตีประกาศที่เรื้องวัง
หว่างเขาวงกต อันเป็นรัณนิยสถาน ก็พระเวสสันดรบรมกษัตริย์และ
พระมัทรี กลับมาได้ดำรงในสิริราชสมบัตินี้ตามเดิมแล้ว พระมัทรี
ผู้สมบุรณ์ด้วยลักขณา ทรงระลึกถึงความลำบากขณะที่เสด็จไปประทับ
อยู่ในป่าในกาลก่อน ครั้นได้ทรงประสพพระโอรสพระธิดา ก็มีพระทัย
ปราโมทย์ เกิดโสมนัส ก็พระเวสสันดรบรมกษัตริย์และพระมัทรีผู้มี
ลักขณา กลับมาได้ดำรงในสิริราชสมบัตินี้ตามเดิมแล้ว ทรงระลึกถึง
ความลำบากขณะที่เสด็จไปประทับอยู่ในป่าในกาลก่อน และได้มาอยู่รวม
กับพระโอรสและพระธิดา จึงมีพระหฤทัยชื่นชมยินดีปีติโสมนัส .

[๑๒๖๓] ดุรลลภกรีกทั้งสอง ในกาลก่อน คือ เมื่อพราหมณนำลูกทั้งสองไป แม่
มีความปรารถนาลูกทั้งสอง แม่จึงได้บำเพ็ญวัตรนี้ คือ แม่บริโภค
อาหารวันละครั้ง นอนเหนือพื้นแผ่นดินเป็นนิตย์ วัตรของแม่นั้นสำเร็จ
แล้วในวันนี้ เพราะได้พบพระลูกทั้งสองแล้ว ดุรลลภกรีกทั้งสอง ขอ
ความโสมนัสอันเกิดจากแม่และแม่ที่เกิดจากพระบิดา จงคุ้มครองลูก
อเนกแล้ว ขอพระเจ้าสยุมชัยมหาราช จงทรงอภิบาลรักษาลูก บุญกุศล
อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่แม่กิดดี พระบิดาของลูกกิดดี กระทำแล้วมียอยู่ ด้วย
บุญกุศลทั้งหมดนั้น ขอให้ลูกจงเป็นผู้ไม่แก่ตาย .

[๑๒๖๔] พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยพระภูษาอย่างใด สมเด็จพระสุทนต์สสุ-
ราชเทวีก็ทรงจัดพระภูษาอย่างนั้น คือ พระภูษากัปปลิกพัตร โกสัย-
พัตร ขอมพัตร และโกทมพรพัตร ส่งไปประทานแก่พระมัทรีราชสณิสา
พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยเครื่องประดับอย่างใด พระสุทนต์สสุ
ราชเทวี ก็ทรงจัดเครื่องประดับอย่างนั้น คือ พระธำมรงค์สุวรรณรัตน
สร้อยพระคอนพรัตน์ ส่งไปประทานแก่พระมัทรีราชสณิสา พระนาง
มัทรีจะทรงงดงามด้วยเครื่องประดับอย่างใด พระสุทนต์สสุราชเทวีก็ทรง
จัดเครื่องประดับอย่างนั้น คือ พระวาลย์สำหรับประดับต้นพระพาด
พระกณเฑาะสำหรับประดับพระกรรณ สายรัดพระองค์ฝังแก้วมณีตาบ
เพชร ไปประทานแก่พระมัทรีราชสณิสา พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วย
เครื่องประดับอย่างใด พระสุทนต์สสุราชเทวีก็ทรงจัดเครื่องประดับอย่าง
นั้น คือ ดอกไม้กรองเครื่องประดับพระเมาฬี เครื่องประดับพระนลาต
และเครื่องประดับฝังแก้วมณีสีต่างๆ กัน ไปประทานแก่พระมัทรีราช-
สณิสา พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยเครื่องประดับอย่างใด พระสุทนต์-
สสุราชเทวี ก็ทรงจัดเครื่องประดับอย่างนั้น คือ เครื่องประดับพระก้น
เครื่องประดับพระอังสา สร้อยเพชร จลองพระบาทส่งไปประทานแก่
พระมัทรีราชสณิสา เครื่องประดับที่สมเด็จพระนางสุทนต์สสุส่งไปประทาน
นั้นเมื่ทั้งที่ต้องร้อยด้วยเชือก ทั้งที่ไม่ต้องร้อยด้วยเชือก สมเด็จพระ-
สุทนต์สสุราชเทวีทรงตรวจดูเครื่องประดับพระนางมัทรี ทรงเห็นที่ไดยังบกพร่องก็
รับสั่งให้นำมาประดับเพิ่มเติมจนเต็ม พระนางมัทรีราชบุตรทรงงดงาม
ยิ่งนัก ดังนางเทพกัญญาในนันทวัน พระนางมัทรีราชบุตรสระพระเกศา
แล้วทรงเศวตพัสตร์ ประดับด้วยอาภรณ์ทั้งปวง ทรงงดงามยิ่งนัก ดัง
นางเทพอัปสรในดาวดึงส์ วันนั้น พระนางมัทรีราชบุตรทรงงดงามนำ
พิศวง ดังต้นกล้วยอันเกิดในสวนจิตตลดาถูกลมร่ำเพยพัดไหวไปมา
ฉะนั้น พระนางมัทรีราชบุตร ทรงมีไโรพระทนต์แดงดังผลตำลึงสุกงาม
ยิ่งนัก มีพระโอษฐ์แดงดังผลไทรสุก งดงามยิ่งนัก ปานดังกินรีมีขน
ปิกงามวิจิตร บินร่อนอยู่ในอากาศ ฉะนั้น .

[๑๒๖๕] เหล่าพนักงานตกแต่งตรณหัตถิ มีวัยปานกลาง อันเป็นช้างพระที่นั่ง ตันตัวประเสริฐอดทนต่อหอกชัศและลูกศร มีงานอนามดังอนรท มีกำลังกล้าหาญ เสริ้งแล้วให้นำมาเปรียบเทียบเกยคอยรับเสด็จ สมเด็จพระมหารี เสด็จขึ้นประทับบนหลังตรณหัตถิ อันมีวัยปานกลาง เป็นช้างพระที่นั่งตันตัวประเสริฐ อดทนต่อหอกชัศและลูกศร มีงานอนามดังอนรท มีกำลังกล้าหาญ .

[๑๒๖๖] เนื้อประมาณเท่าใดที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น เนื้อประมาณเท่านั้น ไม่เบียดเบียนกันและกันด้วยเดชของพระเวสสันดร นกประมาณเท่าใดที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น นกประมาณเท่านั้น ไม่เบียดเบียนกันและกันด้วยเดชของพระเวสสันดร เนื้อประมาณเท่าใดที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น มาประชุมในที่เดียวกัน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ นกประมาณเท่าใดที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น มาประชุมในที่เดียวกัน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ เนื้อประมาณเท่าใดที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น เนื้อประมาณเท่านั้นต่างพากันมีทุกข์ เพราะจะต้องพลัดพรากจากพระเวสสันดร มิได้ส่งเสียงร้องอันไพเราะเหมือนกาลก่อน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ นกประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น นกประมาณเท่านั้น ต่างพากันมีทุกข์ เพราะจะต้องพลัดพรากจากพระเวสสันดร มิได้ส่งเสียงอันไพเราะเหมือนในกาลก่อน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ จะเสด็จกลับ .

[๑๒๖๗] ราชวิธีที่จะเสด็จพระราชดำเนินนั้น ประชาราษฎรช่วยกันตกแต่งราบรินงามวิจิตร ลาดด้วยดอกไม้ ตั้งแต่เขาวงกตที่พระเวสสันดรราชประทับอยู่ ตราบเท่าถึงพระนครเชตุร ลำดับนั้น เหล่าอำมาตย์สหชาติโยธา-หาญทั้งหกหมื่น แต่งเครื่องพร้อมสรรพงามสง่า นาด พากันตามเสด็จแวดล้อมโดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร พระสนมกำนัลใน พระกุมารที่เป็นพระประยูรญาติ และบุตรอำมาตย์ พวกพ่อค้าและพราหมณ์ทั้งหลาย พากันตามเสด็จแวดล้อมโดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ กองพลเดินเท้า พากันตามเสด็จแวดล้อมโดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร ชาวชนบทและชาวนิคม พร้อมใจกันมาประชุมแวดล้อมอยู่โดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร เหล่าโยธาสวมหมวกแดง สวมเกราะหนัง ถือธนู ถือโล่หัดตั้ง เดินนำหน้า ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร .

[๑๒๖๘] กษัตริย์ทั้งหกพระองค์นั้น เสด็จเข้าสู่พระนครอันนารีนรมย์ มีป้อมปราการและทวารเป็นอันมาก บริบูรณ์ด้วยข้าวน้ำ บริบูรณ์ด้วยการพอร่าขับร้องทั้งสองอย่าง ชาวชนบทและชาวนิคมต่างชื่นชมยินดี มาประชุมพร้อมกัน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จมาถึงเมื่อพระมหาสัตว์ผู้พระราชทานทรัพย์เสด็จมาถึงแล้ว ชาวชนบทและชาวนิคมต่างเปลื้องผ้าโพกอกโบกสะบัดอยู่ไปมา พระองค์รับสั่งให้นำกลองนั้นทแะไปตีประกาศในพระนคร รับสั่งให้ประกาศปลดปล่อยสัตว์ทั้งหลายจากเครื่องจองจำ .

[๑๒๖๙] ขณะเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ เสด็จเข้าพระนครแล้ว ท้าวสักกเทวราชทรงบรรดาฝนเงินให้ตกลงในขณะนั้น ลำดับนั้น พระเวสสันดรบรมกษัตริย์ผู้มีพระปัญญา ทรงบำเพ็ญทานแล้ว ครั้นสวรรคตพระองค์ก็ได้เสด็จเข้าถึงสวรรค์ ฉะนี้แล .

(นี้) ชื่อนครกัณฑ์ .

จบ มหาเวสสันดรชาดกที่ ๑๐ .

จบ มหานิบาตชาดก .

จบชาดก
